Vault Room

LIBRARY

OF

TUFTS COLLEGE.

THE GIFT OF

Reuben Carver, Esq,
of Somerville,
Nov. 1859.

(6453.)

8
35

M. TVLLII CICERONIS DE PHILOSOPHIA, PRIMA PARS.

Academicarum quæſtionum editionis primæ liber ſecundus, editionis ſecundæ liber primus.

De finibus bonorum & malorum *libri* V.

Tuſculanarum quæſtionum *libri* V.

Cum ſcholijs & coniecturis Pauli Manutij.

Index rerum & uerborum pleniſsimus.

AL DVS.

CORRIGENTE PAVLO MANVTIO, ALDI F.

VENETIIS, M. D. LV.

DIEGO HVRTADO DE MENDOZA, CAROLI CAESARIS À CONSILIO, ET EIVSDEM APVD VENETAM REMP. ORATORI,

Paulus Manutius, Aldi F. S. D.

SVPERIORIBVS *diebus, cum domum tuam ueniſſem, ut* Benedi*ctum* Accoltum*, qui apud te diuerſabatur, honoris cauſa uiſerem, quem ego hominem, non tam quia* Cardinalis *eſt, quàm quia* Cardinalatu *digniſſimus, uehementer obſeruo: caſu accidit, cum ego adeſſem, ut inter uos ſermo oriretur ijs de rebus, quæ ab antiquis ignoratæ, noſtra patrumq; memoria non ſolum inuentæ ſunt, ſed ad ſummam etiam elegantiam perpolitæ. cuius generis cum* Accoltus *ita multa commemoraſſet, ut mihi quidem, credo item alijs qui aderant, facile probaret ueterum ſolertiæ noſtrorum hominum induſtriam antecellere: ſuggeſſiſti tu, ne de philoſophia quidem, in qua tantopere antiquitatem admiraremur, tibi uideri eſſe dubitandum, quin ea poſſet etiamnum expoliri, atque ornari, ſi modo quam quiſque linguam à parentibus, atque à nutricibus traditam cum lacte ſimul hauſiſſet, in ea uellet ſcribere: nunc uſu euenire,*

ut externo ſermone addiſcendo totam ætatem cõſuma mus: quòd ſi nos à pueritia diſciplinarum cognitioni to tos dederemus; non eſſe deſperandum, quin & Platones, & Ariſtoteles aliquando poſſent exiſtere: nõ enim & cœlum hoc, unde ſpiritum ducimus, idem eſt quod olim fuit, & hominum ingenia non eadem eſſe poſſunt. praua conſuetudo naturam peruertit. quæ tanquam ager ſi colitur, fructus edit uberrimos: ſi negligitur, exareſcit. annos triginta ponimus in uerbis percipiendis: quantulum ſpatij reſtat, ut res ipſas conſideremus? licet ad antiquitatem animum referre: num aut Græci illi philoſophi, quorum nomen celeberrimum eſt, ea, quæ ab Aegyptijs acceperant, Aegyptio potius, quàm patrio ſermone ſcripta reliquerunt; aut noſtri aliena lingua, non domeſtica ſunt uſi, cum ea, quæ uel de Græcis ſumpſerant, uel ipſi pepererant, in uſum poſteritatis explicarent? conſtat, apud omnes gẽtes, qui ſuas cogitationes literis mandare uoluerunt, eos fere ijs eſſe uerbis uſos, quorum ſignificationem matris in gremio cognouiſſent. quod item noſtra ætate ſi fieret, facile contingeret quod tu opinaris Hurtade clariſſime, ut in philoſophia ueterum inuentis non nihil, uel etiam non parum addi poſſet: neque enim eos, qui fuerunt, uſque eò cogitatione ingenioq́; proceſſiſſe exiſtimandum eſt, ut ijs, qui futuri ſunt, quod præterea cognoſcerent, nihil reliquerint. multa latent adhuc, retruſa, atque abdita in immenſitate naturæ: quæ eliciet, & euocabit in lucem ſi quis inueſtigandis rationibus, & perſcrutandis rerum cauſis ab ineunte ætate

ſuum

ſium ſtudium dederit. quod ab ijs fieri commode non poteſt, uel potius nullo modo poteſt, quibus non ea lingua, in qua alti & educati ſunt, ſed ea, qua ueteres utebantur, ſcribere conſilium eſt. quorum tu ſi probares inſtitutum, quotuſquiſque tecum eſſet in eo laudis genere conferendus? tenes enim perfecte Latinam linguam, tenes Græcam, Arabicam, alias præterea. ſcribis tamen ut in patria tua loquuntur, in quo uideo quid ſpectes. quod pater tuus egit, ut optime de Hiſpania mereretur; id tu alia quadam ratione conſequi uis: ille enim, cum annum ageret uix dum quintum & decimum, qua ætate milites in exercitu pauci ſolent eſſe, omnium approbatione, qui exercitus regeret, electus, Bethicæ regem bis acie fuſum regno exuit, &, quæcunque in eius ditione fuerãt, catholici regis imperio poteſtatiq; ſubiecit. aliã tu ornãdæ, atq; amplificandæ patriæ tuæ rationem iniſti. profers enim, quantum in te eſt, Hiſpanicæ linguæ terminos; et, ut ea non ſolũ uerbis, & nominibus, ſed etiam rebus & ſcientijs per te locupletata ab exteris nationibus appetatur, ingenio doctrinaq; conſequeris. quod neſcio an omnibus patris tui uictorijs, atque triumphis ſit anteponendum. nam etſi populos bello ſuperare, & imperium augere præclarum eſt: tamen mihi cum animo meo conſideranti multo melior uidetur eſſe conditio literarum, quàm regnorum. hæc enim in unius hominis fortuna poſita ſunt, & unius ſæpe culpa extinguuntur: illæ uiuunt, & uigent quotidie magis, neque ulla temporis circunſcriptione terminantur. itaque magni et excellentes ui-

ri, qui bellicæ laudis gloria florerent, cum earum rerum, quas geſſiſſent, memoriam non ſatis fore diuturnam ſperarent, niſi ab hominibus ingenio præditis celebrarentur; eos, qui id præſtare poſſent, ſummo ſemper in honore habuerunt. quo mihi illorum laus uidetur eſſe illuſtrior, qui & res præclaras manu gerere, &, quæ geſſerunt, literis cuſtodire ipſi poſſunt. quo in numero fuit ſoror illa tua, præſtantiſſima fœmina: cuius militaria facinora cum audimus, cuiuis eam noſtræ ætatis uiro animi magnitudine comparamus. cum autem ea, quæ ſcripſit, legimus, uel antiquis ſcriptoribus ingenij præſtantia ſimillimam iudicamus. huiuſmodi cum in tua familia mulieres exiſtant, de uiris quæ ſunt ſperanda? quanquam fratres omnes tui, tuq́; in primis, ea, quæ ſperabantur, iam præſtitiſtis. itaque Carolus Imperator *Auguſtiſſimus ueſtra potiſſimum uirtute, ueſtraq́; fide nititur. nam fratrem tuum,* Marchionem de Mondeſar, *qui ceteros ætate anteit, cum alijs in rebus, tum in uictoria* Tunetana, *equitibus leuis armaturæ & claſſi maximæ prępoſitum, magno ſuis rebus ſenſit eſſe adiumento: alterum autem epiſcopatu* Iaenenſi *ornatum ſumme propter eruditionem, & prudentiam diligit: tertium* Indicis *prouincijs pro* Rege, *quartum* Hiſpanicis *triremibus præfecit: te primum ſibi uoluit eſſe in conſilio, deinde cum difficultatem quandam temporum pene fatalem impendere, & ea, quæ cogitabat, ſine ſumma prudentia non eſſe tractanda intelligeret, unum è maximo numero delegit, qui apud* Venetã Remp. *id muneris*

neris orator ſuſtineres : quo in munere clarior in dies ſignificatio tuæ uirtutis elucet : nam ad uſum rerum, quo uales plurimum, addis doctrinæ cognitionem: quam à libris petitam, grauiore in cauſa conſilium capere ſi uis, explicas, ut propoſito præteritarum rerum exitu cautior præſentium ſit deliberatio. quod quoniam maxime præſtant hiſtoria & philoſophia : tu quidem uehementer utriuſque ſtudio teneris: ſed neſcio quo pacto magis te philoſophia delectat, credo quòd pluris apud te eſt excogitare quæ nemo uiderit, quàm imitari quæ alij fecerint. quo in genere cum nullius ope uidearis indigere, quippe qui ita abundes ingenio, ut, quocunque te applicueris, excellas: tamẽ uide, quid egerim: excogitaui rationem, ut iuuare te poſſem: nam hos Ciceronis de philoſophia libros cum uetuſtis exemplaribus contuli, & emendatos ad te miſi, ut tibi quaſi facilior & expeditior legendi curſus eſſet. ſæpe enim te audiui, cum diceres, antiquorum in ſcriptis ita multa eſſe corrupta, ut in eorum, qui legerent, animos permixte falſa cum ueris influerent: cui malo ſi quis mederetur, eum te exiſtimare à ſtudioſis omnibus, ſed à te ipſo certe maximam eſſe gratiam ĩniturum. quæ me uox non cohortata eſt, ſed impulit, ut id facerem, quod feciſſe me uides. ac fieri tamen poteſt, ut meo te ſtudio & diligentia nihil iuuerim, & ea, quæ ego nunc in his libris reſtituta, in tuo nomine emitto, iam pridem ipſe habeas omnia, domi tuæ nata, & à te ipſo quæſita: ſed ego ita ſum ratiocinatus, cum tu à philoſophis didiceris, non in reges

ſolum & principes, qui ſummam iuuandi facultatem habeant, ſed in tenuiores etiam liberalitatis nomen poſſe cadere, quòd bene mereri, etiam ſi non poſſunt, tamen & cupiant, & præclarum exiſtiment; eadem ratione fore, ut quod ego te iuuare uoluerim, pro eo id accipias, quaſi maxime iuuerim. Vale.

M. TVLLII

M. TVLLII CICERONIS ACADEMICARVM QVAESTIONVM EDITIONIS PRIMAE, LIBER II. QVI INSCRIBITVR LVCVLLVS.

MAgnum ingenium L. Luculli, magnumq́; optimarum artiũ ſtudium, tum omnis liberalis, & digna homine nobili ab eo percepta doctrina, quibus temporibus florere in foro maxime potuit, caruit omnino rebus urbanis. ut enim admodum adoleſcens cum fratre pari pietate, & induſtria prædito paternas inimicitias magna cum gloria eſt perſecutus; in Aſiam quæſtor profectus, ibi per multos annos admirabili quadam laude prouinciæ præfuit: deinde abſens factus ædilis, continuo prætor, (licebat enim celerius legis præmio) poſt in Africam, inde ad conſulatum: quem ita geſſit, ut diligentiam admirarentur omnes, ingeniũ agnoſcerent: poſt ad Mithridaticum bellum miſſus à ſenatu, non modo opinionem uicit omniũ, quæ de uirtute eius erat, ſed etiam gloriam ſuperiorum. idq́; eo fuit mirabilius, ꝙ ab eo laus imperatoria non admodum expectabatur, qui adoleſcentiam in forenſi opera, quæſturæ diuturnum tempus, Murena bellum in Ponto gerente, in Aſiæ pace conſumpſerat, ſed incredibilis quædam ingenij magnitudo non deſiderauit indocilem uſus diſciplinam. itaque cum totum iter & nauigationem conſumpſiſſet partim

in percontando à peritis, partim rebus geſtis legẽdis, in Aſiam factus imperator uenit, cum eſſet Roma profectus rei militaris rudis: habuit enim diuinam quandam memoriam rerum, uerborum maiorem Hortenſius. ſed quo plus in negotijs gerendis res, quàm uerba, proſunt, hoc erat memoria illa præſtantior. quam fuiſſe in Themiſtocle, quem facile Græciæ principem ponimus, ſingularem ferunt. qui quidem etiam pollicenti cuidam ſe artem ei memoriæ, quæ tum primum proferebatur, traditurum, reſpondiſſe dicitur, obliuiſci ſe malle diſcere, credo quòd hærebant in memoria quæcunque audierat, aut uiderat. tali ingenio præditus Lucullus adiunxerat & illam, quam Themiſtocles ſpreuerat, diſciplinam. itaque ut literis cõſignamus, quæ monumentis mandare uolumus: ſic ille in animo res inſculptas habebat. tantus ergo Imperator in omni genere belli fuit, prælijs, oppugnationibus, naualibus pugnis, totiusq; belli inſtrumento, & apparatu, ut ille rex poſt Alexandrũ maximus hũc à ſe maiorem ducem cognitũ, quàm quẽquã eorum, quos legiſſet, fateretur. in eodem tanta prudentia fuit in conſtituẽdis, temperãdisq; ciuitatibus, tãta æquitas, ut hodie ſtet Aſia Luculli inſtitutis ſeruandis, & quaſi ueſtigijs perſequendis. ſed etſi magna cum utilitate reip. tamen diutius, quàm uellem, tãta uis uirtutis, atq; ingenij peregrinata abfuit ab oculis & fori, & curiæ. quinetiã, cum uictor à Mithridatico bello reuertiſſet, inimicorum calũnia triennio tardius, quàm debuerat, triumphauit. nos enim conſules introduximus pene in urbem currum clariſſimi uiri. cuius mihi conſilium, & auctoritas quid tum in maximis rebus profuiſſet, dicerem, niſi

de me

de me ipſo dicendum eſſet: quod hoc tempore nō eſt neceſſe: itaque priuabo illum potius debito teſtimonio, quā id cum mea laude communicem. ſed quæ populari gloria decorari in Lucullo *debuerunt, ea fere ſunt & græcis literis, et latinis celebrata. nos autem illa exteriora cum multis, hæc interiora cum paucis ex ipſo ſæpe cognouimus: maiore enim ſtudio* Lucullus *cum omni literarum generi, tum philoſophiæ deditus fuit, quàm, qui illum ignorabant, arbitrabantur: nec uero ineunte ætate ſolum, ſed & pro quæſtore aliquot annos, & in ipſo bello: in quo ita magna rei militaris eſſe occupatio ſolet, ut non multum imperatori ſub ipſis pellibus otij relinquatur. cum autem è philoſophis ingenio, ſcientiáq; putaretur* Antiochus Philonis *auditor excellere, eū ſecum & quæſtor habuit, et poſt aliquot annos imperator. cumq́; eſſet ea memoria, quā ante dixi; ea ſæpe audiendo facile cognouit, quæ uel ſemel audita meminiſſe potuiſſet: delectabatur aūt mirifice lectione librorum, de quibus audiebat.* Ac *uereor interdum, ne talium perſonarum cum amplificare uelim, imminuam etiam gloriam. ſunt enim multi, qui omnino græcas non ament literas; plures, qui philoſophiam; reliqui, qui etiam ſi hæc non improbent, tamen earum rerum diſputationem principibus ciuitatis non ita decoram putent. ego autem, cum græcas literas* M. Catonem *in ſenectute didiciſſe acceperim,* P. *autem* Africani *hiſtoriæ loquantur in legatione illa nobili, quam ante cenſuram obijt* Panætium *unum omnino comitem fuiſſe; nec literarum græcarum, nec philoſophiæ iam ullum auctorem requiro.* Reſtat, *ut ijs reſpondeam, qui ſermonibus*

eiuſmodi

eiuſmodi nolint perſonas tam graues illigari. quaſi uero clarorum uirorum, aut tacitos congreſſus eſſe oporteat, aut ludicros ſermones, aut rerum colloquia leuiorum. etenim, ſi quodam in libro uere eſt à nobis philoſophia laudata, profecto eius tractatio optimo atque amplißimo quoque digniſſima eſt. nec quidquam aliud uidendum eſt nobis, quos populus R. *hoc in gradu collocauit, niſi ne quid priuatis ſtudijs de opera publica detrahamus. quòd ſi, cum fungi munere debeamus, non modo operam noſtram nunquam à populari cœtu remouemus, ſed ne literam quidem ullam facimus niſi forenſem: quis reprehendet noſtrum otium? qui in eo non modo noſmet ipſos hebeſcere, & languere nolumus, ſed etiam, ut plurimis proſimus, enitimur. gloriam uero non modo non minui, ſed etiam augeri arbitramur eorum, quorum ad populares, illuſtresq; laudes, has etiam minus notas, minusq; peruulgatas adiungimus.* S*unt etiam, qui negent in iis, qui in noſtris libris, diſputent, fuiſſe earum rerum, de quibus diſputatur, ſcientiam. qui mihi uidentur non ſolum uiuis, ſed etiam mortuis inuidere.* R*eſtat unum genus reprehenſorum: quibus* A*cademiæ ratio non probatur. quod grauius ferremus, ſi quiſquam ullam diſciplinam philoſophiæ probaret, præter eam, quam ipſe ſequeretur. nos autem, quoniam contra omnes dicere, qui ſcire ſibi uidentur, ſolemus, non poſſumus, quin alij à nobis diſſentiãt, recuſare. quanquam noſtra quidem cauſa facilior eſt, qui uerum inuenire ſine ulla contentione uolumus, idq; ſumma cura, ſtudioq; conquirimus. etſi enim omnis cognitio multis eſt obſtructa difficultatibus: eaq; eſt & in ipſis*

ipſis rebus obſcuritas, & in iudicijs noſtris infirmitas, ut non ſine cauſa & doctiſſimi, et antiquiſſimi inuenire ſe poſſe, quod cuperent, diffiſi ſint: tamen nec illi defecerunt, neq; nos ſtudiũ exquirendi defatigati relinquemus, neq; noſtræ diſputationes quidquam aliud agunt, niſi ut in utranque partem dicendo, et audiendo eliciãt, et tanquam exprimant aliquid, quod aut uerum ſit, aut ad id quamproxime accedat. neque inter nos, & eos, qui ſe ſcire arbitrantur, quidquam intereſt, niſi quòd illi non dubitant, quin ea uera ſint, quæ defendunt; nos probabilia multa habemus, quæ ſequi facile, affirmare uix poſſumus. hoc autem liberiores, et ſolutiores ſumus, quòd integra nobis eſt iudicandi poteſtas, neque, ut omnia, quæ præſcripta, & quaſi imperata ſint, defendamus, neceſſitate ulla cogimur. nam ceteri primum ante tenentur aſtricti, quàm, quid eſſet optimum, iudicare potuerunt: deindè infirmiſſimo tempore ætatis aut obſecuti amico cuidam, aut una alicuius, quem primum audierunt, oratione capti, de rebus incognitis iudicant, et ad quamcunq; ſunt diſciplinam quaſi tempeſtate delati, ad eam tanquam ad ſaxum adhæreſcunt. nam quod dicunt omnia ſe credere ei, quem iudicent fuiſſe ſapientem: probarem, ſi id ipſum rudes et indocti iudicare potuiſſent: ſtatuere enim quid ſit ſapiens, uel maxime uídetur eſſe ſapientis. ſed ut potuerunt omnibus rebus auditis, cognitis etiam reliquorum ſententijs, iudicauerunt: aut re ſemel audita ad unius ſe auctoritatem contulerunt: ſed neſcio quo modo pleriq; errare malunt, eáq; ſententiam, quam adamauerunt, pugnaciſſime defendere, quam ſine pertinacia, quid conſtantiſſime dicatur, exquirere. quibus

bus de rebus & alias ſæpe nobis multa quæſita, & diſputata ſunt, & quondam in Hortensij *uilla, quæ eſt ad* Baulos, *cũ eò* Catulus, & Lucullus, *nosq; ipſi poſtridie ueniſſemus, quàm apud* Catulũ *fuiſſemus. quo quidem etiam maturius uenimus, ꝙ erat cõſtitutum, ſi uẽtus eſſet,* Lucullo *in* Neapolitanum, *mihi in* Põpeianũ *nauigare. cum igitur pauca in xyſto locuti eſſemus, tum eodem in ſpatio conſedimus. hic* Catulus, Etſi *heri, inquit, id, quod quærebatur, pene explicatum eſt, ut tota fere quæſtio tractata uideatur; tamen expecto ea, quæ te pollicitus es* Luculle *ab* Antiocho *audita dicturum.* Equidem, *inquit* Hortenſius, *feci plus quã uellem: totam.n.rẽ* Lucullo *integram ſeruari oportuit. et tamen fortaſſe ſeruata eſt: à me enim, quæ in promptu erant, dicta ſunt: à* Lucullo *autem reconditiora deſidero.* Tum *ille, non ſane, inquit,* Hortenſi *cõturbat me expectatio tua: etſi nihil eſt ijs, qui placere uolunt, tam aduerſarium: ſed quia non laboro, quã ualde ea, quæ dico, probaturus ſim, eo minus conturbor. dicã.n. nec mea, nec ea, in quibus, ſi non fuerint, non uinci me malim, quã uincere. ſed mehercule, ut quidẽ ſe nunc cauſa habet, etſi heſterno ſermone labefactata eſt, mihi tamen uidetur eſſe ueriſſima. agam igitur ſicut* Antiochus *agebat: nota enim mihi res eſt: nam & uacuo animo illum audiebam, et magno ſtudio, eadem de re etiã ſæpius: ut etiã maiorẽ expectationẽ mei faciã, quã modo fecit* Hortenſius. Cũ *ita eſſet exorſus, ad audiendum animos ereximus.* At *ille,* Cum Alexãdriæ *pro quæſtore, inquit, eſſem, fuit* Antiochus *mecum, et erat iam antea* Alexandriæ *familiaris* Antiochi Heraclitus Tyrius, *qui &* Clitomachum *multos annos,*

nos, & Philonem audierat, homo ſane in iſta philoſophia, quæ nunc prope dimiſſa reuocatur, probatus, & nobilis: cum quo & Antiochũ ſæpe diſputantem audiebã, ſed utrũq; leuiter, et quidem iſti libri duo Philonis, de quibus heri dictũ à Catulo eſt, tũ erãt allati Alexandriam, tumq́; primum in Antiochi manus uenerant, & homo natura leniſſimus (nihil.n. poterat fieri illo mitius) ſtomachari tamen cœpit. mirabar: neq;.n. unquã antea uideram. at ille Heracliti memoriã implorãs, quæreret ex eo, uiderentur ne illa Philonis, aut ea num uel è Philone, uel ex ullo Academico audiuiſſet aliquando. negabat: Philonis tamen ſcriptũ agnoſcebat: nec id quidem dubitari poterat: nã aderãt mei familiares, & docti homines, P. et C. Selij, et Tetrilius Rogus, qui ſe illa audiſſe Romæ de Philone, & ab eo ipſo illos duos libros dicerent deſcripſiſſe. tũ et illa dixit Antiochus, quæ heri Catulus commemorauit à patre ſuo dicta Philoni; & alia plura: nec ſe tenuit, quin cõtra ſuũ doctorem librũ etiam ederet, qui Soſus inſcribitur. tũ igitur & cũ Heraclitum ſtudioſe audirem cõtra Antiochũ differentẽ, et itẽ Antiochum cõtra Academicos, dedi Antiocho operã diligẽtius, ut cauſam ex eo totam cognoſcerem. itaq; cõplures dies, adhibito Heraclito, doctisq́; cõpluribus, & in his Antiochi fratre Ariſto, & præterea Ariſtone, & Dione, quibus ille ſecundum fratrem plurimum tribuebat, multum temporis in iſta una diſputatione conſumpſimus. ſed ea pars, quæ contra Philonem erat, prætermittenda eſt: minus enim acer eſt aduerſarius is, qui iſta, quæ ſunt heri defenſa, negat Academicos omnino dicere: etſi enim mentitur. tamen eſt aduerſarius leuior.

ad

ad Arceſilam, Carneademq; ueniamus. Quæ cum dixiſſet, ſic rurſus exorſus eſt. Primum mihi uidemini, (me autem nomine appellabat) cũ ueteres phyſicos nominatis, facere idem quod ſeditioſi ciues ſolent, cum aliquos ex antiquis claros uiros proferunt, quos dicant fuiſſe populares, ut eorum ipſi ſimiles eſſe uideantur. repetunt iam P. Valeriũ, qui exactis regibus primo anno conſul fuit: commemorant reliquos, qui leges populares de prouocationibus tulerint, cum conſules eſſent: tum ad hos notiores, C. Flaminium, qui legem agrariam aliquot annis ante ſecũdum Punicum bellum tribunus pl. tulerit inuito ſenatu, et poſtea bis conſul factus ſit; L. Caſſium, Q. Pompeium. illi quidem etiam P. Africanum referre in eundem numerum ſolent. duos uero ſapientiſſimos, & clariſſimos fratres, P. Craſſum, & P. Scæuolã, aiunt Ti. Graccho auctores legum fuiſſe, alterum quidem, ut uidemus, palam, alterum, ut ſuſpicamur, obſcurius. addunt etiam C. Marium. et de hoc quidem nihil mentiuntur. horum nominibus tot uirorum, atque tãtorum expoſitis, eorum ſe inſtitutum ſequi dicunt. ſimiliter uos cum perturbare, ut illi remp. ſic uos philoſophiam bene iam conſtitutam uelitis, Empedoclem, Anaxagoram, Democritum, Parmenidem, Xenophanem, Platonem etiã, & Socratẽ profertis. ſed neque Saturninus (ut noſtrum inimicum potiſſimum nominẽ) ſimile quidquam habuit ueterum illorum, nec Arceſilæ calumnia cõferẽda eſt cum Democriti uerecundia. et tamen iſti phyſici raro admodum, cum hærent aliquo loco, exclamãt quaſi mente incitati, Empedocles quidem, ut interdũ mihi furere uideatur, abſtruſa eſſe omnia, nihil nos ſentire, nihil cernere,

nihil

nihil omnino quale ſit, poſſe reperire: maiorem autẽ partem mihi quidem omnes iſti uidẽtur nimis etiã quædam affirmare, plusq; profiteri ſe ſcire, quàm ſciant. quòd ſi illi tũ in nouis rebus, quaſi modo naſcẽtes, hæſitauerũt, nihil ne tot ſeculis, ſummis ingenijs, maximis ſtudijs explicatum putamus? non ne, cum iam philoſophorũ diſciplinæ grauiſſimæ conſtitiſſent, tũ exortus eſt, ut in optima rep. Ti. Gracchus, *qui otium perturbaret, ſic* Arceſilas, *qui conſtitutam philoſophiã euerteret, & in eorum auctoritate deliteſceret, qui negaſſent, quidquam ſciri, aut percipi poſſe? quorum è numero tollẽdus eſt* Plato, *et* Socrates; *alter, quia reliquit perfectiſſimã diſciplinam,* Peripateticos, & Academicos, *nominibus differẽtes, re cõgruentes; à quibus* Stoici *ipſi uerbis magis, quã ſentẽtijs diſſenſerunt:* Socrates *autẽ, de ſe ipſe detrahẽs in diſputatione, plus tribuebat ijs, quos uolebat refellere. ita cum aliud diceret, atque ſentiret, libẽter uti ſolitus eſt ea diſſimulatione, quã græci* εἰρωνείαν *uocãt: quã ait etiã in* Africano *fuiſſe* Fannius; *idq; propterea uitioſum in illo non putãdum, ꝙ idem fuerit in* Socrate. *ſed fuerint illa uetera, ſi uultis, incognita. nihil ne eſt ergo actũ, ꝙ inueſtigata ſunt, poſtea quàm* Arceſilas, Zenoni, *ut putatur, obtrectans, nihil noui reperienti, ſed emendanti ſuperiores immutatione uerborum, dum huius definitiones labefactare uult, conatus eſt clariſſimis rebus tenebras obducere? cuius primo non admodum probata ratio, quanquam floruit tum acumine ingenij, tum admirabili quodam lepore dicendi, proxime à* Lacyde *ſolo retenta eſt, poſt autẽ confecta à* Carneade, *qui eſt quartus ab* Arceſila; *audiuit enim* Egeſinum, *qui* Euandrum

audierat, Lacydis diſcipulum, cū Arceſilæ Lacydes fuiſſet. ſed ipſe Carneades diu tenuit: nam nonaginta uixit annos: & qui illum audierant, admodum floruerunt. è quibus induſtriæ plurimum in Clitomacho fuit. declarat multitudo librorum ingenij nō minus in hoc, quā in Carneade eloquentiæ, in Melonthio Rhodio ſuauitatis. bene autem noſſe Carneadem Stratoniceus Metrodorus putabatur. iam Clitomacho Philo ueſter operam multos annos dedit. Philone autem uiuo patrociniū Academiæ non defuit. Sed quod nos facere nunc ingredimur, ut contra Academicos diſſeramus; id quidā è philoſophis, & ij quidem non mediocres, faciendū omnino nō putabāt; nec uero eſſe ullam rationem diſputare cum ijs, qui nihil probarent: Antipatrumq́; Stoicum, qui multus in eo fuiſſet, reprehendebant: nec definiri aiebant neceſſe eſſe, quid eſſet cognitio, aut perceptio, aut, ſi uerbum è uerbo uolumus, cóprehenſio, quam κατάληψιν illi uocant: eosq́;, qui perſuadere uellent eſſe aliquid quod comprehendi & percipi poſſet, inſcienter facere dicebant, propterea ꝙ nihil eſſet clarius ἐνάργεια, ut Græci, perſpicuitatem, aut euidentiam nos, ſi placet, nominemus, fabricemurq́;, ſi opus erit, uerba, ne hic ſibi (me appellabat iocans) hoc licere ſoli putet. ſed tamen orationem nullā putabant illuſtriorem ipſa euidentia reperiri poſſe, nec ea, quæ tā clara eſſent, definienda cenſebāt. Alij autem negabant ſe pro hac euidentia quidquam priores fuiſſe dicturos: ſed ad ea, quæ contra dicerentur, dici oportere putabant, ne qui fallerentur. pleriq; tamen & definitiones ipſarum etiam euidentiū rerum non improbant: & rem idoneā, de qua quæratur, & homines di-

gnos, quibuſcũ diſſeratur, putant. Philo autem dũ noua
quædã commouet, ꝙ ea ſuſtinere uix poterat, quæ cõtra
Academicorum pertinaciam dicebantur, et aperte men
titur, ut eſt reprehenſus à patre Catulo, & , ut docuit
Antiochus, in id ipſum ſe induit, quod timebat. cum
enim ita negaret quidquam eſſe, quod cõprehẽdi poſſet,
(id enim uolumus eſſe καταληπτὸν) ſi illud eſſet, ſicut
Zeno definiret, tale uiſum, (iam. n. hoc pro φαντασία
uerbum ſatis heſterno ſermone triuimus) uiſum igitur
impreſſum, effictumq́; ex eo unde eſſet, quale eſſe non
poſſet ex eo unde non eſſet, id nos à Zenone definitum
rectiſſime dicimus: qui enim poteſt quidquã cõprehẽdi,
ut plane confidas id perceptum cognitumq́; eſſe, quod
eſt tale, quale uel falſum eſſe poſſit? hoc cum infirmat,
tollitq́; Philo, iudiciũ tollit incogniti; et cogniti: ex quo
efficitur, nihil poſſe comprehendi: ita imprudens eò, quò
minime uult, reuoluitur. quare omnis oratio contra A-
cademiam ſuſcipitur à nobis, ut retineamus eam defini
tionem, quã Philo uoluit euertere: quã niſi obtinemus,
percipi nihil poſſe concedimus. Ordiamur igitur à ſen-
ſibus. quorum ita clara iudicia & certa ſunt, ut ſi optio
naturæ noſtræ detur, & ab ea deus aliquis requirat,
cõtenta ne ſit ſuis integris, incorruptisq́; ſenſibus, an po
ſtulet melius aliquid, non uideã quid quærat amplius.
neque uero hoc loco expectandũ eſt, dũ de remo inflexo,
aut de collo colũbæ reſpõdeã: nõ enim is ſum, qui, quid
quid uidetur, tale dicam eſſe, quale uideatur. Epicurus
hoc uiderit, & multa alia. meo autem iudicio ita eſt
maxima in ſenſibus ueritas, ſi ſani ſunt, ac ualentes,
& omnia remouentur, quæ obſtãt, & impediũt. itaque

& lumẽ mutari ſæpe uolumus: & ſitus earum rerum, quas intuemur, & interualla aut contrahimus, aut diducimus, multaq́; facimus, uſque eò, dũ aſpectus ipſe fidem faciat ſui iudicij. quod idẽ fit in uocibus, in odore, ĩn ſapore: ut nemo ſit noſtrum, qui nõ in ſenſibus ſui cuĩuſque generis iudicium requirat acrius. adhibita uero exercitatione, & arte, ut oculi pictura teneantur, aures cantibus; quis eſt, quin cernat, quanta uis eſt in ſenſibus? quam multa uident pictores in umbris, & in eminentia, quæ nos non uidemus? quã multa, quæ nos fugiunt in cantu, exaudiunt in eo genere exercitati? qui primo inflatu tibicinis Antiopã eſſe aiunt, aut Andromacham, cũ id nos ne ſuſpicemur quidẽ. nihil neceſſe eſt de guſtatu, & odoratu loqui: in quibus intelligentia, etſi uitioſa, eſt quædam tamen. quid de tactu, & eo quidem, quem philoſophi interiorem uocãt, aut doloris, aut uoluptatis? in quo Cyrenaici ſolo putant ueri eſſe iudicium, quia ſentiatur. poteſt ne igitur quiſquã dicere, inter eũ, qui doleat, & inter eum, qui in uoluptate ſit, nihil intereſſe? aut, ita qui ſentiat, non apertiſſime inſaniat? atqui qualia ſunt hæc, quæ ſenſibus percipi dicimus: talia ſequũtur ea, quæ nõ ſenſibus ipſis percipi dicũtur, ſed quodã modo ſenſibus: ut hæc: illud eſt album, hoc dulce, canorũ illud, hoc bene olẽs, hoc aſperũ. animo iã hæc tenemus comprehenſa, nõ ſenſibus: ille deinceps equus eſt, ille canis. cetera ſeries deinde ſequitur maiora nectẽs, ut hæc, quæ quaſi expletã rerũ cõprehẽſionẽ amplectuntur: ſi homo eſt, animal eſt, mortale, rationis particeps. quo è genere nobis notitiæ rerum imprimuntur: ſine quibus neque intelligi quidquam, neque quæri, diſputari

putari ne poteſt. quod ſi eſſent falſæ notitiæ, (ἐννοίας.n. notitias appellare tu uidebare) ſi igitur eſſent hæ falſæ, aut eiuſmodi uiſis impreſſæ, qualia uiſa à falſis diſcerni non poſſent: quo tādem his modo uteremur? quo modo autē, quid cuiq; rei conſentaneū eſſet, quid repugnaret, uideremus? memoriæ quidem certe, quæ non modo philoſophiā, ſed omnis uitæ uſum, omneſq; artes una maxime continet, nihil omnino loci relinquitur. quæ poteſt enim eſſe memoria falſorum? aut quid quiſquam meminit, quod non animo cōprehendit, et tenet? ars uero quæ poteſt eſſe, niſi quæ non ex una, aut ex duabus, ſed ex multis animi perceptionibus cōſtat? quā ſi ſubtraxeris, qui diſtingues artificem ab inſcio? nō enim fortuito hūc artificem dicemus eſſe, illū negabimus, ſed cum alterum percepta, & comprehenſa tenere uidemus, alterum non item. cumq; artium aliud eiuſmodi genus ſit, ut tantum modo animo rem cernat; aliud, ut moliatur aliquid, & faciat: quo modo aut geometres cernere ea poteſt, quæ aut nulla ſunt, aut internoſci à falſis nō poſſunt; aut is, qui fidibus utitur, explere numeros, et cōficere uerſus? quod idem in ſimilibus quoque artibus continget, quarum omne opus eſt in faciēdo, atque agendo. quid enim eſt, quod arte effici poſſit, niſi is, qui artem tractabit, multa perceperit? maxime uero uirtutum cognitio cōfirmat, percipi, et comprehēdi multa poſſe, in quibus ſolis ineſſe etiā ſcientiam dicimus, quam nos non comprehenſionem modo rerum, ſed etiam ſtabilem, atque immutabilem eſſe cenſemus: itemq; ſapientiam artem uiuendi, quæ ipſa ex ſeſe habeat conſtantiā. ea autem cōſtantia ſi nihil habeat percepti, et cogniti, quæro unde nata ſit,

aut quo modo? quæro etiã, ille uir bonus, qui ſtatuit omnẽ cruciatũ perferre, intolerabili dolore lacerari potius, quàm aut officium prodat, aut fidem, cur has igitur ſibi tã graues leges impoſuerit, cũ, quãobrem ita oporteret, nihil haberet cõprehenſi, percepti, cogniti, cõſtituti? nullo igitur modo fieri poteſt, ut quiſquã tãti æſtimet æquitatem, et fidem, ut eius conſeruandæ cauſa nullũ ſupplicium recuſet, niſi ijs rebus aſſenſus ſit, quæ falſæ eſſe non poſſunt. ipſa uero ſapientia, ſi ſe ignorabit, ſapiẽtia ſit, nec ne, quo modo primũ obtinebit nomen ſapientiæ: deinde quo modo ſuſcipere aliquã rem, aut agere fidenter audebit, cũ certi nihil erit, quod ſequatur? cum uero dubitabit quid ſit extremũ, & ultimum bonorum, ignorans quò omnia referantur, qui poterit eſſe ſapientia? atque etiã illud perſpicuũ eſt, conſtitui neceſſe eſse initiũ, quod ſapientia, cum quid agere incipiat, ſequatur: idq́; initium eſſe naturæ accõmodatum: nam aliter appetitio, (eam enim eſſe uolumus ὁρμὴν) qua ad agendum impellimur, et id appetimus, quod eſt uiſum, moueri nõ poteſt. illud autem, quod mouet, prius oportet uideri, eiq́; credi, quod fieri nõ poteſt, ſi id, quod uiſum erit, diſcerni non poterit à falſo. quo modo autem moueri animus ad appetendũ poteſt, ſi id, quod uidetur, non percipitur accõmodatũ ne naturæ ſit, an alienũ? itemq́; ſi, quid officij ſui ſit, non occurrit animo, nihil unquã omnino aget, ad nullã rem unquam impelletur, nunquam mouebitur. quòd ſi aliquid aliquãdo acturus eſt, neceſſe eſt id ei uerum, quod occurrit, uideri. quid, ꝙ, ſi iſta uera ſunt, ratio omnis tollitur, quaſi quædam lux, lumenq́; uitæ: tamen ne in iſta prauitate perſtabitis? nam

quærendi initium ratio attulit: quæ perfecit uirtutem, cũ eſſet ipſa ratio confirmata quærendo. quæſtio autem eſt appetitio cognitionis, quæſtionisq; finis inuẽtio. at nemo inuenit falſa: nec ea, quæ incerta permanent, inuenta eſſe poſſunt: ſed cum ea, quæ quaſi inuoluta fuerunt, aperta ſunt, tum inuenta dicuntur: ſic & initium quærendi, & exitus percipiendi, & cõprehendendi tenet: itaque argumenti concluſio, quæ eſt græce ἀπόδειξις, ita definitur, ratio, quæ ex rebus perceptis ad id, quod non percipiebatur, adducit. quòd ſi omnia uiſa eiuſmodi eſſent, qualia iſti dicunt, ut ea uel falſa eſſe poſſent, neque ea poſſet ulla notio diſcernere: quo modo quẽpiã aut cõcluſiſſe aliquid, aut inueniſſe diceremus? aut quæ eſſet concluſi argumenti fides? ipſa autem philoſophia, quæ rationibus progredi debet, quem habebit exitum? ſapientiæ uero quid futurũ eſt? quæ neque de ſe ipſa dubitare debet, neque de ſuis decretis, quæ philoſophi uocãt δόγματα: quorũ nullũ ſine ſcelere prodi poterit: cũ enim decretum proditur, lex ueri, rectiq; proditur. quo è uitio & amicitiarum proditiones, & rerum publicarum naſci ſolent. non poteſt igitur dubitari, quin decretum nullum falſum poſſit eſſe, ſapientiq; ſatis ſit nõ eſſe falſum; ſed etiã ſtabile, fixum, ratum eſſe debeat, quod mouere nulla ratio queat. talia autem neque eſſe, neque uideri poſſunt eorum ratione, qui illa uiſa, è quibus omnia decreta ſunt nata, negãt quidquam à falſis intereſſe. ex hoc illud eſt natum, quod poſtulabat Hortenſius, *ut id ipſum ſaltem perceptũ à ſapiẽte diceretis, nihil poſſe percipi. ſed* Antipatro *hoc idem poſtulãti, cũ diceret, ei, qui affirmaret nihil poſſe percipi, cõſentaneũ eſſe unum*

tamen illud dicere percipi poſſe, ut alia nō poſſent, Carneades acutius reſiſtebat: nam tantum abeſſe dicebat, ut id conſentaneum eſſet, ut maxime etiam repugnaret: qui enim negaret quidquā eſſe, quod perciperetur, eum nihil excipere: ita neceſſe eſſe, ne id ipſum quidem, quod exceptum non eſſet, comprehendi, & percipi ullo modo poſſe. Antiochus ad iſtum locum preſſius uidebatur accedere: quoniam enim id haberent Academici decretū, (ſentitis enim iā hoc me δόγμα dicere) nihil poſſe percipi, non debere eos in ſuo decreto, ſicut in ceteris rebus fluctuare, præſertim cum in eo ſumma conſiſteret: hanc enim eſſe regulam totius philoſophiæ, conſtitutionē ueri, falſi: cogniti, incogniti: quam rationem quoniam ſuſciperent, docereq́; uellent, quæ à quouis accipi oporteret, & quæ repudiari, certe hoc ipſum, ex quo omne ueri falſiq́; iudicium eſſet, percipere eos debuiſſe: etenim duo eſſe hæc maxima in philoſophia, iudicium ueri, & finem bonorum: nec ſapientem poſſe eſſe, qui aut cognoſcendi eſſe initium ignoret, aut extremū expetendi; ut, aut unde proficiſcatur, aut quò perueniendum ſit, neſciat: hæc autem habere dubia, neque his ita confidere, ut moueri non poſſint, abhorrere à ſapientia plurimum. Hoc igitur modo potius erat ab his poſtulandum, ut hoc unum ſaltem, percipi nihil poſſe, perceptum eſſe dicerent. ſed de inconſtantia totius illorum ſententiæ, ſi ulla ſententia cuiuſquam eſſe poteſt nihil approbantis, ſit, ut opinor, dictū ſatis. Sequitur diſputatio copioſa illa quidem, ſed paulo abſtruſior: habet enim aliquantum à phyſicis: ut uerear, ne maiorem, largiar ei, qui contra dicturus eſt, libertatem, & licentiam. nam quid

eum

eum facturum putem de abditis rebus, & obſcuris, qui lucem eripere conetur? ſed diſputari poterat ſubtiliter, quãto quaſi artificio natura fabricata eſſet primum animal omne, deinde hominem maxime: quæ uis eſſet in ſenſibus: quemadmodũ prima uiſa nos pellerent, deinde appetitio ab his pulſa ſequeretur: tum ut ſenſus ad res percipiendas intenderemus: mens enim ipſa, quæ ſenſuum fons eſt, atque etiã ipſa ſenſus eſt, naturalem uim habet, quã intendit ad ea, quibus mouetur: itaque alia uiſa ſic arripit, ut his ſtatim utatur: alia recõdit, è quibus memoria oritur: cetera autem ſimilitudinibus conſtituit: ex quibus efficiuntur notitiæ rerum: quas Græci tum ἐννοίας, *tũ* προλήψεις *uocant: eò cũ acceſſit ratio, argumentiq; concluſio, rerumq; innumerabiliũ multitudo, tũ & perceptio eorum omnium apparet, & eadem ratio profecta his gradibus ad ſapientiam peruenit. ad rerum igitur ſcientiam, uitæq; conſtantiam aptiſſima cum ſit mens hominis, amplectitur maxime cognitionẽ, et iſtã* κατάληψιν, *quã, ut dixi, uerbũ è uerbo exprimentes, comprehenſionem dicemus, cum ipſam per ſe amat, (nihil eſt enim ei ueritatis luce dulcius) tum etiam propter uſum. quocirca & ſenſibus utitur, & artes efficit quaſi ſenſus alteros, & uſque eò philoſophiã ipſam corroborat, ut uirtutem efficiat, ex qua re una uita omnis apta ſit. ergo ij, qui negant quidquã poſſe comprehendi, hæc ipſa eripiunt uel inſtrumenta, uel ornamenta uitæ, uel potius etiam totam uitam euertunt funditus, ipſumq; animal orbant animo: ut difficile ſit de temeritate eorum, perinde ut cauſa poſtulat, dicere. nec uero ſatis conſtituere poſſum, quod ſit eorum conſilium,*

aut

aut quid uelint. interdum enim cum adhibemus ad eos orationem huiuſmodi; ſi ea, quæ diſputentur, uera non ſint, tum omnia fore incerta: reſpõdent, quid ergo iſtud ad nos? num noſtra culpa eſt? naturam accuſa, quæ in profundo ueritatem, ut ait Democritus, penitus abſtruſerit. alij autem elegantius: qui etiam queruntur, quòd eos inſimulemus omnia incerta dicere: quãtumq; interſit inter incertum, & id quod percipi non poſſit, docere conantur, eáq; diſtinguere. cum his igitur agamus, qui hæc diſtinguunt: illos, qui omnia ſic incerta dicunt, ut, ſtellarum numerus par, an impar, neſciatur, quaſi deſperatos aliquos relinquamus: uolunt enim, et hoc quidem uel maxime animaduertebã uos moueri, probabile aliquid eſſe, & quaſi ueriſimile; eáq; ſe uti regula & in agenda uita, & in quærendo, ac diſſerendo. quæ iſta regula eſt ueri & falſi, ſi notionem ueri & falſi, propterea quòd ea non poſſunt internoſci, nullã habemus? nam ſi habemus, intereſſe oportet, ut inter rectum, & prauum, ſic inter uerum, et falſum. ſi nihil intereſt, nulla regula eſt, nec poteſt is, cui eſt uiſio ueri falſiq; communis, ullum habere iudicium, aut ullam omnino ueritatis notam. nam cum dicũt hoc ſe unũ tollere, ut quidquam poſſit ita uideri, ut nõ eodem modo falſum etiam poſſit ita uideri; cetera autem concedere: faciunt pueriliter: quo enim omnia iudicantur ſublato, reliqua ſe negant tollere: ut ſi quis quem oculis priuauerit, dicat ea, quæ cerni poſſent, nõ ſe ei ademiſſe. ut enim illa oculis modo cognoſcũtur, ſic reliqua uiſis; ſed propria ueri, nõ cõmuni ueri, et falſi nota. quãobrem ſiue tu probabilem uiſionem, ſiue improbabilem, et quæ nõ impediatur, ut Carneades

neades uolebat; ſiue aliud quid proferes, quod ſequare: ad uiſum illud, de quo agimus, tibi erit reuertendum. in eo autem, ſi erit cõmunitas cũ falſo, nullũ erit iudicium, quia proprium communi ſigno notari non poteſt ſin autem commune nihil erit, habeo quod uolo: id enim quæro, quod ita mihi uideatur uerum, ut non poſſit idem falſum uideri. ſimili in errore uerſantur, cum conuicti, ac ui ueritatis coacti perſpicua à perceptis uolunt diſtinguere, & conantur oſtendere, eſſe aliquid perſpicui; uerum illud quidem impreſſum in animo, atque mente; neque id tamen percipi ac cõprehendi poſſe: quo enim modo perſpicue dixeris album eſſe aliquid: cum poſſit accidere, ut id, quod nigrum ſit, album eſſe uideatur? aut quo modo iſta aut perſpicua dicemus, aut impreſſa ſubtiliter; cum ſit incertũ, uere, inaniter ne moueatur? ita neq; color, neq; corpus, neq; ueritas, neq; argumentũ, neque ſenſus, neq; perſpicuũ ullũ relinquitur. ex hoc illud his uſu uenire ſolet, ut, quidquid dixerint, à quibuſdam interrogentur; ergo iſtuc quidem percipis? ſed qui ita interrogant, ab his irridentur: non enim urgent, ut coarguant neminem ulla de re poſſe contendere, neque aſſeuerare ſine aliqua eius rei, quã ſibi quiſq; placere dicit, certa & propria nota. quod eſt igitur iſtuc ueſtrum probabile? nam ſi quod cuique occurrit & primo quaſi aſpectu probabile uidetur, id confirmatur: quid eo leuius? ſin ex circumſpectione aliqua, & accurata conſideratione, quod uiſum ſit, id ſe dicent ſequi: tamen exitum non habebunt: primum quia his uiſis, inter quæ nihil intereſt, æqualiter omnibus abrogatur fides. deinde cũ dicant poſſe accidere ſapienti, ut, cũ

omnia

omnia fecerit, diligentiſſimeq́; circũſpexerit, exiſtat aliquid, quod & ueriſimile uideatur, & abſit longiſſime à uero: quo modo, ſi magna parte quidem, ut ſolent dicere, ad uerũ ipſum, aut quàm proxime accedãt, confidere ſibi poterunt? ut enim cõfidant, notum his eſſe debebit inſigne ueri. quo obſcuro, & oppreſſo, quod tandem uerum ſibi uidebuntur attingere? quid autem tam obſcurum dici poteſt, quàm cũ ita loquuntur? eſt hoc quidẽ rei illius ſignum, aut argumentũ; & ea re id ſequor: ſed fieri poteſt, ut id, quod ſignificatur, aut falſum ſit, aut nihil ſit omnino. ſed de perceptione hactenus: ſi quis. n. ea, quæ dicta ſunt, labefactare uolet, facile, etiã abſentibus nobis, ueritas ſe ipſa defendet. His *ſatis cognitis, quæ iam explicata ſunt; nũc de aſſenſione, atque approbatione, quam* Græci συγκατάθεσιν *uocãt, pauca dicemus: non quo non latus locus ſit: ſed paulo ante iacta ſunt fundamenta. nam cum uim, quæ eſſet in ſenſibus, explicabamus, ſimul illud aperiebatur, cõprehendi multa & percipi ſenſibus: quod fieri ſine aſſenſione non poteſt. deinde cũ inter inanimum & animal hoc maxime interſit, quòd inanimũ nihil agit, animal agit aliquid: nihil enim agens ne cogitari quidem poteſt quale ſit: aut ei ſenſus adimendus eſt: aut ea, quæ eſt in noſtra ſita poteſtate, reddenda aſſenſio. at uero animus quodã modo eripitur iis, quos neque ſentire, neque aſſentiri uolũt: etenim neceſſe eſt, ut lancem in libra ponderibus impoſitis deprimi, ſic animũ perſpicuis cedere. nã quo modo non poteſt animal ullũ non appetere id, quod accõmodatum ad naturã appareat: (*Græci *id* οἰκεῖον *appellãt) ſic non poteſt obiectã rem perſpicuã non approbare. quanquã ſi*

illa,

illa, de quibus diſputatum eſt, uera ſunt: nihil attinet de aſſenſione omnino loqui: qui enim quid percipit, aſſentitur ſtatim. ſed hæc etiã ſequũtur, nec memoriam ſine aſſenſione poſſe conſtare, neque notitias rerum, nec artes, idq́; , quod maximum eſt, ut ſit aliquid in noſtra poteſtate, in eo, qui rei nulli aſſentietur, non erit. ubi igitur uirtus, ſi nihil ſitum eſt in ipſis nobis? maxime autem abſurdũ, uitia in ipſorũ eſſe poteſtate, neque peccare quenquã niſi aſſenſione; hoc idem in uirtute nõ eſſe. cuius omnis cõſtãtia et firmitas ex iis rebus cõſtat, quibus aſſenſa eſt, & quas approbauit: omninoq́; ante uideri aliquid, quã agamus, neceſſe eſt, eiq́;, quod uiſum ſit, aſſentiatur. quare qui aut uiſum, aut aſſenſum tollit, is omnem actionem tollit è uita. Nunc ea uideamus, quæ contra ab his diſputari ſolent. ſed prius poteſtis totius eorum rationis quaſi fundamenta cognoſcere. Cõponũt igitur primũ artem quãdã de iis, quæ uiſa dicimus: eorumq́; & uim, & genera definiunt: in his quale ſit id, quod percipi, et cõprehendi poſſit, totidẽ uerbis, quot Stoici. deinde illa exponunt duo, quæ quaſi contineant omnem hanc quæſtionẽ: quæ ita uideantur, ut etiã alia multa eodem modo uideri poſſint: neque in his quidquã interſit, nõ poſſe eorum alia percipi, alia non percipi: nihil intereſſe autem, non modo ſi ex omni parte eiuſdem modi ſint, ſed etiam ſi diſcerni nõ poſſint. quibus poſitis, unius argumenti concluſione tota ab his cauſa cõprẽhenditur. cõpoſita autem ea cõcluſio ſic eſt. Eorũ, quæ uidentur, alia uera ſunt, alia falſa: & quod falſum eſt, id percipi non poteſt: quod autem uerum uiſum eſt, id omne tale eſt, ut eiuſdem modi falſum etiam poſſ.t uideri.

& quæ

& quæ uiſa ſunt eiuſmodi, ut in ijs nihil interſit; non poteſt accidere, ut eorum alia percipi poſſint, alia nō poſſint. nullum igitur eſt uiſum, quod percipi poſſit. Quæ autem ſumunt, ut cōcludant id, quod uolunt; ex his duo ſibi putant cōcedi: neq; enim quiſquā repugnat. ea ſunt hæc, quæ uiſa falſa ſint, percipi ea nō poſſe: et alterum, inter quæ uiſa nihil interſit, ex his non poſſe alia talia eſſe, ut percipi poſſint, alia ut non poſſint: reliqua uero multa & uaria oratione defendunt. quæ ſunt item duo: unum, eorum, quæ uideantur, aliud uerum eſſe, aliud falſum: alterum, omne uiſum, quod ſit à uero, tale eſſe, quale etiam à falſo poſſit. hæc duo propoſita non præteruolant, ſed ita dilatant, ut non mediocrem curā adhibeant & diligentiam: diuidunt enim in partes, & eas quidem magnas: primum in ſenſus: deinde in ea, quæ ducuntur à ſenſibus, & ab omni conſuetudine, quam obſcurari uolunt. tū perueniūt ad eam partem, ut ne ratione quidem et coniectura ulla res percipi poſſit. hæc autem uniuerſa concidunt etiam minutius. ut. n. de ſenſibus heſterno ſermone uidiſtis, itē faciūt de reliquis: in ſingulisq; rebus, quas in minima diſpartiunt, uolunt efficere, his omnibus, quæ uiſa ſint, ueris adiuncta eſſe falſa, quæ à ueris nihil differant: ea cū talia ſint, nihil poſſe comprehendi. Hanc ego ſubtilitatem philoſophia quidem digniſſimam iudico, ſed ab eorum cauſa, qui ita diſſerunt, remotiſſimā: definitiones enim & partitiones, & horum luminibus utens oratio, tum ſimilitudines, diſſimilitudinesq;, & earum tenuis & acuta diſtinctio, fidentiū eſt hominū illa uera, & firma, & certa eſſe, quæ putētur; non eorum, qui clament nihilo

hilo magis uera illa eſſe, quã falſa. quid.n. agãt, ſi, cũ aliquid definierint, roget eos quiſpiam, nũ illa definitio poſſit in aliam rem trãsferri quãlibet? ſi poſſe dixerint: (quid.n. dicere habeãt?) cur illa uera definitio ſit? ſi ne gauerint: fatendum ſit, quoniam uel illa uera definitio transferri non poſſit in falſum, quod ea definitione ex plicetur, id percipi poſſe. quod minime illi uolunt. eadem dici poterunt in omnibus partibus. ſi. n. dicẽt, ea, de quibus diſſerent, ſe dilucide perſpicere, nec ulla communione uiſorum impediri: cõprehendere ea ſe poſſe fatebuntur. ſin autem negabunt uera uiſa à falſis poſſe diſtingui: qui poterunt longius progredi? occurretur.n. ſicut occurſum eſt. nam cõcludi argumẽtũ nõ poteſt, niſi ijs, quæ ad concludendum ſumpta erunt, ita probatis, ut falſa eiuſdem modi nulla poſſint eſſe. ergo ſi rebus comprehenſis, & perceptis, uiſa, & progreſſa ratio hæc efficiet, nihil poſſe comprehendi: quid poteſt reperiri, quod ipſum ſibi repugnet magis? cumq; ipſa natura accuratæ orationis hoc profiteatur, ſe aliquid patefacturam, quod nõ appareat, &, quo id facilius aſſequatur, adhibiturã & ſenſus, et ea quæ perſpicua ſint: qualis eſt iſtorum oratio, qui omnia non tã eſſe, quàm uideri uolunt? maxime autem conuincuntur, cum hæc duo pro congruentibus ſumunt tam uehementer repugnantia: primum eſſe quædam falſa uiſa; quod cũ uolunt, declarant quædam eſſe uera: deinde ibidẽ, inter falſa uiſa, et uera nihil intereſſe. at primum ſumpſeras, tãquã inter eſſet. ita priori poſterius, poſteriori ſuperius nõ iũgitur. ſed progrediamur longius; & ita agamus, ut nihil nobis aſſentati eſſe uideamur; quæq; ab his dicũtur, ſic per

ſequamur,

ſequamur, ut nihil in præteritis relinquamus. Primum igitur perſpicuitas illa, quam diximus, ſatis magnã habet uim, ut ipſa per ſeſe ea, quæ ſint, nobis, ita ut ſint, indicet. ſed tamen ut maneamus in perſpicuis firmius et conſtantius, maiore quadã opus eſt uel arte, uel diligẽtia; ne ab ijs, quæ clara ſint ipſa per ſeſe, quaſi præſtigijs quibuſdã, et captionibus depellamur. nã qui uoluit ſubuenire erroribus Epicurus ijs, qui uidentur conturbare ueri cognitionem; dixitq; ſapientis eſſe, opinionem à perſpicuitate ſeiungere: nihil fecit: ipſius enim opinionis errorem nullo modo ſuſtulit. quamobrem cũ duæ cauſæ perſpicuis, & euidentibus rebus aduerſentur: auxilia totidem ſunt contra comparãda: aduerſatur enim primum, quòd parũ defigunt animos, et intendũt in ea, quæ perſpicua ſunt, ut, quanta luce ea circũfuſa ſunt, poſſint agnoſcere: alterum eſt, quòd fallacibus, & captioſis interrogationibus circunſcripti, atque decepti quidam, cũ eas diſſoluere nõ poſſunt, deſciſcũt à ueritate. oportet igitur & ea, quæ pro perſpicuitate reſponderi poſſunt, in prõptu habere, de quibus iam diximus; & eſſe armatos, ut occurrere poſſimus interrogationibus eorum, captionesq; diſcutere. quod deinceps facere conſtitui. Exponã igitur generatim argumenta eorum, quoniam ipſi etiam illa ſolent non confuſe loqui. Primum conantur oſtendere multa poſſe uideri eſſe, quæ omnino nulla ſunt, cũ animi inaniter moueantur eodem modo rebus ijs, quæ nullæ ſint; ut ijs, quæ ſint. nã cum dicatis, inquiunt, uiſa quædam mitti à deo, uelut ea, quæ in ſomnijs uideantur, quæq; oraculis, auſpicijs, extis declarentur, (hæc enim aiunt probari à Stoicis, quos

contra diſputant) quærũt, quonam modo, falſa uiſa quæ ſint, ea deus efficere poſſit probabilia; quæ autem plane proxime ad uerum accedunt, efficere non poſſit? aut ſi ea quoque poſſit, cur illa non poſſit, quæ perdifficiliter, internoſcantur tamen? et ſi hæc, cur nõ inter quæ nihil ſit omnino? deinde cum mens moueatur ipſa per ſeſe, ut et ea declarant, quæ cogitatione depingimus; et ea, quæ uel furioſis, uel dormientibus uidentur: nõ ne, inquiũt, ueriſimile ſit, ſic etiam mentem moueri, ut nõ modo non ĩnternoſcat, uera illa uiſa ſint, an ne falſa, ſed ut in his nihil interſit omnino? ut, ſi qui tremerent, & exalbeſcerent uel ipſi per ſe motu mentis aliquo, uel obiecta terribili re extrinſecus, nihil intereſſet, qui diſtingueretur tremor ille & pallor, neque, ut quidquã intereſſet ĩnter inteſtinũ, et oblatũ. poſtremo ſi nulla uiſa ſint probabilia, quæ falſa ſint: alia ratio eſt. ſin autem ſunt: cur non etiam quæ nõ facile internoſcãtur? cur nõ ut plane nihil interſit? præſertim cũ ipſi dicatis, ſapientẽ in furore ſuſtinere ſe ab omni aſſenſu, quia nulla in uiſis diſtinctio appareat. ad has omnes uiſiones inanes Antio*chus quidem & permulta dicebat, et erat de hac una re unius diei diſputatio. mihi autem nõ idem faciũdũ puto, ſed ipſa capita dicenda: & primũ quidem hoc reprehẽdendum, ꝗ captioſiſſimo genere interrogationis utuntur: quod genus minime in philoſophia probari ſolet, cũ aliquid minutatim & gradatim additur, aut demitur.* S*oritas hos uocãt, qui aceruum efficiũt uno addito grano. uitioſum ſane, & captioſum genus. ſic enim aſcẽditis: ſi tale uiſum obiectũ eſt à deo dormiẽti, ut probabile ſit; cur nõ etiam, ut ualde ueriſimile? cur deinde, nõ ut*

difficiliter à uero internoſcatur? deinde, ut ne internoſcatur quidem? poſtremo ut nihil inter hoc & illud interſit? huc ſi perueneris, me tibi primũ quidque cõcedente: meũ uitiũ fuerit. ſin ipſe tua ſpõte proceſſeris: tuum. quis enim tibi dederit, aut omnia deum poſſe; aut ita facturum eſſe, ſi poſſit? quo modo autem ſumis, ut, ſi quid cui ſimile eſſe poſſit, ſequatur, ut etiam internoſci difficiliter poſſit? deinde, ut ne uix internoſci quidem: poſtremo, ut idem ſit? ut ſi lupi canibus ſimiles: eoſdem dices ad extremũ. et quidem honeſtis ſimilia ſunt quædã non honeſta, & bonis non bona, & artificioſis minime artificioſa. quid dubitamus igitur affirmare, nihil inter hæc intereſſe? ne repugnãtia quidẽ uidemus? nihil eſt enim quod de ſuo genere in aliud genus transferri poſſit. at ſi efficeretur, ut inter uiſa differentium generũ nihil intereſſet: reperirentur quæ & in ſuo genere eſſent, & in alieno. quod fieri qui poteſt? omniũ deinde inanium uiſorum una depulſio eſt, ſiue illa cogitatione informantur, quod fieri ſolere concedimus; ſiue in quiete, ſiue per uinum, ſiue per inſaniam: nã ab omnibus eiuſdem modi uiſis perſpicuitatem, quam mordicus tenere debemus, abeſſe dicemus: quis enim cum ſibi fingit aliquid, & cogitatione depingit, nõ, ſimulac ſe ipſe cõmouit, atque ad ſe reuocauit, ſentit, quid interſit inter perſpicua, et inania? eadẽ ratio eſt ſomniorũ. nũ cẽſes Enniũ, cũ in hortis cũ Ser. Galba uicino ſuo ambulaſſet, dixiſſe; uiſus ſũ mihi cum Galba ambulare? at cũ ſomniauit, ita narrauit;

Viſus Homerus adeſſe poeta:

idemq; in Epicharmo;

Nam uidebar ſomniare med ego eſſe mortuum.

itaque,

itaque, ſimulac experrecti ſumus, uiſa illa cōtemnimus, neq; ita habemus, ut ea, quæ in foro geſſimus. at enim, dū uidentur, eadem eſt in ſomnijs ſpecies eorū, quæ uigilantes uidemus. primum intereſt. ſed id omittamus: illud enim dicimus, nō eandem eſſe uim, neque integritatem dormientium, & uigilātiū, nec mente, nec ſenſu. ne uinolenti quidem quæ faciunt, eadem approbatione faciunt, qua ſobrij: dubitāt, hæſitāt, reuocāt ſe interdum, ijsq́;, quæ uidentur, imbecillius aſſentiuntur; cūq; edormiuerunt, illa uiſa quā leuia fuerint, intelligunt. quod idem contingit inſanis; ut & incipientes furere ſentiant, & dicant aliquid, quod non ſit, id uideri ſibi; & cum relaxentur, ſentiāt, atque illa dicant Alcmæonis, Sed mihi neutiquam cor conſentit cū oculorum aſpectu. at enim ipſe ſapiens ſuſtinet ſe in furore, ne approbet falſa pro ueris; & alias quidem ſæpe, ſi aut in ſenſibus ipſius eſt aliqua forte grauitas, aut tarditas, aut obſcuriora ſunt, quæ uidentur, aut à perſpiciendo temporis breuitate excluditur. quanquam totum hoc, ſapientem aliquando ſuſtinere aſſenſionem, contra nos eſt: ſi enim inter uiſa nihil intereſſet, aut ſemper ſuſtineret, aut nunquam. ſed ex hoc genere toto perſpici poteſt leuitas orationis eorum, qui omnia cupiunt confundere. quærimus grauitatis, conſtantiæ, firmitatis, ſapientiæ iudicium; utimur exemplis ſomniātium, furioſorū, ebriorum. illud attendamus, in hoc omni genere quàm inconſtanter loquamur: non enim proferremus uino, aut ſomno oppreſſos, aut mente captos, tam abſurde, ut tum diceremus intereſſe inter uigilantium uiſa, & ſobriorum, & ſanorum, & eorum qui eſſent aliter affecti; tū nihil

 intereſſe.

intereſſe. ne hoc quidem cernũt, omnia ſe reddere incerta, quod uolunt: ea dico incerta, quæ ἄδηλα Græci. ſi enim res ſe ita habeant, ut nihil interſit, utrum ita cui uideatur, ut inſano, an ſano: cui poſſit exploratum eſſe de ſua ſanitate? quod uelle efficere, non mediocris inſania eſt. Similitudines uero aut geminorũ, aut ſignorum annulis impreſſorum pueriliter cõſectantur. quis enim noſtrum ſimilitudines negat eſſe, cum eæ plurimis in rebus appareãt? ſed ſi ſatis eſt ad tollendã cognitionem, ſimilia eſſe multa multorũ: cur eo nõ eſtis cõtenti, præſertim concedentibus nobis? & cur potius id cõtenditis, quod rerum natura non patitur, ut non ſuo quidque genere ſit tale, quale eſt? nec ſit in duobus aut pluribus nulla re differens ulla communitas? ut ſibi ſint & oua ouorũ, & apes apũ ſimillimæ. quid pugnas igitur? aut quid tibi uis in geminis? conceditur enim ſimiles eſſe: quo contentus eſſe potueras. tu autem uis eoſdem eſſe plane, non ſimiles. quod fieri nullo modo poteſt. deinde confugis ad phyſicos, eos, qui maxime in Academia irridentur: à quibus ne tu quidem iam te abſtinebis: & ais Democritũ dicere, innumerabiles eſſe mũdos, et quidem ſic quoſdam inter ſeſe nõ ſolum ſimiles, ſed undique, perfecte, & abſolute ita pares, ut inter eos nihil prorſus interſit, & eos quidem innumerabiles: itemq; homines. deinde poſtulas, ut, ſi mundus ita ſit par alteri mundo, ut inter eos ne minimũ quidem interſit, concedatur tibi, ut in hoc quoque noſtro mundo aliquid alicui ſic par ſit, ut nihil differat, nihil interſit. cur enim, inquies, cum ex illis indiuiduis, unde omnia Democritus gigni affirmat, in reliquis mundis, & in his quidem innumerabilibus

bilibus, innumerabiles Q. Lutatij Catuli non modo poſſint eſſe, ſed etiã ſint; in hoc tanto mundo Catulus alter non poſſit effici? primum quidem me ad Democritũ uocas. cui non aſſentior: potius refellam, propter id, quod dilucide docetur à politioribus phyſicis, ſingularum rerum ſingulis proprietates eſſe. fac enim antiquos illos Seruilios, qui gemini fuerũt, tã ſimiles, quàm dicũtur: num cenſes etiã eoſdem fuiſſe? non cognoſcebantur foris; at domi: non ab alienis; at à ſuis. an non uidemus hoc uſu uenire, ut quos nunquã putaſſemus à nobis internoſci poſſe, eos conſuetudine adhibita tã facile internoſceremus, uti ne minimũ quidem ſimiles eſſe uiderentur? hic, pugnent licet, non repugnabo: quin etiã concedam, illũ ipſum ſapientem, de quo omnis hic ſermo eſt, cum ei res ſimiles occurrent, quas nõ habeat denotatas, retenturũ aſſenſum, nec unquã ulli uiſo aſſenſurum, niſi quod tale fuerit, quale falſum eſſe nõ poſſit. ſed ad ceteras res habet quãdã artem, qua uera à falſis poſſit diſtinguere: et ad ſimilitudines iſtas uſus adhibendus eſt, ut mater geminos internoſcit cõſuetudine oculorũ: ſic tu internoſces, ſi aſſueueris. uides ne, ut in prouerbio ſit ouorũ inter ſe ſimilitudo? tamen hoc accepimus, Deli fuiſſe cõplures ſaluis rebus illis, qui gallinas alere permultas quæſtus cauſa ſolerent. hi cũ ouum inſpexerant, quæ id gallina peperiſſet, dicere ſolebãt. neque id eſt cõtra nos: nam nobis ſatis eſt, oua illa internoſcere: nihil enim magis aſſentiri poteſt hoc illud eſſe, quàm ſi inter illa omnino nihil intereſſet: habeo enim regulã, ut talia uiſa uera iudicem, qualia falſa eſſe non poſſint. ab hac mihi nõ licet trãſuerſum, ut aiunt digitũ diſcedere,

ne confundam omnia: ueri enim & falſi non modo cognitio, ſed et natura tolletur, ſi nihil erit quod interſit: ut etiam illud abſurdum ſit, quod interdum ſoletis dicere; cum uiſa in animos imprimantur, non uos id dicere inter ipſas impreſſiones nihil intereſſe, ſed inter ſpecies, & quaſdam formas eorũ. quaſi uero non ſpecie uiſa iudicentur, quæ fidem nullã habebunt ſublata ueri, et falſi nota. Illud uero perabſurdũ, quòd dicitis probabilia uos ſequi, ſi re nulla impediamini. primum qui poteſtis non impediri, cũ à ueris falſa non diſtent? deinde quod iudiciũ eſt ueri, cum ſit cõmune falſi? ex his illa neceſſario nata eſt ἐποχὴ, id eſt aſſenſionis retentio: in qua melius ſibi conſtitit Arceſilas, ſi uera ſunt quæ de Carneade nonnulli exiſtimãt. ſi enim percipi nihil poteſt, quod utrique uiſum eſt: tollendus aſſenſus eſt: quid enim eſt tam futile, quàm quidquã approbare non cognitum? Carneadem autem etiã heri audiebamus ſolitum eſſe delabi interdum ut diceret, opinaturum, id eſt peccaturũ eſſe ſapientem. mihi porro non tam certum eſt, eſſe aliquid quod comprehendi poſſit, de quo nimium etiam diu diſputo; quàm ſapientem nihil opinari, id eſt nunquam aſſentiri rei uel falſæ, uel incognitæ. Reſtat illud, quòd dicunt ueri inueniendi cauſa contra omnia dici oportere; et pro omnibus. uolo igitur uidere, quid inuenerint. nõ ſolemus, inquit, oſtendere. quæ ſunt tandem iſta myſteria? aut cur celatis quaſi turpe aliquid ſententiam ueſtram? ut qui audient, inquit, ratione potius, quàm auctoritate ducantur. quid ſi utrũque? num peius eſt? unũ tamen illud nõ celant; nihil eſſe, quod percipi poſſit. an in eo auctoritas nihil obeſt? mihi quidẽ uidetur uel plurimum:

rimum: quis enim iſta tam aperte perſpicueq́; et peruerſa, & falſa ſecutus eſſet, niſi tanta in Arceſila, multo etiam maior in Carneade & copia rerum, et dicendi uis fuiſſet? Hæc Antiochus ferè & Alexandriæ tum, & multis annis poſt multo etiã aſſeuerãtius in Syria, cum eſſet mecum, paulo ante quàm eſſet mortuus. Sed iam cõfirmata cauſa, te hominem amiciſſimum, (me autem appellabat) & aliquot annis minorem natu, nõ dubitabo monere. tu ne, cũ tantis laudibus philoſophiã extuleris, Hortenſiumq́; noſtrum diſſentientem cõmoueris; eam philoſophiam ſequere, quæ cõfundit uera cũ falſis, ſpoliat nos iudicio, priuat approbatione, omnibus orbat ſenſibus? et Cimmerijs quidem, quibus aſpectũ ſolis ſiue deus aliquis, ſiue natura ademerat, ſiue eius loci, quem incolebant, ſitus, ignes tamen aderant, quorum illis uti lumine licebat. iſti autem, quos tu probas, tantis offuſis tenebris, ne ſcintillam quidem ullã nobis ad aſpiciẽdum reliquerunt. quos ſi ſequamur, ijs uinculis ſimus aſtricti, ut nos cõmouere nequeamus: ſublata enim aſſenſione, omnem & motum animorum, & actionem rerum ſuſtulerunt. quod non modo recte fieri, ſed omnino fieri non poteſt. prouide etiam, ne uni tibi iſtam ſententiam minime liceat defendere. an tu, cum res occultiſſimas aperueris, in lucem protuleris, iuratusq́; dixeris ea te comperiſſe; quod mihi quoque licebat, qui ex te illa cognoueram: negabis eſſe rem ullam, quæ cognoſci, comprehendi, percipi poſſit? uide quæſo etiam atque etiam, ne illarum quoque rerum pulcherrimarum à te ipſo minuatur auctoritas. Quæ cum dixiſſet ille, finem fecit. Hortenſius autem uehementer admirans, quod

quidem perpetuo Lucullo loquente fecerat, ut etiam manus ſæpe tolleret: nec mirum: nã nunquã arbitror contra Academiã dictum eſſe ſubtilius: me quoque, iocansne, an ita ſentiens, (non enim ſatis intelligebam) cœpit hortari, ut ſententia deſiſterem. Tum mihi Catulus, ſi te, inquit, Luculli oratio flexit, quæ eſt habita memoriter, accurate, copioſe, taceo: neque te, quo minus, ſi tibi ita uideatur, ſententiam mutes, deterrendum puto. illud uero non cenſuerim, ut eius auctoritate moueare. tantũ enim te non monuit, inquit arridens, ut caueres, ne quis improbus tribunus pl. quorum uides quanta copia ſemper futura ſit, arriperet te, et in concione quæreret, qui tibi cõſtares, cũ idem negares quidquam certi poſſe reperiri, idem te cõperiſſe dixiſſes. hoc quæſo ne te terreat. de cauſa aũt ipſa malim quidem te ab hoc diſſentire. ſin ceſſeris, non magnopere mirabor: memini enim Antiochũ ipſum, cum annos multos talia ſenſiſſet; ſimulac uiſum ſit, ſententia deſtitiſſe. Hæc cum dixiſſet Catulus, me omnes intueri. Tũ ego nõ minus cõmotus, quàm ſoleo in cauſis maioribus, huius modi quadã oratione ſum exorſus. Me Catule oratio Luculli de ipſa re ĩta mouit, ut docti hominis, & copioſi, et parati, et nihil prætereuntis eorum, quæ pro illa cauſa dici poſſent; non tamen, ut ei reſpõdere poſſe diffiderem. auctoritas autem tãta plane me mouebat, niſi tu oppoſuiſſes nõ minorem tuã. aggrediar igitur, ſi pauca ante quaſi de fama mea dixero. Ego. n. ſi aut oſtentatione aliqua adductus, aut ſtudio certãdi, ad hãc potiſſimum philoſophiã me applicaui, nõ modo ſtultitiam meã, ſed etiã mores, & naturã condemnandã puto. nam ſi minimis in rebus

pertinacia

pertinacia reprehenditur, calumnia etiam coercetur: ego de omni ſtatu conſilioq́; totius uitæ aut certare cum alijs pugnaciter, aut fruſtrari cum alios, tum etiam me ipſum uelim? itaque niſi ineptum putarem, in tali diſputatione id facere, quod, cũ de rep. diſceptatur, fieri interdum ſolet, iurarem per Iouem, deosq́; penates, me et ardere ſtudio ueri reperiendi, & ea ſentire, quæ dicerem. qui enim poſſum non cupere uerum inuenire, cum gaudeam, ſi ſimile ueri quid inuenerim? ſed ut hoc pulcherrimum eſſe iudicem, uera uidere: ſic, pro ueris probare falſa, turpiſſimum eſt. nec tamen ego is ſum, qui nihil unquã falſi approbem, qui nunquam aſſentiar, qui nihil opiner: ſed quærimus de ſapiente. ego uero ipſe et magnus quidam ſum opinator, (nõ enim ſum ſapiens) & meas cogitationes ſic dirigo, non ad illam paruulam Cynoſuram,

Qua fidunt duce nocturna Phœnices in alto,

ut ait Aratus: eoq́; directius gubernãt, quòd eã tenent,

Quæ curſu interiore breui conuertitur orbe:

ſed ad Elicen, & clariſſimos ſeptentriones, id eſt rationes has, latiore ſpecie, non ad tenue elimatas. eo fit, ut errem, & uager latius. ſed non de me, ut dixi, ſed de ſapiente quæritur. uiſa enim iſta cum acriter mentem, ſenſum ue pepulerunt, accipio, hisq́; interdũ aſſentior, nec percipio tamen: nihil enim arbitror poſſe percipi. non ſum ſapiens: itaque uiſis cedo, neque poſſum reſiſtere. ſapientis autem hãc cenſet Arceſilas uim eſſe maximã Zenoni aſſentiens, cauere ne capiatur, ne fallatur uidere: nihil eſt.n. ab ea cogitatione, quã habemus de grauitate ſapientis, errore, leuitate, temeritate diſiũctius. quid

igitur

igitur loquar de firmitate ſapientis? quem quidem nihil opinari tu quoque Lucullè cōcedis. quod quoniā à te probatur, (ut præpoſtere tecū agā: mox referā me ad ordinem) hæc primū concluſio quam habeat uim, conſidera. Si ulli rei ſapiens aſſentietur unquā: aliquādo etiam opinabitur: nunquā autem opinabitur; nulli igitur rei aſſentietur. hanc concluſionem Arceſilas probat: confirmat enim primū, & ſecundum: Carneades non nunquam ſecundū illud dabat, aſſentiri aliquādo. ita ſequebatur, etiā opinari: quod tu non uis, & recte, ut mihi uideris. Sed illud primū, ſapientem, ſi aſſenſurus eſſet, etiā opinaturū, falſum eſſe & Stoici dicunt, & eorum adſtipulator Antiochus: poſſe enim eū falſa à ueris, & quæ nō poſſint percipi, ab ijs, quæ poſſint, diſtinguere. nobis autem primū, etiam ſi quid percipi poſſit, tamen ipſa cōſuetudo aſſentiendi periculoſa eſſe uidetur, & lubrica. quamobrem cum tam uitioſum eſſe conſtet, aſſentiri quidquam aut falſum, aut incognitum: ſuſtinenda eſt potius omnis aſſenſio, ne præcipitet, ſi temere proceſſerit: ita. n. finitima ſunt falſa ueris, eaq; quæ percipi poſſunt, (ſi modo ea ſunt quædā: iam enim uidebimus) ut tamen in præcipitem locū non debeat ſe ſapiens committere: ſin autem, omnino nihil eſſe, quod percipi poſſit, à me ſumpſero, et quod tu mihi das, accepero, ſapientem nihil opinari: effectū illud erit ſapientem aſſenſus omnes cohibiturū, ut tibi uidendum ſit, id ne malis, an aliquid opinaturum eſſe ſapientem. neutrū, inquies, illorum. nitamur igitur, nihil poſſe percipi: etenim de eo omnis eſt cōtrouerſia. ſed prius pauca cū Antiocho: qui hæc ipſa, quæ à me defenduntur, & didicit apud

Philonem

Philonem tãdiu, ut cõſtaret diutius didiciſſe neminem; & ſcripſit de his rebus acutiſſime; & idem hæc non acrius accuſauit in ſenectute, quàm antea defenſitauerat. quamuis igitur fuerit acutus, ut fuit: tamen inconſtantia leuatur auctoritas. quis inquã enim iſte dies illuxerit, quæro, qui illi oſtenderit eã, quam multos annos eſſe negauiſſet, ueri & falſi notã. excogitauit aliquid: eadem dicit, quæ Stoici. pœnituit eum illa ſenſiſſe. cur non ſe tranſtulit ad alios, & maxime ad Stoicos? eorum enim erat propria iſta defenſio. quid eum Mneſarchi pœnitebat? quid Dardani? qui erant Athenis tum principes Stoicorum. nunquam à Philone diſceſſit, niſi poſteaquam ipſe cœpit, qui ſe audirent, habere. unde autem ſubito uetus Academia renouata eſt? nominis dignitatem uidetur, cũ à re ipſa deſciſceret, retinere uoluiſſe: quòd erant qui illum gloriæ cauſa facerent ſperare, etiam fore, ut ij, qui ſequerentur, Antiochij uocarẽtur. mihi autem magis uidetur non potuiſſe ſuſtinere cõcurſum omnium philoſophorũ: etenim de ceteris ſunt inter illos nonnulla communia; hæc Academicorũ eſt una ſententia, quam reliquorum philoſophorũ nemo probet. itaque ceſſit. ut enim ij, qui ſub nube ſolem non ferunt: item ille, cũ æſtuaret, ueterum, ut Menianorũ, ſic Academicorum umbrã ſecutus eſt. quóq; ſolebat uti argumento tũ, cũ ei placebat nihil poſſe percipi; cum quæreret Dionyſius ille Heracleotes, utrũ comprehendiſſet certa illa nota, qua aſſentiri dicitis oportere, illud ne, quod multos annos tenuiſſet, Zenoniq; magiſtro credidiſſet; honeſtum quod eſſet, id bonum ſolum eſſe; an, quod poſtea defenſitauiſſet, honeſti inane nomen eſſe, uolu-

ptatem

ptatem eſſe ſummum bonum: qui ex illius cõmutata ſen tentia docere uellet, nihil ita ſignari in animis noſtris à uero poſse, quod nõ eodem modo poſſit à falſo; is curauit, quod argumentũ ex Dionyſio *ipſe ſumpſiſſet, ex eo ceteri ſumerent.* Sed *cũ hæc alio loco plura, nunc ad ea, quæ à te* Luculle *dicta ſunt. & primum quod initio dixiſti, uideamus quale ſit: ſimiliter à nobis de antiquis philoſophis cõmemorari, atque ſeditioſi ſolerent claros uiros, ſed tamen populares aliquos, nominare. illi cum res non bonas tractent, ſimiles bonorum uideri uolunt. nos autem dicimus: ea nobis uideri, quæ uoſmet ipſi nobiliſſimis philoſophis placuiſſe conceditis.* Anaxagoras *niuem nigrã dixit eſſe. ferres me, ſi ego idem dicerem? tu, ne ſi dubitarem quidem. at quis eſt hic? num* Sophiſtes? *ſic enim appellantur ij, qui oſtentationis, aut quæſtus cauſa philoſophantur. maxima fuit & grauitatis & ingenij gloria. quid loquor de* Democrito? *quem cum eo conferre poſſumus non modo ingenij magnitudine, ſed etiam animi? qui ita ſit auſus ordiri,* Hæc *loquor de uniuerſis. nihil excipit, de quo non profiteatur: quid enim eſſe poteſt extra uniuerſa? quis hunc philoſophum non anteponit* Cleanthi, Chryſippo, *reliquisq́; inferioris ætatis? qui mihi cum illo collocati, quintæ claſſis uidentur. atque is nõ hoc dicit, quod nos, qui ueri eſſe aliquid non negamus, percipi poſſe negamus: ille uerum eſſe plane negat: eſſe ſenſus quidem nec obſcuros dicit, nec tenebricoſos: ſic enim appellat eos is, qui hunc maxime eſt admiratus,* Chius Metrodorus *initio libri, qui eſt de natura.* Nego *inquit, ſcire nos, ſciamusne aliquid, an nihil ſciamus; ne id ipsũ quidẽ neſcire, aut ſcire, ſcire*

nos;

nos; nec, omnino ſit ne aliquid, an nihil ſit. Furere tibi Empedocles uidetur: at mihi digniſſimum rebus ijs, de quibus loquitur, ſonũ fundere. nũ ergo is excæcat nos, aut orbat ſenſibus, ſi parum magnam uim cenſet in ijs eſſe ad ea, quæ ſub eos ſubiecta ſunt, iudicanda? Parmenides, Xenophanes, minus bonis quanquã uerſibus, ſed tamen illis uerſibus, increpant eorum arrogãtiam quaſi irati, qui, cum ſciri nihil poſſit, audeãt ſe ſcire dicere: et ab his aiebat remouendum Socratem & Platonem: cur? an de ullis certius poſſum dicere? dixiſſe cum his equidem uideor: ita multi ſermones perſcripti ſunt, è quibus dubitari non poſſit, quin Socrati nihil ſit uiſum ſciri poſſe: excepit unũ tantũ, ſcire ſe, nihil ſe ſcire: nihil amplius. quid dicam de Platone? qui certe tã multis libris hæc perſecutus non eſſet, niſi probauiſſet: ironiam enim alterius, perpetuã præſertim, nulla fuit ratio perſequi. uideor ne tibi, non ut Saturninus, nominare modo illuſtres homines, ſed etiam imitari nunquã niſi clarũ, niſi nobilem? atque habebã moleſtos uobis, ſed minutos, Stilbonem, Diodorum, Alexinum: quorum ſunt contorta, & aculeata quædam ſophiſmata: ſic enim appellantur fallaces concluſiunculæ. ſed quid eos colligam, cum habeam Chryſippum, qui fulcire putatur porticum Stoicorum? quàm multa ille contra ſenſus, quàm multa contra omnia, quæ in conſuetudine probantur, diſſoluit? idem mihi quidem non uidetur: ſed diſſoluerit ſane. certe tam multa non collegiſſet, quæ nos fallerent probabilitate magna, niſi uideret ijs reſiſti non facile poſſe. Quid Cyrenei uidentur, minime contempti philoſophi? qui negant eſſe quidquam, quod percipi poſſit extrinſecus:

extrinſecus: ea ſe ſola percipere, quæ tactu intimo ſentiant, ut dolorem & uoluptatem; neque ſe, quo quid colore, aut quo ſono ſit, ſcire, ſed tantum ſentire affici ſe quodam modo. ſatis multa de auctoribus. quãquã ex me quæſieras, nõ ne putarem, poſt illos ueteres, tot ſeculis, inueniri uerum potuiſſe, tot ingenijs, tãtisq; ſtudijs quærentibus. quid inuentum ſit, paulo poſt uidero, te ipſo quidem iudice. Arceſilam *uero nõ obtrectandi cauſa cũ* Zenone *pugnauiſſe, ſed uerum inuenire uoluiſſe, ſic intelligitur. nemo inquã ſuperiorũ, nõ modo expreſſerat, ſed ne dixerat quidem, poſſe hominem nihil opinari; nec ſolum poſſe, ſed ita neceſſe eſſe ſapienti. uiſa eſt* Arceſilæ *cũ uera ſententia, tũ honeſta, & digna ſapiente. quæſiuit de* Zenone *fortaſſe, quid futurum eſſet, ſi nec percipere quidquam poſſet ſapiens, nec opinari ſapiẽtis eſſet. ille, credo, nihil opinatur; quoniã eſſet quod percipi poſſet. quid ergo eſſet id? uiſum, credo. quale igitur uiſum? tum illum ita definiuiſſe: ex eo quod eſſet, ſicut eſſet impreſſum, & ſignatum, & effectũ: poſt requiſitum, etiãne ſi eiuſmodi eſſet uiſum uerum, quale falſum: hic* Zenonem *uidiſſe acute, nullũ eſſe uiſum, quod percipi poſſet; ſi id tale eſſet ab eo quod eſt, ut eiuſmodi ab eo, quod non eſt, poſſet eſſe. recte conſenſit* Arceſilas *ad definitionem additũ: neq; enim falſum percipi poſſe, neq; uerum, ſi eſſet tale, quale uel falſum. incubuit autem in eas diſputationes, ut doceret nullũ tale eſſe uiſum à uero, ut nõ eiuſdem modi etiã à falſo poſſit eſſe. hæc autẽ eſt una contentio, quæ adhuc permanſerit. nã illud, nulli rei aſſenſurum eſſe ſapientem, nihil ad hanc controuerſiam pertinebat: licebat enim nihil percipere, & tamen*

*men opinari: quod à Carneade dicitur probatum. equidem Clitomacho plus quam Philoni, aut Metrodoro credens, hoc magis ab eo diſputatum, quam probatum puto. ſed id omittamus. illud certe opinatione, & perceptione ſublata ſequitur, omnium aſſenſionum retentio: ut, ſi oſtendero nihil poſſe percipi, tu cõcedas nunquam aſſenſurum eſſe. quid ergo eſt, quod percipi poſſit, ſi ne ſenſus quidem uera nunciãt? quos tu Luculle cõmuni loco defendis. quod ne id facere poſſes, iccirco heri, nõ neceſſario loco, contra ſenſus tã multa dixeram. tu autem te negas infracto remo, neque columbæ collo cõmoueri: primum cur? nã & in remo ſentio non eſſe id, quod uideatur; & in colũba plures uideri colores, nec eſſe plus uno. deinde nihil ne præterea diximus? maneant illa omnia. * lacerat iſta cauſa: ueraces ſuos ſenſus eſſe dicit. igitur ſemper auctorem habes, et eũ qui magno ſuo periculo cauſam agat: eò enim rẽ dimittit Epicurus, ſi unus ſenſus ſemel in uita mentitus ſit, nulli unquã eſſe credendum. hoc eſt uerũ eſſe, cõfidere ſuis teſtibus, & importune inſiſtere. itaque Timagoras Epicureus negat ſibi unquam, cũ oculũ torſiſſet, duas ex lucerna flammulas eſſe uiſas: opinionis. n. eſſe mendaciũ, nõ oculorũ. quaſi quæratur, quid ſit, non quid uideatur. ſed hic quidem maiorũ ſimilis. tu uero, qui uiſa ſenſibus alia uera dicas eſſe, alia falſa; qui ea diſtinguis? deſine quæſo communibus locis. domi nobis iſta naſcũtur. ſi quis deus te interroget ſanis modo, et integris ſenſibus, num amplius quid deſideras? quid reſpõdeas? utinã quidem roget. audiat, quã nobiſcum male agatur. ut enim uera uideamus, quàm lõge uidebimus? ego Catuli Cumanũ ex hoc loco regionem*

nem uideo, Pompeianum non cerno: neque quidquã interiectum eſt, quod obſtet: ſed intendi longius acies non poteſt. ò præclarum proſpectum: Puteolos uidemus: at familiarem noſtrum Auianum, fortaſſe in porticu Neptuni ambulantem, non uidemus. at ille neſcio qui, qui in ſcholis nominari ſolet, mille et octingēta ſtadia quod abeſſet uidebat: quædam uolucres longius. reſponderem igitur audacter iſti ueſtro deo, me plane his oculis non eſſe contentũ. dicit me acrius uidere. quàm ullos piſces fortaſſe. qui neque uidentur à nobis, & nunc quidē ſub oculis ſunt: neque ipſi nos ſuſpicere poſſunt. ergo ut illis aqua, ſic nobis aer craſſus offunditur. at amplius non deſideramus. quid talpam? num deſiderare lumen putas? neque tam quererer cũ deo, quòd parũ longe, quàm quòd falſum uiderem. uides ne nauem illã? ſtare nobis uidetur: at ijs, qui in naui ſunt, moueri hæc uilla. quære rationem, cur ita uideatur: quam ut maxime inueneris, quod haud ſcio an non poſſis; non tu uerum teſtem habere, ſed eum nõ ſine cauſa falſum teſtimonium dicere oſtenderis. quid ego de naui? uidi enim à te remum contemni. maiora fortaſſe quæris. quid poteſt eſſe ſole maius? quem mathematici amplius duo de uiginti partibus cõfirmant maiorē eſſe, quàm terram. quantulus nobis uidetur? mihi quidem quaſi pedalis. Epicurus autē poſſe putat etiã minorem eſſe eũ, quã uideatur, ſed non multo. ne maiorem quidem multo putat eſſe; uel tantum eſſe, quãtus uideatur. ut oculi aut nihil mentiãtur, aut nõ multũ mētiãtur. ubi igitur illud eſt ſemel? ſed ab hoc credulo, qui nunquã ſenſus mentiri putat, diſcedamus, qui ne nũc quidē, cũ ille ſol, qui tãta incitatione fer

tur,

tur, ut celeritas eius quanta ſit ne cogitari quidem poſſit, tamen nobis ſtare uideatur. Sed ut minuam controuerſiam; uidete quæſo, quam in paruulis ſitis. Quatuor ſunt capita, quæ concludunt nihil eſſe, quod noſci, percipi, comprehendi poſſit. de quo hæc tota quæſtio eſt. è quibus primum eſt, eſſe aliquod uiſum falſum: ſecũdum, non poſſe id percipi: tertiũ, inter quæ uiſa nihil interſit, fieri nõ poſse, ut eorum alia percipi poſſint, alia non poſſint: quartum, nullum eſse uiſum uerũ à ſenſu profectũ, cui non appoſitũ ſit uiſum aliud, quod ab eo nihil interſit, quodq́; percipi non poſſit. horum quatuor capitum ſecundũ & tertium omnes concedunt, primum Epicurus non dat. uos, quibuſcum res eſt, id quoque conceditis. omnis pugna de quarto eſt. qui igitur P. Seruiliũ Geminũ uidebat, ſi Quintum ſe uidere putabat, incidebat in eiuſmodi uiſum, quod percipi nõ poſset; quia nulla nota uerũ à falſo diſtinguebatur. qua diſtinctione ſublata, quã haberet M. Cotta, qui bis cum Gemino conſul fuit, agnoſcendo eiuſmodi notam, quæ falſa eſse non poſſit? negas tantam ſimilitudinem in rerum natura eſſe. pugnas omnino, ſed cum aduerſario facili. ne ſit ſane: uideri certe poteſt: fallet igitur ſenſum: et ſi una fefellerit ſimilitudo, dubia omnia reddiderit: ſublato enim iudicio illo, quo oportet agnoſci; etiam ſi ipſe erit, quem uideris, qui tibi uidebitur, tamen nõ ea nota iudicabis, qua dicis oportere, ut nõ poſſit eſse eiuſdem modi falſa. quando igitur poteſt tibi P. Geminus, Quintus uideri: quid habes explorati, cur non poſſit tibi Cotta uideri, qui non ſit, quoniam aliquid uidetur eſse, quod non eſt? Omnia dicis ſui generis eſse; nihil eſse idem, quod ſit

d aliud,

aliud. Stoicum eſt quidem, nec admodum credibile, nullum eſſe pilum omnibus rebus talem, qualis ſit pilus alius, nullum granum. hæc refelli poſſunt: ſed pugnare nolo: ad id enim, quod agitur, nihil intereſt, omnibus ne partibus uiſa res nihil differat, an internoſci non poſſit, etiam ſi differat. ſed ſi hominum ſimilitudo tanta eſſe nõ poteſt, ne ſignorũ quidem? dic mihi, Lyſippus eodem ære, eadem temperatione, eodẽ cælo, aqua, ceteris omnibus, centum Alexandros eiuſdem modi facere non poſſit? qua igitur notione diſcerneres? quid, ſi in eiuſmodi cera centum ſigilla hoc annulo impreſſero, ecquæ poterit in agnoſcendo eſſe diſtinctio? an tibi erit quærendus annularius aliquis, quoniam gallinarium inueniſti Deliacum illum, qui oua cognoſceret? Sed adhibes artem aduocatam etiam ſenſibus. pictor uidet, quæ nos non uidemus: & ſimul inflauit tibicen, à perito carmen agnoſcitur. quid hoc? non ne uidetur contra te ualere, ſi ſine magnis artificijs, ad quæ pauci accedunt, noſtri quidem generis admodũ, nec uidere, nec audire poſſumus? Iam illa præclara, quanto artificio eſſet ſenſus noſtros, mentemq́;, & totam conſtructionem hominis fabricata natura. cur non extimeſcam opinandi temeritatem? etiam ne hoc affirmare potes Luculle, eſſe aliquam uim, cum prudentia & conſilio ſcilicet, quæ finxerit, uel, ut tuo uerbo utar, quæ fabricata ſit hominem? qualis iſta fabrica eſt? ubi adhibita eſt? quando? cur? quo modo? tractantur iſta ingenioſe, diſputantur etiam eleganter. denique uideantur ſanè, ne affirmentur modo. ſed de phyſicis mox, & quidem ob eam cauſam, ne tu, qui idem me facturum paulo ante dixeris, uideare

uideare mẽtitus. ſed ut ad ea, quæ clariora ſunt, ueniã: res iam uniuerſas profundam; de quibus uolumina impleta ſunt non à noſtris ſolum, ſed etiam à Chryſippo. de quo queri ſolent Stoici, dum ſtudioſe omnia conquiſierit contra ſenſus, & perſpicuitatem, contraq; omnem conſuetudinem, contraq; rationem, ipſum ſibi reſpondentem inferiorem fuiſſe: itaque ab eo armatum eſſe Carneadem. ea ſunt eiuſmodi, quæ à te diligentiſſime tractata ſunt. dormientiũ, & uinolentorum, & furioſorũ uiſa imbecilliora eſſe dicebas, quàm uigilantiũ, ſiccorũ, ſanorũ: quo modo? quia cũ experrectus eſſet Ennius, nõ diceret ſe uidiſſe Homerũ, ſed uiſum eſſe: Alcmæo autẽ,

Sed mihi neutiquam cor conſentit.

ſimilia de uinolentis. quaſi quiſquam neget, & qui experrectus ſit, eum ſomniare; & cuius furor conſederit, putare non fuiſſe ea uera, quæ eſſent ſibi uiſa in furore. ſed non id agitur: tum cum uideantur, quo modo uidentur, id quæritur. niſi uero Ennium non putamus ita totum illud audiuiſſe,

O pietas animi,

ſi modo id ſomniauit; ut ſi uigilans audiret. experrectus enim potuit illa uiſa putare, ut erant, & ſomnia. dormienti uero æque, ac uigilanti probantur. quid Iliona ſomno illo?

mater te appello.

nonne illa credit filium locutum, ut experrecta etiam crederet? unde enim illa?

Age adſta: mane: audi: itera dum eadem iſtæc mihi:

nũ uidetur minorem habere uiſis, quã uigilãtes, fidem? quid loquar de inſanis? qualis tandem fuit affinis tuus

Catule Tuditanus? quiſquā ſaniſſimus tam certa putat quæ uidet, quàm is putabat, quæ uidebantur? quid ille, Video, uideo te uiuum Vlixes, dum licet: (qui, nō ne etiā bis exclamauit ſe uidere, cū omnino nō uideret? quid apud Euripidē Hercules, cum, ut Euryſthei filios, ita ſuos cōfigebat ſagittis? cū uxorem interimebat? cū conabatur etiā patrem? nō perinde mouebatur falſis, ut ueris moueretur? quid ipſe Alcmeo tuus, qui negat cor ſibi cū oculis cōſentire? nō ne ibidē incitato furore?

Vnde hæc flamma oritur?

& illa deinceps:

Incende, incende: adſunt, adſunt: me, me expetunt.

quid, cum uirginis fidem implorat?

Fer mi auxilium: peſtem abige à me:
Flammiferam hanc uim, quæ me excruciat,
Ceruleæ incinctæ igni incendunt:
Circunſtant cum ardentibu' tædis.

nū dubitas, quin ſibi hæc uidere uideatur? itē'q; cetera:

Intendit crinitus Apollo
Arcum auratum Luna innixus.
Diana facem iacit à læuā.

qui magis hæc crederet, ſi eſſent, quā credebat, quia uidebātur? apparet enim iam cor cum oculis conſentire. omnia autem hæc proferuntur, ut illud efficiatur, quo certius nihil poteſt eſſe; inter uiſa uera, & falſa ad animi aſſenſum nihil intereſſe. uos autem nihil agitis, cum falſa illa uel furioſorum, uel ſomniantium recordatione ipſorum refellitis: non enim id quæritur, qualis recordatio fieri ſoleat eorum, qui experrecti ſunt; aut eorum, qui furere deſtiterint; ſed qualis uiſio fuerit aut furentium,

furentium, aut ſomniantium tum, cum cõmouebantur. Sed abeo à ſenſibus. quid eſt, quod ratione percipi poſſit? dialecticam inuentam eſſe dicitis, ueri, & falſi quaſi diſceptatricem, & iudicem. cuius ueri & falſi? & in qua re? in geometria ne, quid ſit uerum uel falſum, dialecticus iudicabit, an in literis, an in muſicis? at ea non nouit. in philoſophia igitur ſol quantus ſit, quid ad illum? quod ſit ſummum bonum, quid habet, ut queat iudicare? quid igitur iudicabit, quæ coniunctio, quæ diſiunctio uera ſit, quid ambigue dictum ſit, quid ſequatur quanque rem, quid repugnet? ſi hæc, & horum ſimilia iudicat, de ſe ipſa iudicat. plus autẽ pollicebatur. nã hæc quidem iudicare, ad ceteras res, quæ ſunt in philoſophia multæ atque magnæ, non eſt ſatis. ſed quoniã in ea arte tantum ponitis: uidete, ne contra uos tota nata ſit. quæ primo progreſſu feſtiue tradit elementa loquendi, & ambiguorum intelligentiam, cõcludendiq́; rationem: tum paucis additis uenit ad ſoritas, lubricum ſane, & periculoſum locum: quod tu modo dicebas eſſe uitioſum interrogãdi genus. quid ergo, iſtius uitij num noſtra culpa eſt? rerum natura nullam nobis dedit cognitionem finium, ut ulla in re ſtatuere poſſimus quatenus. nec hoc in aceruo tritici ſolum, unde nomen eſt, ſed ulla omnino in re minutatim interroganti; diues, pauper; clarus, obſcurus ſit; multa, pauca; magna, parua; longa, breuia; lata, anguſta; quãto aut addito, aut dempto certum reſpondeamus, non habemus. at uitioſi ſunt ſoritæ. frangite igitur eos, ſi poteſtis, ne moleſti ſint: erũt enim, niſi caueatis. cautũ eſt, inquit: placet enim Chryſippo, cũ gradatim interrogetur, (uerbi cau-

ſa, tria pauca ſint, an ne multa) aliquanto prius, quàm ad multa perueniat, quieſcere, id eſt quod ab ijs dicitur ἡσυχάζειν. per me uel ſtertas licet, in quit Carneades, nõ modo quieſcas. ſed quid proficit? ſequitur. n. qui te ex ſomno excitet, & eodem modo interroget. quod in numero cõticuiſti; ſi ad eũ numerũ unũ addidero, multa ne erunt? progrediere rurſus, quoad uidebitur. quid plura? hoc enim fateris, neq; ultimũ te paucorũ, neque primum multorum reſpondere poſſe. cuius generis error ita manat, ut non uideam quò non poſſit accedere. nihil me lædit, inquit: ego enim, ut agitator callidus, prius quàm ad finem ueniã, equos ſuſtinebo, eóq; magis, ſi locus is, quò ferentur equi, præceps erit. ſic me, inquit, ante ſuſtinebo, nec diutius captioſe interroganti reſpondebo. ſi habes, quod liqueat, neq; reſpõdes: ſuperbe. ſi non habes: ne tu quidem perſpicis. ſi, quia obſcura: cõcedo: ſed negas te uſque ad obſcura progredi: illuſtribus igitur rebus inſiſtis. ſi id tantummodo, ut taceas: nihil aſſequeris: quid enim ad illum, qui captare uult, utrum tacentem irretiat te, an loquentem? ſin autem uſque ad nouem, uerbi gratia, ſine dubitatione reſpõdes pauca eſſe, in decimo inſiſtis: etiam à certis & illuſtrioribus cohibes aſſenſum: hoc idem me in obſcuris facere nõ ſinis. nihil igitur te contra ſoritas ars iſta adiuuat, quæ nec augendi, nec minuẽdi quid aut primum ſit, aut poſtremũ, docet. quid, quòd eadẽ illa ars, quaſi Penelope, telã retexens, tollit ad extremum ſuperiora? utrũ ea ueſtra, an noſtra culpa eſt? nempe fundamentum dialecticæ eſt, quidquid enuncietur (id autẽ appellatur ἀξίωμα: quod eſt quaſi effatum) aut uerũ eſſe, aut falſum. quid igitur?

tur? hæc uera, an falſa ſunt? ſi te mentiri dicis, idq; uerum dicis: mentiri uerum dicis. hæc ſcilicet inexplicabilia eſſe dicitis. quod eſt odioſius, quàm illa, quæ nos incomprehenſa, & nõ percepta dicimus. ſed hæc omitto. illud quæro, ſi iſta explicari non poſſunt, nec eorũ ullũ iudiciũ inuenitur, ut reſpondere poſſitis, uera ne, an falſa ſint: ubi eſt illa definitio, effatum eſſe id, quod aut uerũ, aut falſum ſit? rebus ſumptis adiungã, ex his ſequẽdas eſſe alias, alias improbandas, quæ ſunt in genere cõtrario. quo modo igitur hoc concluſum eſſe iudicas? ſi dicis nũc lucere, & uerũ dicis: lucet. dicis autẽ lucere, & uerũ dicis: lucet igitur. probatis certe genus, & rectiſſime concluſum dicitis: itaque in docendo eũ primum cõcludendi modum traditis. aut quidquid igitur eodem modo cõcluditur, probabitis: aut ars iſta nulla eſt. uide ergo, hanc cõcluſionem probaturus ne ſis. ſi dicis te mẽtiri, uerũq; dicis: mentiris. dicis autẽ te mentiri, uerũq; dicis: mentiris igitur. qui potes hãc nõ probare, cũ probaueris eiuſdem generis ſuperiorem? Hæc Chryſippea ſunt, ne ab ipſo quidem diſſoluta. quid. n. faceret huic concluſioni? ſi lucet, lucet: lucet autẽ, lucet igitur. crederet ſcilicet. ipſa. n. ratio connexi, cũ conceſſeris ſuperius, cogit inferius cõcedere. quid ergo hæc ab illa cõcluſione differt? ſi mentiris, mentiris: mentiris autem, mẽtiris igitur. hoc negas te poſſe nec approbare, nec improbare. qui igitur magis illud? ſi ars, ſi ratio, ſi uia, ſi uis deniq; cõcluſionis ualet: eadẽ eſt in utroq;. ſed hoc extremũ eorũ eſt: poſtulãt, ut excipiãtur hæc inexplicabilia. tribunum aliquem cenſeo adeant: à me iſtam exceptionem nunquam impetrabunt. etenim cum ab Epi-

curo, qui totam dialecticā & cōtemnit, & irridet, non impetrent, ut uerum eſſe concedat, quod ita effabimur; aut uiuet cras Hermachus, aut non uiuet; cum dialectici ſic ſtatuant, omne, quod ita diſiunctum ſit, quaſi aut etiā, aut non, non modo uerum eſſe, ſed etiam neceſſarium: uide, quàm ſit cautus is, quem iſti tardum putāt. ſi enim, inquit, alterutrum conceſſero neceſſarium eſſe: neceſſe erit, cras Hermachum aut uiuere, aut nō uiuere: nulla autem eſt in natura rerum talis neceſſitas. cū hoc igitur dialectici pugnent, id eſt Antiochus, & Stoici: totam enim euertit dialecticam. nam ſi è contrarijs diſiūctio, (contraria autem ea dico, cum alterum ait, alterum negat) ſi talis diſiunctio falſa poteſt eſſe, nulla uera eſt. mecum uero quid habent litium, qui ipſorum diſciplinam ſequor? cum aliquid huiuſmodi inciderat, ſic ludere Carneades ſolebat. Si recte cōcluſit: teneo. ſin uitioſe: minam Diogenes reddat: ab eo enim Stoico dialecticā didicerat: hæc autem merces erat dialecticorum. ſequar igitur eas uias, quas didici ab Antiocho: nec reperio, quo modo iudicem, ſi lucet, lucet, uerū eſſe ob eam cauſam, quòd ita didici, omne, quod ipſum ex ſe connexū ſit, uerū eſſe; nō iudicem, ſi mētiris, mentiris, eodem modo eſſe connexū. aut igitur hoc, et illud: aut niſi hoc, ne illud quidem iudicabo. ſed ut omnes iſtos aculeos, & totum tortuoſum genus diſputandi relinquamus, oſtendamusq; qui ſimus; iam explicata tota Carneadis ſentētia, Antiochi iſta corruēt uniuerſa. nec uero quidquam ita dicam, ut quiſquam id fingi ſuſpicetur. à Clitomacho ſumā, qui uſque ad ſenectutem cum Carneade fuit, homo & acutus, ut Pœnus, & ualde ſtudioſus, ac diligens.

gens. et quatuor eius libri ſunt de ſuſtinendis aſſenſionibus. hæc autem, quæ iam dicam, ſunt ſumpta de primo. Duo placet eſſe Carneadi uiſorum genera: in uno hanc diuiſionem; alia uiſa eſſe, quæ percipi poſſint, alia quæ non poſſint: in altero autem, alia uiſa eſſe probabilia, alia nõ probabilia: itaque quæ cõtra ſenſus, cõtraq; perſpicuitatem dicãtur, ea pertinere ad ſuperiorem diuiſionem: contra poſteriorem nihil dico oportere: quare ita placere, tale uiſum nullum eſſe, ut perceptio conſequeretur; ut autem probatio, multa: etenim cõtra naturam eſſet, ſi probabile nihil eſſet. ſequitur omnis uitæ ea, quam tu Luculle cõmemorabas, euerſio. itaque et ſenſibus probanda multa ſunt. teneatur modo illud, non ineſſe in his quidquam tale, quale non etiam falſum nihil ab eo differens eſſe poſſit. ſic quidquid acciderit ſpecie probabile; ſi nihil ſe offeret, quod ſit probabilitati illi cõtrariũ, utetur eo ſapiens, ac ſic omnis ratio uitæ gubernabitur: etenim is quoque, qui à uobis ſapiẽs inducitur, multa ſequitur probabilia, nõ comprehenſa, neque percepta, neq; aſſenſa, ſed ſimilia ueri: quæ niſi probet, omnis uita tollatur. quid enim? conſcendens nauem ſapiẽs num cõprehenſum animo habet, atque perceptum, ſe ex ſententia nauigaturum? qui poteſt? ſed ſi iam ex hoc loco proficiſcatur Puteolos ſtadia triginta, probo nauigio, bono gubernatore, hac tranquillitate: probabile uideatur, ſe illuc uenturum eſſe ſaluum. huiuſmodi igitur uiſis conſilia capiet & agendi, et non agendi: faciliorq; erit, ut albã niuem eſſe probet, quã erat Anaxagoras, qui id non modo ita eſſe negabat, ſed ſibi, quia ſciret aquam nigram eſſe, unde illa concreta eſſet, albam

ipſam eſſe ne uideri quidem. & quæcunque res eum ſic attinget, ut ſit uiſum illud probabile, neque ulla re impeditum: mouebitur: non enim eſt è ſaxo ſculptus, aut è robore dolatus: habet corpus: habet animum: mouetur mente: mouetur ſenſibus: ut ei multa uera uideantur: neque tamen habere inſignem illam & propriam percipiendi notā, eóq; ſapientem nō aſſentiri, quia poſſit eiuſdem modi exiſtere falſum aliquod, cuiuſmodi hoc uerū. neque nos contra ſenſus aliter dicimus, ac Stoici, qui multa falſa eſſe dicunt, longéq; aliter ſe habere, ac ſenſibus uideantur. hoc autem ſi ita ſit, ut unum modo ſenſibus falſum uideatur, præſto eſt, qui neget, rem ullam percipi poſſe ſenſibus. ita nobis tacentibus ex uno Epicuri capite, altero ueſtro, perceptio & comprehenſio tollitur. quod eſt caput Epicuri? ſi ullum ſenſibus uiſum falſum eſt: nihil percipi poteſt. quod ueſtrum? ſunt falſa ſenſus uiſa. quid ſequitur? ut taceam, concluſio ipſa loquitur, nihil poſſe percipi. non concedo, inquit, Epicuro. certa igitur cum illo, qui à te totus diuerſus eſt: noli mecum, qui hoc quidem certe, falſi eſſe aliquid in ſenſibus, tibi aſſentior. quāquam nihil mihi tam mirum uidetur, quàm iſta dici ab Antiocho quidem maxime, cui erant, quæ paulo ante dixi, notiſſima. licet. n. hæc quiuis arbitratu ſuo reprehendat, quòd negemus rē ullam percipi poſse: certe leuior reprehenſio eſt, quòd tamen dicimus eſse quædam probabilia. nō uidetur hoc ſatis eſſe uobis: ne ſit: illa certe debemus effugere, quæ à te uel maxime agitata ſunt. nihil igitur cernis? nihil audis? nihil tibi eſt perſpicuum? explicaui paulo ante Clitomacho auctore, quo modo iſta Carneades diceret.

accipe,

accipe, quemadmodum ea dicantur à Clitomacho in eo libro, quem ad C. Lucilium ſcripſit poetam, cũ ſcripſiſſet ÿſdem de rebus ad L. Cenſorinum, eum, qui conſul cum M'. Manilio fuit: ſcripſit igitur his fere uerbis: ſunt enim mihi nota, propterea quòd earum ipſarum rerum, de quibus agimus, prima inſtitutio, & quaſi diſciplina illo libro continetur. ſed ſcriptum eſt ita: Academicis placere, eſſe rerũ eiuſmodi diſſimilitudines, ut aliæ probabiles uideantur, aliæ contra: id autem nõ eſſe ſatis, cur alia percipi poſſe dicas, alia non poſſe; propterea quòd multa falſa probabilia ſint, nihil autem falſi perceptum, et cognitũ poſſit eſſe. itaq; ait uehemẽter errare eos, qui dicant ab Academia ſenſus eripi, à quibus nunquam dictum ſit, aut colorem, aut ſaporem, aut ſonum nullum eſſe; illud ſit diſputatum, non ineſſe in his propriam, quæ nuſquam alibi eſſet, ueri et certi notam. quæ cum expoſuiſſet, adiungit, dupliciter dici aſſenſus ſuſtinere ſapientem: uno modo, cum hoc intelligatur, omnino eum rei nulli aſſentiri: altero: cum ſe à reſpõdendo, ut aut approbet quid, aut improbet, ſuſtineat; ut neque neget aliquid, neq; aiat. id cũ ita ſit: alterũ placere, ut nunquã aſſentiatur: alterũ tenere, ut ſequens probabilitatem, ubicũq; hæc aut occurrat, aut deficiat, aut etiam aut non, reſpondere poſſit, nec, ut placeat eum, qui de omnibus rebus contineat ſe ab aſſentiendo, moueri tamen, & agere aliquid, reliquit eiuſmodi uiſa, quibus ad actionem excitemur: item ea, quæ interrogati in utranque partem reſpondere poſſumus, ſequentes tantummodo quod ita uiſum ſit, dum ſine aſſenſu: neque tamen omnia eiuſmodi uiſa approbari, ſed ea, quæ

nulla

nulla re impedirentur. Hæc ſi uobis non probamus, ſint falſa ſane, inuidioſa certe non ſunt: non enim lucem eripimus; ſed ea, quæ nos percipi, comprehendiq́;, eadem nos, ſi modo probabilia ſint, uideri dicimus. Sic igitur inducto & conſtituto probabili, & eo quidem expedito, ſoluto, libero, nulla re implicato, uides profecto Lucullé iacere iam illud tuum perſpicuitatis patrociniũ. iiſdem enim hic ſapiens, de quo loquor, oculis, quibus iſte ueſter, cœlum, terram, mare intuebitur: iiſdem ſenſibus reliqua, quæ ſub quenque ſenſum cadunt, ſentiet. mare illud quidem nũc Fauonio naſcẽte purpureũ uidetur? idem huic noſtro uidebitur, nec tamen aſſentietur, quia nobiſmet ipſis modo ceruleum uidebatur, manè flauum, quodq́; nunc, quia à ſole collucet, albeſcit, et uibrat, diſſimileq́; eſt proximo ei continenti: ut etiam ſi poſſis rationẽ reddere, cur id eueniat, tamen nõ poſſis id uerum eſſe, quod uidebatur oculis, defendere. Vnde memoria, ſi nihil percipimus, (ſic enim quærebas) quòd meminiſſe uiſa niſi comprehenſa non poſſumus? quid Polyænus, qui magnus mathematicus fuiſſe dicitur; is poſteaquam Epicuro aſſentiens totam geometriam eſſe falſam credidit, num illa etiam, quæ ſciebat, oblitus eſt; atqui falſum quod eſt, id percipi non poteſt, ut nobiſmet ipſis placet. ſi igitur memoria perceptarum, comprehenſarumq́; rerum eſt: omnia, quæ quiſque meminit, habet ea cõprehenſa, atque percepta: falſi autem comprehendi nihil poteſt: & omnia meminit Scyron Epicuri dogmata: uera igitur illa ſunt nũc omnia. hoc per me licet. ſed tibi aut cõcedendum eſt ita eſſe, quod minime uis: aut memoriam mihi remit-

tas, oportet; & facile eſſe ei locum, etiam ſi comprehenſio, perceptioq; nulla ſit. Quid fiet artibus? quibus? ijs ne, quæ ipſæ fatentur coniectura ſe plus uti, quàm ſcientia; an ijs, quæ tantum id, quod uidetur, ſequuntur, nec habent iſtam artem ueſtram, qua uera & falſa dijudicent? ſed illa ſunt lumina duo, quæ maxime cauſam iſtam continent. primum enim negatis fieri poſſe, ut quiſquã nulli rei aſſentiatur. at id quidem perſpicuũ eſt; cũ Panætius, princeps prope meo quidẽ iudicio Stoicorum, ea de re dubitare ſe dicat, quam omnes præter eum Stoici certiſſimam putant; uera eſſe haruſpicum auſpicia, oracula, ſomnia, uaticinationes; ſeq; ab aſſenſu ſuſtineat. quod is poteſt facere, ut de ijs rebus, quas illi, à quibus ipſe didicit, certas habuerint; cur id ſapiens de reliquis rebus facere non poſſit? an eſt aliquid, quod poſitum uel improbare, uel approbare poſſit, dubitari non poſſit? an tu in ſoritis poteris hoc, cum uoles; ille in reliquis rebus non poterit eodem modo inſiſtere, præſertim cum poſſit ſine aſſenſione ipſam ueriſimilitudinem non impeditam ſequi? Alterum eſt, quod negatis actionem ullius rei poſſe in eo eſſe, qui nullam rem aſſenſu ſuo comprobet. primum enim uideri oportet, in quo ſit etiam aſſenſus: dicunt enim Stoici ſenſus ipſos aſſenſus eſſe: quos quoniam appetitio cõſequatur, actionem ſequi; tolli autem omnia, ſi uiſa tollantur. hac de re in utranque partem & dicta ſunt, & ſcripta multa. uide ſuperiora: ſed breui res poteſt tota cõfici. ego enim etſi maximam actionem puto, repugnare uiſis, obſiſtere opinionibus, aſſenſus lubricos ſuſtinere; credoq; Clitomacho ita ſcribenti, Herculis quendã laborem exanclatum

clatum à Carneade, quòd, ut feram & immanem belluam, ſic ex animis noſtris aſſenſionem, id eſt opinationem, & temeritatem extraxiſſet: tamen ut ea pars defenſionis relinquatur, quid impediet actionem eius, qui probabilia ſequitur, nulla re impediente? hoc, inquit, ipſum impediet, quòd ſtatuet, ne id quidem, quod probet, poſſe percipi. iam iſtuc te quoque impediet in nauigando, in conſerendo, in uxore ducenda, in liberis procreandis, plurimisq; in rebus, in quibus nihil ſequere, præter probabile. & tamen illud uſitatum, & ſæpe repudiatum refers, non ut Antipater, ſed, ut ais, preſſius: nam Antipatrum reprehenſum, quòd diceret, conſentaneum eſſe ei, qui affirmaret nihil poſſe comprehendi, id ipſum ſaltem dicere poſſe cõprehendi. quod ipſi Antiocho pingue uidebatur, & ſibi contrarium: non enim poteſt conuenienter dici nihil cõprehendi poſſe, ſi id ipſum cõprehendi poſſe dicatur. illo modo potius putat urgendum fuiſſe Carneadem: cum ſapientis nullum decretum eſſe poſſit, niſi comprehenſum, perceptum, cognitum; ut hoc ipſum decretum, quod ſapientis eſſet, nihil poſſe percipi, fateretur eſſe perceptum. proinde quaſi ſapiens nullum aliud decretum habeat, & ſine decretis uitã agere nõ poſſit. ſed ut illa habet probabilia, non percepta: ſic hoc ipſum, nihil poſſe percipi. nam ſi in hoc haberet cognitionis notam, eadem uteretur in ceteris. quam quoniam non habet, utitur probabilibus. itaque non metuit, ne confundere omnia uideatur, & incerta reddere. non enim, quemadmodum ſi quæſitum ex eo ſit, ſtellarum numerus par, an impar ſit; item ſi de officio, multisq; alijs de rebus, in quibus uerſatus exercitatusq;

tatusq;

tatusq; ſit, neſcire ſe dicat: in incertis enim nihil eſt probabile: in quibus autem eſt, in his non deerit ſapienti, neque quid faciat, neque quid reſpondeat. Ne illã quidem prætermiſiſti Luculle reprehẽſionem Antiochi. nec mirũ: in primis enim eſt nobilis. qua ſolebat dicere Antiochus Philonem maxime perturbatum. cum.n. ſumeretur unum, eſſe quædam falſa uiſa; alterum, nihil ea differre à ueris: non attendere, ſuperius illud ea re à ſe eſſe conceſſum, quòd uideretur eſſe quædam in uiſis differentia: eam tolli altero, quo neget uiſa à falſis uera differre: nihil tam repugnare. id ita eſſet, ſi nos uerum omnino tolleremus. non facimus: nã tam uera, quàm falſa cernimus: ſed probandi ſpecies eſt: percipiendi ſignum nullum habemus. Ac mihi uideor nimis etiam nunc agere ieiune. cum ſit enim campus, in quo poſſit exultare oratio; cur eã in tantas anguſtias, & in Stoicorum dumeta compellimus? ſi enim mihi cum Peripatetico res eſſet, qui id percipi poſſe diceret, quod impreſſum eſſet è uero; neque adhiberet illã magnam acceſſionem, quo modo imprimi non poſſet à falſo: cum ſimplici homine ſimpliciter agerem, nec magnopere contenderem. atque etiam, ſi, cum ego nihil dicerem poſſe comprehendi; diceret ille ſapientem interdum opinari; non repugnarem, præſertim ne Carneade quidem huic loco ualde repugnante. nunc quid facere poſſum? quæro enim, quid ſit, quod comprehendi poſſit. reſpondet mihi non Ariſtoteles, aut Theophraſtus, ne Xenocrates quidem, aut Polemo, ſed nihilo minor: quod eſt tale uerũ, quale falſum eſſe nõ poſſit. nihil eiuſmodi inuenio. itaq; ĩn cognitione nimirũ aſſentiar, id eſt opinabor. hoc mihi

& Peripatetici, et uetus Academia concedit, uos negatis, Antiochus in primis: qui me ualde mouet; uel quòd amaui hominem, ſicut ille me; uel quòd ita iudico, politiſſimum, & acutiſſimum omnium noſtræ memoriæ philoſophorum. à quo primum quæro, quo tandem modo ſit eius Academiæ, cuius ſe eſſe profiteatur? ut omittam alia: hæc duo, de quibus agitur, quis unquam dixit aut ueteris Academiæ, aut Peripateticorum? uel id ſolum percipi poſſe, quod eſſet uerum tale, quale falſum eſſe non poſſet: uel ſapientem nihil opinari? certe nemo. horum neutrum ante Zenonem magnopere defenſum eſt. ego tamen utrunque uerum puto: nec dico temporis cauſa: ſed ita plane probo. illud ferre non poſſum. tu cum me incognito aſſentiri uetes, idq́; turpiſſimum eſſe dicas, & pleniſſimum temeritatis; tantum tibi arroges, ut exponas diſciplinam ſapientiæ, naturam rerum omnium euoluas, mores fingas, fines bonorum malorumq́; conſtituas, officia deſcribas, quam uitam ingrediar definias, idemq́; etiam diſputandi & intelligendi iudicium dicas te & artificium traditurum: perficies, ut ego iſta innumerabilia complectens, nuſquam labar? nihil opiner? quæ tãdem ea eſt diſciplina, ad quam me deducas, ſi ab hac abſtraxeris? uereor, ne ſubarroganter facias, ſi dixeris tuam. atqui, ita dicas neceſſe eſt. neque uero tu ſolus, ſed me ad ſuam quiſque rapiet. age, reſtitero Peripateticis, qui ſibi cum oratoribus cognationem eſſe, qui claros uiros à ſe inſtructos dicant Rempub. ſæpe rexiſſe: ſuſtinuero Epicureos, tot meos familiares, tam bonos, tam inter ſe amantes uiros: Diodoro quid faciam Stoico, quem à puero audiui, qui mecum uiuit

tot

tot annos, qui habitat apud me, quem et admiror, et diligo, qui iſta Antiochia contemnit. noſtra, inquies, ſola uera ſunt. certe ſola, ſi uera: plura enim uera diſcrepantia eſſe non poſſunt. utrum igitur nos impudentes, qui labi nolumus; an illi arrogãtes, qui ſibi perſuaſerint ſcire ſe ſolos omnia? non me quidem, inquit, ſed ſapientem dico ſcire. optime: nẽpe iſta ſcire, quæ ſunt in tua diſciplina. hoc primum quale eſt, à non ſapiente explicari ſapientiam? ſed diſcedamus à nobiſmet ipſis: de ſapiente loquamur: de quo, ut ſæpe iam dixi, omnis hæc quæſtio eſt. In tres igitur partes et à pleriſque, et à uobiſmet ipſis diſtributa ſapiẽtia eſt. primum ergo, ſi placet, quæ de natura rerum ſint quæſita, uideamus: uelut illud ante. eſt ne quiſquam tãto inflatus errore, ut ſibi ſe illa ſcire perſuaſerit? non quæro rationes eas, quæ ex coniectura pendent: quæ diſputationibus huc, & illuc trahuntur, nullam adhibent perſuadendi neceſſitatem. geometræ prouideant, qui ſe profitentur non perſuadere, ſed cogere; & qui omnia uobis, quæ deſcribunt, probant. non quæro ex his illa initia mathematicorum; quibus non conceſſis, digitum progredi non poſſunt: pũctũ eſſe, quod magnitudinem nullam habeat; extremitatem, & quaſi libramentũ, in quo nulla omnino craſſitudo ſit: liniamentum ſine ulla latitudine carentem. hæc cum uera eſſe conceſſero: ſi adijciam iuſiurandum, ſapientem ne prius, quàm Archimedes eo inſpectante rationes omneis deſcripſerit eas, quibus efficitur multis partibus ſolem maiorem eſſe quàm terram, iuraturum putas? ſi fecerit: ſolem ipſum, quem deum cenſet eſſe, contempſerit. quòd ſi geometricis rationi-

bus non eſt crediturus, quæ uim afferunt in docendo, uos ipſi ut dicitis: næ ille longe aberit ut argumentis credat philoſophorum: aut ſi eſt crediturus, quorum potiſſimum? omnia phyſicorum licet explicare: ſed longum eſt: quæro tamen, quem ſequatur. finge aliquem nunc fieri ſapientem, non dum eſſe: qua potiſſimum ſententia melius eliget diſciplinã? & ſi quancũque eliget, inſipiens eliget. ſed ſit ingenio diuino: quem unũ è phyſicis potiſſimũ probabit? nec.n.plus uno poterit. nõ perſequor quæſtiones infinitas: tantum de principijs rerum, è quibus omnia conſtant, uideamus quem probet: eſt enim inter magnos homines ſumma diſſenſio. princeps Thales unus è ſeptem, cui ſex reliquos conſenſiſſe primos ferunt, ex aqua dixit conſtare omnia. at hoc Anaximandro populari, & ſodali ſuo non perſuaſit: is enim infinitatem naturæ dixit eſſe, è qua omnia gignerentur. poſt eius auditor Anaximenes, infinitum aera, ſed ea, quæ ex eo orirentur, definita; gigni autem terram, aquam, ignem, tum ex his omnia. Anaxagoras, materiam infinitam, ſed eas particulas ſimiles inter ſe, minutas; eas primum confuſas, poſtea in ordinem adductas mente diuina. Xenophanes paulo etiam antiquior, unum eſſe omnia, neque id eſſe mutabile, & id eſſe deum, neque natum unquam, & ſempiternum, conglobata figura. Parmenides, ignem, qui moueat terram, quæ ab eo formetur. Leucippus, plenum, & inane. Democritus huic in hoc ſimilis, uberior in ceteris. Empedocles, hæc peruulgata, & nota quatuor. Heraclitus, ignem. Meliſſus, hoc, quod eſſet infinitũ, et immutabile, & fuiſſe ſemper, & fore. Plato ex ma-

teria

teria in ſe omnia recipiente mundum eſſe factum cenſet à deo ſempiternum. Pythagorei ex numeris & mathematicorum initijs proficiſci uolunt omnia. ex his eliget ueſter ſapiens unum aliquem, credo, quem ſequatur: ceteri tot uiri, & tanti repudiati ab eo cõdemnatiq; diſcedent. quãcũque uero ſententiam probauerit, eam ſic animo comprehenſam habebit, ut ea, quæ ſenſibus: nec magis approbabit nũc lucere, quã, quoniã Stoicus, hũc mundum eſſe ſapientem, habere mentem, quæ & ſe & ipſum fabricata ſit, & omnia moderetur, moueat, regat. erit perſuaſum etiam, ſolem, lunam, ſtellas omnes, terram, mare, deos eſſe, quòd quædã animalis intelligentia per omnia ea permeet, & tranſeat: fore tamen aliquando, ut omnis hic mundus ardore deflagret. ſint iſta uera, (uides enim, iam me fateri aliquid eſſe ueri) comprehendi ea tamen, & percipi nego. cum enim tuus iſte Stoicus ſapiens ſyllabatim iſta dixerit, ueniet flumen orationis aureum fundens Ariſtoteles, qui illum deſipere dicat: neque enim ortũ eſſe unquam mundum, quòd nulla fuerit nouo cõſilio inito tam præclari operis inceptio; & ita eum eſſe undique aptũ, ut nulla uis tantos queat motus mutationemq; moliri; nulla ſenectus diuturnitate temporum exiſtere, ut hic ornatus unquam dilapſus occidat. tibi hoc repudiare, illud autem ſuperius, ſicut caput & famam tuam, defendere neceſſe erit: mihi ne ut dubitem quidẽ relinquatur? ut omittam leuitatem temere aſſentientiũ, quanti libertas iſta æſtimanda eſt, non mihi neceſſe eſſe, quod tibi eſt? cur deus, omnia noſtri cauſa cũ faceret, (ſic. n. uultis) tantã uim natricũ, uiperarũq; fecerit? cur mortifera tã mul-

ta pernicioſa terra, mariq; diſperſerit? negatis hæc tam polite, tamq; ſubtiliter effici potuiſſe ſine diuina aliqua ſolertia. cuius quidem uos maieſtatē deducitis uſq; ad apium, formicarumq; perfectionem: ut etiam inter deos Myrmecides aliquis minutorum opuſculorū fabricator fuiſſe uideatur. negas ſine deo poſſe quidquā: ecce tibi è tranſuerſo Lampſacenus Strato, qui det iſti deo immunitatem magni quidem muneris. ſed cum ſacerdotes deorum uacationem habeant, quāto eſt æquius habere ipſos deos? negat opera deorum ſe uti ad fabricandum mundum. quæcūque ſint, docet omnia eſſe effecta natura, nec ut ille, qui aſperis, & leuibus, & hamatis, uncinatisq; corporibus concreta hæc eſſe dicat interiecto inani. ſomnia cenſet hæc eſſe Democriti nō docentis, ſed optantis. ipſe autem ſingulas mundi partes perſequens, quidquid aut ſit, aut fiat, naturalibus fieri, aut factum eſſe docet ponderibus, & motibus. ſic ille & deū opere magno liberat, & me timore: quis enim poteſt, cū exiſtimet à deo ſe curari, non & dies, & noctes diuinum numē horrere? &, ſi quid aduerſi acciderit, (quod cui nō accidit?) extimeſcere, ne id iure euenerit? Nec Stratoni tamen aſſentior: neque uero tibi. modo hoc, modo illud probabilius uidetur. latent iſta omnia Luculle craſſis occultata & circunfuſa tenebris, ut nulla acies humani ingenij tanta ſit, quæ penetrare in cœlum, terram intrare poſſit. corpora noſtra non nouimus: qui ſint ſitus partium, quā uim quæque pars habeat, ignoramus. itaque medici ipſi, quorum intererat ea noſſe, aperuerunt, ut ea uiderent: nec eo tamen aiunt Empiricis notiora eſſe illa, quia poſſit fieri, ut patefacta, & de-

tecta

tecta mutentur. ſed ecquid nos eodem modo rerum naturas perſcribere, aperire, diuidere poſſumus, ut uideamus, terra ne penitus defixa ſit, & quaſi radicibus ſuis hæreat, an media pendeat? habitari ait Xenophanes in luna, eamq; eſſe terram multarũ urbiũ, et montiũ. portenta uidentur. ſed tamen neque ille, qui dixit, iurare poſſet ita ſe rem habere, neque ego. non ne etiã dicitis, eſſe è regione nobis è contraria parte terræ, qui aduerſis ueſtigijs ſtent contra noſtra ueſtigia, quos Antipodas uocatis? cur mihi magis ſuccenſetis, qui iſta non aſpernor; quàm eis, qui, cum audiunt, deſipere uos arbitrantur? Nicetas Syracuſius, ut ait Teophraſtus, cælum, ſolem, lunam, ſtellas, ſupera denique omnia ſtare cenſet. neque præter terrã rem ullam in mundo moueri: quæ cum circum axem ſe ſumma celeritate conuertat, & torqueat, eadem effici omnia, quæ, ſi ſtante terra cœlũ moueretur. atque hoc etiã Platonem in Timæo dicere quidam arbitrantur, ſed paulo obſcurius. Quid tu Epicure? loquere. putas ſolem eſſe tantulum? ego ne uobis quidem tantum. ſed i& uos ab illo irridemini: et ipſi illum uiciſſim eluditis. liber igitur à tali irriſione Socrates, liber Ariſto Chius: qui nihil iſtorum ſciri putat poſſe. ſed redeo ad animum & corpus. ſatis ne tandem ea nota ſunt nobis, quæ neruorũ natura ſit, quæ uenarum? tenemus ne, quid animus ſit? ubi ſit? denique ſit ne, aut, ut Dicæarcho uiſum eſt, ne ſit quidem ullus? ſi eſt: tris ne partes habeat, ut Platoni placuit, rationis, iræ, cupiditatis, an ſimplex, unusq; ſit? ſi ſimplex, utrũ ſit ignis, an anima, an ſanguis? an, ut Xenocrates, mẽs nullo corpore? quod intelligi quale ſit uix poteſt. et quid-

quid eſt, mortale ſit, an eternum? nam utraque in parte multa dicũtur. horum aliquid ueſtro ſapienti certũ uidetur, noſtro, ne quid maxime quidem probabile ſit, occurrit: ita ſunt in pleriſque contrariarum rationum paria momenta. ſin agis uerecundius, & me accuſas, nó quòd tuis rationibus non aſſentiar, ſed quòd nullis: uincã animum, cuiq; aſſentiar deligã: quem potiſſimũ? quem? DE*mocritum? ſemper enim, ut ſcitis, ſtudioſus nobilitatis fui. urgebor iam omnium ueſtrum conuitio. tu ne aut inane quidquam putes eſſe, cum ita completa, et cóferta ſint omnia, ut & quod mouebitur corporũ cedat, & qua quidq; ceſſerit, aliud ilico ſubſequatur; aut atomos ullas, e quibus quidquid efficiatur, illarum ſit diſſimillimum? aut ſine aliqua mente rem ullã effici poſſe præclaram? & cum in uno mundo ornatus hic tam ſit mirabilis; innumerabileis, ſupra, infra, dextra, ſiniſtra, ante, poſt, alios diſſimiles, alios eiuſdem modi mundos eſſe? et, ut nos nunc ſumus ad* Baulos, Puteolosq; *uideamus, ſic innumerabiles paribus in locis eſſe, eiſdem nominibus, honoribus, rebus geſtis, ingenijs, formis, ætatibus, eiſdem de rebus diſputantes? et ſi nunc, aut ſi etiam dormientes aliquid animo uidere uideamur, imagines extrinſecus in animos noſtros per corpus irrũpere? tu uero ne iſta aſciueris, ne ue fueris cõmenticijs rebus aſſenſus. nihil ſentire, eſt melius, quàm tam praua ſentire. nó ergo id agitur, ut aliquid aſſenſu meo cóprobem. quæ tu uide ne impudenter etiã poſtules, non ſolum arrogãter; præſertim cũ iſta tua mihi ne probabilia quidem uideantur: nec enim diuinationem, quam probatis, ullam eſſe arbitror; fatumq; illud etiã, quo omnia cõtineri dicitis, contemno.*

contemno. ne exædificatum quidem hunc mundum diuino cõſilio exiſtimo. atque haud ſcio an ita ſit. ſed cur rapior in inuidiã? licet ne per uos neſcire, quod neſcio? an Stoicis ipſis inter ſe diſceptare, mihi cũ ijs non licebit? Zenoni & reliquis fere Stoicis æther uidetur ſummus deus, mente præditus, qua omnia regantur. Cleanthes, qui quaſi maiorũ eſt gentiũ Stoicus, Zenonis auditor, ſolem dominari, & rerum potiri putat. itaque cogimur diſſenſione ſapientum, dominũ noſtrum ignorare; quippe qui neſciamus, ſoli, an ætheri ſeruiamus. ſolis autem magnitudo (ipſe.n. hic radiatus me intueri uidetur) admonet, ut crebro faciam mentionem ſui. uos uero huius magnitudinem, quaſi decempeda, hinc.n.me quaſi malis architectis menſuræ ueſtræ nego hoc: permenſi refertis. ergo credere dubiũ eſt, uter noſtrũ ſit, leuiter ut dicã, uerecũdior? neque tamen iſtas quæſtiones phyſicorum exterminandas puto: eſt.n. animorum, ingeniorumq; naturale quoddam quaſi pabulũ conſideratio, contemplatioq; naturæ. erigimur: elatiores fieri uidemur: humana deſpicimus: cogitantesq; ſupera, atque cœleſtia, hæc noſtra, ut exigua, & minima, contemnimus. indagatio ipſa rerum tum maximarum, tũ etiam occultiſſimarum, habet oblectationem. ſi uero aliquid occurret, quod uериſimile uideatur: humaniſſima complectur animus uoluptate. quæret igitur hæc & ueſter ſapiens, et hic noſter; ſed ueſter, ut aſſentiatur, credat, affirmet; noſter, ut uereatur temere opinari, præclareq; agi ſecũ putet, ſi in eiuſmodi rebus, uериſimile quod ſit, inuenerit. Veniamus nunc ad bonorum malorumq; notionem. ſed paululum ante dicendum eſt. non mihi

uidentur conſiderare, cum phyſica iſta ualde affirmant, earum etiam rerum auctoritatem, ſi quæ illuſtriores uideantur, amittere: non enim magis aſſentiuntur, neque approbant lucere nūc, quàm cum cornix cecinerit, tum aliquid eam aut iubere, aut uetare: nec magis affirmabunt ſignum illud, ſi erunt menſi, ſex pedum eſſe, quàm ſolem, quem metiri non poſſunt, plus, quàm duo de uiginti partibus maiorē eſſe, quàm terrā. ex quo illa concluſio naſcitur, ſi, ſol quantus ſit, percipi nō poteſt; qui ceteras res eodem modo, quo magnitudinem ſolis, approbat, is eas res nō percipit. magnitudo autem ſolis percipi non poteſt: qui igitur id approbat, quaſi percipiat; nullam rem percipit. reſpōderint poſſe percipi, quātus ſol ſit: non repugnabo, dūmodo eodem pacto cetera percipi, cōprehendiq; dicāt. nec enim poſſunt dicere, aliud alio magis, minus ue comprehendi: quoniam omniū rerum una eſt diffinitio comprehendendi. ſed quod cœperam: quid habemus in rebus bonis, et malis explorati? nempe fines conſtituendi ſunt, ad quos & bonorum & malorum ſumma referatur. qua de re eſt igitur inter ſummos uiros maior diſſenſio? & omitto illa, quæ relicta iam uidentur, & Herillū, qui in cognitione, et ſcientia ſummum bonum ponit. qui cū Zenonis auditor eſſet, uides quantum ab eo diſſenſerit, & quàm non multum à Platone Megarici, quorū fuit nobilis diſciplina. cuius, ut ſcriptū uideo, princeps Xenophanes, quem modo nominaui. deinde eum ſecuti Parmenides & Zeno: itaque ab his Eleatici philoſophi nominabantur. poſt Euclides Socratis diſcipulus Megareus: à quo idem illi Megarici dicti: qui id bonum ſolum eſſe dicebant, quod

eſſet

eſſet unũ, et ſimile, & idem, & ſemper. hi quoque multa à Platone. *à* Menedemo *autem, quòd is* Eretrias *fuit,* Eretriaci *appellati: quorum omne bonum in mente poſitum, & mentis acie, qua uerum cerneretur. illis ſimilia, ſed opinor explicata uberius, et ornatius. hos ſi contemnimus; etiam abiectos putamus, illos certe minus deſpicere debemus,* Ariſtonem*, qui cũ* Zenonis *fuiſſet auditor, reprobauit illa, quæ ille uerbis: nihil eſſe bonũ: niſi uirtutem; neque malũ, niſi quod uirtuti eſſet contrariũ: in medijs ea momenta, quæ* Zeno *uoluit, nulla eſſe cenſuit. huic ſummum bonum eſt, in his rebus neutram in partem moueri: quæ* ἀδιαφορία *ab ipſo dicitur.* Pyrrho *autem, ea ne ſentire quidem ſapientem, quæ* ἀπαθῆ *nominantur. has igitur tot ſententias omittamus: hæc uideamus, quæ nunc diu, multũq; defenſa ſunt.* Alij *uoluptatem finem eſſe uoluerunt. quorum princeps* Ariſtippus*, qui* Socratẽ *audierat, unde* Cyrenaici*: poſt* Epicurus*, cuius eſt diſciplina nũc notior, neque tamen cum* Cyrenaicis *de ipſa uoluptate conſentiens. uoluptatẽ autem & honeſtatem fines eſſe* Callipho *cenſuit: uacare omni moleſtia* Hieronymus*: hoc idem cum honeſtate* Diodorus*. ambo hi* Peripatetici*. honeſte autem uiuere, fruẽtem rebus ijs, quas primas homini natura conciliet, & uetus* Academia *cenſuit, ut indicát ſcripta* Polemonis*, quem* Antiochus *probat maxime; &* Ariſtoteles*, eiuſq; amici nunc proxime uidentur accedere. introducebat etiam* Carneades*, non quo probaret, ſed ut opponeret* Stoicis*, ſummum bonum eſſe, frui ijs rebus, quas primas natura conciliauiſſet. honeſtum autem, quod ducatur à cõciliatione naturæ,* Zeno *ſtatuit finem eſſe bono-*

rum,

rum, qui inuentor, et princeps Stoicorum fuit. iam illud perſpicuum eſt, omnibus finibus ijs bonorum, quos expoſui, malorum fines eſſe contrarios. ad uos nunc refero, quem ſequar modo ne quis illud tam ineruditum, abſurdumq; reſpondeat; quemlibet, modo aliquem. nihil poteſt dici inconſideratius. cupio ſequi Stoicos: licet ne? omitto per ipſum Ariſtotelem, meo iudicio in philoſophia prope ſingularem: per ipſum Antiochũ, qui appellabatur Academicus, erat quidem, ſi perpauca mutauiſſet, germaniſſimus Stoicus. erit igitur res iá in diſcrimine. ná aut Stoicus cõſtituatur ſapiens, aut ueteris Academiæ. utrunque non poteſt: eſt. n. inter eos nõ de terminis, ſed de tota poſſeſſione contentio: ná omnis ratio uitæ diffinitione ſummi boni cõtinetur: de qua qui diſſident, de omni ratione uitæ diſſident. non poteſt igitur uterque ſapiens eſſe, quoniá tantopere diſſentiunt; ſed alter. ſi Polemoneus, peccat Stoicus rei falſæ aſſentiens. uos quidem nihil dicitis à ſapiente tá alienũ eſſe. ſin uera ſunt Zenonis: eadem in ueteres Academicos Peripateticos dicenda. hic igitur, neutri aſſentiens, ſi nunquá, uter eſt prudentior? quid, cum ipſe Antiochus diſſentit quibuſdam in rebus ab ijs, quos amat, Stoicis? non ne indicat non poſſe illa probanda eſſe ſapienti? placet Stoicis, omnia peccata eſſe paria: at hoc Antiocho uehementiſſime diſplicet. liceat tandem mihi conſiderare, utram ſententiam ſequar. præcide, inquit, ſtatue aliquando quid libet: quid? dicuntur quidem, et acuta mihi uidentur in utranque partem, & paria. non ne caueam, ne ſcelus faciam? ſcelus enim dicebas eſſe Luculle, dogma prodere, cõtineo igitur me, ne incognito aſſentiar: quod mihi

mihi tecũ eſt dogma cõmune. Ecce multo maior etiã diſſenſio. Zeno in una uirtute poſitam beata uitam putat. quid Antiochus? etiam, inquit, beatam, ſed non beatiſſimam. deus ille, qui nihil cenſuit deeſſe uirtuti. homuncio hic, qui multa putat præter uirtutem homini partim cara eſſe, partim etiã neceſſaria. ſed ille uereor, ne uirtuti plus tribuat, quàm natura patiatur, præſertim Theophraſto multa diſerte, copioſeq; dicente. & hic metuo ne uix ſibi conſtet: qui cũ dicat eſſe quædam & corporis, & fortunæ mala, tamen eũ, qui in his omnibus ſit, beatũ fore cenſet, ſi ſapiens ſit. diſtrahor. tum hoc mihi probabilius, tum illud uidetur: & tamen, niſi alterutrum ſit, uirtutem iacere plane puto. uerum in his diſcrepant. Quid illud? in quibus conſentiunt, num pro ueris probare poſſumus? ſapientis animum nunquã neque cupiditate moueri, neque lætitia efferri? age, hæc probabilia ſane ſint: num etiã illa? nunquã timere, nunquam dolere? ſapiens ne non timeat? nec, ſi patria deleatur, non doleat? ſatis durum: ſed Zenoni neceſſarium; cui præter honeſtum, nihil eſt in bonis: tibi uero Antioche minime; cui, præter honeſtatem, multa bona, præter turpitudinem multa mala uidentur: quæ & uenientia metuat ſapiens neceſſe eſt, & ueniſſe doleat. ſed quæro, quãdo iſta fuerint ab Academia uetere decreta, ut animum ſapientis cõmoueri, & cõturbari negarent? mediocritates illi probant, & in omni permotione naturalem uolebant eſſe quendam modum. legimus omnes Crantoris ueteris Academici de luctu: eſt enim non magnus, uerum aureolus, &, ut Tuberoni Panætius præcipit, ad uerbum ediſcendus libellus. atque illi quidem

dem etiam utiliter à natura dicebant permotiones iſtas animis noſtris datas, metũ cauẽdi cauſa, miſericordiam ægritudinemq́; clementiæ: ipſam iracundiam fortitudinis quaſi cotem eſſe dicebant: rectè, ſecus ne, alias uiderimus: atrocitas quidem iſta tua quo modo in ueterem Academiam irruperit, neſcio. illa uero ferre nõ poſſum: non quòd mihi diſpliceant: ſunt enim Socratica pleraque mirabilia, Stoicorum quæ παράδοξα *nominantur: ſed ubi Xenocrates, ubi Ariſtoteles iſta tetigit? hos enim quaſi eoſdem eſſe uultis. illi unquam dicerent ſapientes ſolos reges? ſolos diuites? ſolos formoſos? omnia, quæ ubique eſſent, ſapientis eſſe? neminem cõſulem, prætorem, imperatorẽ, neſcio an ne quinqueuirũ quidẽ quenquam niſi ſapientem? poſtremo, ſolũ ciuem, ſolũ liberũ? inſipientes omnes, peregrinos, exules, ſeruos, furioſos? denique ſcripta Lycurgi, Solonis, duodecim tabulas noſtras, nõ eſſe leges? ne urbes denique, aut ciuitates, niſi quæ eſſent ſapientiũ? hæc tibi Luculle, ſi es aſſenſus Antiocho familiari tuo, tam ſunt defendenda, quàm mœnia: mihi autem bono modo tantũ, quantũ uidebitur. legi apud Clitomachũ, cũ Carneades, & Stoicus Diogenes ad ſenatum in Capitolio ſtarent, A. Albinũ, qui tũ P. Scipione & M. Marcello cõſulibus prætor eſſet, eũ, qui cum auo tuo Luculle conſul fuit, ſane doctum hominem, ut indicat ipſius hiſtoria ſcripta græce, iocantem dixiſſe Carneadi: ego tibi Carneade prætor eſſe non uideor, quia ſapiens non ſum; nec hæc urbs, nec in ea ciuitas. tũ ille, huic Stoico non uideris. Ariſtoteles, aut Xenocrates, quos Antiochus ſequi uolebat, non dubitaſſet, quin & prætor ille eſſet, & Roma urbs, & eam ciuitas incoleret.*

incoleret. ſed ille noſter eſt plane, ut ſupra dixi, Stoicus perpauca balbutiẽs. uos autem mihi ueremini, ne labar ad opinionem, & aliquid adſciſcam & comprobem incognitum: quod minime uultis. quid conſilij datis? teſtatur ſæpe Chryſippus tris ſolas eſſe ſententias, quæ defendi poſſint, de finibus bonorũ: circuncidit & amputat multitudinem: aut enim honeſtatem eſſe finem, aut uoluptatem, aut utrũque: nam qui dicant ſummum bonum id eſſe, ſi uacemus omni moleſtia; eos inuidioſum nomen uoluptatis fugere, ſed in uicinitate uerſari: quod facere eos etiam, qui illud idem cum honeſtate coniũgerent: nec multo ſecus eos, qui ad honeſtatem prima naturæ cõmoda adiungerent. ita tres reliquit ſententias, quas putet probabiliter poſſe defendi. ſit ſane ita, quanquam à Polemonis, & Peripateticorum, & Antiochi finibus non facile diuellor: neque quidquam habeo adhuc probabilius. uerũtamen uideo, quàm ſuauiter uoluptas ſenſibus noſtris blandiatur. labor, ut aſſentiar Epicuro, aut Ariſtippo. reuocat uirtus, uel potius reprehendit manu: pecudum illos motus eſſe dicit: hominem iũgit deo. poſſum eſſe medius: ut, quoniam Ariſtippus, quaſi animum nullum habeamus, corpus ſolum tuetur, Zeno, quaſi corporis ſimus expertes, animum ſolum complectitur; ut Calliphontem ſequar, cuius quidem ſententiam Carneades ita ſtudioſe defenſitabat, ut eam probare etiã uideretur: quanquã Clitomachus affirmabat, nunquam ſe intelligere potuiſſe, quid Carneadi probaretur. ſed ſi ipſum finem uelim ſequi, nõ ne ipſa ſeueritas, et grauis, & recta ratio mihi obuerſet? tu, cum honeſtas in uoluptate cõtemnenda cõſiſtat, honeſtatem cum uoluptate,

tanquam

tanquam hominem cum belua, copulabis? unum igitur par quod depugnet, reliquum eſt, uoluptas cum honeſtate. de quo Chryſippo fuit, quantum ego ſentio, non magna contentio. alterum ſi ſequare, multa ruunt, & maxime cõmunitas cum hominum genere, caritas, amicitia, iuſtitia, reliquæ uirtutes: quarũ eſſe nulla poteſt, niſi erit gratuita: nam quæ uoluptate, quaſi mercede aliqua, ad officiũ impellitur, ea nõ eſt uirtus, ſed fallax imitatio, ſimulatioq́; uirtutis. audi contra illos, qui nomen honeſtatis à ſe ne intelligi quidem dicant: niſi forte quod glorioſum ſit in uulgus, id honeſtum uelimus dicere, fontem omnium bonorũ in corpore eſſe, hanc normam, hanc regulam, hanc præſcriptionem eſſe naturæ: à qua qui aberrauiſſet, eum nunquam, quid in uita ſequatur, habiturum. nihil igitur me putabis, hæc, & alia innumerabilia cum audiam, moueri? tã moueor, quàm tu Luculle: neque me minus hominẽ, quàm te putaueris. tantũ intereſt, ꝙ tu, cũ es cõmotus, acquieſcis, aſſentiris, approbas, uerũ illud, certum, cõprehenſum, perceptum, ratũ, firmum, fixum fuiſſe uis, deq́; eo nulla ratione neque pelli, neq; moueri potes. ego nihil eiuſmodi eſſe arbitror, cui ſi aſſenſus ſim, nõ aſſentiar ſæpe falſe, quoniam uera à falſis nullo diſcrimine ſeparãtur, præſertim cum iudicia iſta dialecticæ nulla ſint. Venio. n. iam ad tertiam partem philoſophiæ. aliud iudiciũ Protagoræ eſt, qui putet id cuique uerũ eſſe, quod cuiq; uideatur: aliud Cyrenaicorum, qui, præter permotiones intimas, nihil putant eſſe iudicij: aliud Epicuri, qui omne iudiciũ in ſenſibus, & in rerũ notitijs, et in uoluptate conſtituit. Plato autem omne iudicium ueritatis, ueritatemq́;

tatemq́; ipſam, abductam ab opinionibus, et à ſenſibus, cogitationis ipſius, & mentis eſſe uoluit. num quid horum probat noſter Antiochus? ille uero ne maiorum quidem ſuorum: ubi. n. aut Xenocratem ſequitur, cuius libri ſunt de ratione loquendi multi, & multũ probati; aut ipſum Ariſtotelem, quo profecto nihil eſt acutius, nihil politius; à Chryſippo pedem nũquã. quid ergo Academici appellamur? an abutimur gloria nominis? aut cur cogimur eos ſequi, qui inter ſe diſſident? in hoc ipſo, quod in elementis dialectici docẽt, quo modo iudicare oporteat, uerum, falſum ne ſit, ſi quid ita connexum eſt, ut hoc; ſi dies eſt, lucet: quanta cõtentio eſt? aliter Diodoro, aliter Philoni, Chryſippo aliter placet. quid cum Cleanthe doctore ſuo quã multis rebus Chryſippus diſſidet? quid? duo uel principes dialecticorum Antipater, & Archidemus, opinioſiſſimi homines, nõ ne multis in rebus diſſentiũt? quid me igitur Luculle in inuidiam, & tãquã in concionem uocas? et quidẽ, ut ſeditioſi tribuni ſolent, occludi tabernas iubes? quò. n. ſpectat illud, cum artificia tolli quereris à nobis, niſi ut opifices concitentur? qui ſi undique omnes cõuenerint, facile cõtra uos incitabuntur. expromam primũ illa inuidioſa, quòd eos omnes, qui in cõcione ſtabũt, exules, ſeruos, inſanos eſſe dicatis: deinde ad illa ueniam, quæ iam non ad multitudinem, ſed ad uoſmet ipſos, qui adeſtis, pertinẽt: negat. n. uos Zeno, negat Antiochus ſcire quidquam: quo modo, inquies? nos enim defendimus, etiã inſipientem multa comprehendere. at ſcire negatis quenquam rem ullam, niſi ſapientem. et hoc quidem Zeno geſtu conficiebat; nam cum extenſis digitis aduerſam manum

oſtenderat,

oſtenderat, uiſum, inquiebat, huiuſmodi eſt; deinde cũ paulum digitos conſtrinxerat, aſſenſus huiuſmodi; tum cum plane compreſſerat, pugnumq; fecerat, comprehenſionem illam eſſe dicebat. qua ex ſimilitudine etiam nomen ei rei, quod ante non fuerat, κατάληψιν impoſuit. cum autem læuã manum admouerat, & illum pugnum arcte, uehementerq; cõpreſſerat, ſcientiam talem eſſe dicebat: cuius compotem, niſi ſapientem, eſſe neminem. ſed qui ſapiens ſit, aut fuerit, ne ipſi quidem ſolent dicere. ita tu nunc Catule *lucere neſcis. nec tu* Hortenſi, *in tua uilla nos eſſe. num nimis hæc inuidioſe dicũtur? hæc tamen minus eleganter, illa ſubtilius. ſed quo modo tu, ſi nihil cõprehendi poſſet, artificia cõcidere dicebas, nec mihi dabas, id, quod probabile eſſet, ſatis magnam uim habere ad artes: ſic ego nũc tibi refero, artem ſine ſcientia eſſe non poſſe. an pateretur hoc* Zeuſis, *aut* Phidias, *aut* Polycletus, *nihil ſe ſcire, cum in his eſſet tanta ſolertia? quòd ſi eos docuiſſet aliquis, quam uim habere diceretur ſcientia: deſinerent iraſci: ne nobis quidem ſuccenſerent; cum didiciſſent id tollere nos, quod nuſquam eſſet; quod autem ſatis eſſet ipſis, relinquere. quam rationem maiorum etiam comprobat diligentia: qui primum iurare ex ſui animi ſententia quemque uoluerũt; deinde ita teneri, ſi ſciens falleret, quòd inſcientia multa uerſaretur in uita; tum qui teſtimonium diceret, ut arbitrari ſe diceret etiam quod ipſe uidiſſet; quæq; iurati iudices cognouiſſent, ut ea non eſſe facta, ſed ut uideri pronunciarent.* Verum, *quoniam non ſolum nauta ſignificat, ſed etiam* Fauonius *ipſe inſuſurrat, nauigandi nobis* Luculle *tempus eſſe; et, quoniam ſatis multa dixi,*

dixi; eſt mihi perorandum. poſthac tamen, cum hæc quæremus, potius de diſſenſionibus tantis ſummorum uirorum diſſeramus, de obſcuritate naturæ, deq́; errore tot philoſophorum, qui de bonis, contrarijsq́; rebus tantopere diſcrepant, ut, cum plus uno uerum eſſe nõ poſſit, iacere neceſſe ſit tot, & tã nobiles diſciplinas; quàm de oculorum, ſenſuumq́; reliquorum mendacijs, & de ſorite, aut pſeudomeno; quas plagas ipſi contra ſe Stoici tenuerunt. Tum Lucullus, non moleſte, inquit, fero nos hæc contuliſſe: ſæpius enim congredientes nos, & maxime in Tuſculanis noſtris, ſi qua uidebũtur, requiremus. Optime, inquam. ſed quid Catulus ſentit? quid Hortenſius? *Tum Catulus, ego ne, inquit? ad patris reuoluor ſententiam: quam quidem ille Carneadeam eſſe dicebat: ut percipi nihil putem poſſe, aſſenſurum autem non percepto, id eſt opinaturũ ſapientem exiſtimem, ſed ita, ut intelligat ſe opinari, ſciatq́; nihil eſſe, quod comprehendi & percipi poſſit: * per ἐποχὴν illam omnium rerũ cõprobans, illi alteri ſententiæ, nihil eſſe quod percipi poſſit, uehementer aſſentior. Habeo, inquam, ſententiam tuam, neque eam admodum aſpernor. ſed tibi quid tandem uidetur Hortenſi?* *Tũ ille ridens, tollendum teneo te, inquam. nam iſta Academiæ eſt propria ſententia. Ita ſermone confecto, Catulus remanſit, nos ad nauiculas noſtras deſcendimus.*

CICERO VARRONI S. D.

E*Tſi munus flagitare, quamuis quis oſtenderit, ne populus quidem ſolet, niſi concitatus: tamen ego expectatione promiſſi tui moueor, ut admoneam te, non ut flagitem. miſi autem ad te quatuor admonitores non nimis uerecundos: noſti enim profecto os adoleſcentioris* Academiæ*. ex ea igitur media excitatos miſi: qui, metuo, ne te forte flagitent: ego autem mandaui, ut rogarent. expectabam omnino iandiu, meq; ſuſtinebam, ne ad te prius ipſe quid ſcriberem, quàm aliquid accepiſſem, ut poſſem te remunerari, quàm ſimillimo munere: ſed cum tu tardius faceres, id eſt, ut ego interpretor, diligentius; teneri non potui, quin coniunctionem ſtudiorum, amoriſq; noſtri quo poſſem literarum genere declararem. feci igitur ſermonem, inter nos habitum in* Cumano*, cum eſſet una* Pomponius*: tibi dedi parteis* Antiochianas*, quas à te probari intellexiſſe mihi uidebar: mihi ſumpſi* Philonis*. puto fore, ut, cũ legeris, mirere id nos locutos eſſe inter nos, quod nunquam locuti ſumus: ſed noſti morem dialogorum. poſt hæc autem mi* Varro *quamplurima, ſi uidebitur, & de nobis, & inter nos, ſero fortaſſe, ſed ſuperiorum temporum fortuna reip. cauſam ſuſtineat: hæc ipſi præſtare debemus. atque utinam quietis temporibus, atque aliquo ſi non bono, at ſaltem certo ſtatu ciuitatis hæc inter nos ſtudia exercere poſſemus. quanquam tum quidem, uel aliæ quæpiam rationes honeſtas nobis & curas, & actiones darent: nunc au-*

tem quid eſt, ſine his cur uiuere uelimus? mihi uero cum his ipſis uix, his autem detractis, ne uix quidem. ſed hæc coram, & ſæpius. Migrationem, & emptionem feliciter euenire uolo, tuumq; in ea re conſilium probo. Cura ut ualeas.

M. T. CICERONIS ACADEMICARVM QVAESTIONVM SECVNDAE EDITIONIS

LIBER I.

N Cumano nuper cum mecum
Atticus noſter eſſet, nunciatum
eſt nobis à M. *Varrone, ueniſſe*
1 *eum* Roma *pridie ueſperi, &,*
niſi de uia feſſus eſſet, continuo
ad nos uenturum fuiſſe. quod
cum audiuiſſemus, nullam mo-
ram interponendam putauimus, quin uideremus homi-
nem nobiſcum & ſtudijs ijſdem, & uetuſtate amicitiæ
coniunctum. itaque confeſtim ad eum ire perreximus:
paulumq́; cum eius uilla abeſſemus, ipſum ad nos ue-
nientem uidimus; atque illum complexi, ut mos ami-
corum eſt, ſatis eum longo interuallo ad ſuam uillam
reduximus. hic pauca primo, atque ea percunctantibus
nobis, & ſi quid forte Roma *noui:* Atticus, *omitte iſta,*
quæ nec percunctari, nec audire ſine moleſtia poſſu-
mus, quæſo, inquit; & quære potius, ecquid ipſe noui:
ſilent enim diutius muſæ Varronis, *quàm ſolebant:*
nec tamen iſtum ceſſare, ſed celare quæ ſcribat, exi-
ſtimo. Minime *uero, inquit ille: intemperantis enim*
eſſe arbitror, ſcribere quod occultari uelit. ſed habeo
opus magnum in manibus, quòd iam pridem ad hunc
ipſum (me autem dicebat) quædam inſtitui, quæ

& ſunt magna ſane, & limantur à me politius. Et ego, iſta quidem, inquam, Varro iam diu expectás, non audeo tamen flagitare: audiui enim è Libone noſtro, cuius noſti ſtudium, (nihil enim eiuſmodi celare poſſumus) nō ea te intermittere, ſed accuratius tractare, nec de manibus unquam deponere. illud autem mihi ante hoc tempus nunquam in mentem uenit à te requirere. ſed nunc, poſteaquam ſum ingreſſus res eas, quas tecum ſimul didici, mandare monumētis, philoſophiamq; ueterem illam à Socrate ortam latinis literis illuſtrare; quæro, quid ſit, cur, cū multa ſcribas, genus hoc prætermittas, præſertim cum & ipſe in eo excellas, & id ſtudiū, totaq; ea res longe ceteris & ſtudijs & artibus antecedat. Tum ille, rem à me ſæpe deliberatam, & multum agitatam requiris. itaque non multū hæſitans reſpondebo: ſed ea dicam, quæ mihi ſunt in promptu, ꝙ iſta ipſa de re multum, ut dixi, & diu cogitaui. Nam cum philoſophiam uiderem diligentiſſime literis græcis explicatā, exiſtimaui, ſi qui de noſtris eius ſtudio tenerentur, ſi eſſent græcis doctrinis eruditi, græca potius, quā noſtra lecturos; ſin à Græcorum artibus & diſciplinis abhorrerent, ne hæc quidem curaturos, quæ ſine eruditione græca intelligi non poſſunt: itaque ea nolui ſcribere, quæ nec indocti intelligere poſſent, nec docti legere curarent. uides autem eadem ipſe: didiciſti enim non poſſe nos Amafanij, aut Rabirij ſimiles eſſe; qui nulla arte adhibita, de rebus ante oculos poſitis uulgari ſermone diſputant, nihil diffiniunt, nihil partiuntur, nihil apta interrogatione concludunt, nullā denique artē eſſe nec dicendi, nec diſſerendi putant. nos autem præ-

ceptis

ceptis dialecticorum, & oratorum, quoniam utranque uim unam eſſe noſtri putant, ſic parentes, ut legibus, uerbis, quanquam nouis, cogimur uti: quæ docti (ut dixi) à Græcis petere malunt, indocti ne à nobis quidem accipiunt: ut fruſtra omnis ſuſcipiatur labor. Iam uero phyſica, ſi Epicurum, id eſt ſi Democritum probarem, poſſem ſcribere ita plane ut Amafanius: quid eſt enim magnum, cum cauſas rerum efficientium ſuſtuleris, de corpuſculorum (ita enim appellat atomos) concurſione fortuita loqui? noſtra tu phyſica noſti, quæ continentur ex effectione, & ex materia ea, quam fingit, & format effectio. adhibenda etiã geometria eſt. iam quibuſnam quiſquam enunciare uerbis, aut quem ad intelligendum poterit adducere, hæc ipſa de uita, & moribus, de expetendis, fugiendiſq; rebus? illi enim ſimpliciter pecudis & hominis idem bonum eſſe cẽſent: apud noſtros enim, non ignoras, quæ ſit & quanta ſubtilitas. ſiue .n. Zenonẽ ſequare: magnũ eſt efficere, ut quis intelligat quid ſit illud uerum, & ſimplex bonũ, quod non poſſit ab honeſtate ſeiungi: quod bonum quale ſit, negat omnino Epicurus ſine uoluptatibus ſenſum mouentibus nec ſuſpicari. ſi uero Academiã ueterem perſequamur, quã nos, ut ſcis, probamus: quàm erit illa acute explicanda nobis? quàm argute, quàm obſcure etiam contra Stoicos diſſerendũ? totũ igitur illud philoſophiæ ſtudiũ mihi quidem ipſe ſumo et ad uitæ conſuetudinem & cõſtãtiã quantã poſſum, et ad delectationem animi; nec ullum arbitror, ut apud Platonem eſt, maius aut melius à dijs datũ munus homini: ſed meos amicos, in quibus eſt ſtudiũ, in Græciã mitto, id eſt ad Græcos ire iubeo,

ut ea à fontibus potius hauriāt, quàm riuulos cōſectentur. quæ autem nemo adhuc docuerat, nec erat unde ſtudioſi ſcire poſſent; ea, quantū potui, (nihil.n. magnopere meorū miror) feci ut eſſent nota noſtris: à Græcis.n. peti non poterant, ac poſt L. Aelij noſtri occaſum ne à Latinis quidem. et tamen in illis ueteribus noſtris, quæ Menippum imitati, non interpretati quadam hilaritate conſperſimus, multa admiſta ex intima philoſophia, multa dialectice dicta: quæ quo facilius minus docti intelligerent iocunditate quadam ad legendū inuitati, in laudationibus, in ijs ipſis antiquitatum proœmijs philoſophice ſcribere uoluimus, ſi modo conſecuti ſumus. Tum ego, ſunt, inquā, iſta Varro: nā nos in noſtra urbe peregrinantes, errātesq;, tanquā hoſpites, tui libri quaſi domum reduxerunt, ut poſſemus aliquando, qui, & ubi eſſemus, agnoſcere. tu ætatem patriæ, tu deſcriptiones temporum, tu ſacrorum iura, tu ſacerdotum, tu domeſticam, tu bellicam diſciplinam, tu ſedem regionū, locorum, tu omnium diuinarum humanarumq; rerum nomina, genera, officia, cauſas aperuiſti: plurimumq; poetis noſtris, omninoq; latinis & literis luminis attuliſti, & uerbis: atque ipſe uarium et elegās omni fere numero poema feciſti: philoſophiamq; multis locis incohaſti, ad impellendū ſatis, ad docendū parū. Cauſam autē probabilem tu quidem affers: aut enim græca legere malent, qui erunt eruditi; aut ne hæc quidem qui illa neſciunt. ſed da te mihi nunc: ſatis ne probas? imo uero et hæc, qui illa non poterunt, et qui græca poterunt, non contemnent ſua. quid enim cauſæ eſt, cur poetas latinos græcis literis eruditi legant, philoſophos non legant?

legant? an quia delectat Ennius, Pacuuius, Accius, *qui non uerba, ſed uim græcorum expreſſerunt poetarum? quanto magis philoſophi delectabunt, ſi, ut illi* Aeſchylum, Sophoclem, Euripidem, *ſic hi* Platonem *imitentur,* Ariſtotelem, Theophraſtum? *oratores quidem laudari uideo, ſi qui è noſtris* Hyperidem *ſint, aut* Demoſthenem *imitati. ego autem (dicam enim, ut res eſt) dum me ambitio, dum honores, dum cauſæ, dum reip. non ſolũ cura, ſed quædam etiã procuratio multis officijs implicatum, & conſtrictum tenebat, hæc incluſa habebam, et, ne obſoleſcerent, renouabam, cum licebat, legendo. nũc uero & fortunæ grauiſſimo percuſſus uulnere, & adminiſtratione reip. liberatus, doloris medicinam à philoſophia peto, & otij oblectationem hanc honeſtiſſimam iudico: aut enim huic ætati hoc maxime aptum eſt; aut ijs rebus, ſi quas dignas laude geſſimus, hoc in primis conſentaneũ, aut etiam ad noſtros ciues erudiẽdos nihil utilius; aut, ſi hæc ita non ſunt, nihil aliud uideo, quod agere poſſimus.* Brutus *quidem noſter excellens omni genere laudis, ſic philoſophiam latinis literis perſequitur, nihil ut ijſdem de rebus græca deſideres: & eandem quidem ſententiam ſequitur, quam tu: nam* Ariſtum Athenis *audiuit aliquandiu: cuius tu fratrem* Antiochum. *quamobrem da queſo te huic etiam generi literarum.* Tum *ille, iſtuc quidem conſiderabo, nec uero ſine te. ſed de te ipſo quid eſt, inquit, quod audio?*

Quanam, *inquam, de re?* Relictam *à te ueterem iam, inquit, tractari autem nouam.* Quid *ergo, inquam,* Antiocho *id magis licuerit noſtro familiari remigrare in domum ueterem è noua, quam nobis in nouã è uetere?*

uetere? certe enim recentiſſima quæque ſunt correcta & emendata maxime. quanquam Antiochi magiſter Philo, magnus uir, ut tu exiſtimas ipſe, negarit in libris, quod coram etiam ex ipſo audiebamus, duas Academias eſſe: erroremq́; eorũ, qui ita putarũt, coarguit. Eſt, inquit, ut dicis: ſed ignorare te nõ arbitror, quæ contra Philonem Antiochus ſcripſerit. Imo uero & iſtam, & totam ueterem Academiam, à qua abſum tam diu, renouari à te, niſi moleſtum eſt, uelim: & ſimul aſſidamus, inquam, ſi uidetur. Sane iſtud quidem, inquit: ſum enim admodum infirmus. ſed uideamus, idem ne Attico placeat fieri à me, quod te uelle uideo. Mihi uero, inquit ille: quid eſt enim, quod malim, quàm ex Antiocho iam pridem audita recordari? & ſimul uidere, ſatis ne ea commode dici poſſint latine? quæ cum ſunt dicta, in cõſpectu cõſedimus omnes. Tum Varro ita exorſus eſt. Socrates mihi uidetur, id quod conſtat inter omnes, primus à rebus occultis, & ab ipſa natura inuolutis, in quibus omnes ante eum philoſophi occupati fuerũt, auocauiſſe philoſophiã, & ad uitã cõmunem adduxiſſe, ut de uirtutibus, & uitijs, omninoq́; de bonis rebus, & malis quæreret, cœleſtia autem uel procul eſſe à noſtra cognitione cẽſeret, uel, ſi maxime cognita eſſent, nihil tamẽ ad bene uiuendũ cõferre. hic in omnibus fere ſermonibus, qui ab ijs, qui illum audierũt, perſcripti uarie, copioſe ſunt, ita diſputat, ut nihil affirmet ipſe, refellat alios, nihil ſe ſcire dicat, niſi id ipſum, eoq́; præſtare ceteris, quòd illi, quæ neſciãt, ſcire ſe putẽt, ipſe ſe nihil ſcire id unũ ſciat, ob eã́q; rem ſe arbitrari ab Apolline omniũ ſapiẽtiſſimũ eſſe dictũ, ꝙ hæc eſſet una om-

nis ſapientia, non arbitrari ſeſe ſcire quod neſciat. quæ cũ diceret conſtanter, et in ſententia permaneret, omnis eius oratio tum in uirtute laudanda, & in omnibus hominibus ad uirtutis ſtudium cohortãdis conſumebatur, ut Socraticorum libris, maximeq; Platonis intelligi poteſt. Platonis autẽ auctoritate, qui uarius, et multiplex, & copioſus fuit, una & conſentiens duobus uocabulis philoſophiæ forma inſtituta eſt, Academicorum, & Peripateticorum: qui rebus congruentes, nominibus differebant. nam cum Speuſippum ſororis filium Plato philoſophiæ quaſi hæredem reliquiſſet, duos autem præſtãtiſſimos ſtudio, atque doctrina Xenocratem Chalcedoniũ, & Ariſtotelem Stagiritem: qui erãt cũ Ariſtotele, Peripatetici dicti ſunt, quia diſputabant inambulantes in Lyceo: illi autem, qui Platonis inſtituto in Academia, quod eſt alterum gymnaſium, cœtus erãt & ſermones habere ſoliti, ex loci uocabulo nomen habuerunt: ſed utrique Platonis ubertate completi certam quãdam diſciplinæ formulam compoſuerunt, et eã quidem plenam, ac refertam: illam autem Socraticam dubitationem de omnibus rebus, & nulla affirmatione adhibita conſuetudinem diſſerendi reliquerunt. ita facta eſt diſſerendi, quod minime Socrates probabat, ars quædam philoſophiæ, & rerum ordo, & deſcriptio diſciplinæ. quæ quidẽ erat primo duobus, ut dixi, nominibus una: nihil enim inter Peripateticos, et illam ueterem Academiam differebat. abundantia quadam ingenij præſtabat, ut mihi uidetur quidem, Ariſtoteles: ſed idem fons erat utriſque, & eadem rerũ expetendarum fugiendarumq; partitio. Sed quid ago, inquit? aut ſum ne ſanus,

nus, qui hæc uos doceo? nam etſi non ſus Mineruam, ut aiunt: tamen inepte quiſquis Mineruam docet. Tũ Atticus, *tu uero, inquit, perge Varro: ualde enim amo noſtra, atque noſtros: meq́; iſta delectant, cũ latine dicuntur, & iſto modo.* Quid me, *inquam, putas? qui philoſophiam iam profeſſus ſim populo noſtro exhibiturũ.*

Pergamus *igitur, inquit, quoniam placet.* Fuit *ergo iam accepta à Platone philoſophandi ratio triplex; una de uita, & moribus; altera de natura, & rebus occultis; tertia de diſſerendo, &, quid uerum, quid falſum, quid rectum in oratione, prauum' ue, quid conſentiens, quid repugnans, iudicando.* Ac *primam partem illá bene uiuendi à natura petebant, eiq́; parendum eſſe dicebãt; neque ulla alia in re, niſi in natura, quærendũ eſſe illud ſummum bonum, quò omnia referrentur: conſtituebantq́;, extremum eſſe rerum expetendarũ, et finem bonorum, adeptũ eſſe omnia è natura, et animo, & corpore, & uita.* Corporis *autem alia ponebãt eſſe in toto, alia in partibus: ualetudinem, uires, pulchritudinem in toto: in partibus autem ſenſus integros, et præſtantiam aliquam partium ſingularũ, ut in pedibus celeritatem, uim in manibus, claritatem in uoce, in lingua etiam explanatam uocũ impreſſionem.* Animi *autem, quæ eſſent ad cõprehendendã ingenij uirtutem idonea. eáq́; ab ijs in naturam, & mores diuidebãtur. naturæ celeritatem ad diſcendum, & memoriam dabant: quorũ utrunque mentis eſſet propriũ, & ingenij.* Morũ *autem putabãt ſtudia eſſe, & quaſi conſuetudinem: quam partim exercitationis aſſiduitate, partim ratione formabant. in quibus erat philoſophia ipſa. in qua quod incohatũ eſt,*

neque

neque abſolutũ, progreſſio quædam ad uirtutem appellatur: quod autem àbſolutum, id eſt uirtus, quaſi perfectio naturæ, omniumq́; rerum, quas in animis ponunt, una res optima. ergo hæc animorum. Vitæ autem (id enim erat tertium) adiuncta eſſe dicebant quæ ad uirtutis uſum ualerent: iam uirtus animi bonis & corporis cernitur in quibuſdã, quæ non tã naturæ, quã beatæ uitæ adiũcta ſunt. hominem eſſe cenſebãt quaſi partem quandã ciuitatis et uniuerſi generis humani, eumq́; eſſe coniunctum cũ hominibus humana quadã ſocietate. ac de ſummo quidem ac naturali bono ſic agunt. cetera autem pertinere ad id putant, aut ad agendum, aut ad tuendum, ut diuitias, ut opes, ut gloriam, ut gratiã. ita tripartita ab ijs inducitur ratio bonorum: atque hæc illa ſunt tria genera, quæ putãt plerique Peripateticos dicere: id quidem non falſò; eſt enim hæc partitio illorum: illud imprudenter, ſi alios eſſe Academicos, qui tum appellarentur, alios Peripateticos arbitrãtur. cõmunis hæc ratio & utriſque hic bonorum finis uidebatur, adipiſci quæ eſſent prima in natura, quæq́; ipſa per ſeſe expetenda, aut omnia, aut maxima. ea ſunt autem maxima, quæ in ipſo animo atque in ipſa uirtute uerſantur. itaque omnis illa antiqua philoſophia ſenſit in una uirtute eſſe poſitam beatã uitã, nec tamen beatiſſimã, niſi adiungerentur & corporis, & cetera, quæ ſupra dicta ſint, ad uirtutis uſum idonea. ex hac deſcriptione, agendi quoque aliquid in uita & officij ipſius initiũ reperiebatur: quòd erat in cõſeruatione earũ rerũ, quas natura præſcriberet. hinc gignebatur fuga deſidiæ, uoluptatũq́; contemptio: ex quo laborũ, dolorumq́; ſuſceptio multorum

rum

rum magnorumq; recti honeſtiq; cauſa, & earum rerum, quæ erant congruentes cum deſcriptione naturæ. unde & amicitia exiſtebat, & iuſtitia, atque æquitas. hæc & uoluptatibus, et multis uitæ cõmodis anteponebantur. hæc quidem fuit apud eos morum inſtitutio, & eius artis, quam primã poſui, forma, atque deſcriptio. De natura autem (id enim ſequebatur) ita dicebant, ut eam diuiderent in res duas: ut altera eſſet efficiens, altera autem quaſi huic ſe præbens, ea qua efficeretur aliquid. in eo, quod efficeret, uim eſſe cenſebant: in eo autem, quod efficeretur, materiã quandam: in utroque tamen utrunque: neque enim materiã ipſam cohærere potuiſſe, ſi nulla ui cõtineretur; neque uim ſine aliqua materia: nihil eſt. n. quod nõ alicubi eſſe cogatur. ſed quod ex utroque, id iam corpus & quaſi qualitatem quãdam nominabant. dabitis enim profecto, ut in rebus inuſitatis, quod Græci ipſi faciunt, à quibus hæc iam diu tractantur, utamur uerbis interdũ inauditis. Nos uero, inquit Atticus, quin etiã græcis licebit utare, cũ uoles, ſi te latina forte deficient. Bene ſane facis: ſed enitar, ut latine loquar, niſi in huiuſcemodi uerbis, ut philoſophiã, aut rhetoricẽ, aut phyſicen, aut dialecticen appellem, quibus, ut alijs multis, cõſuetudo iã utitur pro latinis. qualitates igitur appellaui, quas ποιότητας Græci uocãt: quod ipsũ apud Græcos non eſt uulgi uerbũ, ſed philoſophorũ, atq; id in multis. dialecticorũ quoq; uerba nulla ſunt publica: ſuis utũtur. et id quoq; cõmune omniũ fere artiũ: aut. n. noua ſunt rerũ nouarũ faciẽda nomina, aut ex alijs trãsferenda. quod ſi Græci faciũt, qui in his rebus tot iã ſecula uerſantur, quãto id magis nobis

concedendum

concedendum eſt, qui hæc nũc primũ tractare conamur.

Tu uero, inquã, Varro bene etiã meriturus mihi uideris de tuis ciuibus, ſi eos non modo copia rerũ auxeris, ut effeciſti, ſed etiam uerborum. Audebimus ergo, inquit. nouis uerbis uti te auctore, ſi neceſſe eſt. Earum igitur qualitatũ ſunt aliæ principes, aliæ ex ijs ortæ. principes ſunt uniuſmodi, & ſimplices. ex his autem ortæ uariæ ſunt, & quaſi multiformes. itaque aer quoq;, (utimur.n. pro latino) ignis, & aqua, & terra, prima ſunt. ex ijs autem ortæ animantiũ formæ, earũq; rerum, quæ gignũtur è terra. ergo illa initia, ut è græco uertam, elementa dicuntur: è quibus aer, & ignis mouendi uim habent, et efficiendi, reliquæ partes accipiendi, & quaſi patiendi: aquam dico, & terrã. Quintum genus, è quo eſſent aſtra, menteſq; ſingulares, eorũ quatuor, quæ ſupra dixi, diſſimile Ariſtoteles quoddam eſſe rebatur. ſed ſubiectã putãt omnibus ſine ulla ſpecie, atque carentem omni illa qualitate (faciamus. n. tractando uſitatius hoc uerbum, & tritius) materiã quandam, ex qua omnia expreſſa, atque effecta ſint, quæ tota omnia accipere poſſit, omnibuſq; modis mutare, atque ex omni parte, eoq; etiã interire nõ in nihilum, ſed in ſuas partes, quæ infinite ſecari, ac diuidi poſſint, cũ ſit nihil omnino in rerum natura minimũ, quod diuidi nequeat: quæ autem moueãtur, omnia interuallis moueri; quæ interualla item infinite diuidi poſſint, & cũ ita moueatur illa uis, quam qualitatem eſſe diximus, & cum ſic ultro citroq; uerſetur: & materiam ipſam totam penitus commutari putant, & ita effici quæ appellant qualia; è quibus in omni natura cohærente, & continua-

ta

ta cum omnibus ſuis partibus effectum eſſe mundum, extra quem nulla pars materiæ ſit, nullumq; corpus: partes autem eſſe mundi omnia, quæ inſint in eo, quæ natura ſentiente teneantur, in qua ratio perfecta inſit, quæ ſit eadem ſempiterna: nihil enim ualentius eſſe, à quo intereat. quam uim animum eſſe dicũt mũdi, eãdemq; eſſe mentem, ſapientiamq; perfectã: quem deum appellãt, omniũq; rerũ, quæ ſunt ei ſubiectæ, quaſi prudentiam quandam, procurantem cœleſtia maxime, deĩnde in terris ea, quæ pertinẽt ad homines; quã interdũ neceſſitatem appellant, quia nihil aliter poſſit, atque ab ea conſtitutum ſit, inter quaſi fatalem & immutabilem continuationem ordinis ſempiterni. nonnunquam quidem eandem fortunam, quòd efficiat multa improuiſa nec opinata nobis propter obſcuritatem ignorationemq; cauſarum. Tertia deinde philoſophiæ pars, quæ erat ĩn ratione, & in diſſerendo, ſic tractabatur ab utriſque, quanquam oriretur à ſenſibus, tamen non eſſe iudicium ueritatis in ſenſibus. mentem uolebant rerum eſſe iudicem: ſolam cenſebant idoneam, cui crederetur, quia ſola cerneret id, quod ſemper eſſet ſimplex, & uniuſmodi, & tale quale eſſet. hanc illi Ideam appellabant, iam à Platone ita nominatam, nos recte ſpeciem poſſumus dicere. ſenſus autem omnes hebetes, & tardos eſſe arbitrabantur, nec percipere ullo modo res eas, quæ ſubiectæ ſenſibus uiderentur; quæ eſſent aut ita paruæ, ut ſub ſenſum cadere non poſſent; aut ita mobiles, & concitatæ, ut nihil unquã unum eſſet conſtans, ne idem quidem, quia cõtinenter laberentur, & fluerent omnia. ĩtaque hãc omnem partem rerũ opinabilem appellabãt.

ſcientiam

ſcientiam autem nuſquam eſſe cenſebant, niſi in animi motionibus, atque rationibus. qua de cauſa definitiones rerum probabãt, & has ad omnia, de quibus diſceptabatur, adhibebant. uerborũ etiam explicatio probabatur, qua de cauſa quæque eſſent ita nominata: quam etymologiam appellabãt. poſt argumentis & quaſi rerũ notis utebantur ad probãdum & ad concludendum id, quod explanari uolebant: in quo tradebatur omnis dialectica diſciplina, id eſt orationis ratione concluſæ. huic quaſi ex altera parte oratoria uis dicendi adhibebatur, explicatrix orationis perpetuæ ad perſuadendum accommodatæ. hæc erat illis prima à Platone tradita: cuius quas acceperim diſputationes, ſi uultis, exponã. Nos uero uolumus, inquam; ut pro Attico etiam reſpondeã.

Et recte, inquit, reſpõdes: præclare.n. explicatur Peripateticorum & Academiæ ueteris auctoritas. Ariſtoteles primus ſpecies, quas paulo ante dixi, labefactauit: quas mirifice Plato erat amplexatus; ut in his quiddã diuinũ eſſe diceret. Theophraſtus autem, uir & oratione ſuauis, & ita moderatus, ut præ ſe probitatem quandam, & ingenuitatem ferat, uehementius etiã fregit quodam modo ueteris diſciplinæ auctoritatem: ſpoliauit enim uirtutem ſuo decore, imbecillamq; reddidit, quòd negauit in ea ſola poſitum eſſe beate uiuere. nam Strato eius auditor, quanquam fuit acri ingenio, tamen ab ea diſciplina omnino ſemouendus eſt: qui cum maxime neceſſariam partem philoſophiæ, quæ poſita eſt in uirtute & moribus, reliquiſſet, totumq; ſe ad inueſtigationem naturæ cõtuliſſet; in ea ipſa plurimũ diſcedit à ſuis. Speuſippus autẽ et Xenocrates, qui primi Platonis

rationem, auctoritatemq́; ſuſceperant; & poſt hos Polemo, & Crates, unaq́; Crātor in Academia congregati, diligenter ea, quæ à ſuperioribus acceperāt, tuebantur. iā Polemonem audiuerunt aſſidue Zeno, & Arceſilas. ſed Zeno cum Arceſilam anteiret ætate, ualdeq́; ſubtiliter diſſereret, & peracute moueretur; corrigere conatus eſt diſciplinā: eā quoq́;, ſi uidetur, correctionem explicabo, ſicut ſolebat Antiochus. Mihi uero, inquā, uidetur: quod uides idem ſignificare Pōponiū. Zeno igitur nullo modo is erat, qui, ut Theophraſtus, neruos uirtutis incideret; ſed contra, qui omnia, quæ ad beatā uitā pertinerent, in una uirtute poneret, nec quidquā aliud numeraret in bonis, idq́; appellaret honeſtū, quod eſſet ſimplex quoddā, & ſolū, & unū bonum. cetera autem etſi nec bona, nec mala eſſent, tamen alia ſecūdū naturam dicebat, alia naturæ eſſe contraria. ijs ipſis alia interiecta & media numerabat. quæ autem ſecundum naturam eſſent, ea ſumenda, & quadā æſtimatione dignāda docebat: contraq́; contraria. neutra autem in medijs relinquebat: in quibus ponebat nihil omnino eſſe momenti: ſed quæ eſſent ſumēda, ex ijs alia pluris eſſe æſtimanda, alia minoris: quæ pluris, ea præpoſita appellabat; reiecta autē, quæ minoris. atq; ut hæc nō tā rebus, quam uocabulis commutauerat: ſic inter recte factum, atque peccatum; officium, et cōtra officiū media locabat quædam. recte facta ſola in bonis actionibus ponens, praue, ideſt peccata, in malis. officia autem & ſeruata, prætermiſſáq; media putabat, ut dixi. cūq; ſuperiores non omnem uirtutem in ratione eſſe dicerent, ſed quaſdam uirtutes natura, aut more perfectas: hic omneis

in

in ratione ponebat. cumq́; illi ea genera uirtutum, quæ ſupra dixi, ſeiungi poſſe arbitrarentur: hic nec id ullo modo fieri poſſe diſſerebat, nec uirtutis uſum modo, ut ſuperiores, ſed ipſum habitum per ſe eſſe præclarum, nec tamen uirtutem cuiquã adeſſe, quin ea ſemper uteretur. cumq́; perturbationem animi illi ex homine non tollerent, naturáq; & condoleſcere, & concupiſcere, et extimeſcere, & efferri lætitia dicerent, ſed ea contrahe rent, in anguſtumq́; deducerent: hic omnibus his quaſi morbis uoluit carere ſapientem. cumq́; eas perturbatio nes antiqui naturales eſſe dicerent, & rationis expertes; aliáq; in parte animi cupiditatem, alia rationẽ collo carent: ne his quidem aſſentiebatur: nã & perturbatio nes uoluntarias eſſe putabat, opinionisq́; iudicio ſuſcipi; & omnium perturbationum arbitrabatur eſſe matrem immoderatam quandam intemperantiam. Hæc *fere de moribus.* De *naturis autem ſic ſentiebat, primum ut in quatuor initijs rerum illis quintam hãc naturam, ex qua ſuperiores ſenſus & mentem effici rebãtur, non adhiberet: ſtatuebat enim ignem eſſe ipſam naturam, quæ quidq; gigneret, & mentem atq; ſenſus. diſcrepabat etiam ab ijſdem, ꝗ nullo modo arbitrabatur quidquam effici poſſe ab ea, quæ expers eſſet corporis. cuius generis* Xenocrates *& ſuperiores etiam animum eſſe dixerunt. nec uero, aut quod efficeret aliquid, aut quod efficeretur, poſſe eſſe non corpus. plurima autem in illa tertia philoſophiæ parte mutauit. in qua primum de ſenſibus ipſis quædam dixit noua: quos iunctos eſſe cenſuit è quadam quaſi impulſione oblata extrinſecus: quam ille* φαντασίαν, *nos*

uiſum appellemus licet, & teneamus hoc uerbum quidem: erit enim utendum in reliquo ſermone ſæpius. ſed ad hæc, quæ uiſa ſunt, & quaſi accepta ſenſibus, aſſenſionem adiungit animorum: quã eſſe uult in nobis poſitam, & uoluntariã. uiſis nõ omnibus adiungebat fidem, ſed ijs ſolum, quæ propriam quandam haberent declarationem earum rerum, quæ uiderentur: id autem uiſum cum ipſum cerneretur, comprehenſibile. feretis hæc? Nos uero, inquã: quonã. n. modo καταληπτὸν *diceres? Sed cum acceptum iam & approbatum eſſet, cõprehenſionem appellabat, ſimilem ijs rebus, quæ manu prenderentur: ex quo etiam nomen hoc duxerat. at cum eo uerbo ante nemo tali in re uſus eſſet, plurimisq; idem nouis uerbis (noua. n. dicebat) uſus eſt. quod autẽ erat ſenſu comprehenſum, id ipſum ſenſum appellabat. et ſi ita erat comprehenſum, ut conuelli ratione non poſſet, ſcientiam; ſin aliter, inſcientiam nominabat; ex qua exiſteret etiam opinio, quæ eſſet imbecilla, & cum falſo, incognitoq; communis. ſed inter ſcientiam, & inſcientiam, comprehenſionem illam, quam dixi, collocabat, eamq; neque in rectis, neq; in prauis numerabat, ſed ſoli credendum eſſe dicebat. è quo ſenſibus etiam fidem tribuebat, quod, ut ſupra dixi, comprehenſio facta ſenſibus & uera eſſe illi, & fidelis uidebatur: non quod omnia, quæ eſſent in re, comprehenderet: ſed quia nihil, quod cadere in eam poſſet, relinqueret, quodq; eam natura quaſi normam ſcientiæ & principium ſui dediſſet, unde poſtea notiones rerum in animis imprimerentur, è quibus non principia ſolum, ſed latiores quædam ad rationem inueniendam uiæ reperiuntur.*

riuntur. errorem autem, & temeritatem, & ignorantiam, & opinationem, & ſuſpicionem, & uno nomine omnia, quæ eſſent aliena firmæ & conſtantis aſſenſionis, à uirtute, ſapientiáq; remouet. atque in ijs ferè cõmutatio conſtitit omnis, diſſenſióq; Zenonis à ſuperioribus. Quæ cum dixiſſet: & breuiter ſanè, minimeq; obſcure expoſita eſt, inquam, à te Varro & ueteris Academiæ ratio, & Stoicorum: uerũ eſſe autem arbitror, ut Antiocho noſtro familiari placebat, correctionem ueteris Academiæ potius, quàm aliquam nouam diſciplinam putandam. Tunc Varro, tuæ ſunt nunc partes, inquit, qui ab antiquorum ratione nunc deſciſcis, et ea, quæ ab Arceſila nouata ſunt, probas, docere, quod, & qua de cauſa diſſidiũ factum ſit; ut uideamus, ſatis ne iſta ſit iuſta defectio. Tũ ego, cũ Zenone, inquam, ut accepimus, Arceſilas ſibi omne certamen inſtituit, non pertinacia, aut ſtudio uincẽdi, ut mihi quidem uidetur, ſed earum rerum obſcuritate, quæ ad confeſſionem ignorationis adduxerant Socratem, et ueluti amantes Socratem Democritum, Anaxagoram, Empedoclem, omnes penè ueteres: qui nihil cognoſci, nihil percipi, nihil ſciri poſſe dixerunt, anguſtos ſenſus, imbecillos animos, breuia curricula uitæ, &, ut Democritus, in profundo ueritatem eſſe demerſam, opinionibus & inſtitutis omnia teneri, nihil ueritati relinqui: deinceps omnia tenebris circunfuſa eſſe dixerunt. itaque Arceſilas negabat eſſe quidquã, quod ſciri poſſet, ne illud quidem ipſum, quod Socrates ſibi reliquiſſet. ſic omnia latere cenſebãt in occulto, neque eſſe quidquã, quod cerni, aut intelligi poſſit: quib. de cauſis nihil oportere, neq; profiteri, neq;

affirmare quenquam, neque aſſertione approbare: cohibereq́; ſemper, et ab omni lapſu continere temeritatem: quæ tum eſſet inſignis, cum aut falſa, aut incognita res approbaretur: neque hoc quidquam eſſe turpius, quàm cognitioni et perceptioni aſſertionem, approbationemq́; præcurrere. huic rationi quod erat conſentaneum, faciebat, ut contra omnium ſententias dies iam pleroſque deduceret, ut, cum in eadem re paria contrarijs in partibus momenta rationum inuenirentur, facilius ab utraque parte aſſertio ſuſtineretur. hanc Academiam nouam appellabant: quæ mihi uetus uidetur: ſiquidem Platonem ex illa uetere numeramus: cuius in libris nihil affirmatur, & in utranque partem multa diſſeruntur, de omnibus quæritur, nihil certi dicitur. ſed tamen illa, quam expoſui, uetus, hæc noua nominetur: quæ uſque ad Carneadem perducta, qui quartus ab Arceſila fuit, in eadem Arceſilæ ratione permanſit. Carneades autem nullius philoſophiæ partis ignarus, et ut cognoui ex ijs, qui illum audierant, maximeq́; ex Epicureo Zenone, qui cum ab eo plurimū diſſentiret, unum tamen præter ceteros mirabatur; incredibili quadam fuit facultate.

Et multa ex primo hoc libro, & tres reliqui deſiderantur.

f 4

ep. ad M. Brutum.

Contuli cum editione Victorii ... [illegible]

M. TVLLII CICERONIS DE FINIBVS BONORVM ET MALORVM.

LIBER I.

N On eram neſcius Brute; cum, quæ ſummis ingenijs, exquiſitáq; doctrina philoſophi græco ſermone tractauiſſent, ea latinis literis mandaremus, fore, ut hic noſter labor in uarias reprehenſiones incurreret. nam quibuſdam, & ijs quidem non admodum indoctis, totum hoc diſplicet, philoſophari. quidam autem id non totum reprehendunt, ſi remiſſius agatur; ſed tantum ſtudium, tam multam operam ponendam in eo non arbitrantur. erunt etiam, & hi quidem eruditi græcis literis, contemnentes latinas, qui ſe dicant, in græcis legendis operam malle conſumere. poſtremo aliquos futuros ſuſpicor, qui me ad alias literas uocent; genus hoc ſcribendi, etſi ſit elegans, perſonæ tamen, & dignitatis eſſe negent. Contra quos omnes dicendum breuiter exiſtimo. quãquam philoſophiæ quidem uituperatoribus ſatis reſponſum eſt eo libro, quo à nobis philoſophia defenſa, & collaudata eſt, cum eſſet accuſata, & uituperata ab Hortenſio. qui liber cũ & tibi probatus uideretur, & ijs, quos ego poſſe iudicare arbitrarer, plura ſuſcepi, ueritus ne mouere hominum ſtudia uiderer, retinere non poſſe. qui autem, ſi maxime hoc placeat, moderatius tamen id uolunt fieri, difficilem quandam temperantiam poſtulant in eo, quod ſe-

mel

mel admiſſum, coerceri, reprimiq; non poteſt: ut propemodum iuſtioribus utamur illis, qui omnino auocent à philoſophia, quàm ijs, qui rebus infinitis modum conſtituant, in req; eo meliore, quo maior ſit, mediocritatem deſiderent. ſiue enim ad ſapientiã perueniri poteſt: non paranda ſolùm nobis ea, ſed fruenda etiam eſt. ſiue hoc difficile eſt: tamen nec modus eſt ullus inueſtigandi ueri, niſi inueneris, & quærendi defatigatio turpis eſt, cum id, quod quæritur, ſit pulcherrimũ. etenim ſi delectamur, cum ſcribimus: quis eſt tam inuidus, qui ab eo nos abducat? ſin laboramus: quis eſt, qui alienæ modum ſtatuat induſtriæ? nam ut Terentianus Chremes non inhumanus, qui nouum uicinum non uult

fodere, aut arare, aut aliquid ferre, denique;

non enim illum ab induſtria, ſed ab illiberali labore deterret: ſic iſti curioſi, quos offendit noſter minime nobis iniucundus labor. Iis igitur eſt difficilius ſatisfacere, qui ſe latina ſcripta dicunt contemnere. in quibus hoc primum eſt, in quo admirer; cur in grauiſſimis rebus non delectet eos patrius ſermo, cũ ijdem fabellas latinas ad uerbũ de græcis expreſſas non inuiti legant? quis enim tam inimicus pene nomini Romano eſt, qui Ennij Medeam, aut Antiopam Pacuuij ſpernat, aut reijciat? qui ſe ijſdem Euripidis fabulis delectari dicat, latinas literas oderit? Synephebos ego, inquit, potius Cæcilij, aut Andriam Terentij, quàm utranque Menandri legam? à quibus tam diſſentio, ut, cum Sophocles uel optime ſcripſerit, Electram tamen male conuerſam Attilij mihi legendam putem. de quo Licinius, ferreum ſcriptorem: uerum, opinor, ſcriptorem tamen,

men, ùt legendus ſit: rudem enim eſſe omnino in noſtris poetis, aut inertiſſimæ ſegnitiæ eſt, aut faſtidij delicatiſſimi. mihi quidem nulli ſatis eruditi uidentur, quibus noſtra ignota ſunt. at,

Vtinam ne in nemore,

nihilo minus legimus, quàm hoc idem græcũ. quæ autem de bene beateq; uiuendo à Platone diſputata ſunt, hæc explicari nõ placebit latine? quòd ſi nos nõ interpretũ fungimur munere, ſed tuemur ea, quæ dicta ſunt ab ijs, quos probamus; eiſq; noſtrum iudicium, & noſtrum ſcribendi ordinem adiungimus: quid habent, cur græca anteponant ijs, quæ & ſplendide dicta ſint, neque ſint conuerſa de græcis? nam ſi dicerent ab illis has res eſſe tractatas: ne ipſos quidem Græcos eſt cur tam multos legãt, quàm legendi ſunt: quid enim eſt à Chryſippo prætermiſſum in Stoicis? legimus tamen Diogenem, Antipatrũ, Mneſarchũ, Panætium, multos alios, in primiſq; familiarem noſtrum Poſſidonium. quid Theophraſtus mediocriter ne delectat, cum tractat locos ab Ariſtotele ante tractatos? quid Epicurei? num deſiſtunt de ijſdem, de quibus & ab Epicuro ſcriptum eſt, & ab antiquis, ad arbitrium ſuum ſcribere? quòd ſi Græci leguntur à Græcis ijſdem de rebus alia ratione cõpoſitis: quid eſt, cur noſtri à noſtris non legantur? quanquam ſi plane ſic uerterem Platonem, aut Ariſtotelem, ut uerterũt noſtri poetæ fabulas; male credo mererer de meis ciuibus, ſi ad eorum cognitionem diuina illa ingenia transferrem: ſed id neque feci adhuc, nec mihi tamen, ne faciam, interdictum puto: locos quidem quoſdam, ſi uidebitur, tráſferam, & maxime ab ijs, quos modo nominaui,

minaui, cum inciderit, ut id apte fieri poſſit: ut ab Homero Ennius, Afranius à Menandro ſolet. nec uero, ut noſter Lucillius, recuſabo, quo minus omnes mea legãt. utinã ille Perſius. Scipio uero, & Rutilius multo etiam magis: quorũ ille iudiciũ reformidãs, Tarentinis ait ſe, & Cõſentinis, et Siculis ſcribere. facete is quidem, ſicut alias: ſed nec tam docti tunc erant, ad quorũ iudicium elaboraret; & ſunt illius ſcripta leuiora; ut urbanitas ſumma appareat, doctrina mediocris. ego autem quem timeam lectorem, cum ad te ne Græcis quidem cedẽtem in philoſophia audeam ſcribere? quãquam à te ipſo id quidem facio prouocatus gratiſſimo mihi libro, quem ad me de uirtute miſiſti. ſed ex eo credo quibuſdam uſu uenire ut abhorreant à Latinis, quòd inciderint in inculta quædam, & horrida, de malis Græcis latine ſcripta deterius. quibus ego aſſentior, dũmodo à ſe de iiſdem rebus ne Græcos quidem legendos putent. res uero bonas uerbis electis, grauiter, ornateq; dictatas, quis non legat? niſi qui ſe plane Græcum dici uelit: ut à Scæuola eſt prætore ſalutatus Athenis Albucius. quem quidem locum cum multa uenuſtate, & omni ſale idem Lucillius: apud quem præclare Scæuola:

Græcum te Albuci, quàm Romanum, atque Sabinum,
Municipem Ponti, Titi, Anni centurionum,
Præclarorum hominum, ac primorum, ſigniferumq;,
Maluiſti dici. græce ergo Prætor Athenis,
Id quod maluiſti, te, cum ad me accedis, ſaluto:
Χαῖρε inquam Tite, lictores, turma omnis, cohorſq;
Χαῖρε. hinc hoſtis Muci Albucius, hinc inimicus.

ſed iure Mucius. ego autem ſatis mirari non queo, unde

hoc

*hoc ſic tam inſolens domeſticarum rerum faſtidium. non eſt omnino hic docendi locus: ſed ita ſentio, et ſæpe diſſerui; latinam linguam non modo nõ inopem, ut uulgo putarent, ſed locupletiorem etiam eſſe, quàm græcam. * quando enim uel nobis dicam, aut oratoribus bonis, aut poetis, poſtea quidem quam fuit quem imitarentur, ullus orationis uel copioſæ, uel elegantis ornatus defuit? ego uero, cũ forenſibus operis, laboribus, periculis non deſeruiſſe mihi uideor præſidium, in quo à populo* R. *locatus ſum; debeo profecto, quantuncunque poſſim, in eo quoque laborare, ut ſint opera, ſtudio, labore meo doctiores ciues mei, nec cum iſtis tãtopere pugnare, qui græca legere malint, modo legãt illa ipſa, nec ſimulent; & ijs ſeruire, qui uel utriſque literis uti uelint, uel, ſi ſuas habent, illas nõ magnopere deſiderent. Qui autem alia malunt ſcribi à nobis, æqui eſſe debent, ꝙ & ſcripta multa ſunt, ſic, ut plura nemini è noſtris; & ſcribentur fortaſſe plura, ſi uita ſuppetet: & tamen qui diligenter hæc, quæ de philoſophia literis mãdamus, legere aſſueuerit, iudicabit nulla ad legendũ his eſſe potiora. quid eſt. n. in uita tãtopere quærendũ, quã cũ omnia in philoſophia, tũ id, quod ijs libris quæritur, quid ſit finis, quid extremum, quid ultimum, quò ſint omnia bene uiuendi, recteq́; faciendi conſilia referenda, quid ſequatur natura ut ſummum ex rebus expetendis, quid fugiat ut extremum malorum? qua de re cum ſit inter doctiſſimos magna diſſenſio, quis alienum putet eius eſſe dignitatis, quã mihi quiſq; tribuit, quid in omni munere uitæ optimũ, & ueriſſimum ſit, exquirere? an, partus ancillæ ſit ne in fructu habendus, diſſe-*

retur

que. *retur inter principes ciuitatis P. Scæuolã, M' Maniliũ; ab hisq́; M. Brutus diſſentiet: quod & acutũ genus eſt, & ad uſus ciuium nõ inutile; nosq́; ea ſcripta, reliquaq́; eiuſdem generis & legimus libenter, & legemus: hæc, quæ uitam continent omnem, negligentur? nam ut ſint illa uendibiliora, hæc uberiora certe ſunt. quanquam id quidem licebit ijs exiſtimare, qui legerint. Nos autem hanc omnem quæſtionem de finibus bonorum et malorum fere à nobis explicatam eſſe ijs literis arbitramur, in quibus, quantũ potuimus, nõ modo quid nobis probaretur, ſed etiam quid à ſingulis philoſophiæ diſciplinis diceretur, perſecuti ſumus. Vt autem à facillimis ordiamur, prima ueniat in medium Epicuri ratio, quæ pleriſque notiſſima eſt: quam à nobis ſic intelliges expoſitam, ut ab ijs ipſis, qui eam diſciplinam probant, non ſoleat accuratius explicari: uerum enim inuenire uolumus, non tanquam aduerſarium aliquem conuincere:*

Accurate autem quõdam à L. Torquato, homine omni doctrina erudito, defenſa eſt Epicuri ſententia de uoluptate: à meq́; ei reſponſum, cum C. Triarius, in primis grauis, & doctus adoleſcens, ei diſputationi intereſſet. nam cũ ad me in Cumanum ſalutãdi cauſa uterque ueniſſet, pauca primo inter nos de literis, quarum ſummum erat in utroque ſtudium: deinde Torquatus, quoniam nacti te, inquit, ſumus aliquãdo otioſum, certe audiam, quid ſit, quòd Epicurum noſtrum non tu quidem oderis, ut fere faciunt qui ab eo diſſentiunt, ſed certe non probes, eum, quem ego arbitror unum uidiſſe uerũ, maximisq́; erroribus animos hominum liberauiſſe, et omnia tradidiſſe, quæ pertinent ad bene, beateq́; uiuendum

dum. ſed exiſtimo te, ſicut noſtrum Triarium, minus eo delectari, quòd iſta Platonis, Ariſtotelis, Theophraſti orationis ornamenta neglexerit. nã illuc quidem adduci uix poſſum, ut ea, quæ ſenſerit ille, tibi non uera uideã-tur. Vide quantum, inquam, fallare Torquate. oratio me iſtius philoſophi non offendit: nam & complectitur uerbis, quod uult; & dicit plane, quod intelligam: & tamen à philoſopho, ſi afferat eloquentiam, non aſper-ner; ſi non habeat, non admodum flagitem. re mihi non æque ſatisfacit, et quidem locis pluribus. ſed quot homi nes, tot ſententiæ: falli igitur poſſumus. Quamobrem tandem, inquit, non ſatisfacit? te enim iudicem æquum puto: modo, quæ dicat ille, bene noris. Hic, niſi mihi Phædrum, inquam, mentitũ, aut Zenonem putas, quo-rum utrunque audiui, cũ mihi nihil ſane præter ſeduli-tatem probarent: omnes mihi Epicuri ſententiæ ſatis no tæ ſunt: atque eos, quos nominaui, cũ Attico noſtro fre-quenter audiui, cum miraretur ille quidem utrũq;, Phæ drum autem etiam amaret: quotidieq; inter nos ea, quæ audiebamus, conferebamus: neque erat unquã cõtrouer ſia, quid ego intelligerem, ſed quid probarem. Quid igi tur eſt, inquit? audire. n. cupio, quid nõ probes. Princi pio, inquam, in phyſicis, quibus maxime gloriatur, pri mum totus eſt alienus. Democrito adijcit perpauca mu-tãs, ſed ita, ut ea, quæ corrigere uult, mihi quidẽ depra uare uideatur. ille atomos quas appellat, id eſt corpora in diuidua propter ſoliditatẽ, cẽſet in infinito inani, in quo nec ſũmũ, nec infimũ, nec mediũ, nec ultimũ, nec extre mũ ſit, ita ferri, ut cõcurſionibus inter ſe cohæreſcãt, ex quo efficiantur ea, quæ ſint, quæq; cernantur, omnia;

eumq;

eumq́; motum atomorum nullo à principio, ſed ex æterno tempore intelligi cõuenire. Epicurus autem in quibus ſequitur Democritum, non fere labitur: quanquam utriuſque cũ multa nõ probo, tum illud in primis, quòd cum in rerum natura duo quærenda ſint, unũ, quæ materia ſit, ex qua quæque res efficiantur; alterũ, quæ uis ſit, quæ quidq́; efficiat: de materia diſſeruerunt, uim & cauſam efficiendi reliquerunt. ſed hoc commune uitiũ: illæ Epicuri propriæ ruinæ: cenſet enim eadẽ illa indiuidua, & ſolida corpora ferri ſuo deorſum pondere ad lineam, hũc naturalem eſſe omnium corporum motum. deinde ibidem homo acutus; cum illud occurreret, ſi omnia deorſum è regione ferrentur, et, ut dixi, ad lineá, nunquam fore ut atomus altera alteram poſſet attingere: itaque attulit rem cõmenticiam: declinare dixit atomum perpaulum: quo nihil poſſet fieri minus: ita effici complexiones, & copulationes, & adhæſiones atomorum inter ſe: ex quo efficeretur mũdus, omnesq́; partes mundi, quæq́; in eo eſſent. quæ cum res tota ficta ſit pueriliter, tũ ne efficit quidẽ quod uult: ná et ipſa declinatio ad libidinem fingitur, (ait. n. declinare atomũ ſine cauſa: quo nihil turpius phyſico, quàm, fieri ſine cauſa quidquam, dicere) & illũ motũ naturalem omniũ ponderum, ut ipſe conſtituit, è regione inferiorem locum petentium ſine cauſa eripuit atomis: nec tamen id, cuius cauſa hæc finxerat, aſſecutus eſt. ná ſiue omnes atomi declinabunt, nullæ unquá cohæreſcent; ſiue aliæ declinabunt, aliæ ſuo nutu recte ferentur: primũ erit hoc quaſi prouincias atomis dare, quæ recte, quæ oblique ferantur: deinde eadem illa atomorum, in quo etiá Democritus

tus hæret, turbulenta cõcurſio hũc mundi ornatum effi cere non poterit. ne illud quidem phyſici eſt credere aliquid eſſe minimũ. quod profecto nunquã putauiſſet, ſi à Polyeno *familiari ſuo geometriam diſcere maluiſſet, quàm illã etiam ipſum dedocere. ſol* Democrito *magnus uidetur, quippe homini erudito, in geometriaq; perfecto. huic bipedalis fortaſſe: tantũ. n. eſſe cenſet, quãtus uidetur, uel paulo aut maiorem, aut minorem. ita, quæ mutat, ea corrumpit: quæ ſequitur, ſunt tota* Democriti. *atomi, inane, imagines, quæ idola nominant, quorũ incurſione nõ ſolum uideamus, ſed etiã cogitemus, infinitio ipſa, quam* ἀπειρίαν *uocant, tota ab illo eſt: tum innumerabiles mundi, qui & oriãtur, & intereãt quotidie. quæ etſi mihi nullo modo probantur: tamen* Democritum *laudatum à ceteris, ab hoc, qui eum unum ſecutus eſt, nollem uituperatũ.* Iam *in altera philoſophiæ parte, quæ eſt quærendi, ac diſſerendi, quæ* λογικὴ *dicitur, iſte ueſter plane, ut mihi quidẽ uidetur, inermis ac nudus eſt: tollit definitiones: nihil de diuidendo, ac partiendo docet: non, quo modo efficiatur, concludaturq; ratio, tradit: nõ, qua uia captioſa ſoluãtur, ambigua diſtinguãtur, oſtendit: iudicia rerũ in ſenſibus ponit: quibus ſi ſemel aliquid falſi pro uero probatum ſit, ſublatũ eſſe omne iudiciũ ueri & falſi putat.* In *tertia uero parte, quæ eſt de uita, & moribus, in conſtitutione finis nil generoſum ſapit, atq; magnificũ. confirmat illud uel maxime, ꝙ ipſa natura, ut ait ille, aſciſcat & reprobet, id eſt uoluptatẽ et dolorẽ. ad hæc, et quæ fugiamus, et quæ ſequamur, refert omnia. quod quãquam* Ariſtippi *eſt, à* Cyrenaicis*q; melius, liberiusq; defenditur: tamen einſ-*

modi eſſe iudico, ut nihil homine uideatur indignius: ad maiora. n. quædã nos natura genuit, & conformauit, ut mihi quidem uidetur. ac fieri poteſt, ut errem: ſed ita prorſus exiſtimo, neque eũ Torquatũ, qui hoc primus co gnomen inuenerit, aut torquem illũ hoſti detraxiſſe, ut aliquã ex eo perciperet corporis uoluptatem; aut cum Latinis tertio conſulatu conflixiſſe apud Veſerim propter uoluptatẽ. ꝙ uero ſecuri filiũ percuſſerit, priuaiſſe ſe etiam uidetur multis uoluptatibus, cũ ipſi naturæ, patrioq; amori prætulerit ius maieſtatis atque imperij. quid L. Torquatus, is, qui cõſul cũ Cn. Octauio fuit; cũ illã ſeueritatem in eo filio adhibuit, quem in adoptionẽ D. Silano emãcipauerat, ut eũ, Macedonũ legatis accuſantibus, ꝙ pecunias prætorem in prouincias cepiſſe arguerent, cauſam apud ſe dicere iuberet; req; ex utraque parte audita, pronunciaret eũ non talem uideri fuiſſe in imperio, quales eius maiores fuiſſent; & in conſpectum ſuum uenire uetuit: nunquid uidetur tibi de uoluptatibus ſuis cogitauiſſe? ſed ut omittã pericula, labores, dolorem etiã, quem optimus quiſque pro patria, et pro ſuis ſuſcipit, ut nõ modo nullã captet, ſed etiã prætereat omnes uoluptates; dolores denique quoſuis ſuſcipere malit, quã deſerere ullã officij partem: ad ea, quæ hoc non minus declarãt, ſed uidentur leuiora, ueniamus. quid tibi Torquate, quid huic Triario literæ, quid hiſtoriæ, cogni tioq; rerũ, quid poetarum euolutio, quid tanta tot uerſuum memoria uoluptatis affert? nec mihi illud dixeris. hæc. n. ipſa mihi ſunt uoluptati: & erant illa Torquatis. nunquam hoc ita defendit Epicurus, neque uero tu, aut quiſquam eorum, qui aut ſaperet aliquid, aut iſta didiciſſet.

didiciſſet. Et quod quæritur ſæpe, cur tam multi ſunt Epicurei: ſunt aliæ quoque cauſæ: ſed multitudinẽ hoc maxime allicit, ꝙ ita putat dici ab illo, recta, & honeſta quæ ſint, ea facere ipſa per ſe lætitiã, id eſt uoluptatem. homines optimi nõ intelligunt totã rationem euerti, ſi ita ſe res habeat. nã ſi concederetur, etiã ſi ad corpus nihil referatur, iſta ſua ſponte & per ſe eſſe iucunda: per ſe eſſet & uirtus, et cognitio rerũ, quod minime ille uult, expetenda. hæc igitur Epicuri non probo, inquam. de cetero, uellem equidem aut ipſe doctrinis fuiſſet inſtructior: eſt. n. quod ita tibi uideri neceſſe eſt, nõ ſatis politus ijs artibus, quas qui tenent, eruditi appellãtur: aut ne deterruiſſet alios à ſtudijs. quãquã te quidem uideo minime eſſe deterritũ. Quæ cũ dixiſſem, magis ut illũ prouocarem, quã ut ipſe loquerer: tũ Triarius leniter arridens, tu quidẽ, inquit, totũ Epicurũ pene è philoſophorũ choro ſuſtuliſti. quid. n. ei reliquiſti, niſi id, te, quoquo modo loqueretur, intelligere quid diceret? aliena dicit in phyſicis, nec ea ipſa, quæ tibi probarentur. ſed ſi quæ in his corrigere uoluit, deteriora fecit. diſſerendi artem nullam habuit. uoluptatem cum ſummum bonum diceret, primum in eo ipſo parum uidit, deinde hoc quoque alienum: nam ante Ariſtippus, & ille melius: addidiſti ad extremum etiam indoctum fuiſſe. Fieri, inquam, ò Triari nullo pacto poteſt, ut non dicas quid non probes eius, à quo diſſentias. quid enim me prohiberet Epicureum eſſe, ſi probarem quæ ille diceret? cum præſertim illa perdiſcere ludus eſſet. quamobrem diſſentium inter ſe reprehenſiones non ſunt uituperandæ. maledicta, contumeliæ, tum iracundiæ, conten-

tiones, concertationesq́; in diſputando pertinaces, indigna mihi philoſophia uideri ſolẽt. Tũc Torquatus, prorſus, inquit, aſſentior: neq; .n. diſputari ſine reprehẽſione, nec cũ iracundia, aut pertinacia recte diſputari poteſt. ſed ad hæc, niſi moleſtum eſt, habeo quæ uelim. At me, inquã, niſi te audire uellem, cenſes hæc dicturum fuiſſe? Vtrũ igitur percurri omnem Epicuri diſciplinam placet, an de una uoluptate quæri, de qua omne certamen eſt? Tuo uero id quidem arbitratu. Sic faciam igitur, inquit: unam rem explicabo, eamq́; maximam. de phyſicis alias. & quidem tibi & declinationẽ iſtam atomorum, & magnitudinem ſolis probabo, & Democriti errata ab Epicuro reprehenſa, et correcta per multa. nunc dicam de uoluptate, nihil ſcilicet noui, ea tamen, quæ te ipſum probaturũ eſſe confidam. Certe, inquã, pertinax nõ ero, tibiq́;, ſi mihi probabis ea, quæ dices, libenter aſſentiar. Probabo, inquit, modo iſta ſis æquitate, quã oſtendis: ſed uti oratione perpetua malo, quam interrogare, aut interrogari. Vt placet, inquã. Tunc dicere exorſus eſt. Primum igitur, inquit, agam ſic, ut ipſi auctori huius diſciplinæ placet: conſtituam. quid, & quale ſit id, de quo quærimus: non quo ignorare uos arbitrer: ſed ut ratione, & uia procedat oratio. Quærimus igitur, quid ſit extremũ, quid ultimum bonorum. quod omniũ philoſophorum ſententia tale debet eſſe, ut ad id omnia referri oporteat, ipſum autem nuſquam. hoc Epicurus in uoluptate ponit: quod ſummum bonum eſſe uult, ſummumq́; malum dolorem, idq́; inſtituit docere ſic: omne animal, ſimul atque natum ſit, uoluptatem appetere, eaq́; gaudere

ut ſummo bono; dolorem aſpernari, ut ſummum malum, & , quantum poſſit, à ſe repellere; idq́; facere non dum deprauatum, ipſa natura incorrupte, atq; integre iudicãte. itaque negat opus eſſe ratione, neq; diſputatione, quãobrem uoluptas expetenda, fugiendus dolor ſit. ſentiri hoc putat, ut calere ignem, niuem eſſe albã, dulce mel, quorum nihil oportere exquiſitis rationibus confirmare: tantum ſatis eſſe admonere: intereſſe enim inter argumentum, cõcluſionemq́; rationis, et inter mediocrem animaduerſionem, atque admonitionẽ: altera, occulta quædam, & quaſi inuoluta aperiri: altera prompta, & aperta indicari: etenim quoniã detractis de homine ſenſibus, reliqui nihil eſt; neceſſe eſt, quid aut ſecundũ naturam, aut cõtra ſit, à natura ipſa iudicari: uoluptatem etiam & per ſe expetendam eſſe, & dolorem ipſum per ſe eſſe fugiendum: etenim quid percipit, & quid iudicat, quo aut petat, aut fugiat aliquid præter uoluptatem, et dolorem? ſunt autem quidã è noſtris, qui hæc ſubtilius uelint tradere, & negent ſatis eſſe, quid bonum ſit, aut quid malũ, ſenſu iudicari; ſed animo etiã, ac ratione intelligi poſſe, & uoluptatem ipſam per ſe eſſe expetendam, et dolorem ipſum per ſe eſſe fugiendũ: itaque aiunt hanc quaſi naturalem, atq; inſitam in animis noſtris ineſſe notionem, ut alterum eſſe appetendũ, alterum aſpernandum ſentiamus. Alij autem, quibus ego aſſentior, cum à philoſophis cõpluribus permulta dicuntur, cur nec uoluptas in bonis ſit numeranda, nec in malis dolor; non exiſtimant oportere nimium nos cauſæ confidere; ſed, & argumentandum, & accurate diſſerendum, & rationibus conquiſitis de uoluptate et do-

lore diſputandum putant. ſed ut perſpiciatis unde omnis iſte error natus ſit uoluptatem accuſantium, dolorēq; laudantium, totam rem aperiā, eaq́; ipſa, quæ ab illo inuentore ueritatis, & quaſi architecto beatæ uitæ dicta ſunt, explicabo. nemo enim ipſam uoluptatem, quia uoluptas ſit, aſpernetur, aut oderit, aut fugiat; ſed quia cōſequuntur magni dolores eos, qui ratione uoluptatem ſequi neſciunt. neque porro quiſquā eſt, qui dolorem ipſum, quia dolor ſit, amet, conſectetur, adipiſci uelit; ſed quia non nunquam eiuſmodi incidunt tempora, ut labore, & dolore magnam aliquam quærat uoluptatem. ut enim ad minima ueniam, quis noſtrū exercitationem ullam corporis ſuſcipit laborioſam, niſi ut aliquid ex ea cōmodi cōſequatur? quis autem uel eū iure reprehenderit, qui in ea uoluptate uelit eſſe, qua nihil moleſtiæ conſequatur? uel illum, qui dolorem eū fugiat, quo uoluptas nulla pariatur? at uero eos & accuſamus, & iuſto odio digniſſimos ducimus, qui blanditijs præſentiū uoluptatū deliniti, atque corrupti, quos dolores, quas moleſtias excepturi ſint, occæcati cupiditate nō prouident. ſimiliq́; ſunt in culpa qui officia deſerunt mollitia animi, id eſt laborum, & dolorū fuga. et harū quidem rerum facilis eſt, & expedita diſtinctio. nam libero tempore, cū ſoluta nobis eſt eligendi optio, cumq; nihil impedit, quo minus id, quod maxime placeat, facere poſſimus, omnis uoluptas aſſumenda eſt, omnis dolor depellendus. temporibus autem quibuſdam, aut officijs debitis, aut rerum neceſſitatibus ſæpe eueniet, ut & uoluptates repudiandæ ſint, & moleſtiæ non recuſandæ. itaque harum rerum hic tenetur à ſapiente delectus, ut

aut reijciendis uoluptatibus maiores alias conſequatur, aut perferendis doloribus aſperiores repellat. hãc ego cũ teneã ſententiã, quid eſt cur uerear, ne ad eã non poſſim accõmodare Torquatos noſtros? quos tu paulo ante tum memoriter, tum etiam erga nos amice et beneuole collegiſti. nec me tamen laudandis maioribus meis corrupiſti, nec ſegniorem ad reſpondendum reddidiſti. quorum facta quemadmodum, quæſo, interpretaris? ſiccine eos cẽſes aut in armatum hoſtem impetum feciſſe, aut in liberos, aut in ſanguinem ſuũ tam crudeles fuiſſe, nihil ut de utilitatibus, nihil ut de commodis ſuis cogitarent? at id ne feræ quidem faciunt, ut ita ruant, atq; turbentur, ut earum motus & impetus quò pertineãt, non intelligamus. tu tam egregios uiros cenſes tantas res geſſiſſe ſine cauſa? quæ fuerit cauſa, mox uidero: interea hoc tenebo; ſi ob aliquam cauſam iſta, quæ ſine dubio præclara ſunt, fecerint, uirtutem his per ſe ipſam cauſam non fuiſſe. torquem detraxit hoſti. & quidem ſe texit, ne interiret. at magnum periculũ adijt: in oculis quidem exercitus. quid ex eo cõſecutus eſt? laudem, & caritatem: quæ ſunt uitæ ſine metu degendæ præſidia firmiſſima. filium morte mulctauit: ſi ſine cauſa, nollem me ab eo ortum tam importuno, tamq́; crudeli: ſin ut dolore ſuo ſanciret militaris imperij diſciplinam, exercitumq́; in grauiſſimo bello animaduerſionis metu contineret, ſaluti proſpexit ciuium, qua intelligebat cõtineri ſuam. atque hæc ratio late patet. in quo enim maxime conſueuit iactare ueſtra ſe oratio, tua præſertim, qui ſtudioſe antiqua perſequeris, claris & fortibus uiris commemorandis, eorumq́; factis nõ emolumento ali-

quo, ſed ipſius honeſtatis decore laudandis; id totum euertitur eo delectu rerum, quem modo dixi, conſtituto, ut aut uoluptates omittantur maiorum uoluptatū adipiſcendarum cauſa, aut dolores ſuſcipiantur maiorū dolorum effugiendorum gratia. ſed de clarorum hominum factis illuſtribus & glorioſis ſatis hoc loco dictū ſit: erit enim iam de omniū uirtutum curſu ad uoluptatem proprius diſſerendi locus. nunc autem explicabo, uoluptas ipſa quæ, qualiſq; ſit, ut tollatur error omnis imperitorū; intelligaturq;, ea, quæ uoluptaria, delicata, mollis habeatur diſciplina, quàm grauis, quàm cōtinēs, quàm ſeuera ſit: non enim hanc ſolā ſequimur, quæ ſuauitate aliqua naturā ipſam mouet, & cum iucūditate quadam percipitur ſenſibus; ſed maximā illā uoluptatem habemus, quæ percipitur omni dolore detracto. nā quoniam, cum priuamur dolore, ipſa liberatione, & uacuitate omnis moleſtiæ gaudemus; omne autem id, quo gaudemus, uoluptas eſt, ut omne id, quo offendimur, dolor: doloris omnis priuatio recte nominata eſt uoluptas. ut enim cum cibo & potione fames ſitiſq; depulſa eſt, ipſa detractio moleſtiæ conſecutionem affert uoluptatis: ſic in omni re doloris amotio ſucceſſionem efficiet uoluptatis. itaque non placuit Epicuro mediū eſſe quiddā inter dolorem & uoluptatem: illud enim ipſum, quod quibuſdam medium uidetur, cum omni dolore caret, non modo uoluptatem eſſe, uerum etiam ſummam uoluptatem: quiſquis enim ſentit, quemadmodum ſit affectus; eum neceſſe eſt aut in uoluptate eſſe, aut in dolore: omni autem priuatione doloris putat Epicurus terminari ſummam uoluptatem, ut poſtea uariari uoluptas diſtinguiq;

diſtinguiq́; poſſit, augeri amplificariq́; nō poſſit. at etiā Athenis, ut à patre audiebam, facete, & urbane Stoicos irridente, ſtatua eſt in Ceramico Chryſippi ſedentis porrecta manu, quæ manus ſignificet illum in hac eſſe rogatiuncula delectatū. nunquidnā manus tua ſic affecta, quemadmodum affecta nunc eſt, deſiderat? nihil ſane. at, ſi uoluptas eſſet bonum, deſideraret. ita credo. non eſt igitur uoluptas bonum. hoc ne ſtatuam quidem dicturam pater aiebat, ſi loqui poſſet: concluſum eſt enim contra Cyrenaicos ſatis acute: nihil ad Epicurum. nam ſi ea ſola uoluptas eſſet, quæ quaſi titillaret ſenſus, ut ita dicam, & ad eos cū ſuauitate afflueret, & illaberetur: nec manus eſſe contenta poſſet ulla uacuitate doloris ſine iucūdo motu uoluptatis. ſin autem ſumma uoluptas eſt, ut Epicuro placet, nihil dolere: primū tibi recte Chryſippe cōceſſum eſt, nihil deſiderare manū, cum ita eſſet affecta; ſecundum non recte, ſi uoluptas eſſet bonum, fuiſſe deſideraturam: iccirco enim non deſideraret, quia, quod dolore caret, id in uoluptate eſt. Extremū autem eſſe bonorum uoluptatem, ex hoc facile perſpici poteſt. conſtituamus aliquem magnis, multis, perpetuis fruentem et animo, & corpore uoluptatibus, nullo dolore nec impediente, nec impendente: quem tādem hoc ſtatu aut præſtabiliorem, aut magis expetendum poſſumus dicere? ineſſe enim neceſſe eſt in eo, qui ita ſit affectus, & firmitatē animi, nec mortem, nec dolorē timentis, quod mors ſenſu careat, dolor in longinquitate leuis, in grauitate breuis ſoleat eſſe; ut eius magnitudinem celeritas, diuturnitatem alleuatio cōſoletur. ad ea cū accedit, ut neque diuinū numen horreat, nec præte-

ritas

ritas uoluptates effluere patiatur, earumq́; aſſidua recordatione lætetur: quid eſt, quod huic poſſit, quod melius ſit, accidere? ſtatue contra aliquem confectum tantis animi, corporisq́; doloribus, quãti in hominem maximi cadere poſſunt; nulla ſpe propoſita, fore leuius aliquando; nulla præterita, nec preſenti, nec expectata uoluptate: quid eo miſerius dici, aut fingi poteſt? quòd ſi uita doloribus referta maxime fugienda eſt, ſummũ profecto malum eſt uiuere cum dolore. cui ſententiæ conſentaneum eſt, ultimum eſſe bonorum cum uoluptate uiuere: nec enim habet noſtra mens quidquam, ubi conſiſtat tanquam in extremo; omnesq́; & metus, & ægritudines ad dolorem referũtur; nec præterea eſt res ulla, quæ ſua natura aut ſolicitare poſſit, aut frangere. præterea & appetendi, & refugiendi, & omnino rerũ gerendarum initia proficiſcuntur aut à uoluptate, aut à dolore. quod cum ita ſit, perſpicuũ eſt, omnes rectas res, atque laudabiles eo referri, ut cum uoluptate uiuatur. quoniã autem id eſt uel ſummum bonũ, uel ultimũ, uel extremũ, quod Græci τέλος nominãt, quod ipſum nullam ad aliam rem, ad id autem res referuntur omnes: fatendum eſt, ſummum eſſe bonum iucunde uiuere: id qui in una uirtute ponunt, et ſplendore nominis capti, quid natura poſtulet, non intelligunt: errore maximo, ſi Epicurum audire uoluerint, liberantur: iſtæ .n. ueſtræ eximiæ pulchræq́; uirtutes, niſi uoluptatem efficerent, quis eas aut laudabiles, aut expetendas arbitraretur? ut enim medicorũ ſcientiã nõ ipſius artis, ſed bonæ ualetudinis cauſa probamus; & gubernatoris ars, quia bene nauigandi rationẽ habet, utilitate, nõ arte laudatur: ſic

ſapientia,

ſapientia, quæ ars uiuendi putanda eſt, nõ expeteretur, ſi nihil efficeret. nunc expetitur, q eſt tanquam artifex conquirendæ, et cõparandæ uoluptatis. quam autem di cam uoluptatem, iam uidetis; ne inuidia uerbi labefa-ctetur oratio mea. nam cũ ignoratione rerũ bonarum, & malarum maxime hominum uita uexetur, ob eumq́; errorem & uoluptatibus maximis ſæpe priuentur, & prauiſſimis animi doloribus torqueantur: ſapientia eſt adhibẽda, quæ et terroribus, cupiditatibusq́; detractis, et omnium falſarum opinionum temeritate direpta, cer tiſſimã ſe nobis ducem præbeat, ad uoluptatem. ſapien tia enim eſt una, quæ mœſtitiam pellat ex animis; quæ nos exhorreſcere metu non ſinat; qua præceptrice in tranquillitate uiui poteſt, omnium cupiditatũ ardore re ſtincto: cupiditates enim ſunt inſatiabiles; quæ nõ mo-do ſingulos homines, ſed uniuerſas familias euertũt; to tã etiã labefactãt ſæpe rẽp. ex cupiditatibus odia, diſ-ſidia, diſcordiæ, ſeditiones, bella naſcũtur. nec hæ ſeſe foris ſolum iactant, nec tantum in alios cæco impetu in currunt: ſed intus etiam in animis incluſæ inter ſe diſ-ſident, atque diſcordãt. ex quo uitam amariſſimam ne-ceſſe eſt effici: ut ſapiens ſolum amputata circunciſaq́; inanitate omni, & errore, naturæ finibus cõtentus ſine ægritudine poſſit, & ſine metu uiuere. quæ eſt enim aut utilior, aut ad bene uiuendũ aptior partitio, quàm illa, qua eſt uſus Epicurus? qui unum genus poſuit ea-rum cupiditatum, quæ eſſent & naturales, & neceſſa-riæ; alterũ, quæ naturales eſſent, nec tamẽ neceſſariæ; tertium, quæ nec naturales, nec neceſſariæ. quarũ ea rõ eſt, ut neceſſariæ nec opera multa, nec impẽſa expleãtur:

ne

ne naturales quidem multa deſiderant, propterea quòd ipſa natura diuitias, quibus contẽta eſt, et parabiles, & terminatas habet. inanium autem cupiditatũ nec modus ullus, nec finis inueniri poteſt. quòd ſi uitam omnẽ uideamus perturbari errore, et inſcitia, ſapientiáq; eſſe ſolam, quæ nos à libidinum impetu, & formidinũ terrore uindicet, & ipſius fortunæ modice ferre doceat iniurias, & omnes doceat uias, quæ ad quietem, & tranquillitatem ferant: quid eſt, cur dubitemus dicere, et ſapientiam propter uoluptatem expetendam, & inſipientiam propter moleſtias eſſe fugiendam? Eademq; ratione ne temperantiam quidem propter ſe expetendam eſſe dicemus, ſed quia pacem animis afferat, et eos quaſi concordia quadam placet, ac leniat. temperantia eſt enim, quæ in rebus aut expetendis, aut fugiendis, rationem ut ſequamur, monet. nec enim ſatis èſt iudicare, quid faciendum, non faciendum'ue ſit; ſed ſtare etiam oportet in eo, quod ſit iudicatũ. pleriq; autẽ, quòd tenere, atque ſeruare id, quod ſtatuerũt, nõ poſſunt; uicti & debilitati, obiecta ſpecie uoluptatis tradũt ſe libidinibus conſtringendos, nec, quid prouenturum ſit, prouident; ob eamq; cauſam propter uoluptatem & paruam, & non neceſſariã, & quæ uel aliter pararetur, et qua etiã carere poſſent ſine dolore, tum in morbos graues, tum in damna, tum in dedecora incurrunt; ſæpe etiam legum, iudiciorumq; pœnis obligantur: qui autem ita frui uolunt uoluptatibus, ut nulli propter eas dolores conſequãtur; & qui ſuum iudicium retinent, nec uoluptate uicti faciant id, quod ſentiunt non eſſe faciendum: hi uoluptatem maximam adipiſcuntur prætermittenda uoluptate

ptate. ijdem etiam dolorem ſæpe perpetiuntur, ne, ſi id non faciant, incidant in maiorem. ex quo intelligitur, nec intemperantiã propter ſe fugiendam eſſe, temperantiamq́; expetendã, non quia uoluptates fugiat, ſed quia maiores conſequatur. Eadem fortitudinis ratio reperietur. nam neque laborũ perfunctio, neque perpeſſio dolorũ per ſe ipſa allicit, nec patientia, nec aſſiduitas, nec uigiliæ, nec ea ipſa, quæ laudatur, induſtria, ne fortitudo quidẽ: ſed iſta ſequimur, ut ſine cura, metuq́; uiuamus, animũq́;, & corpus, quantum efficere poſſimus, moleſtia liberemus. ut. n. mortis metu omnis quietæ uitæ ſtatus perturbatur; et ut, ſuccũbere doloribus, eosq́; humili animo, imbecilloq́; ferre, miſerũ eſt; ob eamq́; debilitatem animi, multi parentes, multi amicos, nonnulli patriam, plerique autem ſe ipſos penitus perdiderũt: ſic robuſtus animus, & excelſus omni eſt liber cura, & angore, cũ & mortem contemnit, qua qui affecti ſunt, in eadem cauſa ſunt, qua antequam nati, & ad dolores ita paratus eſt, ut meminerit maximos morte finiri, paruos multa habere interualla quietis, mediocrium nos eſſe dominos; ut, ſi tolerabiles ſint, feramus; ſin minus, æquo animo è uita, cum ea non placeat, tanquam è theatro exeamus. quibus rebus intelligitur, nec timiditatem, ignauiãq́; uituperari, nec fortitudinẽ patientiamq́; laudari ſuo nomine; ſed illas reijci, quia dolorẽ pariãt; has optari, quia uoluptatem. Iuſtitia reſtat, ut de omni uirtute ſit dictum. ſed ſimilia fere dici poſſunt. ut enim ſapientiam, temperãtiam fortitudinem copulatas eſſe docui cũ uoluptate, ut ab ea nullo modo nec diuelli, nec diſtrahi poſſint: ſic de iuſtitia iudicandum eſt: quæ non

modo nunquam nocet cuiquam, ſed contra ſemper alit aliquid tum ui ſua, atque natura, quod tranquillet animos; tum ſpe, nihil earum rerum defuturum, quas natu * *ra deprauata deſiderat. quemadmodũ temeritas, & libido, & ignauia ſemper animum excruciant, & ſemper ſolicitant, turbulentæq; ſunt: ſic cuius in mente conſedit, hoc ipſo, q adeſt, turbulenta non poteſt fieri: & ſi uero molita quippiã eſt, quamuis occulte fecerit, nunquam tamen confidet id fore ſemper occultũ. plerunque improborum facta primo ſuſpicio inſequitur, deinde ſermo, atq; fama, tum accuſator: tũ iudex: multi etiam, ut te conſule, ipſi ſe indicauerunt. quòd ſi qui ſatis opibus hominum ſibi contra conſcientiam ſepti eſſe, & muniti uidentur; deorum tamen horrent, easq; ipſas ſolicitudines, quibus eorũ animi noctes, atque dies exeduntur, à dijs immortalibus ſupplicij cauſa importari putãt. quæ autem tanta ex improbis factis ad minuendas uitæ moleſtias acceſſio fieri poteſt, quanta ad augendas tum conſcientia factorum, tum pœna legum, odioq; ciuium? & tamen in quibuſdã neque pecuniæ modus eſt, neq; honoris, neq; imperij, nec libidinũ, nec epularũ, nec reliquarum cupiditatũ: quas nulla præda unquã improbe parta minuit, ſed auget potius, atque inflãmat: ut coercendi magis, quã dedocendi eſſe uideantur. inuitat igitur uera ratio bene ſanos ad iuſtitiã, æquitatem, fidẽ: neque homini infanti, atq; impotenti iniuſte facta conducũt; qui nec facile efficere poſſit, quod conetur; nec obtinere, ſi effecerit: & opes uel fortunæ, uel ingenij liberalitati magis conueniunt; qua qui utũtur, beneuolentiam ſibi conciliãt, et, quod aptiſſimũ eſt ad quiete uiuendũ, charitatem,*

ritatem,

ritatem, præſertim cum omnino nulla ſit cauſa peccãdi: quæ. n. cupiditates à natura proficiſcuntur, facile explentur ſine ulla iniuria: quæ autem inanes ſunt, his parendũ non eſt: nihil. n. deſiderabile concupiſcũt; plusq́; in ipſa iniuria detrimenti eſt, quã in ijs rebus emolumenti, quæ iniuria pariuntur. itaq; ne iuſtitiã quidem recte quis dixerit per ſeipſam optabilem, ſed quia iucunditatis uel plurimũ afferat. nam diligi, & carum eſſe, iucundum eſt, propterea quia tutiorem uitam, & uoluptatum efficit pleniorem. itaque nõ ob ea ſolum incõmoda, quæ eueniunt improbis, fugiendã improbitatem putamus, ſed multo etiã magis, ꝙ cuius in animo uerſatur, nunquam ſinit eum reſpirare, nunquam acquieſcere. ꝙ ſi ne ipſarum quidem uirtutum laus, in qua maxime ceterorum philoſophorum exultat oratio, reperire poteſt exitum, niſi dirigatur ad uoluptatem; uoluptas autem eſt ſola, quæ nos uocet ad ſe, & alliciat ſuapte natura: non poteſt eſſe dubium, quin id ſit ſummum, atque extremum bonorum omnium, beateq́; uiuere nihil aliud ſit, niſi cũ uoluptate uiuere. Huic *certæ ſtabiliq́; ſententiæ quæ ſint cõiuncta, explicabo breui.* Nullus *in ipſis error eſt finibus bonorũ, & malorũ, id eſt in uoluptate, aut in dolore: ſed in his rebus peccãt, cum, e quibus hæc efficiantur, ignorant. animi autem uoluptates et dolores naſci fatemur e corporis uoluptatibus, et doloribus. itaque concedo, quod modo dicebas, cadere cauſa, ſi qui è noſtris aliter exiſtimãt: quos quidem uideo eſſe multos, ſed imperitos. quãquam autem & lætitiam nobis uoluptas animi, & moleſtiam dolor afferat: eorum tamen utrunque & ortum eſſe è corpore, & ad corpus referri, nec*

ri, nec ob eam cauſam non multo maiores eſſe & uoluptates, & dolores animi, quā corporis. nam corpore nihil, niſi præſens, & quod adeſt, ſentire poſſumus: animo autē & præterita, et futura. ut. n. æque doleamus animo, cū corpore doleamus: fieri tamen permagna acceſſio poteſt, ſi aliquod æternū, & infinitum impendere malum nobis opinemur, quod idem licet transferre in uoluptatem, ut ea maior ſit, ſi nihil tale metuamus. Iam īllud quidem perſpicuum eſt, maximam animi aut uoluptatem, aut moleſtiam plus aut ad beatam, aut ad miſeram uitam afferre momenti, quàm eorum utrumuis, ſi æque diu ſit in corpore. nō placet autem, detracta uoluptate, ægritudinem ſtatim conſequi, niſi in uoluptatis locum dolor forte ſucceſſerit: at contra, gaudere noſmet omittēdis doloribus, etiā ſi uoluptas ea, quæ ſenſum moueat, nulla ſucceſſerit. eo intelligi poteſt, quanta uoluptas non dolere ſit. ſed ut ijs bonis erigimur, quæ expectamus: ſic lætamur ijs, quæ recordamur. ſtulti autem malorum memoria torquentur: ſapientes bona præterita grata recordatione renouata delectant. eſt autem ſitum in nobis, ut & aduerſa quaſi perpetua obliuione obruamus, & ſecunda iucunde ac ſuauiter meminerimus. ſed cū ea, quæ præterierunt, acri animo & attento intuemur, tunc fit, ut ægritudo ſequatur, ſi illa mala ſint; lætitia, ſi bona. ò præclarā beate uiuendi, et apertam, & ſimplicem, & directam uiam. cum enim certe nihil homini poſſit melius eſſe, quam uacare omni dolore, & moleſtia, perfruiq; maximis & animi, & corporis uoluptatibus: uidetis ne, quam nihil prætermittatur, quod uitam adiuuet, quo facilius id, quod propo-

ſitum

ſitum eſt, ſummum bonum cõſequamur? clamat Epicurus, is quẽ uos nimis uoluptatibus eſſe deditum dicitis, non poſſe iucunde uiui, niſi ſapienter, honeſte, iuſteq́; ui uatur; nec ſapienter, honeſte, iuſte, niſi iucunde: neque enim ciuitas in ſeditione beata eſſe poteſt, nec in diſcordia dominorum domus: quo minus animus à ſe ipſe diſſidens, ſecumq́; diſcordans guſtare partem ullam liquidæ uoluptatis & liberæ poteſt. atqui pugnantibus et contrarijs ſtudijs, cõſilijsq́; ſemper utens, nihil quieti uidere, nihil trãquilli poteſt, ꝙ ſi corporis grauioribus morbis uitæ iucunditas impeditur: quanto magis animi morbis impediri neceſſe eſt? animi autem morbi ſunt cu piditates immẽſæ, & inanes, diuitiarũ, gloriæ, domina tionis, libidinoſarum etiã uoluptatum. accedunt ægritu dines, moleſtiæ, mœrores, qui animos exedunt cõficiũtq́; curis hominum non intelligentium, nihil dolendum eſſe animo, quod ſit à dolore corporis præſenti, futuroúe ſeiunctum. nec uero quiſquam ſtultus non horũ morborum aliquo laborat. nemo igitur eſt non miſer. accedit etiam mors; quæ quaſi ſaxũ Tantalo ſemper impendet: tum ſuperſtitio; qua qui eſt imbutus, quietus eſſe nũquã poteſt. præterea bona præterita non meminerunt, præſentibus non fruũtur, futura modo expectãt: quæ quia certa eſſe non poſſunt, conficiuntur & angore, & metu; maximeq́; cruciantur, cum ſero ſentiunt fruſtra ſe aut pecuniæ ſtuduiſſe, aut imperijs, aut opibus, aut gloriæ: nullas.n. cõſequuntur uoluptates; quarũ potien di ſpe inflammati, multos labores, magnosq́; ſuſceperãt. Ecce alij minuti, & anguſti, aut omnia ſemper deſperantes, aut maleuoli, inuidi, difficiles, lucifugi,

maledici, monſtroſi, alij autem etiam amatorijs leuitati bus dediti, alij petulātes, alij audaces, proterui, ijdẽ intemperantes, & ignaui, nūquā in ſententia permanentes. quas ob cauſas in eorum uita nulla eſt intercapedo moleſtiæ. igitur neque ſtultorū quiſquam beatus, neque ſapientum non beatus. multoq; hoc melius nos uerius q; quàm Stoici. illi enim negant bonum quidquam eſſe, niſi neſcio quam illam umbram, quod appellant honeſtum, non tam ſolido, quàm ſplendido nomine: uirtutem autem nixam hoc honeſto nullam requirere uoluptatem, atq; ad beate uiuendū ſe ipſa eſſe contentam. ſed poſſunt hæc quadam ratione dici, non modo non repugnātibus, uerū etiam approbātibus nobis: ſic enim ab Epicuro ſapiens beatus ſemper inducitur: finitas habet cupiditates: negligit mortem: de dijs immortalibus ſine ullo metu uera ſentit: non dubitat, ſi ita melius ſit, de uita migrare: his rebus inſtructus ſemper in uoluptate eſt: neque enim tempus eſt ullū, quo nō plus habeat uoluptatum, quàm dolorum: nam & præterita grate meminit, & præſentibus ita potitur, ut animaduertat quanta ſint ea, quamq; iucunda: neq; pendet ex futuris, ſed expectat illa, fruitur præſentibus: ab ijsq; uitijs, quæ paulo ante collegi, abeſt plurimum: &, cum ſtultorum uitam cum ſua comparat, magna afficitur uoluptate: dolores autem, ſi qui incurrunt, nunquam uim tantam habent, ut non plus habeat ſapiens, quod gaudeat, quam quod angatur. optime uero Epicurus, ꝙ exiguam dicit fortunam interuenire ſapienti, maximasq; ab eo, & grauiſſimas res conſilio ipſius, & ratione adminiſtrari, nec maiorem uoluptatẽ ex infinito

tempore

tempore ætatis percipi poſſe, quã ex hoc percipiatur, quod uideamus eſſe finitum. In dialectica autem ueſtra nullam uim exiſtimauit eſſe nec ad melius uiuendum, nec ad commodius diſſerendum. In phyſicis quidem, cũ plurimum poſſint, ea ſcientia & uerborũ uis, et natura orationis, & conſequentium, repugnantiumue ratio poteſt perſpici. omnium autem rerum natura cognita, leuamur ſuperſtitione, liberamur mortis metu, non conturbamur ignoratione rerum; è qua ipſa horribiles exiſtunt ſæpe formidines: denique etiã morati melius erimus, cum didicerimus quæ natura deſideret: tum uero, ſi ſtabilem ſcientiam rerum tenebimus; ſeruata illa quæ quaſi delapſa de cœlo eſt ad cognitionem omnium, regula, ad quam omnia iudicia rerum dirigentur, nunquam ullius oratione uicti ſententia deſiſtemus. niſi autem rerum natura perſpecta erit, nullo modo poterimus ſenſuum iudicia defendere. quidquid porro animo cernimus, id omne oritur à ſenſibus. qui ſi omnes ueri erunt, ut Epicuri ratio docet. tum denique poterit aliquid cognoſci, & percipi. quos qui tollunt, & nihil poſſe percipi dicunt; ij remotis ſenſibus ne id ipſum quidem expedire poſſunt, quod diſſerunt. præterea, ſublata cognitione, & ſcientia, tollitur omnis ratio & uitæ degendæ, & rerum gerendarum. ſic è phyſicis & fortitudo ſumitur contra mortis timorem, & conſtantia contra metum religionis, & ſedatio animi omnium rerum occultarum ignoratione ſublata; & moderatio, natura cupiditatum generibusq; earum explicatis; &, ut modo docui, cognitionis regula, & iudicio ab eadem illa conſtituto, ueri à falſo diſtinctio traditur.

Reſtat locus huic diſputationi uel maxime neceſſarius, de amicitia: quam, ſi uoluptas ſummum ſit bonũ, affirmatis nullam omnino fore: de qua Epicurus quidem ita dicit; omnium rerum, quas ad beate uiuendum ſapientia cõparauerit, nihil eſſe maius amicitia, nihil uberius, nihil iucundius: neque uero hoc oratione ſolũ, ſed multo magis uita, & factis, & moribus comprobauit. ꝗ quàm magnum ſit, fictæ ueterum fabulæ declarant. in quibus tam multis, tamq́; uarijs ab ultima antiquitate repetitis, tria uix amicorum paria reperiuntur; ut ad Oreſtẽ peruenias, profectus à Theſeo. at uero Epicurus una in domo, & ea quidem anguſta, quàm magnos quãtaq́; amoris conſpiratione conſentientes tenuit amicorũ greges? quod fit etiam nunc ab Epicureis. ſed ad rem redeamus. de omnibus dici non neceſſe eſt. tribus igitur modis uideo eſſe à noſtris de amicitia diſputatum: alij, cum eas uoluptates, quæ ad amicos pertinerent, negarent eſſe per ſe ipſas tam expetendas, quàm noſtras expeteremus; quo loco uidetur quibuſdam ſtabilitas amicitiæ uacillare: tuentur tamen eũ locum, ſeq́; facile, ut mihi uidetur, expediunt: ut enim uirtutes, de quibus ante dictum eſt, ſic amicitiam negant à uoluptate poſſe diſcedere: nam cum ſolitudo, & uita ſine amicis, inſidiarum, & metus plena ſit, ratio ipſa monet amicitias comparare: quibus partis, confirmatur animus, & à ſpe pariendarum uoluptatum ſeiungi non poteſt. atque ut odia, inuidiæ, deſpicationes aduerſantur uoluptatibus: ſic amicitiæ non modo fautrices fideliſſimæ, ſed etiã effectrices ſunt uoluptatum tam amicis, quàm ſibi. quibus non ſolum præſentibus fruuntur, ſed etiam ſpe eriguntur

guntur conſequentis, ac poſteri temporis. quod quia nullo modo ſine amicitia firmam, & perpetuam iucunditatem uitæ tenere poſſumus, neque uero ipſam amicitiam tueri, niſi æque amicos, & noſmet ipſos diligamus: iccirco & hoc ipſum efficitur in amicitia, et amicitia cum uoluptate connectitur: nã & lætamur amicorũ lætitia æque, ac noſtra; & pariter dolemus angoribus. quocirca eodem modo ſapiens erit affectus erga amicũ, quo in ſe ipſum; quosq; labores propter ſuã uoluptatem ſuſceperit, eoſdem ſuſcipiet propter amici uoluptatem: quæq; de uirtutibus dicta ſunt, quemadmodum hæ ſemper uoluptatibus inhærent; eadem de amicitia dicenda ſunt.
» præclare enim Epicurus his pene uerbis. eadem, inquit,
» ſcientia confirmauit animum, ne quod aut ſempiter-
» num, aut diuturnum timeret malum; quæ perſpexit, in
» hoc ipſo uitæ ſpatio amicitiæ præſidium eſſe firmiſſimũ.
Sunt autem quidã Epicurei timidiores paulo contra ueſtra conuitia, ſed tamen ſatis acuti, qui uerentur, ne, ſi amicitiã propter noſtram uoluptatem expetendã putemus, tota amicitia quaſi claudicare uideatur: itaque primos congreſſus, copulationesq; cõſuetudinum, inſtituendarum amicitiarum, fieri propter uoluptates: cum autem uſus progrediẽs familiaritatem effecerit, tum amorem efflo[illegible]eſcere tandem, ut, etiam ſi nulla ſit utilitas ex amicitia, tamen ipſi amici propter ſe ipſos amentur. etenim, ſi loca, ſi fana, ſi urbes, ſi gymnaſia, ſi campum, ſi canes, ſi equos, ſi ludicra, exercendi, aut uenandi conſuetudine adamare ſolemus: quanto id in hominũ conſuetudine facilius fieri poterit, & iuſtius? ſunt aũt qui dicunt, fœdus quoddam eſſe ſapientũ, ut ne minus ami-

eos quàm ſe ipſos diligant: quod & fieri poſſe intelligimus, & ſæpe id uidemus: et perſpicuum eſt, nihil ad iucunde uiuendũ reperiri poſſe, quod cõiũctione tali ſit aptius. quibus ex omnibus iudicari poteſt, non modo nõ impediri rationem amicitiæ, ſi ſummũ bonũ in uoluptate ponatur; ſed ſine hoc inſtitutionem amicitiæ omnino non poſſe reperiri. Quapropter ſi ea, quæ dixi, ſole ipſo illuſtriora, & clariora ſunt; ſi omnia dixi hauſta è fonte naturæ; ſi tota oratio noſtra omnem ſibi fidem ſenſibus confirmat, ideſt incorruptis, atque integris teſtibus; ſi infantes pueri, ſi mutæ etiam beſtiæ pene loquuntur magiſtra, ac duce natura, nihil eſſe proſperum niſi uoluptatem, nihil aſperũ niſi dolorem; de quibus neq; de prauate iudicãt, neque corrupte: nõ ne ei maximã gratiam habere debemus, qui, exaudita quaſi uoce naturæ, ſic eam firme grauiterq; cõprehenderit, ut omnes bene ſanos in uiam placatæ, trãquillæ, quietæ, beatæ uitæ deduceret? qui quòd tibi parum uidetur eruditus, ea cauſa eſt ꝙ nullam eruditionem eſſe duxit, niſi quæ beatæ uitæ diſciplinam iuuaret. an ille tempus aut in poetis euoluendis, ut ego & Triarius te hortatore fecimus, cõſumeret, in quibus nulla ſolida utilitas, omniſq; puerilis delectatio: aut ſe, ut Plato, in muſicis, geometria, numeris, aſtris contereret? quæ & à falſis initijs profecta, uera eſſe non poſſunt: et, ſi eſſent uera, nihil afferrent, quo iucundius, id eſt, quo melius uiueremus. eas ergo artes perſequeretur, uiuendi artem tantã, eamq; operoſam, & perinde fructuoſam relinqueret? non ergo Epicurus ineruditus, ſed ij indocti, qui, quæ pueros non didiciſſe turpe eſt, ea putent uſque ad ſenectutem eſſe diſcenda.

ſcendã. Quæ cum dixiſſet, explicaui, inquit, ſententiã meam, & eo quidem conſilio, tuum iudicium ut cognoſcerem. quæ mihi facultas, ut id meo arbitratu facerem, ante hoc tempus nunquam eſt data.

M. TVLLII CICERONIS DE FINIBVS BONORVM ET MALORVM

LIBER II.

Hic cum uterque me intueretur, ſeſeq; ad audiendum ſignificarent paratos: primum, inquam, deprecor, ne me tanquam philoſophum putetis ſcholam uobis aliquam explicaturum: quod ne in ipſis quidem philoſophis magnopere unquam probaui: quando enim Socrates, qui parens philoſophiæ iure dici poteſt, quidquam tale fecit? eorũ erat iſte mos, qui tũ ſophiſtæ nominabantur: quorum è numero primus eſt auſus Leõtinus Gorgias in cõuentu poſcere quæſtionem, id eſt iubere dicere, qua de re quis uellet audire. audax negociũ: dicerẽ impudẽs, niſi hoc inſtitutũ poſtea trãslatũ ad philoſophos noſtros eſſet. ſed et illum, quem nominaui, & ceteros ſophiſtas, ut è Platone intelligi poteſt, luſos uidemus à Socrate: is.n. percõtãdo, atq; interrogãdo elicere ſolebat eorum opiniones, quibus cũ diſſerebat, ut ad ea, quæ ij reſpondiſſent, ſi quid uideretur, diceret. qui mos cum à poſterioribus nõ eſſet retentus, Arceſilas eum reuocauit, inſtituitq;, ut ij, qui ſe audire uellẽt, non de ſe quærerẽt, ſed ipſi dicerẽt quid ſentirẽt. quod cũ di-

xiſſent, ille contra. ſed qui audiebãt, quoad poterãt defendebant ſententiã ſuam. apud ceteros autem philoſophos, qui quæſiuit aliquid, tacet. quod quidem iam fit etiam in Academia. ubi enim is, qui audire uult, ita dixit, Voluptas mihi uidetur eſſe ſummum bonum: perpetua oratione contra diſputatur: ut facile intelligi poſſit, eos, qui aliquid ſibi uideri dicant, nõ ipſos in ea ſententia eſſe, ſed audire uelle cõtraria. nos cõmodius agimus. non enim ſolum Torquatus dixit, quid ſentiret, ſed etiã cur. ego autem arbitror, quanquam admodum, delectatus ſum eius oratione perpetua, tamen commodius, cum in rebus ſingulis inſiſtas, et intelligas quid quiſque concedat, quid abnuat, ex rebus conceſſis concludi quid uelis, & ad exitũ perueniri: cũ enim fertur quaſi torrens oratio, quãuis multa cuiuſque modi rapiat, nihil tamen teneas, nihil apprehendas, nuſquã orationem rapidam coerceas. omnis autem in quærendo, quæ uia quadam, & ratione habetur, oratio præſcribere primũ debet, ut quibuſdã in formulis ea res agatur, ut, inter quos diſſeritur, conueniat quid ſit id, de quo diſſeratur. hoc poſitum in Phædro à Platone probauit Epicurus, ſenſitq; in omni diſputatione fieri oportere: ſed quod proximũ fuit, non uidit: negat enim definiri rem placere: ſine quo fieri interdum non poteſt, ut inter eos, qui ambigunt, conueniat, quid ſit id, de quo agatur: uelut in hoc ipſo, de quo nunc diſputamus: quærimus. n. finem bonorum: poſſumus ne ſcire, hoc quale ſit, niſi contulerimus inter nos, cũ finem bonorũ dixerimus, quid finis, quid etiã ſit ipſum bonũ? atqui hæc patefactio quaſi rerum opertarum, cum, quid quidque ſit, aperitur, definitio eſt: qua

tu etiam

tu etiam imprudens utebare non nunquam: nam hunc ipſum ſiue finem, ſiue extremum, ſiue ultimum definiebas, id eſſe, quo omnia, quæ recte fierent, referrentur, neque id ipſum uſquã referretur. præclare hoc quidem. bonum ipſum etiã quid eſſet, fortaſſe, ſi opus fuiſſet, definiſſes; aut quod eſſet natura appetendũ; aut quod prodeſſet; aut quod iuuaret; aut quod liberet. modo idem, niſi moleſtum eſt, quoniã tibi non omnino diſplicet definire, & id facis cum uis: uelim definires, quid ſit uoluptas, de quo omnis hæc quæſtio eſt. Quaſi quis, inquit, ſit, qui, quid ſit uoluptas, neſciat, aut qui, quo magis id intelligat, definitionem aliquã deſideret. Me ipſum eſſe dicerem, inquam, niſi mihi uiderer habere bene cognitã uoluptatem, et ſatis firme cõceptã animo, atque comprehenſam. nunc autem dico ipſum Epicurũ neſcire, et in eo nutare, eumq́;, qui crebro dicat diligenter oportere exprimi quæ uis ſubiecta ſit uocibus, non intelligere interdum quid ſonet hæc uox uoluptatis, id eſt quæ res huic uoci ſubijciatur. Tunc ille ridens, hoc uero, inquit, optimum, ut is, qui finem rerum expetendarum uoluptatem eſſe dicat, id extremum, id ultimum bonorum; id ipſum quid ſit, quale ſit, neſciat. Atqui, inquam, aut Epicurus, quid ſit uoluptas, aut omnes mortales, qui ubique ſunt, neſciunt. Quonam, inquit, modo? Quia uoluptatem hanc eſſe ſentiunt omnes, quam ſenſus accipiens mouetur, & iucunditate quadam perfunditur. Quid ergo, inquit, iſtam uoluptatem Epicurus ignorat? Non ſemper, inquam: nam interdum nimis etiam nouit, quippe qui teſtificetur ne intelligere quidem ſe poſſe, ubi ſit, aut quid ſit ullum bonum, præter

præter illud, quod cibo, aut potione, & aurium dele-ctatione, & obſcœna uoluptate capiatur. an hæc ab eo non dicuntur? Quaſi me pudeat, inquit, iſtorum, aut non poſſum, quemadmodum ea dicãtur, oſtendere. Ego uero non dubito, inquam, quin facile poſſis: nec eſt, quòd te pudeat ſapienti aſſentiri, qui ſe unus, quod ſciam, ſapientem profiteri ſit auſus. nam Metrodorum non putant ipſum profeſſum, ſed, cum appellaretur ab Epicuro, repudiare tantum beneficium noluiſſe. ſeptem autem illi, non ſuo, ſed populorum omnium ſuffragio nominati ſunt. uerum hoc loco ſumo, uerbis his eandem certe uim uoluptatis Epicurum noſſe, quam ceteros: omnes enim iucundum motum, quo ſenſus hilarentur, græce ἡδονὴν, latine uoluptatem uocant. Quid eſt igitur, inquit, quod requiras? Dicam, inquam, & quidem diſcendi cauſa magis, quàm quo te, aut Epicurum reprehenſum uelim. Ego quoque, inquit, didicerim libentius, ſi quid attuleris, quàm te reprehenderim. Tenes ne igitur, inquam, Hieronymus Rhodius, quod dicat eſſe ſummum bonum, quo putet omnia referri oportere? Teneo, inquit, finem illi uideri nihil dolore. Quid? idem iſte de uoluptate quid ſentit? Negat eſſe eam, inquit, propter ſe ipſam expetendam. Aliud igitur eſſe cenſet gaudere, aliud non dolere. Et quidem, inquit, uehementer errat: nam, ut paulo ante docui, augendæ uoluptatis finis eſt, doloris omnis amotio. Tum nõ dolere, inquã, iſtud quàm uim habeat, poſtea uidero: aliã uero uim uoluptatis eſſe, aliam nihil dolendi, niſi ualde pertinax fueris, concedas neceſſe eſt. Atqui reperies, inquit, in hoc quidem pertinacẽ: dici. n. nihil

poteſt

poteſt uerius. Eſt ne quæſo, inquam, ſitienti in bibendo uoluptas? Quis iſtud, inquit, poſſet negare? Eadem ne, inquam, quæ reſtincta ſiti? Immo alio genere: nam reſtincta ſitis ſtabilitatem uoluptatis habet, inquit: illa autem uoluptas ipſius reſtinctionis, in motu eſt. Cur igitur, inquam, res tam diſſimiles eodem nomine appellas?

Quid paulo ante, inquit, dixerim, nō ne meminiſti? cum omnis dolor detractus eſſet, uariari, non augeri uoluptatem. Memini uero, inquam, ſed tu iſtud dixiſti bene latine, parum plane, uarietas enim latinum uerbum eſt, idq; proprie quidem in diſparibus coloribus dicitur, ſed transfertur in multa diſparia: uariū poema, uaria oratio, uarij mores, uaria fortuna, uoluptas uaria etiam dici ſolet, cum percipitur ex multis diſſimilibus rebus, diſſimiliter efficientibus uoluptates. eā ſi uarietatem diceres, intelligerem, ut, etiam non dicente te, intelligo: iſta uarietas quæ ſit, non ſatis perſpicio, quòd ais, cū dolore careamus, tum in ſumma uoluptate nos eſſe; cum autem ueſcamur ijs rebus, quæ dulcem motum afferant ſenſibus, tum eſſe in motu uoluptatem, quæ faciat uarietatem uoluptatū; ſed non augeri illā non dolēdi uoluptatem. quam cur uoluptatem appelles, neſcio. An poteſt, inquit ille, quidquam eſſe ſuauius, quàm nihil dolere? Immo ſit ſane nihil melius, inquā: nondum enim id quæro: nū propterea idem uoluptas eſt, quod, ut ita dicam, indolentia? Plane idem, inquit, & maxima quidem, qua fieri nulla maior poteſt. Quid dubitas igitur, inquam, ſummo bono à te ita conſtituto, ut id totum in nō dolendo ſit, id tenere unū, id tueri, id defendere? quid. n. neceſſe eſt tāquā meretricem in matronarū cœtum,

tum, ſic uoluptatem in uirtutum concilium adducere? ſed inuidioſum nomen eſt, & infamiæ ſubiectũ. itaque hoc frequenter dici ſolet à uobis, non intelligere nos, quam dicat Epicurus *uoluptatem. quod quidem mihi ſi quando dictum eſt, eſt autem dictum non parum ſæpe: etſi ſatis clemens ſum in diſputando, tamen interdum ſoleo ſubiraſci. ego ne nõ intelligo, quid ſit ἡδονὴ græce, latine uoluptas? utram tandem linguam neſcio? deinde, qui fit, ut ego neſciam, ſciant omnes, quicunque* Epicurei *eſſe uoluerunt? quod ueſtri quidem uel optime diſputant nihil opus eſſe eum, qui philoſophus futurus ſit, ſcire literas. itaque ut maiores noſtri ab aratro abduxerunt* Cincinnatum *illum, ut dictator eſſet: ſic uos de* Pelaſgis *omnibus colligitis bonos illos quidem uiros, ſed certe non pereruditos. ergo illi intelligunt, quid* Epicurus *dicat, ego non intelligo? ut ſcias me intelligere, primum idem eſſe uoluptatem dico, quod ille ἡδονήν. & quidem ſæpe quærimus uerbum latinum par græco, & quod idem ualeat: hic nihil fuit, quod quæreremus: nullum inueniri poteſt, quod magis idem declaret latine, quod græce, quàm declarat uoluptas. huic uerbo omnes, qui ubique ſunt, qui latine ſciunt, duas res ſubijciunt, lætitiam in animo, cõmotionem ſuauem iucunditatis in corpore. nã & ille apud* Trabeam, *uoluptatem animi nimiam, lætitiã dicit, eandem, quam ille* Cæcilianus, *qui omnibus lætitijs lætum eſſe ſe narrat. ſed hoc intereſt, quòd uoluptas dicitur etiam in animo uitioſa res, ut* Stoici *putant, qui eam ſic definiunt, ſublationem animi ſine ratione, opinantis ſe magno bono frui: non dicitur lætitia, nec gaudium in corpore, in eo autem uoluptas*

ptas omnium latine loquentium more ponitur, cum percipitur ea, quæ ſenſum aliquem moueat, iucunditas. hãc quoque iucunditatem, ſi uis, transfer in animũ: iuuare enim in utroque dicitur, ex eóq; iucundũ: modo intelligas inter illum, qui dicat, -tanta lætitia auctu' ſum,
Vt mihi non conſtem;
& eum, qui,
Nunc demum mihi animus ardet;
quorum alter lætitia geſtiat, alter dolore crucietur; eſſe illum medium,
Quanquam hæc inter nos nupera notitia admodum eſt,
qui nec lætetur, nec angatur: itemq; inter eũ, qui potiatur expetitis corporis uoluptatibus, & eum, qui crucietur ſummis doloribus, eſſe eũ, qui utroque careat. ſatis ne igitur uideor uim uerborum tenere, an ſum etiam nunc uel græce loqui, uel latine docendus? et tamen uide, ne, ſi ego non intelligam quid Epicurus loquatur, cũ græce, ut uideor, luculenter ſciã, ſit aliqua culpa eius, qui ita loquatur, ut nõ intelligatur. quod duobus modis ſine reprehenſione fit: ſi aut de induſtria facias, ut Heraclitus, cognomento qui σκοτεινὸς perhibetur, quia de natura nimis obſcure memorauit: aut cum rerũ obſcuritas, non uerborũ, facit, ut non intelligatur oratio: qualis eſt in Timæo Platonis. Epicurus autẽ, ut opinor, nec nõ uult, ſi poſſit, plane, & aperte loqui: nec de re obſcura, ut phyſici, aut artificioſa, ut mathematici, ſed de illuſtri, & facili, etiam in uulgus peruulgata, loquitur. quãquã nõ negatis nos intelligere quid ſit uoluptas, ſed quid ille dicat: è quo efficitur, nõ ut nos nõ intelligamus, quæ uis ſit iſtius uerbi: ſed ut ille ſuo more loquatur,
noſtrum

noſtrũ negligat. ſi.n.idem dicat, quod Hieronymus, qui cenſet ſummum bonum eſſe ſine ulla moleſtia uiuere: cur mauult dicere uoluptatem, quam uacuitatem doloris? ut ille facit, qui quid dicat, intelligitur. ſin autem uoluptatem putat: dicat adiungendã ad illã, quæ in motu ſit: ſic.n. appellat hanc dulcem in motu, illam nihil dolentis in ſtabilitate. quid tendit, cum efficere nõ poſſit, ut cuiquam, qui ipſe notus ſibi ſit, hoc eſt qui ſuam naturam, ſenſumq́; perſpexerit, uacuitas doloris, & uoluptas idem eſſe uideatur? hoc eſt uim afferre Torquate ſenſibus, extorquere ex animis cognitiones uerborũ, quibus imbuti ſumus. quis.n. eſt, qui nõ uideat hæc eſſe in natura rerum tria? unum, cum in uoluptate ſumus: alterum, cum in dolore: tertium hoc quidem, in quo nunc ſumus. credo quidem uos nec in dolore, nec in uoluptate eſſe; cum in uoluptate ſit, qui epuletur; in dolore, qui torqueatur. tu autem inter hæc, tãtam multitudinem hominum interiectã non uides nec lætantiũ, nec dolentiũ? Non prorſus, inquit: omneſq́;, qui ſine dolore ſint, in uoluptate, & ea quidem ſumma, eſſe dico.

Ergo in eadem uoluptate eũ, qui alteri miſceat mulſum, ipſe non ſitiens; & eum, qui illud ſitiens bibat?

Tũ ille, finem, inquit, interrogãdi, ſi uidetur: quod quidem ego à principio ita me malle dixerã, hoc ipſum prouidens dialecticas captiones. Rhetorice igitur, inquam, nos mauis, quã dialectice diſputare? Quaſi uero, inquit, perpetua oratio rhetorum ſolum, nõ etiã philoſophorũ ſit. Zenonis eſt, inquã, hoc Stoici, omnem uim loquendi, ut iã ante Ariſtoteles, in duas tributã eſſe partes: rhetoricam palmæ, dialecticam pugno ſimilem eſſe

dicebat,

dicebat, quòd latius loquerentur rhetores, dialectici autem cõpreſſius. obſequar igitur uoluntati tuæ: dicã'q;, ſi potero, rhetorice, ſed hac rhetorica philoſophorum, non noſtra illa forenſi: quam neceſſe eſt, cum populariter loquamur, eſſe interdum paulo hebetiorem. ſed dum dialecticam Torquate cõtemnit Epicurus, quæ una continet omnem & perſpiciendi, quid in quaq; re ſit, ſcientiã, et iudicandi quale quidq; ſit, ac ratione, & uita diſputandi: ruit in dicẽdo, ut mihi quidem uidetur, nec ea, quæ docet, uult ulla arte diſtingui: ut hæc ipſa, quæ modo loquebamur. ſummum à uobis bonum uoluptas dicitur. aperiendum eſt igitur, quid ſit uoluptas: aliter enim explicari, quod quæritur, non poteſt. quã ſi explicauiſſet, non tam hæſitaret. aut enim eã uoluptatem tueretur, quã Ariſtippus, id eſt qua ſenſus dulciter ac iucunde mouetur, quam etiã pecudes, ſi loqui poſſent, appellarẽt uoluptatẽ: aut ſi magis placeret ſuo more loqui, quã Omnes Danai, aut Mycenenſes, Attica pubes, (ut reliquiq; Græci, qui hoc anapæſto citantur; hoc non dolere ſolum uoluptatis nomine appellaret, illud Ariſtippeum contemneret: aut, ſi utrunque probaret, ut probat, cõiungeret doloris uacuitatem cum uoluptate, & duobus ultimis uteretur: multi enim & magni philoſophi hæc ultima bonorum iuncta fecerunt, ut Ariſtoteles, qui uirtutis uſum cum uitæ perfectæ proſperitate coniunxit. Callipho adiunxit ad honeſtatem uoluptatem. Diodorus ad eãdem honeſtatem addidit uacuitatem doloris. idem feciſſet Epicurus, ſi ſententiam hanc, quæ nũc Hieronymi eſt, coniunxiſſet cũ Ariſtippi uetere ſententia: illi enim inter ſe diſſentiunt: propterea

rea ſingulis finibus utuntur: et cum uterq; græce egregie loquatur; nec Ariſtippus, qui uoluptatem ſummum bonum dicit, in uoluptate ponit nõ dolere; neque Hieronymus, qui ſummum bonũ ſtatuit nõ dolere, uoluptatis nomine unquã utitur pro illa indolentia; quippe qui ne in expetendis quidem rebus numeret uoluptatem. duæ ſunt. n. res quoq;: ne tu uerba ſolum putes: unũ eſt, ſine dolore eſſe: alterum, cũ uoluptate. uos ex his tã diſſimilibus rebus nõ modo nomen unum, nã id facilius paterer; ſed etiam rem unam ex duabus facere conamini. quod fieri nullo modo poteſt. hic, qui utranque probat, ambobus debuit uti, ſicut facit, remq́; tamen diuidit uerbis. cum enim ipſam eam uoluptatem, quam eodem nomine omnes appellamus, laudat locis plurimis, audet dicere, ne ſuſpicari quidem ſe ullum bonum ſeiunctum ab illo Ariſtippeo genere uoluptatis. atque ibi hoc dicit, ubi omnis eius eſt oratio de ſummo bono. in alio uero libro, ubi breuiter comprehenſis grauiſſimis ſententijs quaſi oracula edidiſſe ſapientiæ dicitur, ſcribit his uerbis: quæ nota tibi profecto, Torquate ſunt: quis. n. ueſtrũ nõ edidicit Epicuri κυρίας δόξας, ideſt maxime ratas? quia grauiſſimæ ſint ad beate uiuendum breuiter enũciatæ ſententiæ. animaduerte igitur, recte ne hanc
» ſententiã interpreter. Si ea, quæ ſunt luxurioſis efficien
» tia uoluptatum, liberarent eos deorum, et mortis, & do
» loris metu, docerentq́; qui eſſent fines cupiditatum: ni-
» hil haberem, quod reprehenderem; cum undique com-
» plerentur uoluptatibus, nec haberent ulla ex parte ali-
» quid aut dolens, aut ægrum, ideſt aut malum. Hoc loco ſe tenere Triarius non potuit. Obſecro, inquit, Tor-

quate

quate hæc dicit Epicurus? quod mihi quidem uiſus eſt, cum ſciret, uelle tamen confitentem audire Torquatum. At ille non pertimuit, ſaneq; fidenter, iſtis quidem ipſis uerbis, inquit: ſed quid ſentiat, nõ uidetis. Si alia ſentit, inquam, alia loquitur: nunquam intelligã, quid ſentiat: ſed plane dicit, quod intelligã: idq; ſi ita dicit, non eſſe reprehendẽdos luxurioſos, ſi ſapientes ſint, dicit abſurde. ſimiliter, et ſi dicat non reprehendendos parricidas, ſi nec cupidi ſint, nec deos metuant, nec mortẽ, nec dolorem. et tamen quid attinet luxurioſis ullã exceptionem dare? aut fingere aliquos qui, cum luxurioſe uiuerent, à ſummo philoſopho non reprehenderentur eo nomine duntaxat, cetera cauerent? ſed tamen nõ ne reprehenderes Epicure luxurioſos ob eã ipſam cauſam, quòd ita uiuerent, ut perſequerentur cuiuſque modi uoluptates? cum eſſet præſertim, ut ais tu, ſumma uoluptas nihil dolere? atqui reperiemus aſotos primum ita non religioſos, ut edant de patella; deinde ita mortem non timentes, ut illud in ore habeant ex Hymnide,

Mihi ſex menſes ſati' ſunt uitæ: ſeptimũ Orco ſpondeo.

iam doloris medicamenta illa Epicurea tanquam de narthecio promant: ſi grauis, breuis: ſi lõgus, leuis. unum neſcio, quo modo poſſit, ſi luxurioſus ſit, finitas cupiditates habere. quid ergo attinet dicere, nihil haberem, quod reprehenderem, ſi finitas cupiditates haberent? hoc eſt dicere, non reprehenderem aſotos, ſi non eſſent aſoti. iſto modo ne improbos quidem, ſi eſſent boni uiri. hic homo ſeuerus luxuriã per ſe ipſam reprehẽdendã nõ putat. et hercule Torquate, ut uerum loquamur, ſi uoluptas ſummũ bonum eſt, rectiſſime nõ putat. nolim enim

mihi fingere aſotos, ut ſoletis, qui in menſam uomant, & qui de conuiuijs auferantur, crudiq́; poſtridie ſe rurſus ingurgitent, qui ſolem, ut aiunt, nec occidẽtem unquam uiderint, nec orientem, qui conſumptis patrimonijs egeant. nemo noſtrum iſtius generis aſotos iucunde putat uiuere. mundos, elegantes, optimis coquis, piſtoribus, piſcatu, aucupio, uenatione, his omnibus exquiſitis, uitanteis cruditatem, quibus

Vinum diffuſum è pleno ſiet œnophoro,

ut ait Lucillius, cui

Nil dempſit nix, & ſacculus abſtulerit.

adhibentes ludos, & quæ ſequuntur illa: quibus detractis, clamat Epicurus ſe neſcire quid ſit bonũ. adſint ẽt formoſi pueri, qui miniſtrent: reſplendeat his ueſtis, argentũ, odrilitiũ, locus ipſe, ædificiũ. hos ego aſotos bene quidẽ uiuere, ac beate nunquã dixerim. ex quo efficitur, nõ ut uoluptas ne ſit uoluptas, ſed ut uoluptas nõ ſit ſummũ bonũ. nec ille, qui Diogenẽ Stoicũ adoleſcens, poſt autẽ Panætiũ audierat, Lælius, eo dictus eſt ſapiens, ꝙ nõ intelligeret quid ſuauiſſimũ eſſet, (nec.n. ſequitur, ut cui cor ſapiat, ei nõ ſapiat palatus) ſed quia parui id duceret.

O` lapathe, ut iactare neceſſe eſt cognitu' cui ſis.
In quo Læliu' clamores ſophos ille ſolebat
Edere, compellans gumas ex ordine noſtros.
Læliu' præclare, & recte ſophos, illudq́; uere:
O` Publi Gurges Galloni es homo miſer, inquit:
Cœnaſti in uita nunquam bene, cum omnia in iſta
Conſumi ſquilla, atque acipenſere cum decumano.

is hæc loquitur, qui in uoluptate nihil ponens, negat eũ bene cœnare, qui omnia ponat in uoluptate: & tamen

non

nō negat libenter unquā cœnaſſe Gallonium, (mentiretur enim) ſed bene: ita grauiter, & ſeuere uoluptatem ſecernit à bono. ex quo illud efficitur, qui bene cœnent, omneis libenter cœnare; qui libenter, non cōtinuo bene. ſemper Lælius bene. -quid bene? dicet Lucillius, cocto, Condito. ſed cedo caput cœnæ. -ſermone bono. quid ex eo? -ſi quæris, libēter. ueniebat enim ad cœnā, ut animo quieto ſatiaret deſideria naturæ. recte ergo is negat unquā bene cœnaſſe Galloniū, recte miſerū, cū præſertim in eo omne ſtudium conſumeret. quem libenter cœnaſſe nemo negat. cur igitur non bene? quia quod bene, id recte, frugaliter, honeſte: ille porro male, praue, nequiter, turpiter cœnabat. nō igitur nec lapathi ſuauitatem acipenſeri Gallonij Lælius anteponebat, ſed ſuauitatem ipſam negligebat. quod nō faceret, ſi in uoluptate ſummū bonum poneret. ſemouenda eſt igitur uoluptas, nō ſolū ut recta ſequamini, ſed etiā ut loqui deceat frugaliter. poſſumus ne igitur in uita ſummū bonum dicere, cū id ne in cœna quidem poſſe uideamur? quo modo autē philoſophus loquitur? tria genera cupiditatū, naturales, et neceſſarias; naturales, nō neceſſarias; nec naturales, nec neceſſarias. primū diuiſit ineleganter: duo enim genera quæ erant, fecit tria. hoc eſt non diuidere, ſed frangere rem. qui ſi diceret cupiditatum eſſe duo genera, naturales, et inanes; naturalium quoq; item duo, neceſſarias, et nō neceſſarias: cōfecta res eſſet: uitioſum eſt. n. in diuidendo, partem in genere numerare. ſed hoc ſane cōcedamus: contemnit enim diſſerendi elegantiam: confuſe loquitur. gerendus eſt mos, modo recte ſentiat. et quidem illud ipſum nō nimium probo, et tamen patior, philoſo-

 phum

*phum loqui de cupiditatibus finiendis. an poteſt cupidi
tas finiri? tollenda eſt, atq; extrahenda radicitus: quis
eſt.n.in quo ſit cupiditas, quin recte cupidus dici poſſit?
ergo et auarus erit, ſed finite: & adulter, uerũ habebit
modũ: et luxurioſus eodem modo. qualis iſta philoſophia
eſt, quæ nõ interitũ afferat prauitatis, ſed ſit cõtenta me
diocritate uitiorum? quanquam in hac diuiſione rem ip
ſam prorſus probo, elegantiá deſidero. appellet hæc deſi
deria naturæ, cupiditatis nomen ſeruet alio, ut, cum de
auaritia, cum de intemperantia, cũ de maximis uitijs lo
quetur, eam tanquá capitis accuſet. ſed hæc quidem libe
rius ab eo dicuntur, et ſæpius. quod equidem non repre
hendo: eſt.n.tãti philoſophi, tamq́; nobilis, audacter ſua
decreta defendere. ſed tamen ex eo, quòd eá uoluptaté,
quam omnes gentes hoc nomine appellant, uidetur am-
plexari ſæpe uehementius, in magnis interdum uerſa-
tur anguſtijs, ut, hominum conſcientia remota, nihil tá
turpe ſit, quod uoluptatis cauſa non uideatur eſſe factu
rus. deinde ubi erubuit, (uis. n. eſt permagna naturæ)
cõfugit illuc, ut neget accedere quidquá poſſe ad uolu-
ptatem nihil dolentis. at iſte non dolendi ſtatus non uo
catur uoluptas. nõ laboro, inquit, de nomine quid, quòd
res alia tota eſt: reperiam multos, uel innumerabiles po
tius, nõ tam curioſos, nec tam moleſtos, quàm uos eſtis:
quibus, quidquid uelim, facile perſuadeam. quid ergo
dubitamus, quin, ſi non dolere uoluptas ſit ſumma, non
eſſe in uoluptate dolor ſit maximus? cur id non ita fit?
quia dolori non uoluptas contraria eſt, ſed doloris priua
* tio. hoc uero nõ uidere maximo argumento uoluptatem
ullá: qua ſublata, neget ſe intelligere omnino quid ſit bo
num.*

num. eam autem ita perſequitur, quæ palato percipiatur, quæ auribus: cetera addit, quæ ſi appelles, honos præfandus ſit. hoc igitur, quod ſolum bonum ſeuerus, et grauis philoſophus nouit, idem non uidet ne expetendum quidem eſſe, quòd eã uoluptatem hoc eodem auctore nõ deſideremus, cum dolore careamus, quanquã hæc ſunt cõtraria. hic ſi definire, uel diuidere didiciſſet, ſi loquendi uim, ſi denique conſuetudinem uerborũ teneret; nunquã in tantas ſalebras incidiſſet. nunc uides, quid faciat. quam nemo unquam uoluptatem appellat, et hanc in motu uoluptatem, quæ duo ſunt, unum facit; ſic enim has ſuaues, et quaſi dulces uoluptates appellat. interdũ ita extenuat, ut M' Curium putes loqui: interdũ ita laudat, ut, quid præterea ſit bonum, neget ſe poſſe ne ſuſpicari quidem. quæ iã oratio non à philoſopho aliquo, ſed à cenſore opprimenda eſt: non eſt enim uitium ſolum in oratione, ſed etiam in moribus. luxuriam non reprehendit, modo ſit uacua infinita cupiditate, et timore. hoc loco diſcipulos quærere uidetur, ut, qui aſoti eſſe uelint, philoſophi ante fiant. A` primo, ut opinor, animantium ortu petitur origo ſummi boni. ſimul atque natum animal eſt, gaudet uoluptate, et eam appetit, ut bonum: aſpernatur dolorem, ut malum. de malis autem, et bonis, ab ijs animalibus, quæ nondum deprauata ſunt, ait optime iudicari. hæc & tu ita poſuiſti, et uerba ueſtra ſunt. quam multa uitioſa? ſummum enim bonum, & malum uagiens puer utra uoluptate dijudicabit, ſtante, an mouente? quoniã, ſi dijs placet, ab Epicuro loqui diſcimus. ſi ſtante, hoc natura uidelicet uult, ſaluam eſſe ſe; quod concedimus: ſi mouente, quod tamen dicitis, nulla tur-

pis uoluptas erit, quæ prætermittenda ſit. et ſimul non proficiſcetur animal illud modo natum à ſumma uoluptate, quæ eſt à te poſita in non dolendo. nec tamen argumentum hoc Epicurus à paruis petiuit, aut etiã à beſtijs: quæ putat eſſe ſpecula naturæ: ut diceret, ab his duce natura hanc uoluptatem expeti nihil dolendi. neque enim hæc mouere poteſt appetitum animi: nec illum habet ictum, quo pellat animum ſtatus hic nõ dolendi. itaque in hoc eodem peccat Hieronymus. at ille pellit, qui permulcet ſenſum uoluptate. itaque Epicurus ſemper hoc utitur, ut probet uoluptatem natura expeti, quòd ea uoluptas, quæ in motu ſit, et paruos ad ſe alliciat, & beſtias, non illa ſtabilis, in qua tantum ineſt nihil dolere. quid igitur conuenit, ab alia uoluptate dicere naturam proficiſci, in alia ſummum bonum ponere? beſtiarum uero nullum iudicium puto: quamuis enim deprauatæ non ſint, prauæ tamen eſſe poſſunt. ut bacillum aliud eſt inflexum et incuruatum de induſtria, aliud ita natum: ſic ferarum natura non eſt illa quidem deprauata mala diſciplina, ſed natura ſua. nec uero ut uoluptatem expetat, natura mouet infantem, ſed tantum ut ſe ipſe diligat, ut integrum ſe, ſaluumq́; uelit: omne enim animal, ſimul, ut ortum eſt, et ſe ipſum, et omnes partes ſuas diligit, duasq́; res, quæ maximæ ſunt, in primis amplectitur, animum, & corpus: deinde utriuſque partes: nam ſunt & in animo præcipua quædã, et in corpore: quæ cum leuiter agnouit, tunc diſcernere incipit, ut ea, quæ prima data ſunt natura, appetat, aſpernaturq́; contraria. in his primis naturalibus uoluptas inſit nec ne, magna quæſtio eſt. nihil uero putare eſſe præter uo-

luptatem,

luptatem, non membra, non ſenſus, nō ingenij motum, non integritatem corporis, nō ualetudinem, ſummæ mihi uidetur inſcitiæ. atque ab iſto capite fluere neceſſe eſt omnem rationem bonorum, et malorum. Polemoni, etiā ante Ariſtoteli ea prima uiſa ſunt, quæ paulo ante dixi. ergo nata eſt ſententia ueterum Academicorum & Peripateticorum; ut finem bonorum dicerent, ſecundum naturam uiuere, id eſt, uirtute adhibita frui primis à natura datis. Callipho ad uirtutem nihil adiunxit, niſi uoluptatem: Diodorus niſi uacuitatem doloris. his omnibus, quos dixi, conſequentes ſunt fines bonorum. Ariſtippo ſimplex uoluptas: Stoicis, conſentire naturæ: quod eſſe uolunt è uirtute, id eſt honeſte uiuere: quod ita interpretantur; uiuere cū intelligentia earum rerum, quæ natura euenirent, eligente ea, quæ eſſent ſecundum naturā, reijcienteq; cōtraria. Ita tres ſunt fines, expertes honeſtatis; unus Ariſtippi, uel Epicuri; alter Hieronymi; Carneadis tertius: tres, in quibus honeſtas cum aliqua acceſſione, Polemonis, Calliphonis, Diodori. una ſimplex, cuius Zeno auctor, poſita in decore tota, ideſt in honeſtate. nam Pyrrho, Ariſto, Herillus iā diu abiecti, reliqui ſibi conſtiterunt, ut extrema cum initijs cōuenirent; ut Ariſtippo uoluptas, Hieronymo doloris uacuitas, Carneadi frui principijs naturalibus eſſet extremum. Epicurus autem cum in prima cōmendatione uoluptatem dixiſſet: ſi eam, quam Ariſtippus, idem tenere debuit ultimum bonorum, quod ille: ſin eam, quam Hieronymus, feciſſet idem, ut uoluptatem illam Ariſtippi in prima cōmendatione poneret. nam quod ait ſenſibus ipſis iudicari uoluptatem bonum eſſe, dolorem malum: plus tribuit ſenſi-

bus, quàm nobis legès permittunt. priuatarũ litium iudices ſumus: nihil enim poſſumus iudicare, niſi quod eſt noſtri iudicij. in quo fruſtra iudices ſolent, cum ſententiam pronunciant, addere, ſi quid mei iudicij eſt. ſi enim non fuit eorum iudicij, nihilo magis, hoc non addito, illud eſt iudicatum. quid iudicat ſenſus? dulce, amarum; lene, aſperum; prope, longe; ſtare, mouere; quadratum, rotundum. quã igitur pronunciabit ſententiam ratio? adhibita primum diuinarum humanarumq; rerũ ſcientia, quæ poteſt appellari rite ſapientia: deinde adiunctis uirtutibus, quas ratio rerum omnium dominas, tu uoluptatum ſatellites, et miniſtras eſſe uoluiſti: quarum de omnium ſententia pronunciabit, primum de uoluptate, nihil eſſe ei loci, non modo ut ſola ponatur in ſummi boni ſede, quã quærimus; ſed ne illo quidem modo, ut ad honeſtatem applicetur. de uacuitate doloris eadem ſententia eſt. reijcietur etiam Carneades. nec illa de ſummo bono ratio aut uoluptatis, non dolendi ue particeps, aut honeſtatis expers probabitur. ita relinquet duas, de quibus etiam atque etiã conſideret. aut enim ſtatuet, nihil eſſe bonum, niſi honeſtum; nihil malum, niſi turpe; cetera aut omnino nihil habere momenti, aut tantũ, ut nec expetenda, nec fugienda, ſed eligenda modo, aut reijcienda ſint: aut anteponet eam, quã cum honeſtate ornatiſſimam, tum etiam ipſis initijs naturæ, & totius perfectione uitæ locupletatam uidebit. quod eo liquidius faciet, ſi perſpexerit, rerum inter eas, uerborum ne ſit cõtrouerſia. huius ego nũc auctoritatem ſequens, idem faciam. quantum enim potero, minuã contentiones; omneſq; ſimplices ſententias eorũ, in quibus nulla eſt uirtutis

tis adiunctio, omnino à philoſophia ſemouēdas putabo. primum Ariſtippi, Cyrenaicorumq́; omnium: quos non eſt ueritum, in ea uoluptate, quæ maxima dulcedine ſenſum moueret, ſummum bonum ponere, contemnentes iſtā uacuitatē doloris. hi nō uiderūt, ut ad curſum equū, ad arandū bouē, ad indagandum canē, ſic hominem ad duas res, ut ait Ariſtoteles, intelligendū, & agēdum eſſe natum, quaſi mortalem deum: contraq́; ut tardam aliquam, & languidam pecudem, ad paſtum, & ad procreandi uoluptatem hoc diuinum animal ortum eſſe uoluerunt. quo nihil mihi uidetur eſſe abſurdius. atque hæc cōtra Ariſtippum, qui eā uoluptatem nō modo ſummam, ſed ſolam etiam dicit, quam omnes unam appellamus uoluptatem. aliter autem uobis placet. ſed ille, ut dixi, uitioſe: nec enim figura corporis, nec ratio excellens ingenij humani ſignificat ad hanc unam rem natum hominem, ut frueretur uoluptatibus. nec uero audiendus Hieronymus: cui ſummum bonum eſt idē, quod uos interdum, uel potius nimium ſæpe dicitis, nihil dolere. non enim, ſi malum dolor eſt, carere eo malo ſatis eſt ad bene uiuendum. hoc dixerit potius Ennius,

Nimium boni eſt, cui nihil eſt mali:

nos beatam uitam non depulſione mali, ſed adeptione boni iudicemus; nec eā ceſſando, ſiue gaudendo, ut Ariſtippus, ſiue non dolendo, ut hic, ſed agendo aliquid, conſiderando'ue quæramus. Quæ poſſunt eadem contra Carneadeum illud ſummum bonum dici: quod is non tam, ut probaret, protulit, quàm ut Stoicis, quibus cum bellum gerebat, opponeret. id autem eiuſmodi eſt, ut additum ad uirtutem, auctoritatem uideatur habiturum, &

rum, & expleturum cumulate uitam beatam, de quo omnis hæc quæſtio eſt. nam qui ad uirtutem adiungunt uel uoluptatem, quam unā uirtus minimi facit; uel uacuitatem doloris, quæ etiam ſi malo caret, tamē non eſt ſummum bonum: acceſſione utuntur non ita probabili: nec tamen, cur id tam parce, tamq́; reſtricte faciant, intelligo. quaſi enim emendum eis ſit, quod addant ad uirtutem, primum uiliſſimas res addūt, deinde ſingulas potius, quàm omnia, quæ prima natura approbauiſſet, ea cum uoluptate coniungerent: quæ cū Ariſtoni, & Pyrrhoni *omnino uiſa ſunt pro nihilo, ut inter optime ualere, & grauiſſime ægrotare nihil prorſus dicerent intereſſe: recte iam pridē cōtra eos deſitū eſt diſputari. dū n. in una uirtute ſic omnia eſſe uoluerunt, ut eā rerū ſelectione exſpoliarēt, nec ei quidquā, aut unde oriretur, darent, aut, ubi niteretur: uirtutem ipſam, quam amplexabantur, ſuſtulerunt.* Herillus *autem ad ſcientiam omnia reuocans, unum quoddam bonum uidit, ſed nec optimum, nec quo uita gubernari poſſit: itaque hic ipſe iam pridem eſt reiectus. poſt enim* Chryſippum *non ſane eſt diſputatum.* Reſtatis *igitur uos. nam cū* Academicis *incerta luctatio eſt: qui nihil affirmant, &, quaſi deſperata cognitione certi, id ſequi uolunt, quodcūque ueriſimile uideatur.* Cum Epicuro *autem hoc eſt plus negocij, quod ex duplici genere uoluptatis cōiunctus eſt, quodq́; & ipſe, & amici eius, & multi poſtea defenſores eius ſentētiæ fuerūt: & neſcio quo modo, is, qui auctoritatē minimā habet, maximam uim, populus cum illis facit. quos niſi arguimus, omnis uirtus, omne decus, omnis uera laus deſerenda eſt. ita ceterorū ſentētijs ſemotis, re*

linquitur

linquitur non mihi cũ Torquato, ſed uirtuti cum uolupta te certatio. quã quidem certationem homo & acutus, et diligens Chryſippus non contemnit, totumq; diſcrimen ſummi boni in eadem comparatione poſitum putat. ego autem exiſtimo, ſi honeſtum aliquid oſtẽdero, quod ſit ip ſum ui ſua, propterq; ſe expetẽdũ, iacere ueſtra omnia. itaque eo, quale ſit, breuiter, ut tẽpus poſtulat, cõſtituto, accedam ad omnia tua Torquate. ubi ſi me memoria forte defecerit, tuum eſt ut ſuggeras. Honeſtũ igitur id intelligimus, quod tale eſt, ut detracta omni utilitate, ſine ullis præmijs, fructibusq;, per ſe ipſum poſſit iure laudari. quod quale ſit, nõ tã definitione, qua ſum uſus, intelligi poteſt, quãquã aliquantũ poteſt, quàm commu ni omniũ iudicio, & optimi cuiusq; ſtudijs, atq; factis: qui permulta ob eã unã cauſam faciũt, quia decet, quia rectum, quia honeſtum eſt, etſi nullum cõſecuturũ emolumentum uident: homines enim, etſi multis alijs, tamẽ hoc uno, à beſtijs plurimũ differũt, quòd rationẽ habeãt à natura, mẽtemq; datã & acrẽ, & uigẽtẽ, celerrimeq; multa ſimul agitãtẽ, &, ut ita dicã, ſagacem: quæ & cauſas rerũ & cõſecutiones uideat, & ſimilitudines trãsferat, & diſiuncta cõiungat, & cũ præſentibus futura copulet, omnẽq; cõplectatur uitæ conſequentis ſtatum: eademq; ratio facit hominem hominum appetentem, cumq; his natura, & ſermone, & uſu cõgruentẽ; ut profectus à caritate domeſticorum, ac ſuorum, currat longius, & ſe implicet primum ciuium, deinde omniũ mortalium ſocietate; atque, ut ad Architã ſcripſit Plato non ſibi ſe ſoli natum meminerit, ſed patriæ, ſed ſuis, ut perexigua pars ipſi relinquatur. et quoniam eadem

natura

natura cupiditatem ingenuit homini ueri inueniendi: quod facillime apparet, cum uacui curis, etiam quid in cœlo fiat, ſcire auemus: his initijs inducti omnia uera diligimus, id eſt fidelia, ſimplicia, cõſtantia: tum uana, falſa, fallentia odimus, ut fraudem, periurium, malitiam, iniuriam. eadem ratio habet in ſe quiddã amplũ, atque magnificum, ad imperandum magis, quam ad parendum accõmodatũ, omnia humana non tolerabilia ſolum, ſed etiam leuia ducens; altum quiddã, excelſum, nihil timens, nemini cedens, ſemper inuictũ. atque his tribus generibus honeſtorũ notatis, quartũ ſequitur, & in eadem pulchritudine, & aptum ex illis tribus: in quo ineſt ordo, & moderatio. cuius ſimilitudine perſpecta in formarum ſpecie, à dignitate tranſitũ eſt ad honeſtatem dictorum atque factorum. nam ex ijs tribus laudibus, quas ante dixi, & temeritatem reformidat, & non audet cuiquam aut dicto proteruo, aut facto nocere: ueretur quidquam aut facere, aut loqui, quod parum uirile uideatur. Habes undique expletam & perfectã Torquate formam honeſtatis: quæ tota his quatuor uirtutibus, quæ à te quoque commemoratæ ſunt, continetur. hanc ſe tuus Epicurus omnino ignorare dicit, quã, aut qualem eſſe uelint, qui honeſtate ſummum bonum metiantur. ſi enim ad honeſtatem omnia referantur, nec in ea uoluptatem dicant ineſſe; ait eos inani uoce ſonare, (his enim ipſis uerbis utitur) neque intelligere, neque uidere, ſub hac uoce honeſtatis, quæ ſit ſubijcienda ſententia. ut enim cõſuetudo loquitur, id ſolum dicitur honeſtum, quod eſt populari fama glorioſum: quod, inquit, quanquam uoluptatibus quibuſdam eſt ſæpe iucundius,

cundius, tamen expetitur propter uoluptatem. uides ne quā ſit magna diſſenſio? philoſophus nobilis, à quo non ſolum Græcia, & Italia, ſed etiam omnis barbaria commota eſt; honeſtum quid ſit, ſi id non eſt in uoluptate, negat ſe intelligere; niſi forte illud, quod multitudinis rumore laudatur. ego autem hoc etiam turpe eſſe ſæpe iudico; & ſi quando turpe non ſit, tamen non eſſe non turpe, cum id à multitudine laudetur: quod ſi ſit ipſum perfectum, atque laudabile; non ob eam cauſam tamen illud dici honeſtum eſſe, quia laudetur à multis; ſed quia tale ſit, ut, uel ſi ignorarent id homines, uel ſi obmutuiſſent, pulchritudine ſua tamen eſſet, ſpecieq; laudabile. itaque idem natura uictus, cui obſiſti nō poteſt, dicit alio loco id, quod à te etiam paulo ante dictum eſt; non poſſe iucunde uiui, niſi etiam honeſte. quid nūc, honeſte, dicit? idem ne, quod iucunde? ergo ita, non poſſe honeſte uiui, niſi honeſte uiuatur. an niſi populari fama? ſine ea igitur iucunde negat poſſe uiuere? quid turpius, quam ſapientis uitam ex inſipientiū ſermone pendere? quid ergo hoc loco intelligit honeſtum? certe nihil, niſi quod poſſit ipſum propter ſe iure laudari. nam ſi propter uoluptatem: quæ eſt iſta laus, quæ poſſit è macello peti? nō is uir eſt, ut, cū honeſtatem eo loco habeat, ut ſine ea iucūde neget poſſe uiui, illud honeſtum, quod populare ſit, ſentiat, & ſine eo iucūde neget uiui poſſe: aut quidquam aliud honeſtum intelligat, niſi quod ſit rectum ipſum, quod per ſe, ſua ui, ſua natura, ſua ſit ſponte laudabile. itaque Torquate cum diceres clamare Epicurū, non poſſe iucunde uiui, niſi honeſte, & ſapienter, & iuſte uiueretur; tu ipſe mihi gloriari uidebare.

tanta uis inerat in uerbis propter earum rerum, quæ ſignificabantur his uerbis, dignitatem, ut altior fieres, ut interdũ inſiſteres, ut nos intuens, quaſi teſtificarere, laudari honeſtatem, & iuſtitiam aliquãdo ab Epicuro. *quã te decebat ijs uerbis uti, quibus ſi philoſophi non uterentur, philoſophia omnino non egeremus: iſtorũ enim uerborum amore, quæ perraro appellantur ab* Epicuro, *ſapiẽtiæ, fortitudinis, iuſtitiæ, tẽperãtiæ, præſtantiſſimis ingenijs homines ſe ad philoſophiæ ſtudium cõtulerunt. oculorũ, inquit* Plato, *eſt in nobis ſenſus acerrimus: quibus ſapientiam non cernimus. quàm illa ardenteis amores excitaret ſui, ſi uideretur? cur tandem? an quòd illa callida eſt, ut optime poſſit architectari uoluptates? cur iuſtitia laudatur? aut unde eſt hoc contritum uetuſtate prouerbium, quicum in tenebris? hoc dictum in una re, latiſſime patet: ut in omnibus factis re, non teſte moueamur: ſunt enim leuia, & perinfirma, quæ dicebantur à te, cum animi conſcientia improbos excruciari, tum etiam pœnæ timore: qua aut afficiuntur, aut ſemper ſunt in metu ne afficiantur aliquando. non oportet timidum, aut imbecillo animo fingi, non bonũ illum uirum, qui quidquid fecerit ipſe ſe cruciet, omniaq́; formidet, ſed omnia callide referentem ad utilitatem, acutum, uerſutum, ueteratorem, facile ut excogitet quo modo occulte ſine teſte, ſine ullo conſcio fallat. an tu me de* L. Tubulo *putas dicere? qui, cum prætor quæſtionem inter ſicarios exercuiſſet, ita aperte cepit pecunias ob rẽ iudicandam, ut anno proximo* P. Scæuola *tribunus pl. ferret ad plebem, uellent ne de eare quæri. quo plebiſcito, decreta à ſenatu eſt cõſuli quæſtio* Cn. Scipioni. *profectus*

fectus in exilium Tubulus ſtatim, nec reſpódere auſus: erat enim res aperta: non igitur de improbo, ſed callide improbo quærimus: qualis Q. Pompeius in fœdere Numantino inficiando fuit. nec uero omnia timentem: primum qui animi conſcientiam non curet: quam ſcilicet cõprimere nihil eſt negocij: is enim, qui occultus, & tectus dicitur, tantum abeſt ut ſe indicet: perficiet etiã ut dolere alterius improbe facto uideatur: quid eſt enim aliud, eſſe uerſutum? memini me adeſſe P. Seſtilio Rufo, cum is ad amicos rem ita deferret, ſe eſſe hæredem Q. Fabio Gallo. cuius in teſtamento ſcriptum eſſet, ſe eſſe ab eo rogatum, ut omnis hæreditas ad filiam perueniret. id Seſtilius factum negabat: poterat autem impune: quis enim redargueret? nemo noſtrum negabat: eratq; ueriſimilius, hunc mentiri, cuius intereſſet, quã illũ, qui id ſe rogaſſe ſcripſiſſet, quod debuiſſet rogare. addebat etiam ſe in legem Voconiã iuratum contra eam facere non audere, niſi aliter amicis uideretur. aderamus nos quidem adoleſcentes, ſed & multi ampliſſimi uiri: quorum nemo cenſuit plus filiæ dandum, quam poſſet ad eam lege Voconia peruenire. tenuit permagnam Seſtilius hæreditatem. unde, ſi ſecutus eſſet eorum ſententiam, qui honeſta & recta emolumentis omnibus, & commodis anteponerent, ne nummum quidem unum attigiſſet. num igitur poſtea cenſes anxio animo, aut ſolicito fuiſſe? nihil minus. cõtráq;, illa hæreditate diues, ob eãq; rem lætus: magni enim æſtimabat pecuniam non modo non contra leges, ſed etiam legibus partam. quæ quidem uel cum periculo eſt quærenda uobis. eſt n. effectrix multarum & magnarum uoluptatum. ut igitur illis, qui,

recta &

recta & honeſta quæ ſunt, ea ſtatuũt per ſe expetenda, adeunda ſunt quæuis pericula decoris, honeſtatisq́; cauſa: ſic ueſtris, qui omnia uoluptate metiuntur, pericula adeunda ſunt, ut adipiſcãtur magnas uoluptates. ſi magna res, magna hæreditas agetur, cum pecunia uoluptates pariantur plurimæ, idem erit Epicuro ueſtro faciendum, ſi ſuum finem bonorum ſequi uolet, quod Scipioni magna gloria propoſita, ſi Annibalem in Africã retraxiſſet. itaque quantum adijt periculum? ad honeſtatem enim ille omnem conatum ſuum referebat, non ad uoluptatẽ. ſi ueſter ſapiens magno aliquo emolumento cõmotus, animi cauſa, ſi opus fuerit, dimicabit. occultum facinus eſſe potuerit, gaudebit: deprehenſus, omnẽ pœnam contemnet: erit enim inſtructus ad mortem contemnendam, ad exilium, ad ipſum etiã dolorem. quem quidem uos, cum improbis pœnam proponitis, impatibilem facitis; cum ſapientem ſemper boni plus habere uultis, tolerabilem. ſed finge non ſolum callidum eum, qui aliquid improbe faciat, uerum etiam præpotentem: ut M. Craſſus fuit; qui tamen ſolebat uti ſuo bono: ut hodie eſt noſter Pompeius; cui recte facienti gratia eſt habenda: eſſe enim quamuis uellet iuſtus, iniquus poterat impune. quam multa uero iniuſte fieri poſſunt, quæ nemo poſſit reprehendere? ſi te amicus tuus moriens rogauerit, ut hæreditatem reddas ſuæ filiæ; nec uſquam id ſcripſerit, ut ſcripſit Fabius; nec cuiquam dixerit; quid facias? tu quidem reddes: ipſe Epicurus fortaſſe redderet: ut Sex. Peduceius Sex. F. is, qui hunc noſtrum reliquit, effigiem & humanitatis, & probitatis ſuæ filium, tum doctus, tũ omniũ uir optimus, et iuſtiſſimus,

cum ſciret nemo eum rogatum à C. Plotio equite R. ſplé dido Nurſino, ultro ad mulierem uenit, eiq́; nihil opinā ti uiri mandatum expoſuit, hæreditatemq́; reddidit. ſed ego ex te quæro, quoniam idem tu certe feciſſes: non ne intelligis eo maiorem uim eſſe naturæ, quòd ipſi uos, qui omnia ad ueſtrum commodum, et, ut ipſi dicitis, ad uolu ptatem referatis, tamen ea faciatis, è quibus appareat non uoluptatem uos, ſed officium ſequi? plusq́; rectā na turam, quàm rationem prauam ualere? ſi ſcieris, inquit Carneades, aſpidem occulte latere uſpiam, & uelle imprudentem ſuper eā aſſidere, cuius mors tibi emolumen tum factura ſit: improbe feceris, niſi monueris ne aſſideat: ſed impune tamen id te conſtat feciſſe: quis enim coarguere poſſit? ſed nimis multa: perſpicuum eſt enim niſi æquitas, fides, iuſtitia proficiſcantur à natura, et ſi omnia hæc ad utilitatem referantur, uirum bonum non poſſe reperiri. ſed de his rebus ſatis multa in noſtris de rep. libris ſunt dicta à Lælio. Transfer idem ad modeſtiam, uel temperātiam, quæ eſt moderatio cupiditatum rationi obediens. ſatis ne ergo pudori conſulat, ſi quis ſine teſte libidini pareat? an eſt aliquid per ſe ipſum fla gitioſum, etiā ſi nulla comitetur infamia? quid fortes ui ri? uoluptatum ne calculis ſubductis prælium ineunt, ſanguinem pro patria profundunt, an quodā animi ardore atque impetu cōcitati? utrum tādem cenſes Torqua te, imperioſum illum, ſi noſtra uerba audiret, tuā ne de ſe orationem libentius auditurum fuiſſe, an meam, cum ego dicerem nihil eum feciſſe ſua cauſa, omniaq́; reip. tu contra nihil, niſi ſua? ſi uero id etiā explanare uelles apertius, diceres nihil eum feciſſe niſi uoluptatis cauſa.

quò modo eum tandem laturum fuiſſe exiſtimes? eſto: fecerit, ſi ita uis, Torquatus propter ſuas utilitates: malo enim dicere, quã uoluptates, in tanto præſertim uiro. num etiam eius collega, P. Decius, princeps in ea familia conſulatus, cum ſe deuoueret, & equo admiſſo in mediam aciem Latinorum irrueret, aliquid de uoluptatibus ſuis cogitabat? nã ubi eam caperet, aut quando, cum ſciret confeſtim eſſe moriendum, eamq; mortem ardentiore ſtudio peteret, quàm Epicurus uoluptatem petendã putat? quod quidem eius factum niſi eſſet iure laudatum, non eſſet imitatus quarto cõſulatu ſuo filius: neque porro ex eo natus, cum Pyrrho bellum gerens, conſul cecidiſſet in prælio, ſeq; è cõtinenti genere tertiã uictimam reip. præbuiſſet. contineo me ab exemplis græcis: hoc modicum eſt: Leonidas, Epaminundas, tres aliqui, aut quatuor. ego ſi noſtros colligere cœpero, perficiam illud quidem, ut ſe uirtuti tradat conſtringendam uoluptas: ſed dies me deficiet: et, ut A. Varius, qui eſt habitus iudex durior, dicere cõſeſſori ſolebat, cũ datis teſtibus alij tamen citarentur, Aut hoc teſtium ſatis eſt, aut neſcio quid ſatis ſit; ſic à me ſatis teſtium eſt dictũ. quid enim? te ipſum digniſſimũ maioribus tuis uoluptas ne induxit, ut adoleſcentulus eriperes P. Syllæ conſulatum? quem cum ad patrem tuum retuliſſes fortiſſimũ uirum, qualis ille uel conſul, uel ciuis cum ſemper, tum poſt conſulatũ fuit? quo quidem auctore nos ipſi ea geſſimus, ut omnibus potius, quam ipſis nobis conſuluerimus. At quàm pulchre dicere uidebare, cum ex altera parte ponebas cumulatum aliquem plurimis, et maximis uoluptatibus, nullo nec præſenti, nec futuro dolore; ex altera autem

cruciatibus maximis toto corpore, nulla nec adiuncta, nec ſperata uoluptate: et quærebas, quis aut hoc miſerior, aut ſuperiore illo beatior foret: deinde cõcludebas, ſummum malum eſſe dolorem, ſummum bonũ uoluptatem. L. Thorius Balbus fuit Lanuuinus: quem meminiſſe tu non potes. is ita uiuebat, ut nulla tã exquiſita poſſet inueniri uoluptas, qua non abundaret. erat & cupidus uoluptatum, & cuiuſuis generis eius intelligens, & copioſus; ita nõ ſuperſtitioſus, ut illa plurima in ſua patria ſacrificia & phana contemneret; ita nõ timidus ad mortem, ut in acie ſit ob remp. interfectus. cupiditates non Epicuri diuiſione finiebat, ſed ſua ſatietate: habebat tamen rationem ualetudinis: utebatur ijs exercitationibus, ut ad cœnam & eſuriens, & ſitiens ueniret; eo cibo, qui & ſuauiſſimus eſſet, et idem facillimus ad concoquendum; uino & ad uoluptatem, & ne noceret. cetera illa adhibebat, quibus demptis negat ſe Epicurus intelligere quid ſit bonum. aberat omnis dolor. qui ſi adeſſet, nec molliter ferret, & tamẽ medicis plus, quàm philoſophis uteretur. color egregius, integra ualetudo, ſumma gratia, uita denique cõferta uoluptatum omnium uarietate. hunc uero beatum oratio quidem ueſtra ſic cogitat. ego, huic quem anteponam, non audeo dicere: dicet pro me ipſa uirtus: nec dubitabit iſti ueſtro beato M. Regulum anteponere. quem quidem, cum ſua uoluntate, nulla ui coactus, propter fidem, quam dederat hoſti, ex patria Carthaginem reuertiſſet, tũ ipſum, cum uigilijs & fame cruciaretur, clamat uirtus beatiorem fuiſſe, quam potantem in roſa Thorium. bella magna geſſerat is: bis conſul fuerat: triumpharat: nec ta-

men ſua illa ſuperiora tam magna, nec tam præclara du cebat, quam illum ultimũ caſum, quem propter fidem, conſtantiamq́; ſuſceperat: qui nobis miſerabilis uidetur audientibus, illi perpetienti erat uoluptarius: non enim hilaritate, nec laſciuia, nec riſu, aut ioco comite leuitatis, ſed ſæpe etiam triſtes firmitate, & conſtantia ſunt beati. ſtuprata per uim Lucretia à regis filio, teſtata ciues, ſe ipſam interemit. hic dolor populi duce & auctore Bruto, cauſa ciuitati libertatis fuit: ob eiusq́; mulieris memoriam primo anno & uir, et pater eius cõſul eſt factus. tenuis L. Virginius, unusq́; de multis, ſexageſimo anno poſt libertatem receptã, Virginiam filiam ſua manu occidit, potius quàm ea App. Claudij libidini, qui tum erat ſummo in imperio, dederetur. aut hæc tibi Torquate ſunt uituperanda, aut patrocinium uoluptatis repudiandum: quod autem patrocinium, aut quæ iſta cauſa eſt uoluptatis, quæ nec teſtes ullos è claris uiris, nec laudatores poterit adhibere? ut enim nos ex annalium monumentis teſtes excitamus eos, quorum omnis uita conſumpta eſt in laboribus glorioſis, qui uoluptatis nomen audire non poſſent: ſic in ueſtris diſputationibus hiſtoria mutata eſt. nunquam audiui in Epicuri ſchola Lycurgum, Solonem, Milciadẽ, Themiſtoclem, Epaminondam nominari: qui in ore ſunt ceterorum omnium philoſophorum. nunc uero, quoniam hæc nos etiam tractare cœpimus, ſuppeditabit nobis Atticus de theſauris ſuis, quos & quantos uiros habere teſtium ſat eſt. nõ ne melius eſt de his aliquid, quàm tantis uoluminibus de Themiſtocle loqui? ſint iſta Græcorum. quãquam ab his philoſophiam, & omnes ingenuas diſciplinas habemus.

ſed

ſed tamen eſt aliquid, quod nobis non liceat, liceat illis. pugnant Stoici cum Peripateticis. alteri negant quidquam eſſe bonum, niſi quod honeſtum ſit: alteri, plurimum ſe, & lóge, longeq́; plurimum tribuere honeſtati, ſed tamen & in corpore & extra eſſe quædam bona. et certamen honeſtum, & diſputatio ſplendida: omnis eſt enim de uirtutis dignitate contentio. at cum tuis cũ diſſeras, multa ſunt audienda etiam de obſcœnis uoluptatibus, de quibus ab Epicuro ſæpiſſime dicitur. non potes ergo iſta tueri Torquate, mihi crede, ſi te ipſe, & tuas cogitationes, & ſtudia perſpexeris. pudebit te inquam illius tabulæ, quam Cleanthes, ſane cómode, uerbis pingere ſolebat. iubebat eos, qui audiebant, ſecum ipſos cogitare pictam in tabula uoluptatem, pulcherrimo ueſtitu, & ornatu regali, in ſolio ſedentem: præſto eſſe uirtutes, ut ancillulas. quæ nihil aliud agerent, nullum ſuum officium ducerent, niſi ut uoluptati miniſtrarent, & eam tantum ad aurem admonerent (ſi modo id pictura intelligi poſſet) ut caueret, ne quid perficeret imprudens, quod offenderet animos hominum; aut quidquam, è quo oriretur aliquis dolor. nos quidem uirtutes ſic natæ ſumus, ut tibi ſeruiremus: aliud negocij nihil habemus. at negat Epicurus (hoc enim ueſtrum lumen eſt) quenquam, qui honeſte non uiuat, iucunde poſſe uiuere. quaſi ego id curem, quid ille aiat, aut neget. illud quæro, quid ei, qui in uoluptate ſummum bonum putat, conſentaneum ſit dicere. quid affers, cur Thorius Poſthumius, cur Chius, cur omnium magiſter Orata nō iucundiſſime uixerit? ipſe negat, ut ante dixi, luxurioſorum uitam reprehendendam, niſi plane fatui ſint, id

eſt niſi aut cupiant, aut metuant. quarum ambarum rerum cum medicinã pollicetur, luxuriæ licentiam pollicetur: his enim rebus detractis, negat ſe reperire in aſotorum uita quod reprehendat. non igitur poteſtis uoluptate omnia dirigentes aut tueri, aut retinere uirtutem. nã nec uir bonus ac iuſtus haberi debet, qui, ne malum habeat, abſtinet ſe ab iniuria. noſti credo illud;

Nemo pius eſt, qui pietatem cauet.

caue quidquam putes eſſe uerius: nec enim dum metuit, iuſtus eſt: et certe, ſi metuere deſtiterit, nõ erit. non metuit autem, ſiue celare poterit, ſiue opibus magnis quidquid fecerit, obtinere: certeq; malet exiſtimari bonus uir, ut non ſit; quàm eſſe, ut nõ putetur. ita, quod certiſſimum eſt, pro uera, certaq; iuſtitia ſimulationem nobis iuſtitiæ traditis, præcipitisq; quodam modo ut noſtram ſtabilẽ conſcientiam contemnamus, aliorũ errantem opinionem aucupemur. Quæ dici eadem de ceteris uirtutibus poſſunt: quarum omnium fundamenta uos in uoluptate, tanquam in aqua, ponitis. quid enim? fortem ne poſſumus dicere eũdem illũ Torquatum? delector enim, quanquã te nõ poſſum, ut ais, corrumpere: delector, inquam, & familia ueſtra, & nomine. & hercule modo uir optimus noſtriq; amantiſſimus A. Torquatus uerſatur ante oculos: cuius quantũ ſtudium, et quàm inſigne fuerit erga me temporibus illis, quæ nota ſunt omnibus, ſcire neceſſe eſt utrunque ueſtrũ. quæ mihi ipſi, qui uolo & eſſe, et haberi gratus, grata non eſſent, niſi eum perſpicerem mea cauſa mihi amicũ fuiſſe, non ſua. niſi hoc dicis ſua, quod intereſt omnium recte facere. ſi id dicis, uicimus: id enim uolumus, id, cõtendimus, ut officij fru-

ctus

ctus ſit ipſum officium. hoc ille tuus nõ uult, omnibusq́; ex rebus uoluptatem, quaſi mercedem, exigit. ſed ad illum redeo. ſi uoluptatis cauſa cũ Gallo apud Anienem depugnauit prouocatus, & ex eius ſpolijs ſibi & torquem, & cognomẽn induit, ullam aliam ob cauſam niſi quòd ei talia facta digna uiro uidebantur: fortem non puto. iã ſi modeſtia, ſi pudicitia, ſi uno uerbo temperantia pœnæ aut infamiæ metu coercebuntur, non ſanctitate ſua ſe tuebuntur: quod adulteriũ, quod ſtuprum, quæ libido non ſe proripiet, et proijciet aut occultatione propoſita, aut impunitate, aut licentia? Quid illud Torquate, quale tandem uidetur? te iſto nomine, ingenio, gloria, quæ facis, quæ cogitas, quæ contendis, quo referas, cuius rei cauſa perficere quæ conaris uelis, quid optimũ denique in uita iudices, nõ audere in conuentu dicere? quid.n. mereri uelis iã, cum magiſtratum inieris, et in concionem aſcenderis (eſt enim tibi edicendum, quæ ſis obſeruaturus in iure dicendo: et fortaſſe etiã, ſi tibi erit uiſum, aliquid de maioribus tuis, et de te ipſo dices more maiorum) quid merearis igitur, ut te dicas in eo magiſtratu omnia uoluptatis cauſa facturum eſſe? teq́; nihil feciſſe in uita, niſi uoluptatis cauſa? an me, inquis, tam amentem putas, ut apud imperitos iſto modo loquar? at tu eadem iſta dic in iudicio: aut, ſi coronã times, dic in ſenatu. nũquam facies. cur, niſi quòd turpis eſt oratio? me ne ergo, & Triariũ dignos exiſtimas, apud quos turpiter loquare? uerũ eſto. uerbum ipſum uoluptatis non habet dignitatem: nec nos fortaſſe intelligimus: hoc.n. identidem dicitis, non intelligere nos uoluptatem quam dicatis. rem uidelicet difficilem & obſcurã. indiuiduã,

et intermundia, quæ nec ſunt ulla, nec poſſunt eſſe, intelligimus: uoluptas, quæ paſſeribus omnibus nota eſt, à nobis intelligi nõ poteſt. quid, ſi efficio, ut fateare me non modo, quid ſit uoluptas, ſcire, (eſt. n. iucundus motus in ſenſu) ſed etiã quid eam tu uelis eſſe? tũ enim eã ipſam uis, quã modo ego dixi: et nomen imponis, in motu ut ſit, et faciat aliquã uarietatem: tum aliam quandã ſummã uoluptatem, cui addi nihil poſſit. eam tu adeſſe, cum dolor omnis abſit, eamq́; ſtabilem appellas. ſit ſane iſta uoluptas. dic in quo uis conuentu, te omnia facere, ne doleas. ſi ne hoc quidem ſatis ample, ſatis honeſte dici putas, dic te omnia & in iſto magiſtratu, & in omni uita utilitatis tuæ cauſa facturum, nihil niſi quod expediat, nihil denique niſi tua cauſa: quem clamorem cõcionis, aut quã ſpem conſulatus eius, qui tibi paratiſſimus eſt, futurã putes? eã ne rationem ſequare, qua tecũ ipſe, & cum tuis utare; profiteri autem, & in mediũ proferre non audeas? at uero illa, quæ Peripatetici, quæ Stoici dicunt, ſemper tibi in ore ſunt, in iudicijs, in ſenatu, officium, æquitatem, dignitatem, fidem, recta, honeſta, digna imperio, digna populo R. omnia pericula pro rep. mori pro patria. hæc cũ loqueris, nos Barones ſtupemus, tu uidelicet tecũ ipſe rides. nã inter iſta tam magnifica uerba, tamq́; præclara non habet ullum uoluptas locũ, non modo illa, quam in motu eſſe dicitis, quam omnes urbani, ruſtici, omnes, inquam, qui latine loquuntur, uoluptatem uocant; ſed ne hæc quidem ſtabilis, quam præter uos nemo appellat uoluptatem. uide, ne non debeas uerbis noſtris uti, ſententijs tuis. quòd ſi uultum tibi, ſi inceſſum fingeres, quo grauior uiderere, non

eſſes

eſſes tui ſimilis: uerba tu fingas, & ea dicas, quæ nõ ſentias, aut etiam, ut ueſtitum, ſic ſententiam habeas aliam domeſticam, aliam forenſem, ut in fronte oſtentatio ſit, intus ueritas occultetur? uide quæſo, rectum ne ſit. mihi quidẽ eæ ueræ uidentur opiniones, quæ honeſtæ, quæ laudabiles, quæ glorioſæ, quæ in ſenatu, quæ apud populũ, quæ in omni cœtu, concilioq; proferendæ ſint; ne id non pudeat ſentire, quod pudeat dicere. Amicitiæ uero locus ubi eſſe poteſt, aut quis amicus eſſe cuiquam, quẽ nõ ipſum amet propter ipſum? quid aũt eſt amare, ex quo nomen amicitiæ ductum eſt, niſi uelle bonis aliquẽ affici quã maximis, etiã ſi ad ſe ex ijs nihil redeat? ecquid prodeſt, inquis, mihi eo eſſe animo? immo uideri fortaſſe. eſſe. n. niſi eris, nõ potes: qui autẽ eſſe poteris, niſi te amor ipſe ceperit? quod non ſub dubia utilitatis ratione effici ſolet, ſed ipſum à ſe oritur, & ſua ſponte naſcitur. At. n. ſequor utilitatem. manebit ergo amicitia tam diu, quàm diu ſequetur utilitas: & ſi utilitas amicitiam conſtituet, tollet eadem. ſed quid ages tandem, ſi utilitas ab amicitia, ut fit ſæpe, defecerit? relinques ne? quæ iſta amicitia eſt? retinebis? qui conuenit? quid enim de amicitia ſtatueris utilitatis cauſa expetenda, uides. ne in odium ueniam, ſi amicum deſtitero tueri. primum cur iſta res digna odio eſt? num quid eſt turpe, niſi quod eſt? ſi, ne quo incommodo afficiare, nõ relinques amicum: tamen, ne ſine fructu alligatus ſis, ut moriatur, optabis. quòd ſi non modo utilitatem tibi nullam afferet, ſed iacturæ rei familiaris erunt faciundæ, labores ſuſcipiendi, adeundum uitæ periculum: ne tum quidem te reſpicies, & cogitabis ſibi quenque

natum

natum eſſe, & ſuis uoluptatibus? uadem te ad mortem tyrãnc dabis pro amico, ut Pythagoreus ille fecit Siculo tyranno? aut Pylades cum ſis, dices te eſſe Oreſtem, ut moriare pro amicc? aut ſi eſſes Oreſtes, Pyladem refelleres, te indicares? & ſi id non probares, quo minus ambo unà necaremini, non deprecarere? faceres tu quidem Torquate hæc omnia: nihil enim arbitror magna laude dignum, quod te prætermiſſurum credam aut mortis, aut doloris metu. non quæritur autem, quid naturæ tuæ conſentaneum ſit, ſed quid diſciplinæ. ratio iſta, quã defendis, præcepta, quæ didiciſti, quæ probas, funditus euertunt amicitiam: quamuis eam Epicurus, ut facit, in cœlum efferat laudibus. at coluit ipſe amicitias. quaſi quis illum neget & bonum uirum, & comem, & humanum fuiſſe. de ingenio eius in his diſputationibus, non de moribus quæritur. ſit iſta in Græcorũ leuitate peruerſitas, qui maledictis inſectãtur eos, à quibus de ueritate diſſentiunt. ſed quamuis comis in amicitijs tuendis fuerit, tamen ſi hæc uera ſunt, (nihil enim affirmo) non ſatis acutus fuit. at multis ſe probauit. & quidem iure fortaſſe: ſed tamen non grauiſſimũ eſt teſtimonium multitudinis. in omni enim arte, uel ſtudio, uel quauis ſcientia, uel in ipſa uirtute, optimum quidque rariſſimum eſt. ac mihi quidem, quòd & ĩpſe bonus uir fuit, & multi Epicurei fuerunt, & hodie ſunt & in amicitijs fideles, & in omni uita conſtantes, & graues, nec uoluptate, ſed officio conſilia moderantes, hoc uidetur maior uis honeſtatis, & minor uoluptatis. ita enim uiuunt quidam, ut eorum uita refellatur oratio, atque ut ceteri exiſtimantur dicere melius, quám

us, quàm facere: ſic hi mihi uidentur facere melius, quàm dicere. Sed *hæc nihil ſane ad rem. illa uideamus, quæ à te de amicitia dicta ſunt. è quibus unum mihi uidebar ab ipſo* Epicuro *dictum agnoſcere: amicitiam à uoluptate non poſſe diuelli, ob eamq; rem colendã eſſe, quòd ſine ea tuto & ſine metu uiui non poſſet, nec iucũde quidem poſſet.* Satis *eſt ad hoc reſpõſum. attuliſti aliud humanius horum recentiorũ, nunquã dictũ ab ipſo illo, quod ſciam: primo utilitatis cauſa amicum expeti. cum autem uſus acceſſiſſet, tum ipſum amari propter ſe, etiam omiſſa ſpe uoluptatis. hoc etſi multis modis reprehendi poteſt, tamen accipio quod dat: mihi. n. ſatis eſt, ipſis non ſatis. nã aliquando poſſe recte fieri dicũt nulla expectata, nec quæſita uoluptate.* Poſuiſti *autẽ, dicere alios fœdus quoddam inter ſe facere ſapientes, ut, quemadmodũ ſint in ſe ipſos animati, eodem modo ſint erga amicos: & id & fieri poſſe, & ſæpe eſſe factũ, & ad uoluptates percipiendas maxime pertinere. hoc fœdus facere ſi potuerũt, faciant etiã illud, ut æquitatem, modeſtiã, uirtutes omnes per ſe ipſas gratis diligant. at uero ſi fructibus, & emolumentis, & utilitatibus amicitias colemus, ſi nulla caritas erit, quæ faciat amicitiã ipſam ſua ſponte, ui ſua, ex ſe, & propter ſe expetendã: dubiũ eſt, quin fundos, & inſulas amicis anteponamus? licet hic rurſus ea cõmemores, quæ optimis uerbis ab* Epicuro *de laudibus amicitiæ dicta ſunt: non quæro, quid dicat, ſed quid cõuenienter rationi poſſit, et ſententiæ ſuæ dicere. utilitatis cauſa amicitia eſt quæſita: nũ igitur utiliorem tibi hũc* Triariũ *putas eſſe poſſe, quàm ſi tua ſint* Puteolis *gramina? collige omnia, quæ ſoletis,*

ſoletis, præſidiũ amicorũ ſatis eſt tibi in te, ſatis in legibus, ſatis & in mediocribus amicitijs præſidij: cõtemni iã nõ poteris: odiũ autem & inuidiã facile uitabis: ad eas enim res ab Epicuro præcepta dãtur: & tamen non tantis uectigalibus ad liberalitatem utens, etiã ſine hac Pyladea amicitia, multorum te beneuolentia præclare & tuebere, & munies. at quicum ioca, ſeria, ut dicitur, quicum arcana, quicum occulta omnia? tecum optime, deinde etiam cum mediocri amico. ſed fac iſta eſſe non importuna: quid ad utilitatem tantæ pecuniæ? uides igitur, ſi amicitiam ſua caritate metiare, nihil eſſe præſtãtius; ſin emolumẽto, ſummas familiaritates prædiorum pretioſorum mercede ſuperari. me ipſum igitur ames oportet, non mea, ſi ueri amici futuri ſumus. ſed in rebus apertiſſimis nimium longi ſumus: perfecto.n.& concluſo, nec uirtutibus, nec amicitijs uſquam locum eſſe, ſi ad uoluptatem omnia referantur, nihil præterea magnopere dicendũ, attamen ne cui loco nõ uideatur eſſe reſponſum, pauca etiam nũc dicã ad reliquã orationem tuam. Quoniam igitur omnis ſumma philoſophiæ ad beate uiuendum refertur, idq; unũ expetentes homines ſe ad hoc ſtudium contulerunt; beate autem uiuere alij in alio, uos in uoluptate ponitis; item contra, omnem miſeriam in dolore: id primum uideamus beate uiuere ueſtrum quale ſit. atque hoc dabitis, ut opinor, ſi modo ſit aliquid eſſe beatum, id oportere totum poni in poteſtate ſapientis. nam ſi amitti uita beata poteſt, beata eſſe non poteſt: quis enim confidit ſemper ſibi illud ſtabile, & firmum permanſurum, quod fragile & caducum ſit? qui autem diffidet perpetuitati bonorum

ſuorum,

ſuorum, timeat neceſſe eſt, ne aliquando amiſſis illis ſit miſer: beatus autem eſſe in maximarum rerũ timore nemo poteſt: nemo igitur eſſe beatus poteſt: neq;.n. in aliqua parte, ſed in perpetuitate temporis uita beata dici ſolet: neq; appellatur omnino uita beata, niſi confecta, atq; abſoluta: nec poteſt quiſquam alias beatus eſſe, alias miſer. qui.n. exiſtimabit poſſe ſe miſerũ eſſe, beatus non erit: nam cum ſemel eſt ſuſcepta beata uita, tã permanet, quã ipſa illa effectrix beatæ uitæ ſapientia, neque expectat ultimũ tempus ætatis: quod Crœſo *ſcribit* Herodotus *præceptum à* Solone. *etenim, quẽadmodũ tute dicebas, negat* Epicurus *diuturnitatem quidem temporis ad beate uiuendum aliquid afferre, nec minorem uoluptatem percipi in breuitate temporis, quam ſi illa ſit ſempiterna. hæc dicuntur inconſtantiſſime. cum enim ſummum bonum in uoluptate ponat, negat infinito tempore ætatis uoluptatem fieri maiorem, quã finito, atque modico. qui bonũ omne in uirtute ponit, is poteſt dicere perfici beatã uitã perfectione uirtutis: negat.n. ſummo bono afferre incrementum diem. qui autem uoluptate uitã effici beatam putabit, qui ſibi is conueniet, ſi negabit uoluptatem creſcere longinquitate? igitur ne dolorem quidem. an dolor longiſſimus quiſque miſerrimus, uoluptatem non optabiliorem diuturnitas facit? quid eſt igitur, cur ita ſemper deum appellet* Epicurus *beatum & æternum? dempta.n. æternitate nihilo beatior* Iupiter, *quàm* Epicurus. *uterque.n. ſummo bono fruitur, ideſt uoluptate. at.n. hic etiam dolore: nam eũ nihili facit: ait.n. ſe, ſi uratur, quam hoc ſuaue, dicturum. qua igitur re à deo uincitur, ſi æternitate non uincitur*

citur? in qua quid eſt boni, præter ſummam uoluptatẽ, & eam ſempiternam? quid ergo attinet glorioſe loqui, niſi cõſtanter loquare? in uoluptate corporis, addam ſi uis animi, dũ ea ipſa, ut uultis, ſit quod & in corpore, ſitum eſt uiuere beate. quid? iſtam uoluptatem perpetuam quis poteſt præſtare ſapienti? nam quibus rebus efficiuntur uoluptates, hæ non ſunt in poteſtate ſapientis: non. n. in ipſa ſapientia poſitum eſt beatũ eſſe, ſed in ijs rebus, quas ſapientia cõparat ad uoluptatem. totum autem id externum: & quod externum, id in caſu eſt. ita fit beatæ uitæ domina fortuna. quam Epicurus *ait exiguam interuenire ſapienti. age, inquies, iſta parua ſunt. ſapientem locupletat ipſa natura: cuius diuitias* Epicurus *ipſe parabiles eſſe docuit. hæc bene dicuntur: nec ego repugno: ſed inter ſe ipſa pugnant: negat. n. tenuiſſimo uictu, id eſt cõtemptiſſimis eſcis, et potionibus minorem uoluptatem percipi, quã rebus exquiſitiſſimis ad epulãdũ. huic ego, ſi negaret quidquã intereſſe ad beate uiuendũ quali uteretur uictu, cõcederem, laudarem etiã: uerũ. n. diceret: idq;* Socratem, *qui uoluptatem nullo loco numerat, audio dicentem, cibi cõdimentũ eſſe famem, potionis ſitim: ſed qui ad uoluptatem omnia referens, uiuit ut* Gallonius, *loquitur ut* Frugi *ille* Piſo, *nõ audio. nec. n. eũ, quod ſentiat, dicere exiſtimo. naturales diuitias dixit parabiles eſſe, ꝙ paruo eſſet natura cõtenta. certe, niſi uoluptatem tanti æſtimaretis. nõ minor, inquit, uoluptas percipitur tã ex uiliſſimis rebus, quàm ex pretioſiſſimis. hoc eſt nõ modo cor nõ habere, ſed ne palatum quidem. qui. n. uoluptatem ipſam contemnunt, ijs licet dicere ſe acipenſerem menæ*

non

non anteponere. cui uero in uoluptate ſummum bonum eſt, huic omnia ſenſu non ratione ſunt iudicanda: eaq́; dicenda optima, quæ ſint ſuauiſſima. uerum iſto modo conſequatur ſummas uoluptates non modo paruo, ſed ferme nihilo, ſi poteſt: ſit uoluptas non minor in naſturtio illo, quo ueſci Perſas eſſe ſolitos ſcribit Xenophon; quam in Syracuſanis menſis, quæ à Platone grauiter uituperantur: ſit, inquam, tam facilis, quam uultis, uoluptatis comparatio: quid de dolore dicemus? cuius tanta tormenta ſunt, ut in his beata uita, ſi modo dolor ſummum malum eſt, eſſe non poſſit. ipſe. n. Metrodorus, pene alter Epicurus, beatum eſſe deſcribit his fere uerbis: cũ corpus bene cõſtitutũ ſit, & ſit exploratũ ita futurũ. an id exploratum cuiquã poteſt eſſe, quo modo ſeſe habiturum ſit corpus non dico ad annum, ſed ad ueſperam? dolor igitur, id eſt ſummum malum, metuetur ſemper, etiã ſi nõ aderit. iam. n. adeſſe poterit. qui poteſt igitur habitare in beata uita ſummi mali metus? traditur, inquit, ab Epicuro ratio negligendi doloris. iã ipſum abſurdum, maximũ malum negligi. ſed quæ tandem iſta ratio eſt? maximus dolor, inquit, breuis eſt. primũ, quid tu dicis breue? deinde dolorem tã maximũ? quid enim? ſummus dolor plures dies manere non poteſt? uide, ne etiã menſes. niſi forte eũ dicis, qui, ſimul atq; arripuit, interficit. quis iſtum doloren timet? illum mallem leuares, quo optimum atq; humaniſſimum uirum Cn. Octauium M. filium, familiarem meũ, confici uidi: nec uero ſemel, nec ad breue tempus, ſed & ſæpe plane, & diu. quos, dij immortales, ille, cum omnes artus ardere uiderentur, cruciatus perferebat? nec tamen miſer eſſe,

quia ſummum id malum non erat; tantum modo laborioſus uidebatur. at miſer, ſi in uitioſa, & flagitioſa uita afflueret uoluptatibus. Quod autem magnum dolorem breuem, longinquum leuem eſſe dicitis: id nō intelligo quale ſit: uideo .n. & magnos, & eoſdem longinquos dolores. quædā alia toleratio eſt uerior: qua uti uos nō poteſtis, qui honeſtatē ipſam per ſe non amatis. fortitudinis quædā præcepta ſunt, ac pene leges, quæ effœminari uirū uetant in dolore. quamobrem turpe putandū eſt, non dico dolere (nā id quidē eſt interdū neceſſe) ſed ſaxū illud Lemnium clamore Philoctetæo funeſtare:

Quod eiulatu, queſtu, gemitu, fremitibus
Reſonando multum flebiles uoces refert.
huic Epicurus comparet ſe, ſi poteſt:
Cui uiperino morſu uenæ uiſcerum
Veneno imbutæ tetros cruciatus cient.

ſit Epicurus Philocteta. ſi grauis dolor, breuis. at iam decimum annum in ſpelunca iacet. ſi longus, leuis: dat enim interualla, & relaxat. primum non ſæpe: deinde quæ eſt iſta relaxatio, cum & præteriti doloris memoria recens eſt, & futuri atque impendentis torquet timor? moriatur, inquit. fortaſſe id optimum. ſed ubi illud, plus ſemper uoluptatis? ſi enim ita eſt, uide ne facinus facias, cum mortē ſuadeas. potius ergo illa dicantur, turpe eſſe uiro debilitari, dolore frangi, ſuccumbere. nam iſta ueſtra, ſi grauis breuis, ſi longus leuis, dictata ſunt. uirtutis, magnitudinis animi, patientiæ, fortitudinis fomentis dolor mitigari ſolet. audi, ne longe abeam, moriens quid dicat Epicurus: & intellige facta eius cum dictis diſcrepare. Epicurus Hermacho ſalutē.

Cum

›› Cum ageremus, inquit, uitæ beatum, & eundem ſupre
›› mum diem, ſcribebamus hæc. tanti autem morbi aderāt
›› ueſicæ, & uiſcerum, ut nihil ad eorum magnitudinem
›› poſſit accedere. Ecce miſerum hominem, ſi dolor ſum-
mum malum eſt. dici aliter non poteſt. ſed audiamus
›› ipſum. Compenſabatur tamen, inquit, cum his omnibus
›› animi lætitia, quam capiebam memoria rationū, inuen
›› torumq́; noſtrorum. ſed tu, ut dignum eſt tua erga me,
›› & erga philoſophiam uoluntate, ab adoleſcentia ſuſce-
›› pta, fac ut Metrodori tueare liberos. Non ego iam Epa-
minundæ, non Leonidæ mortem huius morti antepo-
no. quorum alter, cū uiciſſet Lacedæmonios apud Man-
tineam, ſimulq́; ipſe graui uulnere exanimari ſe uide-
ret; ut primū deſpexit, quæſiuit ſaluus ne eſſet clypeus:
cum ſaluū eſſe flentes ſui reſpondiſſent, rogauit eſſent ne
fuſi hoſtes: cumq́; id quoque ut cupiebat audiuiſſet, euel
li iuſſit eā, qua erat transfixus, haſtā. ita multo ſangui-
ne profuſo in lætitia et in uictoria eſt mortuus. Leoni-
das autem rex Lacedæmoniorum ſe in Thermopylis, tre
centosq́; eos, quos eduxerat Sparta, cum eſſet propoſita
aut fuga turpis, aut glorioſa mors, oppoſuit hoſtibus.
præclaræ mortes ſunt imperatoriæ. philoſophi autem
in ſuis lectulis plerunque moriuntur. refert tamen, ꝙ ſi
bi uidetur eſſe morienti magna laus. cōpenſabatur, in-
quit, cum ſummis doloribus lætitia. audio equidē philo
ſophi uocem Epicure. ſed, quid tibi dicendum ſit obli-
tus es. primum enim, ſi uera ſunt ea, quorum recorda-
tione te gaudere dicis, hoc eſt ſi uera ſunt tua ſcripta,
& inuenta: gaudere non potes: nihil enim iam habes,
quod ad corpus referas: eſt autem à te ſemper dictum,

m nec

nec gaudere quenquã, niſi propter corpus, nec dolere. præteritis, inquit, gaudeo. quibuſnam præteritis? ſi ad corpus pertinentibus, rationes tuas te uideo cõpenſare cum iſtis doloribus, non memoriam corpore perceptarũ uoluptatũ. ſi autem ad animum, falſum eſt, quòd negas animi ullum eſſe gaudium, quod non referatur ad corpus. cur deinde Metrodori *liberos cõmẽdas? quid ex iſto tuo egregio officio, & tanta fide (ſic enim exiſtimo) ad corpus refers? huc, & illuc* Torquate *uos uerſetis licet: nihil in hac præclara epiſtola ſcriptum ab* Epicuro *congruens & conueniens decretis eius reperietis. ita redarguitur ipſe à ſeſe, ueneuntq; ſcripta eius probitate ipſius, ac moribus. nam iſta commendatio puerorum, memoria, & caritas amicitiæ, ſummorum officiorum in extremo ſpiritu conſeruatio, indicat innatam eſſe homini probitatem gratuitam, non mutuatam uoluptatibus, nec præmiorum mercedibus euocatam: quod enim teſtimonium maius quærimus, quæ honeſta et recta ſint, ipſa eſſe optabilia per ſeſe, cum uideamus tanta eſſe officia morientis? ſed ut epiſtolam laudandam arbitror eam, quam modo totidem fere uerbis interpretatus ſum: (quanquam ea cum ſententia eius philoſophi nullo modo congruebat) ſic eiuſdem teſtamentum nõ ſolum à philoſophi grauitate, ſed etiam ab ipſius ſententia iudico diſcrepare: ſcripſit enim & multis ſæpe uerbis, & breuiter, apteq; in eo libro, quem modo nominaui, mortem nihil ad nos pertinere: quod enim diſſolutum ſit, id eſſe ſine ſenſu: quod autem ſine ſenſu ſit, id nihil omnino ad nos pertinere. hoc ipſum elegantius poni, meliuſq; potuit. nam quod ita poſitum eſt, quod diſſolutum ſit,*

id eſſe

id eſſe ſine ſenſu; id eiuſmodi eſt, ut non ſatis plane dicat, quid ſit diſſolutum. ſed tamen intelligo, quid uelit: quæro autem, quid ſit, quòd cum diſſolutione, ideſt morte, ſenſus omnis extinguatur: & cum reliqui nihil ſit omnino, quod pertineat ad nos, tam accurate, tamq; diligenter caueat, & ſanciat, ut Amynomachus & Timocrates hæredes ſui de Hermachi ſententia dent, quod ſatis ſit ad diem agendũ natalem ſuũ quotannis menſe Gamelione; itemq; omnibus menſibus uiceſimo die lunæ dent ad eorum epulas, qui una ſecum philoſophati ſint; ut & ſui, & Metrodori memoria colatur. hæc ergo non poſſum dicere non eſſe hominis & belli, & humani: ſapientis uero nullo modo, phyſici præſertim, quem ſe ille eſſe uult, putare ullum eſſe cuiuſquam diem natalem. quid? uere ne poteſt eſſe dies ſæpius, qui ſemel fuit? certe non poteſt. an eiuſdem modi? ne id quidem, niſi cum multa annorum interceſſerint millia, & omnium ſiderum eodem, unde profecta ſint, fiat ad unum tempus reuerſio. nullus eſt igitur cuiuſquam dies natalis. at habetur. et ego ſcilicet id neſciebam. ſed ut ſit, etiam ne poſt mortem coletur? idq; teſtamento cauebit is, qui uobis quaſi oraculum ediderit, nihil ad nos poſt mortem pertinere? hæc non erant eius, qui innumerabiles mundos infinitasq; regiones, quarum nulla eſſet ora, nulla extremitas, mente peragrauiſſet. nunquid tale Democritus? ut alios omittam, hunc appello, quem ille unum ſecutus eſt. quòd ſi dies notandus fuit, cum ne potius, quo natus; an eum, quo ſapiens factus eſt? non potuit, inquies, fieri ſapiens, niſi natus eſſet. iſto modo ne ſi auia quidem eius nata non eſſet. res tota Torquate

non doctorum hominum, uelle poſt mortem epulis celebrari memoriam ſui nominis. quos quidem dies quemadmodum agatis, & in quantam hominum facetorum urbanitatem incurratis, non dico. nihil opus eſt litibus. tantum dico, magis fuiſſe ueſtrum, agere Epicuri diem natalem, quàm illum teſtamento cauere, ut ageretur. ſed ut ad propoſitum reuertamur, (de dolore enim cū diceremus, ad iſtam epiſtolam delati ſumus) nunc totū illud concludi ſic licet. qui in ſummo malo eſt, iſte cum in eo eſt, non eſt beatus. ſapiens autem ſemper beatus eſt, & eſt aliquando in dolore: non eſt igitur ſummum malum dolor. iam illud quale tandem eſt? bona præterita non effluere ſapienti, mala meminiſſe non oportere. primum in noſtra ne poteſtate eſt, quid meminerimus? Themiſtocles quidem, cum ei Simonides, an quis alius, artem memoriæ polliceretur, obliuionis, inquit, mallem nā memini etiam quæ nolo, obliuiſci nō poſſum quæ uolo. magno hic ingenio. ſed res ſe tamen ſic habet, ut nimis imperioſi philoſophi ſit, uetare meminiſſe. uide ne iſta ſint Manliana ueſtra, aut maiora etiam, ſi imperes quod facere non poſſim. quid, ſi etiam iucunda memoria eſt præteritorum malorum? ut prouerbia non nulla ueriora ſint, quàm ueſtra dogmata. uulgo enim dicitur, iucundi acti labores. nec male Euripides: concludam, ſi potero, latine: græcum enim hunc uerſum noſtis omnes:

Suauis eſt laborum præteritorum memoria.

ſed ad bona præterita redeamus. quæ ſi à uobis talia dicerentur, qualibus C. Marius uti poterat, ut expulſus, egens, in palude demerſus trophæorum recordatione leuaret dolorem ſuum: audirem, & plane probarem: nec enim

enim abſolui beata uita ſapientis, nec ad exitum perduci poterit, ſi prima quæq; bene ab eo cõſulta, atque facta, ipſius obliuione obruentur. ſed uobis uoluptatum perceptarum recordatio beatã uitam facit, & quidem corpore perceptarum. nam ſi quæ ſunt aliæ, falſum eſt, omnes animi uoluptates eſſe è corporis ſocietate. corporis aũt uoluptas etiam ſi præterita delectat, nõ intelligo cur Ariſtoteles Sardanapali epigramma tantopere derideat, in quo ille rex Aſſyriæ glorietur ſe omnes ſecum libidinũ uoluptates abſtuliſſe. quod enim ne uiuus quidem, inquit, diutius ſentire poterat, quàm dũ fruebatur; quo modo id potuit mortuo permanere? fluit igitur uoluptas corporis, & prima quæq; auolat, ut diebat; ſæpiusq́; relinquit cauſas pœnitendi, quàm recordandi. itaque beatior Africanus cũ patria illo modo loquens,

Deſine Roma tuos hoſtes: –

reliqua præclare,

Nanque tibi monumenta mei peperēre labores.

laboribus hic præteritis gaudet: tu iubes uõluptatibus. hic ſe ad ea reuocat, è quibus nihil unquam retulerit ad corpus: tu totus hæres in corpore. illud autem ipſum qui obtineri poteſt, quod dicitis omnes animi & uoluptates & dolores ad corporis uoluptates & dolores pertinere? nihil ne te delectat unquam? uideo, qui cum loquare. te igitur Torquate ipſum per ſe nihil delectat? omitto dignitatem, honeſtatem, ſpeciem ipſam uirtutũ, de quibus ante dictum eſt: hæc leuiora ponam: poema, aut orationem cum aut ſcribis, aut legis, cum omnium factorum, cum regionum conquiris hiſtoriam: ſignum, tabula, locus amœnus, ludi, uenatio, uilla Luculli, (nam

ſi tuam dicerem, latebrā haberes, ad corpus diceres pertinere) ſed ea, quæ dixi, ad corpus ne refers? an eſt aliquid, quod te ſua ſponte delectet? aut pertinaciſſimus fueris, ſi in eo perſtiteris, ad corpus ea, quæ dixi, referre: aut deſerueris totam Epicuri *uoluptatem, ſi negaueris.* Quod *uero à te diſputatū eſt, maiores eſſe uoluptates, & dolores animi quàm corporis, quia triū temporū particeps animus ſit, corpore autem præſentia ſolū ſentiantur: qui probari poteſt, ut is, qui propter me aliquid gaudeat, plus, quàm ego ipſe, gaudeat? animi uoluptas oritur propter uoluptatem corporis; & maior eſt animi uoluptas, quàm corporis: ita fit, ut gratulator lætior ſit, quàm is, cui gratuletur. ſed dum efficere uultis beatum ſapientem, cū maximas animo uoluptates percipiat, omnibusq; partibus maiores, quàm corpore: quid occurrat, nō uidetis: animi enim quoq; dolores percipiet omnibus partibus maiores, quàm corporis. ita miſer ſit aliquando neceſſe eſt is, quem uos beatum ſemper uultis eſſe: nec uero id, dum omnia ad uoluptatem, doloremq; referetis, efficietis, unquam. quare aliud aliquid* Torquate *hominis ſummum bonum reperiendum eſt. uoluptatem beſtijs concedamus: quibus uos de ſummo bono teſtibus uti ſoletis, quid, ſi etiam beſtiæ multa faciunt duce ſua quæq; natura partim indulgenter, uel cū labore, ut in gignendo, in educando? perfacile appareat aliud quiddā ijs propoſitum, nō uoluptatem? turtures & curſu, & peregrinatione lætantur: congregatione aliæ cœtum quodam modo ciuitatis imitātur. uidemus in quodam uolucrum genere non nulla indicia pietatis, cognitionem, memoriam, in multis etiā diſciplinam. ergo in*

beſtijs

beſtijs erunt ſecreta à uoluptate humanarum quędã ſimulacra uirtutum: in ipſis hominibus uirtus niſi uoluptatis cauſa nulla erit, & homini, qui ceteris animantibus plurimum præſtat, præcipui à natura nihil datum eſſe dicemus? nos uero, ſiquidem in uoluptate ſunt omnia, longe multumq; ſuperamur à beſtijs: quibus ipſa terra fundit ex ſeſe paſtus uarios, uarieq; abundãtes nihil laborãtibus: nobis autem aut uix, aut ne uix quidem, ſuppetũt multo labore quærentibus. nec tamen ullo modo ſummum pecudis bonum, & hominis, idem mihi uideri poteſt: quid enim tanto opus eſt inſtrumento in optimis artibus comparandis, quid tanto concurſu honeſtiſſimorum ſtudiorũ, tanto uirtutũ comitatu, ſi ea nullam ad aliam rem niſi ad uoluptatem conquiruntur? ut ſi Xerxes, cum tãtis claſſibus, tantisq; equeſtribus, et pedeſtribus copijs, Helleſponto iuncto, Atho ue perfoſſo, maria ambulauiſſet, terramq; nauigauiſſet, ſi, cũ tanto impetu in Græciam ueniſſet, cauſam eius quis ex eo quæreret tantarum copiarum, tantiq; belli, mel ſe afferre ex Hymetto uoluiſſe diceret, certe ſine cauſa uideretur tanta conatus: ſic nos ſapientem plurimis, & grauiſſimis artibus, atque uirtutibus inſtructum, & ornatum non, ut illum, maria pedibus peragrantem, claſſibus montes, ſed omne cœlum, totamq; cum uniuerſo mari terram mente complexum, uoluptatem petere ſi dicemus, mellis cauſa dicemus tanta molitum. ad altiora quædam, & magnificentiora, mihi crede Torquate, nati ſumus: nec id ex animi ſolum partibus, in quibus ineſt memoria rerũ innumerabilium, uitæ quidem infinita; ineſt coniectura conſequentium, non multum *

 à diuinatione

à diuinatione differens, ineſt moderator cupiditatis pudor, ineſt ad humanam ſocietatem iuſtitiæ fida cuſtodia, ineſt in perpetiendis laboribus, adeundisq́; periculis firma & ſtabilis doloris mortisq́; contemptio: ergo hæc in animis: tu autem etiam membra ipſa, ſenſusq́; conſidera: qui tibi, ut reliquæ corporis partes, nõ comites ſolum uirtutũ, ſed miniſtri etiã uidebũtur. quid, ſi in ipſo corpore multa uoluptati præponenda ſunt, ut uires, ualetudo, uelocitas, pulchritudo? quid tãdem in animis cẽſes? in quibus doctiſſimi illi ueteres ineſſe quiddã cœleſte & diuinum putauerunt? quod ſi eſſet in uoluptate ſummum bonũ, ut dicitis; optabile eſſet, in uoluptate maxima nullo interuallo interiecto, dies, noctesq́; uerſari, cum omnes ſenſus dulcedine omni quaſi perfuſi mouerentur. quis eſt autem dignus nomine hominis, qui unum diem totũ uelit eſſe in iſto genere uoluptatis? Cyrenaici quidem nõ recuſant. ueſtri hæc uerecundius: illi fortaſſe conſtantius. ſed luſtremus animo non has maximas artes, quibus qui carebãt, inertes à maioribus nominabantur: ſed quæro, num exiſtimes non dico Homerum, Archilochum, Pindarum, ſed Phidiã, Polycletum, Zeuxin ad uoluptates artes ſuas direxiſſe? ergo opifex plus ſibi proponet ad formarum, quàm ciuis excellens ad factorum pulchritudinem? quæ autem eſt alia cauſa erroris tãti, tã lõge, lateq́; diffuſi, niſi ꝗ is, qui uoluptatem ſummum bonum eſſe decernit, non cũ ea parte animi, in qua ineſt ratio, atque conſilium, ſed cum cupiditate, ideſt cum animi leuiſſima parte deliberat? quæro enim de te: ſi ſunt dÿ, ut uos etiã putatis, qui poſſunt eſſe beati, cũ uoluptates corpore percipere non poſſunt? aut ſi

ſine

ſine eo genere uoluptatis beati ſunt, cur ſimilem animi uſum in ſapiēte eſſe nolitis? lege laudationes Torquate *non eorum, qui ſunt ab* Homero *laudati, non* Cyri, *non* Ageſilai, *non* Ariſtidis, *non* Themiſtoclis, *non* Philippi, *non* Alexandri: *lege noſtrorum hominum, lege ueſtræ familiæ: neminem uidebis ita laudatum, ut artifex callidus comparādarum uoluptatum diceretur. nō elogia monumentorum id ſignificant, uelut hoc ad portam:* ,, *Vno ore cui plurimæ conſentiunt gentes, populi* ,, *primarium fuiſſe uirum. id ne conſenſiſſe de* Calatino *plurimas gentes arbitramur, primarium populi fuiſſe, ꝙ præſtantiſſimus fuiſſet in conficiendis uoluptatibus? ergo in ijs adoleſcentibus bonam ſpem eſſe dicemus, & magnam indolem, quos ſuis commodis inſeruituros, &, quidquid ipſis expediat, facturos arbitramur? non ne uidemus, quanta perturbatio rerum omnium conſequatur? quanta confuſio? tollitur beneficium: tollitur gratia: quæ ſunt uincula concordiæ: nec enim, ſi tuam ob cauſam cuiquam commodes, beneficium illud habendum eſt, ſed fœneratio: nec gratia deberi uidetur ei, qui ſuam ob cauſam commodauerit. maximas uero uirtutes iacere omnes neceſſe eſt uoluptate dominante. ſunt etiam turpitudines plurimæ, quæ, niſi honeſtas natura plurimum ualeat, cur non cadant in ſapientem non eſt facile defendere.* A*c ne plura complectar, (ſunt enim innumerabilia) bene laudata uirtus uoluptatis aditus intercludat neceſſe eſt. quod iam à me expectare noli. tute introſpice in mentem tuam ipſe: eamq; omni cogitatione pertractans, percontare ipſe te, perpetuis ne malis uoluptatibus perfluens, in ea,*

quam

quã ſæpe uſurpabas, tranquillitate degere omnem ætatem ſine dolore, aſſumpto etiam illo, quod uos quidẽ adiungere ſoletis, ſed fieri non poteſt, ſine doloris metu; an, cũ de omnibus gentibus optime mereréré, cũ opem indigentibus ſalutemq́; ferres, uel Herculis *perpeti ærumnas: ſic.n.maiores noſtri labores nõ fugiendos, triſtiſſimo tamen uerbo ærumnas etiam in deo nominauerũt. exigerem ex te, cogeremq́; ut reſponderes, niſi uererer, ne* Herculem *ipſum ea, quæ pro ſalute gentiũ ſummo labore geſſiſſet, uoluptatis cauſa geſſiſſe diceres.*

Quæ cũ dixiſſem, habeo, inquit Torquatus, *ad quos iſta referam: & quanquam aliquid ipſe poteram, tamen inuenire malo paratiores familiares noſtros.* Credo Syronem *dicis, &* Polidemum, *cũ optimos uiros, tũ doctiſſimos homines.* Recte, *inquit, intelligis.* Age *ſane, inquam. ſed erat æquius* Triarium *aliquid de noſtra diſſenſione iudicare.* Immo, *inquit arridens, iniquũ, hac quidem de re: tu enim iſta lenius: hic* Stoicorum *more nos uexat.* Tum Triarius, *poſthac quidem, inquit, audacius: nam hæc ipſa mihi erunt in promptu, quæ modo audiui; nec ante aggrediar, quàm te ab iſtis, quos dicis, inſtructum uidero.* Quæ *cum eſſent dicta, finem fecimus & ambulandi, & diſputandi.*

M. T. CICERONIS DE FINIBVS BONORVM ET MALORVM

LIBER III.

V *Oluptatem equidem, Brute, ſi ipſa pro ſe loquatur, nec tam pertinaces habeat patronos, conceſſuram arbitror conuictam ſuperiore libro dignitati: etenim ſit impudens, ſi uirtuti diutius repugnet, aut ſi honeſtis iucunda anteponat, aut pluris eſſe contendat dulcedinem corporis, titillantem ex ea re natã lætitiam, quàm grauitatem animi, atque conſtantiam. quare illam quidem dimittamus, et ſuis ſe finibus tenere iubeamus, ne blãditijs eius, illecebriſq; impediatur diſputandi ſeueritas: quærendum eſt enim, ubi ſit illud ſummum bonum, quod reperire uolumus; quoniam & uoluptas ab eo remota eſt, & eadem fere contra eos dici poſſunt, qui uacuitatem doloris finem bonorum eſſe uoluerunt. nec uerò ita ullum probetur ſummum bonum, ut uirtute careat, qua nihil poteſt eſſe præſtãtius. itaque quanquam in eo ſermone, qui cum Torquato eſt habitus, non remiſſi fuimus: tamen hæc acrior eſt cum Stoicis parata contentio: quæ enim de uoluptate dicuntur, ea nec acutiſſime, nec abſcondite diſſeruntur: neq; enim qui defendunt eã, uerſuti in diſſerendo ſunt; nec, qui contradicunt, cauſam difficilem repellunt. ipſe etiã dicit Epicurus, ne argumentandum quidem eſſe de uoluptate, quòd ſit poſitum eius iudicium in ſenſibus, ut commoneri nos ſatis ſit, nihil attineat doceri. quare illa*

la nobis ſimplex fuit in utranque partem diſputatio. nec enim in Torquati ſermone quidquam implicatum, aut tortuoſum fuit; noſtráq;, ut mihi uidetur, dilucida oratio. Stoicorum autem nõ ignoras quàm ſit ſubtile, uel ſpinoſum potius diſſerendi genus, idq; cum Græcis, tũ magis nobis, quibus etiam uerba parienda ſunt, imponendáq; noua nouis rebus nomina. quod quidem nemo mediocriter doctus mirabitur. cogitans, in omni arte, cuius uſus uulgaris, cõmunisq; non ſit, multam nouitatem nominum eſſe, cum conſtituantur earum rerum uocabula, quæ in quaq; arte uerſentur. itaque & dialectici, & phyſici uerbis utuntur ijs, quæ ipſi Græciæ nota non ſunt. geometræ uero, muſici, grãmatici etiam more quodam loquuntur ſuo. item ipſæ rhetorum artes, quæ ſunt totæ forenſes, atque populares, uerbis tamen in dicendo quaſi priuatis utuntur, ac ſuis. atque ut omittã has artes elegantes, & ingenuas, ne opifices quidem tueri ſua artificia poſſent, niſi uocabulis uterentur nobis incognitis, uſitatis ſibi. quin etiam agricultura, quæ abhorret ab omni politiore elegãtia, tamen eas res, in quibus uerſatur, nominibus notauit nouis. quo magis hoc philoſopho faciendum eſt: ars eſt enim philoſophia uitæ: de qua diſſerens arripere uerba de foro non poteſt. quanquam ex omnibus philoſophis Stoici plurima nominauerunt. Zeno quoque eorũ princeps nõ tam rerũ inuentor fuit, quàm nouorum uerborum. ꝙ ſi in ea lingua, quam plerique uberiorem putant, conceſſum à Græcis eſt, ut doctiſſimi homines de rebus non peruulgatis inuſitatis uerbis uterentur: quãto id uel nobis magis eſt concedendum, qui ea nunc primum audemus attingere?

& ſi,

& ſi, quod ſæpe diximus, & quidem cum aliqua querela non Græcorum modo, ſed etiam eorum, qui ſe Græcos magis quàm noſtros haberi uolunt; nos non modo non uinci à Græcis uerborum copia, ſed eſſe in ea etiam ſuperiores: elaborandum eſt, ut hoc non in noſtris ſolum artibus, ſed etiã in illorum ipſorũ conſequamur. quanquam ea uerba, quibus ex inſtituto ueterum utimur pro latinis, ut ipſa philoſophia, ut rhetorica, dialectica, grãmatica, geometria, muſica, quãquam latine ea dici poterant, tamen, quoniam uſu percepta ſunt, noſtra ducamus. Atque hæc quidem de rerum nominibus. De ipſis rebus autem ſæpenumero Brute uereor ne reprehendar, cum hæc ad te ſcribam, qui tum in philoſophia, tum in optimo genere philoſophiæ tantum proceſſeris. quod ſi facerem quaſi te erudiens, iure reprehenderer. ſed ab eo plurimum abſum: neq;, ut ea cognoſcas, quæ tibi notiſſima ſunt, ad te mitto; ſed quia facillime in nomine tuo acquieſco, & quia te habeo æquiſſimum eorum ſtudiorum, quæ mihi communia tecum ſunt, æſtimatorem, & iudicem. attendes igitur, ut ſoles, diligenter, eamq; controuerſiam dijudicabis, quæ mihi fuit cum auunculo tuo, diuino, ac ſingulari uiro. Nam in Tuſculano cum eſſem, uellemq; è bibliotheca pueri Luculli quibuſdam libris uti, ueni in eius uillam, ut eos ipſe, ut ſolebã, inde promerem. quo cum ueniſſem, M. Catonem, quem ibi eſſe neſcieram, uidi in bibliotheca ſedentem, multis circunfuſum Stoicorum libris: erat enim, ut ſcis, in eo inexhauſta auiditas legendi, nec ſatiari poterat, quippe qui ne reprehenſionem quidem uulgi inanem reformidans, in ipſa curia ſoleret legere ſæpe, dum ſenatus

tus cogeretur, nihil operæ reip. detrahens. quo magis tum in ſummo otio, maximaq́; copia quaſi helluo librorum, ſi hoc uerbo in tam clara re utendum eſt, uidebatur. quod cũ accidiſſet, ut alter alterũ nec opinato uideremus, ſurrexit ſtatim. deinde prima illa, quæ in congreſſu ſolemus: quid tu, inquit, huc? à uilla enim credo: & ſi ibi te eſſe ſciſſem, ad te ipſe ueniſſem. Heri, ĩnquam, ludis commiſſis, ex urbe profectus ueni ad ueſperam: cauſa enim fuit huc ueniendi, ut quoſdam hinc libros promerem: & quidem Cato totã hãc copiam ĩam Lucullo noſtro notam eſſe oportebit: nam his libris eum malo, quã reliquo ornatu uillæ delectari: eſt enim mihi magnæ curæ: quanquam quidem hoc proprium tuum munus eſt, ut ita erudiatur, ut et patri, et Scipioni noſtro, & tibi tam propinquo reſpondeat. laboro autem non ſine cauſa: nam & aui eius memoria moueor, (nec enim ignoras, quanti fecerim Scipionem; qui, ut opinio mea fert, in principibus iam eſſet, ſi uiueret) & Lucullus mihi uerſatur ante oculos, uir tũ omnibus excellens, tum mecum & amicitia, & omni uolũtate ſententiaq́; coniunctus. Præclare, inquit, facis, cum & eorum memoriam tenes, quorũ uterq; tibi teſtamento liberos ſuos commendauit; & puerum diligis. quod autem meũ munus dicis, non equidem recuſo, ſed te adiungo ſociũ. addo etiam illud, multa iam mihi dare ſigna puerum & pudoris, & ingenij. ſed ætatem uides. Video equidem, inquam: ſed infici tamen iam debet ĳs artibus, quas ſi, dum eſt tener, combiberit, ad maiora ueniet paratior.

Sic equidem, diligẽtius ſæpiusq́; iſta loquemur inter nos, agemusq́; cõmuniter: ſed reſideamus, inquit, ſi placet;

cet: itaque fecimus. Tum ille: tu autem, cum ipſe tantum librorum habeas, quos hic tandem requiris? Commentarios quoſdam, inquam, Ariſtotelicos, quos hic ſciebam eſſe, ueni ut auferrem, quos legerem, dū eſſem otioſus, quod quidem nobis, ut ſcis, non ſæpe contingit. Quam uellem, inquit, ut te ad Stoicos inclinaſſes: erat enim, ſi cuiuſquam, certe tuum, nihil præter uirtutem in bonis ducere. Vide ne magis, inquam, tuum fuerit, cum in re idem tibi, quod mihi, uideretur, non noua te rebus nomina imponere: ratio enim noſtra conſentit: oratio pugnat. Minime uero, inquit ille, conſentit: quidquid enim præter id, quod honeſtum ſit, expetendū eſſe dixeris, in bonis numeraueris; et honeſtum ipſum quaſi uirtutis lumen extinxeris; & uirtutem penitus euerteris. Dicuntur iſta Cato magnifice, inquam. ſed uides ne uerborū gloriam tibi cum Pyrrhone, & Ariſtone, qui omnia exæquent, eſſe communem? de quibus, cupio ſcire, quid ſentias. Ego ne quæris, inquit, ſcire quid ſentiam? quos bonos uiros, fortes, iuſtos, moderatos aut audiuimus in rep. fuiſſe, aut ipſi uidimus: qui ſine ulla doctrina naturam ipſam ſecuti, multa laudabilia fecerunt: eos melius à natura inſtitutos fuiſſe, quàm inſtitui poſſent à philoſophia, ſi ullam aliam probauiſſent, præter eā, quæ nihil aliud in bonis habet, niſi honeſtū: nihil, niſi turpe, in malis: ceteræ philoſophorum diſciplinæ, omnino alia magis, alia minus, ſed tamē omnes, quæ rem ullam uirtutis expertem aut in bonis, aut in malis numerent, eas non modo nihil adiuuare arbitror, neque afferre, quo meliores ſimus; ſed ipſam deprauare naturam, nam ſi hoc non obtineatur, id ſolum

lum bonum eſſe, quod honeſtum ſit: nullo modo probari poſſis, beatam uitam uirtute effici. quòd ſi ita ſit: cur opera philoſophiæ ſit danda, neſcio: ſi enim ſapiens aliquis miſer eſſe poſſit, næ ego iſtam glorioſam, memorabilemq́; uirtutem non magno æſtimandã putem. Quæ adhuc Cato *à te dicta ſunt, eadem, inquam, dicere poſſes, ſi ſequerere* Pyrrhonem, *aut* Ariſtonẽ: *nec. n. ignoras, his iſtud honeſtum, non ſummum modo, ſed etiã, ut tu uis, ſolum bonum uideri. quod ſi ita eſt, ſequitur id ipſum, quod te uelle uideo, omnes ſemper beatos eſſe ſapientes. hos ne igitur laudas, & hanc eorum ſententiam ſequi nos cenſes oportere?* Minime *uero iſtorum quidem, inquit. cum enim uirtutis hoc proprium ſit, earum rerum, quæ ſecundum naturam ſint, habere delectum: qui omnia ſic exæquauerũt, ut in utraque parte ita paria redderent, uti nulla ſelectione uterentur eius, uirtutem ipſam ſuſtulerunt.* Iſtud *quidem, inquam, optime dicis: ſed quæro, num ne tibi faciendum idem ſit nihil dicenti bonum, quod non rectum, honeſtumq́; ſit, reliquarum rerum diſcrimen omne tollenti.* Siquidem, *inquit, tollerem: ſed relinquo.* Quonam *modo, inquam, ſi una uirtus, unũ iſtud, quod honeſtum appellas, rectum, laudabile, decorum (erit enim notius quale ſit, pluribus notatum uocabulis idem declarantibus) id ergo inquam, ſi ſolum eſt bonum, quid habebis præterea quod ſequare? aut ſi nihil malum, niſi quod turpe, inhoneſtum, indecorum, prauum, flagitioſum, fœdum; ut hoc quoque pluribus nominibus inſigne faciamus: quid præterea dices eſſe fugiendum?* Non *ignorãti, inquit, tibi quid ſim dicturus, ſed aliquid, ut ergo*

ſuſpicor, ex mea breui reſponſione arripere cupienti, nõ reſpondebo ad ſingula: explicabo potius, quoniam otioſi ſumus, niſi alienum putas, totam Zenonis, Stoicorumq; ſententiam. Minime id quidem, inquã, alienum: multumq; ad ea, quæ quærimus, explicatio tua iſta profecerit. experiamur igitur, inquit. etſi habet hæc Stoicorum rõ difficilius quiddam et obſcurius. nã cum in græco ſermone hæc ipſa quondam rerum nomina nouarum non uidebãtur, quæ nunc conſuetudo diuturna triuit: quid cenſes in latino fore? Facillimum id quidem eſt, inquam: ſi enim Zenoni licuit, cum rem aliquam inuenisſet inuſitatam, inauditum quoque ei rei nomen imponere; cur non liceat Catoni? nec tamen exprimi uerbum è uerbo neceſſe erit, ut interpretes indiſerti ſolent; cum ſit uerbũ, quod idem declaret, magis, minus'ue uſitatum. equidem ſoleo etiam, quod uno Græci, ſi aliter non poſſum, idem pluribus uerbis exponere. & tamen puto concedi nobis oportere, ut græco uerbo utamur, ſi quando minus occurret latinum, ne hoc ephippijs, & acratophoris potius, quàm proegmenis, & apoproegmenis concedatur. quanquam hæc quidem præpoſita recte: et reiecta dicere licebit. Bene facis, inquit, ꝙ me adiuuas: & iſtis quidem, quæ modo dixiſti, utar potius latinis. in ceteris ſubuenies, ſi me hærentem uidebis. Sedulo, inquam, faciam ſed fortuna forteis. quare conare quæſo: quid. n. hoc poſſumus agere diuinius? Placet his, inquit, quorum ratio mihi probatur, ſimul atque natum ſit animal, (hinc enim eſt ordiendum) ipſum ſibi conciliari, & commendari ad ſe conſeruandum, & ad ſuum ſtatum, & ad ea, quæ conſeruan-

tia ſunt eius ſtatus, diligenda; alienari autem ab interi
tu, iísq; rebus, quæ interitum uideantur afferre. id ita
eſſe ſic probant, quòd antequam uoluptas, aut dolor atti
gerit, ſalutaria appetant parui, aſpernenturq́; contra-
ria. quod non fieret, niſi ſtatum ipſum diligerent, inte-
ritum timerent. fieri autem non poſſet, ut appeterent
aliquid, niſi ſenſum haberent ſui, eoq́; ſe, & ſua dilige
rent. ex quo intelligi debet, principium ductum eſſe à
ſe diligendi. In principijs autem naturalibus diligendi
ſui plerique Stoici nõ putant uoluptatem eſſe ponendã.
quibus ego uehementer aſſentior: ne, ſi uoluptatem na-
tura poſuiſſe in ijs rebus uideatur, quæ primæ appetun
tur, multa turpia ſequantur. ſatis eſſe autem argumen
ti uidetur, quamobrem illa, quæ natura prima ſunt aſci
ta, natura diligamus, quòd eſt nemo, quin, cum utrum
uis liceat, aptas malit, & integras omnes partes corpo
ris, quàm eodem uſu imminutas, & detortas habere. co
gnitiones autem (uel, ſi hæc uerba minus placent, aut
minus intelliguntur, καταλήψεις appellemus licet) eas
igitur ipſas propter ſe aſciſcendas arbitramur, quòd ha
beant quiddam in ſe quaſi complexum, & continens ue
ritatem. id autem in paruis intelligi poteſt: quos dele-
ctari uideamus etiã ſi eorum nihil interſit, ſi quid ratio
ne per ſe ipſi inuenerunt. artes etiam ipſas propter ſe
aſſumendas putamus, tum quia ſit in his aliquid dignũ
aſſumptione, tum quòd conſtet ex cognitionibus, & cõ
tineant quiddã in ſe ratione conſtitutum, et uia. à falſa
autem aſſenſione magis nos alienatos eſſe, quàm à cete-
ris rebus, quæ ſunt contra naturam, arbitrantur. Iam
membrorum, id eſt partium corporis alia uidentur pro-
pter

pter eorum uſum à natura eſſe donata, ut manus, crura, pedes, & ea, quæ ſunt intus in corpore; quorum utilitas quanta ſit, à medicis etiam diſputatur: alia autem nullam ob utilitatem, quaſi ad quendã ornatum, ut cauda pauoni, plumæ uerſicolores columbis, uiris mãmæ, atque barba. hæc dicuntur fortaſſe ieiunius: ſunt enim quaſi prima elementa naturæ: quibus ubertas orationis adhiberi uix poteſt. nec equidem eam cogito conſectari: ueruntamen cum de rebus grandioribus dicas, ipſæ res uerba rapiunt: ita fit cum grauior, tum etiam ſplendidior oratio. Eſt ut dicis, inqui. ſed tamen omne, quod de re bona dilucide dicitur, mihi præclare dici uidetur. iſtiuſmodi autem res dicere ornate uelle, puerile eſt: plane autem, & perſpicue expedire poſſe, docti, & intelligentis uiri. Progrediamur igitur, quoniam, inquit, ab his principijs naturæ diſceſſimus. quibus congruere debent, quæ ſequũtur. ſequitur autem prima diuiſio hæc. æſtimabile eſſe dicitur: ſic enim ut opinor appellamus
* id, quod aut ipſum ſecundum naturam ſit, aut tale quid efficiat, ut ſelectione dignum propterea ſit, quod aliquod pondus habeat dignum æſtimatione: quàm ille ἀξίαν uocat: contráq; inæſtimabile, quod ſit ſuperiori contrarium. initijs igitur ita conſtitutis, ut ea, quæ ſecundum naturam ſunt, ipſa propter ſe ſumenda ſint, cõtrariáq; item reijcienda: primum eſt officium (id enim appello καθῆκον) ut ſe conſeruet in naturæ ſtatu, deinceps ut ea teneat, quæ ſecundum naturam ſint, pellatq; contraria: quæ inuenta ſelectione, et item reiectione ſequuntur: deinceps cum officio ſelectio, deinde ea perpetua, tum ad extremum cõſtans conſentaneáq; naturæ:

in qua primum ineſſe incipit, & intelligi quid ſit quòd uere bonum poſſit dici: prima eſt enim conciliatio hominis ad ea, quæ ſunt ſecundum naturam. ſimul autem cepit intelligentiam, uel notionem potius, quam appellāt ἔννοιαν *illi; uiditq́; rerum agendarum ordinem, et, ut ita dicam, concordiam: multo eam pluris æſtimauit, quàm omnia illa, quæ primum dilexerat: atque ita cognitione, & ratione collegit, ut ſtatueret in ea collocatum ſummum illud hominis per ſe laudandum, & expetendum bonū. quod cū poſitum ſit in eo, quod* ὁμολογίαν *Stoici, nos appellemus conuenientiam, ſi placet. cum igitur in eo ſit id bonum, quo referenda ſunt omnia: honeſte facta, ipſumq́; honeſtum, quod in bonis ducitur, quanquam poſt oritur, tamen id ſolum ui ſua, & dignitate expetendum eſt: eorum autem, quæ ſunt prima naturæ, propter ſe nihil eſt expetendum. cum uero illa, quæ officia eſſe dixi, proficiſcantur ab initijs naturæ: ad ea hæc referri neceſſe eſt: ut recte dici poſſit, omnia officia eo referri, ut adipiſcamur principia naturæ, nec tamen ut hoc ſit bonorum ultimum: propterea quòd non ineſt in primis naturæ conciliationibus honeſta actio: conſequens enim eſt, & poſt oritur, ut dixi: eſt tamen ea ſecundū naturam, multoq́; nos ad ſe expetendā magis hortatur, quàm ſuperiora omnia. ſed ex hoc primum error tollēdus eſt, ne quis ſequi exiſtimet, ut duo ſint ultima bonorum. ut enim ſi cui ſit propoſitū collimare haſtam aliquo aut ſagittā, ſicut nos ultimum in bonis diximus: ſic illi facere omnia quæ poſſit, ut collimet: huic in eius ſimilitudine omnia ſint facienda, ut collimet, & tamen ut omnia faciat, quo propoſitum aſſequatur.*

*

quatur. ſed hoc quaſi ultimum, quale nos ſummum in uita bonum dicimus: illud autem, ut feriat, quaſi ſeligendum, non expetendum. cum autem omnia officia à principijs naturæ proficiſcantur, ab iiſdem neceſſe eſt proficiſci ipſam ſapientiam. ſed quemadmodũ ſæpe fit, ut is, qui commendatus ſit alicui, pluris eum faciat, cui cõmendatus ſit, quàm illum à quo ſit: minime mirũ eſt, primo nos ſapientiæ cõmendari ab initijs naturæ, poſt autem ipſam ſapientiã nobis cariorem fieri, quàm illa ſint, à quibus ad hanc uenerimus. atque ut membra nobis ita data ſunt, ut ad quandam rationem uiuendi data eſſe appareant: ſic appetitio animi, quæ ὁρμὴ græce uocatur, non ad quoduis genus uitæ, ſed ad quandam formam uiuendi uidetur data: itemq́; & ratio, & perfecta ratio. ut enim hiſtrioni actio, ſaltatori motus, non quiuis, ſed certus quidam eſt datus: ſic uita agenda eſt certo genere quodam, non quolibet: quod genus conueniens, conſentaneumq́; dicimus. nec enim gubernationi, aut medicinæ ſimilem ſapientiam eſſe arbitramur, ſed actioni illi potius, quam modo dixi, & ſaltationi; ut in ipſa arte inſit, non foris petatur extremum, ideſt artis effectio. et tamen eſt etiam alia cum his ipſis artibus ſapientiæ diſſimilitudo, propterea quòd in illis, quæ recte facta ſunt, non continentur tamen omnes partes ex quibus conſtant. quæ autem nos aut recta, aut recte facta dicamus, ſi placet; illi autem appellãt κατορθώματα; omnes numeros uirtutis cõtinent: ſola enim ſapientia in ſe tota conuerſa eſt: quod idem in ceteris artibus non fit. inſcite autem medicinæ, & gubernationis ultimum cum ultimo ſapientiæ comparatur: ſapien

tia enim & animi magnitudinem complectitur, & iuſtitiam, & ut omnia, quæ homini accidant, infra ſe eſſe iudicet: quod idem in ceteris artibus non contingit. tenere autem uirtutes eas ipſas, quarum modo mentionem feci, nemo poterit, niſi ſtatuerit nihil eſſe, quod interſit, aut differat aliud ab alio, præter honeſta & turpia. Videamus nunc, quàm ſint præclare illa ijs, quæ iam poſui, conſequentia. cum enim hoc ſit extremum (ſentis enim credo me iam diu, quod τέλος Græcus dicat, id dicere tum extremum, tum ultimum, tum ſummum: licebit etiam finem pro extremo, aut ultimo dicere) cum ergo hoc ſit extremum congruenter naturæ, conuenienterq; uiuere, neceſſario ſequitur, omnes ſapientes ſemper feliciter, abſolute, fortunate uiuere, nulla re impediri, nulla prohiberi, nulla egere. Quod autem continet non magis eam diſciplinam, de qua loquor, quàm uitam, fortunasq; noſtras, id eſt ut, quod honeſtum ſit, id ſolum bonum iudicemus: poteſt id quidem fuſe, & copioſe, & omnibus electiſſimis uerbis, grauiſſimisq; ſententijs rhetorice & augeri, & ornari: ſed conſectaria me Stoicorum breuia, & acuta delectant. concluduntur igitur eorum argumenta ſic. quod eſt bonum, omne laudabile eſt: quod autem laudabile eſt, omne honeſtum eſt: bonum igitur quod eſt, honeſtum eſt. ſatis ne hoc concluſum uidetur? certe: quod enim efficiebatur ex his duobus, quæ erant ſumpta in eo, uides eſſe concluſum. duorum autem, è quibus effecta concluſio eſt, contra ſuperius dici ſolet, non omne bonum eſſe laudabile. nam quod honeſtum ſit, laudabile eſſe conceditur. illud autem perabſurdum,

bonum

bonum eſſe aliquid, quod non expetendum ſit; aut expetendum, quod non placens; aut, ſi id, non etiam diligendum; ergo & probandum; ita etiam laudabile; id autem honeſtum. ita fit, ut, quod bonum ſit, id etiam honeſtum ſit. deinde quæro, quis aut de miſera uita poſſit gloriari, aut non de beata? de ſola igitur beata. ex quo efficitur, gloriatione, ut ita dicam, dignam eſſe beatam uitam: quod non poſſit quidem niſi honeſtæ uitæ iure contingere: ita fit, ut honeſta uita, beata uita ſit. et quoniam is, cui contingit ut iure laudetur, habet inſigne quiddam ad decus, & ad gloriam, ut ob ea, quæ tanta ſint, beatus dici iure poſſit: idem de uita talis uiri rectiſſime dicitur. ita ſi beata uita honeſtate cernitur, quod honeſtum eſt, id bonum ſolum habendum eſt. quod uero negari nullo modo poſſit, quem unquam ſtabili, et firmo, & magno animo, quem fortem uirum dicimus effici poſſe, niſi conſtitutum ſit; non eſſe malum dolorem? ut enim qui mortem in malis ponit, non poteſt eam non timere: ſic nemo ulla in re poteſt id, quod malum eſſe decernit, non curare, idq; contemnere. quo poſito, & omnium aſſenſu approbato, illud aſſumitur, eum, qui magno ſit animo, atque forti, omnia, quæ cadere in hominem poſſint, deſpicere, & pro nihilo putare. quæ cum ita ſint, effectum eſt nihil eſſe malum, quod turpe non ſit. atque iſte uir altus, & excellens, magno animo, uere fortis, infra ſe omnia humana ducens, is inquam, quem efficere uolumus, quem quærimus certe; & confidere ſibi debet, & ſuæ uitæ, & actæ, & conſequenti, & bene de ſe iudicare, ſtatuens nihil mali poſſe incidere ſapienti;

ex quo intelligitur idem, illud ſolum bonum eſſe, quod honeſtum ſit, idq́; eſſe beate uiuere, & honeſte, id eſt cum uirtute uiuere. nec uero ignoro uarias philoſophorum fuiſſe ſententias, eorum dico, qui ſummum bonum, quod ultimum appello, in animo ponerent. quas quanquam uitioſe quidam ſecuti ſunt, tamen non modo his tribus, qui uirtutem à ſummo bono ſegregauerunt, cum aut uoluptatem, aut uacuitatem doloris, aut prima naturæ in ſummis bonis ponerent, ſed etiam alteris tribus, qui mancam fore putauerunt ſine aliqua acceſſione uirtutem, ob eamq́; rem trium earum rerum, quas ſupra dixi, ſingulas ſingulis addiderunt: his tamen omnibus eos antepono, cuiuſmodi ſunt, qui ſummum bonum in animo, atque in uirtute poſuerunt. ſed ſunt tamen perabſurdi & ij, qui, cum ſcientia uiuere, ultimum bonorum, & qui nullam rerum differentiam eſſe dixerunt, atque ita ſapientem beatum fore, nihil aliud alij momento ullo anteponentem: ut quidam Academici conſtituiſſe dicuntur, extremum bonorum, & ſummum munus eſſe ſapientis obſiſtere uiſis, aſſenſusq́; ſuos firme ſuſtinere. his ſingulis copioſe reſponderi ſolet, ſed quæ perſpicua ſunt, longa eſſe non debent. quid autem apertius, quàm, ſi ſelectio nulla ſit ab ijs rebus, quæ contra naturam ſint, earum rerum, quæ ſint ſecundum naturam, tollatur omnis ea, quæ quæratur, laudeturq́; prudentia. circunſcriptis igitur ijs ſententijs, quas poſui, & ijs, quæ ſimiles earum ſunt, relinquitur ut ſummum bonum ſit, uiuere ſcientiam adhibentem earum rerum, quæ natura eueniant; ſeligentem, quæ ſecundum naturam, et, ſi quæ

contra

contra naturam ſunt, reijcientem, ideſt conuenienter, congruenterq́; naturæ uiuere. ſed in ceteris artibus, cum dicitur artificioſe, poſterum quodam modo, & conſequens putandum eſt: quod illi ἐπιγεννηματικὸν appellant. quod autem in quo ſapienter dicimus, id apprime recte dicitur: quidquid enim à ſapiēte proficiſcitur, id continuo debet expletum eſſe omnibus ſuis partibus: in eo enim poſitum eſt id, quod dicimus eſſe expetendum. nam ut peccatum eſt patriam prodere, parentes uiolare, ſana depeculari, quæ ſunt in effectu: ſic timere, ſic mœrere, ſic in libidine eſſe, peccatum eſt, etiā ſine effectu. uerum ut hæc non in poſteris, & in conſequentibus, ſed in primis continuo peccata ſunt: ſic ea, quæ proficiſcuntur à uirtute, ſuſceptione prima, non perfectione recta ſunt iudicanda. Bonum *autem, quod in hoc ſermone toties uſurpatum eſt, id etiam definitione explicetur. ſed eorum definitiones paulum oppido inter ſe differunt, & tamen eodem ſpectant. ego aſſentior* Diogeni, *qui bonum definierit, id, quod eſſet natura abſolutum. id autem ſequens, illud quod prodeſſet, (ὠφέλημα enim ſic appellemus) motum aut ſtatum eſſe dixit, à natura abſoluta. cūq́; rerum notiones in animis ſiant, ſi aut uſu aliquid cognitum ſit, aut coniunctione, aut ſimilitudine, aut collatione rationis: hoc quarto, quod extremum poſui, bonorum notitia facta eſt. cum enim ab ijs rebus, quæ ſunt ſecundum naturam, aſcendit animus collatione rationis, tum ad notionem boni peruenit. hoc autem ipſum bonum non acceſſione, neque creſcendo, aut cum ceteris comparando, ſed propria ui ſua & ſentimus, & appellamus bonum. ut enim mel, etſi dulciſſimum*

dulciſſimum eſt, ſuo tamen proprio genere ſaporis, non comparatione cum alijs, dulce eſſe ſentitur: ſic bonum hoc, de quo agimus, eſt illud quidem plurimi æſtimandum: ſed ea æſtimatio genere ualet, non magnitudine. nam cum æſtimatio, quæ ἀξία dicitur, neque in bonis numerata ſit, nec rurſus in malis: quantūcunq; eò addideris, in ſuo genere manebit. alia eſt igitur propria æſtimatio uirtutis: quæ genere, non creſcendo, ualet. nec uero perturbationes animorum, quæ uitam inſipientium miſeram, acerbamq́; reddunt, quas Græci πάθη appellant, poteram ego, uerbū ipſum interpretans, morbos appellare, ſed non conueniret ad omnia: quis enim miſericordiam, aut ipſam iracundiam, morbum ſolet dicere? at illi dicunt πάθος. ſit igitur perturbatio, quæ nomine ipſo uitioſa declarari uidetur. nec hæ perturbationes ui aliqua naturali mouentur: omnesq; hæ ſunt genere quatuor, partibus plures; ægritudo, formido, libido, quamq́; Stoici cōmuni nomine corporis, & animi, ἡδονὴν appellant; ego malo lætitiam appellare, quaſi geſtientis animi elationem uoluptariam. perturbationes autem nulla naturæ ui commouentur: omniaq́; ea ſunt opiniones ac iudicia leuitatis. itaque his ſapiens ſemper uacabit. omne autem quod honeſtum ſit, id eſſe propter ſe expetendum, commune nobis eſt cum multorum aliorum philoſophorū ſententijs. præter enim tres diſciplinas, quæ uirtutem à ſummo bono excludunt, ceteris omnibus philoſophis hæc eſt tuenda ſententia, maxime tamen his Stoicis: qui nihil aliud in bonorum numero, niſi honeſtū, eſſe uoluerunt. ſed hæc quidem eſt perfacilis, & perexpedita defenſio. quis eſt enim, aut quis un-

quam

quam fuit aut auaritia tam ardenti, aut tam effrenatis cupiditatibus, ut eandem illam rem, quam adipiſci ſcelere quouis uelit, non multis partibus malit ad ſeſe etiam omni impunitate propoſita, ſine facinore, quàm illo modo peruenire? quam uero utilitatem, aut quem fructum petentes, ſcire cupimus, illa, quæ occulta nobis ſunt, quo moueantur: quibusq́; de cauſis ea uerſentur in cœlo? quis autem tam agreſtibus inſtitutis uiuit, aut quis contra ſtudia naturæ tam uehementer obduruit, ut à rebus cognitione dignis abhorreat, easq́; ſine uoluptate, aut utilitate aliqua non requirat, & pro nihilo putet? aut quis eſt, qui maiorum, aut Africanorum, aut eius, quem tu in ore ſemper habes, proaui mei, ceterorumq́; uirorum fortium, atque omni uirtute præſtantiũ facta, dicta, conſilia cognoſcens, nulla animo afficiatur uoluptate? quis autem honeſta in familia inſtitutus, & educatus ingenue, non ipſa turpitudine, etiam ſi eum læſura non ſit, offenditur? quis animo æquo uidet eũ, quem impure, ac flagitioſe putet uiuere? quis non odit ſordidos, uanos, leues, futiles? quid autem dici poterat, ſi turpitudinem non ipſam per ſe fugiendam eſſe ſtatueremus, quo minus homines tenebras, & ſolitudinem nacti, nullo dedecore ſe abſtineant, niſi eos per ſe fœditate ſua turpitudo ipſa deterreat? innumerabilia dici poſſunt in hanc ſententiam: ſed non neceſſe eſt: nihil eſt enim, de quo minus dubitari poſſit, quàm & honeſta expetenda per ſe, & eodem modo turpia per ſe fugienda. conſtituto autem illo, de quo ante diximus, quod honeſtum ſit, id eſſe ſolum bonum; intelligi neceſſe eſt, pluris id, quod honeſtum ſit, æſtimandum

mandum eſſe, quàm illa media, quæ ex eo comparetur. ſtultitiam autem, & temeritatem, & iniuſtitiam, & intemperantiam cum dicimus eſſe fugienda propter eas res, quæ ex ipſis eueniant, non ita dicimus, ut cum illo quod poſitum eſt, ſolum id eſſe malum, quod turpe ſit, hæc pugnare uideatur oratio: propterea quod ea non ad corporis incommodum referuntur, ſed ad turpes actiones, quæ oriuntur è uitijs: quas enim Græci *κα-κίας appellant, uitia malo, quàm malitias nominare.* Hæc *tu inquam* Cato *uerbis illuſtribus, & id, quod uis, declarantibus. itaque mihi uideris latine docere philoſophiam, & ei quaſi ciuitatem dare, quæ quidem adhuc peregrinari* Romæ *uidebatur, nec offerre ſeſe noſtris ſermonibus: & iſta maxime propter limatam quandā & rerum et uerborum tenuitatem. ſcio enim eſſe quoſdam, qui quamuis lingua philoſophari poſſint, nullis tamen partitionibus, nullis definitionibus utuntur ipſi, qui dicunt ea ſe modo probare, quibus natura tacita aſſentiatur. itaque in rebus minime obſcuris non multus eſt apud eos diſſerendi labor. quare attendo te ſtudioſe, & quæcunque rebus ijs, de quibus ſic ſermo eſt, nomina imponis, memoriæ mando: mihi. n. erit ijſdem iſtis fortaſſe iam utendum.* Virtutibus *igitur rectiſſime mihi uideris, & ad conſuetudinem noſtræ orationis, uitia poſuiſſe cōtraria. quod enim uituperabile eſt per ſe ipſum, id eo ipſo uitium nominatum puto, uel etiam à uitio dictum uituperari. ſin κακίαν malitiam dixiſſes, ad aliud nos unum certum uitium conſuetudo latina traduceret, hoc omni uirtuti uitium contrario nomine opponitur.* Tum *ille, his igitur ita poſitis, inquit, ſequitur*

magna

magna contentio: quæ pertractata eſt à Peripateticis mollius: eſt enim eorum conſuetudo dicendi non ſatis acuta propter ignorationem dialecticæ. Carneades tuus egregia quadá exercitatione in dialecticis, ſummaq́; eloquentia rem in ſummum diſcrimẽ adduxit: propterea quòd pugnare non deſtitit, in omni hac quæſtione, quæ de bonis, & malis appelletur, non eſſe rerum Stoicis cum Peripateticis controuerſiam, ſed nominum. mihi autem nihil tam perſpicuum uidetur, quàm has ſententias eorum philoſophorum re inter ſe magis, quàm uerbis diſſidere, maiorem multo habere Stoicos & Peripateticos rerum omnino diſcrepantiam quàm uerborum; quippe cum Peripatetici omnia, quæ ipſi bona appellant, pertinere dicant ad beate uiuendum; noſtri uero, quod æſtimatione omnino aliqua dignũ ſit, cõplecti beatá uitam putent. an uero certius quidquam poteſt eſſe, quàm illa ratio eorum, qui dolorem in malis ponunt, nõ poſſe ſapientem beatum eſſe, cum equuleo torqueatur? corũ autem, qui dolorem in malis non habent, ratio certe cogit uti in omnibus tormentis cõſeruetur beata uita ſapienti. etenim ſi dolores eoſdem tolerabilius patiátur, qui excipiunt eos pro patria, quàm qui leuiore de cauſa: opinio facit, non natura, uim doloris aut maiorem, aut minorem. ne illud quidem eſt conſentaneum, ut, ſi, cum tria genera bonorum ſint, quæ ſententia eſt Peripateticorum, eo beatior quiſq; ſit, quo ſit corporis, aut externis bonis plenior; ut hoc idem approbandũ ſit nobis, ut, qui plura habeat quæ in corpore magni æſtimantur, ſit beatior. illi enim corporis commodis compleri uitam beatá putant: noſtri nihil minus. nam cum ita placeat, ne

eorum quidem bonorum, quæ nos bona naturæ appellemus, frequentia beatiorem uitam fieri, aut magis expetẽdam, aut pluris æſtimandam: certe minus ad beatam uitam pertinet multitudo corporis commodorũ. etenim ſi & ſapere expetendum ſit, & ualere: coniunctum utrunque magis expetendum ſit, quàm ſapere ſolum. neque tamen, ſi utrunq; ſit æſtimatione dignum, pluris ſit cõiunctum, quam ſapere ipſum ſeparatum. nam qui ualetudinem æſtimatione aliqua dignam uideamus, neque tamen eam in bonis ponimus, ijdem cenſemus nullã eſſe tantam æſtimationem, ut ea uirtuti anteponatur. quod idem Peripatetici *non tenent: quibus dicendum eſt, quæ & honeſta actio ſit, & ſine dolore, eam magis eſſe expetendam, quam ſi eſſet eadem actio cum dolore. nobis aliter uidetur: recte, ſecus ne, poſtea. ſed poteſt ne rerum maior eſſe diſſenſio? ut enim obſcuratur, & offunditur luce ſolis lumen lucernæ; & ut interit magnitudine maris* Aegei *ſtilla muriæ; & ut in diuitijs* Cræſi *teruncij acceſſio, & gradus unus in ea uia, quæ eſt hinc in* In*diam: ſic, cum ſit is bonorum finis, quem* Stoici *dicunt, omnis iſta rerum in corpore ſitarum, æſtimatio ſplendore uirtutis, & magnitudine obſcuretur, & obruatur, atque intereat neceſſe eſt. & quemadmodum opportunitas (ſic enim appellemus* εὐκαιρίαν *) non fit maior productione temporis, (habent enim ſuum modũ quæcunque opportuna dicuntur) ſic recta effectio (* κατόρθωσιν *enim ita appello, quoniam rectum factũ* κατόρθωμα*) recta igitur effectio, item conuenientia, deniq; ipſum bonum, quod in eo poſitum eſt, ut naturæ cõſentiat, creſcendi acceſſionem nullã habet: ut enim opportunitas*

portunitas illa, ſic hæc, de quibus dixi, non fiunt temporis productione maiora: ob eamq; cauſam Stoicis non uidetur optabilior, nec magis expetenda beata uita, ſi ſit longa, quàm ſi breuis: utunturq; ſimili. ut ſi cothurni laus illa eſſet, ad pedem apte conuenire; neque multi cothurni paucis anteponerentur, nec maiores minoribus: ſic quorum omne bonum conuenientia, atque opportunitate finitur, nec plura paucioribus, nec longinquiora breuioribus anteponentur: nec uero ſatis acute dicunt, ſi bona ualetudo pluris æſtimanda ſit lõga, quàm breuis, ſapientiæ quoque uſus lõgiſſimus quisq; ſit plurimi. non intelligunt ualetudinis æſtimationem ſpatio iudicari; uirtutis, opportunitate: ut uideantur qui illud dicant, ijdem hoc eſſe dicturi, bonam mortem, & bonũ partum meliorem longũ eſſe, quàm breuem. non uident alia breuitate pluris æſtimari, alia diuturnitate. itaque cõſentaneum eſt his, quæ dicta ſunt, ratione illorum, qui illum bonorum finem, quod appellamus extremũ, quod ultimum, creſcere putant poſſe, ijſdem placere eſſe aliũ alio etiam ſapientiorem, itemq; aliũ magis alio uel peccare, uel recte facere. quod nobis non licet dicere: qui creſcere bonorum finem non putamus. ut. n. qui demerſi ſunt in aqua, nihilo magis reſpirare poſſunt, ſi longe non abſunt à ſummo, ut iam iamq; poſſint emergere, quàm ſi etiam tum eſſent in profundo; nec catulus ille qui iam appropinquat ut uideat, plus cernit, quam is, qui modo eſt natus: item qui proceſſit aliquantum ad uirtutis aditum, nihilo minus in miſeria eſt, quàm ille, qui nihil proceſſit. hæc mirabilia uideri intelligo: ſed cum certe ſuperiora firma, ac uera ſint, his autem ea

conſentanea, & conſequentia; ne de eorum quidem ueritate eſt dubitandum. ſed quanquam negent, nec uirtutes, nec uitia creſcere: attamen utrunque eorum fundi quodam modo, & quaſi dilatari putant. diuitias autē Diogenes cenſet non eam modo uim habere, ut quaſi duces ſint ad uoluptatem, & ad ualetudinem bonam, ſed etiam ut ea contineant. non idem facere eas in uirtute, neque in ceteris artibus, ad quas eſſe dux pecunia poteſt, continere autē non poteſt: itaque ſi uoluptas, aut ſi bona ualetudo ſit in bonis, diuitias quoque in bonis eſſe ponendas: at ſi ſapientia bonum ſit, non ſequi ut etiam diuitias bonum eſſe dicamus: nec ab ulla re, quæ non ſit in bonis, id, quod ſit in bonis, contineri poteſt. ob eamq; cauſam, quia cogitationes, comprehenſionesq; rerum, è quibus efficiuntur artes, ad appetitiones mouent; cū diuitiæ, nō ſint in bonis, nulla ars diuitijs cōtineri poteſt. quod ſi de artibus concedamus, uirtutis tamen non ſit eadem ratio, propterea quòd hæc plurimæ cōmētationis, & exercitationis indigeat, quod idē in artibus nō ſit; & quòd uirtus ſtabilitatem, firmitatem, conſtantiā totius uitæ complectatur, nec eadem hæc in artibus eſſe uideamus. Deinceps explicatur differentia rerum: quam ſi non ullam eſſe diceremus, confunderetur omnis uita, ut ab Ariſtone; nec ullum ſapientiæ munus, aut opus inueniretur, cum inter res eas, quæ ad uitam degendam pertinerent, nihil omnino intereſſe, neque ullum delectum adhiberi oporteret. itaque, cum eſſet ſatis conſtitutum id ſolum eſſe bonum, quod eſſet honeſtum, & id malum ſolum, quod turpe: tum inter hæc, & illa, quæ nihil ualerent ad beate, miſereq; uiuendum,

dum, aliquid tamen, quo differrent, eſſe uoluerunt, ut eſſent eorum alia æſtimabilia, alia contra, alia neutrũ. quæ autem æſtimanda eſſent, eorum in alijs ſatis eſſe cauſæ, quãobrem quibuſdam anteponerentur; ut in ualetudine, ut in integritate ſenſuum, ut in doloris uacuitate; ut gloriæ, diuitiarum, ſimiliũ rerũ: alia autem non eſſe eiuſmodi. itemq́; eorum, quæ nulla æſtimatione digna eſſent, partim ſatis habere cauſæ, quamobrem reijcerentur; ut dolorem, morbũ, ſenſuum amiſſionem, paupertatem, ignominiam, ſimilia horũ: partim non. itemq́; hinc eſſe illud exortum, quod Zeno προηγμένον, cõtraq́; quod ἀποπροηγμένον nominauit, cum uteretur in lingua copioſa factis tamen nominibus, ac nouis: quod nobis in hac inopi lingua non conceditur. quanquam tu hanc copioſiorem etiam dicere ſoles. ſed non alienũ eſt, quo facilius uis uerbi intelligatur, rationem huius uerbi faciendi Zenonis exponere. ut. n. inquit, nemo dicit, in regia regem ipſum quaſi productum eſſe ad dignitatem, (id enim eſt προηγμένον) ſed eos, qui in aliquo honore ſint, quorum ordo proxime accedit, ut ſecundus ſit ad regium principatum: ſic in uita non ea, quæ primario loco ſunt, ſed ea, quæ ſecundum locum obtinent, προηγμένα, id eſt producta nominentur. quæ uel ita appellemus, (id erit uerbũ è uerbo) uel promota, uel, ut dudum diximus, præpoſita, uel præcipua; & illa reiecta: re enim intellecta, in uerborum uſu faciles eſſe debemus. quoniam autem omne, quod eſt bonum, primum locum tenere dicimus: neceſſe eſt, nec bonum eſſe, nec malum hoc quod præpoſitum, uel præcipuum nominamus, itaque id definimus, quod ſit indifferens, cum

o æſtimatione

æſtimatione mediocri: quod enim illi ἀδιάφορον dicũt, id mihi ita occurrit, ut indifferens dicerem. neque enim illud fieri poterat ullo modo, ut nihil relinqueretur in medijs, quod aut ſecundum naturam eſſet, aut contra: nec, cum id relinqueretur, nihil in his poni, quod ſatis æſtimabile eſſet: nec hæc poſita, non aliqua eſſent præpoſita. recte igitur hæc facta diſtinctio eſt. atque etiam ab ijs, quo facilius res perſpici poſſit, hoc ſimile ponitur. ut enim, inquiunt, ſi hoc fingamus eſſe quaſi finem, & ultimum, ita iacere talum, ut rectus aſſiſtat; qui ita talus erit iactus, ut cadat rectus, præpoſitum quiddam habebit ad finem; qui aliter, contra; neque tamen illa præpoſitio tali ad eum, quem dixi, finem pertinebit: ſic ea, quæ ſunt præpoſita, referuntur illa quidem ad finem, ſed ad eius uim, naturamq; nihil pertinent.

Sequitur illa diuiſio, ut bonorum alia ſint ad illud ultimum pertinentia, (ſic enim appello, quæ τελικὰ dicuntur: iam hoc ipſum inſtituamus, ut placuit, pluribus uerbis dicere, quod uno non poterimus; ut res intelligatur) alia autem efficiẽtia, quæ Græci ποιητικὰ, alia utrunque. de pertinentibus, nihil eſt bonum præter actiones honeſtas. de efficientibus, nihil præter amicũ. ſed & pertinentem & efficientem ſapientiam uolunt eſſe. nam quia ſapientia eſt conueniens actio, erit cum illo pertinenti genere, quod dixi. quod autem honeſtas actiones affert, & efficit, id efficiens dici poteſt. hæc, quæ præpoſita dicimus, partim ſunt per ſe ipſa præpoſita, partim quòd aliquid efficiunt, partim utrũque: per ſe, ut quidam habitus oris, & uultus, ut ſtatus, ut motus; in quibus ſunt & præponenda quædam, & reijcienda:

cienda: alia ob eam rem præpoſita dicentur, quòd ex ſe aliquid efficiant, ut pecunia: alia autem ob utrãq; rem, ut integri ſenſus, ut bona ualetudo. de bona autem fama (quam enim appellant εὐδοξίαν, aptius eſt hoc loco bonam famam appellare, quàm gloriã) Chryſippus quidem, & Diogenes, detracta utilitate, ne digitum quidem eius cauſa porrigendum eſſe dicebant. quibus ego uehementer aſſentior. qui autem poſt eos fuerunt, cum Carneadem ſuſtinere non poſſent, hanc, quam dixi, bonam famam ipſam propter ſe præpoſitam, et ſumendam eſſe dixerunt; eſſeq; hominis ingenui, & liberaliter educati, uelle bene audire à parentibus, à propinquis, à bonis etiam uiris, idq; propter rem ipſam, non propter uſum: dicuntq;, ut liberis conſultum uelimus, etiam ſi poſthumi futuri ſint, propter ipſos, ſic futuræ poſt mortem famæ tamen eſſe propter rem, etiam detracto uſu, conſulendum. ſed cum, quod honeſtum ſit, id ſolum bonum eſſe dicamus: conſentaneum tamen eſt, fungi officio, cum id officium nec in bonis ponamus, nec in malis: eſt enim aliquid in his rebus probabile, & quidem ita, ut eius ratio reddi poſſit. eſt autem officium, quod ita factum eſt, ut eius probabilis ratio reddi poſſit. ex quo intelligitur, officium medium quoddam eſſe, quod neque in bonis ponatur: neque in contrarijs. quoniamq; in ijs rebus, quæ neque in uirtutibus ſunt, neque in uitijs, eſt tamen quiddam, quod uſui poſſit eſſe: tollendum id nõ eſt. eſt autem eius generis actio quoque quædam, & quidem talis, ut ratio poſtulet agere aliquid, & facere eorum. quod autem ratione actũ ſit, id officium appellamus. eſt igitur officiũ eius generis, quod nec in bo-

nis ponatur, nec in contrarijs. atque perſpicuum etiam illud eſt, in iſtis rebus medijs aliquid agere ſapientem. iudicat igitur, cum agit, officiũ illud eſſe. quod, quoniã nunquam fallitur in iudicando, erit in medijs rebus officium. quod efficitur etiam hac cõcluſione rationis. quoniam enim uidemus eſſe quiddam, quod recte factum appellemus, id autem eſt perfectum officium: erit autem etiam incohatum, ut, ſi iuſte depoſitum reddere in recte factis ſit, in officijs ponatur depoſitum reddere: illo enim addito, iuſte, facit recte factum; per ſe autem hoc ipſum reddere in officio ponitur. quoniamq; non dubium eſt, quin in ijs, quæ media dicimus, ſit aliud ſumendũ, aliud reijciendum: quidquid ita fit, aut dicitur, cõmuni officio continetur. ex quo intelligitur, quoniam ſe ipſos omnes natura diligũt: tam inſipientem, quàm ſapientem ſumpturum, quæ ſecundum naturam ſint, reiecturumq; contraria. ita eſt quoddam commune officium ſapientis, & inſipientis. ex quo efficitur, uerſari in ijs, quæ media dicamus. ſed cum ab his omnia proficiſcantur officia; non ſine cauſa dicitur, ad ea referri omnes noſtras cogitationes, in his & exceſſum è uita, & in uita manſionem: in quo enim plura ſunt, quæ ſecundum naturam ſunt; huius officium eſt in uita manere: in quo autem, aut ſunt plura contraria, aut fore uidentur; huius officium eſt è uita excedere. ex quo apparet, & ſapientis eſſe aliquando officium, excedere è uita, cum beatus ſit; & ſtulti, manere in uita; cum ſit miſer. nam bonum illud, & malum, quod ſæpe iam dictum eſt, poſtea conſequitur. prima autem illa naturæ, ſiue ſecunda, ſiue contraria, ſub iudicium ſapientis, & delectum cadunt:

eſtq;

eſtq; illa ſubiecta quaſi materia ſapientiæ. itaq; & manendi in uita, et migrãdi ratio omnibus iis rebus, quas ſupra dixi, metienda. nam neque iis, qui uirtute retinentur in uita, neque iis, qui ſine uirtute ſunt, mors eſt oppetenda; ut ſæpe officium eſt ſapientis deſciſcere à uita, cum ſit beatiſſimus, ſi id opportune facere poſſit, quod eſt conuenienter naturæ uiuere: ſic enim cenſent, opportunitatis eſſe beate uiuere. itaque à ſapiẽtia præcipitur, ſe ipſam, ſi iuſſerit, ſapiens ut relinquat. quamobrem cum uitiorum iſta uis non ſit, ut cauſam afferant mortis uoluntariæ: perſpicuum eſt, etiam ſtultorum, qui iidem miſeri ſint, officium eſſe, manere in uita, ſi ſint in maiore parte earum rerum, quas ſecundum naturam eſſe dicimus: & quoniam excedens è uita, & manens, æque miſer eſt; nec diuturnitas magis ei uitam fugiendam facit: non ſine cauſa dicitur iis, qui pluribus naturalibus frui poſſint, eſſe in uita manendum. pertinere autem ad rem arbitrantur, intelligi natura fieri, ut liberi à parentibus amentur: à quo initio profectam cõmunem humani generis ſocietatem perſequimur. quod primum intelligi debet figura, membriſq; corporum quæ ipſa declarant, procreandi à natura habitam eſſe rationem. neque uero hæc inter ſe congruere poſſent, ut natura & procreari uellet, & diligi procreatos non curaret. atque etiã in beſtiis uis naturæ inſpici poteſt: quarum in fœtu & educatione laborem cum cernimus, naturæ ipſius uocem uidemur audire. quare ut perſpicuum eſt, natura nos à dolore abhorrere: ſic apparet, à natura ipſa, ut eos, quos genuerimus, amemus, impelli. ex hoc naſcitur, ut etiam communis hominum inter homi-

nes naturalis ſit commẽdatio, ut oporteat hominem ab homine ob id ipſum, ꝙ homo ſit, non alienum uideri. ut enim in membris alia ſunt tanquam ſibi nata, ut oculi, ut aures; alia etiam ceterorum membrorum uſum adiuuant, ut crura, ut manus: ſic immanes quædam beſtiæ ſibi ſolum natæ ſunt: at illa, quæ in concha patula pinna dicitur, isq́;, qui enat è concha, qui, ꝙ eam cuſtodiat, pinnoteres uocatur, in eamq́; cum ſe recepit, includitur; ut uideatur monuiſſe, ut caueret; itemq́; formicæ, apes, ciconiæ aliorum etiam cauſa quædam faciunt. multo magis hæc coniunctio eſt hominis: itaque natura ſumus apti ad cœtus, concilia, ciuitates. Mundũ autem cenſent regi numine deorum, eumq́; eſſe quaſi cõmunem urbem, & ciuitatem hominum, & deorũ, & unumquenque noſtrum eius mundi eſſe partem: ex quo illud natura conſequi, ut communem utilitatem noſtræ anteponamus. ut enim leges omnium ſalutem ſingulorum ſaluti anteponunt: ſic uir bonus, & ſapiens, & legibus parens, & ciuilis officij non ignarus, utilitati omnium plus, quàm unius alicuius, aut ſuæ conſulit, nec magis uituperandus eſt proditor patriæ, quàm communis utilitatis, aut ſalutis deſertor propter ſuam utilitatem, aut ſalutem. ex quo fit, ut laudãdus ſit is, qui mortem appetat pro rep. qui doceat cariorem nobis eſſe patriam quàm noſmet ipſos. quoniãq́; illa uox inhumana, & ſcelerata dicitur, eorum, qui negant ſe recuſare, quo minus ipſis mortuis terrarum omnium deflagratio conſequatur; quod uulgari quodam uerſu græco pronunciari ſolet: certe uerum eſt, etiam ijs, qui aliquando futuri ſint, eſſe propter ipſos cõſulendũ. ex hac animorum

affectione

affectione teſtamenta, cōmendationesq́; morientium natæ ſunt: quodq́; nemo in ſolitudine uitam agere uelit, ne cum infinita quidem uoluptatum abundantia, facile intelligitur, nos ad coniunctionem, cōgregationēq́; hominū, & ad naturalem cōmunitatem eſſe natos. impellimur autem natura, ut prodeſſe uelimus quàplurimis, in primisq́; docendo, rationibusq́; prudentiæ tradendis. itaque nō facile eſt inuenire, qui, quod ſciat ipſe, nō tradat alteri. ita non ſolum ad diſcendum propenſi ſumus, uerum etiam ad docendum. atque ut tauris natura datum eſt, ut pro uitulis cōtra leones ſumma ui impetuq́; contendāt: ſic ij, qui ualent opibus, atque id facere poſſunt, ut de Hercule & Libero accepimus, ad ſeruandum genus hominum natura incitantur. atque etiam Iouem cum optimum, & maximum dicimus, cumq́; eundem ſalutarem, hoſpitalem, ſtatorem; hoc intelligi uolumus, ſalutem hominum in eius eſſe tutela. minime autem cōuenit, cū ipſi inter nos abiecti neglectiq́; ſimus, poſtulare ut dijs immortalibus cariſſimus, & ab his diligamur. quemadmodum igitur membris utimur prius, quàm didicimus cuius ea utilitatis cauſa habeamus: ſic inter nos natura ad ciuilem communitatem coniuncti, & conſociati ſumus. quod ni ita ſe haberet, nec iuſtitiæ ullus eſſet, nec bonitati locus. et quo modo hominum inter homines iuris eſſe uincula putant, ſic homini nihil iuris eſſe cū beſtijs: præclare enim Chryſippus, cetera nata eſſe hominum cauſa, & deorum, eos autem communitatis et ſocietatis ſuæ: ut beſtijs homines uti ad utilitatem ſuam poſſint, ſine iniuria: quoniamq́; ea natura eſſet hominis, ut cum genere humano quaſi ciui-

le ius intercederet; qui id conſeruaret, eum iuſtum; qui migraret, iniuſtum fore. ſed quemadmodum, theatrum cum commune ſit, recte tamen dici poteſt eius eſſe eum locum, quem quiſque occuparit: ſic in urbe, mundo'ue communi non aduerſatur ius, quo minus ſuum quidq; cuiuſque ſit. cum autem ad tuendos, conſeruandosq; homines hominem natum eſſe uideamus: conſentaneum eſt huic naturæ, ut ſapiens uelit gerere, et adminiſtrare remp. atq;, ut e natura uiuat, uxorem adiũgere, et uelle ex ea liberos procreare. ne amores quidẽ ſanctos à ſapiẽte alienos eſſe arbitrantur. Cynicorum autem rationem atque uitam alij cadere in ſapientem dicunt, ſi quis eiuſmodi forte caſus inciderit, ut id faciendũ ſit: alij nullo modo. ut uero conſeruetur omnis homini erga hominem ſocietas, coniunctio, caritas, & emolumenta, & detrimenta, quæ ὠφελήματα et βλάμματα appellant, communia eſſe uoluerunt. quorum altera proſunt, nocent altera. neque ſolum ea communia, uerum etiam paria eſſe dixerunt. incommoda autem, & commoda (ita εὐχρηστήματα & δυσχρηστήματα appello) communia eſſe uoluerunt, paria noluerunt: illa enim, quæ proſunt, aut quæ nocent, aut bona ſunt, aut mala: quæ ſint paria neceſſe eſt. commoda autem, aut incommoda in eo genere ſint, quæ præpoſita & reiecta dicimus. ea poſſunt paria non eſſe: ſed emolumenta communia eſſe dicuntur: recte autem facta & peccata non habentur communia. amicitiam autem adhibendam eſſe cenſent, quia ſit ex eo genere, quæ proſunt. quanquam autem in amicitia alij dicant æque caram eſſe ſapienti rationem amici, ac ſuam, alij

autem ſibi cuique cariorem ſuã: tamen hi quoq; poſteriores fatentur alienum eſſe à iuſtitia, ad quam nati eſſe uideamur, detrahere quid de aliquo, quod ſibi aſſumat. minime uero probatur huic diſciplinæ, de qua loquor, aut amicitiam, aut iuſtitiã propter utilitates, aſciſci, aut probari: eædem enim uoluptates poterunt eas labefactare, atque peruertere: etenim nec iuſtitia nec amicitia eſſe omnino poterunt, niſi ipſæ per ſe expetantur: ius autem quod ita dici, appellariq; poſſit, id eſſe naturam; alienumq́; eſſe à ſapiente, non modo iniuriam cui facere, uerum etiam nocere. nec uero rectum eſt cum amicis, aut bene meritis conſociare, aut coniungere iniuriam: grauiſſimeq́;, & ueriſſime defenditur, nunquam æquitatem ab utilitate poſſe ſeiũgi; & quidquid æquũ, iuſtumq́; eſſet, id etiam honeſtum, uiciſſimq́;, quidquid eſſet honeſtum, id iuſtum etiam, atque æquum fore. Ad easq́; uirtutes, de quibus diſputatum eſt, dialecticam etiam adiungunt, & phyſicam: easq́; ambas uirtutum nomine appellant; alteram, quòd habeat rationem, ne cui falſo aſſentiamur, ne'ue unquam captioſa probabilitate fallamur, eaq́;, quæ de bonis, et malis diceremus, ut tenere, tueriq́; poſſimus: nam ſine hac arte quemuis arbitramur a uero abduci, falliq́; poſſe. recte igitur, ſi omnibus in rebus temeritas, ignoratioq́; uitioſa eſt, ab his ea, quæ tollit hæc, uirtus nominata eſt. Phyſicæ quoq; nõ ſine cauſa tributus idem eſt honos: propter ea quod qui conuenienter naturæ uicturus ſit, ei & proficiſcendum eſt ab omni mundo, & ab eius procuratione. nec uero poteſt quiſquam de bonis, & malis uere iudicare, niſi omni cognita ratione naturæ, & ui-

tæ,

tæ, etiam deorum, & utrum conueniat nec ne natura hominis cum uniuerſa. quæq; ſunt uetera præcepta ſapientium, qui iubent tempori parere, & ſequi deum, & ſe noſcere, & nihil nimis, hæc ſine phyſicis quã uim habeant (& habent maximam) uidere nemo poteſt. atque etiam ad iuſtitiam colendam, ad tuendas amicitias, et reliquas caritates quid natura ualeat, hæc una cognitio poteſt tradere. nec uero pietas aduerſus deos, nec quanta his gratia debetur, ſine explicatione naturæ intelligi poteſt. Sed iam ſentio me eſſe longius prouectum, quàm propoſita ratio poſtularet. uerum admirabilis compoſitio diſciplinæ, incredibilisq; rerũ traxit ordo. quæ, per deos immortales, nõ ne miraris? quid enim aut in natura, qua nihil eſt aptius, nihil deſcriptius; aut in operibus manu factis tã compoſitũ, tamq; compactum, & coagmentatum inueniri poteſt? quid poſterius priori non cõuenit? quid ſequitur, quod non reſpondeat ſuperiori? quid non ſic aliud ex alio nectitur, ut non, ſi ullam literam moueris, labent omnia? nec tamen quidquam eſt, quod moueri poſſit. quàm grauis uero, quàm magnifica, quàm conſtans conficitur perſona ſapientis? qui, cum ratio docuerit quod honeſtum eſſet id eſſe ſolum bonum, ſemper ſit neceſſe eſt beatus, ueréq; omnia iſta nomina poſſideat, quæ irrideri ab imperitis ſolent: rectius enim appellabitur rex, quàm Tarquinius, qui nec ſe, nec ſuos regere potuit: rectius magiſter populi (is enim eſt dictator) quàm Sylla, qui trium peſtiferorum uitiorum, luxuriæ, auaritiæ, crudelitatis, magiſter fuit: rectius diues, quàm Craſſus, qui niſi eguiſſet, nunquam Euphratem nulla belli cauſa

tranſire

tranſire uoluiſſet. recte eius omnia dicentur, qui ſcit uti ſolus omnibus. recte etiam pulcher appellabitur: animi enim lineamenta ſunt pulchriora, quàm corporis. recte ſolus liber, nec dominationi cuiuſquam parens, neque obediens cupiditati: recte inuictus, cuius etiã ſi corpus conſtringatur, animo tamen uincula inijci nulla poſſint, neque expectet ullũ tempus ætatis, ut tũ deniq; iudicetur beatus ne fuerit, cum extremum uitæ diem morte confecerit: quod ille unus è ſeptem ſapientibus non ſapienter Crœſum monuit. nam ſi beatus unquam fuiſſet, beatam uitam uſque ad illum à Cyro extructum rogum protuliſſet. quod ſi ita eſt, ut neq; quiſquã niſi bonus uir, & omnes boni, beati ſint: quid philoſophia magis colendum, aut quid eſt uirtute diuinius?

M. TVLLII CICERONIS DE FINIBVS BONORVM ET MALORVM LIBER IIII.

Q Væ cum dixiſſet, finem ille. ego autem, næ tu, inquam, Cato iſta expoſuiſti tam multa memoriter, tam obſcura dilucide. itaque aut omittamus contra omnino uelle aliquid, aut ſpatium ſumamus ad cogitandum: iam enim diligenter, etſi minus uere, nam non dum id quidem audeo dicere; ſed tamen accurate non modo fundatam, uerum & iam extructam diſciplinam non eſt facile perdiſcere. Tum ille, ain tandem, inquit, cum ego te hac noua

lege uideam eodem die accuſatori reſpondere, & tribus horis perorare, in hac me cauſa tempus dilaturum putas? quæ tamen à te agetur nõ melior, quàm illæ ſunt, quas interdum obtines. quare iſtam quoque aggredere, tractatam præſertim & ab alijs, & à te ipſo ſæpe, ut tibi deeſſe non poſſit oratio. Tum ego, non mehercule ſoleo temere contra Stoicos: non quo illis admodum aſſentiar: ſed pudore impedior, ita multa dicunt, quæ uix intelligam. Obſcura, inquit, quædam eſſe confiteor: nec tamen ab illis ita dicuntur de induſtria: ſed ineſt in rebus ipſis obſcuritas. Cur igitur eaſdem res, inquam, Peripateticis dicentibus, uerbum nullum eſt, quod non intelligatur? Eaſdem ne res, inquit? an parum diſſerui, non uerbis Stoicos à Peripateticis, ſed uniuerſa re, & tota ſententia diſſentire? Atqui, inquam, Cato, ſi iſtud obtinueris, traducas me ad te totum licebit.

Putabam equidem ſatis, inquit, me dixiſſe. quare ad ea primum, ſi uidetur: ſin aliud quid uoles, poſtea.

Immo iſto quidem, inquam, loco, niſi iniquum poſtulo, reſponde arbitratu meo. Vt placet, inquit. etſi illud erat aptius, æquum cuique concedere. Exiſtimo, inquam, Cato, ueteres illos Platonis auditores, Speuſippum, Ariſtotelem, Xenocratem, deinde eorum Polemonem, Theophraſtum, ſatis & copioſe, & eleganter habuiſſe conſtitutam diſciplinam, ut non eſſet cauſa Zenoni, cum Polemonem audiſſet, cur & ab eo ipſo, & à ſuperioribus diſſideret. quorum fuit hæc inſtitutio. in qua animaduertas, uelim, quid putes mutandum; nec expectes, dum ad omnia dicam, quæ à te dicta ſunt; uniuerſa enim illorum ratione cum tota

ueſtra

ueſtra confligendum puto. qui cum uiderent nos ita
eſſe natos, ut & communiter ad eas uirtutes apti eſſe-
mus, quæ notæ, illuſtresq́; ſunt; iuſtitiam dico, tempe-
rantiam, ceterasq́; generis eiuſdem; quæ omnes ſimiles
artium reliquarum, materia tantum ad meliorem par-
tem, & tractatione differunt; easq́; ipſas uirtutes uide-
rent nos magnificentius appetere, & ardentius, habe-
re etiam inſitam quandam, uel potius innatam cupi-
ditatem ſcientiæ, natosq́; eſſe ad congregationem ho-
minum, & ad ſocietatem, communitatemq́; generis
humani, eaq́; in maximis ingenijs maxime elucere: to
tam philoſophiam tres in partes diuiſerunt. quam par-
titionem à Zenone retentam eſſe uidemus. quarum
cum una ſit, qua mores conformari putantur: differo
eam partem, quæ quaſi ſtirps eſt huius quæſtionis: qui
ſit enim finis bonorum, mox: hoc loco tantum dico, à
ueteribus Peripateticis, Academicisq́;, qui re conſen-
tientes uocabulis differebant, eum locum, quem ciui-
lem recte appellaturi uidemur, græce πολιτικὸν, gra-
uiter, & copioſe eſſe tractatum. quàm multa illi de
rep. ſcripſerunt? quàm multa de legibus? quàm mul-
ta non ſolum præcepta in artibus, ſed etiam exempla
in orationibus bene dicendi reliquerunt? primum enim
ipſa illa, quæ ſubtiliter diſſerenda erant, polite, apteq́;
dixerunt, cum definientes, tum partientes: ut ueſtri
etiam: ſed uos ſquallidius: illorum, uides, quàm
niteat oratio. deinde ea, quæ requirebant oratio-
nem ornatam, & grauem, quàm magnifice ſunt di-
cta ab illis? quàm ſplendide? de iuſtitia, de fortitudi-
ne, de amicitia, de ætate degenda, de philoſophia, de

capeſſenda

capeſſenda rep. de temperantia, de fortitudine hominum, * de ſpinis uellentium, ut Stoici, nec oſſa nudantium; ſed eorum, qui grandia ornate uellent, enucleate minora dicere. itaque quæ ſunt eorum conſolationes? quæ cohortationes? quæ etiam monita, & conſilia ſcripta ad ſummos uiros? erat enim apud eos, ut eſt rerum ipſarum natura, ſic dicendi exercitatio duplex. nam quidquid quæritur, id habet aut generis ipſius ſine perſonis, temporibusq́;, aut ijs adiunctis, facti, aut iuris, aut nominis cōtrouerſiam. ergo in utroq; exercebantur: eaq́; diſciplina effecit tantam illorum utroque in genere dicendi copiam. totum genus hoc & Zeno, & ab eo qui ſunt, aut non potuerunt, aut noluerūt, certe reliquerunt. quāquam ſcripſit artem rhetoricam Cleanthes, Chryſippus etiam, ſed ſic, ut, ſi quis obmuteſcere concupierit, nihil aliud legere debeat. itaque uides, quo modo loquantur. noua uerba fingunt, deſerunt uſitata: at quanta conantur? mundum hunc omnem oppidum eſſe noſtrum. incendit igitur eos, qui audiunt. uides, quantam rem agas: ut Circeis qui habitet, totum hunc mundum ſuum municipium eſſe exiſtimet. quid ille incendat? reſtinguet citius, ſi ardentem acceperit. iſta ipſa, quæ tu breuiter, regem, dictatorem, diuitem ſolum eſſe ſapientem, à te quidem apte, ac rotūde: quippe: habes enim à rhetoribus. illorum uero iſta ipſa quàm exilia de uirtutis ui: quam tantam uolunt eſſe, ut beatum per ſe efficere poſſit. pungunt quaſi aculeis, interrogatiunculis anguſtis. quibus, etiam qui aſſentiuntur, nihil commutantur animo, & ijdem abeunt, qui uenerant: res enim fortaſſe ueræ, certe graues non ita

tractantur,

tractantur, ut debent, ſed aliquanto minutius. Sequitur diſſerendi ratio, cognitioq́; naturæ. nam de ſummo bono mox, ut dixi, uidebimus, & ad id explicandum diſputationem omnem conferemus. In ijs igitur partibus duabus nihil erat quod Zeno commutare geſtiret: res enim præclare ſe habent, & quidem in utraque parte: quid enim ab antiquis ex eo genere, quod ad diſſerendum ualet, prætermiſſum eſt? qui & definierunt plurima: & definiendi artes reliquerunt: quodq́; eſt definitioni adiunctum, ut res in partes diuidatur, id & fit ab illis, &, quemadmodum fieri oporteat, traditur. item de contrarijs: à quibus ad genera, formasq́; generum deuenerunt. iam argumenti ratione concluſi, caput eſſe faciunt ea, quæ perſpicua dicunt: deinde ordinem ſequuntur: tum quid uerum ſit in ſingulis. extrema concluſio eſt. quanta autem ab illis uarietas argumentorum ratione concludentium? eorumq́; cum captioſis interrogationibus diſſimilitudo? quid, quòd pluribus locis quaſi denunciant, ut neque ſenſuum fidem ſine ratione, nec rationes ſine ſenſibus exquiramus, atque ut eorum alterum ab altero ſeparemus? quid? ea, quæ dialectici nunc tradunt, & docent, nō ne ab illis inſtituta ſunt, et inuenta? de quibus etſi à Chryſippo maxime eſt elaboratum, tamen à Zenone minus multo, quā ab antiquis. ab hoc autem quædā non melius, quā ueteres: quædam omnino relicta. cumq́; duæ ſint artes, quibus perfecte ratio, et oratio cōpleatur, una inueniendi, altera diſſerendi: hanc poſteriorem & Stoici, et Peripatetici, priorem autem illi egregie tradiderunt, hi omnino ne attigerunt quidem. nam, è quibus locis quaſi theſauris argumenta depromerentur,

depromerentur, ueſtri ne ſuſpicati quidem ſunt: ſuperiores autem artificio, & uia tradiderunt. quæ quidem res efficit, ne neceſſe ſit, iiſdem de rebus ſemper quaſi dictata decantare, neque à commentariolis ſuis diſcedere. nam qui ſciet ubi quidq; poſitum ſit, quáq; eo ueniat, is, etiam ſi quid obrutum erit, poterit eruere, ſemperq; eſſe in diſputando ſuus. quod etſi ingenijs magnis præditi quidam dicendi copiam ſine ratione conſequuntur: ars tamen eſt dux certior, quam natura: aliud eſt enim poetarum more uerba fundere, aliud ea, quæ dicas, ratione, & arte diſtinguere. Similia dici poſſunt de explicatione naturæ: qua hi utuntur, et ueſtri: neque uero ob duas modo cauſas, quod Epicuro uidetur, ut pellatur mortis, & religionis metus: ſed etiam modeſtiam quandam cognitio rerum cœleſtium affert ijs, qui uideant, quanta ſit etiam apud deos moderatio, quantus ordo; & magnitudinem animi, deorum opera, & facta cernentibus; iuſtitiam etiam, cum cognitum habeas, quod ſit ſummi rectoris, & domini numen, quod conſilium, quæ uoluntas. cuius ad naturam apta ratio, uera illa, & ſumma lex à philoſophis dicitur. ineſt in eadem explicatione naturæ inſatiabilis quædam è cognoſcendis rebus uoluptas: in qua una, confectis rebus neceſſarijs, uacui negotijs, honeſte ac liberaliter poſſumus uiuere. ergo in hac ratione tota de maximis fere rebus Stoici illos ſecuti ſunt, ut & deos eſſe, & quatuor ex rebus omnia conſtare dicerent. cum autem quæreretur res admodum difficilis, num quinta quædam natura uideretur eſſe, ex qua ratio, & intelligentia oriretur; in quo etiam de animis, cuius
generis

generis eſſent, quæreretur: Zeno id dixit eſſe ignem: non nulla deinde aliter, ſed ea pauca. de maxima autem re, eodem modo, diuina mente, atque natura mundum uniuerſum, atque eius maximas partes adminiſtrari, materiam uero rerum, & copiam apud eos exilem, apud illos uberrimam reperiemus. quàm multa ab his conquiſita, & collecta ſunt de omnium animantium genere, ortu, membris, ætatibus? quàm multa de rebus ijs, quæ gignuntur è terra? quàm multæ, quamq; de rebus uarijs & cauſæ cur quidque fiat, & demonſtrationes quemadmodum quæque fiant? qua ex omni copia, plurima, & certiſſima argumenta ſumuntur ad cuiuſque rei naturam explicandam. ergo adhuc, quantum equidem intelligo, cauſa non uidetur fuiſſe mutandi nominis: non enim ſi omnia non ſequebatur, idcirco non erat ortus illinc. Equidem etiam Epicurum in phyſicis quidem Democritum puto: pauca mutat, uel plura ſane. at cum è plurimis eadem dicit, tum certe de maximis. quod item cum ueſtri faciant, non ſatis magnam tribuunt inuentoribus gratiam. Sed hæc hactenus. Nunc uideamus quæſo, de ſummo bono, quod continet philoſophiam, ecquid tandem attulerit, quamobrem ab inuentoribus, tanquam à parentibus, diſſentiret. Hoc igitur loco, quanquam à te Cato diligenter eſt explicatus finis hic bonorum, qui continet philoſophiã, & qui à Stoicis, & quemadmodum diceretur; tamen ego quoque exponam; ut perſpiciamus, ſi potuerimus, quidnam à Zenone noui ſit allatum. cum enim ſuperiores, è quibus planiſſime Polemo, ſecundum naturam uiuere ſummum bonum eſſe dixiſſent, his uerbis ſignificari Stoici

tria dicunt: unum eiuſmodi, uiuere adhibentem ſcientiam earum rerum, quæ natura euenirent. hunc ipſum Zenonis aiunt finem eſſe, declarantem illud, quod à te dictum eſt, conuenienter naturæ uiuere. alterum ſignificare idem, ut diceretur officia omnia media, aut pleraque ſeruantem uiuere. hoc ſic expoſitum diſſimile eſt ſuperiori: illud enim rectum, quod κατόρθωμα dicebas, contingit ſapienti ſoli, hoc autem incohati cuiuſdam officij eſt, non perfecti: quod cadere in non nullos insipientes poteſt. tertiũ autem, omnibus, aut maximis rebus ijs, quæ ſecundum naturam ſint, fruentem uiuere. hoc non eſt poſitum in noſtra actione: completur enim & ex eo genere uitæ, quod uirtute fruitur; & ex ijs rebus, quæ ſecundum naturam ſunt, neque ſunt in noſtra poteſtate. ſed hoc ſummum bonum, quod certa ſignificatione intelligitur, eáq; uita, quæ ex ſummo bono degitur, quia coniuncta ei uirtus eſt, in ſapientem ſolum cadit: iſq; finis bonorum, ut ab ipſis Stoicis ſcriptum uidemus, à Xenocrate, atque ab Ariſtotele conſtitutus eſt. itaque ab his cõſtitutio illa prima natura, à qua tu quoque ordiebare, his prope uerbis exponitur. omnis natura uult eſſe conſeruatrix ſui, ut & ſalua ſit, & in genere conſeruetur ſuo. ad hanc rem aiunt artes quoque exquiſitas, quæ naturam adiuuarent: in quibus ea numeretur in primis, quæ eſt uiuendi ars, ut tueatur quod à natura datum ſit; quod deſit, acquirat. ijdémq; diuiſerunt naturam hominis in animum, & corpus. cumq; eorum unumquodque per ſe expetendum eſſe dixiſſent, uirtutes quoque utriuſque eorum per ſe expetendas eſſe dicebant. cum animum quadam infinita laude antepo-

nerent

nerent corpori, uirtutes quoque animi bonis corporis an teponebant. ſed cum ſapientiam totius hominis cuſtodem, & procuratricem eſſe uellent, quæ eſſet naturæ comes, & adiutrix: hoc ſapientiæ munus eſſe dicebãt, ut eum tueretur, qui cõſtaret ex animo et corpore, in utroque iuuaret eum, atque contineret. atque ita re primo ſimpliciter collocata, reliqua ſubtilius perſequentes, corporis bona facilem quandam rationem habere cenſebãt. de animi bonis accuratius exquirebant: in primisq́; reperiebant, in his ineſſe iuſtitiæ ſemina: primiq́; ex omnibus philoſophis à natura tributum eſſe docuerunt, ut ij, qui procreati eſſent, à procreatoribus amarentur; & id quod temporum ordine antiquius eſt, ut coniugia uirorum, & uxorum natura coniuncta eſſe dicerent, qua ex ſtirpe orirentur amicitiæ cognationum. atque ab his initijs profecti, omnium uirtutum & originem, & progreſſionem perſecuti ſunt. ex quo magnitudo quoque animi exiſtebat, qua facile poſſet repugnari, obſiſtiq́; fortunæ, quòd maximæ res eſſent in poteſtate ſapientis. uarietates autem, iniuriasq́; fortunæ facile ueterum philoſophorũ præceptis inſtituta uita ſuperabat. principijs autem à natura datis amplitudines quædam bonorum excitabantur, partim profectæ à contemplatione rerum occultiorum, quòd erat inſitus menti cognitionis amor; ex quo etiam rationis, explicandi, diſſerendiq́; cupiditas conſequebatur: quodq́; hoc ſolum animal natum eſt pudoris ac uerecundiæ particeps, appetensq́; coniunctionum hominum ac ſocietatum, animaduertensq́; in omnibus rebus, quas ageret, aut diceret, ne quid ab eo fieret, niſi honeſte, & decore. his initijs, ut

ante dixi, tanquam ſeminibus, à natura datis, temperantia, modeſtia, iuſtitia, & omnis honeſtas perfecte abſoluta eſt. Habes inquam Cato formam eorum, *de quibus loquor, philoſophorum: qua expoſita, ſcire cupio quæ cauſa ſit, cur* Zeno *ab hac antiqua inſtitutione deſciuerit, quidnam horum ab eo non ſit probatum, quòd ne omnem naturam cõſeruatricem ſui dixerit, an quod omne animal ipſum ſibi commendatum, ut ſe & ſaluũ in ſuo genere, incolumeq́; uellet, an, cum omnium artium finis is eſſet, quid natura maxime quæreret, idem ſtatui debere de totius arte uitæ, an quòd, cum animo conſtaremus, & corpore, & hæc ipſa, & eorum uirtutes per ſe eſſe ſumendas, an uero diſplicuit ea, quæ tributa eſt animi uirtutibus tanta præſtantia, an quæ de prudentia, de cognitione rerum, de coniunctione generis humani, quæq́; ab eiſdem de temperantia, de modeſtia, de magnitudine animi, de omni honeſtate dicuntur? fatebuntur* Stoici *hæc omnia dicta eſſe præclare: neque enim eam cauſam* Zenoni *deſciſcendi fuiſſe. alia quædam dicent, credo, magna antiquorum eſſe peccata; quæ ille ueri inueſtigandi cupidus, nullo modo ferre potuerit: quid enim peruerſius, quid intolerabilius, quid ſtultius, quàm bonam ualetudinem, quàm dolorũ omnium uacuitatem, quàm integritatem oculorum, reliquorumq́; ſenſuum ponere in bonis potius, quàm dicere, nihil omnino inter eas res, iisq́; contrarias intereſſe? ea enim omnia, quæ illi bona dicerent, præpoſita eſſe, non bona: itemq́; illa, quæ in corpore excellerẽt, ſtulte antiquos dixiſſe per ſe eſſe expetenda, & ſumenda potius, quàm expetenda. eademq́; de omni uita, quæ in*

una

una uirtute conſiſteret; illam uitam, quæ etiam ceteris rebus, quæ eſſent ſecundum naturam, abũdaret, magis expetendam non eſſe, ſed magis ſumendam: cumq; ipſa uirtus efficiat ita beatam uitam, ut beatior eſſe non poſſit; tamen quædã deeſſe ſapientibus tum, cũ ſunt beatiſſimi: itaque eos id agere, ut à ſe dolores, morbos, debilitates repellant. ô magnam uim ingenij, cauſamq; iuſtam, cur noua exiſteret diſciplina. perge porro: ſequentur enim, quæ tu ſciẽtiſſime complexus es; omnem inſipientiam, iniuſtitiam, alia uitia ſimilia eſſe, omniaq; peccata eſſe paria, eosq;, qui natura, doctrinaq; longe ad uirtutem proceſſiſſent, niſi eam plene conſecuti eſſent, ſumme eſſe miſeros, neque inter eorum uitam, & improbiſſimorum quidquam omnino intereſſe: ut Plato, tantus ille uir, ſi ſapiens non fuerit, nihilo melius, quàm quiuis improbiſſimus, nec beatius uixerit. hæc uidelicet eſt correctio philoſophiæ ueteris, & emendatio. quæ omnino aditum habere nullum poteſt in urbẽ, in forum, in curiam: quis enim ferre poſſet ita loquentem eum, qui ſe auctorem uitæ grauiter, & ſapienter agendæ profiteretur, nomina rerum commutantem; cumq; idem ſentiret, quod omnes, quibus rebus eandem uim tribueret, alia nomina imponentem, uerba modo mutãtem, de opinionibus nihil detrahentem? patronus ne cauſæ in epilogo pro reo dicens, negaret eſſe malum exilium, publicationem bonorum? hæc reijcienda eſſe, non fugienda? nec miſericordem iudicem eſſe oportere? in concione autem ſi loqueretur, ſi Annibal ad portas ueniſſet, murumq; iaculo traieciſſet, negaret eſſe in malis capi, uenire, interfici, patriam amittere? an, ſenatus

cum triumphum Africano decerneret, quid de eius uirtute aut felicitate poſſet dicere, ſi neque uirtus in ullo, niſi in ſapiente, nec felicitas uere dici poteſt? quæ eſt igitur iſta philoſophia, quæ communi more in foro loquitur; in libello, ſuo? præſertim cum, quod illi uerbis ſuis ſignificent, in eo nihil moueatur, de ipſis rebus nihil mutetur, eædem res maneant, alio modo: quid enim intereſt, diuitias, opes, ualetudinem, bona dicas, an ne præpoſita, cũ ille, qui iſta bona dicit, nihilo plus his tribuat, quàm tu, qui eadem illa præpoſita nominas? itaque homo in primis ingenuus, et grauis, dignus illa familiaritate Scipionis, & Lelij, Panætius, cum ad Q. Tuberonem de dolore patiendo ſcriberet; quod eſſe caput debebat, ſi probari poſſet, nunquam poſuit, non eſſe malum dolorem; ſed quid eſſet, & quale, quãtumq; in eo ineſſet alieni, deinde quæ ratio eſſet perferendi. cuius quidem, quoniam Stoicus fuit, ſententia condemnata mihi uidetur eſſe immanitas iſta uerborum. ſed ut propius ad ea Cato accedam, quæ à te dicta ſunt, preſſius agamus, eaq́;, quæ modo dixiſti, cum ijs conferamus, quæ tuis antepono. quæ ſunt igitur communia uobis cum antiquis, his ſic utamur, quaſi conceſſis: quæ in controuerſiam ueniunt, de ijs, ſi placet, diſſeramus. Mihi uero, inquit, placet agi ſubtilius, et, ut ipſe dixiſti, preſſius: quæ enim adhuc protuliſti, popularia ſunt: ego autem à te elegantiora deſidero. A' me tu, inquam? ſed tamen enitar, et, ſi minus mihi multa occurrent, non fugiam iſta popularia. ſed primum poſitum ſit, noſmet ipſos commendatos eſſe nobis, primamq; ex natura hanc habere appetitionem, ut conſeruemus noſ-

met

met ipſos. hoc conuenit, ſequitur illud, ut animaduertamus qui ſimus ipſi, ut nos, quales oportet eſſe, ſeruemus. ſumus igitur homines: ex animo conſtamus, & corpore, quæ ſunt cuiuſdam modi: nosq́; oportet, ut prima appetitio naturalis poſtulat, hæc diligere, conſtituereq́; ex his finem illum ſummi boni, atque ultimi; quem, ſi prima uera ſint, ita conſtitui neceſſe eſt; earum rerum, quæ ſunt ſecundum naturam, quamplurima, & quam maxima adipiſci. hunc igitur finem illi tenuerunt. quodq́; ego pluribus uerbis, illi breuius, ſecundum naturam uiuere, hoc his bonorum uidetur extremum. Age nunc iſti doceant, uel tu potius, (quis enim iſta melius?) quonam modo ab iiſdem principiis profecti, efficiatis ut honeſte uiuere, (id eſt enim uel ex uirtute, uel naturæ congruenter uiuere) ſummum bonum ſit; & quonam modo, aut quo loco corpus ſubito deſerueritis; omniaq́; ea, quæ, cum ſecundum naturam ſint, abſint à noſtra poteſtate; ipſum denique officium. quæro igitur, quo modo hæ tantæ commendationes à natura profectæ ſubito à ſapientia relictæ ſint. quòd ſi non hominis ſummum bonum quæreremus, ſed cuiuſdam animantis, is autem eſſet nihil niſi animus, (licet enim fingere aliquid eiuſmodi, quo uerum facilius reperiamus) tamen illi animo non eſſet hic ueſter finis: deſideraret enim ualetudinem, uacuitatem doloris: appeteret etiam conſeruationem ſui, earumq́; rerum cuſtodiam: finemq́; ſibi conſtitueret, ſecundum naturam uiuere: quod eſt, ut dixi, habere ea, quæ ſecundum naturam ſunt, uel omnia, uel plurima, & maxima: cuiuſcunque enim modi animal conſtitueris: ne-

teſſe eſt, etiam ſi id ſine corpore ſit, ut fingimus, tamen eſſe in animo quædam ſimilia eorum, quæ ſint in corpore: ut nullo modo, niſi ut expoſui, conſtitui poſſit finis bonorum. Chryſippus autem exponens differentias animantium, ait alias earum corpore excellere, alias autem animo, non nullas ualere utraque re. deinde diſputat, quod cuiuſque generis animantis ſtatui deceat extremum. cum autem hominem in eo genere poſuiſſet, ut ei tribueret animi excellentiam: ſummum bonum id conſtituit, non excellere animo, ſed uti nihil eſſe præter animum uideretur. uno autem modo in uirtute ſola ſummum bonum recte poneretur, ſi quod eſſet animal, quod totum ex mente conſtaret: id ipſum tamen ſic, ut ea mens nihil haberet in ſe, quod eſſet ſecundum naturam: ut ualetudo eſt. ſed id ne cogitari quidem poteſt quale ſit, ut non repugnet ipſum ſibi: ſin dicit obſcurari quædam, nec apparere, quia ualde parua ſint: nos quoque concedimus, quod dicit Epicurus de uoluptate, quæ minimæ ſint uoluptates, eas obſcurari ſæpe, & obrui. ſed non ſunt in eo genere tantæ commoditates corporis, tamq; productæ temporibus, tamq; multæ. itaque, in quibus propter eorum exiguitatem obſcuratio conſequitur; ſæpe accidit, ut nihil intereſſe noſtra fateamur, ſint illa, nec ne ſint: ut in ſole, quod à te dicebatur, lucernam adhibere nihil intereſt, aut teruncium addere Crœſi pecuniæ. quibus autem in rebus obſcuratio tanta non ſit, fieri tamen poteſt, ut id ipſum, quod intereſt, non ſit magnum. ut ei, qui iucunde uixerit annos decem, ſi æque uita iucunda menſtrua addatur, quia momentum aliquod habeat

ad

ad iucundam acceſſionem, bonum ſit: ſin autem id non concedatur, non continuo uita beata tollitur. Bona *autem corporis huic ſunt, quod poſterius poſui, ſimiliora: habent enim acceſſionem dignam, in qua elaboretur: ut mihi in hoc* Stoici *iocari uideantur interdum, cum ita dicāt, ſi ad illam uitam, quæ cū uirtute degatur, ampulla, aut ſtrigilis accedat, ſumpturum ſapientem eam uitā potius, quò hæc adiecta ſint, nec beatiorem tamen ob eam cauſam fore. hoc ſimile tandem eſt non riſu potius, quàm oratione eijciendum? ampulla enim ſit nec ne ſit, quis non iure optimo irrideatur, ſi laboret? at uero grauitate membrorum, & cruciatu dolorum ſi quis quem leuet, magnam ineat gratiam. nec ſi ille ſapiens ad tortoris equuleum à tyranno ire cogatur, ſimilem habeat uultum, ac ſi ampullam perdidiſſet: ſed ut magnum & difficile certamen iniens, cum ſibi cum capitali aduerſario dolore depugnandum uideret, excitaret omnes rationes fortitudinis, ac patientiæ: quarum præſidio iniret illud difficile, ut dixi, magnumq; prælium. deinde non quærimus quid obſcuretur, aut intereat, quia ſit admodum paruum; ſed quid tale ſit, ut expleat ſummum. una uoluptas è multis obſcuratur in illa uita uoluptaria. ſed tamen ea, quamuis parua ſit, pars eſt eius uitæ, quæ poſita eſt in uoluptate: nummus in* Crœſi *diuitijs obſcuratur: pars eſt tamen diuitiarum. quare obſcurentur etiam hæc, quæ ſecundum naturam eſſe dicimus, in uita beata: ſint modo partes beatæ uitæ. atqui ſi, ut conuenire debet inter nos, eſt quædam appetitio naturalis, ea, quæ ſecundum naturam ſunt, appetens: eorum omnium eſt aliqua ſumma facienda.*

quo

quo conſtituto, tum licebit ocioſe iſta quærere, de magnitudine rerum, de excellentia, quanta in quoq; ſit ad beate uiuendum; de iſtis ipſis obſcurationibus, quæ propter exiguitatem uix, aut ne uix quidem appareant. quid, de quo multa diſſenſio eſt? nemo enim eſt, qui aliter dixerit, quin omnium naturarum ſimile eſſet id, ad quod omnia referuntur; quod eſt ultimum rerum appetendarum: omnis enim eſt natura diligens ſui: quæ eſt enim, quæ ſe unquam deſerat, aut partem aliquam ſui, aut eius partis habitum, aut uim, aut ullius earum rerum, quæ ſecundum naturam ſint, aut motum, aut ſtatum? quæ autem natura ſuæ primæ inſtitutionis oblita eſt? nulla profecto, quin ſuam uim retineat à primo ad extremum. quo modo igitur euenit, ut hominis natura ſola eſſet; quæ hominem relinqueret, quæ obliuiſceretur corporis, quæ ſummum bonum non in toto homine, ſed in parte hominis poneret? quo modo autem, quod ipſi etiam fatentur, conſtatq; inter omnes, conſeruabitur, ut ſimile ſit omnium naturale illud ultimum, de quo quæritur? tum enim eſſet ſimile, ſi in ceteris quoque naturis id cuique eſſet ultimum, quod in quaque excelleret: tale enim uiſum eſſet ultimum Stoicorum. quid dubitas igitur mutare principia naturæ? quid enim dicis, omne animal, ſimul atque ſit ortum, applicatum eſſe ad ſe diligendum? eſſeq; in ſe conſeruando occupatum? quin potius ita dicis, omne animal applicatum eſſe ad id, quod in eo ſit optimum, & in eius unius occupatum eſſe cuſtodia, reliquasq; naturas nihil aliud agere, niſi ut id conſeruent, quod in quaque optimum ſit? quo modo autem optimum, ſi bonum præterea

tere*a*

tereà nullum eſt? ſi autem reliqua appetenda ſunt, cur, quod eſt ultimum rerum appetendarum, id non aut ex omnium earum, aut ex plurimarum, & maximarum appetitione concluditur? ut Phidias poteſt à principio inſtituere ſignum, idq́; perficere: poteſt ab alio incohatum accipere, & abſoluere. huic eſt ſapientia ſimilis: non enim ipſa genuit hominem, ſed accepit à natura incohatum. hanc igitur intuens, debet inſtitutum illud quaſi ſignum abſoluere. qualem igitur natura hominem incohauit? ecquod eſt munus, quod opus ſapientiæ? quid eſt, quod ab ea abſolui, & perfici debeat? ſi nihil in eo quidem perficiendum eſt, præter motum ingenij quendam, id eſt rationem: neceſſe eſt huic ultimũ eſſe ex uirtute uitam fingere: rationis enim perfectio eſt uirtus. ſi nihil, niſi corpus: ſumma erunt illa, ualetudo, uacuitas doloris, pulchritudo, & cetera. nunc de hominis ſummo bono quæritur. quid ergo dubitamus in tota eius natura quærere quid ſit effectum? cum enim conſtet inter omnes, omne officium, munusq́; ſapientiæ in hominis cultu eſſe occupatum: alij (ne me exiſtimes contra Stoicos ſolum dicere) eas ſententias afferunt, ut ſummum bonum in eo genere ponant, quod ſit extra noſtram poteſtatem, tanquam de animali aliquo loquantur: alij contra, quaſi nullum corpus ſit hominis, ita præter animum nihil curant, cum præſertim ipſe quoque animus non inane neſcio quid ſit, (neque enim id poſſum intelligere) ſed in quodam genere corporis, ut ne is quidem uirtute una contentus ſit, ſed appetat uacuitatem doloris. quamobrem utrique idem faciunt, ut ſi læuam partem negligerent, dexte-

ram

ram tuerentur, aut ipſius animi, ut fecit Herillus, cognitionem amplexarentur, actionem relinquerent: eorum enim omnium, multa prætermittentium, dum eligant aliquid, quod ſequantur, quaſi curta ſententia: at uero illa perfecta, atque plena, eorum, qui cum de hominis ſummo bono quærerent, nullam in eo neque animi, neque corporis partem uacuam tutela reliquerunt. uos autem, Cato, quia uirtus, ut omnes fatemur, altiſſimum locum in homine, & maxime excellentem tenet, & quòd eos, qui ſapiẽtes ſunt, abſolutos, & perfectos putamus: aciem animorum noſtrorum uirtutis ſplendore perſtringitis: in omni enim animante eſt ſummum aliquid, atque optimum, ut in equis, in canibus; quibus tamen & dolore uacare opus eſt, & ualere. ſic igitur in homine perfectio iſta, in eo potiſſimum, quod eſt optimum, id eſt in uirtute laudatur. itaque mihi non ſatis uidemini conſiderare, quid interſit naturæ quæque progreſſio. non enim hoc, quod facit in frugibus, ut cũ ad ſpicam perduxerit ab herba, relinquat, & pro nihilo habeat herbam, idem facit in homine, cum eum ad rationis habitum perduxerit: ſemper enim ita aſſumit aliquid, ut ea, quæ prima dederit, ne deſerat. itaque ſenſibus rationem adiunxit: & ratione effecta ſenſus non reliquit: ut ſi cultura uitium, cuius hoc munus eſt, ut efficiat, ut uitis cum partibus ſuis omnibus quam optime ſe habeat: ſed ſic intelligamus: licet enim, ut uos quoque ſoletis, fingere aliquid docendi cauſa. ſi igitur illa cultura uitium in uite inſit ipſa, cetera credo uelit, quæ ad colendam uitem attinebunt, ſicut antea, ſe autem omnibus uitis partibus præferat, ſtatuatq; nihil

eſſe melius in uita, quàm ſe: ſimiliter ſenſus, cum acceſſit ad naturam, tuetur illam quidem, ſed etiam tuetur ſe: cum autem aſſumpta ratio eſt, tanto in dominatu locatur, ut omnia illa prima naturæ huius tutelæ ſubijciantur. itaque non diſcedit ab eorum curatione, quibus præpoſita uitam omnem debet gubernare. ut mirari ſatis eorum inconſtantiam non poſſimus: naturalem enim appetitionem, quam uocant ὁρμὴν, *itemq; officium, ipſam etiam uirtutem, tuentem eſſe uolunt earum rerum, quæ ſecundum naturam ſunt. cum autem ad ſummum bonum uolunt peruenire, tranſiliunt omnia, & duo nobis opera pro uno relinquunt: ut alia ſumamus, alia appetamus, potius, quàm uno fine omnia concludant. At enim dicitis uirtutem non poſſe conſtitui, ſi ea, quæ extra uirtutem ſunt, ad beate uiuendum pertineant. quod totum contra eſt: introduci enim uirtus nullo modo poteſt, niſi omnia, quæ leget, quæque reijciet, unam referantur ad ſummam: nam ſi omnino nos negligimus, in* Ariſtonea *uitia, & peccata incidemus, obliuiſcemurq; quæ uirtuti ipſi principia dederimus. ſin ea non negligimus, neque tamen ad finem ſummi boni referimus, non multum ab* Herilli *leuitate aberrabimus. duarum enim uitarum nobis erunt inſtituta capienda; facit enim ille duo ſeiuncta ultima bonorum, quæ, ut eſſent uera, coniungi debuerunt: nunc ita ſeparantur, ut diſiuncta ſint: quo nihil poteſt eſſe peruerſius: itaque contra eſt, ac dicitis: nam conſtitui uirtus nullo modo poteſt, niſi ea, quæ ſunt prima naturæ, ut ad ſummã pertinentia tenebit. quæſita enim uirtus eſt, non quæ relinqueret naturam, ſed quæ tueretur. at illa, ut uobis placet,*

cet,

ret, partem quandam tuetur, reliquam deſerit. atque ipſi inſtitutio hominis ſi loqueretur, hæc diceret. primos ſuos quaſi cœptus appetendi fuiſſe, ut ſe conſeruaret in ea natura, in qua ortus eſſet. non dum autem explanatum ſatis erat, quod maxime natura uellet. explanetur igitur. quid ergo aliud intelligetur, niſi ut æque pars naturæ negligatur? in qua ſi nihil eſt præter rationem, ſit in una uirtute finis bonorum. ſin eſt etiam corpus, iſta explanatio naturæ nempe hoc effecerit, ut ea, quæ ante explicationem tenebamus, relinquamus. ergo id eſt conuenienter naturæ uiuere, à natura diſcedere. ut quidam philoſophi, cum à ſenſibus profecti maiora quædam, ac diuiniora uidiſſent, ſenſus reliquerunt: ſic iſti, cum ex appetitione rerum uirtutis pulchritudinem aſpexiſſent, omnia, propter quæ uirtutem ipſam uiderant, abiecerunt, obliti naturam omnem appetendarum rerum ita late patere, ut à principijs permanaret ad fines: neque intelligunt ſe rerum illarum pulchrarum, atque admirabilium fundamenta ſubducere. itaque mihi uidentur omnes quidem illi erraſſe, qui finem bonorum eſſe dixerunt, honeſte uiuere: ſed alius alio magis: Pyrrho ſcilicet maxime, qui, uirtute conſtituta, nihil omnino, quod appetendum ſit, relinquat: deinde Ariſto, qui nihil relinquere non eſt auſus, introduxit autem quibus commotus ſapiens appeteret aliquid, quod cuique in mentem incideret, & quodcunq; tanquam occurreret. is hoc melius, quàm Pyrrho, quòd uel aliquod genus appetendi dedit; deterior, quàm ceteri, quod penitus à natura receſſit. Stoici autem, quòd finem bonorum

in una

in una uirtute ponunt, ſimiles ſunt illorum: quod autē principium officij quærunt, melius quàm Pyrrho. quod ea non occurrentia fingunt, uincunt Ariſtonem: quod autem ea, quæ ad naturam accommodata, & per ſe aſſumenda eſſe dicunt, non adiungunt ad finem bonorum; deſciſcunt à natura, & quodam modo ſunt non diſſimiles Ariſtonis: ille enim occurrentia neſcio quæ comminiſcebatur: hi autem ponunt illi quidem prima naturæ: ſed ea ſeiungunt à finibus, & à ſumma bonorum. quæ cum præponunt, ut ſit aliqua rerum ſelectio: naturam uidentur ſequi. cum autem negant ea quidquam ad beatam uitam pertinere: rurſus naturam relinquunt. Atque adhuc ea dixi, cur cauſa Zenoni non fuiſſet, quā obrem à ſuperiorum auctoritate diſcederet. nunc reliqua uideamus: niſi aut ad hæc Cato dicere aliquid uis, aut nos iam longiores ſumus. Neutrum uero, inquit ille: nam & à te perfici iſtam diſputationem uolo, nec tua mihi oratio longa uideri poteſt.

Optime, inquam: quid enim mihi poteſt eſſe optatius, quàm cum Catone omnium uirtutum auctore de uirtutibus diſputare? ſed primum illud uide, grauiſſimam illam ueſtram ſententiam, quæ familiam ducit, honeſtum quod ſit, id eſſe ſolum bonum; honeſteq; uiuere, bonorum finem, communem fore uobis cum omnibus, qui in una uirtute conſtituunt finem bonorum: quodq; dicitis, informari non poſſe uirtutem, ſi quidquam niſi quod honeſtum ſit numeretur, idem dicetur ab illis, quos modo nominaui. mihi autem æquius uidebatur, Zenonem cum Polemone diſceptantem, à quo, quæ eſſent principia naturæ, acceperat à communibus

initijs progredientem, uidere ubi primum inſiſteret, & unde cauſa controuerſiæ naſceretur; non ſtantem cum ijs, qui ne dicerent quidem ſua ſumma bona eſſe à natura profecta, uti ijſdem argumentis, quibus illi uterentur, ijſdem ſententijs. minime uero illud probo, quòd cum docuiſtis, ut uobis uidemini, ſolum bonum eſſe quod honeſtum ſit, tum rurſum dicitis, initia proponi neceſſe eſſe apta, & accommodata naturæ, quorum ex electione uirtus poſſit exiſtere: non enim in ſele ctione uirtus ponenda erat, ut id ipſum, quod erat, bonorum ultimum, aliud aliquid acquireret: nam omnia, quæ ſumenda, quæq́; legenda, aut optanda ſunt, ineſſe debent in ſumma bonorum, ut is, qui eam adeptus ſit, nihil præterea deſideret. uides ne, ut, quibus ſumma eſt in uoluptate, perſpicuum ſit, quid ijs faciendum ſit, aut non faciendum? ut nemo dubitet, eorum omnia officia quò ſpectare, quid ſequi, quid fugere debeant? Sit hoc ultimum bonorum, quod nunc à me defenditur. apparet ſtatim, quæ ſint officia, quæ actiones. uobis autem, quibus nihil eſt aliud propoſitum, niſi rectum, atque honeſtum, unde officij, unde agendi principium naſcatur, nõ reperietis. hoc igitur quæritis omnes, & ij, qui, quodcunq; in mentem ueniat, aut quodcunque occurrat, ſe ſequi dicent: & uos ad naturam reuertimini. quibus natura iure reſponderit, non eſſe uerum aliunde finem beate uiuendi, à ſe principia rei gerendæ peti: eſſe enim unam rationem, qua & principia rerum agendarum, & ultima bonorum continerentur. atque ut Ariſtonis eſſet exploſa ſententia, dicentis nihil differre aliud ab alio, nec eſſe res ullas præter uirtutes et

uitia, inter quas quidquam omnino intereſſet; ſic errare Zenonem, qui nulla in re, niſi in uirtute, aut uitio, propenſionem ne minimi quidem momenti ad ſummum bonum adipiſcendum diceret: et cum ad beatam uitam nullum momentum ea res haberet, ad appetitionem autem rerum, eſſe in his momenta diceret: quaſi uero hæc appetitio non ad ſummi boni adeptionē pertineret. quid autem minus conſentaneum eſt, quàm, quod aiunt, cognito ſummo bono, reuerti ſe ad naturam, ut ab ea petant agendi principium, id eſt officij? nō enim actionis, aut officij ratio impellit ad ea, quæ ſecundum naturam ſunt, appetenda: ſed ab his & appetitio, & actio commouetur. Nunc uenio ad illa tua breuia: quæ conſectaria eſſe dicebas: et primum illud, quo nihil poteſt eſſe breuius. bonum omne laudabile: laudabile autem omne honeſtum: igitur omne bonum honeſtum. ò plumbeum pugionem: quis enim tibi illud primum conceſſerit? quo quidem conceſſo, nihil opus eſt ſecundo. ſi enim omne bonum laudabile eſt, omne honeſtum eſt. quis tibi ergo iſtud dabit, præter Pirrhonem, Ariſtonem, eorum ue ſimiles? quos tu non probas. Ariſtoteles uero, Xenocrates, tota illa familia non dabit, quippe qui ualetudinem, uires, diuitias, gloriam, multa alia bona eſſe dicant, laudabilia non dicant. et hi quidem ita non ſola uirtute finem bonorum contineri putant, ut rebus tamen omnibus uirtutem anteponant. quid censes eos eſſe facturos, qui omnino uirtutem à bonorum fine ſegregauerunt, Epicurum, Hieronymum, illos etiam, ſi qui Carneadeum finem tueri uolunt? iam aut Callipho, aut Diodorus quo modo poterunt tibi iſtud concedere,

qui ad honeſtatem aliud adiungant, quod ex eodem genere non ſit? placet igitur tibi Cato, cum res ſumpſeris non conceſſas, ex illis efficere quod uelis? iam ille Sorites, quo nihil putatis eſſe uitioſius; quod bonum ſit, id eſſe optabile; quod optabile, id eſſe expetendum; quod expetendum, laudabile. deinde reliqui gradus. ſed ego in hoc reſiſto: eodem enim modo tibi nemo dabit, quod expetendum ſit, id eſſe laudabile. illud uero minime conſectarium, ſed in primis hebes, illorum ſcilicet nominum gloriatione dignam eſſe beatam uitam, quæ non poſſit ſine honeſtate contingere, ut iure quiſquam glorietur. dabit hoc Zenoni Polemon, etiam magiſter eius, & tota illa gens, & reliqui, qui uirtutem omnibus rebus multo anteponentes, adiungunt ei tamen aliquid ſummo in bono finiendo. ſi enim uirtus digna eſt gloriatione, ut eſt; tantumq; præſtat ceteris rebus, ut dici uix poſſit: & beatus eſſe poterit uirtute una præditus, carens ceteris; nec tamen illud tibi concedet, præter uirtutem, nihil in bonis eſſe ducendum: illi autem, quibus ſummum bonum ſine uirtute eſt, non dabunt fortaſſe uitam beatam habere, in quo iure poſſit gloriari. etſi illi quidem etiam uoluptates faciunt interdum glorioſas. uides igitur, te aut ea ſumere, quæ non concedantur; aut ea, quæ etiam conceſſa te nihil adiuuent. equidem in omnibus iſtis concluſionibus hoc putarem philoſophia, nobisq; dignum, & maxime, cum ſummum bonum quæreremus; uitam noſtram, conſilia, uoluntates, non uerba corrigi. quis enim poteſt iſtis, quæ te, ut ais, delectant, breuibus, & acutis auditis, de ſententia decedere? iam cum ea

ſpectant, & auent audire cur dolor malum non ſit; dicunt illi aſperum eſſe dolorem, moleſtum, odioſum, contra naturam, difficilem toleratu; ſed, quia nulla ſit in dolore nec fraus, nec improbitas, nec malitia, nec culpa, nec turpitudo, non eſſe illud malum. hæc qui audierit, ut ridere non curet, diſcedet tamen nihilo firmior ad dolorem ferendum, quàm uenerat. tu autem negas fortem eſſe quenquam poſſe, qui dolorem malum putet. cur fortior ſit, ſi illud, quod tute concedis, aſperum, & uix ferendum putabit? ex rebus enim timiditas, non ex uocabulis naſcitur. et ais, ſi una litera commota ſit, fore, tota ut labet diſciplina. utrum igitur tibi literam uideor, an totas paginas commouere? ut enim ſit apud illos id, quod eſt à te laudatum, ordo rerum conſeruatus, & omnia inter ſe apta, & connexa; (ſic enim aiebas) tamen perſequi non debemus, ſi à falſis principiis profecta congruent ipſa ſibi, & à propoſito non aberrant. in prima igitur conſtitutione Zeno tuus à natura receſſit: cumq; ſummum bonum poſuiſſet in ingenij præſtantia, quam uirtutem uocamus, nec quidquam aliud bonum eſſe dixiſſet, niſi quod eſſet honeſtum, nec uirtutem poſſe conſtare, ſi in ceteris rebus eſſet quidquam, quod aliud alio melius eſſet, aut peius; his propoſitis tenuit prorſus conſequentia. recte dicis: negare enim non poſſum. ſed ita falſa ſunt ea, quæ conſequuntur, ut illa, è quibus hæc nata ſunt, uera eſſe non poſſint. docent enim nos (ut ſcis) dialectici; ſi ea, quæ rem aliquam conſequantur, falſa ſint, falſam illam ipſam eſſe, quam ſequantur. ita fit illa concluſio non ſolum

uera, ſed ita perſpicua, ut dialectici ne rationem quidem reddi putent oportere: ſi illud, hoc: non autem hoc, igitur ne illud quidem. ſic conſequentibus ueſtris ſublatis, prima tolluntur: quæ ſequuntur igitur: omnes, qui non ſunt ſapientes, æque miſeros eſſe, ſapientes omnes ſumme beatos eſſe, recte facta omnia æqualia, omnia peccata paria. quæ cum magnifice primo dici uidentur, conſiderata minus probantur: ſenſus enim cuiuſque, & natura rerum, atque ipſa ueritas clamabat quodam modo, non poſſe adduci, ut inter eas res, quas Zeno exæquaret, nihil intereſſet. poſtea tuus ille Pœnulus (ſcis enim Citiæos clientes tuos è Phœnicia profectos) homo igitur acutus cauſam non obtinens, repugnante natura uerba uerſare cœpit: & primum rebus ijs, quas nos bonas dicimus, conceſſit, ut haberentur aptæ, habiles, & ad naturam accommodatæ: faterię; cœpit, ſapienti, hoc eſt ſumme beato, commodius tamen eſſe, ſi ea quoque habeat, quæ bona non audet appellare, natura ipſa accommodata eſſe concedit: negatq; Platonem, ſi ſapiens non ſit, eadem eſſe in cauſa, qua tyrannum Dionyſium; huic mori optimum eſſe propter deſperationem ſapientiæ, illi propter ſpem uiuere: peccata autem partim eſſe tolerabilia, partim nullo modo; propterea quòd alia peccata plures, alia pauciores quaſi numeros officij præterirent: iam inſipientes alios ita eſſe, ut nullo modo ad ſapientiam poſſent peruenire, alios, qui poſſent, ſi id geſſiſſent, ſapientiam conſequi. hic loquebatur aliter, atque omnes: ſentiebat idem, quod ceteri. nec uero minoris æſtimanda ducebat ea, quæ ipſe bona negaret eſſe; quàm illi, qui ea bona eſſe

eſſe dicebant. quid igitur uoluit ſibi, qui illa mutauerit? ſaltem aliquid de pondere detraxiſſet, & paulo minoris æſtimauiſſet ea, quàm Peripatetici, ut ſentire quoque aliud, non ſolum dicere uideretur. Quid de ipſa beata uita, ad quam omnia referuntur, quæ dicitis? negatis eam eſſe, quæ expleta ſit omnibus ijs rebus, quas natura deſideret: totamq; eam in una uirtute ponitis. cumq; omnis controuerſia aut de re ſoleat, aut de nomine eſſe: utraque earum naſcitur, ſi aut res ignoratur, aut erratur in nomine. quorum ſi neutrum eſt, opera dãda eſt, ut uerbis utamur quam uſitatiſſimis, et quam maxime aptis, ideſt rem declarãtibus. num igitur dubium eſt, quin, ſi in re ipſa nihil peccatur à ſuperioribus, uerbis illi commodius utantur? uideamus igitur ſententias eorum: tum ad uerba redeamus. Dicunt appetitionem animi moueri, cum aliquid ei ſecundum naturam eſſe uideatur, omniaq;, quæ ſecundum naturam ſunt, æſtimatione aliqua digna, eaq; pro eo, quantum in quoque ſit ponderis, eſſe æſtimanda; quæq; ſecundum naturam ſint, partim nihil habere in ſeſe eius appetitionis, de qua ſæpe iam diximus, quæ nec honeſta, nec laudabilia dicantur; partim quæ uoluptatem habeant in omni animante, ſed in homine rationem etiam: ex eis quæ ſint apta, ea honeſta, ea pulchra, ea laudabilia. illa autem ſuperiora, naturalia nominantur: quæ coniuncta cum honeſtis, uitam beatam perficiunt, & abſoluunt. omnium autem eorum cõmodorum, quibus non illi plus tribuunt, qui illa bona eſſe dicunt, quàm Zeno, qui negat; longe præſtantiſſimum eſſe, quod honeſtum eſſet, atque laudabile: ſed ſi duo honeſta propoſita ſint, alte-

rum cum ualetudine, alterum cum morbo; non eſſe dubium, ad utrum eorum natura nos ipſa deductura ſit; ſed tamen tantam uim honeſtatis eſſe, tantumq; eam rebus omnibus præſtare, & excellere, ut nullis nec ſupplicijs, nec præmijs dimoueri poſſit ex eo, quod rectum eſſe decreuerit, omniaq;, quæ dura, difficilia, aduerſa uideantur, ea uirtutibus ijs, quibus à natura eſſemus ornati, obteri poſſe; non faciles illas quidem, nec contemnendas, (quid enim eſſet in uirtute tantum?) ſed ut hoc iudicaremus, non eſſe in his partem maximã poſitam aut beate, aut ſecus uiuendi. ad ſummam, ea quæ Zeno æſtimanda, & ſumenda, et apta naturæ eſſe dixit, eadem illi bona appellant: uitam autem beatam illi eam, quæ conſtaret ex ijs rebus, quas dixi, aut plurimis, aut grauiſſimis. Zeno autem, quod ſuam, quod propriam ſpeciem habeat cur appetendum ſit, id ſolum bonum appellat: beatam autem uitam eam ſolam, quæ cum uirtute degatur. Si de re diſceptari oportet: nulla mihi tecum Cato poteſt eſſe diſſenſio: nihil eſt enim de quo aliter tu ſentias, atque ego: modo commutatis uerbis ipſas res conferamus. nec hoc ille non uidit: ſed uerborum magnificentia eſt, & gloria delectatus. qui ſi ea, quæ dicit, ita ſentiret, ut uerba ſignificant: quid inter eum, & uel Pyrrhonem, uel Ariſtonem intereſſet? ſin autem eos non probabat: quid attinuit cum ijs, quibuſcum re conueniebat, uerbis diſcrepare? quid, ſi reuiuiſcant Platonici illi, & deinceps qui eorum auditores fuerunt, & tecum ita loquantur? nos cum te M. Cato ſtudioſiſſimum philoſophiæ, iuſtiſſimum uirum, optimum iudicem, religioſiſſimum teſtem

audi-

audiremus, admirati ſumus, quid eſſet, cur nobis Stoicos anteferres; qui de rebus bonis, & malis ſentirent ea, quæ ab hoc Polemone Zeno cognouerat; nominibus uterentur ijs, quæ prima ſpecie admirationem, re explicata riſum mouerent. tu autem ſi tibi illa probabantur, cur non proprijs uerbis illa tenebas? ſin auctoritas commouebat: nobis ne omnibus, & Platoni ipſi neſcio quem illum anteponebas? præſertim cum in rep. princeps eſſe uelles, ad eamq; tuendam cum ſumma tua dignitate maxime à nobis ornari atque inſtrui poſſes: nobis enim iſta quæſita, à nobis deſcripta, notata, præcepta ſunt: omnium rerum publicarum rectiones, genera, ſtatus, mutationes, leges etiam, & inſtituta, ac mores ciuitatum præſcripſimus. eloquentiæ uero, quæ & principibus maxime ornamento eſt, & qua te audiuimus ualere plurimum, quantum tibi ex monumentis noſtris addidiſſes? ea cum dixiſſent, quid tandem talibus uiris reſponderes? Rogarem te, inquit, ut diceres pro me tu idem, qui illis orationem dictauiſſes, uel potius paululum loci mihi, ut his reſponderem, dares, niſi & te audire nunc mallem, & iſtis tamen alio tempore reſponſurus eſſem, tunc ſcilicet, cum tibi.

Atqui, ſi uerum reſpondere uelles Cato, hæc erant dicenda; non eos tibi non probatos, tantis ingenijs homines, tantaq; auctoritate; ſed te animaduertiſſe, quas res illi propter antiquitatem parum uidiſſent, eas à Stoicis eſſe perſpectas; eiſdemq; de rebus hos tum acutius diſſeruiſſe, tum ſenſiſſe grauius, & fortius; quippe qui primum ualetudinem bonam ex-

petendam negent eſſe, eligendam dicant; non quia ſit bonum ualere; ſed quia ſit non nihilo æſtimandum; neque tamen pluris, quàm illis uideatur, qui illud non dubitant bonum dicere. hoc uero te ferre non potuiſſe, quod antiqui illi quaſi barbari, ut nos de noſtris ſolemus dicere, crediderint, eius, qui honeſte uiueret, ſi idem etiam bene ualeret, bene audiret, copioſus eſſet, optabiliorem fore uitam, melioremq; & magis expetendam, quàm illius, qui æque uir bonus, Multimodis eſſet, ut Ennij Alcmæo,

- circunuentus morbo, exilio, atque inopia.

illi igitur antiqui non tam acute optabiliorem illam uitam putant, præſtantiorem, beatiorem, Stoici autem tantum modo præponendam in ſeligendo; non quo beatior hæc uita ſit; ſed quòd ad naturam accommodatior: & qui ſapientes non ſunt, omnes æque miſeros eſſe. Stoici hæc uidelicet uiderunt. illos autem id fugerat ſuperiores: qui arbitrabantur homines ſceleribus, & parricidijs inquinatos, nihilo miſeriores eſſe, quàm eos, qui cum caſte & integre uiuerent, nondum perfectam illam ſapientiam eſſent conſecuti. atque hoc loco ſimilitudines eas, quibus illi uti ſolent, diſſimillimas proferebas. quis enim ignorat, ſi plures ex alto emergere uelint, propius fore eos quidem ad reſpirandum, qui ad ſummam iam aquam appropinquant, ſed nihilo magis reſpirare poſſe, quàm eos, qui ſunt in profundo? nihil ergo adiuuat procedere, & progredi in uirtute, quo minus miſerrimus ſit, antequàm ad eam peruenerit; quoniam in aqua nihil adiuuat procedere:

cedere: & quoniã catuli, qui iam deſpecturi ſunt, cæci æque, & ij qui modo nati: Platonem quoque neceſſe eſt, quoniam non dum uidebit, æque cæcum animo, ac Phalarim fuiſſe. iſta ſimilia non ſunt Cato: in quibus quãuis multum proceſſeris, tamen illud in eadem cauſa eſt, à quo abeſſe uelis, donec euaſeris. nec enim ille reſpirat, ante quàm emerſit: & catuli æque cæci priuſquam deſpexerunt, ac ſi ita futuri ſemper eſſent: illa ſunt ſimilia: hebes acies eſt cuipiam oculorum: corpore alius langueſcit: hi curatione adhibita leuãtur in dies: alter ualet plus quotidie: alter uidet. hi ſimiles ſunt omnibus, qui uirtuti ſtudent. leuantur uitijs: leuantur erroribus. niſi forte cenſes Ti. Gracchum patrem non beatiorem fuiſſe, quàm filium, cum alter ſtabilire Remp. ſtuduerit, alter euertere. nec tamen ille erat ſapiens: quis enim hoc? aut quando? aut ubi? aut unde? ſed quia ſtudebat laudi, & dignitati, multum in uirtute proceſſerat. conferam autem auum tuum Druſum cum C. Graccho eius fere æquali. quæ hic Reip. uulnera imponebat, eadem ille ſanabat. ſed nihil eſt, quod tam miſeros faciat, quàm impietas, & ſcelus. ut iam omnes inſipientes ſint miſeri; quod profecto ſunt: non eſt tamen æque miſer, qui patriæ conſuli; & is, qui illam extinctam cupit. leuatio igitur uitiorum magna fit ijs, qui habent ad uirtutem progreſſionis aliquantulum. ueſtri autem progreſſionem ad uirtutem fieri aiunt, leuationem uitiorum fieri negant. at quo utuntur homines acuti argumento ad probandum, operæpretium eſt conſiderare. quarum, inquiunt, artium ſumma creſcere poteſt, earum etiam contrarium ſumma

ſumma poterit augeri. ad uirtutis autem ſummam accedere nihil poteſt: ne uitia quidem igitur creſcere poterunt, quæ ſunt uirtutum contraria. utrum igitur tandem, perſpicuis ne dubia aperiuntur, an dubijs perſpicua tolluntur? atqui hoc perſpicuum eſt, uitia alia in alijs eſſe maiora: illud dubium, ad id, quod ſummum bonum dicitis, ecquænam fieri poſſit acceſſio. uos autem cum perſpicuis dubia debeatis illuſtrare, dubijs perſpicua conamini tollere. itaque eadem ratione, qua ſum paulo ante uſus, hærebitis, ſi enim propterea uitia alia alijs maiora non ſunt, quia ne ad finem quidem bonorum eum, quem uos facitis, quidquam poteſt accedere: quoniam perſpicuum eſt uitia non eſſe omnium paria, finis bonorum uobis mutandus eſt. teneamus enim illud neceſſe eſt, cum conſequens aliquod falſum ſit, illud, cuius id conſequens ſit, non poſſe eſſe uerum. quæ eſt igitur cauſa iſtarum anguſtiarum? glorioſa oſtentatio in conſtituendo ſummo bono. cum enim, quod honeſtum ſit, id ſolum bonum eſſe confirmatur: tollitur cura ualetudinis, diligentia rei familiaris, adminiſtratio Reip. *ordo gerendorum negotiorum, officia uitæ, ipſum denique illud honeſtum, in quo uno uultis eſſe omnia, deſerendum eſt. quæ diligentiſſime contra* Ariſtonem *dicuntur à* Chryſippo. *ex ea difficultate illæ fallaciloquæ (ut ait* Accius*) malitiæ natæ ſunt. qui enim? ſapientia, ubi pedem poneret, non habebat, ſublatis officijs omnibus: officia autem tollebantur, delectu omni, & diſcrimine remoto: quæ eſſe poterant rebus omnibus ſic exæquatis, ut inter eas nihil intereſſet? ex his anguſtijs iſta euaſerunt deteriora,*

quàm

quàm Ariſtonis. illa tamen ſimplicia, ueſtra uerſuta. roges enim Ariſtonem, bona ne ei uideantur hæc, uacuitas doloris, diuitiæ, ualetudo? neget. quid, quæ contraria ſunt his, mala ne? nihilo magis. Zenonem roges: reſpondeat totidem uerbis. admirantes quæramus ab utroq;, quonam modo uitam agere poſſimus, ſi nihil intereſſe noſtra putemus, ualeamus, ægri ne ſimus; uacemus, an cruciemur dolore; frigus, famem propulſare poſſimus, nec ne poſſimus: uiues, inquit Ariſto, magnifice, atq; præclare: quod erit cũque uiſum ages, nunquam angere, nunquam cupies, nunquã timebis. quid Zeno? portenta hæc eſſe dicit, nec ea ratione ullo modo poſſe uiui; ſed differre inter honeſtum, & turpe; nimium quantum, neſcio quid, immenſum: inter ceteras res nihil omnino intereſſe. idẽ adhuc, (audi reliqua, et riſum contine, ſi potes) media illa, inquit, inter quæ nihil intereſt, tamen eiuſmodi ſunt, ut eorum alia eligenda ſint, alia reÿcienda, alia omnino negligẽda, hoc eſt ut eorum alia uelis, alia nolis, alia nõ cures. at modo dixeras nihil in his rebus eſſe, quod intereſſet. & nũc idem dico, inquies; ſed ad uirtutem, & ad uitia nihil intereſſe. quis iſtud quæſo neſciebat? uerum audiamus. iſta, inquit, quæ dixiſti, ualere, locupletem eſſe, nõ dolere, bona non dico, ſed dicam græce προηγμένα, latine autem producta: ſed præpoſita, aut præcipua malo: ſic tolerabilius & mollius. illa autem, egeſtatem, morbum, dolorem, non appello mala, ſed, ſi libet, reiectanea. itaque illa non dico me expetere, ſed legere; nec optare, ſed ſumere, contraria autem non fugere, ſed quaſi ſecernere. quid ait Ariſtoteles, reliquiq; Platonis

alumni

alumni? ſe omnia, quæ ſecundum naturam ſint, bona appellare; quæ autem contra, mala. uides ne igitur Zenonem tuum cum Ariſtone uerbis conſentire, re diſſidere? cum Ariſtotele & illis re conſentire, uerbis diſcrepare? cur igitur, cum de re conueniat, non malimus uſitate loqui? aut doceat paratiorem me ad contemnendam pecuniam fore, ſi illam in rebus præpoſitis, quàm ſi in bonis duxero; fortioremq́; in patiendo dolore, ſi eum aſperum, & difficilem perpeſſu, & contra naturam eſſe, quàm ſi malum dixero. facete M. Piſo familiaris noſter & alia multa, & hoc loco Stoicos irridebat. quid enim aiebat, bonum negas eſſe diuitias, præpoſitum eſſe dicis? quid adiuuas? auaritiam' ne minuis? quod ſi uerbum ſequimur, primum longius uerbũ præpoſitum, quàm bonum. nihil ad rem: ne ſit ſane: at certe grauius. nam, bonum ex quo appellatum ſit, neſcio; præpoſitum ex eo credo, quòd præponatur alijs. Id mihi magnum uidetur. itaque dicebat plus tribui diuitijs à Zenone, qui eas in præpoſitis poneret; quàm ab Ariſtotele, qui bonum eſſe diuitias fateretur, ſed nec magnũ bonũ, & præ rectis honeſtisq; cõtemnẽdũ, ac deſpiciendum, nec magnopere expetendũ: omninoq; de omnibus iſtis uerbis à Zenone mutatis ita diſputabat; & quæ bona negarentur eſſe ab eo, & quæ mala, illa lætioribus nominibus ab eo appellari, quam à nobis, hæc triſtioribus. Piſo igitur hoc modo uir optimus, tuiq;, ut ſcis, amantiſſimus. nos paucis ad hæc additis finem faciamus aliquãdo: longũ eſt enim ad omnia reſpondere, quæ à te dicta ſunt: nam ex eiſdem uerborum præſtigijs & regna nata uobis ſunt, & imperia, & diuitiæ,

& tantæ

& tantæ quidem, ut omnia, quæ ubique ſint, ſapientis eſſe dicatis: ſolum præterea formoſum, ſolum liberum, ſolum ciuem; ſtultorum omnia contraria; quos etiam inſanos eſſe uultis. hæc παράδοξα illi, nos admirabilia dicamus. quid autem habent admirationis, cum prope acceſſeris? conferam tecum, quam cuique uerbo rem ſubijcias: nulla erit controuerſia. omnia peccata paria dicitis. non ego tecum iam ita loquar. ut iiſdem his de rebus cum L. Murenam te accuſante defenderem. apud imperitos tum illa dicta ſunt: aliquid etiam coronæ datum. nunc agẽdum eſt ſubtilius. peccata paria. quonam modo? quia nec honeſto quidquam honeſtius, nec turpi turpius. perge porrò: nam de iſto magna diſſenſio eſt. illa argumenta propria uideamus, cur omnia peccata ſint paria. ut, inquit, in fidibus plurimis, ſi nulla earum ita contenta numeris ſit, ut cõcentum ſeruare poſſit, omnes æquæ incontentæ ſint: ſic peccata, quia diſcrepant, æque diſcrepant: paria ſunt igitur. hic ambiguo ludimur. æque enim contingit omnibus fidibus, ut incontentæ ſint: illud non continuo, ut æque incontentæ. collatio igitur iſta te nihil iuuat. nec enim omnes auaritias ſi æque auaritias eſſe dixerimus, ſequitur etiã ut æquas eſſe dicamus. ecce aliud ſimile diſſimile. ut enim, inquit, gubernator æque peccat, ſi palearum nauem euertit, & ſi auri: item æque peccat qui parentem, & qui ſeruum iniuria uerberat. hæc non uidere, cuius generis onus nauis uehat, ad gubernatoris artem nihil pertinere: itaque, aurum paleam ue portet, ad bene, aut ad male gubernandum nihil intereſſe. at quid inter parentem, & ſeruulum interſit, intelligi & poteſt, &

debet.

debet. ergò in gubernando nihil, in officio plurimum intereſt, quo in genere peccetur, & ſi in ipſa gubernatione negligentia eſt nauis euerſa, maius eſt peccatum in auro, quàm in palea: omnibus enim artibus uolumus attributam eſſe eam, quæ communis appellatur prudentia: quam omnes, qui cuiq; artificio præſunt, debent habere. ita ne hoc modo paria quidem peccata ſunt. urgent tamen, & nihil remittunt. quoniam, inquiunt, omne peccatum imbecillitatis, & inconſtantiæ eſt, hæc autem uitia in omnibus ſtultis æque magna ſunt: neceſſe eſt paria eſſe peccata. quaſi uero aut cōcedatur, in omnibus ſtultis æque magna eſſe uitia, & eadem imbecillitate, & inconſtantia L. *Tubulum fuiſſe, qua illum, cuius is condemnatus eſt rogatione,* P. *Scæuolam: & quaſi nihil inter res quoque ipſas, in quibus peccatur, interſit; ut quo hæ maiores, minores ue ſint, eo, quæ peccētur in his rebus, aut maiora ſint, aut minora. itaque (iā enim cōcludatur oratio) hoc uno uitio maxime mihi premi uidētur tui* Stoici, *quòd ſe poſſe putant duas contrarias ſententias obtinere: quid enim eſt tam repugnans, quàm eundem dicere, quod honeſtum ſit, ſolum id bonum eſſe, qui dicat appetitionem rerum ad uiuendum accommodatarum à natura profectam? ita cum ea uolunt retinere, quæ ſuperiori ſententiæ conueniunt, in* Ariſtonem *incidunt: cum id fugiunt, re eadem defendunt, quæ* Peripatetici, *uerba tenent mordicus. quæ rurſus dū ſibi euelli ex ore nolunt, horridiores euadunt, aſperiores, duriores & oratione, & moribus. quam illorum triſtitiam atq; aſperitatem fugiens* Panætius, *nec acerbitatem ſententiarum, nec diſſerendi ſpinas probauit;*

uit; ſuitq́; in altero genere mitior, in altero illuſtrior; ſemperq́; habuit in ore Platonem, Ariſtotelem, Xenocratē, Theophraſtum, Dicæarchum, ut ipſius ſcripta declarãt. quos quidē tibi ſtudioſe, & diligenter tractandos, magnopere cenſeo. Sed quoniam adueſperaſcit, & mihi ad uillam reuertendum eſt: nunc quidē hactenus: uerũ hoc idem ſæpe faciamus. Nos uero, inquit ille: nam quid poſſumus facere melius? & hanc quidem primam exigam à te operam, ut audias me, quæ à te dicta ſunt, refellentem. ſed memento, te, quæ nos ſentiamus, omnia probare, niſi quòd uerbis aliter utamur; mihi autem ueſtrorũ nihil probari. Scrupulum, inquã, abeunti. ſed uidebimus. Quæ cum eſſent dicta, diſceſſimus.

M. TVLLII CICERONIS DE FINIBVS BONORVM ET MALORVM LIBER V.

C *Vm audiuiſſem Antiochum, Brute, ut ſolebat, cum M. Piſone diſputantem in eo gymnaſio, quod Ptolemæium uocatur; unáq; nobiſcum Q. frater, & T. Pomponius, & L. Cicero frater noſter cognatione patruelis, amore germanus: conſtituimus inter nos, ut ambulationem poſtmeridianam conficeremus in Academia, maxime quòd is locus ab omni turba id temporis uacuus eſſet. itaque ad tempus ad Piſonem omnes. inde uario ſermone ſex illa à Dipylo ſtadia confecimus. cum autem ueniſſemus in Academiam, non*

non ſine cauſa nobilitata ſpatia, ſolitudo erat ea, quam uolueramus. Tum Piſo, *natura ne nobis hoc, inquit, datum dicam, an errore quodam, ut, cum ea loca uideamus, in quibus memoria dignos uiros acceperimus multum eſſe uerſatos, magis moueamur, quam ſi quando eorum ipſorum aut facta audiamus, aut ſcriptum aliquid legamus? uelut ego nunc moueor: uenit enim mihi* Platonis *in mentem: quem accepimus primum hic diſputare ſolitum: cuius etiam illi hortuli propinqui nõ memoriam ſolum mihi afferunt, ſed ipſum uidentur in conſpectu meo hic ponere. hic* Speuſippus, *hic* Xenocrates, *hic eius auditor* Polemo: *cuius ipſa illa ſeſſio fuit, quam uidemus. equidem etiam curiam noſtram,* Hoſtiliam *dico, non hanc nouam, quæ mihi minor eſſe uidetur, poſteaquam eſt maior; ſolebam intuens,* Scipionem, Catonem, Lælium, *noſtrum uero in primis auum cogitare. tanta uis admonitionis ineſt in locis: ut non ſine cauſa ex his memoriæ ducta ſit diſciplina.*

Tum Quintus, *eſt plane* Piſo, *ut dicis, inquit: nam me ipſum huc modo uenientem conuertebat ad ſeſe* Coloneus *ille locus, cuius incola* Sophocles *ob oculos uerſabatur. quem ſcis quàm admirer, quanq; eo delecter. me quidem ad altiorem memoriam* Oedipodis *huc uenientis, & illo molliſſimo carmine quænam eſſent ipſa hæc loca requirentis, ſpecies quædam commouit, inanis ſcilicet, ſed commouit tamen.* Tum Pomponius, *at ego, quem uos ut deditum* Epicuro *inſectari ſoletis, ſum multum equidem cum* Phædro, *quem unice diligo, ut ſcitis, in* Epicuri *hortis, quos modo præteribamus; ſed ueteris prouerbij admonitu ui-*

uorum

uorum memini; nec tamen Epicuri licet obliuiſci, ſi cupiam; cuius imaginem non modo in tabulis noſtri familiares, ſed etiam in poculis, & in annulis habent. Hic ego, Pomponius quidem, inquam, noſter iocari uidetur: & fortaſſe ſuo iure: ita enim Athenis ſe collocauit, ut ſit pene unus ex Atticis, ut id etiam cognomine uideatur habiturus. ego autem tibi Piſo aſſentior, uſu hoc euenire, ut acrius aliquanto, & attentius de claris uiris locorum admonitu cogitemus. ſcis enim me quodam tempore Metapontum ueniſſe tecum, nec ad hoſpitem ante diuertiſſe, quàm Pythagoræ ipſum illum locum, ubi uitam ediderat, ſedemq́; uiderim. hoc autem tempore, etſi multa in omni parte Athenarum ſunt in ipſis locis indicia ſummorum uirorum: tamen ego illa moueor exedra: modo enim fuit Carneades: quem uidere uideor: eſt enim nota imago: à ſedeq́; ipſa tanta ingenij magnitudine orbata deſiderari illam uocem puto. Tum Piſo, quoniam igitur aliquid omnes, quid Lucius noſter inquit? an eum locum libenter inuiſit, ubi Demoſthenes, & Aeſchines inter ſe decertare ſoliti ſunt? ſuo enim quiſque ſtudio maxime ducitur. Et ille, cum erubuiſſet, noli, inquit, ex me quærere, qui in Phalericum etiam deſcenderim: quo in loco ad fluctum aiunt declamare ſolitum Demoſthenem, ut fremitum aſſueſceret uoce uincere. modo etiam paululum ad dextram de uia declinaui, ut ad Periclis ſepulcrum accederem. quanquam id quidem infinitum eſt in hac urbe: quacunque enim ingredimur, in aliquam hiſtoriam ueſtigium ponimus. Tum Piſo, atqui Cicero, inquit, iſta ſtudia, ſi ad imitandos

ſummos uiros ſpectant, ingenioſorum ſunt: ſin tantum modo ad indicia ueteris memoriæ cognoſcendæ, curioſorum. te autem hortamur omnes, currentem quidem, ut ſpero, ut eos, quos nouiſſe uis, etiam imitari uelis.

Hic ego, etſi facit hic quidem, inquam, Piſo, ut uides, ea, quæ præcipis: tamen mihi grata eſt hortatio tua. Tum ille amiciſſime, ut ſolebat, nos uero, inquit, omnes omnia ad huius adoleſcentiam conferamus, in primisq; ut aliquid ſuorum ſtudiorum philoſophiæ quoque impertiat; uel ut te imitetur, quem amat; uel ut illud ipſum, quod ſtudet, facere poſſit ornatius. ſed utrum hortandus es nobis Luci, inquit, an etiam tua ſponte propenſus es? mihi quidem Antiochum, quem audis, ſatis belle uideris attendere. Tum ille timide, uel potius uerecunde, facio, inquit, equidem: ſed audiſti ne modo de Carneade? rapior illuc: reuocat autem Antiochus: nec eſt præterea, quem audiamus. Tum Piſo, etſi hoc, inquit, fortaſſe non poterit ſic abire, cum hic adſit: (me autem dicebat) tamen audebo te ab hac Academia noua ad ueterem illã uocare. in qua, ut dicere Antiochum audiebas, non ij ſoli numerantur, qui Academici uocantur, Speuſippus, Xenocrates, Polemo, Crantor, ceteriq; ſed etiam Peripatetici ueteres, quorum princeps Ariſtoteles, quem, excepto Platone, haud ſcio an recte dixerim principem philoſophorum. ad eos igitur conuerte te, quæſo: ex eorum enim ſcriptis, & inſtitutis cum omnis doctrina liberalis, omnis hiſtoria, omnis ſermo elegans ſumi poteſt, tum uarietas eſt tanta artium, ut nemo ſine eo inſtrumento ad ullam rem illuſtriorem ſatis ornatus poſſit accedere. ab

his

his oratores, ab his imperatores, ac rerumpublicarum principes extiterunt. ut ad minora ueniam, mathematici, poetæ, muſici, medici denique ex hac tanquam ex omnium artium officina profecti ſunt. Ad quæ ego, *ſcis me, inquam, iſtud idem ſentire* Piſo: *ſed à te opportune mentio facta eſt. ſtudet enim meus audire* Cicero, *quænam ſit iſtius ueteris, quam commemoras,* Academiæ *de finibus bonorum,* Peripateticorumq́; *ſententia. cẽſemus autem te facillime id explanare poſſe, quòd & Staſeam Neapolitanum multos annos habueris apud te, & cõplureis iam menſes Athenis hæc ipſa te ex Antiocho uidemus exquirere.* Et ille ridens, *age, age, inquit, ſatis enim ſcite me noſtri ſermonis principium eſſe uoluiſti, exponamus adoleſcenti, ſi qua forte poſſumus: dat enim id nobis ſolitudo, quod ſi quis deus diceret, nunquam putarem; me in Academia tanquam philoſophum diſputaturum. ſed ne, dum huic obſequor, uobis moleſtus ſim.* Mihi, *inquam, qui te id ipſum rogaui?* Tum Quintus, *& Pomponius cum idem ſe uelle dixiſſent,* Piſo *exorſus eſt. cuius oratio, attende quæſo* Brute, *ſatis ne uideatur Antiochi complexa eſſe ſententiam: quam tibi, qui fratrem eius Ariſtum frequenter audieris, maxime probatam exiſtimo. ſic eſt igitur locutus.* Quantus *ornatus in Peripateticorum diſciplina ſit, ſatis eſt à me, ut breuiſſime potui, paulo ante dictum. ſed eſt forma eius diſciplinæ, ſicut fere ceterarum, triplex. una pars eſt, natura: diſſerendi, altera: uiuendi, tertia. natura ſic ab ijs inueſtigata eſt, ut nulla pars cœlo, mari, terra (ut poetice loquar) prætermiſſa ſit. quin etiam, cum de re-*

rum initijs, omniq́; mundo locuti eſſent, ut multa non modo probabili argumentatione, ſed etiam neceſſaria mathematicorum ratione concluderent: maximam materiam ex rebus per ſe inueſtigatis ad rerum occultarum cognitionem attulerunt. perſecutus eſt Ariſtoteles *animantium omnium ortus, uictus, figuras:* Theophraſtus *autem ſtirpium naturas, omniumq́; fere rerum, quæ è terra gignerentur, cauſas, atque rationes. qua ex cognitione facilior facta eſt inueſtigatio rerum occultiſſimarum: diſſerendiq́; ab iiſdem non dialectice ſolum, ſed etiam oratorie præcepta ſunt tradita: ab* Ariſtoteleq́; *principe de ſingulis rebus in utranque partem dicendi exercitatio eſt inſtituta; ut non contra omnia ſemper, ſicut* Arceſilas, *diceret, & tamen ut in omnibus rebus, quidquid ex utraq; parte dici poſſet, expromeret. cum autem tertia pars bene uiuendi præcepta quæreret, ea quoque eſt ab iiſdem non ſolum ad priuatæ uitæ rationem, ſed etiam ad rerum publicarum rectionem relata. omnium fere ciuitatum non* Græciæ *ſolum, ſed etiam barbariæ ab* Ariſtotele *mores, inſtituta, diſciplinas, à* Theophraſto *leges etiam cognouimus. cumq́; uterque eorum docuiſſet, qualem in rep. principem eſſe conueniret; pluribus præterea cum ſcripſiſſet, qui eſſet optimus reip. ſtatus: hoc amplius* Theophraſtus, *quæ eſſent in rep. inclinationes rerum, & momenta temporum, quibus eſſet moderandum, utcunque res poſtularet. uitæ autem degendæ ratio maxime quidem illis placuit quieta, in cõtemplatione, & cognitione poſita rerum. quæ quia deorum erat uitæ ſimillima, ſapiente uiſa eſt digniſſima.*

atque

atque his de rebus & ſplendida eſt eorum, & illuſtris oratio. De ſummo autem bono, quia duo genera librorum ſunt, unum populariter ſcriptum, quod ἐξωτερικὸν appellabant; alterum limatius, quod in commentarijs reliquerunt: non ſemper idem dicere uidentur: nec in ſumma tamen ipſa aut uarietas eſt ulla, apud hos quidem quos nominaui; aut inter ipſos diſſenſio: ſed cum beata uita quæratur, idq́; ſit unum, quod philoſophia ſpectare, & ſequi debeat; ſit ne ea tota ſita in poteſtate ſapientis, an poſſit aut labefactari, aut eripi rebus aduerſis, in eo non nunquam uariari inter eos, & dubitari uidetur. quod maxime efficit Theophraſti de beata uita liber: in quo multum admodum fortunæ datur. quod ſi ita ſe habeat, non poſſit beatam præſtare uitam ſapientia. hæc mihi uidetur delicatior, ut ita dicam, molliorq́; ratio, quàm uirtutis uis, grauitasq́; poſtulat. quare teneamus Ariſtotelem, & eius filium Nicomachum: cuius accurate ſcripti de moribus libri, dicuntur illi quidem eſſe Ariſtotelis, ſed non uideo, cur non potuerit patri ſimilis eſſe filius. Theophraſtum tamen adhibeamus ad pleraque, dum modo plus in uirtute teneamus, quàm ille tenuit, firmitatis, & roboris. ſimus igitur contenti his: nanque horum poſteri meliores illi quidem mea ſententia, quàm reliquarum philoſophi diſciplinarum, ſed ita degenerant, ut ipſi ex ſe nati eſſe uideantur. primum Theophraſti Strato phyſicum ſe uoluit. in quo etſi eſt magnus, tamen noua pleraque, & perpauca de moribus. huius Lyſias & oratione locuples, rebus ipſis

ieiunior. concinnus deinde & elegans huius Ariſto: *ſed ea, quæ deſideratur à magno philoſopho, grauitas in eo non fuit. ſcripta ſane & multa, & polita: ſed neſcio quo pacto auctoritatem oratio non habet. prætereo multos, in his, doctum hominem, et ſuauem,* Hieronymum: *quem iam cur* Peripateticum *appellem, neſcio: ſummum enim bonum expoſuit uacuitatem doloris: qui autem de ſummo bono diſſentit, de tota philoſophiæ ratione diſſentit.* Critolaus *imitari antiquos uoluit: & quidem eſt grauitate proximus, & redũdat oratio: attamen is quidem in patrijs inſtitutis manet.* Diodorus, *eius auditor, adiungit ad honeſtatem uacuitatem doloris. hic quoque ſuus eſt: de ſummoq́; bono diſſentiens, dici uere* Peripateticus *non poteſt. antiquorum autem ſententiam* Antiochus *noſter mihi uidetur perſequi diligentiſſime: quam eandem* Ariſtotelis *fuiſſe, &* Polemonis *docet. facit igitur* Lucius *noſter prudenter, qui audire de ſummo bono potiſſimum uelit: hoc enim conſtituto in philoſophia, conſtituta ſunt omnia. nam ceteris in rebus ſiue prætermiſſum, ſiue ignoratum eſt quippiam, non plus incómodi eſt, quàm quãti quæq; earum rerum eſt, in quibus neglectum eſt aliquid. ſummum autem bonũ ſi ignoretur, uiuendi rationem ignorari neceſſe eſt. ex quo tãtus error conſequitur, ut, quem in portũ ſe recipiant, ſcire non poſſint. cognitis autem rerum finibus, cum intelligitur quid ſit & bonorũ extremum, et malorum, inuenta uitæ uia eſt, conformatioq́; omnium officiorũ. eſt igitur, quò quidq; referatur, ex quo id, quod omnes expetunt, beate uiuendi ratio inueniri, et comparari poteſt. quod quoniam in quo ſit, magna diſſenſio eſt,* Carneadea

nobis

nobis adhibenda diuiſio eſt, qua noſter Antiochus libenter uti ſolet. ille igitur uidit, non modo quot fuiſſent adhuc philoſophorum de ſummo bono, ſed quot omnino eſſe poſſent ſententiæ. negabat igitur ullam eſſe artem, quæ ipſa à ſe proficiſceretur: etenim ſemper illud extra eſt, quod arte comprehenditur. nihil opus eſt exemplis hoc facere longius: eſt enim perſpicuum, nullam artem in ſe uerſari, ſed eſſe aliud artem ipſam, aliud quod propoſitum ſit arti. quoniam ut medicina ualetudinis, nauigationis gubernatio, ſic uiuendi ars eſt prudentia: neceſſe eſt eam quoque ab alia re eſſe conſtitutam, & profectam. conſtitit autem fere inter omnes, id, in quo prudentia uerſaretur, & quod aſſequi uellet, aptum, & accommodatum naturæ eſſe oportere, & tale, ut ipſum per ſe inuitaret, & alliceret appetitum animi: quem ὁρμὴν Græci uocant. quid autem ſit, quod ita moueat, itaq; à natura in primo ortu appetatur, non conſtat, deq; eo eſt inter philoſophos, cum ſummum bonum exquiritur, omnis diſſenſio. totius enim quæſtionis eius, quæ habetur de finibus bonorum, & malorum, cum quæritur in his quid ſit extremum, & ultimum, fons reperiendus eſt, in quo ſint prima inuitamenta naturæ. quo inuento, omnis ab eo, quaſi capite, de ſummo bono, & malo diſputatio ducitur. uoluptatis alij primum appetitum putant; & primam depulſionem, doloris: alij cenſent primum aſcitum, doloris uacuitatem; & primum declinatum, dolorem. ab his alij, quæ prima ſecundum naturam nominant, proficiſcuntur: in quibus numerant incolumi-

tatem, conſeruationemq́; omnium partium, ualetudinem, ſenſus integros, doloris uacuitatem, uires, pulchritudinem, ceteraq́; generis eiuſdem: quorum ſimilia ſunt prima in animis, quaſi uirtutum igniculi, & ſemina. ex his tribus cum unum aliquod ſit, quo primum natura moueatur uel ad appetendum, uel ad repellendum, nec quidquam omnino præter hæc tria poſſit eſſe: neceſſe eſt omnino officium aut fugiendi, aut ſequendi ad eorum aliquid referri; ut illa prudentia, quam artem uitæ eſſe diximus, in earum trium rerum aliqua uerſetur, à qua totius uitæ ducat exordium. ex eo autem quod ſtatuerit eſſe, quo primum natura moueatur, exiſtet etiam recti ratio, atque honeſti, quæ cum uno aliquo ex tribus illis congruere poſſit, ut aut id honeſtum ſit, facere omnia aut uoluptatis cauſa, etiam ſi eam non conſequare; aut non dolendi, etiam ſi id aſſequi nequeas; aut eorum, quæ ſecundum naturam ſunt, adipiſcendi. ita fit, ut quanta differentia eſt in principijs naturalibus, tanta ſit in finibus bonorum, malorumq́; diſſimilitudo. alij rurſus ijſdem à principijs omne officium referunt aut ad uoluptatem, aut ad non dolendum, aut ad prima illa ſecundum naturam obtinenda. expoſitis iam igitur ſex de ſummo bono ſententijs, trium proximarum hi principes; uoluptatis, Ariſtippus; non dolendi, Hieronymus; fruendi rebus ijs, quas primas ſecundum naturam eſſe diximus, Carneades, non ille quidem auctor, ſed defenſor diſſerendi cauſa fuit. ſuperiores tres erant, quæ eſſe poſſent: quarum eſt una ſola defenſa, eaq́; uehementer.

ter. nam uoluptatis cauſa facere omnia, cum, etiam ſi nihil conſequamur, tamen ipſum illud conſilium ita faciendi per ſe expetendum, & honeſtum, & ſolum bonũ ſit, nemo dicit. ne uitationem quidem doloris ipſam per ſe quiſquam in rebus expetendis putauit, ne ſi etiam euitare poſſet. at uero facere omnia, ut adipiſcamur quæ ſecundum naturam ſint, etiam ſi ea non aſſequamur, id eſſe & honeſtum, & ſolum per ſe expetendum, & ſolum bonum Stoici dicunt. Sex igitur hæ ſunt ſimplices de ſummo bonorum, malorumq; ſententiæ, duæ ſine patrono, quatuor defenſæ, iunctæ autem & dupli ces expoſitiones ſummi boni, tres omnino fuerunt: nec uero plures, ſi penitus rerum naturam uideas, eſſe potuerunt: nam aut uoluptas adiungi poteſt ad honeſtatem, ut Calliphoni, Dinomachoq; placuit; aut doloris uacuitas, ut Diodoro; aut prima naturæ, ut antiquis, quos eoſdem Academicos, et Peripateticos nominamus. ſed quoniam non poſſunt omnia ſimul dici, hæc in præſentia nota eſſe debebunt, uoluptatem ſemouendam eſſe: quando ad maiora quædam, ut iam apparebit, nati ſumus. de uacuitate doloris eadem fere dici ſolent, quæ de uoluptate. Quoniam igitur et de uoluptate cum Torquato, & de honeſtate, in qua una omne bonum poneretur, cum Catone eſt diſputatum: primum, quæ contra uoluptatem dicta ſunt, eadem fere cadunt contra uacuitatem doloris. nec uero alia ſunt quærenda contra Carneadeam illam ſententiam: quocunque enim modo ſummum bonum ſic exponitur, ut id uacet honeſtate; nec officia, nec uirtutes in ea ratione, nec amicitiæ conſtare poſſunt. coniunctio autem cum honeſtate

uel uoluptatis, uel non dolendi, id ipſum honeſtũ, quod amplecti uult, efficit turpe: ad eas enim res referre, quæ agas, quarum una, ſi quis malo careat, in ſummo eum bono dicat eſſe, altera uerſetur in leuiſſima parte naturæ; obſcurantis eſt omnem ſplendorem honeſtatis, ne dicam inquinantis. Reſtant Stoici. qui cum à Peripateticis, & Academicis omnia trãſtuliſſent, nominibus alijs eaſdem res ſecuti ſunt. hos contra ſingulos dici eſt melius. ſed nunc, quod agimus. de illis, cum uolemus. Democriti autem ſecuritas, quæ eſt animi tanquam tranquillitas, quam appellant εὐθυμίαν, eo ſeparanda fuit ab hac diſputatione, quia iſta animi tranquillitas ea ipſa eſt beata uita. quærimus autem, non quæ ſit, ſed unde ſit. iam exploſæ, eiectæq; ſententiæ Pyrrhonis, Ariſtonis, Herilli, quòd in hunc orbem, quem circunſcripſimus, incidere non poſſunt, adhibendæ omnino non fuerunt. nam cum omnis hæc quæſtio de finibus, & quaſi de extremis bonorum, & malorum ab eo proficiſcatur, quod diximus naturæ eſſe aptum, & accommodatum, quodq; ipſum per ſe primum appetatur: hoc totum & ij tollunt, qui in rebus ijs, in quibus nihil, quod non aut honeſtum, aut turpe ſit, negant eſſe ullam cauſam, cur aliud alij anteponatur; nec inter eas res quidquam omnino putant intereſſe; & Herillus, ſi ita ſenſit, nihil eſſe bonum præter ſcientiam; omnem conſilij capiendi cauſam, inuentionemq; officij ſuſtulit. ſic excluſis ſententijs reliquorum, cum præterea nulla eſſe poſſit, hæc antiquorum ualeat neceſſe eſt. ergo inſtituto ueterum, quo etiam Stoici utuntur, hinc capiamus exordium. Omne animal ſe ipſum

ſum diligit; & ſimul ac ortum eſt, id agit, ut ſe conſeruet, quòd hic ei primus ad omnem uitam tuendam appetitus à natura datur, ſe ut conſeruet, atque ita ſit affectum, ut optime ſecundum naturam affectum eſſe poſſit. hanc initio conſtitutionem confuſam habet, & incertam, ut tantummodò ſe tueatur, qualecunque ſit. ſed nec quid ſit, nec quid poſſit, nec quid ipſius natura ſit, intelligit. cum autem proceſſit paululum, &, quatenus quidquid ſe attingat, ad ſeq́; pertineat, perſpicere cœpit; tum ſenſim incipit progredi, ſeſeq́; agnoſcere, & intelligere, quam ob cauſam habet eum, quem diximus, animi appetitum; cœptatq́; & ea, quæ naturæ apta ſentit, appetere, & propulſare contraria. ergo omni animali illud, quod appetit, poſitum eſt in eo, quod naturæ eſt accommodatum. ita finis bonorum exiſtit ſecundum naturam uiuere, ſic affectum, ut optime affici poſſit, ad naturamq́; accommodatiſſime. quoniam autem ſua cuiuſque animantis natura eſt, neceſſe eſt quoque finem omnium hunc eſſe, ut natura expleatur: nihil enim prohibet, quædam eſſe & inter ſe animalibus reliquis, & cum beſtijs homini communia, quoniam omnium eſt natura communis. ſed extrema illa, et ſumma, quæ quærimus, inter animalium genera diſtincta, & diſpertita ſunt, & ſua cuique propria, & ad id apta, quod cuiuſque natura deſiderat. quare cum dicimus, omnibus animalibus extremum eſſe, ſecũdum naturam uiuere: non ita accipiendum eſt, quaſi dicamus, unum eſſe omnium extremum. ſed ut omnium artium recte dici poteſt cõmune eſſe, ut in aliqua ſcientia uerſentur, ſcientiam autem ſuam cuiuſque artis eſſe: ſic

communc

commune animalium omnium, ſecundum naturam uiuere, ſed naturas eſſe diuerſas, ut aliud equo ſit natura, aliud boui, aliud homini, & tamen in omnibus ſumma cõmunis, & quidem non ſolum in animalibus, ſed etiam in rebus omnibus ijs, quas natura alit, auget, & tuetur: in quibus uidemus, ea, quæ gignuntur è terra, multa quodam modo efficere ipſa ſibi per ſe, quæ ad uiuendum, creſcendumq́; ualeant, & ſuo genere perueniant ad extremum: ut iam liceat una cõprehenſione omnia complecti; non dubitemq́; dicere, omnem naturam eſſe conſeruatricem ſui; idq́; habere propoſitum quaſi finem, & extremum, ſe ut cuſtodiat quam in optimo ſui generis ſtatu: ut neceſſe ſit, omnium rerum, quæ natura uigeant, ſimilem eſſe finem, non eundem. ex quo intelligi debet homini id eſſe in bonis ultimum, ſecundum naturam uiuere: quod ita interpretemur, uiuere ex hominis natura undique perfecta & nihil requirente. hæc igitur nobis explicanda ſunt: ſed ſi enodatius, uos ignoſcetis: huius enim ætati, & huic, nunc hoc primum fortaſſe audienti, ſeruire debemus. Ita prorſus, inquam: etſi ea quidem, que adhuc dixiſti, quamuis ad ætatem recte iſto modo dicerentur.

Expoſita igitur, inquit, terminatione rerum expetendarum; cur iſta ſe res ita habeat, ut dixi, deinceps demonſtrandum eſt. quamobrem ordiamur ab eo, quod primum poſui, quod idem reapſe primum eſt; ut intelligamus omne animal ſe ipſum diligere. quod quãquam dubitationem non habet, (eſt enim infixum in ipſa natura, cõprehenditur ſuis cuiuſque ſenſibus, ſic, ut, cõtra ſi quis dicere uelit, non audiatur) tamen, ne quid prætermittamus,

mittamus, rationes quoque, cur hoc ita ſit, afferẽdas puto. etſi qui poteſt intelligi, aut cogitari, eſſe aliquod animal, quod ſe oderit? res. n. concurrent cõtrariæ. nã cum appetitus ille animi aliquid ad ſe trahere cœperit conſulto, quod ſibi obſit quia ſit ſibi inimicus: cum id ſua cauſa faciet, & oderit ſe, & ſimul diliget: quod fieri nõ poteſt: neceſſe eſt quidem, ſi quis ſibi ipſi inimicus eſt, eũ, quæ bona ſunt, mala putare; bona contra, quæ mala; & quæ appetenda, fugere; & quæ fugienda, appetere: quæ ſine dubio uitæ ſunt euerſio. neque enim ſi non nulli reperiuntur, qui aut laqueos, aut alia exitia quærant, aut, ut ille apud Terentiũ, qui decreuit tãtiſper ſe minus iniuriæ ſuo gnato facere (ut ait ipſe) dũ fiat miſer, inimicus ipſe ſibi putãdus eſt. ſed alij dolore mouentur, alij cupiditate: iracundia etiam multi efferuntur: & cum in mala ſcientes ruunt, tamen ſe optime ſibi conſulere arbitrantur: itaque dicunt, nec dubitant,

Mihi ſic eſt uſus. tibi ut opus eſt facto, face:

uelut qui ipſi ſibi bellũ indixiſſent, cruciari dies, noctes torqueri uellent: nec uero ſeſe ipſi accuſarent ob eam cauſam, quòd ſeſe male rebus ſuis conſuluiſſe dicerent: eorum enim eſt hæc querela, qui ſibi cari ſunt, ſeſeq́; diligunt. quare quotieſcunque dicetur male de ſe quis mereri, ſibiq́; eſſe inimicus, atque hoſtis, uitam denique fugere: intelligatur aliquam ſubeſſe eiuſmodi cauſam, ut ex eo ipſo poſſit intelligi, ſibi quenque eſſe carum. nec uero id ſatis eſt, neminem eſſe, qui ipſe ſe oderit: ſed illud quoque intelligendum eſt, neminem eſſe, qui, quomodo ſe habeat, nihil ſua cenſeat intereſſe: tolletur enim appetitus animi, ſi, ut in ijs rebus, inter quas

nihil intereſt, neutram in partem propenſiores ſimus, item in nobiſmet ipſis, quemadmodum affecti ſimus, nihil noſtra arbitrabimur intereſſe. atque etiam illud, ſi quis dicere uelit, perabſurdum ſit: ita diligi à ſeſe quenquam, ut ea uis diligendi ad aliam rem quampiam referatur; non ad eum ipſum, qui ſeſe diligat. hoc cum in amicitijs, cum in officijs, cum in uirtutibus dicitur, quo modocunque dicitur, intelligi tamen, quid dicatur, poteſt: in nobis autem ipſis ne intelligi quidem, ut propter aliam quampiam rem, uerbi gratia propter uoluptatem nos amemus: propter nos enim illam, non propter eam noſmet ipſos diligimus. quanquam quid eſt, quod magis perſpicuum ſit, quàm non modo carum ſibi quenque, uerum etiam uehementer carũ eſſe? quis eſt enim, aut quotus quiſque, cui, mors cum appropinquet,

Non refugiat timido ſanguen, atque exalbeſcat metu?

etſi hoc quidem eſt in uitio, diſſolutionem naturæ tam ualde perhorreſcere. quod item eſt reprehendendum in dolore. ſed quia fere ſic afficiuntur omnes: ſatis argumenti eſt, ab interitu naturam abhorrere. idq; quo magis quidam ita faciunt, ut iure etiam reprehendantur: hoc magis intelligendũ eſt, hæc ipſa nimia in quibuſdã futura non fuiſſe, niſi quædam eſſent modica natura. nec uero dico eorum metum mortis, qui quia priuari ſe uitæ bonis arbitrentur, aut quia quaſdam poſt mortem formidines extimeſcant, aut ſi metuant ne cum dolore moriantur, idcirco mortem fugiant: in paruis enim ſæpe, qui nihil eorum cogitant, ſi quando his ludentes minamur præcipitaturos alicunde, extimeſcunt. quin etiam feræ, inquit Pacuuius,

Quibus abeſt ad præcauendum intelligendi aſtutia, ſibi iniecto terrore mortis horreſcunt. quis autem de ipſo ſapiente aliter exiſtimat? quin etiam cũ decreuerit eſſe moriendũ, tamen diſceſſu à ſuis, atque ipſa relinquenda luce moueatur. maxime autem in hoc quidem genere uis eſt perſpicua naturæ, cum & mendicitatem multi perpetiãtur, ut uiuant; et angãtur appropinquatione mortis cõfecti homines ſenectute; et ea perferant, quæ Philoctetam uidemus in fabulis; qui cũ cruciaretur nõ ferendis doloribus, propagabat tamẽ uitã aucupio ſagittarũ,

Configebat tardus celeris, ſtans uolantes,

ut apud Actium eſt, pinnarumq́; contextu corpori tegumenta faciebat. de hominum genere, aut omnino de animalium loquor, cum arborum, & ſtirpium eadem pene natura ſit. ſiue, ut doctiſſimis uiris uiſum eſt, maior aliqua cauſa, atque diuinior hanc uim ingenuit: ſiue hoc ita ſit fortuito. uideamus ea, quæ terra gignit, corticibus, & radicibus ualida ſeruari: quod contingit animalibus ſenſuum diſtributione, & quadam compactione membrorum. qua quidem de re, quanquam aſſentior ijs, qui hæc omnia regi natura putant; quæ ſi natura negligat, ipſa eſſe non poſſint: tamen concedo, ut, qui de hoc diſſentiũt, exiſtiment quod uelint, ac uel hoc intelligant, ſi quãdo naturam hominis dicam, hominem dicere me: nihil enim hoc differt: nam prius poterit à ſe quiſque diſcedere, quàm appetitum earũ rerum, quæ ſibi conducant, amittere. iure igitur grauiſſimi philoſophi initium ſummi boni à natura petiuerunt, & illum appetitum rerum ad naturam accommodatarum ingeneratum putauerunt omnibus, qui continentur ea

commendatione

commendatione naturæ, qua ſe ipſi diligunt. Dein*ceps uidendum eſt, quoniã ſatis apertũ eſt, ſibi quenque natura eſſe carũ; quæ ſit hominis natura: id eſt enim, de quo quærimus.* Atqui *perſpicuum eſt, hominem è corpore, animoq́; conſtare, cum primæ ſint animi partes, ſecundæ corporis. deinde id quoque uidemus, & ita figuratũ corpus, ut excellat alijs; animumq́; ita conſtitutũ, ut & ſenſibus inſtructus ſit, & habeat præſtantiam mentis, cui tota hominis natura pareat, in qua ſit mirabilis quædam uis rationis, & cognitionis, & ſcientiæ, uirtutumq́; omnium. nam quæ corporis ſunt, ea nec auctoritatem cum animi partibus comparandam, & cognitionem habent faciliorem. itaque ab his ordiamur.* C*orporis igitur noſtri partes, totaq́; figura, & forma, & ſtatura quàm apta ad naturam ſit, apparet: neque eſt dubium, quin frons, oculi, aures, & reliquæ partes, quales propriæ ſunt hominis, intelligatur. ſed certe opus eſt ea ualere, & uigere, & naturales motus, uſusq́; habere, ut nec abſit quid eorum, nec ægrum debilitatum'ue ſit: id enim natura deſiderat: eſt enim actio quædam corporis, quæ motus, & ſtatus naturæ congruentis tenet: in quibus ſi peccetur diſtortione, & deprauatione quadam, aut motu, ſtatu'ue deformi, ut ſi aut manibus ingrediatur quis, aut non ante, ſed retro; fugere plane ſe ipſe, & hominem ex homine exuens naturam odiſſe uideatur. quamobrem etiam ſeſſiones quædam, et flexi, fractiq́; motus, quales proteruorum hominum, aut mollium eſſe ſolent, contra naturam ſunt: ut, etiam ſi animi uitio id eueniat, tamen in corpore immutari hominis natura uideatur.*

itaque

itaque è contrarijs moderati, æquabilesq; habitus, effe ctiones, uſusq; corporis, apta eſſe ad naturam uidentur. iam uero animus non eſſe ſolum, ſed etiam cuiuſdam modi debet eſſe, ut & omnes partes ſuas habeat incolumes: et de uirtutibus nulla deſit. atqui in ſenſibus eſt ſua cuiuſque uirtus, ut ne quid impediat, quo minus ſuo ſenſus quiſque munere fungatur in ijs rebus celeriter, expediteq; percipiendis, quæ ſubiectæ ſunt ſenſibus. animi autem, & eius animi partis quæ princeps eſt, quæq; mens nominatur, plures ſunt uirtutes, ſed duo prima genera; unum earum, quæ ingenerátur ſuapte natura, appellanturq; non uoluntariæ; alterum earum, quæ in uoluntate poſitæ magis proprio nomine appellari ſolent: quarum eſt excellens in animorum laude præſtantia. prioris generis eſt docilitas, memoria: quæ fere omnia appellantur uno ingenij nomine: easq; uirtutes qui habent, ingenioſi uocantur. alterum autem genus eſt magnarum, uerarumq; uirtutum: quas appellamus uoluntarias. ut prudentiam, temperantiam, fortitudinem, iuſtitiam, & reliquas eiuſdem generis. Et ſummatim quidem hæc erant de corpore, animoq; dicenda. quibus quaſi informatum eſt, quid hominis natura poſtulet. ex quo perſpicuum eſt, quoniam ipſi à nobis diligamur, omniaq; & in animo, & in corpore perfecta uelimus eſſe, ea nobis ipſa cara eſſe propter ſe, & in ijs eſſe ad bene uiuendum momenta maxima: nam cui propoſita ſit conſeruatio ſui, neceſſe eſt huic partes quoque ſui caras eſſe, carioresq;, quo perfectiores ſint, & magis in ſuo genere laudabiles: ea enim uita: expetitur, quæ ſit animi, corporisq; expleta uirtutibus

in eoq́; ſummum bonum poni neceſſe eſt: quādo quidem id tale eſſe debet, ut rerum expetendarum ſit extremū. quo cognito, dubitari non poteſt, quin, cum ipſi homines ſibi ſint per ſe, & ſua ſponte cari, partes quoque & corporis, & animi, & earum rerum, quæ ſunt in utriuſque motu, & ſtatu, ſua caritate colantur, & per ſe ipſæ appetantur. quibus expoſitis, facilis eſt coniectura, ea maxime eſſe expetenda ex noſtris, quæ plurimum habent dignitatis, ut optimæ cuiuſque partis, quæ per ſe expetatur, uirtus ſit expetenda maxime. ita fiet, ut animi uirtus corporis uirtuti anteponatur, animiq́; uirtutes non uoluntarias uincant uirtutes uoluntariæ: quæ quidem proprie uirtutes appellantur, multumq́; excellunt, propterea quòd ex ratione gignūtur: qua nihil eſt in homine diuinius: etenim omnium rerum, quas & creat natura, & tuetur, quæ aut ſine animo ſint, aut non multo ſecus, eorum ſummum bonum in corpore eſt. ut non inſcite illud dictum uideatur in ſue, animum illi pecudi datum pro ſale, ne putreſceret. ſunt autem beſtiæ quædam, in quibus ineſt aliquid ſimile uirtutis, ut in leonibus, ut in canibus, ut in equis, in quibus non corporum ſolum, ut in ſuibus, ſed etiam animorum aliqua ex parte motus quoſdam uidemus. in homine autem ſumma omnis animi eſt, & in animo rationis: ex qua uirtus eſt: quæ rationis abſolutio definitur: quam etiam atque etiam explicandam putant. earum etiam rerum, quas terra gignit, educatio quædam, & perfectio eſt, non diſſimilis animantium. itaque & uiuere uitem, & mori dicimus, arboremq́; & nouellam, & uetulam, & uigere, & ſeneſcere. ex quo

non

non eſt alienum, ut animantibus, ſic illis & apta quædam ad naturam aptare, & aliena amputare, earumq́; augendarum, & alendarum quandam cultricem eſſe: quæ ſit ſcientia, atque ars agricolarum, quæ circuncidat, amputet, erigat, extollat, adminiculetur, ut, quo natura ferat, eo poſſit ire: ut ipſæ uites, ſi loqui poſſint, ita ſe tractandas, tuendasq́; eſſe fateantur. et nunc quidem, quod eam tuetur, ut de uite potiſſimũ loquar, eſt id extrinſecus: in ipſa enim parum magna uis eſt, ut quam optime ſe habere poſſit, ſi nulla cultura adhibeatur. at uero ſi ad uitem ſenſus acceſſerit, ut appetitum quendam habeat, & per ſe ipſa moueatur, quid facturam putas? an ea, quæ per uinitorem antea conſequebatur, etiã per ſe ipſam curabit? ſed uides ne acceſſurã ei curam, ut ſenſus quoque ſuos, eorumq́; omnium appetitum, & ſi qua ſunt ei membra adiuncta, tueatur? ſic ad illa, quæ ſemper habuit, iunget ea, quæ poſtea acceſſerint; nec eundem finem habebit, quem cultor eius habebat; ſed uolet ſecundum eam naturam, quæ poſtea ei adiuncta ſit, uiuere. ita ſimilis erit finis boni, atque antea fuerat; nec idem tamen: non enim iam ſtirpis bonum quæret, ſed animalis. quòd ſi non ſenſus modo ei ſit datus, uerum etiam animus hominis: non neceſſe eſt & illa priſtina manere, ut tuenda, & inter hæc multo eſſe cariora quæ acceſſerint, animiq́; optimam quanque partem cariſſimam, in eaq́; expletione naturæ ſummi boni finem conſiſtere, cum longe multumq́; præſtent mens, atque ratio? ſic & extremum omnium appetendorum, atque ductum à prima communitate naturæ, multis gradibus aſcendit, ut ad ſummum

perueniret: quod cumulatur ex integritate corporis, & ex mentis ratione perfecta. cum igitur ea ſit, quam expoſui, forma naturæ: ſi, ut initio dixi, ſimul atque ortus eſſet, ſe quiſque cognoſceret, iudicareq́; poſſet quæ uis & totius eſſet naturæ, & partium ſingularum; continuo uideret quid eſſet hoc, quod quærimus omnium rerum, quas expetimus, ſummum, & ultimum, nec ulla in re peccare poſſet. nunc uero à primo quidem mirabiliter occulta natura eſt, nec perſpici, nec cognoſci poteſt: progredientibus autem ætatibus, ſenſim, tardè ue potius quaſi noſmet ipſos cognoſcimus. itaque illa prima commendatio, quæ à natura noſtri facta eſt, nobis obſcura, & incerta eſt; primusq́; appetitus ille animi tantum agit, ut ſalui, atque integri eſſe poſſimus. cum autem diſpicere cœperimus, & ſentire quid ſimus, & quid ab animantibus ceteris differamus, tum ea ſequi incipimus, ad quæ nati ſumus. quam ſimilitudinem uidemus in beſtijs. quæ primo, in quo loco nata ſunt, ex eo ſe non commouent: deinde ſuo quæque appetitu mouetur. ſerpere anguiculos, nare anaticulas, euolare merulas, cornibus uti uidemus boues, ueſpas aculeis, ſuam denique cuique naturam eſſe ad uiuendum ducem. quæ ſimilitudo in genere etiam humano apparet. parui enim primo ortu ſic iacent, tãquam omnino ſine animo ſint: cum autem paulum firmitatis acceſſerit, & animo utuntur, & ſenſibus; conituntur q́; ut ſeſe erigant, & manibus utuntur; & eos agnoſcunt, à quibus educantur; deinde æqualibus delectantur, libenterq́; ſe cum his cõgregant, dantq́; ſe ad ludendum, fabellarumq́; auditione ducuntur; deq́; eo, quod ipſis ſuperat, alijs gratificari

ficari

fieri uolunt; animaduertuntq́; ea, quæ domi fiunt, curioſius; incipiuntq́; commentari aliquid, & diſcere; & eorum, quos uident, uolunt non ignorare nomina; quibusq́; rebus cum æqualibus decertant, ſi uincunt, efferunt ſe lætitia, uicti debilitantur, animosq́; demittunt. quorum ſine cauſa fieri nihil putandum eſt: eſt enim natura ſic generata uis hominis, ut ad omnem uirtutem percipiendam facta uideatur: ob eamq́; cauſam parui uirtutum ſimulacris, quarum in ſe habent ſemina, ſine doctrina mouentur: ſunt enim prima elementa naturæ: quibus auctis, uirtutis quaſi carmen efficitur. nam cum ita nati, factiq́; ſimus, ut & agendi aliquid, & diligendi aliquos, & liberalitatis, et referendæ gratiæ principia in bonis contineremus, atque ad ſcientiam, prudentiam, fortitudinemq́; aptos animos haberemus, à contrarijsq́; rebus alienos: non ſine cauſa eas, quas dixi, in pueris uirtutum quaſi ſcintillulas uidemus. è quibus accendi philoſophi ratio debet, ut eam, quaſi deum, ducem ſubſequens, ad naturæ perueniat extremum. nam, ut ſæpe iam dixi, in infirma ætate, imbecillaq́; mente uis naturæ per caliginem cernitur. cum autem progrediens confirmatur animus, agnoſcit ille quidem naturæ uim, ſed ita, ut progredi poſſit longius, per ſe ſit tamen incohata. intrandum eſt igitur in rerum naturam, & penitus, quid ea poſtulet, peruidendum: aliter enim noſmet ipſos noſſe non poſſumus. quod præceptum quia maius erat, quàm ut ab homine uideretur; idcirco aſſignatum eſt deo. iubet igitur nos Pythius Apollo noſcere noſmet ipſos. cognitio autem hæc eſt una, ut uim noſtri corporis, animiq́; norimus,

ſequamurq́; eam uitam, quæ rebus ipſis perfruatur. quoniam autem is animi appetitus à principio fuit, ut ea, quæ dixi, quamperfectiſſima à natura haberemus: confitendum eſt, cum id adepti ſimus, quod appetitum ſit, in eo quaſi ultimo conſiſtere naturam, atque id eſſe ſummum bonum, quod certe uniuerſum ſua ſponte ipſum expeti, & propter ſe neceſſe eſt, quoniam ante demonſtratum eſt, etiam ſingulas eius partes eſſe per ſe expetendas. in enumerandis autem corporis commodis ſi quis prætermiſſam à nobis uoluptatem putabit, in aliud tempus quæſtio differatur: utrum enim ſit uoluptas in ijs rebus, quas primas ſecundum naturam eſſe diximus, nec ne ſit, ad id, quod agimus, nihil intereſt: ſi enim (ut mihi quidem uidetur) non explet bona naturæ uoluptas, iure prætermiſſa eſt: ſin eſt in ea, quod quidam uolunt; nihil impedit noſtram hanc comprehenſionem ſummi boni: quæ enim conſtituta ſunt prima naturæ, ad ea ſi uoluptas acceſſerit, unum aliquod acceſſerit commodum corporis, neque eam conſtitutionem ſummi boni, quæ eſt propoſita, mutauerit. Et adhuc quidem ita nobis progreſſa ratio eſt, ut ea duceretur omnis à prima commendatione naturæ. nunc autem aliud iam argumentandi ſequamur genus, ut nō ſolum, quia nos diligamus, ſed quia cuiuſque partis naturæ & in corpore, & in animo ſua quæque uis ſit, idcirco in his rebus ſumma noſtra ſponte moueamur. Atque ut à corpore ordiar, uidés ne, ut, ſi qua in membris praua, aut debilitata, aut imminuta ſint, occultent homines? ut etiam contendant, & elaborent, ſi efficere poſſint, ut aut non appareat corporis uitium, aut quam mini-

minimum appareat? multosq́; etiam dolores curationis cauſa perferant? ut, ſi ipſe uſus membrorum non modo non maior, uerum etiam minor futurus ſit, eorum tamen ſpecies ad naturam reuertatur? etenim cum omnes natura totos ſe expetendos putent, nec id ob aliam rem, ſed propter ipſos: neceſſe eſt eius etiam partes propter ſe expeti, quod uniuerſum propter ſe expetatur. quid in motu, & in ſtatu corporis nihil ineſt, quod animaduertendum eſſe ipſa natura indicet? quemadmodum quis ambulet, ſedeat, qui ductus oris, qui uultus in quoque ſit: nihil ne eſt in his rebus, quod dignum libero, aut indignum eſſe ducamus? non ne odio dignos multos putamus, qui quodam motu, aut ſtatu uidentur naturæ legem, & modum contempſiſſe? & quoniam hæc ducuntur de corpore, quid eſt cur non recte pulchritudo etiam ipſa propter ſe expetenda ducatur? nam ſi prauitatem, imminutionemq́; corporis propter ſe fugiendam putamus: cur non etiam, ac fortaſſe magis, propter ſe formæ dignitatem ſequamur? & ſi turpitudinem fugiamus in ſtatu, & motu corporis: quid eſt, cur pulchritudinem non ſequamur? atque etiam ualetudinem, uires, uacuitatem doloris non propter utilitatem ſolum, ſed etiam ipſas propter ſe expetamus? quoniam enim natura ſuis omnibus expleri partibus uult, hunc ſtatum corporis per ſe ipſum expetit, qui eſt maxime è natura: quæ tota perturbatur, ſi aut ægrum corpus eſt, aut dolet, aut caret uiribus. Videamus animi partes: quarum eſt aſpectus illuſtrior; quæ quo ſunt excelſiores, eo dant clariora indicia naturæ. Tantus igitur eſt innatus in omnibus cognitionis amor, & ſcien-

tiæ, ut nemo dubitare poſſit, quin ad eas res hominum natura nullo emolumento inuitata rapiatur. uidemus ne, ut pueri ne uerberibus quidem à contemplandis rebus, perquirendisq́; deterreantur? ut pulſi requirant, & aliquid ſcire ſe gaudeant? ut alijs narrare geſtiant? ut pompa, ludis, atque eiuſmodi ſpectaculis teneantur, ob eamq́; rem uel famem, & ſitim perferant? quid uero, qui ingenuis ſtudijs, atque artibus delectantur, non ne uidemus eos nec ualetudinis, nec rei familiaris habere rationem? omniaq́; perpeti ipſa cognitione, & ſcientia captos? et cum maximis curis, & laboribus compenſare eam, quam ex diſcendo capiant, uoluptatem? mihi quidem Homerus *huiuſmodi quiddam uidiſſe uidetur in ijs, quæ de* Sirenum *cantibus finxerit: neque enim uocum ſuauitate uidentur, aut nouitate quadam, & uarietate cantandi reuocare eos ſolitæ, qui præteruehebantur; ſed quia multa ſe ſcire profitebantur, ut homines ad earum ſaxa diſcendi cupiditate adhæreſcerent: ita enim inuitant* Vlyxem *(nam uerti, ut quædam* Homeri, *ſic iſtum ipſum locum)*

O` *decus argolicum, quin puppim flectis* Vlyxes,
A*uribus ut noſtros poſſis agnoſcere cantus?*
N*am nemo hæc unquam eſt tranſuectus cærula curſu,*
Q*uin prius aſtiterit uocum dulcedine captus,*
P*oſt uarijs auido ſatiatus pectore muſis*
D*octior ad patrias lapſus peruenerit oras.*
N*os graue certamen belli, clademq́; tenemus,*
G*ræcia quam* Troiæ *diuino numine uexit,*
O*mniaq́; è latis rerum ueſtigia terris.*

uidit Homerus *probari fabulam non poſſe, ſi cantiun-*

culis

tulis tantus uir irretitus teneretur. ſcientiam pollicentur: quam non erat mirum ſapientiæ cupido patria cariorem. atq; omnia quidem ſcire, cuiuſcunq; modi ſunt, cupere, curioſorum; duci uero maiorum rerum contemplatione ad cupiditatem ſcientiæ, ſummorum uirorum eſt putandum. quem enim ardorem ſtudij cenſetis fuiſſe in Archimede, qui, dū in puluere quædam deſcribit attentus, ne patriam quidem captam eſſe ſenſerit? quantum Ariſtoxeni ingenium conſumptum uidemus in muſicis? quo ſtudio Ariſtophanem putamus ætatem in literis duxiſſe? quid de Pythagora, quid de Platone, aut Democrito loquar, à quibus propter diſcendi cupiditatem uidemus ultimas terras eſſe peragratas. quæ qui non uident, nihil unquam magna cognitione dignum amauerunt. atque hoc loco, qui propter animi uoluptates coli dicunt ea ſtudia, quæ dixi; non intelligunt iccirco eſſe ea propter ſe expetenda, quòd, nulla utilitate obiecta, delectentur animi, atque ipſa ſcientia, etiā ſi incōmoda datura ſit, gaudeant. ſed quid attinet de rebus tā apertis plura requirere? ipſi enim quæramus à nobis, ſtellarum motus, contemplationesq́; rerum cœleſtium, eorumq́; omnium, quæ naturæ obſcuritate occultantur, cognitiones quemadmodum nos moueant: & quid hiſtoria delectet, quam ſolemus perſequi uſque ad extremum, prætermiſſa repetimus, incohata perſequimur. nec uero ſum inſcius eſſe utilitatem in hiſtoria, non modo uoluptatem. quid, cum fictas fabulas, è quibus utilitas nulla duci poteſt, cum uoluptate legimus? quid cum uolumus nomina eorū, qui quid geſſerint, nota nobis eſſe, parentes, patriam: multa præterea minime neceſſaria?

ceſſaria? quid, quòd homines infima fortuna, nulla ſpe rerum gerendarum, opifices denique delectentur hiſtoria? maximeq; eos uidere poſſumus res geſtas audire, et legere uelle, qui à ſpe gerendi abſunt cōfecti ſenectute. quocirca intelligi neceſſe eſt, in ipſis rebus, quæ diſcuntur, & cognoſcūtur, inuitamēta ineſſe, quibus ad diſcēdum cognoſcendumq; moueamur. ac ueteres quidem philoſophi in beatorum inſulis fingūt, qualis natura ſit uita ſapientium, quos cura omni liberatos, nullū neceſſarium uitæ cultum, aut paratū requirētes, nihil aliud eſſe acturos putant, niſi ut omne tempus in quærendo, ac diſcendo, in naturæ cognitione cōſumant: nos autem non ſolum beatæ uitæ iſtam oblectationem uidemus, ſed etiam leuamentum miſeriarum. itaque multi cum in poteſtate eſſent hoſtium, aut tyrannorum, multi in cuſtodia, multi in exilio, dolorem ſuum doctrinæ ſtudijs leuauerūt. princeps huius ciuitatis Phalereus Demetrius cum patria pulſus eſſet iniuria, ad Ptolemæū ſe regem Alexādriam contulit. qui cum in hac ipſa philoſophia, ad quam te hortamur, excelleret, Theophraſtiq; eſſet auditor; multa præclara in illo calamitoſo ocio ſcripſit, non ad uſum aliquem ſuum, quo erat orbatus; ſed animi cultus ille erat ei quaſi quidam humanitatis cibus. equidem è Cn. Aufidio, prætorio, erudito homine, oculis capto, ſæpe audiebam, cum ſe lucis magis, quàm utilitatis deſiderio moueri diceret. ſomnum denique nobis, niſi requietem corporibus, & medicinam quandam laboris afferret, contra naturam putaremus datum: aufert enim ſenſus, actionemq; tollit omnem. itaque, ſi aut requietem natura non quæreret, aut eam poſſet alia

quadam ratione conſequi, facile pateremur, qui etiam nunc agendi aliquid, diſcendiq; cauſa prope contra naturam uigilias ſuſcipere ſoleamus. ſunt autem clariora, uel plane perſpicua, nec dubitanda indicia naturæ, maxime ſcilicet in homine, ſed in omni animali; ut appetat animus aliquid agere ſemper, neque ulla conditione quietem ſempiternam poſſit pati. facile eſt hæc cernere in primis puerorum ætatulis. quanquam enim uereor ne nimius in hoc genere uidear: tamen omnes ueteres philoſophi, maxime noſtri, ad incunabula accedunt, quòd in pueritia facillime ſe arbitrentur naturæ uoluptatem poſſe cognoſcere. uidemus igitur, ut cõquieſcere ne infantes quidem poſſint: cum uero paulum proceſſerint, luſionibus uel laborioſis delectantur, ut ne uerberibus quidem deterreri poſſint: eaque cupiditas agẽdi aliquid adoleſcit una cum ætatibus. itaque, ne ſi iucundiſſimis quidem nos ſomnijs uſuros putemus, Endymionis ſomnum nobis uelimus dari: idq; ſi accidat, mortis inſtar putemus. quin etiam inertiſſimos homines, neſcio qua ſingulari nequitia præditos, uidemus tamen et animo, & corpore moueri ſemper, &, cum re nulla impediantur neceſſaria, aut alueolum poſcere, aut quærere quempiam ludum, aut ſermonem aliquem requirere; cumq; nõ habeant ingenuas ex doctrina oblectationes, circulos aliquos, & ſemicirculos conſectari. ne beſtiæ quidem, quas delectationis cauſa concludimus, cum copioſius alantur, quàm ſi eſſent liberæ, facile patiuntur ſeſe contineri, motusq; ſolutos, & uagos, à natura ſibi tributos, requirũt. itaq; ut quiſq; optime natus, inſtitutusq; eſt, eſſe omnino nolit in uita, ſi gerendis negocijs

orbatus

orbatus poſſit paratiſſimis ueſci uoluptatibus. nam aut priuatim aliquid gerere malunt; aut qui altiore animo ſunt capeſſunt remp. honoribus, imperijsq́; adipiſcendis, aut totos ſe ad ſtudia doctrinæ conferunt. qua in uita, tantum abeſt ut uoluptates conſectentur, etiã curas, ſolicitudines, uigilias perferunt: optimaq́; parte hominis, quæ in nobis diuina ducenda eſt, ingenij & mentis acie fruuntur, nec uoluptates requirentes, nec fugientes laborem. nec uero intermittunt aut admirationem earũ rerũ, quæ ſunt ab antiquis repertæ; aut inueſtigationem nouarum: quo ſtudio cum ſatiari non poſſunt, omnium cæterarum rerum obliti, nihil abiectum, nihil humile cogitant: tantaq́; eſt uis talibus in ſtudijs, ut eos etiam, qui ſibi alios propoſuerunt fines bonorum, quos utilitate, aut uoluptate dirigunt; tamen in rebus quærendis, explicandisq́; naturis ætates conterere uideamus. ergo hoc quidem apparet, nos ad agendum eſſe natos, actionum autem genera plura, ut obſcurentur etiã minora maioribus. maximæ autem ſunt, primum, ut mihi quidem uidetur, & ijs quorum nunc in ratione uerſamur, conſideratio, cognitioq́; rerum cœleſtium, & earum, quas à natura occultatas, & latentes indagare ratio poteſt: deinde rerump. adminiſtratio, aut adminiſtrandi, ſciendiq́; prudens, temperata, fortis, & iuſta ratio, reliquæq́; uirtutes, & actiones uirtutibus congruentes: quæ, uno uerbo complexi omnia, honeſta dicimus. ad quorum etiam cognitionem, & uſum iam corroborati, natura ipſa præeunte deducimur: omnium enim rerum principia parua ſunt, ſed ſuis progreſſionibus uſa augentur: nec ſine cauſa: in primo

enim

enim ortu ineſt teneritas, & mollities quædam, ut nec res uidere optimas, nec agere poſſint: uirtutis enim, beatæq́; uitæ, quæ duo maxime expetenda ſunt, ſerius lumen apparet, multo etiã ſerius, ut plane, qualia ſint, intelligantur: præclare enim Plato, *beatum, cui etiam in ſenectute contigerit, ut ſapientiam, ueraſq́; opiniones aſſequi poſſit. quare, quoniam de primis naturæ cõmodis ſatis dictum eſt, nunc de maioribus, conſequentibusq́; uideamus.* Natura *igitur corpus quidem hominis ſic & genuit, & formauit, ut alia in primo ortu perficeret, alia progrediente ætate fingeret, neque ſane multum adiumentis externis, & aduenticijs uteretur. animum autem reliquis rebus ita perfecit, ut corpus: ſenſibus enim ornauit ad res percipiendas idoneis, ut nihil, aut non multum adiumento ullo ad ſuam conformationem indigeret: quod autem in homine præſtantiſſimum, atque optimum eſt, id deſeruit. & ſi dedit talem mẽtem, quæ omnẽ uirtutem iam accipere poſſet; ingenuitq́; ſine doctrina notitias paruas rerum maximarũ, & quaſi inſtituit docere, & induxit in ea, quæ inerant, tanquam elementa uirtutis. ſed uirtutem ipſam incohauit: nihil amplius: itaque noſtrum eſt (quod noſtrum dico, artis eſt) ad ea principia, quæ accepimus, cõſequentia exquirere, quoad ſit id, quod uolumus, effectum: quod quidẽ pluris ſit haud paulo, magisq́; ipſum propter ſe expetendum, quàm aut ſenſus, aut corporis ea, quæ diximus: quibus tantum præſtat mentis excellens perfectio, ut uix cogitari poſſit quid interſit: itaque omnis honos, omnis admiratio, omne ſtudium ad uirtutem, & ad eas actiones, quæ uirtuti ſunt conſentaneæ*

neæ, refertur. eaq; omnia, quæ aut ita in animis ſunt, aut ita geruntur, uno nomine honeſta dicuntur. quorũ omniũ quæq; ſint notitiæ, quæq; ſignificentur rerũ uocabulis, quæq; cuiuſque uis, & natura ſit, mox uidebimus. hoc autẽ loco tantũ explicemus; hæc, honeſta quæ dico, præterquã quòd noſmet ipſos diligamus, præterea ſuapte natura per ſe eſſe expetenda. indicant pueri: in quibus, ut in ſpeculis, natura cernitur. quanta ſtudia decertantiũ ſunt? quanta ipſa certamina? ut illi efferuntur lætitia, cum uicerint; ut pudet uictos? ut ſe accuſari nolũt, quàm cupiũt laudari? quos illi labores non perferunt, ut æqualium principes ſint? quæ memoria eſt in his bene merentium? quæ referendæ gratiæ cupiditas? atque ea in optima quaque indole maxime apparent. in qua hæc honeſta, quæ intelligimus, à natura tanquam adumbrantur: ſed hæc in pueris expreſſa: in ijs uero ætatibus, quæ iam confirmatæ ſunt, quis eſt tam diſſimilis homini, qui non moueatur & offenſione turpitudinis, & comprobatione honeſtatis? quis eſt, qui non oderit libidinoſam, proteruam adoleſcentiam? quis contra in illa ætate pudorem, conſtantiam, etiam ſi ſua nihil interſit, non tamen diligat? quis Pullum Numitorem, Fregellanum proditorem, quanquam reip. noſtræ profuit, non odit? quis urbis conſeruatorem Codrum, quis Erichthei filias non maxime laudat? cui Tubuli nomen odio non eſt? quis Ariſtidem mortuum non diligit? an obliuiſcimur, quantopere in audiendo, legendoq; moueamur, cum pie, cum amice, cum magno animo aliquid factum cognoſcimus? quid loquar de nobis, qui ad laudem, & ad decus nati, ſuſcepti, inſtituti ſumus?

qui

qui clamores uulgi, atque imperitorum excitantur in theatris, cum illa dicuntur?

Ego ſum Oreſtes;

contraq; ab altero:

Immo enim uero ego ſum, inquam, Oreſtes.

cum autem etiam exitus ab utroq; datur conturbato, errantiq; regi: ambos ergo una uiuere precamur. quoties hoc agitur, quando ue, niſi admirationibus maximis? nemo eſt igitur, qui non hanc affectionem animi probet, atque laudet: qua non modo utilitas nulla quæritur: ſed contra utilitatem etiam conſeruatur fides. talibus exemplis non fictæ ſolum fabulæ, uerum etiã hiſtoriæ refertæ ſunt, & quidem maxime noſtræ. nos enim ad ſacra Idæa concipienda optimum uirum delegimus: nos tutores miſimus regibus: noſtri imperatores pro ſalute patriæ ſua capita uouerunt: noſtri conſules regem inimiciſſimum mœnibus iam appropinquantem monuerunt, à ueneno ut caueret: noſtra in rep. &, quæ per uim oblatum ſtuprum uoluntaria morte lueret, inuenta eſt; & qui interficeret filiam, ne ſtupraretur: quæ quidem omnia, & innumerabilia præterea, quis eſt, qui non intelligat, & eos, qui fecerunt, dignitatis ſplendore ductos, immemores fuiſſe utilitatum ſuarum, nosq;, cum ea laudemus, nulla alia re, niſi honeſtate duci? Quibus rebus breuiter expoſitis (nec enim ſum copiam, quam potui, quia dubitatio in re nulla erat, perſecutus) ſed his rebus concluditur profecto, & uirtutes omnes, & honeſtum illud, quod ex his uirtutibus exoritur, & in his hæret, eſſe per ſe expetendum. in omni autem honeſto, de quo loquimur,

mur, nihil eſt tam illuſtre, nec quod latius pateat, quàm coniunctio inter homines hominum: & quaſi quædam ſocietas, & communicatio utilitatum, & ipſa caritas generis humani, quæ nata à primo ſatu, quo à procreatoribus nati diliguntur, & tota domus coniugio, & ſtirpe coniungitur, ſerpit ſenſim foras cognationibus primum, tum affinitatibus, deinde amicitijs, poſt uicinatibus cum ciuibus, & ijs, qui publice ſocij, atque amici ſunt, deinde totius complexu gentis humanæ. quæ animi affectio ſuum cuique tribuens, atq; hác quã dico, ſocietatem cõiunctionis humanæ munifice, et æque tuens, iuſtitia dicitur. cui adiunctæ ſunt pietas, bonitas, liberalitas, benignitas, comitas, quæq; ſunt generis eiuſdem. atq; hæc ita iuſtitiæ propria ſunt; ut ſunt uirtutum reliquarum cõmunia. nam cum ſic hominis natura generata ſit, ut habeat quiddam innatum quaſi ciuile, atque populare, quod Græci πολιτικὸν uocant: quidquid aget quæque uirtus, id à communitate, & ea quam expoſui, caritate, atque ſocietate humana non abhorrebit, uiciſſimq; iuſtitia, ut ipſa ſe fundet uſu in ceteras uirtutes, ſic illas expetet. ſeruari enim iuſtitia niſi à forte uiro, niſi à ſapiente non poteſt. qualis eſt igitur omnis hæc, quam dico, conſpiratio, conſenſusq; uirtutum, tale eſt illud ipſum honeſtum: quando quidẽ honeſtum aut ipſa uirtus eſt, aut res geſta uirtute. quibus in rebus uita conſentiens, uirtutibusq; reſpondens, recta, & honeſta, & cõſtans, & naturæ congruens exiſtimari poteſt. Atque hæc coniunctio, cõfuſioq; uirtutũ, tamen à philoſophis ratione quadam diſtinguitur. nam cum ita copulatæ cõnexæq; ſunt. ut omnes omniũ

participes

participes ſunt, nec alia ab alia poſſit ſeparari: tamen proprium ſuum cuiuſque munus eſt, ut fortitudo in laboribus, periculisq́; cernatur, temperãtia in prætermittendis uoluptatibus, prudentia in delectu bonorum, & malorum, iuſtitia in ſuo cuiq; tribuendo. quando igitur ineſt in omni uirtute cura quædam quaſi foras ſpectãs, aliosq́; appetens, atque complectens, exiſtit illud, ut amici, ut fratres, ut propinqui, ut affines, ut ciues, ut omnes denique, quando unam ſocietatem hominum eſſe uolumus, propter ſe expetendi ſint. atque eorum nihil eſt eius generis, ut ſit in fine, atque extremo bonorum. ita fit, ut duo genera propter ſe expetendorum reperiantur: unum, quod eſt in ijs, quibus completur illud extremum: quæ ſunt aut animi, aut corporis. hæc autem, quæ ſunt extrinſecus, id eſt quæ neque in animo ſunt, neque in corpore, ut amici, ut parentes, ut liberi, ut propinqui: ut ipſa patria, ſunt illa quidem ſua ſponte cara, ſed eodem in genere, quo illa, non ſunt. nec uero quiſquam ſummum bonum aſſequi unquam poſſet, ſi omnia illa, quæ ſunt extra, quãquam expetenda, ſummo bono continerentur. quo modo igitur, inquies, uerum eſſe poterit, omnia referri ad ſummum bonum, ſi amicitiæ, ſi propinquitates, ſi reliqua externa ſummo bono non continentur? hac uidelicet ratione: quòd ea, quæ externa ſunt, ijs tuemur officijs, quæ oriũtur à ſuo cuiuſque genere uirtutis: nam & amici cultus, & parentis, & qui officio fungitur, in eo ipſo prodeſt, ꝙ, ita fungi officio, in recte factis eſt: quæ ſunt orta uirtutibus. quæ quidẽ ſapientes ſequuntur utentes tanquã duce natura, nõ perfecti autẽ homines, & tamen ingenijs

t excellentibus

excellentibus præditi, excitantur ſpe gloriæ: quæ habet formam honeſtatis, & ſimilitudinem. quòd ſi ipſam honeſtatem undique perfectam, & abſolutam, rem unam præclariſſimam omnium, maximeq́; laudandam, penitus uiderent, quonam gaudio complerentur, cum tantopere eius adumbrata opinione lætentur? quem enim deditum uoluptatibus, cupiditatum incendijs inflammatum, in ijs potiendis, quæ acerrime concupiuiſſet, tanta lætitia perfundi arbitramur, quanta aut ſuperiorem Africanum Annibale uicto, aut poſteriorem Carthagine euerſa? quem Tiberina diſſenſio feſto illo die tanto gaudio affecit, quanto L. Paullum, cum regem Perſen captum adduceret, eodem flumine inuectum? Age nunc Luci noſter extrue animo altitudinem, excellentiamq́; uirtutum: iam non dubitabis, quin earum compotes homines, magno animo, erectoq́; uiuentes ſemper ſint beati: qui omnes motus fortunæ, mutationesq́; rerum, & temporum leues, & imbecilles fore intelligant, ſi in uirtutis certamen uenerint: illa enim quæ ſunt à nobis bona corporis numerata, complent ea quidem beatiſſimam uitam, ſed ita, ut ſine illis poſſit beata uita exiſtere: ita enim paruæ, & exiguæ ſunt iſtæ acceſſiones bonorum, ut quemadmodum ſtellæ in radio ſolis, ſic iſtæ in uirtutum ſplendore ne cernantur quidem. atque hæc, ut uere dicitur parua eſſe ad beate uiuendum momenta iſta corporis commodorum; ſic nimis uiolentum eſt, nulla eſſe dicere: qui enim ſic diſputant, obliti mihi uidentur, quæ ipſi egerint principia naturæ. tribuendum eſt igitur his aliquid, dummodo, quantum tribuendum ſit, intelligas. eſt tamen philoſophi non tam glorioſa, quàm

uera quærentis, nec pro nihilo putare ea, quæ ſecundum naturam illi ipſi glorioſi eſſe fatebantur, & uidere tantam uim uirtutis, tantamq; , ut ita dicam, auctoritatem honeſtatis, ut reliqua non illa quidem nulla, ſed ita parua ſint, ut nulla eſſe uideantur. hæc eſt non omnia ſpernentis præter uirtutem, & uirtutem ipſam ſuis laudibus amplificantis oratio. denique hæc eſt undique completa, & perfecta explicatio ſummi boni. hinc ceteri particulas arripere conati, ſuam quiſque uideri uoluit afferre ſententiam. ſæpe ab Ariſtotele, *&* Theophraſto *mirabiliter eſt laudata per ſe ipſa rerum ſcientia. hoc uno captus* Herillus, *ſcientiam ſummum bonum eſſe defendit, nec rem ullam aliam per ſe expetendam. multa ſunt dicta ab antiquis de contemnendis, ac deſpiciendis rebus humanis. hoc unum* Ariſto *tenuit: præter uitia, atque uirtutes, negauit rem eſſe ullam aut fugiendam, aut expetendam. poſitum eſt à noſtris in ijs rebus, quæ ſecundum naturam eſſent, non dolere. hoc* Hieronymus *ſummum bonum eſſe dixit. at uero* Callipho, *& poſt eum* Diodorus, *cum alter uoluptatem adamauiſſet, alter uacuitatem doloris, neuter honeſtate carere potuit, quæ eſt à noſtris laudata maxime. quinetiam ipſi uoluptarij diuerticula quærant, & uirtutes habeant in ore totos dies, uoluptatemq; primo duntaxat expeti dicant, deinde conſuetudinem, quaſi alteram naturam effici, qua impulſi multa faciunt nullam quærentes uoluptatem.* Stoici *reſtant. hi quidem non unam aliquam, aut alteram à nobis, ſed totam ad ſe noſtram philoſophiam tranſtulerunt, atque, ut reliqui fures earum rerum, quas ceperunt, ſigna*

commutant, ſic illi, ut ſententijs noſtris pro ſuis uterentur, nomina, tanquam rerum notas, mutauerunt. ita relinquitur ſola hæc diſciplina digna ſtudioſis ingenuarum artium, digna eruditis, digna claris uiris, digna principibus, digna regibus. Quæ cum dixiſſet, paulumq́; inſtitiſſet, quid eſt, inquit? ſatis ne uobis uideor pro meo iure in ueſtris auribus cõmentatus? Et ego, tu uero, inquã, Piſo, ut ſæpe alias, ſic hodie ita iſta noſſe uiſus es, ut, ſi tui copia nobis ſemper fieret, non multum Græcis ſupplicãdum putarem. quod quidem eo probaui magis, quia memini Staſeam Neapolitanum, doctorem illum tuum, nobilem ſane Peripateticũ, aliquanto iſta ſecus dicere ſolitum, aſſentientem ijs, qui multum in fortuna ſecunda, aut aduerſa, multum in bonis, aut malis corporis ponerent. Eſt ut dicis, inquit: ſed hæc ab Antiocho, noſtro familiari, dicuntur multo melius, & fortius, quam à Staſea dicebantur. quanquam ego non quæro quid tibi à me probatum ſit, ſed huic Ciceroni noſtro, quem diſcipulum cupio à te abducere. Tum Lucius, mihi uero iſta ualde probata ſunt: quòd item fratri puto: Tum mihi Piſo, quid ergo, inquit? das ne adoleſcenti ueniam? an eum diſcere ea mauis, quæ cum præclare didicerit, nihil ſciat?

Ego uero, inquam, permitto. ſed non ne meminiſti mihi licere probare iſta, quæ ſunt à te dicta? quis enim poteſt ea, quæ probabilia uideantur ei, non probare?

An uero, inquit, quiſquam poteſt probare, quod perceptum, quod comprehenſum, quod cognitum non habet? Non eſt iſta, inquam, Piſo magna diſſenſio: nihil eſt enim aliud, quãobrem nihil percipi mihi poſ-

ſe

ſe uideatur, niſi quòd percipiendi uis ita definitur à Stoicis, ut negent quidquã poſſe percipi, niſi tale uerũ, quale falſum eſſe non poſſit. itaque hæc cum illis eſt diſſenſio, cum Peripateticis nulla ſane. ſed hæc omittamus: habent enim & bene longam, & ſatis litigioſam diſputationem. illud mihi à te nimium feſtinanter dictum uidetur, ſapientes omnes eſſe ſemper beatos. neſcio quo modo præteruolauit oratio. quod niſi ita efficitur; quæ Theophraſtus de fortuna, de dolore, de cruciatu corporis dixit, cũ quibus coniungi beatã uitã nullo modo poſſe putauit, uereor ne uera ſint. nã illud uehementer repugnat, eundem & beatũ eſſe, & multis malis oppreſſum. hæc quo modo conueniant, non ſane intelligo.

Vtrum igitur tibi non placet, inquit, uirtutis tantã uim eſſe, ut ad beate uiuendum ſe ipſa contenta ſit: an, ſi id probas, ita fieri poſſe negas, ut ij, qui uirtutis compotes ſint, etiam malis quibuſdam affecti, beati ſint? Ego uero uolo in uirtute uim eſſe quammaximam: ſed, quanta ſit, alias: nunc tantum, poſſit ne eſſe tanta, ſi quidquam extra uirtutem habeatur in bonis. Atqui, inquit, ſi Stoicis concedis, ut uirtus ſola, ſi adſit, uitam efficiat beatam: concedis etiam Peripateticis: quæ enim mala illi non audent appellare, aſpera autem, & incommoda, & reijcienda, & aliena naturæ eſſe concedunt; ea nos mala dicimus, ſed exigua, & porro minima. quare ſi poteſt eſſe beatus is, qui eſt in aſperis, reijciendiſq; rebus; poteſt is quoque eſſe, qui eſt in paruis malis. Et ego, Piſo, inquam, ſi eſt quiſquam, qui acute in cauſis uidere ſoleat, quæ res agatur; is es profecto tu. quare attende quæſo: nam adhuc, meo fortaſſe uitio,

tio, quid ego quæram, non perſpicis. Iſtic ſum, inquit; expectoq́;, quid ad id, quod quæram, reſpondeas.

Reſpondebo me non quærere, inquam, hoc tempore quid uirtus poſſit efficere, ſed quid conſtanter dicatur, quid ipſum à ſe diſſentiat. Quo igitur, inquit, modo? Quia cum à Zenone, inquam, hoc magnifice, tanquam ex oraculo, editur, uirtus ad beate uiuendum ſe ipſa contenta eſt. Quare, inquit? Reſpondet, quia, niſi quod honeſtum eſt, nullum eſt aliud bonum. non quæro iam, uerum ne ſit: illud dico, ea, quæ dicat, præclare inter ſe cohærere. dixerit hoc quidem Epicurus, ſemper beatum eſſe ſapientem: quod quidem ſolet ebullire non nunquam. quem quidem, cũ ſummis doloribus cõficiatur, ait dicturũ, quàm ſuaue eſt, quàm nihil curo. non pugnem cum homine, cur tantum habeat in natura boni: illud urgeam, non intelligere eum quid ſibi dicendum ſit, cum dolorem ſummum malum eſſe dixerit. eadem nunc mea aduerſum te oratio eſt. dicis eadem omnia & bona, & mala, quæ quidem dicunt qui nunquam philoſophum pictum, ut dicitur, uiderunt; ualetudinem, uires, ſtaturam, formam, integritatem unguiculorum omnium; deformitatem, morbum, debilitatem, mala: iam illa externa, parce tu quidem. ſed hæc cum corporis bona ſint, eorum conficientia certe in bonis numerabis, amicos, liberos, propinquos, diuitias, honores, opes. contra hæc attende me nihil dicere: ſi iſta mala ſunt, in quæ poteſt incidere ſapiens; ſapientem eſſe, non eſſe ad beate uiuendum ſatis.

Immo uero, inquit, ad beatiſſime uiuendum parum eſt, ad beate uero ſatis. Animaduerti, inquam, te iſto

modo

modo paulo ante ponere: & ſcio ab Antiocho *noſtro di ci ſic ſolere, ſed quid minus probandum, quàm eſſe aliquem beatum, nec ſatis beatum? quod autem ſatis eſt, eo quidquid acceſſerit, nimium eſt, & nemo nimiũ beatus eſt, & nemo beato beatior.* Ergo *inquit, tibi* Q. Metellus, *qui tres filios cõſules uidit, è quibus unũ etiã & cenſorem, & triumphantem, quartũ autem prætorem, eosq́; ſaluos reliquit, et tres filias nuptas, cũ ipſe cõ ſul, cenſor etiam, augurq́; fuiſſet, & triumphaſſet; ut ſapiens fuerit, non ne beatior, quàm, ut item ſapiẽs fuerit, qui in poteſtate hoſtium uigilijs, & inedia necatus eſt,* Regulus? Quid *me iſtud rogas, inquã?* Stoicos *roga.*

Quid *igitur, inquit, eos reſponſuros putas?* Nihilo *beatiorem eſſe* Metellum, *quàm* Regulum. Inde *igitur, inquit, audiendum eſt.* Tamen *à propoſito, inquam, aberrauimus: non enim inquam quæro, quid uerum, ſed quid cuique dicendum ſit. utinam quidem dicerent alium alio beatiorem: iam ruinas uideres. in uirtute enim ſola, & in ipſo honeſto cum ſit bonum poſitum, cũq́; nec uirtus, ut placet illis, nec honeſtum creſcat; idq́; bonum ſolum ſit, quo qui potiatur, neceſſe eſt beatus ſit, cũ id augeri non poſſit, in quo uno poſitum eſt beatum eſſe: qui poteſt eſſe quiſquam alius alio beatior? uides'ne, ut hæc concinant? &* Hercule *(fatendum eſt. n. quod ſentio) mirabilis eſt apud illos contextus rerum. reſpondent extrema primis, media utriſque, omnia omnibus: quid ſequatur, quid repugnet, uident. in geometria prima ſi dederis, dãda ſunt omnia. cõcede nihil eſſe bonũ, niſi quod honeſtum ſit: cõcedendum eſt in uirtute ſola poſitam eſſe beatam uitã, uide rurſus retro. dato hoc: dandum erit*

illud. quod ueſtri non item. tria genera bonorum. procliuius currit oratio: uenit ad extremum: hæret in ſalebra: cupit enim dicere, nihil poſſe ad beatam uitam deeſſe ſapienti: honeſta oratio, Socratica, Platonis etiã. audeo dicere, inquit. non poteſt, niſi retexueris illa. paupertas ſi malum eſt, mendicus beatus eſſe nemo poteſt, quãuis ſit ſapiens. at Zeno eum non beatum modo, ſed etiam diuitem dicere auſus eſt. dolere malum: in crucem qui agitur, beatus eſſe non poteſt. bonum liberi: miſera orbitas. bonum patria: miſerum exilium. bonum ualetudo: miſerum morbus. bonum integritas corporis: miſera debilitas. bonum incolumis acies: miſera cæcitas. quæ ſi poteſt ſingula conſolãdo leuare, uniuerſa quo modo ſuſtinebit? ſit enim idẽ cæcus, debilis, morbo grauiſſimo affectus, exul, orbus, egens, torqueatur equuleo: quem hunc appellas Zeno? beatũ, inquit. etiã beatiſſimum? quippe, inquiet; cum tam docuerim gradus iſtã rem nõ habere, quàm uirtutem, in qua ſit etiam ipſum beatum. tibi hoc incredibile, quia beatiſſimum. quid tuum? credibile? ſi enim ad populum me uocas, eum, qui ita ſit affectus beatum nunquam probabis: ſi ad prudentes, alterum fortaſſe dubitabunt, ſit ne tãtum in uirtute, ut ea præditi uel in Phalaridis tauro beati ſint: alterum non dubitabunt, quin & Stoici cõuenientia ſibi dicant, & uos repugnantia. Theophraſti igitur, inquit, tibi liber ille placet de beata uita? Tamen aberramus à propoſito: et ne longius, prorſus, inquam, Piſo, ſi iſta mala ſunt, placet. Non ne igitur tibi uidentur, inquit, mala? Id quæris, inquam: in quo utrum reſpondebo, uerſes te huc, atque illuc neceſſe eſt.

Quo

Quo tandem modo, inquit? Quia, ſi mala ſunt, is, qui erit in his, beatus non erit: ſi mala nõ ſunt, iacet omnis ratio Peripateticorum. Et ille ridens, uideo, inquit, quid agas: ne diſcipulum abducam, times. Tu uero, inquam. ducas licet, ſi ſequatur: erit enim mecũ, ſi tecum erit. Audi igitur, inquit, Luci: tecum enim, ut ait Theophraſtus, mihi inſtituenda oratio eſt. Omnis auctoritas philoſophiæ conſiſtit in beata uita comparanda: beate enim uiuendi cupiditate incenſi omnes ſumus. hoc mihi cum tuo fratre conuenit. quare hoc uidendum eſt, poſſit ne nobis hoc ratio philoſophorum dare: pollicetur certe: niſi enim id faceret, cur Plato Aegyptum peragrauit, ut à ſacerdotibus barbaris numeros, & cœleſtia acciperet? cur poſt Tarentum ad Architam? cur ad ceteros Pythagoreos, Echecratem, Timæum, Acrionem Locros, ut, cum Socratem expreſſiſſet, adiungeret Pythagoreorum diſciplinam, eáq;, quæ Socrates repudiabat, adſciſceret? cur ipſe Pythagoras & Aegyptum luſtrauit, & Perſarum magos adijt? cur tantas regiones barbarorum pedibus obijt? tot maria tranſmiſit? cur hæc eadem Democritus? qui, uere falſó ne quæremus, dicitur oculis ſe priuaſſe: certe ut quamminime animus à cogitationibus abduceretur, patrimonium neglexit, agros deſeruit incultos, quid quærens aliud, niſi beatam uitam? quam ſi etiam in rerum cognitione ponebat, tamen ex illa inueſtigatione naturæ conſequi uolebat, ut eſſet bono animo: id enim ille ſummum bonum εὐθυμίαν, & ſæpe ἀθαμβίαν appellat, id eſt animum terrore liberum. ſed hæc etſi præclare, nondum tamen et perpolita: pauca enim, neq; ea ipſa enucleate,

cleate, ab hoc de uirtute quidem dicta: poſt enim hæc in hac urbe primum à Socrate quæri cœpta, deinde in hunc locum delata ſunt. nec dubitant, quin in uirtute omnis ut bene, ſic etiam beate uiuendi ſpes poneretur. quæ cum Zeno didiciſſet è noſtris, ut in actionibus perſcribi ſolet, de re eadem fecit alio modo. hoc tu nunc in illo probas. ſcilicet uocabulis rerum mutatis, inconſtantiæ crimen ille effugit, nos effugere non poſſumus? ille Metelli uitam negat beatiorem, quàm Reguli, præponendam tamen, nec magis expetendam, ſed magis ſumendam, & , ſi optio eſſet, eligendam Metelli, reijciendam Reguli. ego, quam ille præponendam, & magis eligendam, beatiorem hanc appello: nec ullo minimo momento plus ei uitæ tribuo, quàm Stoici. quid intereſt, niſi quòd ego res notas notis uerbis appello, illi nomina noua quærunt, quibus idem dicant? ita quemadmodum in ſenatu ſemper eſt aliquis, qui interpretem poſtulet: ſic iſti nobis cum interprete audiendi ſunt. bonum appello, quidquid ſecundum naturam eſt: quod contra, malum: nec ego ſolus: ſed tu etiam Chryſippe in foro, domi, in ſchola definis. quid ergo? aliter homines, aliter philoſophos loqui putes oportere quanti quidq; ſit, aliter doctos, & indoctos? ſed cum conſtiterit inter doctos, quanti res quæque ſit; ſi homines eſſent, uſitate loquerentur. dum res maneant, uerba fingant arbitratu ſuo. Sed uenio ad inconſtantiæ crimen, ne ſæpius dicas me aberrare. quam tu ponis in uerbis, ego poſitam in re putabam. ſi ſatis erit hoc perceptum, in quo adiutores Stoicos optimos habemus, tantam uim eſſe uirtutis, ut omnia, ſi ex altera parte ponantur,

nantur, ne appareant quidem, cum omnia, quæ illi commoda certe dicunt eſſe, & ſumenda, & eligenda, & præpoſita, quæ ita definiunt, ut ſatis magno æſtimanda ſint: hæc igitut cum ego tot nominibus à Stoicis appellata, partim nouis, & commenticijs, ut iſta producta, & reiecta; partim idem ſignificantibus, quid enim intereſt expetas, an eligas? mihi quidem etiã laudatius uidetur, quod eligitur, & ad quod delectus adhibetur: ſed cum ego iſta bona omnia dixero, tantum refert quàm magna dicam, quàm expetenda, quàm ualde. ſin autem nec expetenda ego magis, quàm tu eligenda; nec illa pluris æſtimanda ego, qui bona, quàm tu, qui producta appellas: omnia iſta neceſſe eſt obſcurari, nec apparere, & in uirtutis, tanquam in ſolis radios, incurrere. at enim qua in uita eſt aliquid mali, ea eſſe beata non poteſt. nec ſeges quidem igitur ſpicis uberibus, & crebris, ſi auenam uſpiam uideris: nec mercatura quæſtuoſa, ſi in maximis lucris parum aliquid damni contraxerit. an hoc uſquequaque aliter in uita, & non ex maxima parte de tota iudicabis? an dubium eſt, quin uirtus ita maximam partem obtineat in rebus humanis, ut reliquas obruat? audebo igitur, quæ ſecundum naturam ſunt, bona appellare, nec fraudare ſuo ueteri nomine, quàm aliquid potius nouum exquirere, uirtutis autem amplitudinem quaſi in altera libræ lance ponere. terram, mihi crede, ea lanx, & maria deprimet: ſemper enim ex eo, quod maximas partes continet, latiſſimeq; funditur, tota res appellatur. dicimus aliquem hilare uiuere. igitur ſi ſemel triſtior effectus eſt, hilara uita

amiſſa

amiſſa eſt? at hoc in eo M. Craſſo, quem ſemel ait in uita riſiſſe Lucillius, non cõtigit, ut ea re minus ἀγέλαστος, ut ait idem, uocaretur. Policratem Samium felicem appellant: nihil acciderat ei, quod nollet, niſi quod annulum, quo delectabatur, in mare abiecerat. ergo infelix una moleſtia. felix rurſus, cum is ipſe annulus in præcordijs piſcis inuentus eſt. ille uero, ſi inſipiẽs, quod certe, quoniam tyrannus, nunquam beatus: ſi ſapiens, ne tum quidem miſer, cum ab Oronte prætore Darei in crucem actus eſt. at multis malis affectus. quis negat? ſed ea mala uirtutis magnitudine obruebantur. an ne hoc quidem Peripateticis concedis, ut dicãt omnium uirorum bonorum, id eſt ſapientum, omnibusq; uirtutibus ornatorum, uitam omnibus partibus plus habere ſemper boni, quàm mali? quis hoc dicit? Stoicis licet minime. ſed iſti ipſi, qui uoluptate, & dolore omnia metiuntur, non ne clamant ſapienti plus ſemper adeſſe, quod uelit, quàm quod nolit? cum tantum igitur in uirtute ponant ij, qui ſe fatentur uirtutis cauſa, niſi ea uoluptatem acciret, ne manum quidem uerſuros fuiſſe: quid facere nos oportet, qui quàuis minimam animi præſtantiam omnibus bonis corporis anteire dicamus, ut ea ne in conſpectu quidem relinquantur? quis enim eſt, qui hæc cadere in ſapientem dicere audeat, ut, ſi fieri poſſit, uirtutem in perpetuum abijciat, ut dolore omni liberetur? quis noſtrum dixerit, quos non pudet ea, quæ Stoici aſpera dicunt, mala dicere, melius eſſe turpiter aliquid facere cum uoluptate, quàm honeſte cum dolore? nobis Heracleotes ille Dionyſius flagitioſe deſciuiſſe uidetur à Stoicis propter oculo-

rum

rum dolorem. quis uero hoc didiciſſet à Zenone, non dolere, cum doleret? illud audierat, nec tamen didicerat, malum illud non eſſe, quia turpe non eſſet, & eſſet ferendum uiro. hic ſi Peripateticus fuiſſet, permanſiſſet, credo, in ſententia, quoniam dolorem dicunt malum eſſe. de aſperitate autem eius fortiter ferenda præcipiunt eadem, quæ Stoici. & quidem Arceſilas tuus, etſi fuit in diſſerendo pertinacior, tamẽ noſter fuit; erat enim Polemonis: is cum arderet podagræ doloribus, uiſitaſſetq; hominem Carneades, Epicuri perfamiliaris, & triſtis exiret, mane quæſo, inquit, Carneade noſter: nihil illinc huc peruenit: oſtendit pedes & pectus: attamen hic mallet non dolere. Hæc igitur eſt noſtra ratio: quæ tibi uidetur inconſtans, cum propter uirtutis cœleſtem quandam, & diuinam, tantamq; præſtantiam, ut, ubi uirtus ſit, resq; magnæ ſumendæ, laudabilesq; uirtute geſtæ, ibi eſſe miſeria, & ærumna nõ poſſit, tamen labor poſſit, & moleſtia, non dubitem dicere omnes ſapientes ſemper beatos eſſe, ſed tamen fieri poſſe, ut ſit alius alio beatior. Atqui iſte locus eſt, Piſo, tibi etiam atque etiam cõfirmandus, inquam. quem ſi tenueris, non modo meum Ciceronem, ſed etiam me ipſum abducas licebit. Tum Quintus, mihi quidem, inquit, ſatis hoc confirmatum uidetur. lætor quidem philoſophiam, cuius antea ſupellectilem pluris æſtimabam, quàm poſſeſſiones reliquorũ; ita mihi diues uidebatur, ut ab ea petere poſſem quidquid in ſtudijs noſtris concupiſſem: hanc igitur lætor etiam acutiorem repertam, quàm ceteras: quod quidam ei deeſſe dicebant. Non quàm noſtram quidem, inquit Pomponius iocans. ſed

mehercule

meherculè pergrata mihi oratio tua. quæ enim dici latine poſſe non arbitrabar, ea dicta ſunt à te, nec minus plane, quàm dicuntur à Græcis, uerbis aptis. ſed tempus eſt, ſi uidetur: & recta quidem ad me. Quod cum ille dixiſſet, & ſatis diſputatum uideretur, in oppidum ad Pomponium perreximus omnes.

M. TVLLII CICERONIS TVSCVLANARVM DISPVTATIONVM, AD M. BRVTVM, LIBER PRIMVS DE CONTEMNENDA MORTE.

CVm defenſionum laboribus, ſenatorijsq; muneribus, aut omnino, aut magna ex parte eſſem aliquando liberatus; retuli me Brute, te hortante maxime, ad ea ſtudia, quæ retenta animo, remiſſa temporibus, longo interuallo intermiſſa reuocaui. & cum omnium artium, quæ ad rectam uiuendi uiam pertinerent, ratio & diſciplina ſtudio ſapientiæ, quæ philoſophia dicitur, contineretur: hoc mihi latinis literis illuſtrandum putaui, non quia philoſophia græcis & literis, & doctoribus percipi non poſſet: ſed meum iudicium ſemper fuit, omnia noſtros aut inueniſſe per ſe ſapiẽtius, quàm Græcos; aut accepta ab illis, feciſſe meliora, quæ quidem digna ſtatuiſſent, in quibus elaborarent. nam mores, & inſtituta uitæ, resq; domeſticas, ac familiares nos profecto & melius tuemur, & lautius: rem uero publicam noſtri maiores certe melioribus temperauerunt & inſtitutis, & legibus. quid loquar de re militari? in qua cum uirtute noſtri multum ualuerunt, tum plus etiam diſciplina. iam illa, quæ natura, non literis aſſecuti ſunt, neque cum Græcis,

cis, neque ulla cum gente ſunt conferenda. quæ enim tanta grauitas, quæ tanta conſtantia, magnitudo animi, probitas, fides, quæ tam excellens in omni genere uirtus in ullis fuit, ut ſit cum maioribus noſtris comparanda? doctrina Græcia nos, & omni literarum genere ſuperabat. in quo erat facile uincere non repugnantes. nam cum apud Græcos antiquiſſimum è doctis ſit genus poetarum, ſi quidem Homerus fuit, & Heſiodus ante Romam conditam, Archilochus regnante Romulo: ſerius poeticam nos accepimus: annis enim fere CCCCCX poſt Romam conditam Liuius fabulam dedit, C. Claudio Cæci filio, M. Tuditano conſulibus, anno ante natum Ennium: qui fuit maior natu, quàm Plautus, & Neuius. ſero igitur à noſtris poetæ, uel cogniti, uel recepti. quanquam eſt in Originibus, ſolitos eſſe in epulis canere conuiuas ad tibicinem de clarorum hominum uirtutibus. honorem tamen huic generi non fuiſſe, declarat oratio Catonis, in qua obiecit ut probrũ Marco nobiliori, quòd is in prouinciam poetas duxiſſet: duxerat autem conſul ille in Aetoliam, ut ſcimus, Ennium. quo minus ergo honoris erat poetis, eo minora ſtudia fuerunt. nec tamen ſi qui magnis ingenijs in eo genere extiterunt, non ſatis Græcorum gloriæ reſponderunt. an cenſemus, ſi Fabio, nobiliſſimo homini, laudi datum eſſet, quòd pingeret, nõ multos etiam apud nos futuros Polycletos, & Parrhaſios fuiſſe? honos alit artes; omnesq; incenduntur ad ſtudia gloria; iacentq; ea ſemper, quæ apud quoſque improbantur. ſummam eruditionem Græci ſitam cenſebant in neruorum, uocumq; cantibus, igitur & Epaminondas, princeps meo

indicio

iudicio Græciæ, fidibus præclare ceciniſſe dicitur: Themiſtoclesq́; aliquot ante annis, cum in epulis recuſaſſet lyram, habitus eſt indoctior. ergo in Græcia muſici floruerunt, diſcebantq́; id omnes, nec, qui neſciebat, ſatis excultus doctrina putabatur. in ſummo apud illos honore geometria fuit: itaque nihil mathematicis illuſtrius. at nos metiendi, ratiocinandiq́; utilitate huius artis terminauimus modum. at contra oratorem celeriter complexi ſumus, nec eum primo eruditum, aptum tamen ad dicendum, poſt autem eruditum: nam, Galbam, Africanum, Lælium, doctos fuiſſe, memoriæ traditum eſt, ſtudioſum autem eum, qui hos ætate anteibat, Catonem, poſt uero Lepidum, Carbonem, Gracchos, deinde ita magnos noſtram ad ætatem, ut nõ multum, aut nihil omnino Græcis cederetur. philoſophia iacuit uſque ad hanc ætatem, nec ullum habuit lumen literarum latinarum: quæ illuſtranda, & excitanda nobis eſt, ut, ſi occupati profuimus aliquid ciuibus noſtris, proſimus etiam, ſi poſſumus, otioſi. in quo eo magis nobis eſt elaborandum, quòd multi iam eſſe latini libri dicuntur ſcripti inconſiderate ab optimis illis quidem uiris, ſed non ſatis eruditis. fieri autem poteſt, ut recte quis ſentiat, et id, quod ſentit, polite eloqui non poſſit. ſed mandare quenquã literis cogitationes ſuas, qui eas nec diſponere, nec illuſtrare poſſit, nec delectatione aliqua allicere lectorem, hominis eſt intemperanter abutentis, & otio, & literis. itaque ſuos libros ipſi legunt cũ ſuis, nec quiſquam attingit, præter eos, qui eandem licentiã ſcribendi ſibi permitti uolunt. quare ſi aliquid oratoriæ laudi noſtra attulimus induſtria, multo ſtudioſius philoſo-

phiæ fontes aperiemus, è quibus etiam illa manabant: ſed ut Ariſtoteles, uir ſummo ingenio, ſcientiæ copia, cum motus eſſet Iſocratis rhetoris gloria, dicere etiam cœpit adoleſcentes docere, & prudentiam cum eloquentia iungere: ſic nobis placet nec priſtinum dicendi ſtudium deponere, & in hac maiore, & uberiore arte uerſari: hanc enim perfectam philoſophiã ſemper iudicaui, quæ de maximis quæſtionibus copioſe poſſet, ornateq; dicere. in quam exercitationem ita nos ſtudioſe operam dedimus, ut iam etiã ſcholas Græcorũ more habere auderemus: ut nuper tuum poſt diſceſſum in Tuſculano, cum eſſent complures mecum familiares, tentaui quid in eo genere poſſem. ut enim antea declamitabam cauſas, quod nemo me diutius fecit: ſic hæc mihi nunc ſenilis eſt declamatio. ponere iubebam de quo quis audire uellet: & id aut ſedens, aut ambulans diſputabã. itaque dierum quinq; ſcholas, ut Græci appellant, in totidem libros contuli. fiebat autem ita, ut, cum is, qui audire uellet, dixiſſet quid ſibi uideretur, tum ego contra dicerem: hæc eſt enim, ut ſcis, uetus, & Socratica ratio contra alterius opinionem diſſerendi: nam ita facillime, quod ueriſimillimum eſſet, inueniri poſſe Socrates arbitrabatur. ſed quo commodius diſputationes explicentur, ſic eas exponã, quaſi agatur res, non quaſi narretur. ergo ita naſcetur exordium.

AVDITOR. *Malum mihi uidetur eſſe mors.*

MARCVS. *Iis ne, qui mortui ſunt; an ijs, quibus moriendum eſt?* A. *Vtriſque.* M. *Eſt igitur miſerum, quoniam malum.* A. *Certe.* M. *Ergo & ij, quibus euenit iam, ut morerẽtur, & ij, quibus euenturum*

eſt,

eſt, miſeri. A. Mihi ita uidetur. M. Nemo ergo non miſer. A. Prorſus nemo. M. Et quidem, ſi tibi conſtare uis, omnes quicunque nati ſunt, eruntúe, non ſolum miſeri, ſed etiam ſemper miſeri: nam ſi ſolos eos diceres miſeros, quibus moriendum eſſet, neminem tu quidem eorum, qui uiuerent, exciperes; moriendum eſt enim omnibus: eſſet tamen miſeriæ finis in morte. quoniam autem etiam mortui miſeri ſunt, in miſeriam naſcimur ſempiternam: neceſſe eſt enim miſeros eſſe eos, qui centum millibus annorum ante occiderunt, uel potius omnes, quicunque nati ſunt. A. Ita prorſus exiſtimo. M. Dic quæſo, num te illa terrent, triceps apud inferos Cerberus, Cocyti fremitus, tranſuectio Acherontis, mento ſummam aquam attingens ſiti enectus Tantalus? num illud, quod Siſyphu' uerſat
Saxum ſudans nitendo, neque proficit hilum?
fortaſſe etiã inexorabiles iudices Minos, & Rhadamanthus. apud quos nec te L. Craſſus defendet, nec M. Antonius, nec, quoniã apud Græcos iudices res agetur, poteris adhibere Demoſthenem: tibi ipſi pro te erit maxima corona cauſa dicenda. hæc fortaſſe metuis, & iccirco mortẽ cẽſes eſſe ſempiternũ malũ. A. Adeo ne me delirare cenſes, ut iſta eſſe credã? M. An tu hæc non credis? A. Minime uero. M. Male hercule narras. A. Cur, quæſo? M. Quia diſertus eſſe poſſem, ſi contra iſta dicerem. A. Quis enim non in eiuſmodi cauſa? aut quid negocij eſt, hæc poetarũ et pictorũ portenta cõuincere? M. Atqui pleni ſunt libri philoſophorum contra iſta ipſa diſſerẽtiũ. A. Inepte ſane: quis eſt.n.tã excors, quem iſta moueant? M. Si ergo apud inferos miſeri non ſunt,

ne ſunt quidem apud inferos ulli. A. Ita prorſus exiſtimo. M. Vbi ergo ſunt ij, quos miſeros dicis? aut quem locum incolunt? ſi enim ſunt, nuſquã eſſe non poſſunt. A. Ego uero nuſquam eſſe illos puto. M. Igitur ne eſſe quidem. A. Prorſus iſto modo: & tamen miſeros ob id ipſum quidem, quia nulli ſunt. M. Iam mallem Cerberum metueres, quàm iſta tam inconſiderate diceres. A. Qui tandem? M. Quem eſſe negas, eundem eſſe dicis: ubi eſt acumen tuum? cum enim miſerum eſſe dicis, tum eum, qui non ſit, dicis eſſe. A. Nõ ſum ita hebes, ut iſta dicam. M. Quid dicis igitur? A. Miſerũ eſſe uerbi cauſa M. Craſſum, qui illas fortunas morte dimiſerit; miſerum Cn. Pompeium, qui tanta gloria ſit orbatus; omnes denique miſeros, qui hac luce careant. M. Reuolueris eodem. ſint enim oportet, ſi miſeri ſunt. tu autem modo negabas eos eſſe, qui mortui eſſent. ſi igitur non ſunt, nihil poſſunt eſſe: ita ne miſeri quidem ſunt. A. Non dico fortaſſe etiam, quod ſentio. nam iſtud ipſum, non eſſe, cum fueris, miſerrimum puto. M. Quid miſerius, quàm omnino nunquam fuiſſe? ita, qui non dum nati ſunt, quia non ſunt, miſeri iam ſunt: & nos ipſi, ſi poſt mortem miſeri futuri ſumus, miſeri fuimus, antequam nati. ego autem non commemini, antequam ſum natus, me miſerum. tu ſi meliore memoria es, uelim ſcire, ecquid de te recordere. A. Ita iocaris, quaſi ego dicam eos eſſe miſeros, qui nati non ſunt; & non eos miſeros, qui mortui ſunt. M. Eſſe ergo eos dicis. A. Immo, quia non ſunt, cum fuerint, eos miſeros eſſe. M. Pugnantia te loqui non uides? quid enim tam pugnat, quàm non modo miſerum, ſed

omnino quidquam eſſe, qui non ſit? an tu egreſſus porta Capena, cum Calatini, Scipionum, Seruiliorum, Metellorum ſepulcra uides, miſeros putas illos? A. quoniam me uerbo premis, poſthac non ita dicam, miſeros eſſe, ſed tantum miſeros, ob id ipſum, quia non ſunt. M. Non dicis igitur, miſer eſt M. Craſſus, ſed tantum miſer M. Craſſus. A. Ita plane. M. Quaſi non neceſſe ſit, quidquid iſto modo pronuncies, id aut eſſe, aut non eſſe. an tu dialecticis ne imbutus quidem es? in primis enim hoc traditur. omne pronunciatum (ſic enim mihi in præſentia occurrit, ut appellarem ἀξίωμα: utar poſt alio, ſi inuenero melius) id ergo eſt pronunciatum, quod aut uerum, aut falſum eſſe dicitur. cũ igitur dicis, miſer M. Craſſus: aut hoc dicis, miſer eſt M. Craſſus; ut poſſit iudicari, uerum id, falſum'ne ſit: aut nihil dicis omnino. A. Age iam concedo non eſſe miſeros, qui mortui ſunt; quoniam extorſiſti ut faterer, qui omnino non eſſent, eos ne miſeros quidem eſſe poſſe. quid? qui uiuimus, cum moriendum ſit, non ne miſeri ſumus? quæ enim poteſt in uita eſſe iucunditas, cum dies & noctes cogitandum ſit iam iamq; eſſe moriendum? M. Ecquid ergo intelligis, quantum mali ex humana conditione deieceris? A. quonam modo? M. quia, ſi mori etiam mortuis miſerum eſſet, infinitum quoddam & ſempiternum malum haberemus in uita. nunc uideo calcem: ad quem cum ſit decurſum, nihil ſit præterea extimeſcendũ. ſed tu mihi uideris Epicharmi, acuti, nec inſulſi hominis, ut Siculi, ſententiam ſequi. A. Quam? non enim noui. M. Dicam, ſi potero, latine: ſcis enim me græce loqui in latino ſermone

non plus ſolere, quàm in græco latine. A. Et recte quidem. ſed quæ tandem eſt Epicharmi iſta ſententia? M. Emori nolo: ſed me eſſe mortuum nihil æſtimo.
A. Iam agnoſco græcum, ſed quoniam coegiſti: ut concederem, qui mortui eſſent, eos miſeros non eſſe; perfice, ſi potes, ut ne moriendum quidem eſſe miſerũ putem. M. Iam iſtuc quidem nihil negocij eſt: ſed etiam maiora molior. A. Quo modo hoc nihil negocij eſt? aut quæ tandem ſunt iſta maiora? M. Quoniã, ſi poſt mortem nihil eſt mali, ne mors quidem eſt malum: cui proximum tempus eſt poſt mortem, in quo mali nihil eſſe concedis: ita ne moriendum quidem eſſe, malum eſt: id eſt enim, perueniendum eſſe ad id, quod non eſſe malum confitemur. A. Vberius iſta quæſo: hæc enim ſpinoſiora prius ut confitear me cogunt, quàm ut aſſentiar. ſed quæ ſunt ea, quæ dicis te maiora moliri? M. Vt doceam, ſi poſſim, non modo malum non eſſe, ſed bonum etiam eſſe mortem. A. Non poſtulo id, quidem aueo tamen audire: ut enim non efficias quod uis, tamen, mors ut malum non ſit, efficies. ſed nihil te interpellabo: continentem orationem audire malo. M. Quid, ſi te rogauero aliquid, non ne reſpondebis? A. Superbi id quidem eſſet; ſed, niſi quid neceſſe erit, malo ne roges. M. Geram tibi morem, & ea, quæ uis, ut potero, explicabo, nec tamen quaſi Pythius Apollo, certa ut ſint, & fixa, quæ dixero; ſed ut homunculus unus è multis probabilia coniectura ſequens: ultra enim quò progrediar, quàm ut uериſimilia uideam, non habeo: certa dicent ij, qui & percipi ea poſſe dicunt, & ſe ſapientes eſſe profitentur. A. Tu, ut uidetur.

detur. nos ad audiendum parati ſumus. M. *Mors igitur ipſa, quæ uidetur notiſſima res eſſe; quid ſit, primum eſt uidendum. ſunt enim, qui diſceſſum animi à corpore putent eſſe mortem. ſunt, qui nullum cenſeant fieri diſceſſum, ſed una animum & corpus occidere, animumq́; cum corpore extingui. qui diſcedere animum cenſent, alij ſtatim diſſipari, alij diu permanere, alij ſemper. quid ſit porro ipſe animus, aut ubi, aut unde, magna diſſenſio eſt. alijs cor ipſum animus uidetur: ex quo excordes, uecordes, concordesq́; dicuntur: &* Naſica *ille prudens bis conſul* Corculum, &
E*gregie cordatus homo* C*atus* A*eliu'* S*extus.*
E*mpedocles animum eſſe cenſet cordi ſuffuſum ſanguinem. alijs pars quædam cerebri uiſa eſt animi principatum tenere; alijs nec cor ipſum placet, nec cerebri quandam partem eſſe animum: ſed alij in corde, alij in cerebro dixerunt animi eſſe ſedem, & locum: animum autem alij animam, ut fere noſtri declarant, nominari: nam & agere animam, & efflare dicimus, & animoſos, & bene animatos, et ex animi ſententia: ipſe autem animus ab anima dictus eſt.* Z*enoni* S*toico animus ignis uidetur.* S*ed hæc quidem, quæ dixi, cor, cerebrum, animam, ignem, uulgo: reliqua fere ſinguli, ut multi ante ueteres. proxime autem* A*riſtoxenus muſicus, idemq́; philoſophus, intentionem ipſius corporis quandam; uelut in cantu & fidibus, quæ harmonia dicitur, ſic ex corporis totius natura, & figura uarios motus cieri, tanquam in cantu ſonos: hic ab artificio ſuo non receſſit, & tamen dixit aliquid, quod ipſum quale eſſet, erat mul-*

to ante & dictum, & explanatum à Platone. Xenocrates animi figuram, & quaſi corpus negauit eſſe, uerum numerum dixit eſſe, cuius uis, ut iam antea Pythagoræ uiſum erat, in natura maxima eſſet. eius doctor Plato triplicem finxit animã: cuius principatum, ideſt rationem, in capite, ſicut in arce, poſuit: & duas partes ſeparare uoluit, iram, & cupiditatem: quas locis diſcluſit; iram in pectore, cupiditatem ſubter præcordia locauit. Dicæarchus autem in eo ſermone, quem Corinthi habitum tribus libris exponit doctorum hominum diſputantium, primo libro multos loquentes facit, duobus Pherecratem quendã Phthiotã ſenem, quem ait à Deucalione ortum, diſſerentem inducit, nihil eſſe omnino animum, & hoc eſſe nomen totum inane, fruſtráq; animalia, & animantes appellari; neque in homine ineſſe animum, uel animam, nec in beſtia; uimq; omnem eam, qua uel agamus quid, uel ſentiamus, in omnibus corporibus uiuis æquabiliter eſſe fuſam, nec ſeparabilem à corpore eſſe, quippe quæ nulla ſit, nec ſit quidquam niſi corpus unum, & ſimplex, ita figuratũ, ut temperatione naturæ uigeat, & ſentiat. Ariſtoteles longe omnibus (Platonem ſemper excipio) præſtans & ingenio, & diligentia, cum quatuor illa genera principiorum eſſet complexus, è quibus omnia orerentur; quintam quandam naturam cenſet eſſe, è qua ſit mens: cogitare enim, & prouidere, & diſcere, & docere, & inuenire aliquid, & tam multa alia meminiſſe; amare, odiſſe; cupere, timere; angi, lætari; hæc & ſimilia eorum in horum quatuor generum nullo ineſſe putat. quintum genus adhibet

bet uacans nomine, & ſic ipſum animũ ἐνπλεχίαν appellat nouo nomine, quaſi quandam continuatam motionem, & perennem. Niſi *quæ me forte fugiunt, hæ ſunt fere omnium de animo ſententiæ.* Democritum *enim, magnum quidem illum uirum, ſed leuibus & rotundis corpuſculis efficientem animum concurſu quodam fortuito, omittamus: nihil eſt enim apud iſtos, quod non atomorum turba conficiat. harum ſententiarum quæ uera ſit, deus aliquis uiderit, quæ uerisimillima, magna quæſtio eſt. utrum igitur inter has ſententias diiudicare malumus, an ad propoſitum redire?* A. C*uperem equidem utrunque, ſi poſſet: ſed eſt difficile non confundere. quare ſi, ut iſta non diſſeramus, liberari mortis metu poſſumus; id agamus. ſin id nõ poteſt, niſi hac quæſtione animorũ explicata; nunc, ſi uidetur, hoc, illud alias.* M. Q*uod malle te intelligo, id puto eſſe cõmodius: efficiet enim ratio, ut, quæcunque uera ſit earum ſententiarũ, quas expoſui, mors aut malũ non ſit, aut ſit bonum potius: nam ſi cor, aut ſanguis, aut cerebrum eſt animus, certe, quoniam eſt corpus, interibit cũ reliquo corpore: ſi anima eſt, fortaſſe diſſipabitur: ſi ignis, extinguetur: ſi eſt* Ariſtoxeni *harmonia, diſſoluetur: quid de* Dicæarcho *dicam, qui nihil omnino animũ dicat eſſe? his ſententijs omnibus nihil poſt mortem pertinere ad quenquam poteſt: pariter enim cum uita ſenſus amittitur. non ſentientis autem, nihil eſt, ullam in partem quod interſit. reliquorum ſententiæ ſpem afferunt, ſi te forte hoc delectat, poſſe animos, cum è corporibus exceſſerint, in cœlum quaſi in domicilium ſuũ peruenire.* A. M*e uero delectat: idq́; primũ ita eſſe,*

deinde,

deinde, etiam ſi non ſit, mihi tamen perſuaderi uelim. M. *Quid tibi ergo opera noſtra opus eſt? num eloquentia* Platonem *ſuperare poſſumus? euolue diligenter eius eum librum, qui eſt de animo; amplius quod deſideres, nihil erit.* A. *Feci mehercule, & quidem ſæpius: ſed neſcio quo modo, dum lego, aſſentior; cum po ſui librum, & mecum ipſe de immortalitate animorum cœpi cogitare, aſſenſio omnis illa elabitur.* M. *Quid hoc? das ne aut manere animos poſt mortem, aut morte ipſa interire?* A. *Do uero.* M. *Quid, ſi maneát?* A. *Beatos eſſe concedo.* M. *Si intereant?* A. *Non eſſe miſeros, quoniam ne ſint quidem. iam iſtuc coacti à te paulo ante conceſſimus.* M. *quo modo igitur, aut cur mortem malum tibi uideri dicis, quæ aut beatos nos efficiet animis manentibus, aut non miſeros ſenſu carentes?* A. *Expone igitur, niſi moleſtum eſt, primum animos, ſi potes, remanere poſt mortem: tum, ſi minus id obtinebis, (eſt enim arduum) docebis carere omni malo mortem: ego enim iſtuc ipſum uereor ne malum ſit, non dico carere ſenſu, ſed carendum eſſe.* M. *Auctoribus quidem ad iſtam ſententiam, quam uis obtineri, uti optimis poſſumus: quod in omnibus cauſis & debet, & ſolet ualere plurimum. et primum quidem omni antiquitate: quæ quo propius aberat ab ortu, & diuina progenie, hoc melius ea fortaſſe, quæ erant uera, cernebat. itaque unum illud erat inſitum priſcis illis, quos* Caſcos *appellat* Ennius, *eſſe in morte ſenſum, neque exceſſu uitæ ſic deleri hominem, ut funditus interiret: idq; cum multis alijs rebus, tum è pontificio iure, & ceremonijs ſepulcrorum intelligi licet: quas*

maximis

maximis ingenijs prædití nec tanta cura coluiſſent, nec uiolatas tam inexpiabili religione ſanxiſſent, niſi hæſiſſet in eorum mentibus, mortem non interitum eſſe omnia tollentem, atque delentem, ſed quandam quaſi migrationem, commutationemq́; uitæ, quæ in claris uiris, & fœminis dux in cœlum ſoleret eſſe; in ceteris humi retineretur, & permaneret tamen. ex hoc & noſtrorum opinione,

Romulus in cœlo cum dijs agit æuum,

ut famæ aſſentiens dixit Ennius: & apud Græcos, indeq́; perlapſus ad nos, & uſque ad Oceanum Hercules, tãtus, et tã præſens habetur deus. hinc Liber Semele natus. eademq́; famæ celebritate Tyndaridæ fratres: qui non modo adiutores in prælijs uictoriæ populi R. ſed etiã nũcij fuiſſe perhibentur. quid? Ino Cadmi filia non ne Leucothea nominata à Græcis, Matuta habetur à noſtris? quid? totum prope cœlum, ne plures perſequar, non ne humano genere completũ eſt? ſi uero ſcrutari uetera, & ex his ea, quæ ſcriptores Græciæ prodiderunt, eruere coner; ipſi illi maiorum gentium dij qui habentur, hinc à nobis profecti in cœlum reperientur. quære, quorum demonſtrantur ſepulcra in Græcia; reminiſcere, quoniam es initiatus, quæ tradantur myſterijs: tũ denique, quàm hoc late pateat, intelliges. ſed qui nondum ea, quæ multis poſt annis tractari cœpiſſent, phyſica didiciſſent, tantum ſibi perſuaſerant, quantum natura admonente cognouerant; rationes & cauſas rerũ non tenebant, uiſis quibuſdam ſæpe mouebantur, hisq; maxime nocturnis, ut uiderentur ij, qui uita exceſſerant, uiuere. ut porro firmiſſimum hoc afferri uidetur,

detur, cur deos eſſe credamus, ꝙ nulla gens tam fera, nemo omnium tam ſit immanis, cuius mentem non imbuerit deorum opinio. multi de dijs praua ſentiunt: id enim uitioſo more effici ſolet: omnes tamen eſſe uim, & naturam diuinam arbitrantur. nec uero id collocutio hominum, aut conſenſus efficit: non inſtitutis opinio eſt confirmata, non legibus. omni autem in re conſenſio omnium gentium, lex naturæ putanda eſt. quis eſt igitur, qui ſuorũ mortem primũ non eo lugeat, ꝙ eos orbatos uitæ commodis arbitretur? tolle hanc opinionem: luctum ſuſtuleris: nemo enim mœret ſuo incommodo. dolent fortaſſe, & anguntur: ſed illa lugubris lamentatio, fletusq́; mœrens ex eo eſt, ꝙ eum, quem dileximus, uitæ commodis priuatum arbitramur, idq́; ſentire. atque hæc ita ſentimus natura duce, nulla ratione, nullaq́; doctrina maximum uero argumentum eſt, naturam ipſam de immortalitate animorum tacitam iudicare, ꝙ omnibus curæ ſunt, & maximæ quidem, quæ poſt mortem futura ſint. ſerit arbores, quæ alteri ſeculo proſint, ut ait Statius in Synephœbis, quid ſpectãs, niſi etiam poſtera ſæcula ad ſe pertinere? ergo arbores ſeret diligens agricola, quarum aſpiciet bacam ipſe nunquam: uir magnus leges, inſtituta, remp. conſeret. quid procreatio liberorum, quid propagatio nominis, quid adoptiones filiorum, quid teſtamentorum diligentia, quid ipſa ſepulcrorum monumenta, quid elogia ſignificant, niſi nos futura etiam cogitare? quid illud? num dubitas, quin ſpecimen naturæ capi deceat ex optima quaque natura? quæ eſt igitur melior in hominum genere natura, quàm eorum,

qui

qui ſe natos ad homines iuuandos, tutandos, conſeruandos arbitrantur? abijt ad deos Hercules. *nũquam abijſſet, niſi, cum inter homines eſſet, eã ſibi uiam muniuiſſet. uetera iam iſta, & religione omnium conſecrata. quid in hac rep. tot, tantosq́; uiros ob remp. interfectos cogitaſſe arbitramur? ijſdem ne ut finibus nomen ſuum, quibus uita, terminaretur? nemo unquam ſine magna ſpe immortalitatis ſe pro patria offerret ad mortem. licuit eſſe ocioſo* Themiſtocli, *licuit* Epaminondæ, *licuit, ne & uetera, & externa quæram, mihi: ſed neſcio quo modo inhæret in mẽtibus quaſi ſæculorũ quoddam augurium futurorum: idq́; in maximis ingenijs, altiſſimisq́; animis & exiſtit maxime, & apparet facillime. quo quidem dempto, quis tam eſſet amẽs, qui ſemper in laboribus, & periculis uiueret? loquor de principibus. quid poetæ? nonne poſt mortem nobilitari uolunt? unde ergo illud?*

Aſpicite ò ciues ſenis Ennij *imaginis urnam:*
Hic ueſtrum panxit maxima facta patrum.

mercedem gloriæ flagitat ab ijs, quorum patres affecerat gloria. idemq́;,

Nemo me lacrymis decoret, nec funera fletu
Faxit: cur? uolito uiuu' per ora uirum.

ſed quid poetas? opifices poſt mortem nobilitari uolunt. quid enim Phidias *ſui ſimilem ſpeciem incluſit in clypeo* Mineruæ, *cum inſcribere non liceret? quid noſtri philoſophi? non ne in his ipſis libris, quos ſcribunt de contemnenda gloria, ſua nomina inſcribunt? quòd ſi omnium conſenſus, naturæ uox eſt; omnesq́;, qui ubique ſunt, conſentiunt eſſe aliquid, quod ad eos pertineat,*

tineat, qui è uita ceſſerũt: nobis quoque idem exiſtimandum eſt. & ſi, quorum aut ingenio, aut uirtute animus excellit, eos arbitramur, quia natura optima ſint, cernere naturæ uim maxime: ueriſimile eſt, cum optimus quiſque maxime poſteritati ſeruiat, eſſe aliquid, cuius is poſt mortem ſenſum ſit habiturus. ſed ut deos eſſe natura opinamur; qualesq; ſint, ratione cognoſcimus: ſic permanere animos arbitramur conſenſu nationũ omnium; qua in ſede maneant, qualesq; ſint, ratione diſcendum eſt. cuius ignoratio finxit inferos, easq; formidines, quas tu contemnere non ſine cauſa uidebare: in terram enim cadentibus corporibus, hisq; humo tectis, ex quo dictum eſt humari, ſub terra cenſebant reliquam uitam agi mortuorum. quam eorum opinionem magni errores conſecuti ſunt. quos auxerunt poetæ: frequens enim conſeſſus theatri, in quo ſunt mulierculæ, & pueri, mouetur audiens tam grande carmen:

Adsũ, atq; aduenio Acheronte uix uia alta, atq; ardua,
Per ſpeluncas ſaxis ſtructas aſperis, pendentibus,
Maximis: ubi rigida conſtat craſſa caligo inferum.

tantumq; ualuit error, qui mihi quidem iam ſublatus uidetur, ut corpora cremata cum ſcirent, tamen ea fieri apud inferos fingerent, quæ ſine corporibus nec fieri poſſent, nec intelligi: animos enim per ſe ipſos uiuentes non poterant mente complecti: formam aliquam, figuramq; quærebant. inde Homeri tota νεκυία*: inde ea quæ meus amicus Appius* νεκρομαντεῖα *faciebat: inde in uicinia noſtra Auerni lacus,*

Vnde animæ excitantur obſcura umbra, aperto oſtio

Alti

Alti Acherontis, falſo ſanguine mortuorum imagines. has tamen imagines loqui uolunt: quod fieri nec ſine lingua, nec ſine palato, nec ſine faucium, laterum, pulmonum ui, & figura poteſt: nihil enim animo uidere poterant: ad oculos omnia referebant. magni autem eſt ingenij reuocare mentem à ſenſibus, et cogitationem à conſuetudine abducere. itaque credo equidem etiam alios tot ſeculis diſputaſſe de animis, ſed, quod literis extet, Pherecides Syrus primũ dixit animos hominum eſſe ſempiternos. antiquus ſane: fuit enim meo regnante gentili. hanc opinionem diſcipulus eius Pythagoras maxime confirmauit: qui cũ Superbo regnante in Italiã ueniſſet, tenuit magnam illam Græciã cum honore, & diſciplina, tum etiã auctoritate: multáq; ſecula poſtea ſic uiguit Pythagoreorum nomen, ut nulli alij docti uiderentur. ſed redeo ad antiquos. rationem illi ſententiæ ſuæ non fere reddebant, niſi quid erat numeris, aut deſcriptionibus explicandum. Platonem ferunt, ut Pythagoreos cognoſceret, in Italiam ueniſſe, & in ea cum alios multos, tum Architam, Timæumq; cognouiſſe, & didiciſſe Pythagorea omnia; primumq; de animorum æternitate non ſolum ſenſiſſe idem, quod Pythagoras, ſed rationem etiam attuliſſe. quam, niſi quid dicis, prætermittamus, & hanc totã ſpem immortalitatis relinquamus. A. An tu, cum me in ſummam expectationẽ adduxeris, deſeris? errare mehercule malo cũ Platone, quẽ tu quanti facias ſcio, & quem ex tuo ore admiror, quàm cum iſtis uera ſentire. M. Macte uirtute: ego enim ipſe cum eodem ipſo non inuitus errauerim. num igitur dubitamus, an, ſicut pleraque, ſic & hoc? quanquam hoc

quidem

quidem minime. perſuadent enim mathematici, terram in medio mundi ſitam, ad uniuerſi cœli complexũ, quaſi puncti inſtar obtinere, quod κέντρον illi uocant: eam porro naturam eſſe quatuor omnia gignentium corporum, ut quaſi partita habeant inter ſe, & diuiſa momenta; terrena & humida ſuopte nutu & ſuo pondere ad pares angulos in terram, & in mare ferantur; reliquæ duæ partes, una ignea, altera animalis: ut illæ ſuperiores in medium locum mundi grauitate ferantur, & pondere, ſic hæ ſurſum rectis lineis in cœleſtem locum ſubuolent, ſiue ipſa natura ſuperiora appetente, ſiue quòd à grauioribus leuiora natura repellantur. quæ cum conſtent, perſpicuum debet eſſe, animos, cum è corpore exceſſerint, ſiue illi ſint animales; id eſt ſpirabiles, ſiue ignei, ſublime ferri. ſi uero aut numerus quidam ſit animus, quod ſubtiliter magis, quàm dilucide dicitur; aut quinta illa non nominata magis, quàm non intellecta natura: multo etiam integriora, ac puriora ſunt, ut à terra longiſſime ſe efferant. horum igitur aliquid animus eſt, ne tam uegeta mens, aut in corde, cerebró ue, aut in Empedocleo *ſanguine demerſa iaceat.* Dicæarchum *uero cum* Ariſtoxeno *æquali, & condiſcipulo ſuo, doctos ſane homines omittamus: quorum alter ne condoluiſſe quidem unquam uidetur, qui animum ſe habere non ſentiat: alter ita delectatur ſuis cantibus, ut eos etiam ad hæc transferre conetur.* Harmoniam *autem ex interuallis ſonorum noſſe poſſumus, quorum uaria compoſitio etiam harmonias efficit plures: membrorum uero ſitus, & figura corporis uacans animo quam poſſit harmoniam efficere, non uideo*

uideo, ſed hic quidem, quamuis eruditus ſit, ſicut eſt, hæc magiſtro concedat Ariſtoteli, *canere ipſe doceat: bene enim illo prouerbio* Græcorum *præcipitur;*

Quam quiſque norit artem, in hac ſe exerceat.

illam uero funditus eijciamus indiuiduorum corporum, leuium, & rotundorum concurſionem fortuitam: quam tamen Democritus *concalefactam, & ſpirabilem, id eſt animalem eſſe uoluit. is autem animus, qui ſi eſt horum quatuor generum, ex quibus omnia conſtare dicuntur, ex inflammata anima conſtat, ut potiſſimum uideri uideo* Panætio, *ſuperiora capeſſat neceſſe eſt: nihil enim habent hæc duo genera proni, & ſupera ſemper petunt. ita, ſiue diſſipantur procul à terris, id euenit; ſiue permanent, et conſeruant habitum ſuum, hoc etiam magis neceſſe eſt ferantur ad cœlum, & ab his perrumpatur, & diuidatur craſſus hic & concretus aer, qui eſt terræ proximus: calidior eſt enim, uel potius ardentior animus, quàm eſt hic aer, quem modo dixi craſſum, atque concretum. quod ex eo ſciri poteſt, quia corpora noſtra terreno principiorum genere confecta, ardore animi cõcaleſcunt. accedit, ut eo facilius animus euadat ex hoc aere, quem ſæpe iam appello craſſum, eumq; perrumpat, quòd nihil eſt animo uelocius, nulla eſt celeritas, quæ poſſit cum animi celeritate contendere. qui ſi permanet incorruptus, ſuiq; ſimilis; neceſſe eſt ita feratur, ut penetret, & diuidat omne cœlum hoc, in quo nubes, imbres, uentiq; coguntur, quod, & humidum, & caliginoſum eſt propter exhalationes terræ. quam regionem cum ſuperauit animus, naturamq; ſui ſimilem contigit, & agnouit: iunctus ex anima*

tenui, & ex ardore ſolis temperato, ignibus inſiſtit, & finem altius ſe efferendi facit, cum enim ſui ſimilem & leuitatem, & calorem adeptus eſt, tanquam paribus examinatus ponderibus, nullam in partem mouetur, eáq; ei demum naturalis eſt ſedes, cum ad ſui ſimile penetrauit, in quo nulla re egens aletur, & ſuſtentabitur iiſdem rebus, quibus aſtra ſuſtentantur, & aluntur. cúmq; corporis facibus inflammari ſoleamus ad omnes fere cupiditates, eóq; magis incendi, quòd iis æmulemur, qui ea habeant, quæ nos habere cupiamus: profectò beati erimus, cum, corporibus relictis, & cupiditatum, & æmulationum erimus expertes: quodq; nunc facimus, cum laxati curis ſumus, ut ſpectare aliquid uelimus, & uiſere; id multo tum faciemus liberius, totósq; nos in contemplandis rebus, perſpiciendisq; ponemus; propterea quòd & natura ineſt mentibus noſtris inſatiabilis quædam cupiditas ueri uidendi, & oræ ipſæ locorum illorum, quo peruenerimus, quo faciliorem nobis cognitionem rerum cæleſtium, eo maiorem cognoſcendi cupiditatem dabunt: hæc enim pulchritudo etiam in terris patritam illam, & auitam, ut ait Theophraſtus, philoſophiam cognitionis cupiditate incenſam excitauit. præcipue uero fruẽtur ea qui tum etiam, cum has terras incolentes circumfuſi erant caligine, tamen acie mentis diſpicere cupiebant. etenim ſi nunc aliquid aſſequi ſe putant, qui oſtium Ponti uiderunt, & eas anguſtias, per quas penetrauit ea, quæ eſt nominata

Argo, quia Argiui in ea delecti uiri
Vecti petebant pellem inauratam arietis;

aut

aut ij, qui Oceani freta illa uiderunt,

Europam Libyamq; rapax ubi diuidit unda:

quod tandem ſpectaculum fore putamus, cum totam terram tueri licebit, eiusq; cum ſitum, formam, circunſcriptionem, tum & habitabiles regiones, & rurſum omni cultu propter uim frigoris, aut caloris uacantes? nos enim ne nunc quidem oculis cernimus ea, quæ uidemus. neque enim eſt ullus ſenſus in corpore, ſed, ut non ſolum phyſici docent, uerum etiam medici, qui iſta aperta & patefacta uiderunt, uiæ quaſi quædam ſunt ad oculos, ad aures, ad nares à ſede animi perforatæ. itaque ſæpe aut cogitatione, aut aliqua ui morbi impediti, apertis atque integris & oculis, & auribus, nec uidemus, nec audimus: ut facile intelligi poſſit, animū & uidere, & audire, non eas partes, quæ quaſi feneſtræ ſunt animi; quibus tamen ſentire nihil queat mēs, niſi id agat, & adſit. quid, quòd eadem mente res diſſimillimas comprehendimus, ut colorem, ſaporem, calorem, odorem, ſonum? quæ nunquam quinque nuncijs animus cognoſceret, niſi ad eum omnia referrentur, ut idem omnium iudex ſolus eſſet. atque ea profecto tum multo puriora, & dilucidiora cernentur, cum, quo natura fert, liber animus peruenerit. nam nunc quidem, quanquam foramina illa, quæ patent ad animum à corpore, calidiſſimo artificio natura fabricata eſt, tamen terrenis, concretisq; corporibus ſunt interſepta quodam modo. cum autem nihil erit præter animum, nulla res obiecta impediet, quo minus percipiat, quale quidque ſit. quamuis copioſe hæc diceremus, ſi res poſtularet, quàm multa, quàm uaria ſpectacula animus in locis cœ

leſtibus eſſet habiturus. quæ quidem cogitans, ſoleo ſæpe mirari non nullorum inſolentiam philoſophorum, qui naturæ cognitionem admirantur, eiusq́; inuentori, & principi gratias exultantes agunt, eumq́; uenerantur ut deum: liberatos enim ſe per eum dicunt grauiſſimis dominis, terrore ſempiterno, & diurno ac nocturno metu: quo terrore? quo metu? quæ eſt anus tam delira, quæ timeat iſta, quæ uos uidelicet, ſi phyſica nō didiciſſetis, timeretis?

Acherontia templa, alta orci, pallida
Leti, obnubila, obſita tenebris loca.

non pudet philoſophum in eo gloriari, quòd hæc non timeat, & quòd falſa eſſe cognouerit? ex quo intelligi poteſt, quàm acuti natura ſint, qui hæc ſine doctrina credituri fuerint. præclarum autem neſcio quid adepti ſunt, qui didicerunt, ſe, cum tempus mortis ueniſſet, totos eſſe perituros. quod ut ita ſit, (nihil enim pugno) quid habet iſta res, aut lætabile, aut glorioſum? nec tamen mihi ſane quidquam occurrit, cur non Pythagoræ ſit & Platonis uera ſententia. ut enim rationem Plato nullam afferret, (uide, quid homini tribuam) ipſa auctoritate me frangeret. tot autem rationes attulit, ut uelle ceteris, ſibi certe perſuaſiſſe uideatur. ſed plurimi contra nituntur, animosq́; quaſi capite damnatos morte multant: neque aliud eſt quidquam, cur incredibilis his animorum uideatur æternitas, niſi quòd nequeunt, qualis animus ſit uacans corpore, intelligere, & cogitatione comprehendere. quaſi uero intelligant, qualis ſit in ipſo corpore, quæ conformatio, quæ magnitudo, qui locus: ut, ſi iā poſſent in homine uno cerni omnia, quæ

nunc

nunc tecta ſunt, caſurus ne in conſpectum uideatur animus, an tanta ſit eius tenuitas, ut fugiat aciem. hæc reputent iſti, qui negant animum ſine corpore ſe intelligere poſſe: uidebunt, quem in ipſo corpore intelligant. mihi quidem naturam animi intuenti, multo difficilior occurrit cogitatio, multóq; obſcurior, qualis animus in corpore ſit tanquam alienæ domui, quàm qualis, cum exierit, & in liberum cœlum quaſi in domum ſuam uenerit. ſi enim, quod nunquam uidimus, id quale ſit intelligere non poſſumus: certe & deum ipſum, & diuinum animum, corpore liberatum, cognitione complecti non poſſumus. Dicæarchus *quidem, &* Ariſtoxenus*, quia difficilis erat animi, quid aut qualis eſſet, intelligentia, nullum omnino animum eſſe dixerunt. eſt illud quidem uel maximum, animo ipſo animum uidere: & nimirum hanc habet uim præceptum* Apollinis*, quo monet, ut ſe quiſque noſcat. non enim, credo, id præcipit, ut membra noſtra, aut ſtaturã figuram ue noſcamus: neque nos corpora ſumus: neque ego tibi dicens hoc, corpori tuo dico. cum igitur, noſce te, dicit, hoc dicit, noſce animum tuum: nam corpus quidem quaſi uas eſt, aut aliquod animi receptaculum: ab animo tuo quidquid agitur, id agitur à te. hunc igitur noſſe, niſi diuinum eſſet, non eſſet hoc acrioris cuiuſdam animi præceptum, ſic, ut tributum deo ſit. ſed ſi, qualis ſit animus, ipſe animus neſciat, dic quæſo, ne eſſe quidem ſe ſciet? ne moueri quidem ſe? ex quo illa ratio nata eſt* Platonis*, quæ à* Socrate *eſt in* Phædro *explicata, à me autẽ poſita eſt in ſexto libro de rep.* Quod ſemper mouetur, id æternum eſt, quod autem motum affert

 alicui,

alicui, quodq́; ipſum agitatur aliunde; quando finem habet motus, uiuendi quoque finem habeat neceſſe eſt. ſolum igitur, quod ſe ipſum mouet, quia nunquam deſeritur à ſe, nunquam ne moueri quidem deſinit. quin etiam ceteris, quæ mouentur, hic fons, hoc principium eſt mouendi. principij autem nulla eſt origo: nam ex principio oriuntur omnia: ipſum autem nulla ex re alia naſci poteſt: nec enim eſſet id principium, quod gigneretur aliunde. quòd ſi nunquam oritur, ne occidit quidem unquam: nam principium extinctum nec ipſum ab alio renaſcetur, nec à ſe aliud creabit; ſi quidem neceſſe eſt à principio oriri omnia. ita fit, ut motus principium ex eo ſit, quod ipſum à ſe mouetur. id autem nec naſci poteſt, nec mori. uel concidat omne cœlum, omnisq́; natura conſiſtat neceſſe eſt, nec uim ullam nanciſcatur, qua primo impulſu moueatur. Cum pateat igitur æternum id eſſe, quod ſe ipſum moueat: quis eſt, qui hanc naturam animis eſſe tributam neget? inanimum eſt enim omne, quod pulſu agitatur externo. quod autem eſt animatum, id motu cietur interiore, & ſuo: nã hæc eſt propria natura animi, atque uis: quæ ſi eſt una ex omnibus quæ ſe ipſam ſemper moueat, neque nata certe eſt, & æterna eſt. licet concurrant plebeij omnes philoſophi, (ſic enim ij, qui à Platone, & Socrate, & ab illa familia diſſident, appellandi uidentur) non modo nihil unquam tam eleganter explebunt, ſed ne hoc quidem ipſum quàm ſubtiliter cõcluſum ſit intelligent. ſentit igitur animus ſe moueri: quod dum ſentit, illud una ſentit, ſe ui ſua, non aliena moueri; nec accidere poſſe, ut ipſe unquam à ſe deſeratur. ex quo efficitur

æter-

æternitas. niſi quid habes ad hæc. A. *Ego uero facile ſum paſſus ne in mentem quidem mihi aliquid cõtra uenire: ita iſti faueo ſententiæ.* M. *Quid illa tandem ? num leuiora cenſes? quæ declarant ineſſe in animis hominum diuina quædam: quæ ſi cernerem quemadmodum naſci poſſent, etiam, quemadmodum interirent, uiderem. nam ſanguinem, bilem, pituitam, oſſa, neruos, uenas, omnem denique membrorum & totius corporis figuram uideor poſſe dicere, unde concreta, & quo modo facta ſint. per animum ipſum, ſi nihil eſſet in eo, niſi id, ut per eum uiueremus, tam natura putarem hominis uitam ſuſtentari, quàm uitis, quàm arboris: hæc enim etiam dicimus uiuere. item ſi nihil haberet animus hominis, niſi ut appeteret, aut refugeret, id quoque eſſet ei commune cum beſtijs. habet primum memoriam, & eam infinitam rerum innumerabilium. quam quidem Plato recordationem eſſe uult ſuperioris uitæ. nã in illo libro, qui inſcribitur* Memnon, *puſionem quendam Socrates interrogat quædam geometrica de dimenſione quadrati. ad ea ſic ille reſpondit, ut puer: & tamen ita faciles interrogationes ſunt, ut gradatim reſpondens eo perueniat, quaſi geometrica didiciſſet. ex quo effici uult Socrates, ut diſcere nihil aliud ſit, quàm recordari. quem locum multo etiam accuratius explicat in eo ſermone, quem habuit eo ipſo die, quo exceſſit è uita: docet enim quemuis, qui omnium rerum rudis eſſe uideatur, bene interroganti reſpondentem; declarare, ſe non tum illa diſcere, ſed reminiſcendo recognoſcere: nec uero fieri ullo modo poſſe, ut à pueris tot rerum, atque tantarũ*

inſitas, & quaſi conſignatas in animis notiones, quas ἐννοίας uocãt, haberemus, niſi animus, antequã in corpus intraſſet, rerum cognitione uiguiſſet. cumq; nihil eſſet, ut omnibus locis à Platone *diſſeritur, (nihil enim ille putat eſſe, quod oriatur & intereat, idq; ſolum eſſe, quod ſemper tale ſit, qualem ideam appellat ille, nos ſpeciem) non potuit animus hæc in corpore incluſus cognoſcere, cognita attulit. ex quo tam multarum rerum cognitionis admiratio tollitur. neque ea plane uidet animus, cum tam repente in tam inſolitum, tamq; perturbatum domicilium immigrauit; ſed cum ſe collegit, atque recreauit, tum agnoſcit ea reminiſcendo. ita nihil aliud eſt diſcere, niſi recordari. ego autem maiore etiam quodam modo memoriam admiror: quid eſt enim illud, quo meminimus? aut quam habet uim? aut unde? non quæro, quanta memoria* Simonides *fuiſſe dicatur, quanta* Theodectes*, quanta is, qui à* Pyrrho *legatus ad ſenatum eſt miſſus,* Cyneas*, quanta nuper* Carneades*, quanta, qui modo fuit,* Sceptius Metrodorus*, quanta noſter* Hortenſius*: de communi hominum memoria loquor, & eorum maxime, qui in aliquo maiore ſtudio, & arte uerſantur: quorum quanta mens ſit, difficile eſt exiſtimare: ita multa meminerunt. quorſum igitur hæc ſpectat oratio? quæ ſit illa uis, & unde ſit, intelligendum puto. non eſt certe nec cordis, nec ſanguinis, nec cerebri, nec atomorum. anima ſit animus, ignis ue, neſcio: nec me pudet, ut iſtos, fateri neſcire quod neſciã: illud ſi ulla alia de re obſcura affirmare poſſem, ſiue anima, ſiue ignis ſit animus, eũ iurarẽ eſſe diuinum. quid enim, obſecro te, terra ne tibi, aut*

hec

hoc nebuloſo, & caliginoſo cœlo aut ſata, aut concreta uidetur tanta uis memoriæ? ſi, quid ſit hoc, non uides: at, quale ſit, uides. ſi ne id quidem: at, quantum ſit, profecto uides. quid igitur? utrum capacitatem aliquam in animo putamus eſſe, quò tanquam in aliquod uas ea, quæ meminimus, infundantur? abſurdum id quidem, qui enim fundus, aut quæ talis animi figura intelligi poteſt? aut quæ tanta omnino capacitas? an imprimi quaſi ceram animum putamus, & memoriam eſſe ſignatarum rerũ in mente ueſtigia? quæ poſſunt uerborũ, quæ rerum ipſarum eſſe ueſtigia? quæ porro tam immenſa magnitudo, quæ illa tam multa poſſit effingere? quid illa uis, quæ tandem eſt, quæ inueſtigat occulta, quæ inuentio atque excogitatio dicitur? ex hac ne tibi terrena, mortaliq; natura, & caduca, concreta ea uidetur? aut qui primus, quod ſummæ ſapientiæ Pythagoræ uiſum eſt, omnibus rebus impoſuit nomina? aut qui diſſipatos homines congregauit, & ad ſocietatem uitæ conuocauit? aut qui ſonos uocis, qui infiniti uidebantur, paucis literarum notis terminauit? aut qui errantium ſtellarum curſus, progreſſiones, inſtitiones notauit? omnes magni: etiã ſuperiores, qui fruges, qui ueſtitum, qui tecta, qui cultum uitæ, qui præſidia contra feras inuenerunt, à quibus manſuefacti, & exculti, à neceſſarijs artificijs ad elegantiora defluximus: nam & auribus oblectatio magna parta eſt, inuenta, & temperata uarietate, & natura ſonorum: & aſtra ſuſpeximus, tum ea, quæ ſunt infixa certis locis, tum illa non re, ſed uocabulo errantia. quorum conuerſiones, omneisq; motus qui animo uidit, is docuit ſimilem animum ſuum

eius

eius eſſe, qui ea fabricatus in cœlo eſſet. nam cum Archimedes lunæ, ſolis, quinque errantium motus in ſphæram illigauit, effecit idem, quod ille, qui in Timæo mundum ædificauit Platonis deus, ut tarditate & celeritate diſſimillimos motus una regeret conuerſio. quod ſi hoc in mundo fieri ſine deo non poteſt, ne in ſphæra quidem eoſdem motus Archimedes ſine diuino ingenio potuiſſet imitari. mihi uero ne hæc quidem notiora, & illuſtriora carere ui diuina uidentur, ut ego aut poetam graue plenumq; carmen ſine cœleſti aliquo mentis inſtinctu putem fundere, aut eloquentiam ſine maiore quadam ui fluere, abundantem ſonantibus uerbis, uberibusq; ſententijs. Philoſophia uero omnium mater artium quid eſt aliud, niſi, ut Plato ait, donum, ut ego, inuentum deorum? hæc nos primum ad illorum cultum, deinde ad ius hominum, quod ſitum eſt in generis humani ſocietate, tum ad modeſtiam, magnitudinemq; animi erudiuit: eademq; ab animo, tanquam ob oculis, caliginem diſpulit, ut omnia ſupera, infera, prima, ultima, media uideremus. prorſus hæc diuina mihi uidetur uis, quæ tot res efficiat, & tantas. quid eſt enim memoria rerum & uerborum? quid porro inuentio? profecto id, quo nec in deo quidquam maius intelligi poteſt: non enim ambroſia deos, aut nectare, aut Iuuentate pocula miniſtrante lætari arbitror: nec Homerum audio, qui Ganymedem à dijs raptum ait propter formam, ut Ioui pocula miniſtraret. non iuſta cauſa, cur Laomedonti tanta fieret iniuria. fingebat hæc Homerus, & humana ad deos transferebat: diuina mallem ad nos: quæ autem diuina?

uigere,

uigere, ſapere, inuenire, meminiſſe. ergo animus, qui, ut ego dico, diuinus, ut Euripides *audet dicere, deus eſt. & quidem ſi deus aut anima aut ignis eſt, idem eſt animus hominis. nam ut illa natura cœleſtis & terra uacat, & humore: ſic utriuſque harum rerum humanus animus eſt expers. ſin autem eſt quinta quædam natura, ab* Ariſtotele *inducta primum: hæc & deorum eſt, & animorum. hanc nos ſententiam ſecuti, his ipſis*
» *uerbis in* Conſolatione *hæc expreſſimus.* Animorum *nul*
» *la in terris origo inueniri poteſt: nihil enim eſt in ani-*
» *mis mixtum, atque concretum, aut quod ex terra natũ,*
» *atque fictum eſſe uideatur; nihil ne aut humidum qui-*
» *dem, aut flabile, aut igneum: his enim in naturis nihil*
» *ineſt, quod uim memoriæ, mentis, cogitationis habeat,*
» *quod & præterita teneat, & futura prouideat, & cō-*
» *plecti poſſit præſentia: quæ ſola diuina ſunt. nec inue-*
» *nietur unquam, unde ad hominem uenire poſſint, niſi à*
» *deo. ſingularis eſt igitur quædam natura, atque uis ani*
» *mi, ſeiuncta ab his uſitatis, notiſq; naturis.* Ita *quid quid eſt illud, quod ſentit, quod ſapit, quod uult, quod uiget, cœleſte & diuinum eſt, ob eáq; rē æternum ſit neceſſe eſt. nec uero deus ipſe, qui intelligitur à nobis, alio modo intelligi poteſt, niſi mens ſoluta quædam, & libera, ſegregata ab omni concretione mortali, omnia ſentiens, & mouens, ipſáq; prædita motu ſempiterno. hoc è genere atque eadē è natura eſt humana mens. ubi igitur, aut qualis eſt iſta mens? ubi tua, aut qualis? potes ne dicere? an, ſi omnia ad intelligendum non habeo, quæ habere uellem: ne ijs quidem, quæ habeo, mihi per te uti licebit? non ualet tantum animus, ut*

ſeſe

ſeſe ipſe uideat: at, ut oculus, ſic animus ſeſe non uidẽs alia cernit. non uidet autem, quod minimum eſt, formam ſuam. fortaſſe: quanquam id quoq;: ſed relinquamus: uim certe, ſagacitatem, memoriam, motum, celeritatem uidet. hæc magna, hæc diuina, hæc ſempiterna ſunt. qua facie quidem ſit, aut ubi habitet, ne quærendum quidem eſt. ut, cum uidemus ſpeciem primum, candoremq́; cœli, deinde conuerſionis celeritatem tantam, quantam cogitare non poſſumus; tum uiciſſitudines dierum, atq; noctium, commutationesq́; temporum quadripartitas, ad maturitatem frugum, & ad temperationẽ corporum aptas, eorumq́; omnium moderatorem & ducem ſolẽ, lunamq́; accretione, & diminutione luminis quaſi faſtorum notantem & ſignificantem dies; tum in eodẽ orbe in XII partes diſtributo, quinque ſtellas ferri, eoſdem curſus conſtantiſſime ſeruantes, diſparibus inter ſe motibus; nocturnamq́; cœli formam undique ſideribus ornatam; tum globum terræ eminentem è mari, fixum in medio mundi uniuerſi loco, duabus oris diſtantibus habitabilem & cultum; quarum altera, quã nos incolimus, ſub axe poſita ad ſtellas ſeptem, unde

Horrifer Aquilonis ſtridor gelidas molitur niues;

altera auſtralis, ignota nobis, quam uocant Græci ἀντίχθονα; ceteras partes incultas, quòd aut frigore rigeant, aut urantur calore; hic autem, ubi habitamus, non intermitti, ſuo tempore

Cœlum niteſcere, arbores frondeſcere,
Vites lætificas pampinis pubeſcere,
Ramos bacarum ubertate incurueſcere,
Segetes largiri fruges, florere omnia,

Fontes

Fontes ſcatere, herbis prata conueſtirier;

tum multitudinem pecudum partim ad ueſcendum, partim ad cultus agrorum, partim ad uehendum, partim ad corpora ueſtienda; hominemq́; ipſum quaſi contemplatorem cœli ac deorum, ipſorumq́; cultorem, atque hominis utilitati agros omnes & maria parentia: hæc igitur, & alia innumerabilia cum cernimus, poſſumus ne dubitare, quin his præſit aliquis uel effector, ſi hæc nata ſunt, ut Platoni uidetur; uel, ſi ſemper fuerint, ut Ariſtoteli placet, moderator tanti operis & muneris? ſic mentem hominis, quamuis eam non uideas, ut deum non uides, tamen, ut deum agnoſcis ex operibus eius, ſic ex memoria rerum, & inuentione, et celeritate motus, omniq́; pulchritudine uirtutis uim diuinam mentis agnoſcito. in quo igitur loco eſt? credo equidem in capite: &, cur credam, afferre poſſum: ſed de hoc alias: nunc ubi ubi ſit animus, certe quidem in te eſt. quæ eſt ei natura? propria puto, & ſua. ſed fac igneam, fac ſpirabilem: nihil ad id, de quo agimus. illud modo uideto, ut deum noris, etſi eius ignores & locum, & faciem, ſic animum tibi tuum notum eſſe oportere, etiam ſi eius ignores & locum, & formam. in animi autem cognitione dubitare non poſſumus, niſi plane in phyſicis plumbei ſumus, quin nihil ſit animis admixtum, nihil concretum, nihil copulatum, nihil coagmentatum, nihil duplex. quod cum ita ſit, certe nec ſecerni, nec diuidi, nec diſcerpi, nec diſtrahi poteſt: nec interire igitur: eſt enim interitus quaſi diſceſſus, & ſecretio, ac direptus earum partium, quæ ante interitum iunctione aliqua tenebantur. his, & talibus adductus Socrates,

crates, nec patronum quæſiuit ad iudicium capitis; nec iudicibus ſupplex fuit; adhibuitq; liberam contumaciam à magnitudine animi ductam, non à ſuperbia; & ſupremo uitæ die de hoc ipſo multa diſſeruit; & paucis ante diebus, cum facile poſſet educi è cuſtodia, noluit; & cũ pene in manu iam mortiferum illud teneret poculum, locutus ita eſt, ut non ad mortem trudi, uerum in cœlum uideretur aſcendere. ita enim cenſebat; itáq; diſſeruit: duas eſſe uias, duplicesq; curſus animorum è corpore excedentium: nam qui ſe humanis uitijs contaminaſſent, & ſe totos libidinibus dedidiſſent, quibus cæcati uel in domeſticis uitijs, atque flagitijs ſe inquinaſſent, uel in rep. uiolanda fraudes inexpiabiles concepiſſent, ijs deuium quoddã iter eſſe, ſecluſum à concilio deorum: qui autem ſe integros, caſtosq; ſeruauiſſent, quibusq; fuiſſet minima cum corporibus cõtagio, ſeſeq; ab his ſemper ſeuocaſſent, eſſentq; in corporibus humanis uitam imitati deorum, his ad illos, à quibus eſſent profecti, reditum facilè patere: itaque cõmemorat, ut cygni, qui non ſine cauſa Apollini dicati ſunt, ſed quod ab eo diuinationem habere uideantur, quia prouidentes quid in morte boni ſit, cum cantu & uoluptate moriantur; ſic omnibus & bonis, & doctis eſſe faciendum. nec uero de hoc quiſquam dubitare poſſet, niſi idem nobis accideret diligenter de animo cogitantibus, quod ijs ſæpe uſu uenit, qui acriter oculis deficientem ſolem intuerentur, ut aſpectum omnino amitterent: ſic mentis acies ſe ipſam intuens, nonnunquam hebeſcit: ob eamq; cauſam contemplandi diligentiam amittimus. itaque dubitans, circunſpectans, hæſitans,

Multa aduerſa reuertens, tanquam ratis in mari immẽſo, noſtra uehitur oratio. ſed hæc & uetera, & à Græcis. Cato autem ſic abijt è uita, ut cauſam moriendi nactum ſe eſſe gauderet. uetat enim dominans ille in nobis deus iniuſſu hinc nos ſuo demigrare. cum uero cauſam iuſtam deus ipſe dederit, ut tunc Socrati, nunc Catoni, ſæpe multis: næ ille mediusfidius uir ſapiens lætus ex his tenebris in lucem illam exceſſerit: nec tamen illa uincula carceris ruperit: leges enim uetant: ſed, tãquam à magiſtratu, aut ab aliqua poteſtate legitima, ſic à deo euocatus, atque emiſſus exierit: tota enim philoſophorum uita, ut ait idem, commentatio mortis eſt. nam quid aliud agimus, cum à uoluptate, id eſt à corpore, cum à re familiari, quæ eſt miniſtra & famula corporis, cum à rep. cum à negotio omni ſeuocamus animum? quid inquam tum agimus, niſi animum ad ſe ipſum aduocamus, ſecum eſſe cogimus, maximeq; à corpore abducimus? ſecernere autem à corpore animum, nequidquam aliud eſt, quàm emori diſcere. quare hoc commentemur, mihi crede, diſiungamusq; nos à corporibus, id eſt conſueſcamus mori. hoc & dum erimus in terris, erit illi cæleſti uitæ ſimile: & cum illuc ex his uinculis emiſſi feremur, minus tardabitur curſus animorum. nam qui in compedibus corporis ſemper fuerunt, etiam cum ſoluti ſunt, tardius ingrediuntur, ut ij, qui ferro uincti multos annos fuerunt. quò cum uenerimus, tum denique uiuemus. nam hæc quidem uita, mors eſt: quam lamentari poſſem, ſi liberet. A. Satis tu quidem in Conſolatione es lamentatus: quam cum lego, nihil malo,

quàm has res relinquere; his uero auditis, multo magis. M. V*eniet tempus, & quidem celeriter, & ſiue re tardabis, ſiue properabis: uolat enim ætas. tantum autem abeſt ab eo, ut malum mors ſit, quod tibi dudum uidebatur; ut uerear, ne homini nihil ſit non malum aliud certe, ſed nihil bonum aliud potius; ſi quidem uel dij ipſi, uel cum dijs futuri ſumus.* A. Q*uid refert? adſunt enim, qui hæc non probent.* M. E*go autem nunquam ita te in hoc ſermone dimittam ulla uti ratione, ut mors tibi uideri malum poſſit.* A. Q*ui poteſt, cum iſta cognouerim?* M. Q*ui poſſit, rogas? cateruæ ueniũt contradicentium, non ſolum* E*picureorum, quos equidẽ non deſpicio, ſed neſcio quo modo doctiſſimus quiſque contemnit: acerrime autem, deliciæ meæ,* D*icæarchus contra hanc immortalitatem diſſeruit: is enim tres libros ſcripſit, qui* L*esbiaci uocantur, quod* M*itylenis ſermo habetur; in quibus uult efficere, animos eſſe mortales.* S*toici autem uſuram nobis largiuntur tanquam cornicibus: diu manſuros aiunt animos, ſemper negant. nũ uis igitur audire, cur, etiam ſi ita ſit, mors tamen nõ ſit in malis?* A. V*t uidetur: ſed me nemo de immortalitate depellet.* M. L*audo id quidem: etſi nihil nimis oportet confidere: mouemur enim ſæpe aliquo acute concluſo: labamus, mutamusq; ſententiam clarioribus etiã in rebus: in his eſt enim aliqua obſcuritas. id igitur ſi acciderit, ſimus armati.* A. S*ane quidem: ſed, ne accidat, prouidebo.* M. N*um quid igitur eſt cauſæ, quin amicos noſtros* S*toicos dimittamus, eos dico, qui aiunt animos manere, è corpore cum exceſſerint, ſed non ſemper? iſtos uero: qui, quod tota in hac cauſa difficilimum*

cilimum eſt, ſuſcipiant, poſſe animum manere corpore uacantem; illud autem, quod non modo facile ad credendum eſt, ſed eo conceſſo, quod uolunt, conſequens, id certe non dant, ut, cum diu permanſerit, ne intereat. A. Bene reprehendis: & ſe iſto modo res habet. M. Credamus igitur Panætio, à Platone ſuo diſſentienti: quem enim omnibus locis diuinum, quem ſapientiſſimum, quem ſanctiſſimum, quem Homerum philoſophorum appellat, huius hanc unam ſententiam de immortalitate animorum non probat: uult enim, quod nemo negat, quidquid natũ ſit, interire; naſci autem animos, quod declarat eorum ſimilitudo, qui procreantur; quæ etiam in ingenijs, non ſolum corporibus appareat. alteram autem affert rationem: nihil eſſe, quod doleat, quin id ægrum eſſe quoque poſſit; quod autem in morbum cadat, id etiam interiturũ. dolere autem animos; ergo etiam interire. hæc refelli poſſunt: ſunt enim ignorantis, cum de æternitate animorum dicatur, de mente dici, quæ omni turbido motu ſemper uacet; non de partibus ijs, in quibus ægritudines, iræ, libidinesq; uerſentur: quas is, contra quem hæc dicantur, ſemotas à mente, & diſcluſas putat. nam ſimilitudo magis apparet in beſtijs: quarum animi ſunt rationis expertes. hominum autem ſimilitudo in corporum figurà magis extat: & ipſi animi magni refert quali in corpore locati ſint: multa enim è corpore exiſtunt, quæ acuant mentem; multa, quæ obtundant. Ariſtoteles quidem ait; omnes ingenioſos melancholicos eſſe: ut ego me tardiorem eſſe non moleſte feram. enumerat multos: idq; quaſi cõſtet, rationem, cur ita fiat, affert. quòd ſi tanta uis eſt

ad habitum mentis in iis, quæ gignuntur in corpore; ea ſunt autem, quæcunq; ſunt quæ ſimilitudinem faciãt: nihil neceſſitatis affert, cur naſcantur animi, ſimilitudo. omitto ſimilitudines. uellem adeſſe poſſet Panætius*: uixit cum* Africano*. quærerem ex eo, cuius ſuorum ſimilis fuiſſet* Africani *fratris nepos: facie uel patris, uita omnium perditorum ita ſimilis, ut eſſet facile deterrimus. cuius etiam ſimilis* P. Craſſi*, & ſapientis, et eloquentis hominis, nepos; multorumq; aliorum clarorum uirorum, quos nihil attinet nominare, nepotes & filij. ſed quid agimus? obliti ne ſumus, hoc nunc nobis eſſe propoſitum; cum ſatis de æternitate dixiſſemus, ne ſi interirent quidem animi, quidquam mali eſſe in morte?* A. *Ego uero memineram: ſed te de æternitate dicentem aberrare à propoſito facile patiebar.* M. *Video te alta ſpectare, & uelle in cœlum migrare. ſpero fore, ut contingat id nobis: ſed fac, ut iſti uolunt, animos non remanere poſt mortem: uideo nos, ſi ita ſit, priuari ſpe beatioris uitæ: mali uero quid affert iſta ſententia? fac animum ſic interire, ut corpus: num igitur aliquis dolor, aut omnino poſt mortem ſenſus in corpore eſt? nemo id quidem dicit: etſi* Democritum *inſimulat* Epicurus*:* Democritici *negant. ne in animo quidem igitur ſenſus remanet: ipſe enim nuſquam eſt. ubi igitur malum eſt, quoniam nihil tertium? an, quoniam ipſe animi diſceſſus à corpore non fit ſine dolore? ut credam ita eſſe, quàm eſt id exiguum? & falſum eſſe arbitror: & fit plerunque ſine ſenſu, non nunquam etiã cum uoluptate: totumq; hoc leue eſt, qualecunq; eſt: fit enim ad punctum temporis. illud angit: uel potius*

excruciat,

excruciat, diſceſſus ab omnibus ijs, quæ ſunt bona in uita. uide, nc à malis dici uerius poſſit. quid ego nunc lugeam uitam hominum? uere & iure poſſum. ſed quid neceſſe eſt, cum id agam, ne poſt mortem miſeros nos putemus fore, uitam etiam efficere deplorando miſeriorem? fecimus hoc in eo libro, in quo noſmet ipſos, quantum potuimus, conſolati ſumus. à malis igitur mors abducit, non à bonis, uerum ſi quærimus. hoc quidem à Cyrenaico Hegeſia ſic copioſe diſputatur, ut is à rege Ptolemæo prohibitus eſſe dicatur illa in ſcholis dicere, quòd multi, his auditis, mortē ſibi ipſi cōſciſcerent. Callimachi quidem epigramma in Ambraciotam Cleōbrotum eſt: quem ait, cum nihil ei accidiſſet aduerſi, è muro ſe in mare abieciſſe lecto Platonis libro. eius autem, quem dixi, Hegeſiæ liber eſt ἀποκαρτερῶν; quòd à uita quidam per inediam diſcedens, reuocatur ab amicis; quibus reſpondens, uitæ humanæ enumerat incommoda. poſſem id facere, etſi minus, quàm ille, qui omnino uiuere expedire nemini putat. omitto alios. etiam ne nobis expedit, qui & domeſticis, & forenſibus ſolatijs, ornamentisq; priuati, certe, ſi ante occidiſſemus, mors nos à malis, non à bonis abſtraxiſſet? ſit igitur aliquis, qui nihil mali habeat, nullum à fortuna uulnus acceperit. Metellus ille honoratus quatuor filijs: at quinquaginta Priamus; è quibus decem & ſeptem iuſta uxore natis: in utroque eandem habuit fortuna poteſtatem, ſed uſa in altero eſt: Metellum enim multi filij, filiæ, nepotes, neptes in rogum impoſuerunt: Priamum autem tanta progenie orbatum, cum in aram confugiſſet, hoſtilis manus interemit. hic ſi uiuis filijs, in-

columi regno occidiſſet,

Aſtante ope barbarica,

Tectis cælatis, laqueatis;

utrum tandem à bonis, an à malis diſceſſiſſet? tum profecto uideretur à bonis. at certe ei melius eueniſſet, nec tam flebiliter illa canerentur,

Hæc omnia uidi inflammari,

Priamo ui uitam euitari,

Iouis aram ſanguine turpari.

quaſi uero iſta uel quidquàm tum potuerit ei melius accidere. quòd ſi ante occidiſſet tamen, euentum omnino amiſiſſet, hoc autem tempore ſenſum malorum amiſit. Pompeio noſtro familiari, cum grauitèr ægrotaret Neapoli, melius eſt factum. coronati Neapolitani fuerunt. nimirum. etiam Puteolani uulgo ex oppidis publice gratulabantur. ineptum ſane negocium, & græculum, ſed tamen fortunatum. utrum igitur, ſi tum eſſet extinctus, à bonis rebus, an à malis diſceſſiſſet? certe à miſeris: non enim cum ſocero bellum geſſiſſet, non imparatus arma ſumpſiſſet, non domum reliquiſſet, non ex Italia fugiſſet, non exercitu amiſſo nudus in ſeruorum ferrum, & manus incidiſſet, non liberi defleti, non fortunæ omnes à uictoribus poſſeſſæ. qui, ſi mortem tum obiſſet, in ampliſſimis fortunis occidiſſet; is propagatione uitæ quot, quantas, quàm incredibiles hauſit calamitates? hæc morte effugiuntur, etiam ſi nõ euenerint, tamen quia poſſunt euenire. ſed homines ea ſibi accidere poſſe non cogitant: Metelli ſperat ſibi quiſque fortunam: proinde quaſi aut plures fortunati ſint, quàm infelices; aut certi quidquã ſit in rebus humanis; aut ſperare

rare ſit prudentius, quàm timere. ſed hoc ipſum cõcedatur, bonis rebus homines morte priuari: ergo etiam carere mortuos uitæ commodis, idq́; eſſe miſerum: certe ita dicant neceſſe eſt. an poteſt is, qui non eſt, re ulla carere? triſte enim eſt nomen ipſum carendi, quia ſubijcitur hæc uis: habuit, non habet; deſiderat, requirit; indiget. opinor hæc incommoda ſunt carentis: caret oculis, odioſa cæcitas: liberis, orbitas. ualet hoc in uiuis: mortuorum autem non uitæ modo commodis, ſed ne uita quidem ipſa quiſquam caret. de mortuis loquor, qui nulli ſunt. nos, qui ſumus, nũ aut ſi cornibus caremus, aut pennis, ſit qui id dixerit? certe nemo: quid ita? quia, cum id non habeas, quod tibi nec uſu, nec natura aptum ſit, non careas, etiam ſi ſentias te non habere. hoc premendum etiam atque etiam eſt argumentum, confirmato illo, de quo, ſi mortales animi ſunt, dubitare non poſſumus, quin tantus interitus in morte ſit, ut ne minima quidem ſuſpicio ſenſus relinquatur. hoc igitur probe ſtabilito, & fixo, illud excutiendum eſt, ut ſciatur quid ſit carere, ne relinquatur aliquid erroris in uerbo. carere igitur hoc ſignificat, egere eo, quod habere uelis: ineſt enim uelle in carendo, niſi cum ſic tanquam in febri dicitur, alia quadam notione uerbi. dicitur enim alio modo etiam carere, cum aliquid non habeas, & non habere te ſentias, etiam ſi id facile patiare: carere enim malo, id non dicitur; non enim eſſet dolendum; dicitur illud, bono carere, quod eſt malum. ſed ne uiuus quidem bono caret, ſi eo non indiget: ſed in uiuo intelligi tamen poteſt. regno carere, dici hoc in te ſatis ſubtiliter non poteſt: poſſet in Tar-

 quinio,

quinio, cum regno eſſet expulſus: at in mortuo ne intel ligi quidem poteſt: carere enim ſentiētis eſt, nec ſenſus in mortuo eſt: ne carere quidem igitur in mortuo eſt. quanquam quid opus eſt in hoc philoſophari, cum rem nō magnopere egere philoſophia uideamus? quoties nō modo ductores noſtri, ſed uniuerſi etiam exercitus ad non dubiam mortem cōcurrerunt? quæ quidem ſi timeretur, non L. Brutus *arcens eum reditu tyrannum, quē ipſe expulerat, in prælio concidiſſet: non cū* Latinis *de certans pater* Decius, *cum* Etruſcis *filius, etiam cum* Pyrrho *nepos, ſe hoſtium telis obieciſſet: non uno bello pro patria cadentes* Scipiones Hiſpania *uidiſſet,* Paullum Aemilium Cannæ, Venuſia Marcellum, Latini Albinum, Lucani Gracchum. *num quis horum miſer hodie? ne tum quidem poſt ſpiritum extremū: nec enim poteſt eſſe miſer quiſquā ſenſu perempto. at id ipſum odioſum eſt, ſine ſenſu eſſe. odioſum, ſi id eſſet carere. cum uero perſpicuum ſit nihil poſſe in eo eſſe, qui ipſe nō ſit: quid poteſt eſſe in eo odioſum, qui nec careat, nec ſentiat? quanquam hoc quidem nimis ſæpe, ſed eo quòd in hoc ineſt omnis animi contractio ex metu mortis. qui enim ſatis uiderit, id quod eſt luce clarius, animo, & corpore conſumpto, totoq; animante deleto, & facto interitu uniuerſo, illud animal, quod fuerit, factum eſſe nihil; is plane perſpiciet, inter* Hippocentaurum, *qui nunquam fuerit, & regem* Agamemnonem *nihil intereſſe; nec pluris nunc facere* M. Camillum *hoc ciuile bellum, quàm illo uiuo ego fecerim* Romam *captam. cur igitur &* Camillus *doleret, ſi hæc poſt trecentos & quinquaginta fere annos euentura putaret: & ego doleam,*

beam, ſi ad decem millia annorum gentem aliquam urbe noſtra potituram putem? quia tanta caritas patriæ eſt, ut eam non ſenſu noſtro, ſed ſalute ipſius metiamur. itaque non deterret ſapientem mors, quæ propter incertos caſus quotidie imminet, propter breuitatem uitæ nunquam longe poteſt abeſſe, quo minus in omne tempus reip. ſuisq; conſulat, & poſteritatem ipſam, cuius ſenſum habiturus non ſit, ad ſe putet pertinere. quare licet etiam mortalem eſſe animum iudicantem, æterna moliri, non gloriæ cupiditate, quam ſenſurus non ſit; ſed uirtutis, quam neceſſaria gloria, etiã ſi tu id non agas, conſequatur. natura uero ſe ſic habet, ut quo modo initium nobis rerum omnium ortus noſter afferat, ſic exitum mors. quæ ut nihil pertinuit ad nos ante ortum, ſic nihil poſt mortem pertinebit. in quo quid poteſt eſſe mali, cum mors nec ad uiuos pertineat, nec ad mortuos? alteri nulli ſunt, alteros non attingit. quam qui leuiorem faciunt, ſomni ſimillimam uolunt eſſe. quaſi uero quiſquam ita nonaginta annos uelit uiuere, ut, cum ſexaginta confecerit, reliquos dormiat. ne ſues quidem id uelint, non modo ipſe. Endymion uero, ſi fabulas audire uolumus, neſcio quando in Latmo obdormiuit, qui eſt mons Cariæ, nondum opinor experrectus. num igitur eum curare cenſes, cum Luna laboret, à qua conſopitus putatur, ut eum dormientem oſcularetur? quid curet autem, qui ne ſentit quidem? habes ſomnum imaginem mortis; eamq; quotidie induis: & dubitas, quin ſenſus in morte nullus ſit, cum in eius ſimulacro uideas eſſe nullum ſenſum? pellantur ergo iſtæ ineptiæ pene aniles, ante tem-

pus mori miſerum eſſe. quod tandem tempus? naturæ ne? at ea quidem dedit uſuram uitæ, tanquam pecuniæ, nulla præſtituta die. quid eſt igitur quod querare, ſi repetit cum uult? ea enim conditione acceperas, ijdē, ſi puer paruus occidit, æquo animo ferendum putant: ſi uero in cunis, ne querendum quidem. atqui ab hoc acerbius exegit natura, quod dederat. nondum guſtauerat, inquiunt, uitæ ſuauitatem: hic autem iam ſperabat magna, quibus frui cœperat. at id quidem ipſum in ceteris rebus melius putatur, aliquam partem, quàm nullam attingere: cur in uita ſecus? quanquam non male ait Callimachus multo ſæpius lacrymaſſe Priamum, quàm Troilum. eorum autem, qui exacta ætate moriuntur, fortuna laudatur: cur? nam, reor, non illis, ſi uita longior daretur, poſſet eſſe iucundior: nihil eſt enim profecto homini prudentia dulcius: quàm, ut cetera auferat, affert certe ſenectus. quæ uero ætas longa eſt? aut quid omnino homini longum? non ne modo pueros, modo adoleſcentes in curſu à tergo inſequēs nec opinanteis aſſecuta eſt ſenectus? ſed quia ultra nihil habemus, hoc longum dicimus. omnia iſta, perinde ut cuique data ſunt, pro rata parte aut longa, aut breuia dicuntur. apud Hypanin fluuium, qui ab Europæ parte in pontum influit, Ariſtoteles ait beſtiolas quaſdam naſci, quæ unum diem uiuant. ex his igitur hora octaua quæ mortua eſt, prouecta ætate mortua eſt; quæ uero occidente ſole, decrepita; eo magis, ſi etiam ſolſtitiali die. confer noſtram longiſſimam ætatem cum æternitate: in eadem propemodum breuitate, qua illæ beſtiolæ, reperiemur. contemnamus

igitur

igitur omnes ineptias : quod enim leuius huic leuitati nomen imponã? totamq; uim bene uiuendi in animi robore, ac magnitudine, & in omnium rerum humanarum contemptione, ac deſpicientia, & in omni uirtute ponamus. nam nunc quidem cogitationibus molliſſimis effœminamur, ut, ſi ante mors aduentet, quàm Chaldæorum promiſſa conſecuti ſumus, ſpoliati magnis quibuſdam bonis, illuſi, deſtitutiq; uideamur. quòd ſi expectando, & deſiderando pendemus animis, cruciamur, angimur: pro dij immortales, quàm optabiliter illud iter ineundum eſſe debet, quo confecto, nulla reliqua cura, nulla ſolicitudo futura ſit? quàm me delectat Theramenes, quamq; elato animo eſt? etſi enim flemus, cum legimus: tamen non miſerabiliter uir clarus emoritur. qui cũ coniectus in carcerẽ triginta iuſſu tyrannorum uenenum ut ſitiens obbibiſſet, reliquum ſic è poculo eiecit, ut id reſonaret. quo ſonitu reddito, ridens, propino, inquit, hoc pulchro Critiæ, qui in eum fuerat teterrimus. Græci enim in cõuiuijs ſolẽt nominare, cui poculũ tradituri ſint. luſit uir egregius extremo ſpiritu, cũ iam præcordijs conceptã mortem contineret: uereq; ei, qui uenenum præbuerat, mortem eſt eam auguratus, quæ breui conſecuta eſt. quis hanc animi maximi æquitatem in ipſa morte laudaret, ſi mortem malũ iudicaret? uadit in eundem carcerem, atque in eundem paucis poſt annis ſcyphũ Socrates, eodẽ ſcelere iudicũ, quo tyrannorum Theramenes. quæ eſt igitur eius oratio, qua facit eum Plato uſum apud iudices iam morte multatum? Magna me, inquit, ſpes tenet iudices bene mihi euenire, quòd mittar ad mortem. neceſſe eſt enim

ſit alterum de duobus, ut aut ſenſus omnino mors omnes auferat, aut in alium quẽdã locum ex his locis morte migretur. quamobrẽ. ſiue ſenſus extinguitur, morsq́; ei ſomno ſimilis eſt, qui non nunquam, etiam ſine uiſis ſomniorum, placatiſſimã quietem affert: dij boni, quid lucri eſt emori? aut quàm multi dies reperiri poſſunt, qui tali nocti anteponantur, cui ſimilis futura eſt perpetuitas omnis conſequentis temporis? quis me beatior? ſin uera ſunt quæ dicuntur, migrationem eſſe mortem in eas oras, quas, qui è uita exceſſerunt, incolunt: id multo iam beatius eſt, te, cum ab ijs, qui ſe iudicum numero haberi uolunt, euaſeris, ad eos uenire, qui uere iudices appellentur, Minoem, *Rhadamanthum,* Aeacum, Triptolemum: *conuenireq́; eos, qui iuſte & cum fide uixerint. hæc peregrinatio mediocris uobis uideri poteſt? ut uero colloqui cum* Orpheo, Muſæo, Homero, Heſiodo *liceat, quanti tandem æſtimatis? equidem ſæpe mori, ſi fieri poſſet, uellem, ut ea, quæ dico, mihi liceret inueni re. quanta delectatione autem afficerer, cum* Palamedem, *cum* Aiacem, *cum alios iudicio iniquorum circunuentos conuenirem? tentarem etiam ſummi regis, qui maximas copias duxit ad* Troiam, & Vlyxis, Siſyphiq́; *prudentiam: nec ob eam rem, cum hæc exquirerem, ſicut hic faciebam, capite damnarer. ne uos quidem iudices, ij, qui me abſoluiſtis, mortem timueritis: nec enim cuiquam bono mali quidquam euenire poteſt nec uiuo, nec mortuo: nec unquã eius res à dijs immortalibus negligentur. nec mihi ipſi hoc accidit fortuito. nec uero ijs, à quibus accuſatus ſum, aut à quibus condemnatus, habeo quod ſuccenſeam, niſi quod mi*

hi nocere

» hi nocere ſe crediderunt. & hoc quidem hoc modo: ni-
» hil autem melius æſtimo. ſed tempus eſt, inquit, iã hinc
» abire me, ut moriar; uos, ut uitam agatis. utrum au-
» tem ſit melius, dij immortales ſciunt: hominem quidem
» ſcire arbitror neminem. Næ ego haud paulo hunc
animum malim, quàm eorum omnium fortunas, qui
de hoc iudicauerunt. etſi, quod præter deos negat ſci-
re quenquã, id ſcit ipſe, utrum melius ſit: nam dixit an
te. ſed ſuum illud, nihil ut affirmet, tenet ad extre-
mũ. nos autem teneamus, ut nihil cenſeamus eſſe malũ,
quod ſit à natura datum omnibus; intelligamusq;, ſi
mors malum ſit, eſſe ſempiternum malum: nã uitæ mi-
ſeræ mors finis eſſe uidetur: mors ſi eſt miſera, finis
eſſe nullus poteſt. ſed quid ego Socratem, aut Therame-
nem, præſtanteis uiros uirtutis, & ſapientiæ gloria, cõ
memoro, cum Lacedæmonius quidã, cuius ne nomẽ qui
dem proditum eſt, mortem tantopere contẽpſerit, ut, cũ
ad eam duceretur damnatus ab Ephoris, & eſſet uultu
hilari, atq; læto, dixiſſetq; ei quidã inimicus, contemnis
ne leges Lycurgi? reſponderit, ego uero illi maximam
gratiam habeo, qui me ea pœna multauerit, quam ſi-
ne mutuatione, & ſine uerſura poſſem diſſoluere. ò
uirum Sparta dignum: ut mihi quidem, qui tã magno
animo fuerit, innocens damnatus eſſe uideatur. tales
innumerabiles noſtra ciuitas tulit. ſed quid duces &
principes nominem, cum legiones ſcribat Cato ſæpe ala
cres in eum locum profectas, unde redituras ſe non ar-
bitrarentur? pari animo Lacedæmonij in Thermopy-
lis occiderunt. in quos Simonides,

Dic hoſpes Spartæ, nos te hic uidiſſe iacentes,

Dum

Dum ſanctis patriæ legibus obſequimur.

Quid ille dux Leonidas dicit? pergite animo forti Lacedæmonij: hodie apud inferos fortaſſe cœnabimus. fuit hæc gens fortis, dum Lycurgi leges uigebant. è quibus unus, cum Perſes hoſtis in colloquio dixiſſet glorians, ſolem præ iaculorum multitudine & ſagittarum non uidebitis: in umbra igitur, inquit, pugnabimus. uiros cõmemoro. qualis tandem Lacæna? quæ cum filium in prælium miſiſſet, & interfectũ audiſſet, iccirco, inquit, genueram, ut eſſet qui pro patria mortem non dubitaret occumbere. eſto: fortes, & duri Spartiatæ: magnam habet uim reip. diſciplina. quid? Cyrenæum Theodorum, philoſophum non ignobilem, non ne miramur? cui cum Lyſimachus rex crucem minaretur, iſtis quæſo, inquit, iſta horribilia minitare purpuratis tuis: Theodori quidem nihil intereſt, humi ne, an ſublime putreſcat. cuius hoc dicto admoneor, ut aliquid etiam de humatione, & ſepultura dicendum exiſtimem: rem non difficilem: ijs præſertim cognitis, quæ de nihil ſentiendo paulo ante dicta ſunt. de qua Socrates quidem quid ſenſerit, apparet in eo libro, in quo moritur: de quo iam tam multa diximus. cum enim de immortalitate animorum diſputauiſſet, & iam moriendi tempus urgeret, rogatus à Critone quemadmodum ſepeliri uellet, Multam uero, inquit, operam amici fruſtra conſumpſi: Critoni enim noſtro non perſuaſi, me hinc auolaturum, neque quidquam mei relicturum. uerum tamen Crito, ſi me aſſequi potueris, aut ſicubi nactus eris; ut tibi uidebitur, ſepelito. ſed, mihi crede, nemo me ueſtrum, cum hinc exceſſero, conſequetur. Præ-

clare id quidem, qui & amico permiſerit, & ſe oſtenderit de hoc toto genere nihil laborare. durior Diogenes, *& id quidem ſentiens, ſed, ut* Cynicus, *aſperius, proijci ſe iuſſit inhumatum. tū amici, uolucribus ne & feris? minime uero, inquit: ſed bacillum prope me, quo abigam, ponitote. qui poteris, illi? non enim ſenties. quid igitur mihi ferarum laniatus oberit nihil ſentienti? præclare* Anaxagoras: *qui cum* Lampſaci *moreretur, quærentibus amicis uellet ne* Clazomenas *in patriā, ſi quid accidiſſet, afferri, nihil neceſſe eſt, inquit: undiq; enim ad inferos tantundē uiæ eſt. totáq; de ratione humationis unū tenendum eſt; ad corpus illā pertinere, ſiue occiderit animus, ſiue uigeat. in corpore autem perſpicuū eſt, uel extincto animo, uel elapſo, nullum reſidere ſenſum. ſed plena errorum ſunt omnia. trahit* Hectorem *ad currum religatum* Achilles: *lacerari eum, & ſentire credo putat. ergo hic ulciſcitur, ut quidem ſibi uidetur: at illa ſicut acerbiſſimam rem mœret.*

Vidi, uidere quod me paſſa ægerrime,
Curru Hectorem *quadrijugo raptarier.*

quem Hectorem? *aut quandiu ille erit* Hector? *melius* Actius, *& aliquando ſapiens* Achilles.

Immo. n. uero corpus Priamo *reddidi,* Hectoré *abſtuli.*

non igitur Hectora *traxiſti, ſed corpus quod fuerat* Hectoris. *ecce alius exoritur è terra, qui matrem dormire non ſinat.*

Mater, te appello, quæ curām ſomno ſuſpenſam leuas,
Neque te mei miſeret: ſurge, & ſepeli natum.

hæc cum preſſis & flebilibus modis, qui totis theatris mœſtitiam inferant, concinuntur, difficile eſt non eos

qui

qui inhumati ſunt, miſeros iudicare:

- prius quàm feræ,

Volucresq́;.

metuit, ne laceratis membris minus bene utatur: ne combuſtis, non extimeſcit.

Heu reliquias ſemiaſſi regis denudatis oſſibus

Per terram ſanie delibutam fœde diuexarier.

non intelligo, quid metuat, cum tam bonos ſeptenarios fundat ad tibiam. tenendum eſt igitur, nihil curandum eſſe poſt mortem, cum multi inimicos etiam mortuos puniant. execratur luculentis ſane uerſibus apud Ennium Thyeſtes, primum ut naufragio pereat Atreus: durum hoc ſane: talis enim interitus non eſt ſine graui ſenſu: illa inania,

-ipſe ſummis ſaxis fixus aſperis,

Euiſceratus latere pendens, ſaxa ſpargens tabo,

Sanie, & ſanguine atro.

non ipſa ſaxa magis ſenſu omni uacabunt, quàm ille latere pendens, cui ſe hic cruciatum cenſet optare. quàm eſſent dura, ſi ſentiret? nulla ſine ſenſu. illud uero perquam inane:

Neque ſepulcrum quo recipiat habeat portum corporis,

Vbi remiſſa humana uita corpus requieſcat malis. Vides, quanto hæc in errore uerſentur. portum eſſe corporis, & requieſcere in ſepulcro putat mortuum. magna culpa Pelopis, qui nõ erudierit filium, nec docuerit quatenus eſſet quidque curandum. ſed quid ſingulorũ opiniones animaduertã, nationum uarios errores perſpicere cum liceat? condiunt Aegyptij mortuos, & eos domi ſeruant: Perſæ etiam cera circunlitos condunt

ut quam maxime permaneant diuturna corpora. mago rum mos eſt non humare corpora ſuorum, niſi à feris ſint antea laniata. in Hyrcania plebs publicos alit canes; optimates, domeſticos. nobile autem genus canũ illud ſcimus eſſe. ſed pro ſua quiſque facultate parat, à quibus lanietur: eamq; optimam illi eſſe cẽſent ſepulturã. permulta alia colligit Chryſippus, ut eſt in omni hiſtoria curioſus. ſed ita tetra ſunt quædam, ut ea fugiat, & reformidet oratio. totus igitur hic locus eſt contẽnendus in nobis, non negligendus in noſtris, ita tamen, ut mortuorũ corpora nihil ſentire ſentiamus: quantũ autẽ conſuetudini, famæq; dandum ſit, id curẽt uiui, ſed ita, ut intelligant nihil ad mortuos pertinere. ſed profecto mors tum æquiſſimo animo oppetitur, cum ſuis ſe laudibus uita occidẽs conſolari poteſt. nemo parum diu uixit, qui uirtutis perfectæ perfecto functus eſt munere. multa mihi ipſi ad mortem tempeſtiua fuerunt: quæ utinam potuiſſem obire: nihil enim iam acquirebatur: cumulata erant officia uitæ: cum fortuna bella reſtabant. quare ſi ipſa ratio minus perficiet, ut mortem negligere poſſimus: at uita acta perficiat, ut ſatis ſuperq; uixiſſe uideamur. quãquã enim ſenſus abierit, tamẽ ſummis, & proprijs bonis & laudis, & gloriæ, quamuis nõ ſentiant, mortui nõ carent. etſi enim nihil in ſe habeat gloria, cur expetatur: tamen uirtutem tanquam umbra ſequitur. uerum multitudinis iudicium de bonis, ſiquando eſt, magis laudandum eſt, quàm illi ob eam rem beati. non poſſum autem dicere, quoquo modo hoc accipiatur, Lycurgum, Solonem legum & publicæ diſciplinæ carere gloria; Themiſtoclem, Epaminondam

bellicæ

bellicæ uirtutis: ante. n. Salamina ipſam Neptunus obruet, quàm Salaminij trophæi memoriam: priuſq; Bœotia Leuctra tollentur, quam pugnæ Leuctricæ gloria. multo etiam tardius fama deſeret Curium, Fabricium, Calatinum, duos Scipiones, duos Africanos, Maximũ, Marcellum, Paullum, Catonem, Lælium, innumerabiles alios. quorum ſimilitudinem aliquam qui arripuerit, non eam fama populari, ſed uera bonorum laude metiens, fidẽti animo, ſi ita res refert, gradietur ad mortẽ: in quá aut ſummum bonum, aut nullum malum eſſe cognouimus: ſecundis uero ſuis rebus uolet etiam mori: non enim tam cumulus bonorum iucundus eſſe poteſt, quàm moleſta deceſſio. hanc ſententiam ſignificare uidetur Laconis illa uox, qui, cum Rhodius Diagoras, Olympionices nobilis, uno die duos ſuos filios uictores Olympiæ uidiſſet, acceſſit ad ſenem, & gratulatus, Morere Diagora, inquit: non enim in cœlum aſcenſurus es. magna hæc, & nimium fortaſſe Græci putant, uel tum potius putabant: iſq;, qui hoc Diagoræ dixit, permagnum exiſtimans treis Olympionicas una ex domo prodire, cunctari illum diutius in uita fortunæ obiectum, inutile putabat ipſi. ego autem tibi quidẽ quod ſatis eſſet, paucis uerbis, ut mihi uidebar, reſponderam: conceſſeras. n. nullo in malo mortuos eſſe: ſed ob eam cauſam contendi, ut plura dicerem, quòd in deſiderio, & luctu hæc eſt conſolatio maxima: noſtrum enim & noſtra cauſa ſuſceptum dolorem modice ferre debemus, ne & noſmet ipſos amare uideamur. illa ſuſpicio intolerabili dolore cruciat, ſi opinamur eos, quibus orbati ſumus, eſſe cum aliquo ſenſu in ijs malis,

lis, quibus uulgo opinantur. hanc excutere opinionem mihimet radicitus uolui, eoq́; fui fortaſſe longior. A. *Tu longior? non mihi quidem. prior enim pars orationis tuæ faciebat, ut mori cuperem; poſterior, ut modo non nollem, modo non laborarem: omni autem ratione illud certe perfectum eſt, ut mortem non ducerem in malis.* M. *Num igitur etiam rhetorum epilogum deſideramus, an iam hanc artem plane relinquimus?* A. *Tu uero iſtam ne reliqueris, quam ſemper ornaſti: & quidem iure: illa enim te, ſi uere loqui uolumus, ornauerat. ſed quinam eſt iſte epilogus? aueo enim audire, quidquid eſt.* M. *Deorum immortalium iudicia ſolent in ſcholis proferre de morte, nec uero ea fingere ipſi, ſed* Herodoto *auctore, alijsq́; pluribus.* Primum Argiæ *ſacerdotis* Cleobis & Biton *filij prædicantur. nota fabula eſt. cum enim illam ad ſolenne, & ſtatum ſacrificium curru uehi ius eſſet ſatis longe ab oppido ad fanũ, morarenturq́; iumenta: tunc iuuenes ij, quos modo nominaui, ueſte poſita, corpora oleo perunxerunt, ad iugum acceſſerunt. ita ſacerdos aduecta in fanum, cum currus eſſet ductus à filijs, precata à dea dicitur, ut illis præmium daret pro pietate, quod maximum homini dari poſſet à deo: poſt, epulatos cum matre adoleſcentes, ſomno ſe dediſſe, mane inuẽtos eſſe mortuos.* Simili *precatione* Trophonius & Agamedes *uſi dicuntur: qui, cũ* Apollini Delphis *templum exædificaſſent, uenerantes deum petierunt mercedem non paruam quidem operis, & laboris ſui, nil certi, ſed quod eſſet optimum homini. quibus* Apollo *ſe id daturum oſtendit poſt eius diei diem tertium: qui ut illuxit, mortui ſunt reperti. indi-*

cauiſſe deum dicunt, & eum quidem deum, cui reliqui dij conceſſiſſent, ut præter ceteros diuinaret, mortem eſſe optimum homini. fertur etiã de Sileno fabella quædam: qui cum à Mida captus eſſet, hoc ei muneris pro ſua miſſione dediſſe ſcribitur; docuiſſe regem, non naſci homini longe optimum eſſe; proximũ autem, quamprimum mori. qua eſt ſententia in Creſphonte uſus Euripides.

Nam nos decebat cœtus celebrantes domum,
Lugere, ubi eſſet aliquis in lucem editus,
Humanæ uitæ uaria reputantes mala:
At, qui labores morte finiſſet graueis,
Omnes amicos laude, & lætitia exequi.

ſimile quiddam eſt in conſolatione Crantoris: ait enim Terinæum quendam Eliſium, cum grauiter filij mortem mœreret, ueniſſe in Pſychomantium, quærentem quæ fuiſſet tantæ calamitatis cauſa: huic in tabellis treis huiuſmodi uerſiculos datos:

Ignaris homines in uita mentibus errant.
Euthymus potitur fatorum munere læto.
Sic fuit utilius finiri ipſiq;, tibiq;.

His & talibus auctoribus uſi, confirmant cauſam, rebus à dijs immortalibus iudicatam. Alcidamus quidam rhetor antiquus in primis nobilis ſcripſit etiam laudationem mortis, quæ conſtat ex enumeratione malorum humanorum. cui rationes eæ, quæ exquiſitius à philoſophis colliguntur, defuerunt, ubertas orationis non defuit. claræ uero mortes pro patria oppetitæ, non ſolumglorioſæ rhetoribus, ſed etiam beatæ uideri ſolent. repetunt ab Erichtheo; cuius etiam filiæ cupide mortem expetiuerunt

petiuerunt pro uita ciuium : Codrum, qui ſe in medios immiſit hoſteis famulari ueſte, ne poſſet agnoſci, ſi eſſet ornatu regio: quòd oraculum erat datum, ſi rex interfectus eſſet, uictrices Athenas fore. Menechus uero non prætermittitur : qui oraculo edito largitus eſt patriæ ſuum ſanguinem. Iphigenia Aulide duci ſe immolandã iubet, ut hoſtium ſanguis eliciatur ſuo. ueniunt inde ad propiora. Harmodius in ore, & Ariſtogiton: Lacedæmonius Leonidas, Thebanus Epaminondas uigent. noſtros nõ norunt : quos enumerare magnum eſt: ita ſunt multi quibus uidemus optabiles fuiſſe mortes cum gloria. quæ cum ita ſint, magna tamen eloquentia eſt utendum, atque ita uelut ſuperiore è loco concionandum, ut homines mortem uel optare incipiant, uel certe timere deſiſtant. nam ſi ſupremus ille dies non extinctionem, ſed commutationem affert loci: quid optabilius? ſin autem perimit, ac delet omnino: quid melius, quàm in medijs uitæ laboribus obdormiſcere, & ita conniuentem ſomno conſopiri ſempiterno? quod ſi fiat, melior Ennij, quàm Solonis oratio: hic enim noſter,

Nemo me lacrymis decoret, (inquit) nec funera fletu
Faxit. *at uero ſapiens ille,*

Mors mea ne careat lacrymis: linquamus amicis
Mœrorem, ut celebrent funera cum gemitu.

nos uero, ſi quid tale acciderit, ut à deo denunciatum uideatur ut exeamus è uita, læti & agentes gratias pareamus, emittiq́; nos è cuſtodia, & leuari uinculis arbitremur, ut aut in æternam, & plane in noſtram domum remigremus, aut omni ſenſu, moleſtiaq́; careamus : ſin autem nihil denunciabitur, eo tamen ſi-

mus animo, ut horribilem illum diem alijs, nobis fauſtum putemus; nihil in malis ducamus, quod ſit uel à dijs immortalibus, uel à natura parente omnium conſtitutum: non enim temere, nec fortuito ſati, & creati ſumus; ſed profecto fuit quædam uis, quæ generi conſuleret humano, nec id gigneret, aut aleret, quod, cum exanclauiſſet omnes labores, tũ incideret in mortis malum ſempiternum: portum potius paratum nobis, & perfugium putemus. quò utinam uelis paſſis peruehi liceat. ſin reflantibus uentis reijciemur, tamẽ eodẽ paulo tardius referamur neceſſe eſt. quod autem omnibus neceſſe eſt, id ne miſerum eſſe uni poteſt? habes epilogum, ne quid prætermiſſum, aut relictum putes A. *Ego uero. et quidem fecit etiam iſte me epilogus firmiorem.* M. *Optime, inquam. ſed nunc quidem ualetudini tribuamus aliquid: cras autem, & quot dies erimus in Tuſculano, agamus hæc, & ea potiſſimum, quæ leuationem habeant ægritudinum, formidinum, cupiditatum: qui omni è philoſophia eſt fructus uberrimus.*

M. TVLLII

M. TVLLII CICERONIS TVSCVLANARVM DISPVTATIONVM LIBER SECVNDVS, DE TOLERANDO DOLORE.

NEoptolemus quidem apud Ennium philoſophari ſibi ait neceſſe eſſe, ſed paucis: nam omnino, haud placere. ego autem Brute neceſſe quidem mihi eſſe arbitror philoſophari: nam quid poſſum, præſertim nihil agens, agere melius? ſed non paucis, ut ille: difficile eſt enim in philoſophia pauca eſſe ei nota, cui non ſint, aut pleraq;, aut omnia: nã nec pauca niſi è multis eligi poſſunt; nec qui pauca percepit, non idem reliqua eodem ſtudio perſequetur. ſed in uita tamen occupata, atque, ut Neoptolemi tum erat, militari, pauca ipſa multum ſæpe proſunt, & ferunt fructus, ſi non tantos, quanti ex uniuerſa philoſophia percipi poſſunt; tamen eos, quibus aliqua ex parte interdum aut cupiditate, aut ægritudine, aut metu liberemur: uelut ex ea diſputatione, quæ mihi nuper habita eſt in Tuſculano, magna uidebatur mortis effecta contemptio: quæ non minimum ualet ad animum metu liberandũ: nam qui id, quod uitari non poteſt, metuit, is uiuere animo quieto nullo modo poteſt: ſed qui, nõ modo quia neceſſe eſt mori, uerum etiam quia nihil habet mors quod ſit horrendum, mortem non timet, magnum is ſibi præſidium ad beatam uitam comparauit. quanquam non ſu-

mus ignari, multos ſtudioſe contra eſſe dicturos. quod uitare nullo modo potuimus: niſi nihil omnino ſcriberemus. etenim ſi orationes, quas nos multitudinis iudicio probari uolebamus (popularis eſt enim illa facultas, & effectus eloquentiæ eſt audientium approbatio) ſed ſi reperiebantur non nulli, qui nihil laudarent, niſi quod ſe imitari poſſe confiderent; quemq; ſperandi ſibi, eundem & bene dicendi finem proponerent; & cum obruerentur copia ſententiarum atque uerborum, ieiunitatem & famem ſe malle, quàm ubertatem, & copiam dicerent, unde erat exortum genus Atticorum, *ijs ipſis, qui id ſequi ſe profitebantur, ignotum, qui iam conticuere pene ab ipſo foro irriſi: quid futurum putamus, cum adiutore populo, quo utebamur antea, nunc minime nos uti poſſe uideamus? eſt enim philoſophia paucis contenta iudicibus, multitudinem conſulto ipſa fugiens, eiq; ipſi & ſuſpecta, & inuiſa: ut uel, ſi quis uniuerſam uelit uituperare, ſecundo id populo facere poſſit; uel, ſi in eam, quam nos maxime ſequimur, conetur inuadere, magna habere poſſit auxilia reliquorum philoſophorum diſciplinis. nos autem uniuerſæ philoſophiæ uituperatoribus reſpondimus in* Hortenſio. *pro* Academia *autem quæ dicenda erant, ſatis accurate in* Academicis *quatuor libris explicata arbitramur. ſed tamen tantum abeſt ut ſcribi contra nos nolimus, ut id etiam maxime optemus: in ipſa enim* Græcia *philoſophia tanto in honore nunquam fuiſſet, niſi doctiſſimorum contentionibus diſſenſionibusq; uiguiſſet. quamobrem hortor omnes, qui facere id poſſunt, ut huius quoque generis laudem iam languenti*

Græciæ eripiant, & perferant in hanc urbem, ſicut reliquas omnes, quæ quidem erant expetendæ, ſtudio atque induſtria ſua maiores noſtri tranſtulerunt. atque oratorum quidem laus ita ducta ab humili uenit ad ſummum, ut iam, quod natura fert in omnibus fere rebus, ſeneſcat, breuiq; tempore ad nihilum uentura uideatur. philoſophia naſcatur latinis quidem literis ex his temporibus; eamq; nos adiuuemus; noſq; ipſos redargui, refelliq; patiamur. quod ij ferunt animo iniquo, qui certis quibuſdam, deſtinatisq; ſententijs quaſi addicti, & conſecrati ſunt, eaq; neceſſitate conſtricti, ut, etiam quæ non probare ſoleant, ea cogantur conſtantiæ cauſa defendere. nos, qui ſequimur probabilia, nec ultra id, quod uериſimile occurrerit, progredi poſſumus, & refellere ſine pertinacia, & refelli ſine iracundia parati ſumus. quod ſi hæc ſtudia traducta erunt ad noſtros, ne bibliothecis quidem græcis egebimus, in quibus multitudo infinita librorum propter eorum eſt multitudinem, qui ſcripſerunt: eadem enim dicuntur à multis: ex quo libris omnia referſerunt. quod accidet etiam noſtris, ſi ad hæc ſtudia plures confluxerint. ſed eos ſi poſſumus, excitemus, qui liberaliter eruditi, adhibita etiam diſſerendi elegantia, ratione & uia philoſophantur. eſt enim quoddam genus eorum, qui ſe philoſophos appellari uolunt, quorum dicuntur eſſe latini ſane multi libri: quos non contemno equidem, quippe quos nunquam legerim: ſed quia profitentur ipſi illi, qui eos ſcribunt, ſe neque diſtincte, neque diſtribute, neque eleganter, neque ornate ſcribere, lectionem ſine ulla delectatione negli-

go: quid enim dicant, & quid ſentiant ij, qui ſunt ab ea diſciplina, nemo mediocriter quidem doctus ignorat. quamobrem, quoniam, quemadmodum dicant, ipſi non laborant; cur legendi ſint, niſi ipſi inter ſe, qui idem ſentiunt, non intelligo. nam ut Platonem, reliquosq́; Socraticos, & deinceps eos, qui ab his profecti ſunt, legunt omnes, etiam qui illa aut non approbant, aut non ſtudioſiſſime conſectantur; Epicurum autem, et Metrodorum non fere præter ſuos quiſquam in manus ſumit: ſic hos Latinos ij ſoli legunt, qui illa recte dici putant. nobis autem uidetur, quidquid literis mandetur, id commendari omnium eruditorum lectione decere. nec, ſi ipſi minus conſequi poſſumus, idcirco minus id ita faciendum eſſe ſentimus. itaque mihi ſemper Peripateticorum, Academiæq́; cōſuetudo, de omnibus rebus in contrarias partes diſſerendi, non ob eam cauſam ſolum placuit, quòd aliter non poſſet, quid in quaque re ueriſimile eſſet, inueniri, ſed etiam quòd eſſet ea maxima dicendi exercitatio. qua princeps uſus eſt Ariſtoteles, deinde eum qui ſecuti ſunt. noſtra autem memoria Philo, quem nos frequenter audiuimus, inſtituit alio tempore rhetorum præcepta tradere, alio philoſophorum. ad quam nos conſuetudinem à familiaribus noſtris adducti, in Tuſculano, quod datum eſt temporis nobis, in eo conſumpſimus. itaque cum ante meridiem dictioni operam dediſſemus, ſicut pridie feceramus; poſt meridiem in Academiam deſcendimus. in qua diſputationem habitam non quaſi narrātes exponimus, ſed eiſdem fere uerbis, ut actum, diſputatumq́; eſt. eſt igitur ambulantibus ad hunc modum

dum

dum ſermo ille nobis inſtitutus, & à tali quodam inductus exordio. A. Dici non poteſt, quàm ſim heſterna diſputatione tua delectatus, uel potius adiutus: etſi enim mihi conſcius ſum, nunquam me nimis cupidum fuiſſe uitæ; tamen obijciebatur interdum animo metus quidam, & dolor, cogitanti fore aliquando finem huius lucis, & amiſſionem omnium uitæ commodorum. hoc genere moleſtiæ ſic, mihi crede, ſum liberatus, ut nihil minus curandum putem. M. Minime mirum id quidem: nam efficit hoc philoſophia: medetur animis: inanes ſolicitudines detrahit: cupiditatibus liberat: pellit timores. ſed hæc eius uis non idẽ poteſt apud omnes: tum ualet multum, cũ eſt idoneam complexa naturam: fortes enim non modo fortuna adiuuat, ut eſt in uetere prouerbio, ſed multo magis ratio, quæ quibuſdam quaſi præceptis confirmat uim fortitudinis. te natura excelſum quendam uidelicet, & altũ, & humana deſpicientem genuit: itaq; facile in animo forti contra mortẽ habita inſedit oratio. ſed hæc eadem num cenſes apud eos ipſos ualere, niſi admodum paucos, à quibus inuenta, diſputata, conſcripta ſunt? quotus enim quiſque philoſophorum inuenitur, qui ſit ita moratus, ita animo, ac uita conſtitutus, ut ratio poſtulat; qui diſciplinam ſuam non oſtentationem ſcientiæ, ſed legem uitæ putet; qui obtemperet ipſe ſibi, & decretis ſuis pareat? uidere licet alios tanta leuitate, & iactatione, ijs ut fuerit non didiciſſe melius; alios pecuniæ cupidos, gloriæ nonnullos; multos libidinum ſeruos: ut cum eorum uita mirabiliter pugnet oratio. quod quidem mihi uidetur eſſe turpiſſimum. ut enim, ſi grammaticum ſe profeſſus quiſpiam,

quiſpiam, barbare loquatur; aut ſi abſurde canat is, qui ſe haberi uelit muſicum, hoc turpior ſit, quòd in eo ipſo peccet, cuius profitetur ſcientiã: ſic philoſophus in ratione uitæ peccans, hoc turpior eſt, quòd in officio, cuius magiſter eſſe uult, labitur; artemq́; uitæ profeſſus, delinquit in uita. A. *Non ne uerẽdum igitur, ſi eſt ita, ut dicis, ne philoſophiam falſa gloria exornes? quod eſt enim maius argumentum, nihil eam prodeſſe, quam quoſdam perfectos philoſophos turpiter uiuere?* M. *Nullum uero id quidem argumentum eſt. nam ut agri non omnes frugiferi ſunt, qui coluntur; falſumq́; illud, ac improbe,*

Et ſi ſegetem ſunt in deteriorem datæ
Fruges, tamen ipſe ſuapte natura enitent:

ſic animi non omnes culti fructum ferunt. atque ut in eodem ſimili uerſer, ut ager, quamuis fertilis, ſine cultura fructuoſus eſſe non poteſt, ſic ſine doctrina animus. ita eſt utraque res una ſine altera debilis, cultura autem animi philoſophia eſt: quæ extrahit uitia radicitus, & præparat animos ad ſatus accipiendos; eaq́; mãdat his, &, ut ita dicã, ſerit, quæ adulta fructus uberrimos ferant. agamus igitur, ut cœpimus. dic, ſi uis, de quo diſputari uelis. A. *Dolorem exiſtimo maximum malorum omnium.* M. *Etiam ne maius, quàm dedecus?* A. *Non audeo id dicere quidem, & me pudet tam cito de ſententia eſſe deiectum.* M. *Magis eſſet pudendum, ſi in ſententia permaneres: quid enim minus eſt dignum, quàm tibi quidquam peius uideri dedecore, flagitio, turpitudine? quæ ut effugias, quis eſt non modo non recuſandus, ſed ultro appetẽdus, ſubeũdus, excipiendus dolor?* A.

lor? A. Ita prorſus exiſtimo. quare ne ſit ſane ſummum malum dolor: malum eſt certe. M. Vides ne igitur, quã tùm, breuiter admonitus, de doloris terrore deieceris? A. uideo plane: ſed plus deſidero. M. Experiar equidem: ſed magna res eſt, animóq; mihi opus eſt non repugnante. A. Habebis id quidem: ut enim heri feci, ſic nunc rationem, quò ea me cunque ducet, ſequar. M. Primum igitur de imbecillitate multorum, & de uarijs diſciplinis philoſophorum loquar. quorum princeps & auctoritate, & antiquitate Socraticus Ariſtippus non dubitauit ſummum malum dolorem dicere. dehinc ad hanc eneruatam, muliebremq; ſententiam ſatis docilem ſe Epicurus præbuit. hunc poſt Rhodius Hieronymus dolore uacare ſummum bonum dixit: tantum in dolore duxit mali. ceteri, præter Zenonem, Ariſtonem, Pyrrhonem, idem fere, quod modo tu: malum illud quidem, ſed alia peiora. ergo id, quod natura ipſa, & quædam generoſa uirtus ſtatim reſpuit, ne dolorem ſummum malum diceres, oppoſitóq; dedecore ſententia depellerere, in eo magiſtra uitæ tot ſecula permanet philoſophia. quod huic officium, quæ laus, quod decus erit tanti, quod adipiſci cum dolore corporis uelit, qui dolorem ſummum malum ſibi eſſe perſuaſerit? quam porro quis ignominiam, quam turpitudinem non pertulerit, ut effugiat dolorem, ſi id ſummum malum eſſe decreuerit? quis autem non miſer non modo tunc, cum premetur ſummis doloribus, ſi in his eſt ſummum malum; ſed etiam cum ſciet id ſibi poſſe euenire; & quis eſt, cui non poſſit? ita fit, ut omnino nemo poſſit eſſe beatus. Metrodorus quidem cum perfecte putat beatum,

tum, cui corpus bene conſtitutum ſit, & exploratum ita ſemper fore. quis autem eſt iſte, cui id exploratum poſſit eſſe? Epicurus uero ea dicit, ut mihi quidem riſus captare uideatur. affirmat enim quodam loco, ſi uratur ſapiens, ſi crucietur: expectas fortaſſe, dum dicat: patietur, perferet, non ſuccumbet: magna mehercule laus, & eo ipſo, per quem iuraui, Hercule digna: ſed Epicuro homini aſpero & duro non eſt hoc ſatis: in Phalaridis tauro ſi erit, dicet, quam ſuaue eſt hoc, quàm hoc non curo. ſuaue etiam? an parum eſt, ſi non amarum? at id quidem illi ipſi, qui dolorem malum eſſe negant, nõ ſolent dicere, cuiquam ſuaue eſſe cruciari: aſperum, difficile, odioſum, cõtra naturam dicunt, nec tamen malum. hic, qui ſolum hoc malum dicit, & malorum omnium extremum, ſapientem cenſet id ſuaue dicturũ. ego à te non poſtulo, ut dolorem eiſdem uerbis afficias, quibus Epicurus uoluptatẽ, homo, ut ſcis, uoluptarius. ille dixerit ſane idẽ in Phalaridis tauro, quod ſi eſſet in lectulo. ego tantam uim non tribuo ſapienti contra dolorem: ſit fortis in perferẽdo, officio ſatis eſt: ut lætetur etiam, nõ poſtulo: triſtis enim res eſt ſine dubio, aſpera, amara, inimica naturæ, ad patiendũ, tolerãdumq; difficilis. aſpice Philoctetam: cui concedendum eſt gemẽti: ipſum enim Herculem uiderat in Oeta magnitudine dolorum eiulantem. nihil igitur hunc uirum ſagittæ, quas ab Hercule acceperat, tum conſolabantur: Cum è uiperino morſu uenæ uiſcerum Veneno imbutæ tetros cruciatus cierẽt. itaq; exclamat auxiliũ expetẽs, mori cupiẽs.

Heu quis ſalſis fluctibus mandet
Me ex ſublimi uertice ſaxi.

Iam iam abſumor: conficit animam
Vis uulneris, ulceris æſtus.

difficile dictu uidetur, eum non in malo eſſe, & magno quidem, qui ita clamare cogatur. Sed uideamus Herculem ipſum; qui tum dolore frangebatur, cum immortalitatem ipſa morte quærebat. quas hic uoces apud Sophoclem in Trachinijs edit? cui cum Deianira ſanguine centauri tinctam tunicam induiſſet, inhæſiſſetq; ea uiſceribus, ait ille,

O multa dictu grauia, perpeſſu aſpera,
Quæ corpore exanclata, atque animo pertuli.
Nec mihi Iunonis terror implacabilis,
Nec tantum inuexit triſtis Euryſtheus mali,
Quantum una uecors Oenei partu edita.
Hæc me irretiuit ueſte furiali inſcium,
Quæ lateri inhærens morſu lacerat uiſcera,
Vrgensq; grauiter pulmonum haurit ſpiritus:
Iam decolorem ſanguinem omnem exorbuit:
Sic corpus clade horribili abſumptum extabuit.
Ipſe illigatus peſte interimor textili.
Hos non hoſtilis dextra, non terra edita
Moles gigantum, non biformato impetu
Centaurus ictus corpori infixit meo,
Non Graia uis, non barbara ulla immanitas,
Non ſæua terris gens relegata ultimis;
Quas peragrans, undiq; omnem hinc feritatem expuli:
Sed fœminea uir, fœminea interimor manu.
O nate, uere hoc nomen uſurpa patri,
Ne me occidentem matris ſuperet caritas.
Huc arripe ad me manibus abſtractam pijs.

Iam cernam, me ne, an illam potiorem putes.
Perge, aude nate, illacryma patris peſtibus:
Miſerere. gentes noſtras flebunt miſerias.
Heu uirginalem me ore ploratum edere,
Quem uidit nemo ulli ingemiſcentem malo.
Sic fœminata uirtus afflicta occidit.
Accede nate, aſſiſte, miſerandum aſpice
Euiſceratum corpus lacerati patris,
Videte cuncti: tuq́; cœleſtum ſator
Iace obſecro in me uim coruſcam fulminis.
Nunc nunc dolorum anxiferi torquent uertices:
Nunc ſerpit ardor. ò ante uictrices manus,
O' pectora, ò terga, ò lacertorum thori,
Veſtro ne preſſu quondam Nemæus leo
Frendens efflauit grauiter extremum halitum?
Hæc dextra Lernam terram mactata excetra
Placauit: hæc bicorporem afflixit manum.
Erimanthiam hæc uaſtificam abiecit beluam:
Hæc à Tartarea tenebrica abſtractam plaga.
Tricipitem eduxit Hydra generatum canem:
Hæc interemit tortu multiplicabili
Draconem, auriferam obtutu obſeruantem arborem.
Multa alia uictrix noſtra luſtrauit manus,
Nec quiſquam è noſtris ſpolia cepit laudibus.

poſſumus ne nos contemnere dolorem, cum ipſum Herculem tã intoleranter dolere uideamus? Veniat Aeſchylus non poeta ſolum, ſed etiam Pythagoreus: ſic enim accepimus. quo modo fert apud eum Prometheus dolorem, quem excipit ob furtum Lemnium, Vnde ignis lucet mortalibus, clàm diuiſus? eum Prometheus dictus

clepſiſſe

clepſiſſe dolo pœnasq́; Ioui fato expendiſſe ſupremo. has igitur pœnas pendens, affixus ad Caucaſum hæc dicit:

Titanum ſoboles ſocia noſtri ſanguinis
Generata cœlo, aſpicite religatum aſperis
Vinctumq́; ſaxis, nauem ut horriſono freto
Noctem pauentes timidi adnectunt nauitæ.
Saturnius me ſic infixit Iupiter,
Iouisq́; numen Mulcibri adſciuit manus.
Hos ille cuneos fabrica crudeli inſerens,
Perrupit artus: qua miſer ſolertia
Tranſuerberatus, caſtrum hoc furiarum incolo.
Iam tertio me quoque funeſto die,
Triſti aduolatu, aduncis lacerans unguibus
Iouis ſatelles paſtu dilaniat fero.
Tum iecore opimo farta, & ſatiata affatim
Clangorem fundit uaſtum, & ſublime aduolans
Pinnata cauda noſtrum adulat ſanguinem.
Cum uero adeſum inflatu renouatum eſt iecur,
Tum rurſus tetros auida ſe ad paſtus refert.
Sic hunc cuſtodem mœſti cruciatus alo:
Qui me perenni uiuum fœdat miſeria.
Nanque, ut uidetis, uinclis conſtrictus Iouis,
Arcere nequeo diram uolucrem à pectore.
Sic me ipſe uiduus peſtes excipio anxias,
Amore mortis terminum inquirens mali.
Sed longe à leto numine aſpellor Iouis.
Atque hæc uetuſta ſeclis glomerata horridis,
Luctifica clades noſtro infixa eſt corpori:
Ex quo liquatæ ſolis ardore excidunt
Guttæ, quæ ſaxa aſſidue inſtillant Caucaſi,

uix igitur poſſe uidemur ita affectum non miſerum dicere: & ſi hunc miſerum, certe dolorem malum. A. Tu quidem adhuc meam cauſam agis. ſed hoc mox uidero. interea unde iſti uerſus? non enim agnoſco. M. Dicam hercule: etenim recte requiris, uides ne abundare me otio? A. Quid tum? M. Fuiſti ſæpe credo, cum Athenis eſſes, in ſcholis philoſophorum. A. Vero, ac libenter quidem. M. Animaduertebas igitur, etſi tum nemo erat admodum copioſus, ueruntamen uerſus ab his admiſceri orationi. A. Ac multos quidem à Dionyſio Stoico. M. Probe dicis. ſed is, quaſi dictata, nullo delectu, nulla elegantia. Philo & proprium numerum, & electa poemata, & loco adiungebat. itaque poſtquam adamaui hanc quaſi ſenilem declamationem, ſtudioſe equidem utor noſtris poetis: ſed ſicubi illi defecerũt, uerti ipſe multa de græcis, ne quo ornamento in hoc genere diſputationis careret latina oratio. ſed uides ne, poetæ quid mali afferãt? lamẽtãtes inducũt fortiſſimos uiros: molliũt animos noſtros: ita ſunt deinde dulces, ut nõ legãtur modo, ſed etiã ediſcantur. ſic ad malã domeſticam diſciplinam, uitamq; umbratilem, & delicatam cũ acceſſerunt etiã poetæ, neruos omneis uirtutis elidunt. recte igitur à Platone educũtur ex ea ciuitate, quam finxit ille, cũ mores optimos, & optimũ reip. ſtatũ exquireret. at uero nos, docti ſcilicet à Græcia, hæc et à pueritia legimus, & didicimus, hanc eruditionem liberalẽ, et doctrinam putamus. ſed quid poetis iraſcimur? uirtutis magiſtri philoſophi inuenti ſunt, qui ſummum malum dolorem dicerent. at tu adoleſcens, cum id tibi paulo ante dixiſſes uideri, rogatus à me, etiam ne maius quàm

dedecus,

dedecus, uerbo de ſententia deſtitiſti. roga hoc idem Epicurum: maius dicet eſſe malum mediocrem dolorem, quàm maximum dedecus: in ipſo enim dedecore mali nihil eſſe, niſi ſequantur dolores. quis igitur Epicurum ſequitur dolor, cum hoc ipſum dicit, ſummum malum eſſe dolorem? quo dedecus maius à philoſopho nullum expecto. quare ſatis mihi dediſti, cum reſpōdiſti, maius tibi uideri malum dedecus, quàm dolorem: hoc ipſum enim ſi tenebris, intelliges quàm ſit obſiſtendum dolori. nec tam quærendum eſt, dolor malum ne ſit; quàm firmandus animus ad dolorem ferendum. concludunt ratiunculis Stoici, cur non ſit malum: quaſi de uerbo, non de re laboretur. quid me decipis Zeno? nam cum id, quod mihi horribile uidetur, tu omnino malum eſſe negas, capior, & ſcire cupio quo modo id, quod ego miſerrimum exiſtimem, ne malum quidem ſit. nihil eſt, inquit, niſi quod turpe, & uitioſum eſt. ad ineptias redis. illud enim, quod me angebat, non eximis. ſcio dolorem non eſſe nequitiam. deſine id me docere: hoc doce, doleam, nec ne doleam, nihil intereſſe. nunquam quidquam, inquit, ad beate quidem uiuendum, quod eſt in una uirtute poſitum, ſed tamen eſt reijciendum. cur? aſperum eſt, contra naturam, difficile perpeſſu, triſte, durum. hæc copia uerborum eſt; quod omnes uno uerbo malum appellamus, id tot modis poſſe dicere. definis tu mihi, non tollis dolorem, cum dicis aſperum, contra naturam, uix quod ferri, tolerariq; poſſit: nec mentiris: ſed re ſuccumbere non oportebat, uerbis gloriantem, dum nihil bonum niſi quod honeſtum, nihil malum niſi quod turpe. optare hoc quidem

eſt, non docere. illud & melius, & uerius; omnia, quæ natura aſpernatur, in malis eſſe, quæ aſciſcit, in bonis. hoc poſito, & uerborum concertatione ſublata, tantum tamen excellet illud, quod recte amplexantur iſti, quod honeſtum, quod rectum, quod decorum appellamus, quod idem interdum uirtutis nomine amplectimur; ut omnia præterea, quæ bona corporis, & fortunæ putantur, perexigua, & minuta uideantur, nec malum quidemullum, nec, ſi unum in locum collata omnia ſunt, cum turpitudinis malo comparanda. quare, ſi, ut initio conceſſiſti, turpitudo peius eſt, quam dolor: nihil eſt plane dolor. nam dum tibi turpe, nec dignum uiro uidebitur gemere, eiulare, lamentari, frangi, debilitari, dolere, tum dignitas, tum decus aderit, tuq́; in ea intueberis, te continebis: cedet profecto uirtuti dolor, & animi inductione langueſcet: aut enim nulla uirtus eſt, aut contemnendus eſt omnis dolor. prudentiam ne uis eſſe, ſine qua ne intelligi quidem ulla uirtus poteſt? quid ergo? ea patietur ne te quidquam facere nihil proficientem, & laborantem? an temperantia ſinet te immoderate facere quidquam? an coli iuſtitia poterit ab homine propter uim doloris enunciante commiſſa, prodente conſcios, multa officia relinquente? quid, fortitudini, comitibusq́; eius, magnitudini animi, grauitati, patientiæ, rerum humanarum deſpicientiæ quo modo reſpondebis? afflictus ne, & iacens, & lamentabili uoce deplorans, audies, ò uirum fortem? te uero ita affectum ne uirum quidem dixerit quiſquam. amittenda igitur fortitudo eſt, aut ſepeliendus dolor. ecquid ſcis igitur, ſi quid de Corinthijs tuis amiſeris, poſſe habere

te

te reliquam ſupellectilem ſaluam; uirtutem autem ſi unam amiſeris, etſi amitti non poteſt uirtus, ſed ſi unā confeſſus fueris te non habere, nullam te eſſe habiturum? num igitur fortem uirum, num magno animo, num patientem, num grauem, num humana contemnentem potes dicere aut Philoctetam illum, (quàm te enim malo dicere: ſed ille certe non fortis) qui iacet in lectulo humido, qui

Eiulatu, queſtu, gemitu, fremitibus
Reſonando, multum flebiles uoces refert,

non ego dolorem, dolorem eſſe nego: cur enim fortitudo deſideraretur? ſed eum opprimi dico patientia, ſi modo eſt aliqua patientia: ſi nulla eſt, quid exornamus philoſophiam? aut quid eius nomine glorioſi ſumus? pungit dolor, uel fodiat ſane. ſi nudus es, da iugulum: ſin tectus Vulcaniјs armis, id eſt fortitudine, reſiſte: hæc enim te, niſi ita facies, cuſtos dignitatis relinquet, & deferet. Cretum quidem leges, quas ſiue Iuppiter, ſiue Minos ſanxit de Iouis quidem ſententia, ut poetæ ferunt; itemq; Lycurgi, laboribus erudiunt iuuentutem, uenando, currendo, eſuriendo, ſitiendo, algendo, æſtuando. Spartæ uero pueri ad aram ſic uerberibus accipiuntur, ut multus è uiſceribus ſanguis exeat, non nunquam etiam, ut, cum ibi eſſem, audiebam, ad necem: quorum non modo exclamauit unquam, ſed ne ingemuit quidē. quid ergo? hoc pueri poſſunt, uiri nō poterunt? et quod mos ualet, ratio non ualebit? intereſt aliud inter laborem, & dolorem. ſunt finitima omnino, ſed tamen differunt aliquid. labor eſt functio quædam uel animi uel corporis grauioris operis, & muneris: dolor autem mo-

tus aſper in corpore à ſenſibus alienus. hæc duo Græci illi, quorum copioſior eſt lingua, quàm noſtra, uno nomine appellant. itaque induſtrios homines, illi ſtudioſos, uel potius amantes doloris appellant: nos cōmodius laborioſos: aliud eſt enim laborare, aliud dolere. ò uerborum inops interdum, quibus abundare te ſemper putas, Græcia. aliud, inquā, eſt dolere, aliud laborare. cū uarices ſecabantur C. Mario, dolebat: cum æſtu magno ducebat agmen, laborabat. eſt inter hæc quædam tamē ſimilitudo: conſuetudo enim laborum perpeſſionem dolorum efficiet faciliorem. itaque illi, qui Græciæ formā rerumpublicarum dederunt, corpora iuuenum firmari labore uoluerunt. quod Spartiatæ etiam in fœminas tranſtulerunt: quæ ceteris in urbibus molliſſimo cultu parietum umbris occuluntur. illi autem uoluerunt nihil horum ſimile eſſe apud Lacænas uirgines: quibus magis palæſtra, Eurotas, ſol, puluis, labor, militia in ſtudio eſt, quam fertilitas barbara. ergo his laborioſis exercitationibus & dolor intercurrit nonnunquam. impelluntur, feriuntur, abijciuntur, cadunt: & ipſe labor quaſi callum quendam obducit dolori. militiam uero noſtram dico, non Spartiatarum, quorum procedit ad modum, ad tibiam, nec adhibetur ulla ſine anapeſtis pedibus hortatio. noſtri exercitus primum unde nomen habeant, uides: deinde qui labor, quantus agminis. ferre plus dimidiati menſis cibaria: ferre, ſi quid ad uſum uelint: ferre uallum. nam ſcutū, gladium, galeam in onere noſtri milites non plus numerant, quàm humeros, lacertos, manus: arma enim mēbra militis eſſe dicūt. quæ quidem ita gerūtur apte, ut, ſi uſus foret, abiectis oneribus,

bus, expeditis armis, ut membris pugnare poſſint. quid exercitatio legionum? quid ille curſus, clamor, quãti laboris eſt? ex hoc ille animus prælijs paratus ad uulnera. adduc pari animo inexercitatum militem: mulier uidebitur. cur? tantum intereſt inter nouum & ueterem exercitum, quantum experti ſumus. ætas tyronum plerunque melior: ſed ferre laborem, contemnere uulnus, cõſuetudo docet. quin etiam uidemus ex acie efferri ſæpe ſaucios, & quidem rudem illũ, et inexercitatũ, quamuis leui ictu, ploratus turpiſſimos edere. at uero ille exercitatus, & uetus, ob eamq; rem fortior, medicum modo requirens à quo obligetur,

O' Patrocles, inquit, ad uos adueniens auxilium & ue
  ſtras manus peto,
Priuſquam oppeto malã peſtem mandatã hoſtili manu:
Neque ſanguis ullo potis eſt pacto profluens conſiſtere,
Si quà ſapientia magis ueſtra deuitari mors poteſt.
Nanque Aeſclapij liberorum ſaucij opplent porticus:
Non poteſt accedi. —

Certe Eurypylus hic quidem eſt. hominem exercitatũ. ubi tantum luctus continuatus? uide, quàm non flebiliter reſpondeat; rationem etiam afferat, cur æquo animo ſibi ferendum ſit.

—Qui alteri exitium parat,
Eum ſcire oportet ſibi paratam peſtem ut participet
  parem.

abducet Patrocles credo, ut collocet in cubili, ut uulnus obliget, ſi quidem homo eſſet. ſed nihil uidi minus: quærit enim, quid actum ſit.

Eloquere, res Argiuum prælio ut ſe ſuſtinet.

nō poteſt effari tantum dictis, quantum factis ſuppetit laboris. Quieſce igitur, & uultus alliga; etiam ſi Eurypylus poſſet, non poſſet Aeſopus.

–Vbi fortuna Hectoris
Noſtram aciem inclinatam: –

& cetera explicat in dolore: ſic eſt enim intemperans militaris in forti uiro gloria. ergo hæc ueteranus miles facere poterit, doctus uir, ſapiensq́; non poterit? ille uero melius, ac non paulo quidem. ſed de conſuetudine adhuc exercitationis loquor, nondum de ratione, & ſapientia. aniculæ ſæpe inediam biduum, aut triduum ferunt. ſubduc cibum unum diem athletæ: Iouem Olympium eum ipſum, cui ſe exercebit, implorabit: ferre non poſſe clamabit. conſuetudinis magna uis eſt. pernoctant uenatores in niue: in montibus uri ſe patiuntur. inde pugiles ceſtibus contuſi ne ingemiſcunt quidem. ſed quid hos, quibus Olympiorum uictoria conſulatus ille antiquus uidetur? gladiatores, aut perditi homines, aut barbari quas plagas perferunt? quo modo illi, qui bene inſtituti ſunt, accipere plagam malunt, quàm turpiter uitare? quàm ſæpe apparet nihil eos malle, quàm uel domino ſatisfacere, uel populo? mittunt etiam uulneribus confecti ad dominos, qui quærant quid uelint: ſi ſatisfactum ijs ſit, ſe uelle decumbere. quis mediocris gladiator ingemuit? quis uultum mutauit unquam? quis non modo ſtetit, uerum etiam decubuit turpiter? quis cum decubuiſſet, ferrum recipere iuſſus, collum contraxit? tantum exercitatio, meditatio, conſuetudo ualet. ergo hoc poterit

Samnis ſpurcus homo, uita illa dignu', locoq́;:

uir

uir natus ad gloriam ullam partem animi tam mollem habebit, quam non meditatione & ratione corroboret? crudele gladiatorum ſpectaculum, & inhumanum non nullis uideri ſolet: & haud ſcio an ita ſit, ut nunc fit. cum uero ſontes ferro depugnabant, auribus fortaſſe multæ, oculis quidem nulla poterat eſſe fortior contra dolorem, & mortem diſciplina. de exercitatione, & conſuetudine, & commentatione dixi. age ſis, nunc de ratione uideamus: niſi quid uis ad hæc. A. *Ego ne ut te interpellem? ne hoc quidem uellem: ita me ad credendum tua ducit oratio,* M. *Sit ne igitur malum dolor, nec ne, Stoici uiderint, qui contortulis quibuſdam, ac minutis concluſiunculis, nec ad ſenſus permanantibus, effici uolunt non eſſe malum dolorem. ego illud, quidquid ſit, tantum eſſe, quantum uideatur, non puto: falſaq; eius uiſione, & ſpecie moueri homines dico uehementius, doloremq; eis omnem eſſe tolerabilem. unde igitur ordiar? an eadem breuiter attingam, quæ modo dixi, quo facilius oratio progredi poſſit longius? Inter omnes igitur hoc conſtat, nec doctos homines ſolum, ſed etiam indoctos; uirorum eſſe fortium, & magnanimorum, & patientium, & humana uincentium, toleranter dolorem pati. nec uero quiſquam fuit, qui eum, qui ita pateretur, non laudandum putaret. quod ergo & poſtulatur à fortibus, & laudatur, cum fit; id aut extimeſcere ueniens, aut non ferre præſens, non ne turpe eſt? atqui uide, ne, cum omnes rectæ animi affectiones uirtutes appellentur, non ſit hoc proprium nomen omnium, ſed ab ea una, quæ ceteris excellat, omnes nominatæ ſint: appellata*

eſt enim à uiro uirtus: uiri autem propria maxime eſt fortitudo: cuius munera duo maxima ſunt, mortis, dolorisq́; contemptio. utendum eſt igitur his, ſi uirtutis compotes, uel potius ſi uiri uolumus eſſe, quoniam à uiris uirtus nomen eſt mutuata. quæres fortaſſe, quo modo: & recte: talem enim medicinam philoſophia profitetur. uenit Epicurus, homo minime malus, uel potius uir optimus: tantum monet, quantum intelligit: neglige, inquit, dolorem. quis hoc dicit? idem, qui dolorem ſummum malum. uix ſatis conſtanter. audiamus. ſi ſummus dolor eſt, inquit, breuem eſſe neceſſe eſt. A. Iteradum eadem iſta mihi. non enim intelligo, quid ſummum dicas eſſe, quid breue. M. Summum, quo nihil ſit ſuperius: breue, quo nihil breuius. contemno magnitudinem doloris, à qua me breuitas temporis uindicabit ante pene, quàm uenerit. ſed ſi eſt tantus dolor, quantus Philoctetæ; bene plane magnus mihi quidem uidetur, ſed tamen non ſummus: nihil enim dolet, niſi pes: poſſunt oculi: poteſt caput, latera, pulmones: poſſunt omnia. longe igitur abeſt à ſummo dolore. ergo, inquit, dolor diuturnus habet lætitiæ plus, quàm moleſtiæ. nunc ego non poſſum tantum hominem nihil ſapere dicere, ſed nos ab eo derideri puto. ego ſummum dolorem (ſummum autem dico, etiam ſi decem atomis eſt maior alius) non continuo dico eſſe breuem: multosq́; poſſum bonos uiros nominare, qui complures annos doloribus podagræ crucientur maximis. ſed homo cautus nũquam terminat nec magnitudinis, nec diuturnitatis modum, ut ſciã quid ſummũ dicat in dolore, quid breue in tempore. omittamus igitur hunc nihil prorſus dicentem,

tem; cogamusq; confiteri non eſſe ab eo doloris remedia quærenda, qui dolorem malorum omnium maximum dixerit. quamuis idem forticulum ſe in torminibus, & in ſtranguria ſua præbeat. aliunde igitur eſt quærenda medicina, & maxime quidem, ſi, quid maxime conſentaneum ſit, quærimus, ab ijs, quibus, quod honeſtũ ſit, ſummum bonum; quod turpe, ſummum uidetur malum. his tu præſentibus gemere, & te iactare non audebis profecto. loquetur enim eorum uoce uirtus ipſa tecum. tu ne, cum pueros Lacedæmone, adoleſcentes Olympiæ, barbaros in arena uideris excipientes grauiſſimas plagas, & ferentes ſilentio; ſi te forte dolor aliquis peruellerit, exclamabis ut mulier? non conſtanter, & ſedate feres? ferri non poteſt: natura non patitur: audio: pueri ferunt gloria ducti, ferunt pudore alij, multi metu: & tamen ueremur, ut hoc, quod à tam multis, & quod tot locis perferatur, natura patiatur? illa uero non modo patitur, uerum etiam poſtulat: nihil enim habet præſtantius; nihil, quod magis expetat, quã honeſtatem, quàm laudẽ, quàm dignitatem, quàm decus. hiſce ego pluribus nominibus unam rem declarari uolo, ſed utor, ut quam maxime ſignificem, pluribus. uolo autem dicere illud homini longe optimum eſſe, quod ipſum ſit optandũ per ſe, à uirtute profectũ, uel in ipſa uirtute ſitum, ſua ſponte laudabile: quod quidem citius dixerim ſolum, quàm ſummum bonum. atque ut hæc de honeſto, ſic de turpi contraria. nihil tam tetrum, nihil tam aſpernandum, nihil homine indignius. quod ſi tibi perſuaſum eſt; principio enim dixiſti plus in dedecore mali tibi uideri, quam in dolore,

reliquum

reliquum eſt, ut tute tibi imperes, quanquam hoc neſcio quo modo dicatur, quaſi duo ſimus, ut alter imperet, alter pareat: non inſcite tamen dicitur: eſt enim animus in partes diſtributus duas, quarum altera rationis eſt particeps, altera expers. cum igitur præcipitur, ut nobiſmet ipſis imperemus, hoc præcipitur, ut ratio coerceat temeritatem. eſt in animis omnium fere natura molle quiddam, demiſſum, humile, eneruatum quodam modo, & languidum. ſi nihil eſſet aliud, nihil eſſet homine deformius: ſed præſto eſt domina omnium, & regina ratio, quæ connixa per ſe, & progreſſa longius, fit perfecta uirtus. hæc ut imperet illi parti animi, quæ obedire debet, id uidendum eſt uiro. quonam modo, inquies? uelut ſeruo dominus, uelut imperator militi, uelut parens filio. ſi turpiſſime ſe illa pars animi geret, quam dixi eſſe mollem; ſi ſe lamentis muliebriter, lacrymisq́; dedet, uinciatur, & conſtringatur amicorum, propinquorumq́; cuſtodiis: ſæpe enim uidemus fractos pudore, qui ratione nulla uincerentur. ergo hos quidem, ut famulos, uinclis, ac cuſtodia arceamus. qui autē erunt firmiores, nec tamen robuſtiſſimi, hos admonitu ſimili oportebit, ut bonos milites, reuocatos dignitatem tueri. non nimis in Niptris ille ſapientiſſimus Græciæ ſaucius lamentatur, uel modice potius: Pedetentim (inquit) ite, & ſedato niſu, ne ſuccuſſu arripiat maior dolor. Pacuuius hoc melius, quàm Sophocles. apud illum enim perquam flebiliter Vlyxes lamentatur in uulnere: tamen huic leuiter gementi illi ipſi, qui ferunt ſaucium, perſonæ grauitatem intuentes non dubitarunt dicere,

- Tu quoque Vlyxes,
Quanquam grauiter cernimus ictum,
Nimis es pene animo molli, qui
Conſuetus in armis æuum agere.

Intelligit poeta prudens ferendi doloris conſuetudinem eſſe non contemnendam magiſtram. atque ille non immoderate magno in dolore,

Retinete, tenete, opprimite, ulcus
Nudate. heu miſerum me, excrucior.

Incipit labi: deinde illico deſinit.

Operite, abſcedite, iam iam
Dimittite: nam attactu & quaſſu
Sæuum amplificati' dolorem.

Vides ne, ut obmutuerit non ſedatus corporis, ſed caſtigatus animi dolor? itaque in extremis Niptris alios quoque obiurgat. idq́; moriens,

Conqueri fortunam aduerſam, non lamentari decet.
Id uiri eſt officium. fletus muliebri ingenio additus.

huius animi pars illa mollior rationi ſic paruit, ut ſeuero imperatori miles prudens. in quo uiro erit perfecta ſapiētia (quem adhuc nos quidem uidemus neminē: ſed philoſophorum ſententijs, qualis futurus ſit, ſi modo aliquando fuerit, exponitur) is igitur, ſi ea ratio, quæ erit in eo perfecta, atq; abſoluta, ſic illi parti imperabit inferiori, ut iuſtus parēs probis filijs: nutu, quod uolet, cōficiet, nullo labore, nulla moleſtia: eriget ipſe ſe, ſuſcitabit, inſtruet, armabit, ut, tanquā hoſti, ſic obſiſtat dolori. quæ ſunt iſta arma? contentio, cōfirmatio, ſermoq́; intimus, cū ipſe ſecū, caue turpe quidquā languidum, nō uirile. obuerſentur ſpecies honeſtæ animo: Zeno proponatur Eleates; qui perpeſſus eſt omnia potius, quàm

cōſcios delendæ tyrānidis indicaret. de Anaxarcho Democritio cogitetur; qui cū in manus Cyprij Nicocreontis Regis incidiſſet, nullū genus ſupplicij deprecatus eſt, neque recuſauit. Calanus Indus, indoctus, ac barbarus, in radicibus Caucaſi natus, ſua uolūtate uiuus cōbuſtus eſt. nos, ſi pes cōdoluit, ſi dens, ſed fac totum dolere corpus, ferre non poſſumus: opinio eſt enim quædā effœminata, ac leuis, nec in dolore magis, quàm eadem in uoluptate; qua cum liqueſcimus, fluimusq; mollitia, apis aculeum ſine clamore ferre non poſſumus. at uero C. Marius ruſticanus uir, ſed plane uir, cum ſecaretur, ut ſupra dixi, principio uetuit ſe alligari: nec quiſquam ante Marium ſolutus dicitur eſſe ſectus. cur ergo poſtea alij? ualuit auctoritas. uides ne igitur opinionis eſſe, non naturæ malum? & tamen fuiſſe acrem morſum doloris, idem Marius oſtendit. crus enim alterum non præbuit. ita & tulit dolorem ut uir, &, ut homo, maiorem ferre ſine cauſa neceſſaria noluit. totum igitur in eo eſt, ut tibi imperes. oſtendi autem, quod eſſet imperandi genus. atque hæc cogitatio, quid patientia, quid fortitudine, quid magnitudine animi dignum ſit, non ſolum animum comprimit, ſed ipſum etiam dolorem neſcio quo pacto mitiorem facit. ut enim fit in prælio, ut ignauus miles, ac timidus, ſimul ac uiderit hoſtem, abiecto ſcuto fugiat, quantum poſſit, ob eamq; cauſam pereat nonnunquam, etiam integro corpore; cum ei, qui ſteterit, nihil tale euenerit: ſic qui doloris ſpeciem ferre non poſſunt, abijciunt ſe atque ita afflicti, & exanimati iacent; qui autem reſtiterunt, diſcedunt ſæpiſſime ſuperiores: ſunt enim quædam animi

ſimilitudines

ſimilitudines cum corpore. ut onera contentis corporibus facilius feruntur, remiſſis opprimunt: ſimillime animus intentione ſua depellit preſſum omnem ponderum; remiſſione autem ſic urgetur, ut ſe nequeat extollere. &, ſi uerum quærimus, in omnibus officijs perſequendis animi eſt adhibenda contentio. ea eſt ſola officij tanquam cuſtodia. ſed hoc quidem in dolore maxime eſt prouidendum, ne quid abiecte, ne quid timide, ne quid ignaue, ne quid ſeruiliter, muliebriter ue faciamus, in primisq́; refutetur, ac reijciatur Philocteteus *ille clamor. ingemiſcere nonnunquam uiro conceſſum eſt, idq́; raro: eiulatus ne mulieri quidem. & hic nimirum eſt fletus, quem duodecim tabulæ in funeribus adhiberi uetuerunt. nec uero unquam ne ingemiſcit quidem uir fortis, ac ſapiens, niſi forte ut ſe intendat ad firmitatem, ut in ſtadio curſores exclamant quàm maxime poſſunt. faciunt idem, cum exercentur, athletæ. pugiles uero, etiam cum feriunt aduerſarium, in iactandis ceſtibus ingemiſcunt: non quòd doleant, animo ue ſuccumbant; ſed quia in profundenda uoce omne corpus intenditur, uenitq́; plaga uehementior. quid? qui uolunt exclamare maius, num ſatis habent latera, fauces, linguam intendere, è quibus elici uocem, & fundi uidemus? toto corpore, atque omnibus ungulis, ut dicitur, contentioni uocis aſſeruiunt. genu mehercule* M. Antonium *uidi, cum contente ipſe pro ſe lege* Varia *diceret, terram tangere. ut enim balliſtæ lapidum, & reliqua tormenta telorum eo grauiores emiſſiones habent, quo ſunt contenta, atq; adducta uehementius: ſic uox, ſic curſus, ſic plaga hoc grauior,*

uior, quo eſt miſſa contentius. cuius contentionis cum tanta uis ſit; ſi gemitus in dolore ad confirmandum animum ualebit, utemur: ſin erit ille gemitus lamentabilis, ſi imbecillus, ſi abiectus, ſi flebilis; ei qui ſe dederit, uix eum uirum dixerim. qui quidem gemitus ſi leuationis aliquid afferret, tamen uideremus quid eſſet fortis, & animoſi uiri. cum uero nihil imminuat doloris, cur fruſtra turpes eſſe uolumus? quid eſt enim fletu muliebri uiro turpius? atque hoc præceptum, quod de dolore datur, patet latius: omnibus enim rebus, non ſolum dolori, ſimili contentione animi reſiſtendum eſt. ira exardeſcit: libido concitatur. in eandem arcem confugiendum eſt: eadem ſunt arma ſumenda. ſed quoniam de dolore loquimur, illa omittamus. ad ferendum igitur dolorem placide, & ſedate, plurimum proficit toto pectore, ut dicitur, cogitare, quàm id honeſtum ſit. ſumus enim natura, ut ante dixi, (dicendum eſt enim ſæpius) ſtudioſiſſimi, appetentiſſimiq; honeſtatis. cuius ſi quaſi lumen aliquod aſpexerimus, nihil eſt, quod, ut eo potiamur, non parati ſimus & ferre, & perpeti. ex hoc curſu, atque impetu animorum ad ueram laudem, atque honeſtatem illa pericula adeuntur in prælijs. non ſentiunt uiri fortes in acie uulnera, uel ſentiunt, ſed mori malunt, quàm tantillum modo de dignitatis gradu dimoueri. fulgentes gladios hoſtiũ uidebant Decij, *cum in aciem eorum irruebant. his leuabat omnem uulnerum metum nobilitas mortis, & gloria. num tum ingemuiſſe* Epaminondã *putas, cũ una cum ſanguine uitam effluere ſentiret? imperantẽ enim patriam* Lacedæmonijs *relinquebat, quam acceperat ſeruientem.*

uientem. hæc ſunt ſolatia, hæc fomenta ſummorum dolorum. dices, quid in pace? quid domi? quid in lectu lo? ad philoſophos me reuocas, qui in aciem non ſæpe prodeunt. è quibus homo ſane leuis Heracleotes Dionyſius, cum à Zenone fortis eſſe didiciſſet, à dolore de uictus eſt. nam cum ex renibus laboraret, ipſo in eiulatu clamitabat, falſa eſſe illa, quæ antea de dolore ipſe ſenſiſſet. quem cum Cleanthes condiſcipulus rogaret, quænam ratio eum de ſententia deduxiſſet; reſpondit, quia, cum tantum operæ philoſophiæ dediſſem, dolorem tamen ferre non poſſem, ſatis eſſet argumenti, malum eſſe dolorem. plurimos autem annos in philoſophia conſumpſi, nec ferre poſſum: malum eſt igitur dolor. tum Cleanthem, cum pede terram percuſſiſſet, uerſum ex Epigonis ferunt dixiſſe,

Audis ne hæc Amphiarae ſub terram abdite?

Zenonem ſignificabat: à quo illũ degenerare dolebat. at non noſter Poſidonius: quem & ſæpe ipſe uidi, & id dicam quod ſolebat narrare Pompeius: ſe, cum Rhodũ ueniſſet decedens ex Syria, audire uoluiſſe Poſidoniũ: ſed cum audiuiſſet eum grauiter eſſe ægrum, quod uehementer eius artus laborarent, uoluiſſe tamen nobiliſſimum philoſophum uiſere: quem ut uidiſſet, & ſalutauiſſet, honorificisq́; uerbis proſecutus eſſet, moleſteq́; ſe dixiſſet ferre, quod eũ non poſſet audire; at ille, tu uero, inquit, potes; nec committam ut dolor corporis efficiat, ut fruſtra tantus uir ad me uenerit. itaque narrabat eum grauiter, & copioſe de hoc ipſo, nihil eſſe bonum, niſi quod honeſtum eſſet cubãtem diſputaſſe: cũq́;

quaſi

quaſi faces ei doloris admouerentur, ſæpe dixiſſe, nihil agis dolor, quamuis ſis moleſtus; nunquam te eſſe confitebor malum. omninoq́; omnes clari, & nobilitati labores contemnendo fiunt etiam tolerabiles. uidemus ne, apud quos eorum ludorum, qui gymnici nominantur, magnus honos ſit, nullum ab ijs, qui in id certamen deſcendant, deuitari dolorem? apud quos autem uenandi, & equitandi laus uiget, qui hanc peteſſunt, nullum fugiunt dolorem. quid de noſtris ambitionibus, quid de cupiditate honorum loquar? quæ flamma eſt, per quam non cucurrerint ij, qui hæc olim punctis ſingulis colligebant? itaque ſemper Africanus Socraticum Xenophontem in manibus habebat. cuius in primis laudabat illud quod diceret, eoſdem labores non eſſe æque graueis imperatori, & militi, quòd ipſe honos laborem leuiorem faceret imperatorum. ſed tamen hoc euenit, ut in uulgus inſipientium opinio ualeat honeſtatis, cum ipſam uidere non poſſint. itaque fama & multitudinis iudicio mouentur, ut id honeſtum putent, quod à pleriſque laudetur. te autem, ſi in oculis ſis multitudinis, tamen eius iudicio ſtare nolim, nec, quod illa putet, idem te putare pulcherrimum. tuo tibi iudicio eſt utendum. tibi ſi recte probanti placebis, tum non modo tu te uiceris, quod paulo ante præcipiebam; ſed omnes, & omnia. hoc igitur tibi propone, amplitudinem, & quaſi quandam exaggerationem quamaltiſſimam animi, quæ maxima eminet contemnendis, & deſpiciendis doloribus, unam eſſe omnium rem pulcherrimam, eoq́; pulchriorem, ſi uacet populo, neque plauſum captans

ſe tantum

ſe tantum ipſa delectet. quin etiam mihi quidem lauda biliora uidentur omnia, quæ ſine uenditatione, & ſine populo teſte fiunt: non quo fugiendus ſit (omnia enim benefacta in luce ſe collocari uolunt) ſed tamen nullum theatrum uirtuti conſcientia maius eſt, atque in primis meditemur illud, ut hæc patientia dolorum, quam ſæpe iam animi intentione dixi eſſe firmandam, in omni genere ſe æquabilem præbeat: ſepe enim multi, qui aut propter uictoriæ cupiditatem, aut propter gloriæ, aut etiam ut ius ſuum, et libertatē tenerent, uulnera exceperunt fortiter, & tulerunt, iidem omiſſa contentione dolorem morbi ferre non poſſunt: neque enim illum, quem facile tulerant, ratione aut ſapientia tulerant, ſed ſtudio potius, & gloria. itaque barbari quidam, & immanes ferro decertare acerrime poſſunt, ægrotare uiriliter non queunt. Græci autem homines non ſatis animoſi, prudentes, ut eſt captus hominum, ſatis, hoſtem aſpicere non poſſunt, ſed iidem morbos toleranter, atque humane ferunt. at Cimbri, & Celtiberi in prælio exultant, lamentantur in morbo: nihil enim poteſt eſſe æquabile, quod non à certa ratione proficiſcatur. ſed cū uideas, eos, qui aut ſtudio, aut opinione ducātur, in eo perſequendo, atque adipiſcendo, dolore non frangi: debes exiſtimare aut non eſſe malum dolorem, aut, etiam ſi, quidquid aſperum, alienumq́; à natura ſit, id appellari placeat malum, tantulum tamen eſſe, ut à uirtute ita obruatur, ut nuſquam appareat. quæ meditare quæſo dies, & noctes: latius enim manabit hæc ratio, & aliquanto maiorem locum, quàm de uno dolore, occupabit, nam ſi omnia fugiendæ turpitudinis, adi

piſcendæq; honeſtatis cauſa faciemus, non modo ſtimulos doloris, ſed etiam fulmina fortunæ contẽnamus licebit, præſertim cum paratum ſit illud ex heſterna diſputatione perfugiũ. ut enim ſi cui nauiganti, quẽ prædones inſequantur, deus quis dixerit, eijce te de naui, præſto eſt qui excipiat, uel delphinus, ut Arionem Methymnæum; uel equi Pelopis illi Neptunij, qui per undas currus ſuſpenſos rapuiſſe dicuntur, excipient te, et, quò uelis, perferent, omnem omittat timorem: ſic urgentibus aſperis & odioſis doloribus, ſi tanti non ſint, ut ferendi ſint; quò ſit confugiendum, uides. Hæc fere hoc tempore putaui eſſe dicenda. ſed tu fortaſſe in ſententia permanes. A. Minime uero: meq; biduo duarum rerum, quas maxime timebam, ſpero liberatum metu. M. Cras ergo ad clepſydram: ſic enim duximus. ſed tibi hoc uideo non poſſe deberi. A. Ita prorſus. & illud quidem ante meridiem, hoc eodẽ tempore. M. Sic faciemus, tuiſq; optimis ſtudijs obſequemur.

M. TVLLII CICERONIS TVSCVLANARVM DISPVTATIONVM LIBER TERTIVS, DE AEGRITVDINE LENIENDA.

*Q*uidnam eſſe Brute cauſæ putem, cur cum conſtemus ex animo, & corpore, corporis curandi tuendiq; cauſa quæſita ſit ars, atque eius utilitas deorum immortalium inuentioni conſecrata; animi autem medicina nec tam deſiderata ſit antequã inuenta, nec tam culta poſteaquam cognita eſt, nec tam multis grata, & probata, pluribus etiam ſuſpecta & inuiſa? an quòd corporis grauitatem, & dolorem animo iudicamus, animi morbum corpore non ſentimus? ita fit, ut animus de ſe ipſe tum iudicet, cum id ipſum, quo iudicat, ægrotet. quòd ſi tales nos natura genuiſſet, ut eã ipſam intueri, & perſpicere, eademq; optima duce curſum uitæ conficere poſſemus: haud erat ſane, quod quiſquam rationem ac doctrinam requireret. nunc paruulos nobis dedit igniculos, quos celeriter malis moribus, opinionibusq; deprauatis ſic reſtinguimus, ut nuſquam naturæ lumen appareat: ſunt enim ingenijs noſtris ſemina innata uirtutum: quæ ſi adoleſcere liceret, ipſa nos ad beatam uitam natura perduceret. nunc autem, ſimul atque editi in lucem, & ſuſcepti ſumus, in omni continuo prauitate, & in ſum

ma opinionum peruerſitate uerſamur: ut pene cum lacte nutricis errorem ſuxiſſe uideamur. cum uero parẽtibus redditi, id eſt magiſtris traditi ſumus, tum ita uarijs imbuimur erroribus, ut uanitati ueritas, & opinioni confirmatæ natura ipſa cedat. accedunt etiam poetæ: qui cum magnam ſpeciem doctrinæ, ſapientiæq; præſe tulerunt, audiuntur, leguntur, ediſcuntur, & inhæreſcunt penitus in mentibus. cum uero accedit eodem, quaſi maximus quidam magiſter, populus, atque omnis undique ad uitia conſentiens multitudo, tum plane inficimur opinionum prauitate, à naturaq; ipſa deſciſcimus: ut nobis optimam naturam inuidiſſe uideantur, qui nihil melius homini, nihil magis expetendum, nihil præſtantius honoribus, imperijs, populari gloria iudicauerunt. ad quam fertur optimus quiſque; ueramq; illam honeſtatem expetens, quam unam natura maxime inquirit, in ſumma inanitate uerſatur; conſectaturq; nullam eminentem effigiem uirtutis, ſed adumbratam imaginem gloriæ: eſt enim gloria, ſolida quædam res, & expreſſa, non adumbrata. ea eſt conſentiens laus bonorum, incorrupta uox bene iudicantium de excellẽte uirtute. ea uirtuti reſonat tanquam imago gloriæ. quæ quia recte factorum plerunque comes eſt, non eſt à bonis uiris repudianda. illa autem, quæ ſe eius imitatricem eſſe uult, temeraria, atque inconſiderata, & plerunque peccatorum uitiorumq; laudatrix, fama popularis, ſimulatione honeſtatis formam eius, pulchritudinemq; corrumpit. qua cæcitate homines, cum quædã præclara etiam cuperent, eaq; neſcirent nec ubi, nec qualia eſſent, funditus alij euerterunt ſuas ciuitates, alij

ipſi

ipſi occiderunt. atque hi quidem optima petentes, non tam uoluntate, quàm curſus errore fallũtur. quid? qui pecuniæ cupiditate, qui uoluptatum libidine feruntur, quorum ita perturbantur animi, ut non multum abſint ab inſania. quod inſipientibus omnibus contingit: his nulla ne eſt adhibenda curatio? utrum quòd minus noceant animi ægrotationes, quàm corporis, an quòd corpora curari poſsint, animorum nulla medicina ſit? at & morbi pernicioſiores, pluresq; ſunt animi, quàm corporis, hi enim ipſi odioſi ſunt, quòd ad animum pertinẽt, eumq; ſolicitant, animusq; æger, ut ait Ennius, *ſemper errat, neque pati, neque perpeti poteſt, cupere nunquã deſinit. quibus duobus morbis, (ut omittã alios) ægritudine, & cupiditate, qui tandem poſſunt in corpore eſſe grauiores? qui uero probari poteſt, ut ſibi mederi animus non poſſit, cum ipſe medicinam corporis animus inuenerit, cumq; ad corporum ſanationem multum ipſa corpora, et natura ualeant, nec omnes, qui ſe curari paſſi ſunt, continuo etiam conualeſcant, animi autem, qui ſe ſanari uoluerint, præceptisq; ſapientium paruerint, ſine ulla dubitatione ſanentur? eſt profectò animi medicina, philoſophia: cuius auxilium non, ut in corporis morbis, petendum eſt foris; omnibusq; opibus, uiribusq;, ut noſmetipſi nobis mederi poſſimus, elaborandũ eſt, quanquam de uniuerſa philoſophia, quantopere & expetenda, & colenda eſſet, ſatis, ut arbitror, dictum eſt in* Hortenſio. *de maximis autem rebus nihil ferè intermiſimus poſtea nec diſputare, nec ſcribere. his autem libris expoſita ſunt ea, quæ à nobis cum familiaribus noſtris in* Tuſculano *erant diſputata, ſed*

quoniam duobus ſuperioribus de morte, & de dolore dictum eſt, tertius dies diſputationis hoc tertium uolumen efficiet. ut enim in Academiam noſtram deſcendimus, inclinato iam in poſtmeridianum tempus die, popoſci eorum aliquem, qui aderant, cauſam diſſerendi. tum res acta ſic eſt. A. Videtur mihi cadere in ſapientem ægritudo. M. Num reliquæ quoque perturbationes animi, formidines, libidines, iracundiæ? hæc enim fere ſunt eiuſmodi: quæ Græci πάθη appellant, ego poteram morbos, & id uerbum eſſet è uerbo, ſed in conſuetudinem noſtram non caderet. nam miſereri, inuidere, geſtire, lætari, hæc omnia morbos Græci appellant, motus animi rationi non obtemperantes: nos autem hos eoſdem motus concitati animi recte, ut opinor, perturbationes dixerimus, morbos autem non ſatis uſitate: niſi quid aliud tibi uidetur. A. Mihi uero iſto modo. M. Hæccine igitur cadere in ſapientem putas? A. Prorſus exiſtimo. M. Næ iſta glorioſa ſapientia non magno æſtimanda eſt, ſiquidem non multum differt ab inſania. A. Quid? tibi omnis ne animi commotio uidetur inſania? M. Non mihi quidem ſoli: ſed id, quod admirari ſæpe ſoleo, maioribus quoque noſtris hoc ita uiſum intelligo multis ſæculis ante Socratem: à quo hæc omnis, quæ eſt de uita, & moribus, philoſophia manauit. A. Quonam tandem modo? M. Quia nomen inſaniæ ſignificat mentis ægrotationem, & morbum, id eſt inſanitatem, & ægritudinem animi, quàm appellarunt inſaniam. omnes autem perturbationes animi, morbos philoſophi appellant, negantq; ſtultum quẽquam his morbis uacare: qui autem in morbo ſunt ſani

non

non ſunt: & omnium inſipiētium animi in morbo ſunt, omnes inſipientes igitur inſaniunt: ſanitatem enim animorum, poſitam in tranquillitate quadam, conſtantiáq; cenſebant. his rebus mentem uacuam appellarunt inſaniam, propterea quòd in perturbato animo, ſicut in corpore, ſanitas eſſe non poſſit. nec minus illud acute, quòd animi affectionem lumine mentis carentem nominauerunt amentiam, eandemq; dementiam. ex quo intelligē dum eſt, eos, qui hæc rebus nomina poſuerunt, ſenſiſſe hoc idem, quod à Socrate acceptum diligenter Stoici retinuerunt, omnes inſipientes eſſe non ſanos. qui enim animus eſt in aliquo morbo, (morbos autem hos perturbatos motus, ut modo dixi, philoſophi appellant) non magis eſt ſanus, quàm id corpus, quod in morbo eſt. ita fit: ut ſapientia ſanitas ſit animi, inſipientia autem quaſi inſanitas quædam, quæ eſt inſania, eademq; demētia, multoq; melius hæc notata ſunt uerbis latinis, quàm græcis. quod alijs quoque multis locis reperietur. ſed id alias. nunc, quod inſtat. Totum igitur id, quod quærimus, quid et quale ſit, uerbi uis ipſa declarat: eos enim ſanos intelligi neceſſe eſt, quorum mens motu, quaſi morbo, perturbata nullo ſit. qui contra affecti ſunt, hos inſanos appellari neceſſe eſt. itaque nihil melius, quàm quod eſt in conſuetudine ſermonis latini, cum exiſſe è poteſtate dicimus eos, qui effrænati feruntur aut libidine, aut iracundia: quanquã ipſa iracundia libidinis eſt pars: ſic enim diffinitur iracundia, ulciſcendi libido. qui igitur exiſſe ex poteſtate dicuntur; iccirco dicuntur, quia non ſunt in poteſtate mentis, cui regnum totius animi à natura tributum eſt. Græci autem μανίαν unde appellent,

non facile dixerim. eam tamen ipſam diſtinguimus nos
melius, quàm illi: hanc enim inſaniam, quæ iuncta ſtul
titiæ patet latius, à furore diſiungimus. Græci uolunt il
li quidem, ſed parum ualent uerbo: quem nos furorem,
μελαγχολίαν illi uocant: quaſi uero atra bili ſolũ mens,
ac non ſæpe uel iracundia grauiore, uel timore, uel do-
lore moueatur. quo genere Athamantem, Alcmæonem,
Aiacem, Oreſtem furere dicimus. qui ita ſit affectus,
eum dominum eſſe rerum ſuarum uetant duodecim ta-
bulæ. itaque non eſt ſcriptum, ſi inſanus, ſed ſi furioſus
eſſe incipit: ſtultitiam enim cenſuerunt, id eſt incon-
ſtantiam ſanitate uacantem, poſſe tamen tueri mediocri
tatem officiorum, & uitæ communem cultum, atque uſi
tatum: furorem autem eſſe rati ſunt mentis ad omnia
cæcitatem. quod cum maius eſſe uideatur, quàm inſa-
nia; tamen eiuſmodi eſt, ut furor in ſapientem cadere
poſſit, non poſſit inſania. ſed hæc alia quæſtio eſt. nos ad
propoſitum reuertamur. Cadere opinor in ſapientem æ-
gritudinem tibi dixiſti uideri. A. Ego uero ita exiſtimo.
M. Humanum id quidem, quòd ita exiſtimas: non enim
ſilice nati ſumus: ſed eſt naturale in animis tenerũ quid
dam, atque molle, quod ægritudine, quaſi tempeſtate
quatiatur. nec abſurde Crantor ille, qui in noſtra Aca-
» demia uel in primis fuit nobilis, Minime, inquit, aſſen-
» tior ijs, qui iſtam neſcio quam indolentiam magnopere
» laudant: quæ nec poteſt ulla eſſe, nec debet. ne ægro-
» tus ſim, inquit: ſed ſi fuerim, ſenſus adſit, ſiue ſece-
» tur quid, ſiue auellatur à corpore. nam iſtuc nihil do
» lere, non ſine magna mercede contingit, immani-
» tatis in animo, ſtuporis in corpore. Sed uideamus, ne
hæc

hæc oratio ſit hominum aſſentantium noſtræ imbecilli-tati, & indulgentium mollitudini. nos autem audeamus non ſolum ramos amputare miſeriarum, ſed omnes radicum fibras euellere: tamen aliquid relinquetur fortaſſe: ita ſunt ſtirpes altæ ſtultitiæ. ſed relinquetur id ſolum, quod eſt neceſſarium. illud quidem ſic habeto, niſi ſanatus animus ſit, quod ſine philoſophia fieri non poteſt, finem miſeriarum nullum fore. quamobrem, quoniam cœpimus, tradamus nos ei curandos. ſanabimur, ſi uolemus. & progrediar quidem longius: non enim de ægritudine ſolum, quanquam id quidem primum; ſed de omni animi, ut ego poſui, perturbatione; morbo, ut Græci uolunt, explicabo. & primo, ſi placet, Stoicorum more agamus; qui breuiter aſtringere ſolent argumenta: deinde noſtro inſtituto uagabimur. Qui fortis eſt, idem eſt fidens: quoniam confidens mala conſuetudine loquendi in uitio ponitur, ductum uerbum à confidendo, quod laudis eſt. qui autem eſt fidens, is profecto non extimeſcit: diſcrepat enim à timendo, confidere. atque in quẽ cadit ægritudo, in eundem timor: quarum enim rerum præſentia ſumus in ægritudine, eaſdẽ impendentes, et uenientes timemus. ita fit, ut fortitudini ægritudo repugnet. ueriſimile eſt igitur, in quem cadit ægritudo, in eundem cadere timorem, & infractionem quandam animi, & demiſſionem. in quemq; ea cadunt, in eundem cadit ut ſeruiat, ut uictum quandoque ſe eſſe fateatur. quæ qui recipit, recipiat idem neceſſe eſt timiditatem, & ignauiam. nõ cadunt autem hæc in uirum fortem: igitur ne ægritudo quidẽ. at nemo ſapiens, niſi fortis: non cadet ergo in

ſapientem ægritudo. præterea neceſſe eſt, qui fortis ſit, eundem eſſe magni animi; qui magni animi, inuictũ; qui inuictus, eum humanas res deſpicere, atque infra ſe poſitas arbitrari. deſpicere autem nemo poteſt eas res, propter quas ægritudine affici poteſt. ex quo efficitur, fortem uirum ægritudine nunquam affici. omnes autem ſapientes fortes. non cadit igitur in ſapientem ægritudo. & quemadmodum oculus conturbatus non eſt probe affectus ad ſuum munus fungendum; & reliquæ partes, totum ue corpus, à ſtatu cum eſt motum, deeſt officio ſuo, & muneri: ſic conturbatus animus non eſt aptus ad exequendum munus ſuum. munus autem animi eſt, ratione bene uti; & ſapientis animus ita ſemper affectus eſt, ut ratione optime utatur: nunquam eſt igitur perturbatus. at ægritudo perturbatio eſt animi: ſemper igitur ea ſapiens uacabit. ueriſimile etiam illud eſt, qui ſit temperans, quem Græci *σώφρονα appellant, eamq; uirtutem σωφροσύνην uocant, quam ſoleo equidem tum temperantiam, tum moderationem appellare, nonnunquam etiam modeſtiam. ſed haud ſcio, an recte ea uirtus frugalitas appellari poſſit. quod anguſtius apud* Græcos *ualet: qui frugi homines χρησίμους appellant, id eſt tantummodo utiles. at illud latius: eſt enim omnis abſtinentia, omnis innocentia, quæ apud* Græcos *uſitatum nomen nullum habet, ſed habere poteſt ἀβλάβειαν: nam eſt innocentia affectio talis animi, quæ noceat nemini. reliquas etiam uirtutes frugalitas continet. quæ niſi tanta eſſet, & ſi iis anguſtiis, quibus plerique putant, teneretur, nunquam eſſet* Piſonis *cognomen tantopere laudatum. ſed quia nec*

qui

qui propter metum præſidium reliquit, quod eſt ignauiæ; nec qui propter auaritiam clam depoſitũ non reddidit, quod eſt iniuſtitiæ; nec qui propter temeritatem male rem geſſit, quod eſt ſtultitiæ; frugi appellari ſolet; eo tres uirtutes, fortitudinem, iuſtitiam, prudentiã, frugalitas complexa eſt. etſi hoc quidem commune eſt uirtutum: omnes enim inter ſe nexæ, & coniugatæ ſunt. reliqua igitur, & quarta uirtus ut ſit ipſa frugalitas, neceſſe eſt: eius enim uidetur eſſe propriũ motus animi appetentis regere, & ſedare; ſemperq́; aduerſantẽ libidini, moderatam in omni re ſeruare conſtantiã. cui contrarium uitium nequitia dicitur. frugalitas, ut opinor, à fruge: qua nihil melius è terra oritur. nequitia ab eo (etſi hoc erit fortaſſe durius: ſed tentemus, & luſiſſe putemur, ſi nil ſit) ab eo, quod nequidquam eſt in tali homine: ex quo idem nihili dicitur. qui ſit frugi igitur, uel, ſi mauis, moderatus, & tẽperans, eũ neceſſe eſt eſſe conſtantem; qui autẽ conſtans, quietũ; qui quietus, perturbatione omni uacuũ; ergo etiã ægritudine. & ſunt illa ſapientis: aberit igitur à ſapiente ægritudo. itaque non inſcite Heracleotes Dionyſius *ad ea diſputat, quæ apud* Homerũ Achilles *queritur, hoc, ut opinor, modo,*

Corq́; *meum penitus turgeſcit triſtibus iris,*
Cum *decore, atque omni me orbatum laude recordor.*

num manus affecta recte eſt, cum in tumore eſt? aut num aliquod quoppiam membrum tumidum, ac turgidum non uitioſe ſe habet? ſic igitur inflatus, & tumens animus in uitio eſt. ſapientis autem animus ſemper uacat uitio, nunquam turgeſcit, nunquam tumet. at iratus animus eiuſmodi eſt: nunquam igitur ſapiens

iraſcitur:

iraſcitur: nam ſi iraſcitur, etiam concupiſcit: proprium eſt enim irati, cupere, à quo læſus uideatur, ei quammaximum dolorem inurere. qui autem id concupierit, cum neceſſe eſt, ſi id cõſecutus ſit, magnopere lætari. ex quo fit, ut alieno malo gaudeat. quod quoniam non cadit in ſapientem, ne ut iraſcatur quidem cadit. ſi autem caderet in ſapientem ægritudo, caderet etiam iracũdia. qua quoniam uacat, ægritudine etiam uacabit. etenim ſi ſapiens in ægritudinem incidere poſſet, poſſet etiã in miſericordiam, poſſet in inuidentiã: nõ dixi in inuidiã, quæ tum eſt, cum inuidetur: ab inuidendo autem inuidentia recte dici poteſt, ut effugiamus ambiguum nomen inuidiæ: quod uerbum ductum eſt à nimis intuendo fortunam alterius, ut eſt in Menalippo,

Florem quiſnam liberum inuidit meum?

male latine uidetur. ſed præclare Actius: *ut enim uidere, ſic inuidere florem rectius, quàm flori dicitur. nos conſuetudine prohibemur: poeta ius ſuum tenuit, & dixit audacius. Cadit igitur in eundem, & miſereri & inuidere. nam qui dolet rebus alicuius aduerſis, idem alicuius etiam ſecundis dolet: ut* Theophraſtus *interitum deplorans* Calliſthenis *ſodalis ſui, rebus* Alexandri *proſperis angitur: itaque dicit* Calliſthenem *incidiſſe in hominem ſumma potentia, ſummaq; fortuna, ſed ignarum quemadmodum rebus ſecundis uti conueniret. atqui quemadmodum miſericordia ægritudo eſt ex alterius rebus aduerſis, ſic inuidẽtia ægritudo eſt ex alterius rebus ſecundis. in quem igitur cadit miſereri, in eundem etiam inuidere. non cadit autem inuidere in ſapientẽ: ergo ne miſereri quidẽ. quòd ſi hoc*

ægre

ægre ferre ſapiens ſoleret, miſereri etiam ſoleret. abeſt ergo à ſapiente ægritudo. hæc ſic dicuntur à Stoicis, concluduntur'q; contortius. ſed latius aliquanto dicenda ſunt, & diffuſius. ſententijs tamen utendũ eſt eorũ potiſſimum, qui maxime forti, &, ut ita dicam, uirili utuntur ratione, atque ſententia. nam Peripatetici familiares noſtri, quibus nihil eſt uberius, nihil eruditius, nihil grauius, mediocritatem uel perturbationum, uel morborum animi mihi non ſane probant: omne enim malum, etiam mediocre, magnum eſt: nos autem id agimus, ut id in ſapiente nullum ſit omnino. nam ut corpus, etiam ſi mediocriter ægrum eſt, ſanum non eſt: ſic, ſi in animo eſt iſta mediocritas, caret ſanitate. itaque præclare noſtri, ut alia multa, moleſtiam, ſolicitudinem, angorem propter ſimilitudinem corporum ægrorum ægritudinem nominauerunt. hoc propemodum uerbo Græci omnem animi perturbationem appellant: uocant enim πάθος, id eſt morbum, quicunque eſt motus in animo turbidus. nos melius: ægris enim corporibus ſimillima eſt animi ægritudo. at nõ ſimilis ægrotationis eſt libido, non immoderata lætitia, quæ eſt uoluptas animi elata, & geſtiens. ipſe etiã metus non eſt morbi admodum ſimilis, quanquam ægritudini eſt finitimus: ſed proprie, ut ægrotatio in corpore, ſic ægritudo in animo nomen habet non ſeiunctũ à dolore. doloris igitur huius origo nobis explicãda eſt, id eſt cauſa efficiens ægritudinem in animo, tãquam ægrotationẽ in corpore. nã ut medici, cauſa morbi inuenta, curationem eſſe inuentam putant, ſic nos, cauſa ægritudinis reperta, medendi facultatem reperiemus.

eſt

eſt igitur cauſa omnis in opinione, nec uero ægritudinis ſolum, ſed etiã reliquarum omnium perturbationũ: quæ ſunt genere quatuor, partibus plures. nam cum omnis perturbatio ſit animi motus uel rationis expers, uel rationem aſpernãs, uel rationi nõ obediens; isq; motus aut boni, aut mali opinione citetur: bifariam quatuor perturbationes æqualiter diſtributæ ſunt. nã duæ ſunt ex opinione boni: quarum altera, uoluptas geſtiẽs, id eſt præter modũ elata lætitia opinione præſentis magni alicuius boni; altera uel cupiditas recte, uel libido dici poteſt: quæ eſt immoderata appetitio opinati magni boni rationi non obtemperans. ergo hæc duo genera, uoluptas geſtiens, & libido, bonorum opinione turbantur, ut duo reliqua, metus & ægritudo, malorum. nam & metus opinio magni mali impendentis: & ægritudo eſt opinio magni mali præſentis: & quidem recens opinio talis mali, ut in eo rectum uideatur eſſe angi: id autem eſt, ut is, qui doleat, oportere opinetur ſe dolere. his autem perturbationibus, quas in uita hominum ſtultitia quaſi quaſdam immittit furias, atque incitat, omnibus uiribus, atque opibus repugnandum eſt, ſi uolumus hoc, quod datum eſt uitæ, tranquille, placideq; traducere. ſed ceteras alias: nunc ægritudinem, ſi poſſumus, depellamus: id enim ſit propoſitum: quando quidem eam tu uideri tibi in ſapientem cadere dixiſti. quod ego nullo modo exiſtimo: tetra enim res eſt, miſera, deteſtabilis, omni contẽtione uelis, ut ita dicam, remisq; fugienda. qualis enim tibi ille uidetur Tantalo *prognatus,* Pelope *natus, qui quondam à ſocero* Oenomao Rege Hippodamiam *raptis nactus nuptijs,*

nuptijs. Iouis iſte quidem pronepos. tam ne ergò abiectus, tamq; fractus?

Nolite (inquit) hoſpites adire ad me: ilico iſtic,
Ne contagio mea bonis, umbra ue obſit:
Tanta uis ſceleris in corpore hæret.

Tute Thyeſta damnabis, orbabisq; luce propter uim ſceleris alieni? quid illum filium ſolis non ne patris ipſius luce indignum putas?

Refugere oculi: corpus macie extabuit:
Lacrymæ peredere humore exangueis genas:
Situ nidoris barba pedore horrida,
Atque intonſa infuſcat pectus illuuie ſcabrum.

hæc mala ò ſtultiſſime Aeeta ipſe tibi addidiſti. non inerant in ijs, quæ tibi caſus inuexerat. & quidé inueterato malo, cũ tumor animi reſediſſet. eſt autem ægritudo, ut docebo, in opinione mali recentis. ſed mœres uidelicet regni deſiderio, nõ filiæ: illá enim òderas, et iure fortaſſe, regno non æquo animo carebas. eſt auté impudens luctus mœrore ſe conficientis, quòd imperare non liceat liberis. Dionyſius quidem tyrannus Syracuſis expulſus Corinthi pueros docebat, uſque eo imperio carere non poterat. Tarquinio uero quid impudentius, qui bellum gereret cum ijs, qui eius non tulerant ſuperbiá? is cum reſtitui in regnum nec Veientium, nec Latinorum armis potuiſſet, Cumas ſe contuliſſe dicitur, inq; ea urbe ſenio, & ægritudine eſſe confectus. hoc tu igitur cenſes ſapiéti accidere poſſe, ut ægritudine opprimatur, id eſt miſeria? nam cum omnis perturbatio miſeria eſt, tũ carnificina eſt ægritudo. habet ardorem libido, leuitatem lætitia geſtiens, humilitatem metus: ſed ægritudo maiora

do maiora quædam, tabem, cruciatum, afflictionem, fœditatem: lacerat, exeſt animum, planeq; conficit. hanc niſi exuimus ſic, ut abijciamus; miſeria carere non poſſumus. at hoc quidem perſpicuum eſt, tũ ægritudinem exiſtere, cum quid ita uiſum ſit, ut magnum quoddam malum adeſſe, & urgere uideatur. Epicuro autem placet opinionem mali ægritudinẽ eſſe natura, ut quicũq; ĩntueatur in aliquod maius malũ, ſi id ſibi accidiſſe opinetur, ſit cõtinuo in ægritudine. Cyrenaici non omni malo ægritudinem effici cenſent, ſed inſperato, nec opinato malo. eſt id quidem non mediocre ad ægritudinem augendam: uidentur enim omnia repentina grauiora. ex hoc & illa iure laudantur:

Ego, cum genui, tum moriturum ſciui, & ei rei ſuſtuli.
Præterea ad Troiam cũ miſi ad defendendã Græciam,
Scibã me in mortiferum bellum, non in epulas mittere.

hæc igitur præmeditatio futurorum malorum lenit eorum aduentũ, quæ uenientia longe ante uideris. itaque apud Euripidem à Theſeo dicta laudantur: licet enim, ut ſæpe facimus, in latinum illa conuertere.

Nam, qui hæc audita à docto meminiſſem uiro,
Futuras mecum commentabar miſerias:
Aut mortem acerbam, aut exilij mœſtam fugam,
Aut ſemper aliquam molem meditabar mali:
Vt, ſi qua inuecta diritas caſu foret,
Ne me imparatum cura laceraret repens.

quod autem Theſeus à docto uiro ſe audiſſe dicit, id de ſe ipſo loquitur Euripides: fuerat enim auditor Anaxagoræ: quem ferunt nunciata morte filij dixiſſe, ſciebam me genuiſſe mortalem, quæ uox declarat ijs

eſſe

eſſe hæc acerba, à quibus non fuerint cogitata. ergo id quidem non eſt dubium, quin omnia, quæ mala putantur, ſint improuiſa grauiora. itaque quanquã non hæc una res efficit maximam ægritudinem: tamen, quoniam multum poteſt prouiſio animi, & præparatio ad minuẽdum dolorem, ſint ſemper omnia homini humana meditata. & nimirum hæc eſt illa præſtans, & diuina ſapiẽtia; perceptas penitus, & pertractatas humanas res habere; nihil admirari, cũ acciderit, nihil, antequam euenerit, non euenire poſſe arbitrari.

Quamobrem omnes, cum ſecundæ res ſunt maxime, tũ maxime

Meditari ſecum oportet, quo pacto aduerſam ærumnam ferant:

Pericla, damna, exilia peregre rediens ſemper cogitet,

Aut filij peccatum, aut uxoris mortem, aut morbũ filiæ:

Communia eſſe hæc, fieri poſſe: ut ne quid animo ſit nouum:

Quidquid præter ſpem eueniat, omne id deputare eſſe in lucro.

ergo hoc Terentius à philoſophia ſumptum cum tam cõmode dixerit, nos, è quorum fontibus id hauſtum eſt, nõ & dicemus hoc melius, & conſtãtius ſentiemus? hic eſt enim ille uultus ſemper idem, quem dicitur Xantippe prædicare ſolita in uiro ſuo fuiſſe Socrate; eodem uultu ſemper ſe uidiſſe exeuntem illum domo & reuertentem. nec uero ea frons erat, quæ M. Craſſi illius ueteris, quẽ ſemel ait in omni uita riſiſſe Lucillius; ſed tranquilla, & ſerena: ſic enim accepimus. iure autem erat ſemper idem uultus, cum mentis, à qua is fingitur, nulla fieret

 mutatio.

mutatio. quare accipio equidem à Cyrenaicis hæc arma contra caſus, & euentus, quibus eorum aduenientes impetus diuturna præmeditatione frangantur: ſimulq́; iudico, malum illud opinionis eſſe, non naturæ: ſi enim in re eſſent, cur fierent prouiſa leuiora? ſed eſt, iiſdem de rebus quod dici poſſit ſubtilius, ſi prius Epicuri ſententiam uiderimus; qui cenſet neceſſe eſſe omneis in ægritudine eſſe, qui ſe in malis eſſe arbitrentur, ſiue illa ante prouiſa, & expectata ſunt, ſiue inueterauerint: nam neque uetuſtate minui mala, nec fieri præmeditata leuiora: ſtultamq́; etiam eſſe meditationem futuri mali, aut fortaſſe ne futuri quidem: ſatis eſſe odioſum malum omne, cum ueniſſet: qui autem ſemper cogitauiſſet, accidere poſſe aliquid aduerſi, ei fieri illud ſempiternum malum: ſi uero ne futurum quidem ſit, fruſtra ſuſcipi miſeriam uoluntariam: ita ſemper angi, aut accipiendo, aut cogitando malo. leuationem autem ægritudinis in duabus rebus ponit, auocatione à cogitanda moleſtia, & reuocatione ad contemplandas uoluptates: parere enim cenſet animum rationi poſſe, &, quò illa ducat, ſequi. uetat igitur ratio intueri moleſtias: abſtrahit ab acerbis cogitationibus hebetem aciem ad miſerias contemplandas: à quibus cum cecinit receptui, impellit rurſum, & incitat ad conſpiciendas, totaq́; mente contrectandas uarias uoluptates, quibus ille & præteritarum memoria, & ſpe conſequentium ſapientis uitam refertam putat. Hæc noſtro more nos diximus, Epicurei dicunt ſuo. ſed, quæ dicant, uideamus; quo modo, negligamus. Principio male reprehendunt præmeditationem rerum futurarum:

turarum: nihil eſt enim, quod tam obtundat, eleuetq́; ægritudinem, quàm perpetua in omni uita cogitatio, nihil eſſe quod accidere non poſſit; quàm meditatio conditionis humanæ, quàm uitæ lex, commentatioq́; parendi: quæ non hoc affert, ut ſemper mœreamus, ſed ut nunquam: neque enim qui rerum naturam, qui uitæ uarietatem, qui imbecillitatem generis humani cogitat, mœret cum hæc cogitat, ſed tum uel maxime ſapientiæ fungitur munere: utrunq; enim conſequitur, ut & conſiderandis rebus humanis proprio philoſophiæ fruatur officio, & aduerſis caſibus triplici conſolatione ſanetur: primum, ꝙ poſſe accidere diu cogitauerit; quæ cogitatio una maxime moleſtias omnes extenuat, & diluit: deinde, ꝙ humana ferenda intelligit: poſtremo, ꝙ uidet nullum malum eſſe niſi culpã; culpã autẽ nullam eſſe, cum id, quod ab homine non potuerit præſtari, euenerit. nam reuocatio illa quam affert, cum à contuendis nos malis auocat, nulla eſt: non eſt enim in noſtra poteſtate, fodicantibus ijs rebus, quas malas eſſe opinemur, diſſimulatio, uel obliuio. lacerant, uexant, ſtimulos admouent, ignes adhibent, reſpirare non ſinunt: & tu obliuiſci iubes, quod contra naturam eſt: quod à natura datum eſt; auxilium extorques inueterati doloris? eſt enim tarda illa quidem medicina: ſed tamen magna, quam affert longinquitas, & dies. iubes me bona cogitare, obliuiſci malorum. diceres aliquid, & magno quidem philoſopho dignum, ſi ea bona ſentires eſſe, quæ eſſent homine digniſſima. Pythagoras mihi ſic diceret, aut Socrates, aut Plato: quid iaces? aut quid mœres?

aut cur ſuccūbis, cedisq́; fortunæ? quæ ut peruellere te forſitan potuerit, & pungere, non potuerit certe uires frangere. magna uis eſt in uirtutibus. eas excita, ſi forte dormiunt. iam tibi aderit princeps fortitudo; quæ te animo tanto eſſe coget, ut omnia, quæ poſſint homini euenire, contemnas, & pro nihilo putes. aderit temperantia; quæ eſt eadem moderatio, à me quidem paulo ante appellata frugalitas, quæ te turpiter, & nequiter facere nihil patiatur. quid eſt autem nequius, aut turpius effœminato uiro? ne iuſtitia quidem ſinet iſta facere: cui minimū eſſe uidetur in hac cauſa loci. quæ tamen ita dicet, dupliciter eſſe te iniuſtum; cum & alienum appetas, qui mortalis natus, conditionem poſtules immortalium; & grauiter feras te, quod utendum acceperis, reddidiſſe. prudentiæ uero quid reſpondebis dicenti uirtute ſe eſſe cōtentam, quo modo ad bene uiuendum, ſic & ad beate? quæ ſi extrinſecus religata pendeat, & non oriatur ex ſe, & rurſus ad ſe reuertatur, & omnia ſua complexa nihil quærat aliunde; non intelligo, cur aut uerbis tam uehementer ornāda, aut re tantopere expetenda uideatur. ad hæc bona me ſi reuocas Epicure, pareo, ſequor, utor te ipſo duce, obliuiſcor etiam malorum, ut iubes; eoq́; facilius, quòd ea ne in malis quidem ponenda cenſeo. ſed traducis cogitationes meas ad uoluptates: quas? corporis credo, aut quæ propter corpus uel recordatione, uel ſpe cogitentur. nunquid eſt aliud? recte ne interpretor ſententiam tuam? ſolent enim iſti negare nos intelligere, quid dicat Epicurus. hoc dicit, & hoc ille Græculus me audiēte Athenis ſenex Zeno, iſtorū acutiſſimus,

contendere,

contendere, & magna uoce dicere ſolebat, eum eſſe beatum, qui præſentibus uoluptatibus frueretur, conſideretq́; ſe fruiturum aut in omni, aut in magna parte uitæ, dolore non interueniente; aut, ſi interueniret, ſi ſummus foret, futurum breuem; ſi productior, plus habiturum iucundi, quàm mali: hæc cogitantem fore beatum, præſertim ſi & ante perceptis bonis contentus eſſet, nec deos extimeſceret. Habes formam Epicuri uitæ beatæ, uerbis Zenonis expreſſam, nihil ut poſſit negari. quid ergo? huius ne uitæ propoſitio, & cogitatio aut Thyeſtem leuare poterit, aut Aeetam, de quo paulo ante dixi, aut Telamonem pulſum patria exulantem atque egentem? in quo hæc admiratio fiebat:

Hiccine Telamon ille eſt, modo quem gloria ad cœlum extulit,
Quem ſpectabant, cuius ob os Graij ora obuertebant ſua?

quòd ſi cui, ut ait idem, ſimul animus cum re concidit, à grauibus illis antiquis philoſophis petenda medicina eſt, non ab his uoluptarijs. quam enim iſti bonorũ copiam dicunt? fac ſane ſummum bonum eſſe non dolere. quanquam id non uocatur uoluptas. ſed non neceſſe eſt nunc omnia. id ne eſt, quò traducti luctum leuemus? ſit ſane ſummum malum dolere: in eo igitur qui non eſt, ſi malo careat, continuo ne fruitur ſummo bono? quid tergiuerſamur Epicure, nec fatemur eam nos dicere uoluptatem, quam tu idem, cum os perfricuiſti, ſoles dicere? ſunt hæc tua uerba, nec ne? in eo quidem libro, qui continet omnem diſciplinam tuam (fungar enim iam interpretis munere, ne

» *quis me putet fingere) dicis hæc . Nec equidem habeo*
» *quod intelligam bonum illud , detrahens eas uolupta-*
» *tes, quæ ſapore percipiũtur; detrahens eas etiã, quæ au*
» *ditu, & cãtibus; detrahens eas etiã, quæ ex formis per*
» *cipiuntur oculis, ſuaues motiones, ſiue quæ aliæ uolu-*
» *ptates in toto homine gignuntur quolibet è ſenſu. Nec*
» *uero ita dici poteſt , mentis lætitiam ſolam eſſe in bo-*
» *nis : lætantem enim mentem ita noui ſpe eorũ omnium*
» *quæ ſupra dixi fore , ut natura ijs potiens dolore care-*
at . atque hæc quidem his uerbis , quiuis ut intelligat
quam uoluptatem norit Epicurus . deinde paulo infra.
» *Sæpe quæſiui (inquit) ex ijs, qui appellantur ſapientes,*
» *quid haberent, quod in bonis relinquerent, ſi illa detra*
» *xiſſent, niſi ſi uellent uoces inanes fundere : nihil ab his*
» *potui cognoſcere: qui ſi uirtutes ebullire uolent, & ſa-*
» *pientias; nihil aliud dicent, niſi eam uiam, qua effician*
tur eæ uoluptates, quas ſupra dixi. Quæ ſequuntur, in
eadem ſententia ſunt : totusq; liber, qui eſt de ſummo
bono, refertus & ſententijs , & uerbis talibus eſt. ad
hanccine igitur uitam Telamonem illum reuocabis , ut
leues ægritudinem ? & ſi quem tuorum afflictum mœ-
rore uideris , huic acipenſerem potius , quàm aliquem
Socraticum libellum dabis ? αὐλῶν hortabere ut au-
diat uoces potius , quàm Platonis ? expones, quæ ſpe
ctet florida , & uaria? faſciculum ad nares admoue-
bis ? incendes odores ? & ſertis redimiri iubebis , &
roſa ? ſi uero aliquid etiam, tum planè luctum omnem
abſterſeris? hæc Epicuro confitenda ſunt , aut ea, quæ
modo expreſſa ad uerbum dixi, tollenda de libro, uel to-
tus liber potius abijciendus: eſt enim confertus uolupta
tibus

tibus. quærendum igitur, quemadmodũ ægritudine pri uemus eum, qui ita dicat:
-Pol mihi fortuna magi' nunc deſit, quàm genus:
Nãque regnum ſuppetebat mi: ut ſcias quanto è loco,
Quantis opibus, quibus de rebus lapſa fortuna occidat.
quid? huic calix mulſi impingendus eſt, ut plorare deſinat, aut aliquid eiuſmodi? ecce tibi ex altera parte ab eodem poeta:
Ex opibus ſummis opis egens Hector tuæ.
huic ſubuenire debemus: quærit enim auxilium.
Quid petam præſidi, aut exequar? quo ue nunc auxilio, aut fuga
Freta ſim? arce, & urbe orba ſũ: quò accedã? quò applicẽ?
Cui nec aræ patriæ domi ſtant; fractæ, & diſiectæ iacent:
Fana flamma deflagrata: toſti alti ſtant parietes
Deformati, atque abiete criſpa.
ſcis, quæ ſequantur: & illud in primis,
O' pater, ò patria, ò Priami domus,
Septum altiſono cardine templum:
Vidi ego te, aſtante ope barbarica,
Tectis cælatis, laqueatis,
Auro, ebore inſtructam regifice.
ò poetam egregium: quanquam ab his cantoribus Euphorionis contemnitur. ſentit omnia repentina, & inopinata eſſe grauiora. exaggeratis igitur regis opibus, quæ uidebantur ſempiternæ fore, quid adiungit?
Hæc omnia uidi inflammari,
Priamo ui uitam euitari,
Iouis aram ſanguine turpari.

præclarum carmen: eſt enim & rebus, & uerbis, & modis lugubre. eripiamus huic ægritudinem: quo modo? collocemus in culcitra plumea: pſaltriam adducamus: cedrum incendamus: demus ſcutellam dulciculæ potionis: aliquid prouideamus & cibi. hæc tandem bona ſunt, quibus ægritudines grauiſſimæ detrahantur? tu enim paulo ante ne intelligere te quidem alia bona dicebas. reuocari igitur oportere à mœrore ad cogitationem bonorum, conueniret mihi cum Epicuro, ſi, quid eſſet bonum, conueniret. dicet aliquis: quid? ergo tu Epicurum exiſtimas iſta uoluiſſe, aut libidinoſas eius fuiſſe ſententias? ego uero minime: uideo enim ab eo dici multa ſeuere, multa præclare. itaque, ut ſæpe dixi, de acumine eius agitur, non de moribus. quamuis ſpernat uoluptates eas, quas modo laudauit: ego tamen meminero, quod uideatur ei ſummum bonum: non enim uerbo ſolum poſuit uoluptatem, ſed explanauit
» quid diceret: ſaporem inquit, & corporum comple-
» xum, & ludos, atque cantus, & formas eas, quibus
» oculi iucunde moueantur. num fingo? num mentior? cupio refelli: quid enim laboro, niſi ut ueritas in omni quæſtione explicetur? at idem ait non creſcere uoluptatem dolore detracto, ſummamq; uoluptatem nihil dolere. paucis uerbis tria magna peccata: unum, quòd ſecum ipſe pugnat; modo enim, ne ſuſpicari quidē ſe quid quam bonum, niſi ſenſus quaſi titillarentur uoluptate: nunc autem, ſummam uoluptatem eſſe dolore carere. poteſt ne magis ſecum ipſe pugnare? alterum eſt peccatum, quòd, cum in natura tria ſint, unum gaudere, alterum dolere, tertium nec gaudere, nec dolere; hic putat

primum

primum, & tertium idem eſſe, nec diſtinguit à non dolendo uoluptatem. tertium peccatũ commune cum quibuſdam, quòd, cum uirtus maxime expetatur, eiusq́; adipiſcendæ cauſa philoſophia quæſita ſit, ille à uirtute ſummum bonum ſeparauit. at laudat, & ſæpe, uirtutem. & quidem C. Gracchus, *cũ largitiones maximas feciſſet, & effudiſſet ærariũ, uerbis tamen defendebat ærarium. quid uerba audiam, cum facta uideam?* Piſo *ille* Frugi *ſemper contra legem frumentariam dixerat. is lege lata conſularis ad frumentum accipiendum uenerat, animaduertit* Gracchus *in concione* Piſonem *ſtantem. quærit audiente populo* R. *qui ſibi conſtet, cũ ea lege frumentum petat, quam diſſuaſerat. nolim, inquit, mea bona* Gracche *tibi uiritim diuidere liceat: ſed ſi facias, partem petam. parũ ne declarauit uir grauis, & ſapiens, lege* Sempronia *patrimonium publicũ diſſipari? lege orationes* Gracchi: *patronum ærarij eſſe dices, negat* Epicurus *iucunde poſſe uiui, niſi cum uirtute uiuatur: negat ullã in ſapientem uim eſſe fortunæ: tenuem uictum antefert copioſo: negat ullũ eſſe tempus, quo ſapiens non beatus ſit. omnia philoſopho digna, ſed cum uoluptate pugnantia. non iſtam dicit uoluptatem. dicat quamlibet: nempe eam dicit, in qua uirtutis nulla pars inſit. age, ſi uoluptatẽ non intelligimus, ne dolorẽ quidem? nego igitur eius eſſe, qui dolore ſummum malum metiatur, mentionem facere uirtutis. & cõqueruntur quidam* Epicurei *uiri optimi (nam nullum genus eſt minus malitioſum) me ſtudioſe dicere contra* Epicurũ. *ita credo, de honore, aut de dignitate cõtendimus. mihi ſummum in animo bonũ uidetur, illi autem in corpore: mihi*

re: mihi in uirtute, illi in uoluptate. & illi pugnāt; & quidem uicinorum fidem implorant; multi autem ſunt, qui ſtatim conuolent: ego ſum is, qui dicam me non laborare, actū habiturū quod egerint. quid enim? de bello Punico agitur? de quo ipſo cū aliud M. Catoni, aliud L. Lentulo uideretur, nulla inter eos concertatio unquā fuit. hi nimis iracunde agunt, præſertim cum ab his nō ſane animoſe defendatur ſententia, pro qua nō in ſenatu, non in concione, nō apud exercitū, neque apud cenſores dicere audeant. ſed cū iſtis alias, & eo quidem animo, nullū ut certamen inſtituam, uerum dicentibus facile cedam. tantum admonebo: ſi maxime uerum ſit, ad corpus omnia referre ſapientem; ſiue, ut honeſtius dicā, nihil facere, niſi quod expediat; ſiue omnia referre ad utilitatem ſuam, quoniā hæc plauſibilia non ſunt, ut in ſinu gaudeant, glorioſe loqui deſinant. Cyrenaicorū reſtat ſententia: qui tum ægritudinem cenſent exiſtere, ſi nec opinato quid euenerit. eſt id quidem magnū, ut ſupra dixi: etiā Chryſippo ita uideri ſcio, quod prouiſum ante non ſit, id fieri uehementius, ſed nō ſunt in hoc omnia: quāquam hoſtium repens aduentus magis aliquāto cōturbat, quā expectatus: & maris ſubita tēpeſtas, quā ante prouiſa, terret nauigātes uehementius: & eiuſmodi ſunt pleraq;. ſed cū diligenter nec opinatorū naturā conſideres, nihil aliud reperias, niſi omnia ſubita uideri maiora, & quidem ob duas cauſas: primū, quòd, quāta ſint quæ accidunt, conſiderandi ſpatium nō datur: deinde cum uidetur præcaueri potuiſſe, ſi prouiſum eſſet; quaſi culpa contractum malum ægritudinem acriorem facit. quod ita eſſe dies declarat: quæ procedēs ita mitigat,

tigat, ut iiſdem malis manẽtibus nõ modo leniatur ægritudo, ſed in pleriſque tollatur. Carthaginẽſes multi Romæ ſeruierũt, Macedones rege Perſe capto. uidi etiã in Peloponeſo, cũ eſſem adoloſcens, quoſdã Corinthios. hi poterant omnes eadem illa de Andromacha deplorare,
Hæc omnia uidi.
ſed & iam decantauerant fortaſſe: eo enim erant uultu, oratione, omni reliquo motu, & ſtatu, ut eos Argiuos, aut Sicyonios diceres: magisq; me mouerant Corinthi ſubito aſpectæ parietinæ, quàm ipſos Corinthios, quorũ animis diuturna cogitatio callũ uetuſtatis obduxerat. legimus librũ Clitomachi, quẽ ille euerſa Carthagine miſit conſolandi cauſa ad captiuos ciues ſuos. in eo eſt diſputatio ſcripta Carneadis: quam ſe ait in cõmentarium retuliſſe. cum ita poſitum eſſet, uideri fore in ægritudine ſapientem patria capta: quæ Carneades contra dixerit, ſcripta ſunt. tanta igitur calamitatis præſentis adhibetur à philoſopho medicina, quanta inueteratæ ne deſideratur quidem. nec, ſi aliquot annis poſt idẽ ille liber captiuis miſſus eſſet, uulneribus mederetur, ſed cicatricibus: ſenſim enim & pedetentim progrediens extenuatur dolor: nõ quo ipſa res immutari ſoleat, aut poſſit: ſed id, quod ratio debuerat, uſus docet, minora eſſe ea, quæ ſint uiſa maiora. quid ergo opus eſt, dicet aliquis, ratione, aut omnino cõſolatione ulla, qua ſolemus uti, cum leuare dolorem mœrentiũ uolumus? hæc enim fere tum habemus in promptu, nihil oportere inopinatum uideri. atqui tolerabilius feret incommodum, qui cognouerit, neceſſe eſſe homini tale aliquid accidere. hæc enim oratio de ipſa ſumma mali nihil detrahit:
tantum

tantum modo affert, nihil eueniſſe, quod non opinandum fuiſſet. neque tamen genus id orationis in conſolando non ualet: ſed id haud ſciam an plurimum. ergo iſta nec opinata non habent tantam uim, ut ægritudo ex his omnis oriatur: feriunt enim fortaſſe grauius, nó id efficiunt, ut ea, quæ accidát, maiora uideantur. quia recentia ſunt, uidentur, non quia repentina. duplex eſt igitur ratio ueri reperiendi, non in ijs ſolum, quæ mala, ſed in ijs etiá, quæ bona uidentur. ná aut de ipſius rei natura, qualis, & quáta ſit, quærimus, ut de paupertate nonnunquá; cuius onus diſputádo leuamus, docentes, quá parua, & quàm pauca ſint, quæ natura deſideret: aut à diſputandi ſubtilitate orationem ad exépla traducimus. hic Socrates commemoratur, hic Diogenes, hic Cæcilianum illud,

Sæpe eſt etiam ſub palliolo ſordido ſapientia.

cum enim paupertatis una eademq; ſit uis, quidnam dici poteſt quáobrem C. Fabricio tolerabilis ea fuerit, alij negét ſe ferre poſſe? huic igitur alteri generi ſimilis eſt ea ratio conſolandi, quæ docet humana eſſe, quæ acciderint. non enim id ſolum continet ea diſputatio, ut cognitionem afferat generis humani; ſed ſignificat tolerabilia eſſe, quæ & tulerint, & ferát ceteri. de paupertate agitur: multi patientes pauperes cómemorantur. de cótemnendo honore: multi inhonorati proferuntur, & quidem propter id ipſum beatiores: eorumq;, qui priuatũ otiũ negotijs publicis antetulerunt, nominatim uita laudatur: nec ſiletur illud potentiſſimi regis Anapæſtũ, qui laudat ſenem, & fortunatũ eſſe dicit, quòd inglorius ſit atque ignobilis ad ſupremum diem peruenturus.

turus. ſimiliter cõmemorandis exemplis, orbitates quoque liberorum prædicantur; eorumq;, qui grauius ferunt, luctus, aliorum exemplis leniuntur. ſic perpeſſio ceterorum facit, ut ea, quæ acciderint, multo minora, quàm quanta ſint exiſtimata, uideantur. ita fit ſenſim cogitantibus, ut, quantum ſit ementita opinio, appareat. atque hoc idem & Telamon ille declarat,

- ego cum genui, moriturum ſciui:

& Theſeus,

Futuras mecum commentabar miſerias:

& Anaxagoras, ſciebam me genuiſſe mortalem: hi enim omnes diu cogitantes de rebus humanis, intellige bant eas nequaquã pro opinione uulgi eſſe extimeſcendas. & mihi quidem uidetur idem fere accidere ijs, qui ante meditantur, quòd ijs, quibus medetur dies: niſi quòd ratio quædã ſanat illos, hos ipſa natura, intellecto eo, quod remediũ illud continet, malum, quod opinatũ ſit eſſe maximum, nequaquam eſſe tantũ, ut uitam beatam poſſit euertere. hoc igitur efficitur, ut ex illo nec opinato plaga maior ſit, non, ut illi putant, ut, cum duobus pares caſus euenerint, is modo ægritudine afficiatur, cui ille nec opinatus caſus euenerit. itaque dicũtur nonnulli in mœrore, cum de hac communi omnium con ditione audiſſent, ea lege nos eſſe natos, ut nemo in perpetuum eſſe poſſet expers mali, grauius etiam tuliſſe. quocirca Carneades, ut uideo noſtrum ſcribere Antiochum, reprehendere Chryſippum ſolebat laudantem Euripideum carmen illud,

Mortalis nemo eſt, quem non attingat dolor,

Morbusq;. multi ſunt humandi liberi,

Rurſum creandi: morsq́; eſt finis omnibus,
Quæ generi humano angorem nequidquam afferunt.
Reddenda eſt terræ terra: tum uita omnibus
Metenda, ut fruges. ſic iubet neceſſitas.

negabat genus hoc orationis quidquam omnino ad leuandam ægritudinem pertinere: id enim ipſum dolendum eſſe dicebat, quòd in tam crudelem neceſſitatẽ incidiſſemus: nam illam quidem orationẽ ex commemoratione alienorum malorum ad maleuolos conſolandos eſſe accommodatam. mihi uero longe uidetur ſecus. nã & neceſſitas ferendæ conditionis humanæ quaſi cum deo pugnare cohibet, admonetq́; eſſe hominem; quæ cogitatio magnopere luctum leuat: & enumeratio exemplorum non, ut animum maleuolorum oblectet, affertur, ſed ut ille, qui mæret, ferendũ ſibi id cenſeat, quod uideat multos moderate, & tranquille tuliſſe: omnibus enim modis fulciẽdi ſunt, qui ruunt, nec cohærere poſſunt propter magnitudinẽ ægritudinis. ex quo ipſam ægritudinẽ λύπην Chryſippus, quaſi λύσιν, ideſt ſolutionẽ totius hominis, appellatam putat. quæ tota poterat euelli explicata, ut principio dixi, cauſa ægritudinis: eſt enim nulla alia, niſi opinio, et iudiciũ magni præſentis, atq; urgẽtis mali. itaq; & dolor corporis, cuius eſt morſus acerrimus, perfertur ſpe propoſita boni: et acta ætas honeſte, ac ſplẽdide tãtã affert cõſolationẽ, ut eos, qui ita uixerint, aut nõ attingat ægritudo, aut perleuiter pũgat animi dolor. ſed ad hãc opinionẽ mali cũ illa etiã opinio acceſſit, oportere, rectũ eſſe, ad officiũ pertinere, ferre illud ægre, quod acciderit; tũ deniq; efficitur illa grauis ægritudinis perturbatio. ex hac opiniõe ſunt

illa uaria & deteſtabilia genera lugẽdi, pedores, mulie bres lacerationes genarũ, pectoris, feminũ, capitis per cuſſiones. hinc ille Agamẽnõ Homericus, & idẽ Accia- Scindens dolore identidem intonſam comam. (nus, in quo facetum illud Bionis perinde ſtultiſſimum regem in luctu capillũ ſibi euellere, quaſi caluitio mœror leuaretur. ſed hæc omnia faciunt opinãtes ita fieri opor tere. itaque & Aeſchines in Demoſthenem inuehitur, quòd is ſeptimo die poſt filiæ mortem hoſtias immolaſſet. at quàm rhetorice? quàm copioſe? quas ſententias colligit? quæ uerba contorquet? ut licere quiduis rheto ri intelligas. quæ nemo probaret, niſi inſitum illud in animis haberemus, omneis bonos interitu ſuorum quã grauiſſime mœrere oportere. ex hoc euenit, ut in ani- mi doloribus alij ſolitudines captent, ut ait Homerus de Bellerophonte,

Qui miſer in campis mœrens errabat Aleis
Ipſe ſuum cor edens, hominum ueſtigia uitans.

& Niobe fingitur lapidea, propter æternum credo in lu ctu ſilentium. Hecubam autem putant propter animi acerbitatem quandam, & rabiem fingi in canẽ eſſe con uerſam. ſunt autem alij, quos in luctu cum ipſa ſolitudi ne loqui ſæpe delectat, ut illa apud Ennium nutrix.

Cupido cepit miſeram nunc me, proloqui
Cœlo atque terræ Medeæ miſerias.

hæc omnia recta, uera, debita putãtes, faciunt in dolo- re: maximeq; declaratur hoc quaſi officij iudicio fieri, quòd ſi qui forte, cum in luctu eſſe uellent, aliquid fece runt humanius, aut ſi hilarius locuti ſunt, reuocant ſe- rurſus ad mœſtitiam, peccatiq; ſe inſimulant, quòd

dolere

dolere intermiſerint. pueros uero matres, & magiſtri caſtigare etiam ſolent, nec uerbis ſolum, ſed etiam uerberibus, ſi quid in domeſtico luctu hilarius ab ijs factũ eſt, aut dictum: plorare cogunt. quid? ipſa remiſſio luctus cum eſt conſecuta, intellectumq; eſt nihil profici mœrendo, non ne declarat fuiſſe totum illud uoluntarium? quid ille Terentianus ipſe ſe puniẽs, id eſt ἑαυτὸν τιμωρούμενος?

Decreui tantiſper me minus iniuriæ
Chreme meo gnato facere, dum fiam miſer.

hic decernit, ut miſer ſit. num quis igitur quidquam decernit inuitus?

Malo quidem me quouis dignum deputem.

malo ſe dignũ deputat, niſi miſer ſit. uides ergo opinionis eſſe, nõ naturæ malũ. quid, quod res ipſa lugere prohibet? ut apud Homerũ quotidianæ neces, interitusq; multorũ ſedationẽ mœrẽdi afferũt apud quẽ ita dicitur:

Nanque nimis multos, atque omni luce carentes
Cernimus: ut nemo poſſit mœrore uacare.
Quo magis eſt æquum tumulis mandare peremptos
Firmo animo, & luctum lacrymis finire diurnis.

ergo in poteſtate eſt abijcere dolorem, cum uelis, tempori ſeruientẽ. an eſt ullũ tempus, quoniã quidẽ res in noſtra poteſtate eſt, cui nõ ponendæ curæ ægritudinis cauſa ſeruiamus? cõſtabat, eos, qui cõcidẽtẽ uulneribus Cn. Põpeiũ uidiſſent, cũ in illo ipſo acerbiſſimo miſerrimoq; ſpectaculo ſibi timerent, quòd ſe claſſe hoſtium circũfuſos uiderent, nihil tũ aliud egiſſe, niſi ut remiges hortarentur, & ut ſalutem, adipiſcerentur fuga; poſteaquã Tyrum ueniſſent, tum afflictari, lamentariq; cœpiſſe.

timor igitur ab iȷ́s ægritudinem potuit repellere, ratio ac ſapientia uera nõ poterit? quid eſt autem, quod plus ualeat ad ponendum dolorem, quàm cum eſt intellectum nihil profici, & fruſtra eſſe ſuſceptum? ſi igitur deponi poteſt, etiam nõ ſuſcipi poteſt. uoluntate igitur, & iudicio ſuſcipi ægritudiné confitendum eſt. idq́; indicatur eorum patientia, qui cũ multa ſint ſæpe perpeſſi, facilius ferunt quidquid accidit, obduruiſſeq́; ſeſe cõtra fortunam arbitrantur, ut ille apud Euripidem;

Si mihi nunc triſtis primum illuxiſſet dies,
Nec tam ærumnoſo nauigauiſſem ſalo,
Eſſet dolendi cauſa, ut iniecto equulei
Fræno repente tactu exagitantur nouo.
Sed iam ſubiectus miſeriȷ́s obtorpui.

defatigatio igitur miſeriarum ægritudines cum faciat leuiores, intelligi neceſſe eſt, non rem ipſam cauſam atque fontem eſſe mœroris. philoſophi ſummi, nec dum tamen ſapientiam conſecuti, non ne intelligunt in ſummo ſe malo eſſe? ſunt enim inſipientes; neque inſipientia ullum maius malũ eſt: neque tamen lugent. quid ita? quia huic generi malorum non affingitur illa opinio, rectum eſſe, & æquum, et ad officium pertinere, ægre ferre, quòd ſapiens non ſis. quod idem affingimus huic ægritudini: in qua luctus ineſt: quæ omnium maxima eſt. itaque Ariſtoteles ueteres philoſophos accuſans, qui exiſtimauiſſent philoſophiã ſuis ingeniȷ́s eſſe perfectã; ait eos aut ſtultiſſimos, aut glorioſiſſimos fuiſſe; ſed ſe uidere, quòd paucis annis magna acceſſio facta eſſet, breui tempore philoſophiam plane abſolutã fore. Theophraſtus autem moriẽs accuſaſſe naturam dicitur, quòd

ceruis, & cornicibus uitam diuturnã, quorum id nihil intereſſet; hominibus, quorum maxime interfuiſſet, tã exiguam uitam dediſſet: quorum ſi ætas potuiſſet eſſe longinquior, futurum fuiſſe, ut omnibus perfectis artibus, omni doctrina hominum uita erudiretur. querebatur igitur ſe tum, cum illa uidere cœpiſſet, extingui. quid? ex ceteris philoſophis non ne optimus, et grauiſſimus quiſque cõfitetur, multa ſe ignorare? et multa ſibi etiam atque etiam eſſe diſcenda? neque tamen, cum ſe in media ſtultitia, qua nihil eſt peius, hærere intelligãt, ægritudine premuntur: nulla enim admiſcetur opinio officioſi doloris. quid, qui non putant lugendum uiris? qualis fuit Q. Maximus efferens filium conſularem, qualis L. Paullus, duobus paucis diebus amiſſis filijs; qualis M. Cato, prætore deſignato, mortuo filio; quales reliqui, quos in Cõſolatione collegimus? quid hos aliud placauit, niſi quòd luctum, & mœrorem eſſe non putabant uiri? ergo id, quod alij rectum opinantes ægritudini ſe ſolent dedere, ij turpe putantes, ægritudinem repulerunt. ex quo intelligitur, non in natura, ſed in opinione eſſe ægritudinem. Cõtra dicuntur hæc. quis tam demens, ut ſua uoluntate mœreat? natura affert dolorem. cui quidem Crantor, inquiunt, ueſter cedendum putat: premit enim, atque inſtat, nec reſiſti poteſt. itaque Oileus ille apud Sophoclem, qui Telamonem antea de Aiacis morte conſolatus eſſet, is cum audiſſet de ſuo, fractus eſt. de cuius commutata mente ſic dicitur,

Nec uero tanta præditus ſapientia
Quiſquam eſt, qui aliorum ærumnam dictis alleuans,
Non idem, cum fortuna mutata impetum

Conuertat,

Conuertat, clade ut ſubita frangatur ſua,
Vt illa ad alios dicta & præcepta excidant.

hæc cum diſputant, hoc ſtudent efficere, naturæ obſiſti nullo modo poſſe. ij tamen fatentur grauiores ægritudines ſuſcipi, quàm natura cogat. quæ igitur amentia, ut nos quoque idem ab alijs requiramus? ſed plures ſunt cauſæ ſuſcipiendi doloris. primum illa opinio mali, quo uiſo atque perſuaſo ægritudo inſequitur neceſſario. deinde etiam gratum ſe mortuis facere, ſi grauiter eos lugeant, arbitrantur. accedit ſuperſtitio muliebris quædam: exiſtimant enim dijs immortalibus ſe facilius ſatisfacturos, ſi eorum plaga perculſi, afflictos ſe & ſtratos eſſe fateantur. ſed hæc inter ſe quàm repugnent, plerique non uident: laudant enim eos, qui æquo animo moriantur: qui alterius mortem æquo animo ferãt, eos putant uituperandos. quaſi fieri ullo modo poſſit, quod in amatorio ſermone dici ſolet, ut quiſquam plus alterum diligat, quàm ſe. præclarum illud eſt, &, ſi quæris, rectum quoque, & uerum, ut eos, qui nobis cariſſimi eſſe debeant, æque ac noſmet ipſos amemus: ut uero plus, fieri nullo pacto poteſt. ne optandum quidem eſt in amicitia, ut me ille plus, quàm ſe, ego illum plus, quàm me. perturbatio uitæ, ſi ita ſit, atque officiorum omnium conſequatur. ſed de hoc alias. nunc illud ſatis eſt, non attribuere ad amiſſionem amicorum miſeriam noſtram, ne illos plus, quàm ipſi uelint, ſi ſentiant, plus certe quàm noſmet ipſos diligamus. nam quod aiunt pleroſque conſolationibus nihil leuari, adiunguntq; conſolatores ipſos confiteri ſe miſeros, cum ad eos impetum ſuum fortuna conuerterit, utrunque

diſſoluitur: ſunt enim iſta non naturæ uitia, ſed culpæ. ſtultitiam autem accuſare quamuis copioſe licet. nam & qui non leuantur, ipſi alios ad miſeriam inuitant: & qui ſuos caſus aliter ferunt, atque ut alijs auctores ipſi fuerunt, non ſunt uitioſiores, quàm fere plerique, qui auari auaros, gloriæ cupidos glorioſi reprehendunt: eſt enim proprium ſtultitiæ aliorum uitia cernere, obliuiſci ſuorum. ſed nimirum hoc maximum eſt experimentum, cum cõſtet ægritudinem uetuſtate tolli, hanc uim non eſſe in die poſitam, ſed in cogitatione diuturna. nam etſi eadem res eſt, & idem eſt homo: qui poteſt quidquam de dolore mutari, ſi neque de eo, propter quod dolet, quidquam eſt mutatum, neque de eo, qui dolet? cogitatio igitur diuturna nihil eſſe in re mali, dolori medetur, non ipſa diuturnitas. hic mihi afferunt mediocritates, quæ ſi naturales ſunt, quid opus eſt conſolatione? natura enim ipſa terminabit modum. ſin opinabiles, opinio tota tollatur. ſatis dictum eſſe arbitror, ægritudinem eſſe opinionem mali præſentis; in qua opinione illud inſit, ut ægritudinem ſuſcipere oporteat. additur ad hanc diffinitionem à Zenone recte, ut illa opinio præſentis mali ſit recens. hoc autem uerbum ſic interpretatur, ut non tantum illud recens eſſe uelit, quod paulo ante acciderit; ſed quàm diu in illo opinato malo uis quædam inſit, & uigeat, & habeat quandam uiriditatem, tam diu appelletur recens: ut Artemiſia illa Mauſoli Cariæ regis uxor, quæ nobile illud Halicarnaſſi fecit ſepulcrum, quàm diu uixit, uixit in luctu, eodemq; etiam confecta contabuit. huic erat illa opinio quotidie recens: quæ tum denique non appel-

labatur recens, cum uetuſtate exaruit. hæc igitur officia ſunt conſolantium, tollere ægritudinem funditus, aut ſedare, aut detrahere quamplurimum, aut ſupprimere, nec pati manare longius: aut ad aliam traducere. Sunt, qui unum officium conſolantis putent, malum illud omnino non eſſe, ut Cleanthi placet. ſunt, qui non magnum malum, ut Peripatetici. ſunt, qui abducunt à malis ad bona, ut Epicurus. ſunt, qui ſatis putant oſtendere, nihil inopinati accidiſſe, nihil mali. Chryſippus autem caput eſſe cenſet in conſolando, detrahere illam opinionem mœrenti, ſi ſe officio fungi putet iuſto, atque debito. ſunt etiam, qui hæc omnia genera conſolandi colligunt: alius enim alio modo mouetur; ut fere nos omnia in conſolationem unam coniecimus: erat enim in tumore animus, & omnis in eo tentabatur curatio. ſed ſumendum tempus eſt non minus in animorum morbis, quàm in corporum: ut Prometheus ille Aeſchyli: cui cum dictum eſſet,

Atqui Prometheu te hoc tenere exiſtimo,
Mederi poſſe rationem iracundiæ;

reſpondet,

Si quidem qui tempeſtiuam medicinam admouens,
Non ad graueſcens uulnus illidat manus.

erit igitur in conſolationibus prima medicina, docere aut nullum malum eſſe, aut admodum paruum: altera & de communi conditione uitæ, & proprie, ſi quid ſit de ipſius, qui mœreat, diſputandum: tertia, ſummam eſſe ſtultitiam fruſtra confici mœrore, cum intelligas nihil poſſe profici. nam Cleanthes quidem ſapientem conſolatur: qui conſolatione non eget. nihil enim eſſe

malum, quod turpe non ſit, ſi lugenti perſuaſeris, non tu illi luctum, ſed ſtultitiam detraxeris. alienum autem tempus docendi. et tamen non ſatis mihi uidetur uidiſſe hoc Cleanthes, ſuſcipi aliquando ægritudinem poſſe ex eo ipſo, quod eſſe ſummum malum Cleanthes ipſe fatetur. quid enim dicemus? cum Socrates Alcibiadi perſuaſiſſet, ut accepimus, eum nihil hominis eſſe, nec quidquam inter Alcibiadem ſummo loco natum, & quemuis baiulum intereſſe; cum ſe Alcibiades affli-ctaret, lacrymansq; Socrati ſupplex eſſet, ut ſibi uirtutem traderet, turpitudinemq; depelleret: quid dicemus Cleanthe? num in illa re, quæ ægritudine Alcibiadem afficiebat, mali nihil fuiſſe? quid illa Lyconis, qualia ſunt? qui ægritudinem extenuans, paruis ait eam rebus moueri, fortunæ, & corporis incommodis, non animi malis. quid ergo? illud, quod Alcibiades dolebat, non ex animi malis uitijsq; conſtabat? Ad Epicuri conſolationem ſatis eſt ante dictum. Ne illa quidem conſolatio firmiſſima eſt; quanquam & uſitata eſt, & ſæpe prodeſt: Non tibi hoc ſoli. prodeſt hæc quidem, ut dixi, ſed nec ſemper, nec omnibus: ſunt enim, qui reſpuant: ſed refert, quo modo adhibeatur. ut enim tulerit quiſque eorum, qui ſapienter tulerunt; nõ quo quiſque incommodo affectus ſit, prædicandum eſt. Chryſippi ratio ad ueritatem firmiſſima eſt, ad tempus ægritudinis difficilis. magnum opus eſt probare mœrenti, illum ſuo iudicio, & quòd ſe ita putet oportere facere, mœrere. nimirum igitur, ut in cauſis non ſemper utimur eodem ſtatu, (ſic enim appellamus controuerſiarum genera) ſed ad tempus, ad controuerſiæ naturam, ad perſonam

accom-

accommodamus: ſic in ægritudine lenienda, quamnam quiſque curationem recipere poſſit, uidendum eſt. ſed neſcio quo pacto ab eo, quod erat a te propoſitum, aberrauit oratio. tu enim de ſapiente quæſieras: cui aut malum uideri nullum poteſt, quod uacet turpitudine; aut ita paruum malum, ut id obruatur ſapientia, uixq; appareat; qui nihil opinione affingat, aſſumatq; ad ægritudinem; nec id putet eſſe rectum, ſe quammaxime excruciari, luctuq; confici; quo prauius nihil eſſe poſſit. edocuit tamen ratio, ut mihi quidem uidetur, cum hoc ipſum proprie non quæreretur hoc tempore, ne quidem ullum eſſe malum, niſi quod idem dici turpe poſſet; tamen ut uideremus, quidquid in ægritudine mali, id non naturale eſſe, ſed uoluntario iudicio, & opinionis errore contractum. tractatum eſt autem à nobis id genus ægritudinis, quod unum eſt omnium maximum, ut eo ſublato, reliquorum remedia ne magnopere quærenda arbitraremur. ſunt enim certa, quæ de paupertate, certa, quæ de uita inhonorata, & ingloria dici ſoleant. ſeparatim autem certæ ſcholæ ſunt de exilio, de interitu patriæ, de ſeruitute, de debilitate, de cæcitate, & de omni caſu: in quo nomen poni ſolet calamitatis. hæc Græci in ſingulas ſcholas, & in ſingulos libros diſpertiunt: opus enim quærunt, quanquam plane diſputationis ſunt, delectationis. & tamen ut me dici toto corpore curando minimæ etiam parti, ſi condoluit, medentur: ſic philoſophia, cum uniuerſam ægritudinem ſuſtulit, tamen, ſi quis error aliũde extitit, ſi paupertas momordit, ſi ignominia pupugit, ſi quid tenebrarum offudit exilium, aut eorum, quæ modo dixi, ſi quid

extitit: etſi ſingularum rerum ſunt propriæ conſolationes. de quibus audies tu quidem, cum uoles. ſed ad eundem fontem reuertendum eſt, ægritudinem omnem procul abeſſe à ſapiente, quòd inanis ſit, quòd fruſtra ſuſcipiatur, quòd non natura exoriatur, ſed iudicio, ſed opinione, ſed quadam inuitatione ad dolendũ, cũ id decreuerimus ita fieri oportere. hoc detracto, quod totum eſt uoluntariũ, ægritudo erit ſublata illa mœrés, morſus tamen, & cõtractiuncula quædam animi relinquẽtur. hanc dicant ſane naturalem, dum ægritudinis nomen abſit, graue, tetrum, funeſtum, quod cũ ſapientia eſſe, atque, ut ita dicã, habitare nullo modo poſſit. atqui ſtirpes ſunt ægritudinis, quàm multæ, quàm amaræ, quæ ipſo trũco euerſo, omnes elidẽdæ ſunt, et, ſi neceſſe erit, ſingulis diſputationibus: ſupereſt enim nobis hoc, cuicuimodi eſt, ociũ. ſed ratio una omniũ eſt ægritudinum, plura nomina: nã et inuidere ægritudinis eſt, et æmulari, et obtrectare, et miſereri, angi, lugere, mœrere, ærũna affici, lamẽtari, ſolicitari, dolere, in moleſtia eſſe, afflictari, deſperare. hæc omnia definiunt Stoici: eaq; uerba, quæ dixi, ſingularũ rerũ ſunt, nõ, ut uidentur, eaſdem res ſignificant, ſed aliquid differunt: quod alio loco fortaſſe tractabimus. hæ ſunt illæ fibræ ſtirpium, quas initio dixi, perſequendæ, & omnes elidendæ, ne ulla unquam poſſit exiſtere. magnum opus, & difficile. quis negat? quid autem præclarum, non idem arduum? ſed tamen id ſe effecturam philoſophia profitetur: nos modo curationem eius recipiamus. Verum quidem hæc hactenus. cetera, quotieſcunq; uoletis, & hoc oco, & alijs parata uobis erunt.

M. TVLLII

M. TVLLII CICERONIS TVSCVLANARVM DISPVTATIONVM LIBER QVARTVS, DE RELIQVIS ANIMI PERTVRBATIONIBVS.

C Vm multis locis noſtrorum hominum ingenia, uirtutesq́; Brute ſoleo mirari, tum maxime ijs in ſtudijs, quæ ſero admodum expetita, in hanc ciuitatē è Græcia tranſtuleruut. nam cum à primo urbis ortu, regijs inſtitutis, partim etiam legibus auſpicia, ceremoniæ, comitia, prouocatio nes, patrum conſilium, equitum, peditumq́; deſcriptio, tota res militaris diuinitus eſſet cōſtituta, tum progreſſio admirabilis, incredibilisq́; curſus ad omnem excellentiam factus eſt, dominatu regio rep. liberata. nec uero hic locus eſt, ut de moribus inſtitutisq́; maiorum, & diſciplina, ac tēperatione ciuitatis loquamur. alijs hæc locis ſatis accurate à nobis dicta ſunt, maximeq́; in ijs ſex libris, quos de rep. cōſcripſimus. hoc autem loco cōſideranti mihi ſtudia doctrinæ, multa ſane occurrūt, cur ea quoq; accerſita aliūde, neque ſolū expetita, ſed etiā conſeruata, & culta uideantur. erat enim illis pene in conſpectu præſtanti ſapientia, & nobilitate Pythagoras, qui fuit in Italia temporibus iiſdem, quibus L. Brutus patriam liberauit præclarus auctor nobilitatis tuæ. Pythagoræ autem doctrina cum longe, lateq́; flueret, perma-

permanauiſſe mihi uidetur in hanc ciuitatem: idq́; cum coniectura probabile eſt, tum quibuſdam etiam ueſtigijs indicatur. quis eſt enim, qui putet, cum floreret in Italia Græcia *potentiſſimis, & maximis urbibus ea, quæ magna dicta eſt, in hisq́; primum ipſius* Pythagoræ, *deinde poſtea* Pythagoreorum *tantum nomen eſſet; noſtrorum hominum ad eorum doctiſſimas uoces aures clauſas fuiſſe? quin etiam arbitror, propter* Pythagoreorum *admirationem* Numam *quoque regem* Pythagoreum *à poſterioribus exiſtimatum. nam cum* Pythagoræ *diſciplinam, & inſtituta cognoſcerent, regisq́; eius æquitatem, & ſapientiam à maioribus ſuis accepiſſent; ætates autem & tempora ignorarent propter uetuſtatem; eum, qui ſapientia excelleret,* Pythagoræ *auditorem fuiſſe crediderunt. et de coniecturà quidem hactenus. ueſtigia autem* Pythagoreorum *quanquam multa colligi poſſunt, paucis tamen utemur, quoniam non id agitur hoc tempore. nam cum carminibus ſoliti illi eſſe dicantur & præcepta quædam occultius tradere, & mentes ſuas à cogitationum intentione cantu, fidibusq́; ad tranquillitatem traducere; grauiſſimus auctor in* Originibus *dixit* Cato, *morem apud maiores hunc epularum fuiſſe, ut deinceps, qui accubarent, canerent ad tibiam clarorum uirorum laudes, atque uirtutes. ex quo perſpicuum eſt, & cantus tum fuiſſe reſcriptos uocum ſonis, & carmina. quanquam id quidem etiam* XII *tabulæ declarant, condi iam tum ſolitum eſſe carmen: quod ne liceret fieri ad alterius iniuriam, leges ſanxerunt. nec uero illud non eruditorum temporum argumentum eſt, quòd & deorũ pul-*

uinaribus, & epulis magiſtratuum fides præcinunt: quod proprium eius fuit, de qua loquor, diſciplinæ. mihi quidem etiã Appij Cæci carmen, quod ualde Panætius laudat epiſtola quadam, quæ eſt ad Q. Tuberonem, Pythagoreorum uidetur. multa ſunt etiam in noſtris inſtitutis ducta ab illis: quæ prætereo, ne ea, quæ peperiſſe ipſi putamur, aliũde didiciſſe uideamur. ſed ut ad propoſitum redeat oratio: quàm breui tempore quot, & quanti poetæ, qui autem oratores extiterunt? facile ut appareat noſtros omnia conſequi potuiſſe, ſimul ut uelle cœpiſſent. ſed de ceteris ſtudijs alio loco & dicemus, ſi uſus fuerit, & ſæpe diximus. ſapientiæ ſtudium uetus id quidem in noſtris: ſed tamen, ante Lælij ætatem, & Scipionis, non reperio quos appellare poſſim nominatim. quibus adoleſcentibus Stoicum Diogenem, & Academicum Carneadem uideo ad ſenatum ab Athenienſibus miſſos eſſe legatos. qui cum reip. nullam unquam partem attigiſſent, eſſentq; eorum alter Cyrenæus, alter Babylonius; nunquam profecto ſcholis eſſent excitati, neque ad illud munus electi, niſi in quibuſdam principibus temporibus illis fuiſſent ſtudia doctrinæ. qui cum cetera literis mandarent, alij ius ciuile, alij orationes ſuas, alij monumenta maiorum; hanc ampliſſimam omnium artium bene uiuendi diſciplinam uita magis, quàm literis perſecuti ſunt. itaque illius ueræ, elegantiſq; philoſophiæ, quæ ducta à Socrate in Peripateticis adhuc permanſit, & idem alio modo dicentibus Stoicis, cum Academici eorum controuerſias diſceptarent; nulla fere ſunt, aut pauca admodum latina monumenta, ſiue propter magnitudinem re-

rum,

rum, occupationemq́; omnium, ſiue etiam, quòd imperitis ea probari poſſe non arbitrabantur: cum interim illis ſilentibus C. A*mafanius extitit dicens. cuius libris editis, commota multitudo contulit ſe ad eandem potiſſimum diſciplinam, ſiue quòd erat cognitu perfacilis, ſiue quòd inuitabatur illecebris blandis uoluptatis, ſiue etiam, quia nihil prolatũ erat melius, illud, quod erat, tenebant. poſt* A*mafanium autem multi eiuſdẽ æmuli rationis multa cum ſcripſiſſent,* I*taliam totam occupauerunt, quodq́; maximum argumentum eſt, non dici illa ſubtiliter, quòd & facile ediſcantur, & ab indoctis probentur; id illi firmamentum eſſe diſciplinæ putant. ſed defendat quidem quod quiſque ſentit: ſunt enim iudicia libera. nos inſtitutũ tenebimus: nulliſq́; unius diſciplinæ legibus aſtricti, quibus in philoſophia neceſſario pareamus, quid ſit in quaque re maxime probabile, ſemper requiremus. quod cum ſæpe alias, tum nuper in* T*uſculano ſtudioſe egimus. itaque expoſitis tridui diſputationibus, quartus dies hoc libro concluditur: ut enim in inferiorem ambulationem deſcendimus, quod idem feceramus ſuperioribus diebus, ſic acta res eſt.* M. D*icat, ſi quis uult, de qua re diſputare uelit.* A. N*on mihi uidetur omni animi perturbatione poſſe ſapiens uacare.* M. A*egritudine quidem heſterna diſputatione uidebatur: niſi forte temporis cauſa aſſentiebare.* A. M*inime uero: nam mihi egregie probata eſt oratio tua.* M. N*on igitur exiſtimas cadere in ſapientem ægritudinem?* A. P*rorſus non arbitror.* M. A*tqui, ſi iſta perturbare animum ſapientis nõ poteſt, nulla poterit. quid enim? metus ne conturbet? at earum rerum eſt abſentium*

tium metus, quarum præſentium eſt ægritudo. ſublata igitur ægritudine, ſublatus eſt metus. reſtant duæ perturbationes, lætitia geſtiens, et libido: quæ ſi nõ cadent in ſapientem, ſemper mens erit tranquilla ſapientis. A. *Sic prorſus intelligo.* M. *Vtrum igitur mauis? ſtatim ne nos uela facere, an quaſi è portu egredientes paululum remigare?* A. *Quidnam eſt iſtuc? non enim intelligo.* M. *Quia Chryſippus & Stoici, cum de animi perturbationibus diſputant, magnam partem in his partiendis, et definiendis occupati ſunt: illa eorũ perexigua oratio eſt, qua medeãtur animis, nec eos turbulentos eſſe patiãtur. Peripatetici autem ad placãdos animos multa afferunt: ſpinas partiendi, & definiendi prætermittunt. quærebam igitur, utrum panderem uela orationis ſtatim, an eam ante paululum dialecticorum remis propellerem.* A. *Iſto modo uero: erit enim hoc totum, quod quæro, ex utroque perfectius.* M. *Eſt id quidem rectius: ſed poſt requires, ſi quid fuerit obſcurius.* A. *Faciam equidem. tu tamen, ut ſoles, dices iſta ipſa obſcura planius, quàm dicuntur à Græcis.* M. *Enitar quidẽ: ſed intento opus eſt animo, ne omnia dilabantur, ſi unum aliquod effugerit. Quoniam, quæ Græci* πάθη *uocant, nobis perturbationes appellari magis placet, quàm morbos, in his explicandis ueterem illam equidem Pythagoræ primũ, deinde Platonis deſcriptionem ſequar: qui animum in duas partes diuidunt: alteram rationis participem faciunt, alteram expertem. in participe rationis ponunt tranquillitatem, id eſt placidam, quietamq́; conſtantiam: in illa altera motus turbidos tum iræ, tum cupiditatis, cõtrarios, inimicosq́; rationi.*

ſit

ſit igitur hic fons. utamur tamen in his perturbationibus deſcribendis Stoicorum definitionibus, & partitionibus: qui mihi uidentur in hac quæſtione uerſari acutiſſime. Eſt igitur Zenonis hæc definitio, ut perturbatio ſit, quod πάθος ille dicit, auerſa à recta ratione contra naturam animi commotio. quidã breuius, perturbationem eſſe appetitum uehementiorem dicunt: ſed uehementiorem eum uolunt eſſe, qui longius diſceſſerit à naturæ conſtantia. partes autem perturbationum uolunt ex duobus opinatis bonis naſci, & ex duobus opinatis malis: ita eſſe quatuor. ex bonis libidinem, & lætitiam; ut ſit lætitia præſentium bonorum, libido futurorum: ex malis metum & ægritudinem naſci cenſent, metum futuris, ægritudinem præſentibus: quæ enim uenientia metuuntur, eadem efficiunt ægritudinem inſtantia; lætitia autem, & libido in bonorũ opinione uerſantur: cum libido ad id, quod uidetur bonum, illecta, & inflammata rapiatur; lætitia, ut adepta iam aliquid concupitum, efferatur, & geſtiat: natura enim omnes ea, quæ bona uidentur, ſequuntur, fugiuntq; contraria. quamobrem ſimul obiecta ſpecies cuiuſpiam eſt, quod bonum uideatur; ad id adipiſcendum impellit ipſa natura. id cum conſtanter prudenterq; fit, eiuſmodi appetitionem Stoici βούλησιν appellant, nos appellamus uoluntatem. eam illi putant in ſolo eſſe ſapiente; quã ſic diffiniunt. uoluntas eſt, quæ quid cum ratione deſiderat: quæ autem aduerſa ratione incitatã eſt uehementius, ea libido eſt, uel cupiditas effrænata, quæ in omnibus ſtultis inuenitur. itemq;, cum ita mouemur, ut in bono ſimus aliquo, dupliciter

ter id contingit. nam cum ratione animus mouetur placide, atque conſtanter, tum illud gaudium dicitur: cum autem & inaniter, & effuſe animus exultat, tũ illa lætitia geſtiens, uel nimia dici poteſt: quam ita definiunt, ſine ratione animi elationem. quo modoq́; bona natura appetimus, ſic à malis natura declinamus: quæ declinatio ſi cum ratione fiet, cautio appelletur, eaq́; intelligatur in ſolo eſſe ſapiente: quæ autem ſine ratione, & cũ exanimatione humili, atque fracta, nominetur metus. eſt igitur metus rationi aduerſa cautio. præſentis autẽ mali ſapientis affectio nulla eſt. ſtulti autem ægritudo eſt ea, qua afficiuntur in malis opinatis, animosq́; demittunt, & contrahunt rationi non obtemperantes. itaque hæc prima definitio eſt, ut ægritudo ſit animi aduerſante ratione contractio. ſic quatuor perturbationes ſunt, tres conſtantiæ: quoniam ægritudini nulla conſtantia opponitur. ſed omnes perturbationes iudicio cenſent fieri, & opinione. itaq; eas definiunt preſſius, ut intelligatur nõ modo quam uitioſæ, ſed etiã quã in noſtra ſint poteſtate. eſt igitur ægritudo, opinio recens mali præſentis: in quo demitti contrahiq́; animo rectum eſſe uideatur. Lætitia opinio recens boni præſentis, in quo efferri rectum eſſe uideatur. Metus opinio impendentis mali, quod intolerabile eſſe uideatur. Libido opinio uenturi boni, quod ſit ex uſu, iam præſens eſſe, atque adeſſe. ſed quæ iudicia, quasq́; opiniones perturbationum eſſe dixi, non in eis perturbationes ſolum poſitas eſſe dicunt, uerum illa etiam, quæ efficiuntur perturbationibus, ut ægritudo quaſi morſum aliquem doloris efficiat, metus receſſum quendã animi, &

fugam,

fugam, lætitia profuſam hilaritatem, libido effrænatam appetentiam. opinionem autem, quam in omnes diffinitiones ſuperiores incluſimus, uolunt eſſe imbecillam aſſenſionẽ. ſed in ſingulis perturbationibus partes eiuſdem generis plures ſubijciuntur. ut ægritudini inuidentia (utendũ eſt enim docendi cauſa uerbo minus uſitato, quoniam inuidia non in eo, qui inuidet, ſolum dicitur, ſed etiam in eo, cui inuidetur) æmulatio, obtrectatio; miſericordia, angor, luctus, mœror, ærumna, dolor, lamentatio, ſolicitudo, moleſtia, afflictatio, deſperatio, et ſi qua ſunt de genere eodem. ſub metum autem ſubiecta ſunt pigritia, pudor, terror, timor, pauor, exanimatio, conturbatio, formido. Voluptati maleuolentia lætans malo alieno, delectatio, iactatio, & ſimilia. Libidini ira, excandeſcentia, odium, inimicitia, diſcordia, indigentia, deſiderium, & cetera eiuſmodi. hæc autem definiunt hoc modo, Inuidentiam eſſe dicunt ægritudinem ſuſceptam propter alterius res ſecundas, quæ nihil noceant inuidenti. nam ſi quis doleat eius rebus ſecundis, à quo ipſe lædatur, non recte dicitur inuidere: ut ſi Hectori Agamemnon. qui autem, cui alterius commoda nihil noceant, tamen eum doleat his frui; is inuidet profecto. Aemulatio autem dupliciter illa quidem dicitur, ut & in laude, & in uitio nomen hoc ſit. nam & imitatio uirtutis æmulatio dicitur; ſed ea nihil hoc loco utimur; eſt enim laudis: & eſt æmulatio ægritudo, ſi eo, quod concupierit, alius potiatur, ipſe careat. Obtrectatio autem eſt ea, quam intelligi Zelotypiam uolo, ægritudo ex eo, quòd alter quoque potiatur eo, quod ille ipſe concupiuerit. Miſericordia eſt

ægritudo

ægritudo ex miſeria alterius iniuria laborantis: nemo enim parricidæ aut proditoris ſupplicio miſericordia commouetur. Angor eſt ægritudo premens. Luctus ægritudo ex eius, qui carus fuerit, interitu acerbo. Mœror ægritudo flebilis. Aerumna ægritudo laborioſa. Dolor ægritudo crucians. Lamentatio ægritudo cum eiulatu. Solicitudo ægritudo cum cogitatione. Moleſtia ægritudo permanens. Afflictatio ægritudo cum uexatione corporis. Deſperatio ægritudo ſine ulla rerum expectatione meliorum. Quæ autem ſubiecta ſunt ſub metu, ea ſic definiunt: Pigritiam metum conſequentis laboris: Terrorem metum concutientem; ex quo fit, ut pudorem rubor, terrorem pallor, & tremor, & dentiū crepitus conſequatur: Timorem metum mali appropinquantis: Pauorem metum mentem loco mouentem; ex quo illud Ennij,

Tum pauor ſapientiam mihi omnem ex animo expectorat:

Exanimationem metum ſubſequentem, & quaſi comitem pauoris: Conturbationem metum excutientem cogitata: Formidinem metum permanentem. Voluptatis autem partes hoc modo deſcribunt. ut Maleuolentia ſit uoluptas ex malo alterius ſine emolumento ſuo, Delectatio uoluptas ſuauitate auditus animum deleniens: & qualis eſt hæc aurium, tales ſunt oculorū, & tactionum, & odorationum, & ſaporum: quæ ſunt omnes unius generis, ad perfundendum animum tā quam illiquefactæ uoluptates. Iactatio eſt uoluptas geſtiens, & ſe efferens inſolentius. Quæ autem libidini ſubiecta ſunt, ea ſic definiunt, ut Ira ſit libido puniēdi eius, qui

uideatur læſiſſe iniuria. Excandeſcentia autem ſit ira naſcens, et modo exiſtens: quæ θύμωσις græce dicitur: Odium ira inueterata: Inimicitia ira ulciſcendi tempus obſeruans: Diſcordia ira acerbior, intimo odio, & corde concepta: Indigentia libido inexplebilis: Deſiderium libido eius, qui nondum adſit, uidendi. diſtinguunt illud etiam, ut ſit libido earum rerum, quæ dicuntur de quodam, aut quibuſdã; quæ κατηγορήματα dialectici appellant: ut habere diuitias, capere honores. Indigentia libido rerum ipſarũ eſt, ut honorum, ut pecuniæ. omniũ autem perturbationum fontem eſſe dicunt intemperantiam: quæ eſt à tota mente, & à recta ratione defectio, ſic auerſa à præſcriptione rationis, ut nullo modo appetitiones animi nec regi, nec contineri queant. quemadmodum igitur temperantia ſedat appetitiones, & efficit, ut hæ rectæ rationi pareant; conſeruatq; cõſiderata iudicia mentis: ſic huic inimica intemperantia omnem animi ſtatum inflammat, conturbat, incitat. itaque & ægritudines, & metus, & reliquæ perturbationes omnes gignuntur ex ea. quemadmodum cum ſanguis corruptus eſt, aut pituita redundat, aut bilis, in corpore morbi, ægrotationesq; naſcuntur: ſic prauarum opinionum conturbatio, & ipſarum inter ſe repugnantia ſanitate animum ſpoliat, morbisq; perturbat. ex perturbationibus autem primum morbi conficiuntur; quæ uocant illi νοσήματα; eaq;, quæ ſunt eis morbis cõtraria; quæ habent ad res certas uitioſam offenſionem, atque faſtidium; deinde ægrotationes, quæ appellantur à Stoicis ἀῤῥωστήματα; hisq; item oppoſitæ contrariæ offenſiones. hoc loco nimium operæ conſumitur à Stoicis, ma-

xime à Chryſippo, dum morbis corporum comparatur morborum animi ſimilitudo. qua oratione minime neceſſaria prætermiſſa, ea, quæ rem continent, pertractemus. Intelligatur igitur, perturbationem, iactantibus ſe opinionibus inconſtanter & turbide, in motu eſſe ſemper. cum autem hic feruor, concitatioq́; animi inueterauerit, & tanquam in uenis, medullisq́; inſederit; tum exiſtit & morbus, & ægrotatio, et offenſiones eæ, quæ ſunt eis morbis, ægrotationibusq́; contrariæ. hæc, quæ dico, cogitatione quidem inter ſe differunt, re uero copulata ſunt, eaq́; oriuntur ex libidine, & lætitia. nam cum eſt concupita pecunia, nec adhibita continuo ratio, quaſi quædam Socratica medicina, quæ ſanaret eam cupiditatem; permanat in uenas, & inhæret in uiſceribus illud malum, exiſtitq́; morbus, & ægrotatio: quæ auelli inueterata non poſſunt: eiq́; morbo nomẽ eſt auaritia. ſimiliterq́; ceteri morbi, ut gloriæ cupiditas, ut mulieroſitas, ut ita appellem eam, quæ græce φιλογυνεία dicitur, ceteriq́; ſimiliter morbi ægrotationesq́; naſcuntur. quæ autem his ſunt contraria, ea naſci putantur à metu, ut odium mulierum, quale in μισογυνείᾳ eſt, ut in hominum uniuerſum genus, quod accepimus de Timone, qui μισάνθρωπος appellatur; ut inhoſpitalitas eſt. quæ omnes ægrotationes animi ex quodam metu naſcuntur earum rerum, quas fugiunt, & oderunt. definiunt autem animi ægrotationem, opinionem uehementem de re non expetenda, tanquam ualde expetenda ſit, inhærẽtem, & penitus inſitam. quod autem naſcitur ex offenſione, ita definiunt, opinionem uehementem de re non fugienda, inhærentem, & pe-

nitus inſitam, tanquam fugienda. hæc autem opinatio eſt, iudicare ſe ſcire, quod neſciat. Aegrotationi autem talia quædam ſubiecta ſunt, auaritia, ambitio, mulieroſitas, peruicacia, liguritio, uinolentia, cupedia, & ſi qua ſunt ſimilia. eſt autem auaritia opinatio uehemens de pecunia, quaſi ualde expetenda ſit, inhærens & penitus inſita. ſimilisq; eſt eiuſdem generis definitio reliquarum. Offenſionum autem definitiones ſunt eiuſmodi, ut inhoſpitalitas ſit opinio uehemens ualde fugiendum eſſe hoſpitem, eáq; inhærens & penitus inſita. ſimiliter definitur & mulierum odium, ut Hippolyti, & ut Timonis generis humani. Atque ut ad ualetudinis ſimilitudinem ueniam, eáq; collatione utamur aliquando, ſed parcius quàm ſolent Stoici: ut ſunt alij ad alios morbos procliuiores: itaque dicimus grauedinoſos quoſdam, quoſdam torminoſos, nō quia ſemper ſint, ſed
* quia ſæpe ſint. alij ad metum, alij ad aliam perturbationem. ex quo in alijs anxietas, unde anxij, in alijs iracundia dicitur: quæ ab ira differt: eſtq; aliud iracundum eſſe, aliud iratum, ut differt anxietas ab angore: neque enim omnes anxij, qui anguntur aliquando; neque anxij, ſemper anguntur: ut inter ebrietatem & ebrioſitatem intereſt: aliudq; eſt eſſe amatorem, aliud amantem. atque hæc aliorum ad alios morbos procliuitas late patet: nam pertinent ad omnes perturbationes: in multis etiam uitijs apparet: ſed nomen res non habet. ergo inuidi, & maleuoli, liuidi, & timidi, & miſericordes, quia procliues ad eas perturbationes, non quia ſemper feruntur. hæc igitur procliuitas ad ſuum quodque genus à ſimilitudine cor-

poris

poris ægrotatio dicitur, dum ea intelligatur ad ægrotandum procliuitas. ſed hæc in bonis rebus, quòd alij ad alia bona ſunt aptiores, facilitas nominetur; in malis procliuitas, ut ſignificet lapſionem; in neutris habeat ſuperius nomen. quo modo autem in corpore morbus, ægrotatio, & uitium, ſic in animo. Morbum appellant totius corporis corruptionem: Aegrotationem morbum cum imbecillitate: Vitium, cum partes corporis inter ſe diſſident. ex quo prauitas membrorum, diſtortio, deformitas. itaque illa duo, morbus, & ægrotatio, ex totius ualetudinis corporis conquaſſatione, & perturbatione gignuntur, uitium autem integra ualetudine ipſum ex ſe cernitur. ſed in animo tantum modo cogitatione poſſumus morbum ab ægrotatione ſeiungere. uitioſitas autem eſt habitus, aut affectio in tota uita inconſtans, & à ſe ipſa diſſentiens. ita fit, ut in altera corruptione opinionum morbus efficiatur, & ægrotatio, in altera inconſtantia, & repugnantia: non enim omne uitium partes habet diſſentientes; ut eorum, qui non longe à ſapientia abſunt, affectio eſt illa quidem diſcrepans à ſe ipſa, dum eſt inſipiens, ſed non diſtorta, nec praua. morbi autem & ægrotationes partes ſunt uitioſitatis: ſed perturbationes ſint ne eiuſdem partes, quæſtio eſt: uitia enim affectiones ſunt manentes, perturbationes autem mouentes, ut non poſſint affectionum manentium partes eſſe. atque ut in malis attingit animi naturam corporis ſimilitudo, ſic & in bonis: ſunt enim in corpore præcipua, pulchritudo, uires, ualetudo, firmitas, uelocitas: ſunt item in animo. corporis temperatio, cum ea congruunt

inter ſe, è quibus conſtamus, ſanitas. ſic animi dicitur, cum eius iudicia, opinionesq́; concordant. eaq́; eſt animi uirtus: quam alij ipſam temperantiam dicunt eſſe, alij obtemperantem temperantiæ præceptis, & eam ſubſequentem, nec habentem ullam ſpeciem ſuam, ſed, ſiue hoc, ſiue illud ſit, in ſolo eſſe ſapiente. eſt autem quædam animi ſanitas, quæ in inſipientem etiam cadat, cum curatione medicorum perturbatio mentis aufertur. et ut corporis eſt quædam apta figura membrorum, cum coloris quadam ſuauitate; eaq́; dicitur pulchritudo: ſic in animo opinionum, iudiciorumq́; æquabilitas, & conſtantia, cum firmitate quadam, & ſtabilitate uirtutem ſubſequens, aut uirtutis uim ipſam cõtinens, pulchritudo uocatur. itemq́; uiribus corporis, & neruis, & efficacitati ſimiles, ſimilibus quoque uerbis, animi uires nominantur. uelocitas autem corporis, celeritas appellatur: quæ eadem ingenij etiam laus habetur, propter animi multarum rerum breui tempore percurſionem. illud animorum corporumq́; diſſimile eſt, quòd animi ualentes morbo tentari non poſſunt, corpora poſſunt: ſed corporum offenſiones ſine culpa accidere poſſunt, animorum non item. quorum omnes morbi, & perturbationes ex aſpernatione rationis eueniunt. itaque in hominibus ſolum exiſtunt: nam beſtiæ ſimile quiddam faciunt, ſed in perturbationes non incidunt. inter acutos autem, & hebetes intereſt, quòd ingenioſi, ut æs Corinthium in æruginem, ſic illi in morbum & incidunt tardius, & recreantur ocyus, hebetes non item. nec uero in omnem morbum, ac perturbationem animus ingenioſi cadit: non enim mul-

ta efferata, & immania: quædam autem humanitatis quoque habent primam ſpeciem, ut miſericordia, ægritudo, metus: ægrotationes autem & morbi animorum difficilius euelli poſſe putantur, quàm ſumma illa uitia, quæ uirtutibus ſunt contraria: morbis enim manentibus, uitia ſublata eſſe non poſſunt, quia non tam celeriter ſanantur, quàm illa tolluntur. habes ea, quæ de perturbationibus enucleate diſputant Stoici: *quæ logica appellant, quia diſſeruntur ſubtilius. è quibus quoniam tanquam è ſcrupuloſis cotibus enauigauit oratio, reliquæ diſputationis curſum teneamus: modo ſatis illa dilucide dixerimus pro rerum obſcuritate.* A. *Prorſus ſatis. ſed ſi qua diligentius erunt cognoſcenda, quæremus alias: nunc uela, quæ modo dicebas, expectamus, & curſum.* M. *Quando & alijs locis de uirtute diximus, & ſæpe dicendum erit (pleræq; enim quæſtiones, quæ ad uitam, moresq; pertinent, à uirtutis fonte ducuntur) quando igitur uirtus eſt affectio animi, conſtans, conueniensq;, laudabiles efficiens eos, in quibus eſt, & ipſa per ſe ſua ſponte, ſeparata etiam utilitate, laudabilis: ex ea proficiſcuntur honeſtæ uoluntates, ſententiæ, actiones, omnisq; recta ratio: quanquam ipſa uirtus breuiſſime recta ratio dici poteſt. huius igitur uirtutis contraria eſt uitioſitas: ſic enim malo, quàm malitiam appellare eam, quam* Græci κακίαν *appellant: nam malitia certi cuiuſdam uitij nomen eſt, uitioſitas omnium. ex qua cogitantur perturbationes: quæ ſunt, ut paulo ante diximus, turbidi animorum, concitatiq; motus, auerſi à ratione, & inimiciſſimi mentis, uitæq; tranquillæ: important enim ægritudines anxias, atque*

acerbas, animosq́; affligunt, & debilitant metu. ijdem inflammant appetitione nimia: quam tum cupiditatem, tum libidinem dicimus, impotentiam quandam animi à temperantia, & moderatione plurimum diſſidentem. quæ ſi quando adepta eſt id, quod ei fuerit concupitum, tum fert alacritatem, ut nihil eſſe cõſtet, quod agat; ut ille, qui uoluptatem animi nimiam ſummum eſſe errorem arbitratur. eorum igitur malorum in una uirtute poſita ſanatio eſt. quid autem eſt non miſerius ſolum, ſed fœdius etiam, & deformius, quàm ægritudine quis afflictus, debilitatusq́; iacens? cui miſeriæ proximus eſt is, qui appropinquans aliquod malũ metuit, exanimatusq́; pendet animi. quam uim ſignificãtes mali, poetæ impendere apud inferos ſaxum Tantalo faciunt, ob ſcelera, animiq́; impotentiam, & ſuperbiloquentiam. ea communis pœna ſtultitiæ eſt: omnibus enim, quorum mens abhorret à ratione, ſemper aliquis alijs dolor, alijs terror impendet. atque ut hæ tabificæ mentis perturbationes ſunt; ægritudinem dico, & metum: ſic hilariores illæ, cupiditas auide ſemper aliquid expetens, & inanis alacritas, id eſt lætitia geſtiens, nõ multum differunt ab amentia. ex quo intelligitur, qualis ille ſit, quem tum moderatum, alias modeſtum, & temperantem, alias conſtantem, cõtinentemq́; dicimus. non nunquam hæc eadem uocabula ad frugalitatis nomen, tanquam ad caput, referre uolumus. quòd niſi eo nomine uirtutes continerentur, nunquam illud ita peruulgatum eſſet, ut iam prouerbij locum obtineret, hominem frugi omnia recte facere. quod idem cum Stoici de ſapiente dicunt, nimis admirabiliter,

biliter, nimisq́; magnifice dicere uidetur. ergo is, quiſquis eſt, qui moderatione, & conſtantia quietus animo eſt, ſibiq́; ipſe placatus, ut neque tabeſcat moleſtijs, neq; frangatur timore, nec ſitienter quid appetens ardeat deſiderio, nec alacritate futili geſtiens deliqueſcat; is eſt ſapiens, quē quærimus; is eſt beatus, cui nihil humanarum rerum aut intolerabile ad demittendum animum, aut nimis lætabile ad efferendum uideri poteſt: quid enim uideatur ei magnum in rebus humanis, cui æternitas omnis, totiusq́; mundi nota ſit magnitudo? nam quid aut in ſtudijs humanis, aut in tam exigua uitæ breuitate magnum ſapienti uideri poteſt, qui ſemper animo ſic excubat, ut ei nihil improuiſum accidere poſſit, nihil inopinatum, nihil omnino nouum? atq; idem ita acrem in omnes partes aciem intendit, ut ſemper uideat ſedem ſibi, ac locum ſine moleſtia, atq; angore uiuendi, ut quemcunque caſum fortuna inuexerit, hunc apte & quiete ferat. quod qui faciet, non ægritudine ſolum uacabit, ſed etiam perturbationibus reliquis omnibus. his autem uacuus animus perfecte atque abſolute beatos efficit: idemq́; concitatus, & abſtractus ab integra, certaq́; ratione, non conſtantiam ſolum amittit, uerum etiam ſanitatem. quocirca mollis & eneruata putanda eſt Peripateticorum ratio, & oratio, qui perturbari animos neceſſe eſſe dicunt, ſed adhibent modum quendam, quem ultra progredi non oporteat. modum tu adhibes uitio? an uitium nullum eſt, non parere rationi? an ratio parum præcipit, nec bonum illud eſſe, quod aut cupias ardenter, aut adeptus te efferas inſolenter? nec porro malum, quo aut oppreſſus

preſſus iaceas, aut, ne opprimare, mente uix conſtes? eaq́; omnia aut nimis triſtia, aut nimis læta errore fieri? qui ſi error ſtultis extenuetur die, ut cum res eadem maneat, aliter ferat inueterata, aliter recentia: ſapientem ne attingat quidem omnino. etenim quis erit tandem modus iſte? quæramus enim modum ægritudinis, in qua operæ plurimum ponitur. ægre tuliſſe P. Rutilium fratris repulſam conſulatus, ſcriptum apud Fannium eſt: ſed tamen tranſiſſe modum uidetur, quippe qui ob eam cauſam à uita receſſerit. moderatius igitur ferre debuit. quid, ſi, cum id ferret modice, mors liberorum acceſſiſſet? nata eſſet ægritudo noua, ſed ea modica: magna tamen facta eſſet acceſſio. quid, ſi deinde dolores graues corporis, ſi bonorum amiſſio, ſi cæcitas, ſi exilium, ſi pro ſingulis malis ægritudines accederent? ſumma ea fieret, quæ non ſuſtineretur. qui modum igitur uitio quærit, ſimiliter facit, ut ſi poſſe putet eum, qui ſe è Leucade præcipitauerit, ſuſtinere ſe, cum uelit: ut enim id non poteſt, ſic animus perturbatus, & incitatus nec cohibere ſe poteſt, nec, quo loco uult, inſiſtere omnino: quæq́; creſcẽtia pernicioſa ſunt, eadem ſunt uitioſa naſcentia. ægritudo autem ceteræq́; perturbationes amplificatæ certe peſtiferæ ſunt: igitur etiam ſuſceptæ continuo in magna peſtis parte uerſantur: etenim ipſæ ſe impellũt, ubi ſemel à ratione diſceſſum eſt; ipſaq́; ſibi imbecillitas indulget, in altũq; prouehitur imprudens, nec reperit locum conſiſtendi. quámobrem nihil intereſt, utrum moderatas perturbationes approbent, an moderatam iniuſtitiam, moderatam ignauiam, moderatam intemperantiam. qui enim uitijs modum

dum apponit, is partem ſuſcipit uitiorum. quod cum ipſum per ſe odioſum eſt, tum eo moleſtius, quia ſunt in lubrico, incitataq́; ſemel in procliue labuntur, ſuſtineriq́; nullo modo poſſunt. Quid, quod ijdem Peripatetici perturbationes iſtas, quas non extirpandas putamus, nō modo naturales eſſe dicunt, ſed etiam utiliter à natura datas? quorum eſt talis oratio. Primum multis uerbis iracundiam laudant: cotem fortitudinis eſſe dicunt, multoq́; & in hoſtem, & in improbum ciuem uehementiores iratorum impetus eſſe: leues autem ratiunculas eorum, qui ita cogitarent: prælium rectum eſt hoc fieri: conuenit dimicare pro legibus, pro libertate, pro patria. hæc nullam habent uim, niſi ira excanduit fortitudo. nec uero de bellatoribus ſolum diſputant. imperia ſeueriora nulla eſſe putant ſine aliqua acerbitate iracundiæ. oratorem denique non modo accuſantem, ſed ne defendentem quidem probant ſine aculeis iracundiæ. quæ etiam ſi non adſit, tamen uerbis atque motu ſimulandam arbitrantur, ut auditoris iram oratoris incendat actio. uirum denique uideri negant, qui iraſci neſciat. eamq́;, quam lenitatem nos dicimus, uitioſo lentitudinis nomine appellant. nec uero ſolum hanc libidinem laudant (eſt enim ira, ut modo definiui, ulciſcendi libido) ſed illud ipſum genus uel libidinis, uel cupiditatis ad ſummam utilitatem eſſe dicunt à natura datum: nihil enim quenquam, niſi quod libeat, præclare facere poſſe. noctu ambulabat in publico Themiſtocles, quòd ſomnum capere non poſſet; quærentibusq́; reſpondebat, Miltiadis trophæis ſe è ſomno ſuſcitari. cui non ſunt auditæ Demoſthenis uigiliæ?

liæ? qui dolere ſe aiebat, ſi quãdo opificum antelucana uictus eſſet induſtria. philoſophiæ denique ipſius principes nunquam in ſuis ſtudijs tantos progreſſus ſine flagranti cupiditate facere potuiſſent. ultimas terras luſtraſſe Pythagoram, Democritum, Platonem *accepimus: ubi enim quid eſſet, quod diſci poſſet, eo ueniendum iudicauerunt. num putamus hæc fieri ſine ſummo cupiditatis ardore potuiſſe? ipſam ægritudinem, quam nos ut tetram, & immanem beluam fugiendam eſſe diximus, non ſine magna utilitate à natura dicunt conſtitutam, ut homines caſtigationibus, reprehenſionibus, ignominijs affici ſe in delicto dolerẽt: impunitas enim peccatorum data uidetur eis, qui & ignominiã, & infamiam ferunt ſine dolore. morderi eſt melius conſcientia. ex quo eſt illud è uita ductum ab* Afranio. *nam cum diſſolutus filius,* Heu *me miſerum, dixiſſet; tum ſeuerus pater,*

- dummodo doleat aliquid, doleat quod lubet.

Reliquas *quoque partes ægritudinis utiles eſſe dicũt, miſericordiam ad opem ferendam, & calamitates hominum indignorum ſubleuandas: ipſum illud æmulari, obtrectare, non eſſe inutile; cum aut ſe non idem uideat conſecutum, quod alium; aut alium idem, quod ſe: metum uero ſi quis ſuſtuliſſet, omnem uitæ diligentiam ſublatam fore, quæ ſumma eſſet in eis, qui leges, qui magiſtratus, qui paupertatem, qui ignominiam, qui mortem, qui dolorem timerent. hæc tamen ita diſputant, ut reſecanda eſſe fateantur, euelli penitus dicant nec poſſe, nec opus eſſe: ut in omnibus fere rebus mediocritatem eſſe optimam exiſtiment. quæ cum exponunt,*

nunt, nihil ne tibi uidentur, an aliquid dicere? A. Mihi uero dicere aliquid: itaque expecto, quid ad iſta. M. Reperiam fortaſſe: ſed illud ante. uides ne, quanta fuerit apud Academicos uerecundia? plane enim dicunt quod ad rem pertineat. Peripateticis reſpondetur à Stoicis. digladientur illi, per me licet: cui nihil eſt neceſſe, niſi ubi ſit illud, quod ueriſimillimum uideatur, inquirere. quid eſt igitur, quod occurrat in hac quæſtione, è quo poſſit attingi aliquid ueriſimile, quo longius mens humana progredi non poteſt? definitio perturbationis: qua recte Zenonem uſum puto. ita enim definit, ut perturbatio ſit aduerſa ratione contra naturam animi cõmotio; uel breuius, ut perturbatio ſit appetitus uehementior: uehementior autem intelligatur is, qui procul abſit à naturæ conſtantia. quid ad has definitiones poſſim dicere? atqui hæc pleraque ſunt prudenter, acuteq; diſſerentium. illa quidem ex rhetorum pompa, ardores animorum, coteſq; uirtutum. an uero uir fortis, niſi ſtomachari cœperit, non poteſt fortis eſſe? gladiatorum id quidem. quanquam in eis ipſis uidemus ſæpe conſtantiam. colloquuntur, congrediuntur, aliquid poſtulant, ut magis placati, quàm irati eſſe uideantur. ſed in illo genere ſit ſane Pacideianus aliquis hoc animo, ut narrat Lucillius.

Occidã illũ equidem, & uincam, ſi id quæritis, inquit.
Verum illud credo fore, in os prius accipiam ipſe,
Quàm gladium in ſtomacho, ſura, ac pulmonibus ſiſto.
Odi hominem: iratus pugno: nec longius quidquam
Vobis, quàm dextræ gladium dum accommodet alter:
Vſque adeo ſtudio, atque odio illius, efferor ira.

at ſine

at ſine hac gladiatoria iracundia uidemus progredientem apud Homerum Aiacem *multa cum hilaritate, cum depugnaturus eſſet cum* Hectore. *cuius, ut arma ſumpſit, ingreſſio lætitiam attulit ſocijs, terrorem autem hoſtibus: ut ipſum* Hectorem, *quemadmodum eſt apud* Homerum, *toto pectore trementem prouocaſſe ad pugnam pœniteret. atqui hi collocuti inter ſe, priuſquam manum conſererent, leniter & quiete, nihil ne in ipſa quidem pugna iracunde, rabioſé ue fecerunt. ego ne* Torquatum *quidem illum, qui hoc cognomen inuenit, iratum exiſtimo* Gallo *torquem detraxiſſe; nec* Marcellum *apud* Claſtidium *ideo fortem fuiſſe, quia fuerit iratus. de* Africano *quidem, quia notior eſt nobis propter recentem memoriam, uel iurare poſſum, non illum iracundia tum inflammatum fuiſſe, cum in acie* M. Allienum Pelignum *ſcuto protexit, gladiumq́; hoſti in pectus infixit. de* L. Bruto *fortaſſe dubitarim, an propter infinitum odium tyranni effrænatius in* Aruntem *inuaſerit: uideo enim utrunque cominus ictu cecidiſſe contrario. quid igitur huc adhibetis iram? an fortitudo, niſi inſanire cœperit, impetus ſuos non habet? quid?* Herculem, *quem in cœlum iſta ipſa, quam uos iracundiam eſſe uultis, ſuſtulit fortitudo, iratum ne cenſes conflixiſſe cum* Erymanthio *apro; aut leone* Nemeæo? *an etiam* Theſeus Marathonij *tauri cornua comprehendit iratus? uide, ne fortitudo minime ſit rabioſa, ſitq́; iracundia tota leuitatis. neque enim eſt illa fortitudo, quæ rationis expers eſt. contemnendæ ſunt humanæ res: negligenda mors eſt: patibiles & dolores, & labores putandi. hæc cum*

conſtituta

conſtituta ſint iudicio, atque ſententia, tum eſt robuſta illa, & ſtabilis fortitudo. niſi forte quæ uehementer, acriter, animoſe fiunt, iracunde fieri ſuſpicamur. mihi uero ne Scipio quidem ille Pontifex maximus, qui hoc Stoicorum uerum eſſe declarauit, nunquam iratum eſſe ſapientem; iratus uidetur fuiſſe Ti. Graccho, tum, cum conſulem languentem reliquit, atque ipſe priuatus, ut ſi conſul eſſet, qui remp. ſaluam eſſe uellet, ſe ſequi iuſſit. neſcio, ecquid ipſi nos fortiter in rep. fecerimus. ſi quid fecimus, certe irati non fecimus. an eſt quidquam ſimilius inſaniæ, quàm ira? quam bene Ennius initium dixit inſaniæ. color, uox, oculi, ſpiritus, impotentia dictorum, atque factorum quam partem habent ſanitatis? quid Achille Homerico fœdius? quid Agamemnone in iurgio? nam Aiacem quidem ira ad furorem, mortemq; perduxit. non igitur deſiderat fortitudo aduocatam iracundiam. ſatis eſt inſtructa, armata, parata per ſeſe. nam iſto modo quidem licet dicere utilem uinolentiam ad fortitudinem, utilem etiam dementiam, quòd & inſani, & ebrij multa faciunt ſæpe uehementius. ſemper Aiax fortis, fortiſſimus tamen in furore:

Nam facinus fecit maximũ, cũ, Danais inclinantibus,
Sũmá rem perfecit manu, prælíũ cũ reſtituit inſaniens.

dicamus igitur utilem inſaniam. tracta definitionem fortitudinis. intelliges eam ſtomacho non egere. fortitudo eſt igitur animi affectio legi ſummæ in perpetiendis rebus obtemperans; uel conſeruatio ſtabilis iudicij in eis rebus, quæ formidoloſæ uidentur, ſubeundis, & repellendis; uel ſcientia rerum formidoloſarum, contraria-

trariarumq́; perferendarum, aut omnino negligendarũ, conſeruans earum rerum ſtabile iudicium. uel breuius, ut Chryſippus. nã ſuperiores definitiones erant Sphæri, hominis in primis bene definientis, ut putant Stoici: ſunt enim omnino omnes fere ſimiles: ſed declarant communeis notiones alia magis alia. quo modo igitur Chryſippus? fortitudo eſt, inquit, ſcientia perferendarum rerum, uel affectio animi in patiendo, ac perferendo, ſummæ legi parens ſine timore. quamuis licet inſectemur iſtos, ut Carneades ſolebat: metuo, ne ſoli philoſophi ſint. quæ enim iſtarum definitionum non aperit notionem noſtram, quam habemus omnes de fortitudine, tectam, atque inuolutam? qua aperta, quis eſt, qui aut bellatori, aut imperatori, aut oratori quærat aliquid, neque eos exiſtimet ſine rabie quidquam fortiter facere poſſe? quid? Stoici, qui omnes inſipientes inſanos eſſe dicunt, non ne iſta colligunt? remoue perturbationes, maximeq́; iracundiam: iam uidebuntur monſtra dicere. nunc autem ita diſſerunt, ſic ſe dicere, omnes ſtultos inſanire, ut male olere omne cœnum. at non ſemper. commoue: ſenties. ſic iracundus non ſemper iratus eſt. laceſſe: iam uidebis furentem. quid? iſta bellatrix iracundia, cum domum rediјt, qualis eſt cum uxore? cum liberis? cum familia? an tum quoque eſt utilis? eſt igitur aliquid, quod conturbata mens melius poſſit facere, quàm conſtans? an quiſquam poteſt ſine perturbatione mentis iraſci? bene igitur noſtri, cum omnia eſſent in morbis uitia, quòd nullum erat iracundia fœdius, iracundos ſolos morboſos nominauerunt. oratorem

uero

uero iraſci minime decet, ſimulare non dedecet. an tibi iraſci tum uidemur, cum quid in cauſis acrius, & uehementius dicimus? quid? cum iam rebus tranſactis, & præteritis orationes ſcribimus, num irati ſcribimus?
Ecquis hoc animaduertit? Vincite,
num aut egiſſe unquam iratum Aeſopum, aut ſcripſiſſe exiſtimamus iratum Accium? aguntur iſta præclare, & ab oratore quidem melius, ſi modo eſt orator, quàm ab ullo hiſtrione: ſed aguntur leniter, & mente tranquilla. Libidinem uero laudare, cuius eſt libidinis? Themiſtoclem, & Demoſthenem mihi profertis: additis Pythagoram, Democritum, Platonem. quid? uos ſtudia libidinem uocatis? quæ uel optimarum rerum, ut ea ſunt, quæ profertis, ſedata tamen, & tranquilla eſſe debent. Iam ægritudinem laudare, unam rem maxime deteſtabilem, quorum eſt tandem philoſophorum? quàm commode dixit Afranius:
- dum modo doleat aliquid, doleat quod lubet:
dixit enim de adoleſcente perdito ac diſſoluto: nos autem de conſtanti uiro, ac ſapienti quærimus. et quidem illam ipſam iram centurio habeat, aut ſignifer, uel ceteri, de quibus dici non neceſſe eſt, ne rhetorum aperiamus myſteria: utile eſt enim uti motu animi, qui uti ratione non poteſt: nos autem, ut teſtificor ſæpe, de ſapiente quærimus. At etiam æmulari utile eſt, obtrectare, miſereri. cur miſereare potius, quàm feras opem, ſi id facere poſſis? an ſine miſericordia liberales eſſe non poſſumus? non enim ſuſcipere ipſi ægritudines propter alios debemus, ſed alios, ſi poſſumus, leuare ægritudine. Obtrectare uero alteri, aut illa ui-

tioſa æmulatione, quæ riualitati ſimilis eſt, æmulari, quid habet utilitatis, cum ſit æmulantis angi alieno bono, quod ipſe non habeat; obtrectantis autem alieno bono, quod id etiam alius habeat? quis id approbare poſſit, ægritudinem ſuſcipere pro experientia, ſi quid habere uelis? nam ſolum habere uelle, ſumma dementia eſt. Mediocritates *autem malorum quis laudare recte poſſit? quis enim poteſt, in quo libido, cupiditas ue ſit, non libidinoſus & cupidus eſſe? in quo ira, non iracundus? in quo angor, non anxius? in quo timor, nõ timidus? libidinoſum igitur, & cupidum, & iracundum, & anxium, & timidum cenſemus eſſe ſapientem? de cuius excellentia multa quidem dici quamuis fuſe, lateq; poſſint, ſed breuiſſime illo modo, ſapientiam eſſe rerum diuinarum, & humanarum ſcientiam, cognitionemq;, quæ cauſa cuiuſque rei ſit. ex quo efficitur, ut diuina imitetur, humana omnia inferiora uirtute ducat. in hunc tu igitur, tanquam in mare, quod eſt uentis ſubiectum, perturbationem cadere tibi dixiſti uideri? quid eſt, quod tantam grauitatem, conſtantiamq; perturbet? an improuiſum aliquid, atque repentinum? quid poteſt accidere tale ei, cui nihil ſubitum eſt, quod homini euenire poſſit?* Nam *quod aiunt nimia reſecari oportere, naturalia relinqui: quid tandem poteſt eſſe naturale, quod idem nimium eſſe poſſit? ſunt enim omnia iſta ex errorum orta radicibus. quæ euellenda, & extrahenda penitus, non circuncidenda, nec amputanda ſunt.* Sed *quoniam ſuſpicor te non tam de ſapiente, quàm de te ipſo quærere, (illum enim putas omni perturbatione eſſe liberum, te uis) uideamus, quanta*

ta ſint, quæ à philoſophia remedia morbis animorum adhibeãtur: eſt enim quædam medicina certe: nec tam fuit hominum generi infenſa, atque inimica natura, ut corporibus tot res ſalutares, animis nullam inuenerit. de quibus eſt hoc etiam merita melius, quòd corporum adiumenta adhibentur extrinſecus, animorum ſalus incluſa in his ipſis eſt. ſed quo maior eſt in eis præſtãtia, et diuinior, eo maiore indigent diligentia. itaque bene adhibita ratio cernit, quid optimum ſit; neglecta, multis implicatur erroribus. ad te igitur mihi iã conuertenda omnis oratio eſt: ſimulas enim quærere te de ſapiente; quæris autem fortaſſe de te. Earum igitur perturbationum, quas expoſui, uariæ ſunt curationes: nam neque omnis ægritudo una ratione ſedatur: alia eſt enim lugenti, alia miſeranti, alia inuidenti adhibenda medicina: eſt enim in omnibus quatuor perturbationibus illa diſtinctio, utrum ad uniuerſam perturbationem, quæ eſt aſpernatio rationis, aut appetitus uehementior, an ad ſingulas, ut ad metum, libidinem, reliquasq; melius adhibeatur oratio; & utrũ illud non uideatur ægre ferendum, ex quo ſuſcepta ſit ægritudo, an omnium rerum tollenda omnino ægritudo: ut ſi quis ægre ferat, ſe pauperem eſſe, id ne diſputes, paupertatem malum non eſſe, an hominem ægre ferre nihil oportere. nimirum hoc melius: ne, ſi forte de paupertate non perſuaſeris, ſit ægritudini concedendum: ægritudine autem ſublata proprijs rationibus, quibus heri uſi ſumus, quodam modo etiam paupertatis malum tollitur. ſed omnis eiuſmodi perturbatio, animi placatione abluatur, illa quidem, cum doceas, nec bonum illud eſſe,

ex quo lætitia aut libido oriatur, nec malum, ex quo aut metus, aut ægritudo. ueruntamen hæc eſt certa, & propria ſanatio, ſi doceas, ipſas perturbationes per ſe eſſe uitioſas, nec habere quidquam aut naturale, aut neceſſariũ: ut ipſam ægritudinem leniri uidemus, cum obijcimus mœrentibus imbecillitatẽ animi effœminati, cumq; eorum grauitatem, conſtantiamq; laudamus, qui non turbulente humana patiantur. quod quidẽ ſolet eis etiam accidere, qui illa mala eſſe cenſent, ferenda tamen æquo animo arbitrantur. putat aliquis uoluptatem eſſe bonum, alius autem pecuniam: tamen & ille ab intemperantia, & hic ab auaritia auocari poteſt. illa autem altera ratio, & oratio, quæ ſimul & opinionem falſam tollit, & ægritudinem detrahit, eſt ea quidem utilior, ſed raro proficit, neque eſt ad uulgus adhibenda. quædam autem ſunt ægritudines, quas leuare illa medicina nullo modo poſſit: ut ſi quis ægre ferat, nihil in ſe eſſe uirtutis, nihil animi, nihil officij, nihil honeſtatis, propter mala is quidem angatur, ſed alia quædam ad eum ſit admouenda curatio, & talis quidem, quæ poſſit eſſe omnium, etiam de ceteris rebus diſcrepantium philoſophorum: inter omnes enim conuenire oportet, commotiones animorum à recta ratione auerſas eſſe uitioſas, ut, etiam ſi nec mala ſint illa, quæ metum, ægritudinem'ue, nec bona, quæ cupiditatem, lætitiam'ue moueant, tamen ſit uitioſa ipſa commotio: conſtantem enim uolumus quendam, ſedatum, grauem, humana omnia prementem illum eſſe, quem magnanimum, & fortem uirum dicimus: talis autem nec mœrens, nec timens, nec cupiens, nec geſtiens

ſtiens

ſtiens eſſe quiſquam poteſt: eorum enim hæc ſunt, qui euentus humanos ſuperiores, quàm ſuos animos eſſe du cunt. quare omniũ philoſophorũ, ut ante dixi, una ratio eſt medẽdi, ut nihil, quale ſit illud quod perturbet animum, ſed de ipſa ſit perturbatione dicendũ. itaque primum in ipſa cupiditate, cum id ſolum agitur, ut ea tollatur, non eſt quærendum, bonum illud nec ne ſit, quod libidinem moueat: ſed libido ipſa tollenda eſt: ut ſiue, quod honeſtum eſt, id ſit ſummum bonum, ſiue uoluptas, ſiue horum utrunque coniunctum, ſiue illa tria genera bonorum, tamen, etiam ſi uirtutis ipſius uehementior appetitus ſit, eadem ſit omnibus ad deterrẽdum adhibenda ratio. continet autem ſedationem animi humana in conſpectu poſita natura: quæ quo facilius expreſſa cernatur, explicanda eſt oratione cõmunis con ditio, lexq́; uitæ. itaque non ſine cauſa cum Oreſtem fa bulam doceret Euripides, primos tres uerſus reuocaſſe dicitur Socrates:

Neque tam terribilis ulla fando oratio eſt,
Neque ſors, neque ira cœlitum inuectum malum,
QVod non natura humana patiendo ferat.

eſt autem utilis ad perſuadendum ea, quæ acciderunt, ferri & poſſe, & oportere, enumeratio eorum, qui tulerũt. etſi ægritudinis ſedatio & heſterna diſputatione explicata eſt, & in conſolationis libro, quem in medio (nõ enim ſapientes eramus) mœrore, & dolore cõſcripſimus: quodq́; uetat Chryſippus ad recentes quaſi tumo res animi remedium adhibere, id nos fecimus, naturæq́; uim attulimus, ut magnitudini medicinæ doloris magnitudo cõcederet. Sed ægritudini, de qua ſatis eſt diſpu

tatũ, finitimus eſt metus. de quo pauca dicenda ſunt. Eſt enim metus, ut ægritudo præſentis, ſic ille futuri mali. itaque nõ nulli ægritudinis partẽ quandam metũ eſſe dicebãt. alij autẽ metũ præmoleſtiam appellabãt, quòd eſt quaſi dux conſequentis moleſtiæ. quibus igitur rationibus inſtantia feruntur, eiſdem contemnuntur ſequentia. nam uidendum eſt in utriſq;, ne quid humile, ſummiſſum, molle, effœminatum, fractum, abiectúmq; faciamus. ſed quanquam de ipſius metus inconſtantia, imbecillitate, leuitate dicendum eſt, tamen multum prodeſt ea, quæ metuuntur, ipſa cõtemnere. itaque, ſiue caſu accidit, ſiue conſilio, percõmode factum eſt, quòd eis de rebus, quæ maxime metuuntur, de morte, & de dolore, primo, & proximo die diſputatum eſt: quæ ſi probata ſunt, metu magna ex parte liberati ſumus. Ac de malorum opinione hactenus. uideamus nunc de bonorum, id eſt de lætitia, & de cupiditate. Mihi quidem in tota ratione ea, quæ pertinet ad animi perturbationem, una res uidetur cauſam continere, omneis eas eſſe in noſtra poteſtate, omneis iudicio ſuſceptas, omneis uoluntarias. hic igitur error eſt eripiendus, hæc detrahenda opinio: atque ut in malis opinatis tolerabiliora, ſic in bonis ſedatiora ſunt efficienda ea, quæ magna, & lætabilia dicuntur. atq; hoc quidem cõmune malorum, & bonorum: ut ſi iam difficile ſit perſuadere, nihil earum rerum, quæ perturbent animum, aut in malis, aut in bonis eſſe habendum, tamen alia ad alium motum curatio ſit adhibenda, aliáq; ratione maleuolus, alia amator, alia rurſus anxius, alia timidus corrigendus. atque erat facile, ſequentem eam rationem, quæ

maxime

maxime probatur de bonis, & malis, negare unquam lætitia affici poſſe inſipientem, quòd nihil unquam haberet boni. ſed loquimur nunc more communi. ſint ſane iſta bona, quæ putantur, honores, diuitiæ, uoluptates, ceteráq;: tamen in eis ipſis potiundis exultans, geſtiensq; lætitia turpis eſt: ut, ſi ridere conceſſum ſit, uituperetur tamen cachinnatio: eodem enim uitio eſt effuſio animi in lætitia, quo in dolore contractio; eademq; leuitate cupiditas eſt in appetendo, qua lætitia in fruendo: & ut nimis afflicti moleſtia, ſic nimis elati lætitia iure iudicantur leues. et cum inuidere, ægritudinis ſit; malis autem alienis uoluptatem capere, lætitiæ, utrunque immanitate, & feritate quadam proponenda caſtigari ſolet. atque ut confidere decet, timere non decet: ſic gaudere decet, lætari non decet, quoniam docendi cauſa à gaudio lætitiam diſtinguimus. illud iam ſupra diximus, fieri contractionem animi recte nũquam poſſe, elationem poſſe: aliter enim Næuianus *ille gaudet* Hector,

Lætus ſum
Laudari me pater abs te laudato uiro;
aliter ille apud Trabeam Chærea,
Læna delinita argento nutum obſeruabit meum,
Quid uelim, quid ſtudeam. aduenienſ digito impellam ianuam:
Fores patebunt. de improuiſo Chryſis *ubi me aſpexerit,*
Alacris obuiam mihi ueniet complexum exoptás meũ,
Mihi ſe dedet:
quàm hæc pulchra putet, ipſe iam dicet.
-fortunam ipſam anteibo fortunis meis.

hæc lætitia quàm turpis ſit, ſatis eſt diligenter attendẽtem penitus uidere. et ut turpes ſunt, qui efferunt ſe lætitia tum, cum fruuntur uenereis uoluptatibus: ſic flagitioſi, qui eas inflammato animo concupiſcunt. totus uero iſte, qui uulgo appellatur amor (nec hercule inuenio, quo nomine alio poſſit appellari) tantæ leuitatis eſt, ut nihil uideam, quod putem cõferendum. quem Cæcilius,

- deum qui non ſummum putet,
Aut ſtultum, aut rerum eſſe imperitum exiſtimat;
Cui in manu ſit, quem eſſe dementem uelit,
Quem ſapere, quem ſanari, quem in morbum inijci;
Quem contra amari, quem accerſiri, quem expeti.

ò præclaram emendatricem uitæ poeticam, quæ amorẽ, flagitij, & leuitatis auctorem, in concilio deorum collocandum putet: de comœdia loquor: quæ, ſi hæc flagitia non probaremus, nulla eſſet omnino. quid autem ex tragœdia princeps ille Argonautarum?

Tu me amoris magi', quàm honoris ſeruauiſti gratia.

quid ergo? hic amor Medeæ quanta miſeriarum incendia excitauit? atque ea tamen apud alium poetam patri dicere audet, ſe coniugem habuiſſe

Illum, Amor quem dederat, qui plus pollet, potiorq́; eſt patre.

ſed poetas ludere ſinamus, quorum fabulis in hoc flagitio uerſari ipſum uidemus Iouem: ad magiſtros uirtutis, philoſophos ueniamus: qui amorem negant ſtupri eſſe, & in eo litigant cum Epicuro, non multum, ut opinio mea fert, mentiente: quis eſt enim amor iſte amicitiæ? cur neque deformem adoleſcentem quiſquam amat, neque formoſum ſenem? mihi quidem hæc

in Græcorum gymnaſiis nata conſuetudo uidetur: in quibus iſti liberi, & conceſſi ſunt amores. bene igitur Ennius,

Flagitij principium eſt nudare inter ciues corpora,

qui ut ſint, ſicut fieri poſſe uideo, pudici, ſoliciti tamen & anxij ſunt, eoq; magis, quod ſe ipſi continent, & exercent. atque ut muliebreis amores omittam, quibus maiorem licentiam natura conceſſit: quis aut de Ganymedis raptu dubitat, quid poetæ uelint; aut non intelligit, quod apud Euripidem & loquatur, & cupiat Laius? quid denique homines doctiſſimi, & ſummi poetæ de ſe ipſis, & carminibus edant, & cantibus? fortis uir in ſua rep. cognitus, quæ de iuuenum amore ſcripſit Alcæus? nam Anacreontis quidem tota poeſis eſt amatoria. maxime uero omnium flagraſſe amore Rheginum Ibicum, apparet ex ſcriptis. atque horũ omnium libidinoſos eſſe amores uidemus. philoſophi ſumus exorti, & auctore quidem noſtro Platone, quem non iniuria Dicæarchus accuſat; qui amori auctoritatem tribueremus. Stoici uero & ſapientem amaturum eſſe dicunt: & amorem ipſum, conatum amicitiæ faciundæ ex pulchritudinis ſpecie definiunt. qui ſi quis eſt in rerum natura ſine ſolicitudine, ſine deſiderio, ſine cura, ſine ſuſpirio, ſit ſane: uacat enim omni libidine: hæc autem de libidine oratio eſt. ſin autem eſt aliquis amor, ut eſt certe, qui nihil abſit, aut non multum ab inſania, qualis in Leucadia eſt:

Si quidem eſt quiſquam deus, cui ego ſim curæ.

at id erat deis omnibus curandum, quemadmodum hic frueretur uoluptate.

Heu

Heu me infelicem.

nihil uerius. probe & ille,

Sanus ne es, qui temere lamentare?

ſic inſanus ſuis etiã uidetur. at quas tragœdias efficit?

Te Apollo ſancte fer opem, teq́; omnipotens Neptune inuoco,

Vosq́; adeo uenti.

mundũ totũ ſe ad amorem ſuũ ſubleuandum conuerſuris putat: Venerem unam excludit, ut iniquam.

Nam quid ego te appellem Venus?

eã præ libidine negat curare quidquam. quaſi uero ipſe non propter libidinem tanta flagitia, & faciat, & dicat. ſic igitur affecto hæc adhibenda curatio eſt, ut ei illud, quod cupiat, oſtendatur quàm leue, quàm contẽnendum, quã nihil ſit omnino, quàm facile uel aliunde, uel alio modo perfici, uel omnino negligi poſſit. adducendus eſt etiam nonnũquam ad alia ſtudia, ſolicitudines, curas, negocia. loci denique mutatione, tanquã ægroti non conualeſcentes, ſæpe curandus eſt. etiam nouo quodam amore ueterem amorem tanquam clauo clauum eijciendum putant. maxime autem admonendus, quantus ſit furor amoris: omnibus enim ex animi perturbationibus eſt profecto nulla uehementior: ut, ſi iam ipſa illa accuſare nolis, ſtupra dico, & corruptelas, & adulteria, inceſta denique, quorum omnium accuſabilis eſt turpitudo: ſed ut hæc omittamus, perturbatio ipſa mentis in amore fœda per ſe eſt. nam ut illa præterea, quæ ſunt furoris: hæc ipſa per ſeſe quam habent læuitatem, quæ uidentur eſſe mediocria?

- iniuriæ,

ſuſpe-

Suſpectiones, inimicitiæ, induciæ,
Bellum, pax rurſum. incerta hæc ſi tu poſtules
Ratione certa facere, nihilo plus agas,
Quàm ſi des operam ut cum ratione inſanias.
hæc inconſtantia, mutabilitaſq; mentis quem non ipſa prauitate deterreat? eſt etiam illud, quod in omni perturbatione dicitur, demonſtrandũ, nullam eſſe niſi opinabilem, niſi iudicio ſuſceptam, niſi uolũtariam. etenim ſi naturalis amor eſſet, & amarent omnes, & amarentur, & ſemper amarent, & idem amarent, neque aliũ pudor, alium cogitatio, alium ſatietas deterreret. Ira uero quanquam diu perturbat animum, dubitationem inſaniæ non habet; cuius impulſu exiſtit etiam inter fratres tale iurgium:
Quis homo te exuperauit unquã gentium impudentia?
Quis autem malitia te?
noſti, quæ ſequuntur: alternis enim uerſibus intorquentur inter fratres grauiſſimæ contumeliæ: ut facile appareat Atrei filios eſſe, eius, qui meditatur pœnam in fratrem nouam.
Maior mihi moles, maius miſcendum malum,
Qui illius acerbum cor contundam, & cõprimam.
quæ igitur hæ erunt moles? audi Thyeſtem ipſum:
Impius hortatur me frater, ut meos malis miſer
Manderem natos. eorum uiſcera apponit.
quid eſt enim, quo non progrediatur eodem ira, quo furor? itaque iratos proprie dicimus exiſſe de poteſtate, id eſt de conſilio, de ratione, de mente: horum enim poteſtas in totum animum eſſe debet. his autem ſunt ſubtrahendi, in quos impetum conantur facere,
dum

dum ſe ipſi colligant (quid eſt autem ſe ipſum colligere, niſi diſſipatas animi partes rurſum in ſuum locum cogere?) aut rogandi, orandiq́; ſunt, ut, ſi quam habent ulciſcendi uim, differant in tempus aliud, dum deferueſcat ira. deferueſcere autem certe ſignificat ardorem animi inuita ratione excitatum. ex quo illud laudatur Archytæ: *qui cum uillico factus eſſet iratior, quo te modo, inquit, accepiſſem, niſi iratus eſſem? ubi ſunt ergo iſti, qui iracundiam utilem dicunt? poteſt utilis eſſe inſania? at naturalis eſt. an quidquam eſſe poteſt ſecundum naturã, quod ſit repugnante ratione? quo modo autem, ſi naturalis eſſet ira; aut alius alio magis iracundus eſſet; aut finem haberet prius, quàm eſſet ulta, ulciſcendi libido; aut quenquam pœniteret, quod feciſſet per iram? ut* Alexandrum *regem uidemus: qui cum interemiſſet* Clytum *familiarem ſuum, uix à ſe manus abſtinuit: tanta uis fuit pœnitendi. quibus cognitis, quis eſt qui dubitet, quin hic quoq; motus animi ſit totus opinabilis, ac uoluntarius? quis enim dubitarit, quin ægrotationes animi, qualis eſt auaritia, gloriæ cupiditas, ex eo, quod magni æſtimetur ea res, ex qua animus ægrotat, oriantur? unde intelligi debet, perturbationẽ quoque omnẽ eſſe in opinione. & ſi fidentia, id eſt firma animi confiſio, ſcientia quædam eſt, & opinio grauis, nõ temere aſſentiẽs: metus quoq; eſt diffidẽtia expectati, & impendẽtis mali. etſi ſpes eſt expectatio boni, mali expectationem eſſe neceſſe eſt metũ. ut igitur metus, ſic reliquæ perturbationes ſunt in malo. ergo ut conſtantia ſcientiæ, ſic perturbatio erroris eſt. qui autem natura dicuntur iracundi, aut miſericor-*

des, aut inuidi, aut tale quid, ij ſunt eiuſmodi cõſtituti, quaſi mala ualetudine animi, ſanabiles tamen: ut Socrates dicitur, cum multa in cõuentu uitia collegiſſet in eũ Zopyrus, qui ſe naturam cuiuſque ex forma perſpicere profitebatur, deriſus eſt à ceteris, qui illa in Socrate uitia nõ agnoſcerent; ab ipſo autẽ Socrate ſubleuatus eſt, cum illa ſibi uitia ineſſe, ſed ratione à ſe deiecta diceret. ergo ut optima quiſque ualetudine affectus, poteſt uideri alius, ut natura, ad aliquem morbũ procliuior: ſic animus alius ad alia uitia propenſior. qui autem non natura, ſed culpa uitioſi eſſe dicuntur, eorum uitia conſtant ex falſis opinionibus rerum bonarum, ac malarum, ut ſit alius ad alios motus perturbationesq́; procliuior. inueteratio autẽ ut in corporibus ægrius depellitur, ſic in animis quoque perturbatio: citiusq́; repentinus oculorum tumor ſanatur, quàm diuturna lippitudo depellitur. ſed cognita iam cauſa perturbationum, quæ omnes oriuntur ex iudicijs opinionum, & uoluntatibus, ſit iam huius diſputationis modus. ſcire autem nos oportet, cognitis, quo ad poſſint ab homine cognoſci, bonorũ & malorũ finibus, nihil à philoſophia poſſe aut maius, aut utilius optari, quam hæc, quæ à nobis hoc quatriduo diſputata ſunt. morte enim contẽpta, & dolore ad patiendum leuato, adiunximus ſedationem ægritudinis: qua nullum homini maius malum eſt. etſi enim omnis animi perturbatio grauis eſt, nec multum differt ab amentia: tamen ita ceteros cum ſint in aliqua perturbatione aut metus, aut lætitiæ, aut cupiditatis, commotos modo, et perturbatos dicere ſolemus; at eos, qui ſe ægritudini dediderũt, miſeros, afflictos, ærũ-

noſos,

noſos, calamitoſos. itaque non fortuito factum uidetur, ſed à te ratione propoſitum, ut ſeparatim de ægritudine, & de ceteris perturbationibus diſputaremus: in ea eſt enim fons miſeriarũ, & caput. ſed & ægritudinis, & reliquorum animi morborum una ſanatio eſt, omnes opinabiles eſſe, & uoluntarios, eáq; re ſuſcipi, quod ita rectum eſſe uideatur. hunc errorem, quaſi radicem omnium malorum, ſtirpitus philoſophia ſe extracturam pollicetur. demus ergo nos huic excolendos, patiamurq́; nos ſanari: his enim malis inſidentibus, non modo beati, ſed ne ſani quidem eſſe poſſumus. aut igitur negemus quidquam ratione confici, cum contra nihil ſine ratione recte fieri poſſit: aut, cum philoſophia ex rationum collatione conſtet, ab ea, ſi & boni, & beati uolumus eſſe, omnia adiumenta, & auxilia petamus bene, beateq́; uiuendi.

M. TVLLII CICERONIS TVSCVLANARVM DISPVTATIONVM LIB. QVINTVS, VIRTVTEM AD BEATE VIVENDVM SE IPSA ESSE CONTENTAM.

QVintus hic dies Brute finem faciet Tuſculanarum diſputationum: quo die eſt à nobis ea de re, quam tu ex omnibus maxime probas, diſputatum: placere enim tibi admodum ſenſi ex eo libro, quem ad me accuratiſſime ſcripſiſti, & ex multis ſermonibus tuis, uirtutem ad beate uiuendum ſe ipſa eſſe contentam. quod etſi difficile eſt probatu, propter tam uaria & tam multa tormenta fortunæ: tale tamen eſt, ut elaborandum ſit, quo facilius probetur: nihil eſt enim omnium, quæ in philoſophia tractantur, quod grauius, magnificentiusq; dicatur. nam cum ea cauſa impulerit eos, qui primi ſe ad philoſophiæ ſtudiũ contulerunt, ut, omnibus rebus poſthabitis, totos ſe in optimo uitæ ſtatu exquirendo collocarent: profecto ſpe beate uiuendi tantã in eo ſtudio curam, operamq; poſuerunt. quòd ſi ab ijs inuẽta, & perfecta uirtus eſt, & ſi præſidij ad beate uiuendum in uirtute ſatis eſt: quis eſt, qui non præclare & ab illis poſitam, & à nobis ſuſceptam operam philoſophandi arbitretur? ſin autem uirtus ſubiecta ſub uarios, incertosq; caſus famula fortunæ eſt, nec tantarum uirium eſt, ut

ſe ipſa tueatur: uereor, ne non tam uirtutis fiducia nitendum nobis ad ſpem beate uiuendi, quã uota facienda uideantur. equidem eos caſus, in quibus me fortuna uehementer exercuit, mecum ipſe conſiderans, huic incipio ſententiæ diffidere, interdum etiã humani generis ĩmbecillitatem, fragilitatẽq; extimeſcere: uereor enim ne natura, cum corpora nobis infirma dediſſet, iiſq; & morbos inſanabiles, & dolores intolerabiles adiunxiſſet, animos quoque dederit & corporum doloribus congruentes, & ſeparatim ſuis angoribus & moleſtiis implicatos. ſed in hoc me ipſe caſtigo, quòd ex aliorum, & ex noſtra fortaſſe mollitie, non ex ipſa uirtute de uirtutis robore exiſtimo: illa enim, ſi modo eſt ulla uirtus, quam dubitationem auunculus tuus Brute ſuſtulit; omnia, quæ cadere in hominem poſſunt, ſubter ſe habet; eaq; deſpiciens, caſus contemnit humanos; culpaq; omni carens, præter ſe ipſam nihil cenſet ad ſe pertinere. nos autem omnia aduerſa tum uenientia metu augentes, tum mœrore præſentia, rerum naturam, quàm errorem noſtrum damnare malumus. ſed & huius culpæ, & ceterorum uitiorum, peccatorumq; noſtrorum omnis à philoſophia petenda correctio eſt. cuius in ſinum cum à primis temporibus ætatis noſtra uoluntas, ſtudiumq; nos contuliſſet, his grauiſſimis caſibus in eundem portum, ex quo eramus egreſſi, magna iactati tempeſtate confugimus. ò uitæ philoſophia dux, ò uirtutis indagatrix, expultrixq; uitiorum, quid non modo nos, ſed omnino uita hominum ſine te eſſe potuiſſet? tu urbes peperiſti: tu diſſipatos homines in ſocietatem uitæ conuocaſti: tu eos

inter

inter ſe primo domicilijs, deinde coniugijs, tum litera-rum, & uocum communione iunxiſti: tu inuentrix le-gum, tu magiſtra morum, & diſciplinæ fuiſſe. ad te confugimus: à te opem petimus: tibi nos, ut antea ma-gna ex parte, ſic nunc penitus, totosq; tradimus. eſt au tem unus dies bene, & ex præceptis tuis actus, peccan ti immortalitati anteponendus. cuius igitur potius opi-bus utamur, quàm tuis? quæ & uitæ tranquillitatem largita nobis es, & terrorem mortis ſuſtuliſti. at philo-ſophia quidem, tantum abeſt, ut perinde, ac de hominũ eſt uita merita, laudetur, ut à multis etiam uituperetur. uituperare quiſquam uitæ parentem, & hoc parricidio ſe inquinare audet? & tam impie ingratus eſſe, ut eam accuſet, quam uereri deberet, etiam ſi minus percipe-re potuiſſet? ſed, ut opinor, hic error, & hæc indocto-rum animis offuſa caligo eſt, quòd tam longe retro re-ſpicere non poſſunt, nec eos, à quibus uita hominum in-ſtructa primo ſit, fuiſſe philoſophos arbitrantur. quam rem antiquiſſimam cum uideamus, nomen tamen eſſe confitemur recens. nam ſapientiam quidem ipſam quis negare poteſt non modo re eſſe antiquam, uerum etiam nomine? quæ diuinarum, humanarumq; rerum, tum initiorum, cauſarumq;, tum cuiuſque rei, cognitio-ne hoc pulcherrimum nomen apud antiquos aſſeque-batur. itaque & illos ſeptem, qui à Græcis *σοφοὶ ſa-pientes à noſtris & habebantur, & nominabantur, et multis ante ſæculis* Lycurgum, *cuius temporibus* Home rus *etiam fuiſſe ante hanc urbem conditam traditur, etiam heroicis ætatibus* Vlyxem, & Neſtorem *accepi-mus & fuiſſe, & habitos eſſe ſapientes. nec uero* Atlas

ſuſtinere cœlum, nec Prometheus affixus Caucaſo, nec ſtellatus Cepheus cum uxore, genero, filia traderetur, niſi cœleſtium diuina cognitio nomen eorum ad errorem fabulæ traduxiſſet. à quibus ducti deinceps omnes, qui in rerum contemplatione ſtudia ponebant, ſapientes et habebantur, & nominabantur: idq́; eorum nomen uſque ad Pythagoræ manauit ætatem, quem, ut ſcribit auditor Platonis Ponticus Heraclides, uir doctus in primis, Philiuntem ferunt ueniſſe, eumq́; cum Leonte principe Phliaſiorum docte, & copioſe diſſeruiſſe quædam: cuius ingenium, & eloquentiam cum admiratus eſſet Leon, quæſiuiſſe ex eo qua maxime arte confideret: at illum, artem quidem ſe ſcire nullam, ſed eſſe philoſophum: admiratum Leontem nouitatem nominis, quæſiſſe, quinam eſſent philoſophi, & quid inter eos, & reliquos intereſſet: Pythagoram autem reſpondiſſe, ſimilem ſibi uideri uitam hominum, et mercatum eum, qui haberetur maximo ludorum apparatu totius Græciæ celebritate: nam ut illic alij corporibus exercitatis gloriam, & nobilitatem coronæ peterent, alij emendi, aut uendendi quæſtu, & lucro ducerentur, eſſet autem quoddam genus eorum, idq́; uel maxime ingenuum, qui nec plauſum, nec lucrum quærerent, ſed uiſendi cauſa uenirent, ſtudioſeq́; perſpicerent, quid ageretur, & quo modo; item nos quaſi in mercatus quadam celebritate ex urbe aliqua, ſic in hanc uitam ex alia uita, & natura profectos, alios gloriæ ſeruire, alios pecuniæ, raros eſſe quoſdam, qui, ceteris omnibus pro nihilo habitis, rerum naturam ſtudioſe intuerentur: hos ſe appellare ſapientiæ ſtudioſos, id eſt enim philoſophos:

phos: & ut illic liberaliſſimum eſſet ſpectare, nihil ſibi acquirentem; ſic in uita longe omnibus ſtudijs contemplationem rerum, cognitionemq́; præſtare. nec uero Pythagoras nominis ſolum inuentor, ſed rerum etiã ipſarum amplificator fuit. qui cum poſt hunc Phliaſium ſermonem in Italiam ueniſſet, exornauit eam Græciam, quæ magna dicta eſt, & priuatim, & publice præſtantiſſimis & inſtitutis, & artibus. cuius de diſciplina aliud tempus fuerit fortaſſe dicendi. ſed ab antiqua philoſophia uſque ad Socratem, qui Archelaum Anaxagoræ diſcipulum audierat, numeri motusq́; tractabantur, & unde omnia orirentur, quóue recederent: ſtudioſéq; ab his ſiderum magnitudines, interualla, curſus inquirebantur, & cuncta cœleſtia. Socrates autem primus philoſophiam deuocauit è cœlo, & in urbibus collocauit, & in domos etiam introduxit, & coegit de uita, & moribus, rebusq́; bonis, & malis quærere. cuius multiplex ratio diſputandi, rerumq́; uarietas, & ingenij magnitudo, Platonis memoria, & literis conſecrata, plura genera effecit diſſentientium philoſophorum. è quibus nos id potiſſimũ conſectati ſumus, quo Socratem uſum arbitramur; ut noſtram ipſi ſententiam tegeremus, errore alios leuaremus, & in omni diſputatione, quid eſſet ſimillimum ueri, quæreremus. quem morem cum Carneades acutiſſime, copioſiſſiméq; tenuiſſet, fecimus & alias ſæpe, & nuper in Tuſculano, ut ad eam conſuetudinem diſputaremus. et quatridui quidem ſermonem ſuperioribus ad te perſcriptum libris miſimus: quinto autem die, cum eodem in loco conſediſſemus, ſic eſt propo-

ſitum, de quo diſputaremus. A. *Non mihi uidetur ad beate uiuendum ſatis poſſe uirtutem.* M. *At hercule* Bruto *meo uidetur: cuius ego iudicium, pace tua dixerim, longe antepono tuo.* A. *Non dubito. nec id nunc agitur, tu illum quantum ames: ſed hoc, quod mihi dixi uideri, quale ſit, de quo à te diſputari uolo.* M. *Nempe negas ad beate uiuendum ſatis poſſe uirtutem?* A. *Prorſus nego.* M. *Quid? ad recte, honeſte, laudabiliter, poſtremo ad bene uiuendum ſatis ne eſt præſidij in uirtute?* A. *Certe ſatis.* M. *Potes igitur, aut qui male uiuat, non eum miſerum dicere; aut, quē bene fateare, eum negare beate uiuere?* A. *Quidni poſſim? nam etiam in tormentis recte, honeſte, laudabiliter, & ob eam rem bene uiui poteſt, dum modo intelligas quid nunc dicam bene: dico enim, conſtanter, grauiter, ſapienter, fortiter. hæc etiam in equuleum conijciuntur, quo uita non aſpirat beata.* M. *Quid igitur? ſola ne beata uita quæſo relinquitur extra oſtium, limenq; carceris, cum conſtantia, grauitas, fortitudo, ſapientia, reliquæq; uirtutes rapiantur ad tortorem nullumq; recuſent nec ſupplicium, nec dolorem?* A. *Tu, ſi quid es facturus, noua aliqua conquiras oportet. iſta me minime mouent, non ſolum quia peruulgata ſunt, ſed multo magis, quia, tanquam leuia quædam uina, nihil ualent in aqua, ſic* Stoicorum *iſta magis guſtata quàm potata delectant. uelut iſte chorus uirtutum in equuleum impoſitus, imagines conſtituit ante oculos cū ampliſſima dignitate, ut ad eas curſim perrectura, nec eas beata uita à ſe deſertas paſſura uideatur: cum autem animum ab iſta pictura, imaginibus uirtutum ad*

rem,

rem, ueritatemq́; traduxeris, hoc nudum relinquitur, poſſit ne quis beatus eſſe, quandiu torqueatur. quamobrem hoc nunc quæramus. uirtutes autē, noli uereri, ne expoſtulent, et querātur ſe à beata uita eſſe relictas. ſi enim nulla uirtus prudentia uacat, prudētia ipſa hoc uidet, non omnes bonos eſſe etiam beatos: multaq́; de M. *Atilio,* Q. *Cæpione,* M. *Aquillio recordatur: beatamq́; uitam, ſi imaginibus potius uti, quàm rebus ipſis placet, conantem ire in equuleum retinet ipſa prudentia, negatq́; ei cum dolore, & cruciatu quidquam eſſe commune.* M. *Facile patior te iſto modo agere: etſi iniquum eſt præſcribere mihi te, quemadmodum à me diſputari uelis. ſed quæro, utrum aliquid actum ſuperioribus diebus, an nihil arbitremur?* A. *Actum uero, & aliquantum quidem.* M. *Atqui, ſi ita eſt, profligata iam hæc, & pene ad exitum adducta quæſtio eſt.* A. *Quo tandem modo?* M. *Quia motus turbulenti, iactationesq́; animorum incitatæ, & impetu inconſiderato elatæ, rationem omnem repellentes, uitæ beatæ nullam partem relinquunt: quis enim poteſt mortem aut dolorem metuens, quorum alterum ſæpe adeſt, alterum ſemper impendet, eſſe non miſer? quid, ſi idem (quod plerunque fit) paupertatem, ignominiā, infamiam timet, ſi debilitatem, cæcitatem, ſi denique, quod non ſingulis hominibus, ſed potentibus populis ſæpe contingit, ſeruitutem: poteſt ea timens eſſe quiſquam beatus? quid, qui non modo ea futura timet, uerum etiam fert, ſuſtinetq́; præſentia? adde eodem exilia, luctus, orbitates. qui rebus his fractus ægritudine eliditur, poteſt tandem eſſe nō miſerrimus?*

quid uero illum, quem libidinibus inflammatum, & furentem uidemus, omnia rabide appetentem cum inexplebili cupiditate, quoq́; affluentius uoluptates undique hauriat, eo grauius, ardentiusq́; ſitientem, non ne recte miſerrimum dixeris? quid? elatus ille leuitate, inaniq́; lætitia & exultans, & temere geſtiens, non ne tanto miſerior, quanto ſibi uidetur beatior? ergo, ut hi miſeri, ſic contra illi beati, quos nulli metus terrent, nullæ ægritudines exedunt, nullæ libidines incitant, nullæ futiles lætitiæ exultantes languidis liquefaciunt uoluptatibus. ut maris igitur trãquillitas intelligitur, nulla ne minima quidem aura fluctus commouente: ſic animi quietus, & placatus ſtatus cernitur, cum perturbatio nulla eſt, qua moueri queat. quòd ſi eſt, qui uim fortunæ, qui omnia humana, quæcunque accidere poſſunt, tolerabilia ducat, ex quo nec timor eum, nec angor attingat, idemq́;, ſi nihil concupiſcat, nulla efferatur animi inani uoluptate: quid eſt, cur is nõ beatus ſit? et ſi hæc uirtute efficiuntur, quid eſt, cur uirtus ipſa per ſe non efficiat beatos? A. *Atqui alterum dici nõ poteſt, quin ij, qui nihil metuant, nihil angantur, nihil concupiſcãt, nulla impotenti lætitia efferantur, beati ſint: itaque id tibi concedo. alterum autem iam integrum nõ eſt: ſuperioribus enim diſputationibus effectum eſt, uacare omni animi perturbatione ſapientem.* M. *Nimirum igitur confecta res eſt: uidetur enim ad exitum ueniſſe quæſtio.* A. *Propemodum id quidem.* M. *Veruntamen mathematicorum iſte mos eſt, non philoſophorum. nam geometræ cum aliquid docere uolunt; ſi quid ad eam rem pertinet eorum, quæ ante docuerunt, id*

ſumunt

ſumunt pro conceſſo, & probato; illud modo explicant, de quo ante nihil ſcriptum eſt. philoſophi quamcunque rem habent in manibus, in eam, quæ cõueniũt, congerunt omnia: etſi alio loco diſputata ſunt. quod ni ita eſſet, cur Stoicus, ſi eſſet quæſitum ſatis ne ad beate uiuendum uirtus poſſet, multa diceret? cui ſatis eſſet reſpondere, ſe ante docuiſſe nihil bonum eſſe, niſi quod honeſtum eſſet: hoc probato, conſequens eſſe, beatam uitam uirtute eſſe contentam: & quo modo hoc ſit conſequens illi, ſic illud huic: ut, ſi beata uita uirtute contenta ſit, niſi honeſtum quod ſit, nihil aliud ſit bonum. ſed tamen non agunt ſic. nam & de honeſto, & de ſummo bono ſeparatim libri ſunt: & cum ex eo efficiatur, ſatis magnam in uirtute ad beate uiuendum eſſe uim; nihilo minus hoc agunt ſeparatim: proprijs enim, & ſuis argumentis, & admonitiobus tractanda quæque res eſt, tanta præſertim: caue enim putes ullam in philoſophia uocem emiſſam clariorem, ullum ue eſſe philoſophiæ promiſſum uberius, aut maius. nam quid profitetur ò dij boni? perfecturam ſe, qui legibus ſuis paruiſſet, ut eſſet contra fortunam ſemper armatus, ut omnia præſidia haberet in ſe bene beateq; uiuendi, ut eſſet ſemper denique beatus. ſed uidero, quid efficiat. tantiſper hoc ipſum magni æſtimo, quod pollicetur. nam Xerxes quidem refertus omnibus præmijs, doniſq; fortunæ, non equitatu, non pedeſtribus copijs, non nauium multitudine, non infinito pondere auri contentus, præmium propoſuit, qui inueniſſet nouam uoluptatem. qua ipſe inuenta, non fuit contentus: neque enim unquam finem inue-

niet libido. nos, uelle, præmio elicere poſſemus, qui nobis aliquid attuliſſet, quo hoc firmius crederemus. A. *Vellem id quidem: ſed habeo paululum, quod requirã: ego enim aſſentior, eorum, quæ poſuiſti, alterum alteri conſequens eſſe, ut, quemadmodum, ſi quod honeſtum ſit, id ſolum ſit bonum, ſequatur beatam uitam uirtute confici, ſic, ſi uita beata in uirtute ſit, nihil eſſe niſi uirtutem bonum. ſed* Brutus *tuus, auctore, &* Ariſtone, *&* Antiocho, *non ſentit hoc: putat enim, etiam ſi ſit bonum aliquod præter uirtutem.* M. *Quid igitur? contra* Brutum *ne me dicturum putas?* A. *Tu uero, ut uidetur: nam præfinire non eſt meum.* M. *Quid cuique igitur conſentaneum ſit, alio loco. nam iſta mihi & cum* Antiocho *ſæpe, & cum* Ariſtone *nuper, cum* Athenis *imperator apud eum diuerſarer, diſſenſio fuit: mihi enim non uidebatur quiſquam eſſe beatus poſſe, cum in malis eſſet: in malis autem ſapientem eſſe poſſe, ſi eſſent ulla corporis, aut fortunæ mala. dicebant hæc, quæ ſcripſit etiam* Antiochus *locis pluribus, uirtutẽ ipſam per ſe beatam uitam efficere poſſe, neque tamen beatiſſimam: deinde ex maiore parte pleraſque res nominari, etiam ſi qua pars abeſſet; ut uires, ut ualetudinem, ut diuitias, ut honorem, ut gloriam; quæ genere, non numero cernerentur: item beatam uitam, etiam ſi ex aliqua parte claudicaret, tamen ex multo maiore parte obtinere nomen ſuum. hæc nunc enucleare non ita neceſſe eſt: quanquam non conſtantiſſime dici mihi uidentur. nam & qui beatus eſt, non intelligo quid requirat, ut ſit beatior (ſi eſt enim quod deſit, ne beatus quidem eſt) & quod ex maiori parte*

unam-

unamquanque rem appellari ſpectariq́; dicunt, eſt ubi id iſto modo ualeat: cum uero tria genera malorum eſſe dicant; qui duorum generum malis omnibus urgeatur, ut omnia aduerſa ſint in fortuna, omnibus oppreſſum corpus & confectum doloribus, huic paululum ne ad beatam uitam deeſſe dicemus, non modo ad beatiſſimam? hoc illud eſt, quod Theophraſtus ſuſtinere non potuit. nam cum ſtatuiſſet, uerbera, tormenta, cruciatus, patriæ euerſiones, exilia, orbitates magnam uim habere ad male, miſereq́; uiuendum; non eſt auſus elate, & ample loqui, cũ humiliter, demiſſeq́; ſentiret. quàm bene, non quæritur: conſtanter quidẽ certe. itaque mihi placere non ſolet conſequentia reprehendere, cum prima conceſſeris. hic autem, elegantiſſimus omnium philoſophorum, & eruditiſſimus, non magnopere reprehenditur, cum tria genera dicit bonorum: uexatur autem ab omnibus, primum in eo libro, quem ſcripſit de uita beata, in quo multa diſputat, quamobrem is, qui torqueatur, qui crucietur, beatus eſſe non poſſit. in eo etiam putatur dicere in rotam beatam uitam nõ aſcendere. nuſquam id quidem dicit omnino; ſed, quæ dicit, idem ualent. poſſum igitur, cui conceſſerim in malis eſſe dolores corporis, in malis fortunæ naufragia, huic ſuccenſere dicenti, non omnes bonos eſſe beatos, cum in omnes bonos ea, quæ ille in malis numerat, cadere poſſint? uexatur idem Theophraſtus & libris, & ſcholis omnium philoſophorum, quòd in Calliſthene ſuo laudarit illam ſententiam,

Vitam regit fortuna, non ſapientia.

negant ab ullo philoſopho quidquã dictum eſſe langui-

dius.

dius. recte id quidem: ſed nihil intelligo dici potuiſſe cō ſtantius. ſi enim tot ſunt in corpore bona, tot extra corpus in caſu, atque fortuna: non ne conſentaneū eſt, plus fortunam, quæ domina rerum ſit & externarum, & ad corpus pertinentium, quàm conſilium ualere? an malumus Epicurum imitari? qui multa præclare ſæpe dicit: quàm enim ſibi conſtanter, conuenienterq́; dicat, nō laborat. laudat tenuem uictum. philoſophi id quidem, ſed ſi Socrates, aut Antiſthenes diceret, non is, qui finē bonorum uoluptatem eſſe dixerit. negat quenquam iucunde poſſe uiuere, niſi idem honeſte, ſapienter, iuſteq́; uiuat. nihil grauius, nihil philoſophia dignius, niſi idem hoc ipſum, honeſte, ſapienter, iuſte, ad uoluptatem referret. quid melius, quàm fortunam exiguam interuenire ſapienti? ſed hoc is ne dicit, qui, cum dolorem non modo maximum malum, ſed ſolum malum etiam dixerit, toto corpore opprimi poſſit doloribus acerrimis, tum cum maxime contra fortunam glorietur? quod idem melioribus etiam uerbis Metrodorus. Occupaui, inquit, te fortuna, atque cepi, omnesq́; aditus tuos intercluſi, ut ad me aſpirare non poſſes. præclare, ſi Ariſto Chius, aut ſi Stoicus Zeno diceret, qui, niſi quod turpe eſſet, nihil malum duceret. tu uero Metrodore, qui omne bonum in uiſceribus, medulliſq́; condideris, & definieris, ſummum bonum firma corporis affectione, exploratáq́; ſpe contineri; fortunæ aditus intercluſiſti? quo modo? iſto enim bono iam expoliari potes. atqui his capiuntur imperiti: & propter huiuſmodi ſententias iſtorum hominum eſt multitudo. acute diſputantis illud eſt, non quid quiſque dicat, ſed

quid cuique dicendum ſit, uidere. uelut in ea ipſa ſententia, quam in hac diſputatione ſuſcepimus, omneis bonos, ſemper beatos uolumus eſſe. quos dicam bonos, perſpicuum eſt: omnibus enim uirtutibus inſtructos, et ornatos, tum ſapientes, tum uiros bonos dicimus. uideamus, qui dicendi ſint beati. equidem hos exiſtimo, qui ſint in bonis, nullo adiuncto malo. nec ulla alia huic uerbo, cum beatum dicimus, ſubiecta notio eſt, niſi, ſecretis malis omnibus, cumulata bonorum complexio. hanc aſſequi uirtus, ſi quidquam præter ipſam boni eſt, non poteſt: aderit enim malorum, ſi mala illa dicimus, turba quædam, paupertas, ignobilitas, humilitas, ſolitudo, amiſſio ſuorum, graues dolores corporis, perdita ualetudo, debilitas, cæcitas, interitus patriæ, exiliũ, ſeruitus. denique in his tot, et tãtis, atque etiam quæ plura poſſunt accidere, poteſt eſſe ſapiens; nam hæc caſus importat, qui in ſapientem poteſt incurrere: at ſi ea mala ſunt, quis poteſt præſtare ſapientem ſemper beatum fore, cum uel in omnibus his uno tempore eſſe poſſit? non igitur facile concedo neque Bruto *meo, neque cõmunibus magiſtris, neque ueteribus illis,* Ariſtoteli, Speuſippo, Xenocrati, Polemoni, *ut, cum ea, quæ ſupra enumeraui, in malis numerent, ijdem dicant ſemper beatum eſſe ſapientem. quos ſi titulus hic delectat inſignis, & pulcher,* Pythagora, Socrate, & Platone *digniſſimus, inducant animum illa, quorum ſplendore capiuntur, uires, ualetudinem, pulchritudinem, diuitias, honores, opes contemnere, eaq́; quæ his contraria ſint, pro nihilo ducere. tum poterunt clariſſima uoce profiteri, ſe neque fortunæ impetu, nec multi*

tudinis

tudinis opinione, nec dolore, neque paupertate terreri, omniaq́; ſibi in ſeſe eſſe poſita, neque eſſe quidquam extra ſuam poteſtatem, quod ducant in bonis. neque hunc & hæc loqui, quæ ſunt magni cuiuſdam, & alti uiri, & eadem, quæ uulgus, in malis, & bonis numerare, concedi ullo modo poteſt: qua gloria commotus Epicurus exoritur. cui etiam, ſi dijs placet, uidetur ſemper ſapiens beatus. hic dignitate huius ſententiæ capitur: ſed nunquam id diceret, ſi ipſe ſe audiret: quid eſt enim, quod minus conueniat, quàm ut is, qui uel ſummum, uel ſolum malum dolorem eſſe dicat, idem cenſeat, quàm hoc ſuaue eſt, tum, cum dolore crucietur, dicturum eſſe ſapientem? non igitur ex ſingulis uocibus philoſophi ſpectandi ſunt, ſed ex perpetuitate, atque conſtantia. A. Adducis me, ut tibi aſſentiar. ſed tua quoque uide ne deſideretur conſtantia. M. Quonam modo? A. Quia legi tuum nuper quartum de finibus. in eo mihi uidebare, contra Catonem diſſerens, hoc uelle oſtendere, quod mihi quidem probatur, inter Zenonem, & Peripateticos nihil præter uerborum nouitatem intereſſe. quod ſi ita eſt, quid eſt cauſæ, quin, ſi Zenonis rationi conſentaneum ſit ſatis magnam uim in uirtute eſſe ad beate uiuendum, liceat idem Peripateticis dicere? rem enim opinor ſpectari oportere, non uerba. M. Tu quidem tabellis obſignatis agis mecum, & teſtificaris, quid dixerim aliquando, aut ſcripſerim. cum alijs iſto modo, qui legibus impoſitis diſputant. nos in diem uiuimus: quodcunque noſtros animos probabilitate percuſſit, id dicimus: itaque ſoli ſumus liberi. ueruntamen, quoniam

de

de conſtantia paulo ante diximus, non ego hoc loco id quærendum puto, uerum ne ſit quod Zenoni placuerit, quodq́; eius auditori Ariſtoni, bonum eſſe ſolum quod honeſtum eſſet, ſed, ſi ita eſſet, tum ut hoc totum beate uiuere in una uirtute poneret. quare demus hoc ſane Bruto, ut ſit beatus ſemper ſapiens. quàm ſibi conueniat, ipſe uiderit. gloria quidem huius ſententiæ quis eſt illo uiro dignior? nos tamen teneamus, ut ſit idem beatiſſimus: etſi Zeno Citiæus, aduena quidam, & ignobilis, uerborum opifex, inſinuaſſe ſe in antiquã philoſophiam uidetur, huius ſententiæ grauitas à Platonis auctoritate repetatur: apud quem ſæpe hæc oratio uſurpata eſt, ut nihil præter uirtutem diceretur bonum. uelut in Gorgia Socrates, cum eſſet ex eo quæſitum, Archelaum Perdicæ filium, qui tum fortunatiſſimus haberetur, non ne beatum putaret, Haud ſcio, inquit: nunquam enim cum eo locutus ſum. an tu aliter id ſcire non potes? nullo modo. tu igitur ne de Perſarum quidem rege magno potes dicere, beatus ne ſit? an ego poſſum, cum ignorem, quàm ſit doctus, quàm uir bonus? quid? tu in eo ſitam uitam beatam putas? ita prorſus exiſtimo, bonos beatos, improbos miſeros. miſer ergo Archelaus? certe, ſi iniuſtus. Videtur ne omnẽ hic beatam uitam in una uirtute ponere? quid uero in epitaphio; quo modo idem? Nam cui uiro, inquit, ex ſe ipſo apta ſunt omnia, quæ ad beate uiuendum ferunt, nec ſuſpenſa aliorum aut bono caſu, aut contrario pendere ex alterius euentis, & errare coguntur; huic optime uiuendi ratio comparata eſt. hic eſt ille moderatus, hic fortis, hic ſapiens, hic, & naſcẽtibus, et cadentibus

cum

» cum reliquis commodis, tum maxime liberis, parebit, » & obediet præcepto illi ueteri: neque enim lætabitur unquam, neque mœrebit nimis, quòd ſemper in ſe ipſo omnem ſpem reponet ſui. Ex hoc igitur Platonis quaſi quodam ſancto, auguſtoq; fonte noſtra omnis manabit oratio. unde igitur rectius ordiri poſſumus, quàm à communi parente natura? quæ, quidquid genuit non modo animal, ſed etiam quod ita eſſet ortum è terra, ut ſtirpibus ſuis niteretur, in ſuo quidq; genere perfectum eſſe uoluit. itaque & arbores & uites, & ea, quæ ſunt humiliora, neque ſe tollere à terra altius poſſunt, alia ſemper uirent; alia hieme nudata, uerno tempore tepefacta frondeſcunt: neque eſt ullum, quod non ita uigeat interiore quodam motu, & ſuis quoque ſeminibus incluſis, ut aut flores, aut fruges fundat, aut bacas, omniáq; in omnibus, quantum in ipſis ſit, nulla ui impediente perfecta ſint. facilius uero etiam in beſtijs, quòd his ſenſus à natura eſt datus, uis ipſius naturæ perſpici poteſt. nãque alias beſtias nantes aquarum incolas eſſe uoluit, alias uolucres cœlo frui libero, ſerpentes quaſdam, quaſdam eſſe gradientes; earum ipſarum partim ſoliuagas, partim congregatas; immanes alias, quaſdam autem cicures, non nullas abditas, terráq; tectas. atq; earum quæque ſuum tenens munus, cum in diſparis animantis uitam tranſire non poſſit, manet in lege naturæ. & ut beſtijs aliud alij præcipui à natura datum eſt, quod ſuũ quæque retinet, nec diſcedit ab eo: ſic homini multo quiddam præſtantius. etſi præſtantia debent ea dici, quæ habent aliquam comparationem. humanus autem animus decerptus ex

mente

mente diuina, cũ alio nullo, niſi cum ipſo deo, ſi hoc fas eſt dictu, comparari poteſt. hic igitur, ſi eſt excultus, & ſi eius acies ita curata eſt, ut ne cæcetur erroribus; fit perfecta mens, id eſt abſoluta ratio; quæ eſt idẽ, quod uirtus. & ſi omne beatum eſt, cui nihil deeſt, & quod in ſuo genere expletum, atque cumulatum eſt, idq; uirtutis eſt proprium: certe omnes uirtutis compotes beati ſunt. & hoc quidem mihi cum Bruto *conuenit. item cũ* Ariſtotele, Xenocrate, Speuſippo, Polemone. *ſed mihi ui dentur etiam beatiſſimi: quid enim deeſt ad beate uiuen dum ei, qui confidit ſuis bonis? aut, qui diffidit, beatus eſſe qui poteſt? at diffidat neceſſe eſt, qui bona diuidit tripertito. qui enim poterit aut corporis firmitate, aut fortunæ ſtabilitate confidere? atqui, niſi ſtabili, & fixo permanente bono, beatus eſſe nemo poteſt. quid igitur eiuſmodi iſtorum eſt? ut mihi illud* Laconis *dictũ in hos cadere uideatur: qui glorianti cuidam mercatori, quòd multas naues in omnem oram maritimã dimiſiſſet, non ſane optabilis iſta quidem eſt, inquit, rudentibus apta fortuna. an dubium eſt, quin nihil ſit habendum in eo genere, quod uita beata complectitur, ſi id poſſit amitti? nihil enim inueteraſcere, nihil extingui, nihil cadere debet eorum, in quibus uita beata conſiſtit: nam qui timebit ne quid ex his deperdat, beatus eſſe non poterit: uolumus enim eum, qui beatus ſit, tutum eſſe, inexpugnabilem, ſeptum, atque munitum, non ut paruo metu præditus ſit, ſed ut nullo. ut enim innocens is dicitur, non qui leuiter nocet, ſed qui nihil nocet: ſic ſine metu is habendus eſt, non qui parua metuit, ſed qui omnino metu uacat: quæ eſt enim alia fortitudo, niſi*

animi affectio cum in adeundo periculo, & in labore, ac dolore patiens, tum procul ab omni metu? atque hæc certe non ita ſe haberent, niſi omne bonum in una honeſtate conſiſteret. qui autem illam maxime optatam, & expetitam ſecuritatem (ſecuritatem autem nunc appello uacuitatem ægritudinis, in qua uita beata poſita eſt) habere quiſquam poteſt, cui aut adſit, aut adeſſe poſſit multitudo malorum? qui autem poterit eſſe celſus, & erectus, & ea, quæ homini accidere poſſunt, omnia parua ducens, qualem ſapientem eſſe uolumus, niſi omnia ſibi in ſe poſita eſſe cenſebit? an Lacedæmonij Philippo *minitanti per literas ſe omnia, quæ conarentur, prohibiturum, quæſiuerunt num ſe eſſet etiam mori prohibiturus: uir is, quem quærimus, non multo facilius tali animo reperietur, quàm ciuitas uniuerſa? quid ad hanc fortitudinem, de qua loquimur, temperantia adiuncta, quæ ſit moderatrix omnium commotionum? quid poteſt ad beate uiuendum deeſſe ei, quem fortitudo ab ægritudine, & à metu uindicet, temperantia tum à libidine auocet, tum inſolenti alacritate geſtire non ſinat? hæc efficere uirtutem oſtenderem, niſi ſuperioribus diebus eſſent explicata. atqui cum perturbationes animi miſeram, ſedationes autem uitam efficiant beatam; duplexq́; ratio perturbationis ſit, quòd ægritudo, & metus in malis opinatis, in bonorũ autem errore lætitia geſtiens, libidoq́; uerſentur; cum hæc omnia cum conſilio, & ratione pugnent: his tu tam grauibus concitationibus, tàq́; ipſis inter ſe diſſentientibus, atq; diſtractis, quem uacuũ, ſolutum, liberum uideris, hũc dubitabis beatum dicere? atqui ſapiens ſemper ita affectus eſt:*

ſemper

ſemper igitur ſapiens beatus eſt. atque etiam omne bonum lætabile eſt: quod autem lætabile, id prædicandũ, & præ ſe ferendum: quod tale autem, id etiam glorioſum: ſi uero glorioſum, certe laudabile: quod autem laudabile, profecto etiam hõneſtum: quod bonum igitur, id honeſtum. at quæ iſti bona numerant, ne ipſi quidem honeſta dicunt. ſolum igitur bonum, quod honeſtum. ex quo efficitur, honeſtate una uitam contineri beatam. non ſunt igitur ea bona dicenda, nec habẽda, quibus abundantem licet eſſe miſerrimum. an dubitas quin præſtans ualetudine, uiribus, forma, acerrimis, integerrimisq́; ſenſibus, adde etiam ſi libet pernicitatem, & uelocitatem, da diuitias, honores, imperia, opes, gloriam: ſi fuerit is, qui hæc habet, iniuſtus, intemperans, timidus, hebeti ingenio, atque nullo; dubitabis ne eum miſerũ dicere? qualia igitur iſta bona ſunt, quæ qui habeat, miſerrimus eſſe poſſit? uideamus, ne, ut aceruus ex ſui generis granis, ſic beata uita ex ſui ſimilibus partibus effici debeat. quod ſi ita eſt, ex bonis, quæ ſola honeſta ſunt, efficiendum eſt beatum. ea mixta ex diſſimilibus ſi erunt, honeſtum ex his effici nihil poterit. quo detracto, quid poterit beatum intelligi? etenim quidquid eſt quod bonum ſit, id expetendum eſt: quod autem expetendum, id certe approbandum: quod uero approbaris, id gratum acceptumq́; habendum: ergo etiam dignitas ei tribuenda eſt. quod ſi ita eſt, laudabile ſit neceſſe eſt. bonum igitur omne laudabile. ex quo efficitur, ut, quod ſit honeſtum, id ſit ſolum bonum. quod ni ita tenebimus, multa erunt, quæ nobis bona dicenda ſint. omitto diuitias: quas, cum quiuis, quá-

uis indignus, habere poſſit, in bonis non numero: quod enim eſt bonum, id non quiuis habere poteſt. omitto nobilitatem, famamq́; popularem, ſtultorum, improborumq́; conſenſu excitatam. hæc, quæ ſunt minima, tamen bona dicantur neceſſe eſt, candiduli dentes, uenuſti oculi, color ſuauis, & ea, quæ Euryclia laudat Vlyxi pedes abluens,

Lenitudo orationis, mollitudo corporis.

ea ſi bona dicemus, quid erit in philoſophi grauitate, quàm in uulgi opinione, ſtultorumq́; turba, quod dicatur aut grauius, aut grandius? at enim eadem Stoici præcipua, uel producta dicunt, quæ bona iſti. dicunt illi quidem: ſed his uitam beatam compleri negant: hi autem ſine iis eſſe nullam putant: aut, ſi ſit beata, beatiſſimam certe negant. nos autem uolumus beatiſſimã: idq́; nobis Socratica illa concluſione confirmatur: ſic enim princeps ille philoſophiæ diſſerebat; qualis cuiuſque animi affectus eſſet, talem eſſe hominem; qualis autẽ ipſe homo eſſet, talem eſſe orationem; orationi autem facta ſimilia, factis uitam. affectus autem animi in bono uiro laudabilis: et uita igitur laudabilis bonis uiri: honeſta ergo, quoniam laudabilis. ex quibus, bonorum beatam uitam eſſe, concluditur. etenim, pro deorum atque hominum fidem, parum ne cognitũ eſt ſuperioribus noſtris diſputationibus, an delectationis & ocij conſumendi cauſa locuti ſumus, ſapientem ab omni concitatione animi, quam perturbationem uoco, ſemper uacare? ſemper in animo eius eſſe placidiſſimam pacem? uir igitur temperatus, conſtans, ſine metu, ſine ægritudine, ſine alacritate ulla, ſine libidine, non eſt beatus? at ſemper

ſapiens

ſapiens talis: ſemper igitur beatus: iam uero qui poteſt uir bonus non ad id, quod laudabile ſit, omnia referre, quæ agit, quæq; ſentit? refert autem omnia ad beate uiuendum: beata igitur uita laudabilis. nec quidquã ſine uirtute laudabile: beata igitur uita uirtute conficitur. atque hoc ſic etiam concluditur. nec in miſera uita quidquam eſt prædicabile, aut gloriandum, nec in ea, quæ nec miſera ſit, nec beata. et eſt in aliqua uita prædicabile aliquid, & gloriandum, ac præ ſe ferendum: ut Epaminondas,

Conſilijs noſtris laus eſt attonſa Laconum:

ut Africanus,

A' ſole exoriente, ſupra Meoti' paludes,

Nemo eſt, qui factis me æquiparare queat.

quòd ſi beata uita glorianda, & prædicanda, & præ ſe ferenda eſt: nihil eſt enim aliud, quod prædicandum, et præ ſe ferendũ ſit: quibus poſitis, intelligis quid ſequatur. et quidem niſi ea uita beata eſt, quæ eſt eadem honeſta: ſit aliud neceſſe eſt melius uita beata: quod enim erit honeſtum, certe fatebuntur eſſe melius: ita erit beata uita melius aliquid: quo quid poteſt dici peruerſius? quid? cũ fatentur ſatis magnam uim eſſe in uitijs ad miſeram uitã, non ne fatendũ eſt, eandem uim in uirtute eſſe ad beatam uitam? contrariorum enim contraria ſunt conſequentia. quo loco quæro, quã uim habeat libra illa Critolai: qui cum in alteram lancem animi bona imponat, in alteram corporis, & externa; tantum propendere illam boni lancem putet, ut terram & maria deprimat. quid igitur aut hunc prohibet, aut etiam Xenocratem illum grauiſſimum philoſophorũ, exaggerantem tanto-

pere uirtutem, & extenuantem cetera, et abijcientē, in uirtute nō beatā modo uitā, ſed etiā beatiſſimā ponere? quod quidem niſi ſit, uirtutū interitus cōſequetur: nā in quē cadit ægritudo, in eundem metū cadere neceſſe eſt; eſt. n. metus futuræ ægritudinis ſolicita expectatio. in quem autem metus, in eundem formido, timiditas, pauor, ignauia. ergo ut idem uincatur interdum neceſſe eſt, nec putet ad ſe præceptum illud Atrei pertinere,

Proinde ita parent ſe in uita, ut uinci neſciant.

hic autem uincetur, ut dixi; nec modo uincetur, ſed etiam ſeruiet. at nos uirtutem ſemper liberā uolumus, ſemper inuictam. quæ niſi ſunt, ſublata uirtus eſt. atqui ſi in uirtute ſatis eſt præſidij ad bene uiuendum, ſatis eſt etiam ad beate: ſatis eſt enim certe in uirtute, ut fortiter uiuamus: ſi fortiter, etiam ut magno animo, & quidem ut nulla re unquam terreamur, ſemperq; ſimus inuicti. ſequitur, ut nihil pœniteat, nihil deſit, nihil obſtet. ergo omnia profluenter, abſolute, proſpere: igitur beate. ſatis autem ad fortiter uiuendum uirtus poteſt: ſatis ergo etiam ad beate. etenim ut ſtultitia, & ſi adepta eſt quod concupiuit, nunquam ſe tamen ſatis conſecutam putat: ſic ſapientia ſemper eo contenta eſt, quod adeſt, neque eam unquam ſui pœnitet. ſimilem ne putas C. Lælij unum conſulatum fuiſſe, & eum quidem cum repulſa (ſed cum ſapiens, & bonus uir, qualis ille fuit, ſuffragijs præteritur, non populus à bono cōſule potius, quàm ille à uano populo repulſam fert?) ſed tamen, utrum malles te, ſi poteſtas eſſet, ſemel, ut Lælium, conſulem, an, ut Cinnam, quater? non dubito, tu quid reſponſurus ſis: itaque uideo, cui committam.

tam. non quemuis hoc idem interrogarem: reſponderet enim alius fortaſſe, ſe nō modo quatuor conſulatus uni anteponere, ſed unum diem Cinnæ multorum, & clarorum uirorum totis ætatibus. Lælius ſi digito quē attigiſſet, pœnas dediſſet: at Cinna collegæ ſui cōſulis Cn. Octauij præcidi caput iuſſit, P. Craſſi, L. Cæſaris nobiliſſimorum hominum, quorum uirtus fuerat domi, militiæq; cognita; M. Antonij omniū eloquentiſſimi, quos ego audierim; C. Cæſaris, in quo mihi uidetur fuiſſe ſpecimen humanitatis, ſalis, ſuauitatis, leporis. beatus ne igitur, qui hos interfecit? mihi contra non ſolum eo uidetur miſer, quòd ea fecit; ſed etiam quòd ita ſe geſſit, ut ea facere ei liceret. etſi peccare nemini licet. ſed ſermonis errore labimur: id enim licere dicimus, quod cuique conceditur. utrum tandem beatior C. Marius, tū, cum Cimbricæ uictoriæ gloriam cum collega Catulo communicauit, pene altero Lælio, (nam hūc illi duco ſimillimum) an cū ciuili bello uictor iratus neceſſarijs Catuli deprecantibus non ſemel reſpondit, ſed ſæpe, moriatur? in quo beatior ille, qui huic nefariæ uoci paruit; quàm is, qui tā ſcelerate imperauit: nam cum accipere, quàm facere præſtat iniuriam; tum morti iā ipſi aduentanti paululum procedere obuiam, quod fecit Catulus, quàm, quod Marius, talis uiri interitu ſex ſuos obruere conſulatus, & cōtaminare extremum tempus ætatis. duodequadraginta annos tyrannus Syracuſanorum fuit Dionyſius, cum V. et XX. natus annos dominatum occupaſſet. qua pulchritudine urbem, quibus autē opibus præditam, ſeruitutē oppreſſam tenuit ciuitatem? atqui de hoc homine à bonis auctoribus ſic ſcriptū accepimus

ſummam fuiſſe eius in uictu temperantiam, in rebusq́; gerendis uirum acrem, & induſtrium, eundem tamen maleficum natura, & iniuſtum. ex quo omnibus bene ueritatem intuentibus uideri neceſſe eſt miſerrimū: ea enim ipſa, quæ concupierat, ne tum quidem, cum omnia ſe poſſe cenſebat, conſequebatur. qui cum eſſet bonis parentibus, atque honeſto loco natus (etſi id quidem alius alio modo tradit) abundaretq́; & æqualium familaritatibus, & conſuetudine propinquorum, haberet etiam more Græciæ *quoſdam adoleſcentes amore cōiunctos; credebat eorum nemini; ſed ijs, quos ex familijs locupletum ſeruos delegerat, quibus nomen ſeruitutis ipſe detraxerat, & quibuſdam conuenis, et feris barbaris corporis cuſtodiam committebat. ita propter iniuſtam dominatus cupiditatem in carcerem quodam modo ipſe ſe incluſerat. quin etiam, ne tonſori collum committeret, tondere filias ſuas docuit. ita ſordido, ancillariq́; artificio regiæ uirgines, ut tonſtriculæ, tondebant barbam, & capillum patris. et tamen ab ijs ipſis, cum iam eſſent adultæ, ferrum remouit; inſtituitq́;, ut candentibus iuglandium putaminibus barbam ſibi, & capillū adurerent. cumq́; duas uxores haberet,* Ariſtomachen *ciuem ſuam,* Doridem *autem* Locrenſem*; ſic noctu ad eas uentitabat, ut omnia ſpecularetur, & perſcrutaretur ante. et cum foſſam latam cubiculari lecto circundediſſet, eiusq́; foſſæ tranſitum ponticulo ligneo coniunxiſſet, eum ipſum, cum fores cubiculi clauſerat, detorquebat. idemq́;, cum in communibus ſuggeſtis cōſiſtere non auderet, concionari ex turri alta ſolebat. atque is cum pila ludere uellet (ſtudioſe enim id factitabat)*

bat) tunicamq́; poneret, adoleſcentulo, quem amabat, tradidiſſe gladium dicitur. hic cum quidam familiaris iocans dixiſſet, huic quidem certe uitam tuam committis, arriſiſſetq́; adoleſcens; utrunque iuſſit interfici; alterum, quia uiam demonſtrauiſſet interimendi ſui; alterum, quia id dictum riſu approbauiſſet. atque eo facto ſic doluit, ut nihil grauius tulerit in uita: quem enim uehementer amaret, occiderat. ſic diſtrahuntur in contrarias partes impotentium cupiditates. cum huic obſecutus ſis, illi eſt repugnandum. quanquam hic quidem tyrannus ipſe indicauit, quàm eſſet beatus. nam cum quidam ex eius aſſentatoribus Damocles *commemoraret in ſermone copias eius, opes, maieſtatem dominatus, rerum abundantiam, magnificentiam ædium regiarum, negaretq́; unquam beatiorem quenquam fuiſſe: uis ne igitur, inquit, ò* Damocle, *quoniam hæc te uita delectat, ipſe eandem deguſtare, & fortunam experiri meam? cum ſe ille cupere dixiſſet, collocari iuſſit hominem in aureo lecto, ſtrato pulcherrimo, textili ſtragulo, magnificis operibus picto, abacosq́; complures ornauit argento, auroq́; celato. tum ad menſam eximia forma pueros delectos iuſſit conſiſtere, eosq́; ad nutum illius intuentes diligenter miniſtrare. aderant unguenta, coronæ: incendebantur odores: menſæ conquiſitiſſimis epulis extruebantur. fortunatus ſibi* Damocles *uidebatur. in hoc medio apparatu fulgentem gladium è lacunari ſeta equina appenſum demitti iuſſit, ut impenderet illius beati ceruicibus. itaque nec pulchros illos adminiſtratores aſpiciebat, nec plenum artis argentum: nec manum por-*

rigebat in menſam : iam ipſæ defluebant coronæ : denique exorauit tyrannum, ut abire liceret, quòd iam beatus nollet eſſe. ſatis ne uidetur declaraſſe Dionyſius nihil eſſe ei beatum, cui ſemper aliquis terror impendeat? atque ei ne integrum quidem erat, ut ad iuſtitiam remigraret, ciuibusq; libertatem et iura redderet: ijs enim ſe adoleſcens improuida ætate irretierat erratis, eáq; commiſerat, ut ſaluus eſſe non poſſet, ſi ſanus eſſe cœpiſſet. quantopere uero amicitias deſideraret, quarum infidelitatem extimeſcebat, declarauit in Pythagoreis duobus illis : quorum cum alterum uadem mortis accepiſſet, alter, ut uadem ſuum liberaret, præſto fuiſſet ad horam mortis deſtinatam; utinam ego, inquit, tertius uobis amicus aſcriberer. quàm huic erat miſerum carere conſuetudine amicorum, ſocietate uictus, ſermone omnino familiari? homini præſertim docto à puero, & artibus ingenuis erudito. muſicorum uero perſtudioſum accepimus, poetam etiã tragicum : quàm bonum, nihil ad rem : in hoc enim genere neſcio quo pacto magis, quàm in alijs, ſuum cuique pulchrum eſt. adhuc neminem cognoui poetam (& mihi fuit cum Aquino amicitia) qui ſibi nõ optimus uideretur. ſic ſe res habet, te tua, me delectant mea. ſed ut ad Dionyſium redeamus: omni cultu, & uictu humano carebat: uiuebat cũ fugitiuis, cum facinoroſis, cũ barbaris: neminẽ, qui aut libertate dignus eſſet, aut uellet omnino liber eſſe, ſibi amicum arbitrabatur. non ergo iam cum huius uita, qua tetrius, miſerius, deteſtabilius excogitare nihil poſſum, Platonis, aut Archytæ uitã cõparabo, doctorũ hominũ, & plane ſapientium. ex eadem urbe humilẽ homuncu-

munculum à puluere, & radio excitabo, qui multis annis poſt fuit, Archimedem. cuius ego Quæſtor ignoratum ab Syracuſanis, cum eſſe omnino negarent, ſeptum undique, & ueſtitum uepribus, & dumetis indagaui ſepulcrum: tenebam enim quoſdam ſenariolos, quos in eius monumento eſſe inſcriptos acceperam; qui declarabant in ſummo ſepulcro ſphæram eſſe poſitam cum cylindro, ego autem cum omnia colluſtrarem oculis (eſt enim ad portas Agragianas magna frequentia ſepulcrorum) animaduerti columellam non multum è dumis eminentem: in qua inerat ſphæræ figura, & cylindri. atque ego ſtatim Syracuſanis (erant autem principes mecum) dixi, me illud ipſum arbitrari eſſe, quod quærerem. immiſſi cum falcibus multi purgarunt, & aperuerunt locum. quò cum patefactus eſſet aditus, ad aduerſam baſim acceſſimus. apparebat epigramma exeſis poſterioribus partibus uerſiculorum, dimidiatis ferè. ita nobiliſſima Græciæ ciuitas, quondam uero etiam doctiſſima, ſui ciuis unius acutiſſimi monumentũ ignoraſſet, niſi ab homine Arpinate didiciſſet. ſed redeat unde aberrauit oratio. quis eſt enim omnium, qui modo cum muſis, id eſt cum humanitate, & cum doctrina habeat aliquod commercium, qui ſe non hunc mathematicum malit, quàm illum tyrannum? ſi uitæ modum, actionemq́ quærimus: alterius mens rationibus agitandis exquirendisq; alebatur, cum oblectatione ſolertiæ; qui eſt unus ſuauiſſimus paſtus animorum: alterius cæde, & iniurijs, cum & diurno & nocturno metu. age confer Democritum, Pythagoram, Anaxagoram: quæ regna, quas opes ſtudijs eorum, & delectatio-

ctationibus antepones? etenim quæ pars optima eſt in homine, in ea ſitum eſſe neceſſe eſt illud quod quæris omnium optimum. quid eſt autem in homine, ſagaci, ac bona mente melius? eius bono fruendum eſt igitur, ſi beati eſſe uolumus: bonum autem mentis eſt uirtus: ergo hac beatam uitam contineri neceſſe eſt. hinc omnia, quæ pulchra, honeſta, præclara ſunt, ut ſupra dixi, ſed dicendum illud idem paulo uberius uidetur, plena gaudiorum ſunt. ex perpetuis autem pleniſq; gaudijs cum perſpicuum ſit uitam beatam exiſtere, ſequitur ut ea exiſtat ex honeſtate. ſed, ne uerbis ſolum attingamus ea, quæ uolumus oſtendere, proponenda quædam quaſi mouentia ſunt, quæ nos magis ad cognitionem, intelligentiamq; conuertant. ſumatur enim nobis quidam præſtans uir optimis artibus, iſq; animo parumper, & cogitatione fingatur. primum ingenio eximio ſit, neceſſe eſt: tardis enim mentibus uirtus non facile cõmittitur. deinde ad inueſtigandam ueritatem ſtudio incitato. ex quo triplex ille animi fœtus exiſtit; unus in cognitione rerum poſitus, & in explicatione naturæ; alter in deſcriptione expetendarum, fugiendarum'ue rerum; tertius in iudicando, quid cuique rei ſit cõſequẽs, quid repugnans: in quo ineſt omnis tum ſubtilitas diſſerendi, tum ueritas iudicandi. quo tandem igitur gaudio affici neceſſe eſt ſapientis animum cum his habitantem, pernoctantemq; curis? & cum totius mundi motus conuerſioneſq; perſpexerit, ſideraq; uiderit innumerabilia cœlo inhærentia cum eius ipſius motu congruere certis infixa ſedibus? ſeptem alia ſuos quæq; tenere curſus, multum inter ſe aut altitudine, aut humilitate di-

ſtantia,

ſtantia, quorum uagi motus rata tamen, & certa ſui curſus ſpatia definiant? horum nimirum aſpectus impulit illos ueteres, & admonuit, ut plura quærerent. inde eſt indagatio nata initiorum, & tanquam ſeminum, unde eſſent omnia orta, generata, concreta, quæq; cuiuſque generis uel inanimi, uel animati, uel muti, uel loquentis origo, quæ uita, quis interitus, quæq; ex alio in aliud uiciſſitudo, atque mutatio, unde terra, & quibus librata ponderibus; quibus cauernis maria ſuſtineantur; in qua omnia delata grauitate medium mundi locum ſemper expetant; qui eſt idem infimus in rotundo. hæc tractanti animo, & noctes & dies cogitanti, exiſtit illa à deo Delphis *præcepta cognitio, ut ipſa ſe mens uitijs exutam cognoſcat, coniunctamq; cum diuina mente ſe ſentiat, ex quo inſatiabili gaudio compleatur: ipſa enim cogitatio de ui, & natura deorum, ſtudium incendit illius æternitatis imitandæ: neque ſe in breuitate uitæ collocatam putat, cum rerum cauſas alias ex alijs aptas, & neceſſitate nexas uidet. quibus ab æterno tempore fluentibus in æternum, ratio tamen, mensq; moderatur. hæc ille intuens, atque ſuſpiciens, uel potius omnes partes, oraſq; circunſpiciens, quanta rurſus animi tranquillitate humana, & citeriora conſiderat? hinc illa cognitio uirtutis exiſtit: efflorescunt genera, partes uirtutum: inuenitur, quid ſit quod natura ſpectet extremum in bonis, quod in malis ultimum, quo referenda ſint officia, quæ degendæ ætatis ratio deligenda. quibus & talibus rebus exquiſitis, hoc uel maxime efficitur, quod hac diſputatione agitamus, ut uirtus ad beate uiuendum ſit ſe ipſa contenta.*

tenta. ſequitur tertia, quæ per omnes partes ſapientiæ manat, & funditur, quæ rem definit, genera diſpertit, ſequentia adiungit, perfecta concludit, uera & falſa dijudicat, diſſerendi ratio, & ſcientia. ex qua cum ſumma utilitas exiſtit ad res ponderandas, tum maxime ingenua delectatio, & digna ſapientia. ſed hæc otij. tranſeat idem iſte ſapiens ad remp. tuendam: quid eo poſſit eſſe præſtantius, cum contineri prudentia utilitatem ciuium cernat, iuſtitia nihil in ſuam domum inde deriuet, reliquis utatur tot tamq́; uarijs uirtutibus? adiunge fructum amicitiarum: in quo à doctis poſitum eſt cum conſilium omnis uitæ, conſentiens, & pene conſpirans, tum ſumma iucunditas è quotidiano cultu, atque uictu, quid hæc tandem uita deſiderat, quo ſit beatior? cui rei refertæ tot, tantisq́; gaudijs, fortuna ipſa cedat neceſſe eſt. quòd ſi gaudere talibus bonis animi, id eſt uirtutibus, beatum eſt, omnesq́; ſapientes ijs gaudijs perfruuntur: omnes eos conſiteri beatos eſſe neceſſe eſt. A. *Etiam ne in cruciatu, atque tormentis?* M. *An tu me in uiola putas, aut in roſa dicere? an Epicuro, qui tantummodo induit perſonam philoſophi, & ſibi ipſe hoc nomen inſcripſit, dicere licebit, quod quidem, ut habet ſe res, me tamen plaudente dicit, nullum ſapienti eſſe tempus, etſi uratur, torqueatur, ſecetur, quin poſſit exclamare, quàm pro nihilo puto? cum præſertim omne malum dolore definiat, bonum uoluptate, hæc noſtra honeſta, turpia irrideat, dicatq́; nos in uocibus occupatos inanes ſonos fundere, neque quidquam ad nos pertinere, niſi quod aut leue, aut aſperum in corpore ſentiatur. huic ergo, ut dixi,*

non

non multum differenti à iudicio ferarum, obliuiſci licebit ſui? & tum fortunam contẽnere, cum ſit omne & bonum eius, & malum in poteſtate fortunæ; tum dicere ſe beatum in ſummo cruciatu, atque tormentis, cum conſtituerit non modo ſummum malum eſſe dolorem, ſed etiam ſolum? nec uero illa ſibi remedia comparauit ad tolerandum dolorem, firmitatem animi, turpitudinis uerecundiã, exercitationem, conſuetudinemq́; patiẽdi, præcepta fortitudinis, duritiam uirilem: ſed una ſe dicit recordatione acquieſcere præteritarum uoluptatum: ut ſi quis æſtuans, cum uim caloris non facile patiatur, recordari uelit, ſe aliquando in Arpinati noſtro gelidis fluminibus circunfuſum fuiſſe: non enim uideo, quomodo ſedare poſſint mala præſentia præteritæ uoluptates. ſed cum is dicat ſemper beatum eſſe ſapientem, cui dicere hoc, ſi ſibi conſtare uellet, non liceret: quidnam faciendum eſt ijs, qui nihil expetendum, nihil in bonis ducendum, quod honeſtate careat, exiſtimant? me quidem auctore etiam Peripatetici, ueteresq́; Academici balbutire deſinant aliquando, aperteq́;, et clara uoce audeant dicere, beatam uitam in Phalaridis taurũ deſcenſuram. ſint enim tria genera bonorum, ut iam à laqueis Stoicorum, quibus uſum me pluribus, quàm ſoleo, intelligo, recedamus: ſint ſane illa genera bonorũ; dum corporis, & externa iaceant humi, & tantummodo, quia ſumenda ſunt, appellentur bona: alia autem diuina illa, longe, lateq́; ſe pandant, cœlumq́; cõtingát, ut ea qui adeptus ſit, cur eum beatum modo, & non beatiſſimum etiam dixerim? dolorem uero ſapiens extimeſcet? is enim huic maximæ ſententiæ repugnat.

nam

nam contra mortem noſtram, atque noſtrorum, contraq́; ægritudinem, & reliquas animi perturbationes ſatis eſſe uidemur ſuperiorum dierum diſputationibus armati, & parati. dolor eſſe uidetur acerrimus uirtuti aduerſarius. is ardentes faces intentat: is fortitudinē, magnitudinem animi, patientiam ſe debellaturum minatur. huic igitur ſuccumbet uirtus? huic beata ſapientis, & conſtantis uiri uita cedet? quàm turpe, ò dij boni. pueri Spartiatæ non ingemiſcunt uerberum dolore laniati. adoleſcentium greges Lacedæmone uidimus ipſi incredibili contentione certantes pugnis, calcibus, unguibus, morſu, denique ut exanimarentur, priuſquā ſe uictos faterentur. quæ barbaria India uaſtior, aut agreſtior? in ea tamen gente primum ij, qui ſapientes habentur, nudi ætatem agunt, & Caucaſi niues, hiemalemq́; uim perferunt ſine dolore; cumq́; ad flammam ſe applicuerint, ſine gemitu aduruntur. mulieres uero in India, cum eſt cuiuſque earum uir mortuus, in certamen, iudiciumq́; ueniunt, quam plurimum ille dilexerit: plures enim ſingulis ſolent eſſe nuptæ. quæ eſt uictrix, ea læta, proſequentibus ſuis, una cum uiro in rogum imponitur: illa uicta, mœſta diſcedit. nunquam naturam mos uinceret: eſt enim ea ſemper inuicta. ſed nos umbris, delicijs, otio, languore, deſidia animum infecimus, opinionibus, maloq́; more delinitum molliuimus. Aegyptiorum morem quis ignorat? quorum imbutæ mentes prauitatis erroribus, quamuis carnificinam prius ſubierint, quàm ibim, aut aſpidem, aut felem, aut canem, aut crocodilum uiolent: quorum etiam ſi imprudentes quippiam fecerint, pœnam nullam

lam recuſent. de hominibus loquor. quid beſtiæ? non ne frigus, non famem, non montiuagos, atque ſilueſtres curſus, luſtrationesq́; patiuntur? non ne pro ſuo partu ita propugnãt, ut uulnera excipiant? nullos impetus, nullos ictus reformident? omitto, quæ perferant, quæq́; patiantur ambitioſi honoris cauſa; laudis ſtudioſi, gloriæ cauſa; amore incenſi, cupiditatis. plena uita exemplorum eſt. ſed adhibeat oratio modum, & redeat illud, unde deflexit. dabit, dabit, inquam, ſe in tormenta uita beata: nec, iuſtitiam, temperantiam, in primisq́; fortitudinem, magnitudinem animi, patientiam proſecuta, cum tortoris os uiderit, conſiſtet: uirtutibusq́; omnibus ſine ullo animi terrore ad cruciatum profectis, reſiſtet extra fores (ut ante dixi) limenq́; carceris: quid enim ea fœdius, quid deformius ſola relicta, comitatu pulcherrimo ſegregata? quod tamen fieri nullo pacto poteſt: nec enim uirtutes ſine beata uita cohærere poſſunt, nec illa ſine uirtutibus. itaque eã tergiuerſari non ſinent, ſecumq́; rapient ad quemcunque ipſæ dolorem; cruciatumq́; ducentur: ſapientis eſt enim proprium, nihil, quod pœnitere poſſit, facere, nihil inuitũ; ſplendide, cõſtanter, grauiter, honeſte omnia; nihil ita expectare, quaſi certo futurum; nihil, cũ acciderit, admirari, ut inopinatum, ac nouum accidiſſe uideatur; omnia ad ſuum arbitrium referre; ſuis ſtare iudicijs. quo quid ſit beatius, mihi certe in mentem uenire non poteſt. Stoicorum quidem facilis concluſio eſt. qui cum finem bonorum eſſe ſenſerint, congruere naturæ, cumq́; ea conuenienter uiuere: cum id ſit in ſapiente ſitum nõ officio ſolum, uerum etiam poteſtate, ſequatur neceſſe eſt,

eſt, ut cuius in poteſtate ſummum bonum, in eiuſdem uita beata ſit. ita fit ſemper uita beata ſapientis. Habes, *quæ fortiſſime de beata uita dici putem, et, quo mo do nunc eſt, niſi quid tu melius attuleris, etiam uerißime.* A. *Melius quidem afferre nihil poſſum: ſed à te im petrare libenter uelim, niſi moleſtum ſit, quoniã te nulla uincula impediunt ullius certæ diſciplinæ, libasq; ex omnibus quodcũq; te maxime ſpecie ueritatis mouet; quod paulo ante* Peripateticos, *ueteremq;* Academiam *hortari uidebare, ut ſine retractatione libere dicere auderent, ſapientes eſſe ſemper beatiſſimos, id uelim audire, quemadmodũ his putes conſentaneũ eſſe id dicere: multa enim à te contra iſtam ſententiam dicta ſunt, & Stoicorum ratione cõcluſa.* M. V*tamur igitur libertate: qua nobis ſolis in philoſophia licet uti, quorum oratio nihil ipſa iudicat, ſed habetur in omnes partes, ut ab alijs poſſit ipſa per ſeſe nullius auctoritate adiuncta iudicari. & quoniam uideris hoc uelle, ut, quæcunque diſſentientium philoſophorum ſententia de finibus ſit, tamen uirtus ſatis habeat ad uitam beatam præſidij; quod quidem* Carneadem *diſputare ſolitum accepimus; ſed is, ut contra* Stoicos, *quos ſtudioſiſſime ſemper refellebat, & contra quorum diſciplinam ingenium eius exarſerat: nos illud quidem cum pace agemus. ſi enim* Stoici *fines bonorum recte poſuerunt, confecta res eſt; neceſſe eſt ſemper beatum eſſe ſapientem. ſed quæramus unamquanque reliquorum ſententiam, ſi fieri poteſt, ut hoc præclarum quaſi decretum beatæ uitæ poſſit omnium ſententijs, & diſciplinis conuenire. ſunt autem hæ de finibus, ut opinor, retentæ, defenſæq;*

defenſæq; ſententiæ: primum ſimplices quatuor; nihil bonum, niſi honeſtum, ut Stoici; *nihil bonum, niſi uoluptatem, ut* Epicurus; *nihil bonum, niſi uacuitatem doloris, ut* Hieronymus; *nihil bonum, niſi naturæ primis bonis aut omnibus, aut maximis frui, ut* Carneades *cõtra* Stoicos *diſſerebat. hæc igitur ſimplicia: illa mixta; tria genera bonorum, maxima animi, ſecũda corporis, externa tertia, ut* Peripatetici, *nec multo ueteres* Academici *ſecus. uoluptatem cum honeſtate* Clitomachus, *&* Callipho *copulauit. indolentiam autem honeſtati* Peripateticus Diodorus *adiunxit. hæ ſunt ſententiæ, quæ ſtabilitatis aliquid habeant. nam* Ariſtonis, Pyrrhonis, Herilli, *non nullorumq; aliorum euanuerunt. hi quid poſſint obtinere, uideamus, omiſſis* Stoicis: *quorum ſatis uideor defendiſſe ſententiam. et* Peripateticorũ *quidem explicata cauſa eſt: præter* Theophraſtum, *et ſi qui illum ſecuti, imbecillius horrent dolorem, & reformidant. reliquis quidem licet facere, quod fere faciunt, ut grauitatem, dignitatemq; uirtutis exaggerent. quã cum ad cælum extulerint, quod facere eloquentes homines copioſe ſolent; reliqua ex collatione facile eſt conterere, atque contemnere: nec enim licet ijs, qui laudem cum dolore petendam eſſe dicunt, negare eos eſſe beatos, qui illam adepti ſunt. quanquam enim ſint in quibuſdam malis, tamen hoc nomen beati longe, & late patet. nam ut quæſtuoſa mercatura, fructuoſa aratio dicitur, non ſi altera ſemper omni dãno, altera omnis tempeſtatis calamitate ſemper uacet, ſed ſi multo maiori ex parte extet in utraque felicitas: ſic uita, non ſolum ſi undique referta bonis eſt, ſed ſi multo maiore, & gra-*

uiore ex parte bona propendent, beata recte dici poteſt. ſequetur igitur horum ratione uel ad ſupplicium beata uita uirtutem, cumq́; ea deſcendet in taurum, Ariſtotele, Xenocrate, Speuſippo, Polemone auctoribus, nec eam minimis blandimentis corrupta deſeret. eadem Calliphontis erit, Diodoriq́; ſententia; quorum uterque honeſtatem ſic complectitur, ut omnia, quæ ſine ea ſint, longe, & retro ponenda cenſeat. reliqui habere ſe uidentur anguſtius, enatant tamen, Epicurus, Hieronymus, & ſi qui ſunt, qui diſertum illum Carneadem curent defendere: nemo eſt enim, qui eorum bonorum animum putet eſſe iudicem, eumq́; condocefaciat, ut ea, quæ bona, malá ue uideantur, poſſit contemnere. nam quæ tibi Epicuri uidetur, eadem erit Hieronymi, et Carneadis cauſa, & hercle omnium reliquorum: quis enim parum eſt contra mortem, aut dolorem paratus? ordiamur ab eo, ſi placet, quem mollem, quem uoluptarium dicimus. quid? is tibi mortem ne uidetur, an dolorem timere? qui eum diem, quo moritur, beatum appellat; maximisq́; doloribus affectus, eos ipſos inuentorum ſuorum memoria, & recordatione confutat, nec hoc ſic agit, ut ex tempore quaſi effutire uideatur: de morte enim ita ſentit, ut, diſſoluto animante, ſenſum extinctum putet; quod autem ſenſu careat, nihil ad nos id iudicet pertinere. item de dolore certa habet quæ ſequatur: quorum magnitudinem breuitate conſolatur, longinquitatem leuitate: quid tandem? iſti grandiloqui contra hæc duo, quæ maxime angunt, melius ſe habent, quàm Epicurus? an ad cetera, quæ mala putantur, non & Epicurus, & reliqui philoſophi ſatis

parati uidentur? quis nō paupertatem extimeſcit? neque tamen quiſquam philoſophorū. hic uero ipſe quàm paruo eſt contentus? nemo de tenui uictu plura dixit: etenim quæ res pecuniæ cupiditatem afferunt, ut amori, ut ambitioni, ut quotidianis ſumptibus copiæ ſuppetant; cum procul ab ijs omnibus rebus abſit, cur pecuniam magnopere deſideret, uel potius curet omnino? an Scythes Anacharſis potuit pro nihilo pecuniam ducere, noſtrates philoſophi facere non potuerunt?
" *illius epiſtola fertur his uerbis. Anacharſis Hannoni ſalutem. Mihi amictus eſt Scythicum tegmen, calciamentum ſolorum callum, cubile terra, pulpamentum fames: lacte, caſeo, carne ueſcor. quare tu ad quietum me licet. munera autem iſta, quibus es delectatus, uel ciuibus tuis, uel dijs immortalibus dona.*
Omnes fere philoſophi omnium diſciplinarum, niſi quos à recta ratione natura uitioſa detorſiſſet, hoc eodem animo eſſe potuerunt. Socrates, in pompa cum magna uis auri argentiq; ferretur, quàm multa non deſidero, inquit. Xenocrates, cum legati ab Alexandro quinquaginta ei talenta attuliſſent, quæ erat pecunia temporibus illis, Athenis præſertim, maxima; adduxit legatos ad cœnam in Academiam; ijs appoſuit tantum, quod ſatis eſſet, nullo apparatu. cum poſtridie rogarent eum, cui numerari iuberet, quid? uos heſterna, inquit, cœnula non intellexiſtis, me pecunia non egere? quos cum triſtiores uidiſſet, XXX minas accepit, ne aſpernari regis liberalitatem uideretur. at uero Diogenes liberius, ut Cynicus, Alexandro roganti, ut diceret ſi quid ſibi opus eſſet, nunc qui-

natura non ſit alienum, eo contentæ non quærunt amplius. ciuitates quædam uniuerſæ, more doctæ, parſimonia delectantur, ut de Lacedæmonijs paulo ante diximus. Perſarum à Xenophonte uictus exponitur. quos negat ad panem adhibere quidquam, præter naſturtium. quanquam, ſi quædam etiam ſuauiora natura deſideret, quàm multa ex terra, arboribusq́; gignuntur cum copia facili, tum ſuauitate præſtantia? adde ſiccitatem: quæ conſequitur hanc continentiam in uictu, ad de integritatem ualetudinis. confer ſudantes, ructantes, refertos epulis, tanquam opimos boues: tum intelliges, qui uoluptatem maxime ſequantur, eos minime conſequi, iucunditatemq́; uictus eſſe in deſiderio, nõ in ſatietate. Timotheum, clarum hominem Athenis, & principem ciuitatis, ferunt, cum cœnauiſſet apud Platonem, eoq́; conuiuio admodum delectatus eſſet, uidiſſetq́; eum poſtridie, dixiſſe, ueſtræ quidem cœnæ non ſolum in præſentia, ſed etiam poſtero die iucundæ ſunt. quid, quòd ne mente quidem recte uti poſſumus multo cibo, & potione completi? eſt præclara epiſtola Platonis ad Dionis propinquos: in qua ſcriptum eſt his fere
» uerbis. Quò cum ueniſſem, uita illa beata, quæ fereba
» tur, plena Italicarum, Syracuſanarumq́; menſarum,
» nullo modo mihi placuit, bis in die ſaturum fieri, nec
» unquam pernoctare ſolum, ceteraq́;, quæ comitantur
» huic uitæ, in qua ſapiens nemo efficitur unquam, moderatus uero multo minus. Quæ enim natura tam mirabiliter temperari poteſt? quo modo igitur iucunda uita poteſt eſſe, à qua abſit prudentia? abſit moderatio? ex quo Sardanapali opulentiſſimi Syriæ regis error

ror agnoſcitur, qui incidi iuſſit in buſto,
Hæc habeo, quæ edi, quæq́; exſaturata libido
Hauſit: at illa iacent multa, & præclara relicta.
quid aliud, inquit Ariſtoteles, in bouis, non in regis ſepulcro inſcriberes? hæc habere ſe mortuũ dicit, quæ ne uiuus quidem diutius habebat, quàm fruebatur. cur igitur diuitiæ deſiderentur? aut ubi paupertas beatos eſſe non ſinit? ſignis credo, tabulis, ludis. ſi quis eſt, qui his delectetur, non ne melius tenues homines fruũtur, quã illi, qui his abundant? eſt enim earum omnium rerum noſtra in urbe ſumma in publico copia. quæ qui priuati habent, nec tam multa, & raro uident, cum in ſua rura uenerint. quos tamen pungit aliquid, cum, illa unde habebant, recordantur. dies deficiet, ſi uelim paupertatis cauſam defendere: aperta enim res eſt, & quotidie nos ipſa natura admonet, quàm paucis, quàm paruis rebus egeat, quàm uilibus. num igitur ignobilitas, aut humilitas, aut etiam popularis offenſio ſapientem beatum eſſe prohibebit? uide, ne plus commendatio in uulgus, & hæc, quæ expetitur, gloria moleſtiæ habeat, quàm uoluptatis. leuiculus ſane noſter Demoſthenes, qui illo ſuſurro delectari ſe dicebat aquam ferentis mulierculæ, ut mos in Græcia eſt, inſuſurrantisq́; alteri, hic eſt ille Demoſthenes. quid hoc leuius? at quantus orator? ſed apud alios loqui uidelicet didicerat, non multum ipſe ſecum. intelligendum eſt igitur nec gloriã popularem ipſam per ſe expetendam, nec ignobilitatem extimeſcendam. ueni inquit Athenas Democritus, neque me quiſquam ibi agnouit. conſtantem hominem, & grauem, qui glorietur, à gloria ſe abfuiſſe. an tibici-

nes, ijq;, qui fidibus utuntur, ſuo, non multitudinis arbitrio cantus numerosq; moderantur: uir ſapiens, multo arte maiore præditus, non quid ueriſſimum ſit, ſed quid uelit uulgus, exquiret? an quidquã ſtultiùs, quàm quos ſingulos ſicut operarios, barbarosq; contẽnas, eos aliquid putare eſſe uniuerſos? ille uero noſtras ambitiones, leuitatesq; contemnet, honoresq; populi, etiã ultro delatos, repudiabit: nos autem eos neſcimus, antequam pœnitere cœpit, contemnere. eſt apud Heracli*tum phyſicum de principe* Epheſiorum Hermodoro*: uniuerſos ait* Epheſios *eſſe morte multandos, quòd, cum ciuitate expellerent* Hermodorum*, ita locuti ſunt, nemo de nobis unus excellat, ſed, ſi quis extiterit, alio in loco, & apud alios ſit. an hoc non ita fit omni in populo? non ne omnem exuperantiam uirtutis oderunt? quid?* Ariſtides *(malo enim* Græcorum*, quàm noſtra proferre) non ne ob eam cauſam expulſus eſt patria, quòd præter modum iuſtus eſſet? quãtis igitur moleſtijs uacant, qui nihil omnino cũ populo contrahunt? quid eſt enim dulcius otio literato? ijs dico literis, quibus infinitatem rerum, atque naturæ, & in hoc ipſo mundo cœlum, terras, maria cognoſcimus. contempto igitur honore, contempta etiam pecunia, quid relinquitur, quod extimeſcendum ſit? exilium, credo: quod in maximis malis ducitur. id ſi propter alienam, & offenſam populi uoluntatem malum eſt: quàm ſit ea cõtemnenda, paulo ante dictum eſt. ſin abeſſe à patria miſerũ eſt: plenæ miſerorum prouinciæ ſunt: ex quibus admodum pauci in patriam reuertuntur. at multantur bonis exules. quid tum? parum ne multa de tolerand**a*

lerãda paupertate dicuntur? iam uerò exilium, ſi rerũ naturam, non ignominiam nominis quærimus, quantum demum à perpetua peregrinatione differt? in qua ætates ſuas philoſophi nobiliſſimi conſumpſerunt, Xenocrates, Crantor, Arceſilas, Lacides, Ariſtoteles, Theophraſtus, Zeno, Cleanthes, Chryſippus, Antipater, Carneades, Panætius, Clitomachus, Philo, Antiochus, Poſidonius, innumerabiles alij: qui ſemel egreſſi, nunquã domũ reuertere. at enim nõ ſine ignominia affi cere poterit ſapientem. de ſapiente enim eſt hæc omnis oratio, cui iure id accidere non poſſit: nã iure exulantẽ conſolari non oportet. poſtremo ad omnes caſus facillima ratio eſt eorum, qui ad uoluptatem ea referunt, quæ ſequuntur in uita, ut, quocunque hæc loco ſuppeditent, ibi beate queant uiuere. itaque ad omnem rationem Teucri uox accommodari poteſt,

Patria eſt, ubicunque eſt bene.

Socrates quidem cum rogaretur, cuiatem ſe eſſe diceret, mundanum inquit. totius enim mundi ſe incolam, & ciuem arbitrabatur. quid T. Albutius? non ne animo æquiſſimo Athenis exul philoſophabatur? cui tamen illud ipſum non accidiſſet, ſi in rep. quieſcens, Epicuri legibus paruiſſet. qui enim beatior Epicurus, quòd in patria uiuebat, quàm Metrodorus, quòd Athenis? ante Plato Xenocratem uincebat, aut Polemo Arceſilã, quo eſſet beatior? quanti uero iſta ciuitas æſtimãda eſt, ex qua boni ſapienteſq; pelluntur? Demaratus quidem Tarquini regis noſtri pater, tyrannum Cypſellum quòd ferre non poterat, fugit Tarquinos Corintho, & ibi ſuas fortunas conſtituit, ac liberos procreauit.

num, qui ferarum non ita expictus eſt, ut, quæ ipſe non uiderit, nos ut uideremus effecerit? quid ergo aut Homero *ad delectationem animi, ac uoluptatem, aut cuiquam docto defuiſſe unquam arbitramur: aut, ni ita ſe res haberet,* Anaxagoras*, aut hic ipſe* Democritus *agros, & patrimonia ſua reliquiſſent, huic diſcendi, quærendiq; diuinæ delectationi toto ſe animo dedidiſſent? itaque augurem* Tyreſiam*, quem ſapienté fingunt poetæ, nũquã inducunt deplorantem cæcitatem ſuam: at uero* Polyphemum Homerus *cum immanem, ferumq; finxiſſet, cum ariete etiam colloquentem facit, eiusq; laudare fortunas, quòd, quàm uellet, ingredi poſſet, et, quæ uellet, attingere. recte hic quidem: nihilo enim erat ipſe* Cyclops*, quàm aries ille, prudentior.* In *ſurditate uero quidnam eſt mali? erat ſurdaſter* M. Craſſus*: ſed aliud moleſtius, quòd male audiebat, etiam ſi, ut mihi uidebatur, iniuria.* Epicurei *noſtri græce fari neſciunt, nec* Græci *latine: ergo hi in illorum, & illi in horum ſermone ſurdi: omnesq; id nos in ijs linguis, quas non intelligimus, quæ ſunt innumerabiles, ſurdi profecto ſumus. at uocem citharœdi non audiunt: ne ſtridorem quidem ſerræ tum, cum acuitur, aut grunitum, cum iugulatur ſus, nec, cum quieſcere uolunt, fremitum murmurantis maris. & ſi cantus eos forte delectant, primum cogitare debent, antequam hi ſint inuenti, multos beate uixiſſe ſapientes: deinde multo maiorem percipi poſſe legendis his, quàm audiendis uoluptatem. tum, ut paulo ante cæcos ad aurium traducebamus uoluptatem, ſic licet ſurdos ad oculorum: etenim qui ſecum loqui poterit, ſermonem alterius*

non

non requiret. congerantur in unum omnia, ut idem oculis, & auribus captus ſit, prematur etiam doloribus acerrimis corporis: qui primum per ſe ipſi plerunque conficiunt hominem: ſin forte longinquitate producti, uehementius tamen torquent, quàm ut cauſa ſit cur ferantur; quid eſt tandem dij boni, quod laboremus? portus enim præſto eſt, quoniam mors ibidem eſt, æternũ nihil ſentienti receptaculũ. Theodorus Lyſimacho mortem minitanti, magnum uero, inquit, effeciſti, ſi Cantharidis uim conſecutus es. Paulus Perſæ deprecãti ne in triũpho duceretur, in tua id, inquit, poteſtate eſt. multa primo die, cũ de ipſa morte quæreremus: non pauca etiam poſtero, cum ageretur de dolore, ſunt dicta de morte. quæ qui recordetur, haud ſane periculum eſt, ne non mortem aut optandam, aut certe non timẽdam putet. mihi quidem in uita, ſeruanda uidetur illa lex, quæ in Græcorum conuiuijs obtinetur. aut bibat, inquit, aut abeat. et recte. aut enim fruatur aliquis pariter cum alijs uoluptate potandi, aut, ne ſobrius in uinolẽtiam uinolentorum incidat, ante diſcedat: ſic iniurias fortunæ, quas ferre nequeas, defugiendo relinquas. hæc eadem, quæ Epicurus, totidem uerbis dicit & Hieronymus. quòd ſi ijs philoſophis, quorum ea ſententia eſt, ut uirtus per ſe ipſa nihil ualeat, omne, quod honeſtum nos, & laudabile eſſe dicimus, id illi caſſum quiddam, & inanis uocis ſono decoratum eſſe dicant, et tamen ſemper beatum eſſe cenſent ſapientem: quid tãdem à Socrate, & Platone, perfectisq; philoſophis faciendum putes? quorum alij tantam præſtantiam in bonis animi eſſe dicunt, ut ab his corporis, & externa obſcuren-

ſeurentur. alij autem hæc ne bona quidem ducunt, in animo reponunt omnia. quorum controuerſiam ſolebat tanquam honorarius arbiter iudicare Carneades: nam cum, quæcunque bona Peripateticis, eadem Stoicis commoda uiderentur; neque tamen Peripatetici plus tribuerent diuitijs, bonæ ualetudini, ceteriſq; rebus generis eiuſdem, quàm Stoici, cum ea re, nõ uerbis, ponderarentur: cauſam eſſe diſſidendi negabat. quare hunc locum ceterarum diſciplinarum philoſophi quemadmodum obtinere poſſint, ipſi uiderint. mihi tamen gratum eſt, quòd de ſapientium perpetua bene uiuendi facultate dignum quiddam philoſophorum uoce profitentur. ſed quoniam mane eſt eundum, has quinque dierum diſputationes memoria comprehendamus. equidem me etiam conſcripturũ arbitror: ubi enim melius uti poſſumus hoc, cuicuimodi eſt, otio? ad Brutumq; noſtrum hos libros alteros quinque mittemus: à quo non modo impulſi ſumus ad philoſophicas ſcriptiones, uerùm etiã laceſſiti, in quo quantum ceteris profuturi ſumus, non facile dixerimus: noſtris quidem acerbiſſimis doloribus, uarijsq;, & undique circunfuſis moleſtijs alia nulla potuit inueniri leuatio.

SCHOLIA PAVLI MANVTII IN PRIMAM CICERONIS PHILOSOPHIAE PARTEM

Pagina 1.

ABSENS *factus ædilis, continuo prætor (licebat enim celerius legis præmio)*] *Aedilitatem pratura biennio poſt conſequebatur. Lucullus autem, cum ædilis fuiſſet, continuo prætor factus eſt, beneficio legis, ut opinor, à Sylla Dictatore latæ, ut ijs, qui Syllanas partes in ciuili bello ſecuti eſſent, honores ante tempus capere liceret, apparet enim eam legem non manere, cum dicat, licebat.*

2.

CONTRA *omnes dicere, qui ſcire ſibi uidentur, ſolemus*] *Proprium hoc erat Academicorum: qui percipi nihil poſſe dicebant, præter unum illud, nihil poſſe percipi. in hac autem hæreſi Cicero cum eſſet, non erat, cur alios à ſe diſſentire moleſte ferret: id enim ab ijs ſolet fieri, qui ſcire ſibi uidentur: contra quos Academici ſolent dicere. Sunt qui legant, contra omnes dicere quæ uidentur: quos ſecuti non ſumus: non enim contra omnes dicere, quæ uidebantur, ſoli Academici ſolebant; quod commune omnium erat: ſed contra omnes, qui ſcire ſibi uidebantur; quod proprium erat Academicorum.*

3.

IVDICAVERVNT *: aut*] *Locus meo iudicio deprauatus, liber ſcriptus, Iudicarunt aut, ego uellem,*

lem, iudicare: ita.

5:

NEC VERO *eſſe ullam rationem*] *Nec uerum eſſe, habent, præter noſtrum, impreſſi omnes libri. ego ex uetuſto libro* Bernardini Maffei, *iuuenis admodum eruditi, & ex ſentẽtia emendaui,* Nec uero. *nam, uerum, ſi legas; duæ illæ uoces, ullam rationem, neque cum ſequenti uerbo, diſputate; neque cum præcedenti, eſſe, cohærebunt.*

7:

CVR HAS *igitur ſibi tam graues leges impoſuerint*] Non *uideo, cur uocem, igitur, quidam inculcarint. quam neque habent libri manuſcripti; quos quidem ego uiderim; & abundare ſenſus oſtendit.*

8.

ANTIPATRO *hoc idem poſtulanti, cum diceret, ei, qui affirmaret nihil poſſe percipi, conſentaneũ eſſe unum tamen illud dicere percipi poſſe, ut alia non poſſent,* Carneades *acutius reſiſtebat*] Quid *ſibi uelint hæc uerba, nemo non uidet: quorum antea ſentẽtia uideri poterat obſcurior, cum pro, ei qui affirmaret, legeretur, eiq; affirmaret: quo ex loco unius literæ mutatione mendum ſuſtulimus: idq; ex coniectura: ex libro autem manuſcripto, duas uoces, conſentaneum eſſe, ſine cauſa repetitas, & ſenſum implicanteis, deleuimus. ſed noſtram coniecturam plane confirmat ille locus, qui eſt pagina.* 27: Antipatrũ, *inquit, reprehenſum, quod diceret, conſentaneum eſſe ei, qui affirmaret nihil poſſe cõprehendi, id ipſum ſaltem dicere poſſe comprehendi.*

9.

ALIQVA *ſic recondit: è quibus memoria oritur*] *Non nihil deſideratur, ac fortaſſe tale quidpiam, vt poſtea: ut ita legatur: alia uiſa ſic arripit, ut his ſtatim utatur; alia ſic recondit, ut poſtea: è quibus memoria oritur. et dictio, poſtea, refertur ad uerbũ, utatur. niſi ſi quis ita malit legere, alia ſibi recondit, è quibus memoria oritur: ſibi, id eſt ad uſum ſuum.*

9:

NESCIATVR] *ſuperuacaneam dictionem putat, & recte ſane putat, ingenio doctrinaq; excellens, mihiq; neceſſitudine coniunctus arctiſſima,* M. Antonius Muretus.

12.

NISA *& progreſſa ratio*] Cum *legeretur, uiſa, & progreſſa; coniectura ducti, niſa, correximus; ut ſimilis, et apta translatio ſit: quo modo etiam locutus eſt pagina* 185: Præſto *(inquit) eſt ratio, quæ connixa per ſe, & progreſſa longius, fit perfecta uirtus.*

12.

PRIORI *poſterius, poſteriori ſuperius non iungitur*] Coniungitur, *quidam legunt, non recte, ut opinor, & contra* Ciceronis *ſententiam. dixit enim,* Non *iungitur, pro non reſpondet, non cohæret, non conuenit. in quo, inquit, maxime conuincuntur, quòd duo pro congruentibus ſumunt uehementer repugnantia. omnino & in libro manuſcripto* Bernardini Maffei *legitur, coniungitur, ſed, ut ſenſus oſtendit, corrupte.*

14.

ET *eo quidem innumerabiles*] Sunt *qui legant,*

Kk *eos*

eos. ego hoc totum ſuſpicor abundare. iacet enim, et otioſum eſt, neque ad ſententiam quidquam affert, quo perfectior eſſe uideatur.

17.

CARNEADES nonnunquam ſecundum. Et illud dabat, aſſentiri aliquando: ita ſequebatur etiam, opinari] Cum antea in omnibus libris legeretur, id aſſequebatur; emendaui coniectura ductus, ita ſequebatur, eo confidentius, quòd it pro id ueteres ſcribebant. Aſſentior autem ijs, qui, ſublata copula &, legunt, Carneades nonnunquam ſecundum illud dabat, aſſentiri aliquando: ita ſequebatur etiã, opinari. quanquam duo illa uerba, aſſentiri, opinari, loco mouerem, ut alterum in alterius ſedem migraret, & ita legeretur: Carneades nonnunquam ſecundum illud dabat, opinari aliquando: ita ſequebatur, etiam aſſentiri. De duobus enim quod propoſuit, ſecundũ illud erat: Nunquam autem opinabitur: de quo Carneades ita ſentiebat, ut interdum diceret, ſapientem opinari: ita ſequebatur, & aſſentiri: ut appareret, Carneadem aliquem tamen aſſenſum dare ſapienti, quem Arceſilas penitus tollebat, cum uterque eſſet Academicus.

19.

SIGNATVM, & effectum] Videtur legendũ effictum, ut perſtet in metaphora, & cum duobus uerbis imprimere & ſignare conſentiat: quo modo item locutus eſt pagina 6. Viſum, inquit, impreſſum, effictumq; ex eo unde eſſet.

27.

VIDE ſuperiora] Hoc inducendum, ut gloſſema,

mā, crediderim. patet, opinor, omnibus.

29.

LINIAMENTVM ſine ulla latitudine carentem] Apparet, ſubeſſe mendū. Maffei liber, lineamentum, cætera ut in impreſſis. mihi ſic placeret, Lineam autem ſine ulla latitudine currentem. punctum enim & linea, mathematicorum initia ſunt.

29.

ADIICIAM iuſiurandum] Adigere iuſiurandum, potius dicitur, quàm adijcere: ut apud Cæſarem libro 7. Omnibus ad iuſiurãdum adactis. ſine præpoſitione autem ea ratione dicebatur, quo modo adigere arbitrum, prò adigere ad arbitrum. qua figura Cicero uſus eſt libro 3. de off. et in oratione pro Q. Roſcio.

29.

CONSENSISSE primos] Forte, conceſſiſſe primas. nam Laertius auctor eſt, cum Delphicus Apollo Mileſijs reſpõdiſſet, eum tripodem, quem piſcatores iactu retis inueniſſent, eius eſſe debere, qui cæteris ſapientia excelleret, Thaleti eſſe datum. ex quo apparet, ſex reliquos ei primas conceſſiſſe.

32.

VOS uero huius magnitudinem &c.] Confuſus locus, et corruptus: qui, ordine uerborum mutato, & leui correctione adhibita, reſtitui fortaſſe poſſet: quo ex ordine, et correctione locus recitetur: ut ſtudio ſi ſaltem hanc mihi gratiam habeant, quòd, quidquid ſenſerim, libere dixerim. legerem igitur ſic. Vos uero huius magnitudinem quaſi decempeda permenſi retis. Hic ego me, quaſi malis architectis, menſuræ

ueſtræ nego credere. ergo dubium eſt, uter noſtrum ſit, leuiter ut dicam, uerecundior? Hanc *coniecturam etſi ualde probem, tamen meum illud teneo, ut ſine manu ſcriptis libris nihil affirmem.*

33:

HIC *igitur neutri aſſentiens, ſi nunquam uter eſt prudentior?*] Senſum *non uideo, neque uidet quiſquam, ut opinor, tam obſcuro in loco. obſcuritatis autē cauſa deprauatio eſt: quā iudicio meo tollet, qui ita leget.* Hic *igitur neutri aſſentietis: ſin utrique, uter eſt prudentior? quorum uerborum non abſurda ſententia eſt: dicit enim hoc.* In *hac controuerſia neutri aſſentietis, id eſt neque* Stoicum, *neque* Academicum *dicetis eſſe ſapientē. ſin utrunque, uter eſt prudentior?* Aſſentietis, *autem refero ad illud ſupra poſitum,* Ad *uos nunc refero.* Vtrique, *uidetur eſſe neceſſarium propter inſequens uerbum,* Vter. Sed *hæc, qui & acumine, & iudicio plus ualent, dijudicabunt.*

35.

LABOR, *ut aſſentiar* Epicuro] Vulgati *libri, laboro, omnes habebant. quod uerbum ut deprauatum eſſe crederem, fecit id, quod ſequitur: reuocat uirtus, uel potius reprehendit manu. nam ſine dubio, reuocat, & reprehendit manu, quidpiam requirunt, quod ſibi in translatione reſpondeat: quale uidetur eſſe uerbum labor: quod ego, & metaphoram, & ſenſum ſecutus, repoſui pro laboro.*

37.

PER ἐποχὴν *illam omnium rerum comprobans*] Forte *emendandum,* Quare ἐποχὴν *illam.*

ET

39.

ET SI *quid forte Roma noui*] *Mallem ſic* : *Ac quid forte Roma noui*.

40:

ADHIBENDA *enim geometria eſt*] *Libentius legerem*, *Adhibenda etiam geometria eſt* : *nam ſæpe ſcripti libri*, *etiam*, *habent*, *ubi impreſſi enim*. *et quod ſequitur*, *quoniam quibuſnam*, *ſatis patet & mẽdoſum eſſe*, *& recte corrigi*, *ſi legatur*, *iam*, *pro quoniam*.

40:

LAELII *noſtri*] *Librarij cum in deſcribendo non perciperent quid ſibi antiquæ notæ uellent*, *eas uel immutabãt*, *uel cum ſequenti uoce coniungebant*. *ut hoc loco*, *Lælij noſtri*, *ſcripſerant*: *cum*, *L. Aelij noſtri*, *uera & incorrupta ſit lectio*: *quod & ueterum exemplarium auctoritate*, *& hiſtoriæ fide comprobatur*. *eſt enim hic L. Aelius*, *qui orationes ſcripſit*, *quas alij dicerent*: *à quo M. Varro rerum antiquarum ſciẽtiam cum accepiſſet*, *eam ipſe auxit*, *& illuſtrioribus literis explicauit*. *Cicero de claris oratoribus*.

52:

QVAM *fieri ſine cauſa quidquam dicere*] *Hæc uidentur abundare*, *ut otioſa*, *& ſine cauſa inculcata*. *id enim turpe phyſico eſt*, *dicere atomum declinare ſine cauſa*. *hoc per ſe recte habet*, *& concinnum eſt*. *præterea ſi quid addatur*, *frigebit*.

54.

NISI *te quoq*; *ut id modo loqueretur*] *Maffei liber*, *quoque modo*, *haud prorſus emendate*, *ſed ut uitij*

tamen nihil pene ſuperſit. nam, una litera immutata, locus reſtituitur, nempe ſi ſic legas: Niſi te, quoquo mo*do loqueretur, &c. dicit autem, quoquo modo loquere tur, ut pene etiam oſtendat, ne in uerbis quidem* Cice*roni* Epicurum *ſatisfeciſſe, non modo in ſententijs.*

54.

ETENIM *quaſi detractis de homine ſenſibus*] Superuacanea *ſunt hæc uerba, neque locum hic habere poſſunt. nam ex argumentis ſunt, quibus probare conabatur* Epicurus, *uoluptatem eſſe ſummum bonū. dicit enim pagina 55.* Etenim, *quoniam, detractis de homine ſenſibus, reliqui nihil eſt; neceſſe eſt, quid aut ſecundum naturam, aut contra ſit, à natura ipſa iudicari.* Maffei *liber,* Et *detractis de homine ſenſibus: aliud antiquum exemplar,* Etenim *quoniam detractis de homine ſenſibus. ut & ipſa uarietas mendi ſuſpicionem afferat.*

56:

CVM *omni dolore caret*] Rectius Maffei *liber, cum omni dolore careret. rectius etiam fortaſſe ſic,* Omni *dolore carere.*

74:

VT *quibuſdam in formulis ea res agatur, &c.*] Rectius *uidetur ſic:* Vt *quibuſdam in formulis, quæ res agatur &c. ſic alibi locutus eſt.*

69:

QVIBVS *uinum diffuſum è pleno ſit œnophoro, cui nihil dempſerit ius, & ſarculos abſtulerit*] Antiquus Maffei *liber habet, cui nihil dempſerit uis, & ſacculos abſtulerit. emendo, cui nihil dempſerit nix & ſacculus*

ſacculus abſtulerit. apud ueteres qui lautius uiuebãt, uino delectabãtur, quod ſacco niuario tranſmiſſum eſſet, non ſolum ut frigidius biberent, ſed etiam ut liquidius. itaque dixit Martialis *libro* XII. Vt *liquidum potet alauda merum,* T*urbida ſollicito tranſmittere cecuba ſacco.* Et *in diſtichis,* Setinos *moneo noſtra niue frange trientes: id eſt,* Setini *uini uim frange niue, ut frigidius bibas. ſeruabatur enim nix in hunc uſum: de quo* Plinius *lib.* XIX. *cap.* IIII. Hi *niues, inquit, illi glaciem potant. deinde infert, excogitatur ut alienis menſibus nix algeat, qua ſcilicet uina refrigerentur. hic igitur* Cicero *eos aſotos bene putat uiuere, nõ qui luxu diffluant, qui in uoluptate omnia ponant; ſed eos, qui uictu utantur medico & exquiſito, qui uino contenti ſint eo, quod ex ipſo effuſum ſit œnophoro, quod, ut ita dicam, naturale ſit, non artificioſum: quale eſt illud, quod per niuem ſacco exprimitur. et dixit, cui nihil dempſerit nix, & ſacculus abſtulerit, propterea quòd uino nimiã uim nix, craſſitudinem autem ſaccus auferebat. eſt autem totum hoc de* Lucilio *ſumptum, uerſibus duobus adſolutam orationem traductis.* 70.

DICET Lucilius, *cocto, condito. ſed cedo caputnæ, ſermone bono. quid, ex eo ſi quæris libenter?*] Li*bro* XIII *epiſtolarum ad* Atticum. *in fine ita ſcriptum eſt. edit, & bibit* ἀδεῶς, *& iucunde: opipare ſane, & apparate: nec id ſolum, ſed bene, cocto, condito, ſermone bono, &, ſi quæris, libenter: ut, quemadmodum quidem ego exiſtimo,* Lucilij *uerſum recitet: quẽ etiam hunc in locum tranſtulit, ſed ut ipſe quædam in-*

 terijciat.

terijciat. ego autem cum in illa ad Atticum *epiſtola ſcriptum legerem, cocto, condito, non horto condito: item hic putaui eſſe legendum, cocto, condito: cum ante legeretur, horto condito: neque ſum arbitratus fore qui noſtram coniecturam reprehenderet, cum ea ratione tam firma niteretur. puto autem* Lucilij *uerſus huiuſmodi fuiſſe:* Quid *bene? cocto, condito, ſermone bono, & ſi quæris, libenter. ut illud,* Quid *bene? cocto,* Pedes *ſint præcedentis uerſus.* Quod *autem legitur,* Quid, *ex eo ſi quæris, libenter? puto ita eſſe interpungendum:* Quid *ex eo? ſi quæris, libenter.* Nam *qui cœnant cocto, cõdito, ſermone bono: ſequitur, ut libenter quoque cœnent. cum autem interrogaret,* Quid *ex eo? (ſubaudi, ſequitur) reſpõdet* Lucilij *uerbis: ſi quæris, libenter.* Illa *uero,* Dicet Lucilius, *ſed cedo caput cœnæ,* Quid *ex eo, à* Cicerone *interiecta, effecerunt, ut* Lucilij *uerſum nemo hactenus agnouerit. quem ſi quis metiri uelit, pronunciabit in penultimo pede,* Quæri li, *abiecta conſonãte: ut etiam in ultimo* Catulli *epigrammate,* Affixus *nobis tu dabis ſupplicium.*

75.

SCIPIONI] *Corrigo,* Cæpioni, *ex hiſtoria.* Cn. Seruilius Cæpio *conſul fuit cum* Q. Pompeio Nepote. *quibus* Conſulibus *decretum eſt, ut in* Tubulum *quæreretur. ad* Atticum *libro* XII. 187.

76.

CENSVIT *plus filiæ dandum*] *Alij, plus* Fadiæ: *quæ lectio ſi retineatur, ſupra legendum erit,* Fadio Gallo, *non* Fabius: *cum* Gallus *cognomen* Fadiorũ *ſit.*

78:

TESTATA *ciues*] *Maffei liber, Teſtata crimen. probo.*

78:

APP. *Claudij*] *Recte. male antea,* P. *Claudij: nã Liuius libro* III. *Appium nominat, & Maffei liber confirmat.*

79:

NON *metuet autẽ, ſiue celare poterit, ſiue, etc.*] *Sequor ſententiam, & emendo: Non metuet autem, ſiue celare poterit, ſiue opibus magnis, quidquid fecerit, obtinere; certeq; malet exiſtimari bonus uir, ut nõ ſit, quàm eſſe, ut non putetur. Hanc correctionem ego in antiquo libro non uidi, ſed Ioannes Scala, homo grauis & certus, ſe uidiſſe teſtatur. eſt autem hic, obtinere, pro tueri et defendere, ut in oratione pro Quintio, Non ad mendacium obtinendum, ſed ad uerum probãdum auctoritas adiuuat. omnino & Maffei uetuſtum exemplar habet, ſiue opibus magnis, non, ſiue opibus maius.*

80:

NVLLAM] *Vllam, ſententia poſtulat ut legatur.*

80.

REM *uides*] *Pro uides, ſi, uidelicet, legatur, concinnius erit: neque tamen magna mutatio fiet: nam in antiquis libris pro uidelicet ſcriptum quandoque animaduerti, uidel. quandoque etiam uid.*

81.

IT *quidem. prodeſt*] *Antiqui libri alij habent,*

Quid

Quid prodeſt; alij, Et *quid prodeſt. emendo,* Ecquid *prodeſt: ut periodus interrogationis nota terminetur.*

81.

VTILITATIS *cauſa expetenda]* Tolle hoc: *intelliges eſſe concinnius.*

88.

ATHO'VE *perfoſſo]* Quid *ſi,* Athone *perfoſſo? quo modo eum locutum eſſe etiam in tertio de republica, auctor eſt* Priſcianus *libro* VI.

88.

VITAE *quidem infinita]* Corruptus *locus: quẽ ita puto eſſe emendandum,* Et *ea quidem infinita: nã & libro primo* Tuſc. *quæſt.* 160. *de animo loquens,* Habet, *inquit, memoriam, & eam infinitam, rerum innumerabilium.*

93.

NOVARVM *non uidebantur]* Alij, Nouarum *nouabantur, ſenſu mihi non admodum probato: non enim reſpondet ad illud quod dixit,* Difficilius *& obſcurius. potius legendum crederem,* Nouarum *noua uidebantur: ut,* Noua, *accipiatur, quaſi duriora, et nimis obſcura: quod accidere ſolet, cum nominibus utimur inauditis.*

94.

QVOD *poſitum ſit in eo]* Antiqui *libri,* Quod *compoſitum ſit in eo, abſurde prorſus, niſi facias quod ſæpe faciendum eſt, ut antiquos libros coniectura adiunes. ſic igitur putarem elegantius, & rectius.* Quod *cum poſitũ ſit in eo, quod* ὁμολογίαν Stoici, *nos appellemus conuenientiam, ſi placet; cum igitur in eo ſit id*

bonum,

bonum, quò referēda ſunt omnia: honeſte facta, &c.
Atque etiam in membro præcedenti melius, opinor, ſtatueret in ea, quàm, ſtatueret in eo: ut ad, concordiam, referatur.

94:

VT *enim ſi cui, &c.*] *Apparet, quid ſignificet: ſed ita non ſolum corrupta, uerum etiam, ut ego ſentio, confuſa, & præpoſtere collocata ſunt uerba, ut emendari locus & diſtingui à nobis ſine arrogantiæ nota non poſſit. Vtrum autem, collimare, an, collineare, legendum ſit, nō diiudico: mihi quidem magis placet, collineare; quòd aptiorem & probabiliorem habeat etymologiam. nam collineare dicitur is, qui eum locū ferit, ad quem locū oculi directo, quaſi linea ducta, feruntur: ut collineare ſit, ſimul cum oculis locum ueluti per lineam ferire. poteſt etiam ferri, collimare: à limis oculis, quibus utimur collimantes.*

98.

QVID *autem dici poterat, ſi turpitudinem non ipſam per ſe fugiendam eſſe ſtatuerimus*] *Emendo ex antiquo libro Bernardini Maffei, Quid autem dici poterit. Alij pro ſtatuerimus legunt ſtatueremus, reſpicientes ſcilicet ad uerbum poterat, ut tempora conuenirent: cum in ſenſu uis, & energia maior ſit, ſi, poterit, & ſtatuerimus, legatur, quàm ſi, poterat & ſtatueremus.*

99:

RERVM *in corpore ſitarum*] *Locutio probabilior, quàm ſi legas, ut antea, rerum in corpore harum: quam correctionem Maffei liber antiquus probat.*

NEC

101:

NEC *hæc poſita, non aliqua eſſent præpoſita*] *Si corrigas*, Nec, *hoc poſito, non aliqua eſſe præpoſita, erit elegantius: neque ab antiquis exemplaribus admodum diſcedes: ſiquidem & Maffei liber*, Hoc poſito, *habet.*

115.

AT *enim dicitis*] *Sunt qui legant*, At enim non dicitis. *ego ſequor Maffei uetuſtum librum, in quo ſcriptum eſt*: At enim ueram dicitis: *hoc eſt perfectam & abſolutam.*

115:

VT *æque pars naturæ negligatur*] *Mendum ſubeſſe manifeſtum eſt. quòd ſi hæc cum ſuperioribus conferantur, ſenſus oſtendet ita legendum eſſe*, Vt ne qua *pars naturæ negligatur. ita etiam in Maffei libro ſcriptum eſt.*

118:

SCIS *enim Citiæos clientes tuos è Phœnicia profectos*] *Laertius in Zenone auctor eſt, Citiæos à Phœnicibus originem duxiſſe. quem ego ſecutus, emendaui, è Phœnicia, ſiue à Phœnicia; cum antea legeretur à poetica, fœdo errore, & manifeſto. appellat autem Pœnulum Zenonem, quaſi callidum, & aſtutum, ut ſunt Pœni fere omnes, qui à Phœnicibus nomen acceperũt. qua ratione, Pœnulum Zenonem dixit Cicero, quòd à Phœnicibus eſſet oriundus.*

121.

CONFERAM *autem auum tuum Druſum*] *Si Plutarchum audias, corrigendum erit, conferã auũculum*

culum tuum Druſum*: nam auunculum fuiſſe* Catonis Druſum*,* Plutarchus *in* Gracchis*, & in* Catone Vticenſi *auctor eſt.*

121.

QVID *enim? ſapientia, &c.*] Neque *in uerbis uitium eſt, neque in ſententia: recte habent omnia: quiddam tamen ornatius elucebit, ſi totum continues: & ita legas.* Quòd *enim ſapientia, ubi pedem poneret, non habebat, ſublatis officijs omnibus; officia autem omnia tollebantur, delectu omni & diſcrimine remoto: (quæ enim eſſe poterant rebus omnibus ſic exæquatis, ut inter eas nihil intereſſet?) ex his anguſtijs, &c.* Antiquus Maffei *liber nobiſcum facit, niſi quòd coniunctionem illam, enim, à nobis additam, non habet.*

123.

STVLTORVM] Hanc *uocem, quæ antea deſiderabatur, interieci, acceptam è libro* Maffei *manuſcripto, ſententia comprobante.*

128.

ALII *cenſent primum aſcitum, doloris uacuitatem*] Doloris *uacuitatem, in ſuo libro quidam induxerunt; & aſteriſci notam, quæ corruptum locum ſignificaret, è regione appoſuerunt. nos ea uerba conſeruamus; quòd & ſententiam ſane bonam efficiunt; neque in antiquo exemplari* Bernardini Maffei *deſiderantur: ut omittam, quòd libros ſuperioris noſtræ editionis tamen credendum eſt ad propoſitum aliquod manuſcriptum exemplar fuiſſe impreſſos.*

VIR-

139.

VIRTVTEM *ipſam incohauit: nihil amplius:*] *Genus loquendi, quo Cicero etiam alibi uſus eſt, ut in Verrem pagina 261: ſeſe ipſum abs te repetit, nihil amplius. Antea legebatur: Virtutem ipſam incohauit: nihil itaque amplius noſtrum eſt: inuerſione uerborum obſcurata ſententia.*

140:

VICINITATIBVS *cum ciuibus*] *Conſentiunt in hoc antiqui libri: mihi tamen nō eſt dubium, quin ita emendandum, & diſtinguendum ſit, Vicinitatibus, tum ciuibus. hoc enim quaſi progreſſu ſerpit charitas generis humani. primi ſunt parentes, & nati: ſequuntur cognati, tum affines, deinde amici, poſt uicini, tum ciues, et qui publice ſocij atque amici ſunt, poſtremo humanæ gentis uniuerſæ, & hominum inter homines coniunctio.*

141:

TIBERINA *diſſenſio feſto illo die*] *Ouidij uerſibus adducor, ut pro diſſenſio legendum putem decurſio: hoc facilius, quòd Maffei liber approbat. erat autem feſtus ille dies, quem Romani in honorem Fortunæ celebrabant. unde Ouidius libro VI. Faſt.*

Ite, deam læti fortes celebrate Quirites:
In Tiberis ripa munera regis habet.
Pars pede, pars etiam celeri decurrite cymba,
Nec pudeat potos inde redire domum.

142.

HAEC *eſt non omnia ſpernentis præter uirtutem, & uirtutem ipſam ſuis laudibus amplificantis oratio.*

oratio. denique] Si quis noſtrum librum hoc in loco cum alijs libris conferet; uidebit, unius literæ mutatio, & punctum loco motum quanto ſententiam effecerit aptiorem.

149.

FIERI autem poteſt] Mallem, Ferri autem poteſt. paulo enim uidetur aptius.

157.

PATRITAM illam, & auitam] Recte patritam, non autem patriam, ut antea legebatur. id Nonij teſtimonio comprobatur, qui in uerbo patrita hunc locum recitat, & affert prætcrea exemplum ex Varrone.

159.

HOC eſt ſe ipſum poſſe cognoſcere] Frigidum, & plane ſuperuacaneum: itaque puto eſſe tollendum, ut gloſſam.

160.

AVT unde naturam?] Contracta ſcribendi ratio imperitis hominibus occaſionem præbuit ueteres libros ſæpenumero corrumpendi. cuius generis multa notauimus & correximus. hic primum mendi ſuſpitionem attulit, naturam. quod ſuperuacaneum uidebatur, cum proxime dixerit, uim. deinde cum ad coniecturam confugiſſem, facile uidi, nulla omnino mutatione, ex, undenam, (ſic enim puto corrigendum) fieri potuiſſe, errorem creante ſimilitudine, unde naturam. naturam enim ita ſæpe ueteres librarij ſcribebant, nã. in noſtro libro mendoſe impreſſum, aut unde?

ERRAN-

161.

ERRANTIVM *ſtellarum curſus, progreſſiones, inſtitiones*] Ex *duabus dictionibus, curſus, progreſſiones, feci coniecturam, legendum eſſe, inſtitiones, non, ut antea, inſtitutiones: ut ſimilibus, & conuenientibus utatur uerbis. ſunt autem correctiones quædam; quarum etſi ratio nó explicatur, tamen, quibus iudicium eſt paulo ſubtilius, facile, cur factæ ſint, ipſi per ſe intelligunt. rudibus autem, & tardis, & iis, qui ſibi omnia minutatim concidi, omniaq; tanquá manſa à nutrice inſeri in os uolunt, ego quidem, ut ſatisfaciam, non laboro.*

163.

FONTES *ſcatere, herbis prata conueſtirier*] Hic, *ſcatere, pronunciandum eſt media correpta; ut anapæſtus fiat, ſcater' her. alioqui uerſus claudicabit. ſic &* Lucretius *libro* V. *Largifluum fontem ſcatere, atque erũpere lumen. & infra in eodem libro,* Et *partim plano ſcatere, atque erumpere campo.* Plautus *etiam, opinor in* Caſſina, *olere, protulit, media contracta:* Non *omnes poſſunt olere unguenta exotica.*

164.

NEQVIDQVAM *aliud eſt*] Nequidquam *pro nihil, non probo: uix enim id fert latini ſermonis conſuetudo.* Nihil *quidquam aliud eſt, habet* Maffei *liber. placet: ſic enim locutus eſt* Terẽtius *in* Adelphis, Nihil *quidquam uidi lætius.* et Plautus *in* Merc. Nihil Charine *te quidem quidquam pudet.*

164:

EGO *autem nunquam ita te in hoc ſermone dimittam*

mittam ulla uti ratione, ut mors tibi uideri malũ poſſit.] Neque ſenſus, neque locutio placet. quid enim ſibi uult, nunquam te in hoc ſermone dimittam ulla uti ratione? quis uero unquam ſic locutus eſt, nunquam te dimittam ulla uti ratione? uerbũ, dimitto, et latinum eſt, & ueteribus uſitatum, neque eodem modo ſemper, ſed uarie, cum infinito autem nunquam. itaque etſi nihil immutaui, ne facerem id, quod faciendum non eſt, ut mihi plus tribuerem, quàm libris manuſcriptis: tamen non dubito, quin ita legendum, & diſtinguendum ſit. Ego autem nunquam ita te in hoc ſermone dimittam, ulla uti ratione mors tibi uideri malum poſſit. Cum autem erroris originem quærerem, hanc reperi, quòd particulam illam, uti, quæ hoc loco adiunctiua coniunctio eſt, lector opinatus infinitiuum eſſe modum à uerbo utor, cum ſuperiore membro coniunxit: & ut hoc imperite, ita illud impudenter: quòd, ut, addidit de ſuo; ut aduerbium, ita, haberet quò referretur: cum, uti, prout eſſe poſitum, nõ intelligeret.

164:

LABAMVS, mutamusq́; ſententiam clarioribus etiam in rebus: in his eſt enim aliqua obſcuritas] Forte rectius hoc modo. Labamus, mutamusq́; ſententiam. clarioribus etiã in rebus ineſt aliqua obſcuritas.

165:

MIGRARE. A. Spero, &c.] Elegantius, ſi, notis literarum, quibus perſonæ ſignificantur, inductis, continuata oratione ita legatur. Migrare: ſpero fore, ut contingat id nobis: ſed fac, ut iſti uolunt, animos non remanere poſt mortem: uideo nos, ſi ita ſit,

priuari ſpe beatioris uitæ : mali uero, &c.

166.

QVASI *uero iſta uel quidquam*] *Qui* Viterbi *Epiſcopus fuit,* Petrus Craſſus*, uir bene doctus, & ingenio præſtans, putabat eſſe legendum,* Quaſi *uero iſta ui quidquam. eamq́; coniecturam in ſuo libro ſcripſerat : quam ego uel diſſentientibus libris manuſcriptis ualde probo. error inde natus eſt, quòd, uei pro ui, ueteres ſcribebant: de quo* Politianus *in* Miſcell. *unde in librum de uniuerſitate idem mendum irrepſit pagina 198: ubi legendum eſt, ui cum eadem coniunxit, non, uel cum eadem coniunxit.*

168.

OMNI]A *iſta perinde ut cuique data ſunt, pro rata parte aut longa, aut breuia dicuntur*] Legebatur *antea, pro rata parte à uita longa. nos ſenſum ſecuti, aut longa, correximus, adiuti non nihil à libro* Maffei *manuſcripto, in quo legitur, aut ita: ex quo ſum adductus, ut, dictione, ita, in alium locum translata, ſic legendum opinarer. omnia iſta, perinde ut cuique data ſunt, ita pro rata parte aut longa, aut breuia dicũtur.*

170.

ET *hoc quidem hoc modo: nihil autem melius eſtimo*] Ex *antiquo libro* Maffei *legẽdum puto:* Et *hæc quidem hoc modo: nihil autem melius extremo. ut hoc totum non ex* Socratis *oratione ſit, ſed à* Cicerone *per interpoſitionem prolatum. nam neque in* Platonis *apologia hæc ſunt: et dictio illa, inquit, quæ ſubſequitur, ideo uidetur eſſe illata, ut quaſi interruptum ſuperioris orationis filum contexeret.*

IN

170.

IN *quos Symonides*] *In præpoſitio hic accipitur in bonam partem, pro in quorum laudem, ut de Oratore libro* II. *Multa in Caſtorem ſcripta*, et *Pollucem. et de natura deorum libro* I. *Catulus dilexit Roſcium: in quem etiam illud eſt eius, Conſtiteram exorientem auroram forte ſalutans, & quæ ſequuntur. De ſenectute etiam, In quem, inquit illud elogium, unicũ plurimæ conſentiunt gentes populi primarium fuiſſe uirum. His exemplis adducti ſumus, ut, In quos, emendaremus, cum, In quo, antea legeretur.*

172:

HAEC *in errore uerſentur*] *Concinnius, Hic in errore uerſetur.*

173.

SOLENNE, *& ſtatum ſacrificium*] *Statum lego, non ſtatutum, ut habent aliquot impreſſi libri. ſic & in oratione de Aruſp. reſp. Statas ſolenneſq; cerimonias. et Liuius lib.* XL. *Proficiſcuntur ab Theſſalonica Aeniam ad ſtatum ſacrificium. manauit autem latius hoc mendum, ut in ueterum libris ſæpe, pro ſtatum, legatur ſtatutum.*

176.

REFELLERE *ſine pertinacia, & refelli ſine iracundia*] *Mallem ſic, Refelli ſine pertinacia, & refellere ſine iracundia.*

182.

AVT *Philoctetam*] *Vel in in cõiunctione,* AVT, *mendum ineſt, uel aliquid deſideratur: itaque placet legere ut eſt in Maffei lib. Prometheũ, aut Philoctetã.*

182.

LECTVLO, &c.] Libro II. de Fin. ſequentes uerſus nõ ad Philoctetam, ſed ad ſaxum Lemnium referuntur.

196.

NOLITE hoſpites adire ad me ilico iſtic] Trochaicus eſt, in quem non cadit iambus: itaque non puto eos recte ſentire, qui, uerbis aliter collocatis, ita legunt, Nolite hoſpites ad me adire ilico iſtic: nã in quarta ſede iambus eſſet.

204.

CADENTES] Carentes, antea legebatur. itáq; eſt in libris manuſcriptis: mihi tamen uiſum eſt ut emendarem, cadentes: ex Homeri uerſu, in quo eſt, πίπτουσιν: quod ſignificat, cadunt. uerſus autem hi, quos Cicero uertit, ſunt Iliadis T.

207.

NIHIL mali] Puto rectius, Nihil noui. nam ſi legas, Mali, ad Cleanthis rationem reuolueris. dixit etiam pagina 217. Animo ſic excubat ſapiens, ut ei nihil improuiſum accidere poſſit, nihil inopinatum, nihil nouum.

214.

VT ſunt alij ad alios morbos] Imperfecta ſimilitudo. nam ad particulam, ui, quæ reſpondeat, uox non eſt. forte ita corrigendum. Vt ſunt alij ad alios morbos procliuiores; itaque dicimus grauedinoſos quoſdam, torminoſos, non quia iam ſint, ſed quia ſæpe. ſic alij ad metum.

219.

ALITER ferat] Opinor legendum eſſe, ferant: ſiquidem ad uocem, ſtultis, refertur.

219.

ADVERSA *ratione*] *Maffei liber, Auerſa à ratione. probo. nam etiã ſupra,* 211. *Zenoni, inquit, eſt diffinitio, ut perturbatio ſit auerſa à recta ratione contra naturam animi cõmotio. et* 113: *Omnium perturbationum fontem eſſe dicunt intemperantiam: quæ eſt à tota mente, & à recta ratione defectio, ſic auerſa à præſcriptione rationis, ut nullo modo, &c.*

226.

IRA *uero quanquam diu perturbat animum, dubitationem inſaniæ non habet*] *Mendum eſt in uoce, quanquam. ueteres libri, quos ego uiderim, habent, quæ quam, deprauate omnino, ſi reſpicimus, dictio ira quò referatur. quòd ſi coniecturæ locus eſt, ita legeré: Ira uero, quàm diu perturbat animum, dubitationem inſaniæ non habet.*

226:

AT NATVRALIS EST.] *Obiectio: cui reſpondet quod ſequitur; An quidquam eſſe poteſt ſecundum naturam, quod ſit repugnante ratione? et eſt ſententia, niſi fallor, multo concinnior, quàm ſi legas, ut antea, aut naturalis eſt? cum præcedenti membro connectens. ut autem hunc locum, una dempta litera, correximus: ſic paulo poſt alium, una immutata, reſtituimus. nam ubi legebatur, priuſquam eſſet ulla ulciſcendi libido, nos ſenſu meliore emendauimus, prius, quàm eſſet ulta ulciſcendi libido.*

242:

CVI *rei refertæ*] *Concinnius, Cui refertæ.*

246.

FACERE *non potuerunt?*] *Iacet uerbũ, facere, & plane otioſum hic eſt. lege ſine eo: multo erit elegãtius.*

247.

QVIDQVID *obiectum eſt*] *Aut, pro Quidquid, legendũ eſt, Quid: aut, Quidquid, hic accipiendum pro Quidque: ut apud* Lucretium *libro* II. *Inq; ſuos quidquid rurſus reuocare meatus. et libro* IIII. *Semper enim ſummum quidquid de rebus abundat. et libro* V. *Sic unum quidquid paulatim protrahit ætas In medium. Poſſem ex oratoribus loca recitare: ſed ego in latinis locutionibus, ubi quid eiuſmodi occurrit, quod ſine exemplorum comprobatione durius uideatur, libẽtius poetarum utor auctoritate, quàm oratorum: ſunt enim poetæ certiores latinæ linguæ teſtes: propterea quòd metri ratio facit, ut mutationi non tam facile locus ſit. quod in oratoribus contra uidemus.*

249.

AT *enim non ſine ignominia afficere poterit ſapientem*] *Locus recte ſtellula notatus: mendum enim ſubeſſe cõſtat. forte ita reſtitui poſſet. At enim nõ erit ſine ignominia. ignominia afficere poterit ſapientem? de ſapiente enim eſt hæc omnis oratio. ſententia certe hæc uidetur eſſe: quibus autem uerbis explicanda ſit, ſtatuere noſtrum non eſt. ſtudioſi libros antiquos adeãt, & eorum ope utentes locum emendent.*

250.

OMNE'QVE *id nos*] *Id, non uideo quid ſpectet. antiqui ſcribebant, It. inde mihi orta coniectura eſt, ut, Item, legendum putarem.*

INDEX RERVM, & uerborum.

A

ACADEMIA 124.

Academiæ ratio permultis non probatur 2:

contra Academiam Lucullus diſputat 4:

Academiam defendit Cicero 16:

Academia uetus 33. 40. 47:

Academia recẽs 37. 47:

Academici 42. 73: 219.

Academici actiones non tollunt 27.

Academicorum ueterum laus 125:

Accius 41. 221.

Acheron 150.

Achilles 171. 194. 220.

Acipenſer 69:

Actij locus 132.

ἀδιαφορία 33.

Aeacus 169:

Aeetas 196. 199.

Aegritudine carere debet ſapiens 193. 195: 217.

Aegritudinis et reliquarum perturbationũ cauſa eſt in opinione 195: 196.

Aegritudinem quæ mala comitentur 196: 201:

Aegritudo uoluntate ſuſcipitur 205.

Aegritudo quid ſit 195: 206: 212.

Aegritudinũ una ratio, plura nomina 208:

Aegritudini quæ res ſubiectæ ſint 212:

Aegrotationi animi quæ ſubiecta ſint 214:

Aegrotatio quid ſit 215.

Aegyptij 171: 243:

Aemulatio quid ſit 212:

Aer 44.

Aerumnæ 89:

Aerumna quid ſit 213.

Aeſchines 125. 204.

Aeſchyli uerſ. 180. 207.

Aeſopus 221.
Aetas hominis 205:
Aeternum id eſt, quod ſeipſum mouet 159:
Afflictatio quid ſit 213.
Afranij locus 218:221.
Afranius à Menandro trãſtulit 50:
Africanus 4:5.87.149.163:219:238.
Africani 98.141:
Agamedes 173.
Agamemnon 204.220.
Agendi aliquid in homine cupiditas 138.
Actionum plura genera 138:
Actiones ab Academicis non tolluntur 27.
Agraria lex 4:
Aiax 192:219:
Albinus A. prætor, & cõſul 34:
Albutius 50:249.
Alcæus 225.
Alcibiades 207:
Alcidamus rhetor 173:
Alcmæo 14.22.120:192:
Alexander 1:226.
Alexinus 19.
Allienus Pelignus M. 219:
Amaſanius 39:210:
Ambroſia et nectar 161:
Amentia 192.
Amicitia 104:
de Amicitia ſententia Epicuri 62:
Amicorũ tria paria 62:
Amicitiæ locus eſſe nõ poteſt, ſi ad uoluptatem omnia referantur 81.
Amicitia non emolumento, ſed caritate metienda 82:
Amor 206.224:
Amori auctoritas tributa 225.
Amoris curatio 225:
Anacharſis Scytha 246.
Anacreontis poeſis 225.
Anaximander 29:
Anaximenes 29:
Anaxagoras 4:18:29:171.196:203.230.250:
Anaxarchus Democritius 186:
Andria Terentij 49:

Andro-

Andromacha 6:
Angor quid ſit 213.
Animal ab inanimo quo differat 10:
Animus 31.
Animi bona 42:
Animi excellētiam Chryſippus homini tribuit 112:
Animal omne ſe ipſum diligit 130.
Animus quid ſit 152. 156:
Anima triplex 152:
Animorum æternitas probatur 153:
Animus ubi ſit 163.
Animus ex operibus ſuis agnoſcitur 163.
Animus in duas partes diſtributus 185:211.
Animi medicina 190.
Animi ſtatus quietus 231:
Animus humanus 235:
Annibal 76:
Antiochus 2.3.8:16: 17:28:33: 34.
Antiopa 6:49:
Antipater 5:8. 249:
Antonius M. 150.187. 239.
ἀπόδειξις 8.
Apollo Pythius 135. 159.
Appius 155:
Appius Cæcus 210. 249:
Appius Claudius, Cæci filius, conſul 148:
Aquinus poeta 240:
Arbores, et ſtirpes 235:
Arceſilas 4:5.19:45: 47.47: 64.147.
Archelaus Socratis doctor 230.
Archilochus 148:
Archimedes 137.161: 241.
Archytas 226:
Argia ſacerdos 173.
Argo 157:
Arion 189:
Ariſtides 139:248:
Ariſtippus 33.35.68: 72.73.92. 178.
Ariſtogiton 174.
Ariſto 4.33.72.73: 115.142.
Ariſtophanes 137.

Ariſto-

Ariſtoteles 30.33:34: 36.42.45.50.68. 73.87.106:125: 126:127.149: 152:155.158: 205.
Ariſtotelis auditores 106:
Ariſtoxenus 137.152. 156:
Ariſtus 4.
Ars 7.
Ars dux certior, quàm natura 108:
Ars nulla in ſe uerſatur 128.
Artium ſtudia honore excitantur 148:
Artemiſia 206:
Aruns 219:
Aſclepiades 250.
Aſia 1:
Aſoti 69.
Aſſenſio nõ tollenda 10:
Aſſenſionem ſapiens ſuſtinet 14.
Athamas 197.
Atlas 229:
Atomi 40.52.
Atreus 171:226,238:
Atticus 52.78:124:
Attilius 49:
Auaritia quid ſit 214. 214:
Aufidius Cn. 137:250.
ἀξίωμα 23:

B

BARONES 80:
Beati qui dicendi ſint 234.
Beatum metu carere oportet 236.
Bellerophon 204.
Bellum Mithridaticum 1.1:
Beneficium & gratia, uincula ſunt concordiæ 89.
Beſtiæ 134:235:
in Beſtijs quædam ſunt humanarum uirtutum ſimulacra 88.
Bion 204.
de Bonorum fine uariæ ſententiæ 33.
Bonorum tripartita diuiſio 42:99.233.243.
Bonum in natura quærendum 42:
Bonus uir non eſt, qui ne malum habeat, abſtinet

ſe

ſe ab iniuria 79:
Bonorum *extremum eſt, congruenter naturæ uiuere* 95: 130.
Bonum *omne conuenientia atque oportunitate finitur* 100.
Bona *corporis partes ſunt beatæ uitæ* 113.
Bona Peripatetici *appellant, quæ* Zeno *aſſumenda* 119: 122. 146.
de bonorum, malorumq́; extremo uariæ ſententiæ 128.
Boni *qui dicantur* 234.
Brutus L. 167: 209. 219:
Bruti *laus* 41. 91.
Bruti *liber de uirtute* 50:

C

CAECILII *uerſus* 202:
Cæcitas 249:
Cæſar L. 239.
Cæſar C. 239.
κακία 98:
Calamitas 208.
Calanus 186:
Calatinus 89.
Callimachi *epigramma* 166.
Callipho 33. 35. 68. 72. 142.
Cannæ 167:
Captiones 12:
Carbo 149.
Carere *quid ſit* 167.
Carneades 4: 5. 24: 33. 34: 47: 72. 72: 73. 77. 160: 203. 210, 230.
Caſci 153:
Caſſius L. 4:
κατάληψις 36:
Cato M. 2. 205:
Catonis *oratio* 148:
Catonis M. *inexhauſta legendi auiditas* 91.
Cato Stoicorum *diſciplinam explicat* 93.
Catonis *è uita diſceſſus* 164.
Cato Origines *ſcripſit* 209:
Catulus 3: 37.
Catulus Marij *collega* 239.
Cautio *quid ſit* 212.
Celtiberi 189.

Cepheus

Cepheus 229:
Ceramicum 57.
Cerberus 150.
Chryſippus 19.22.35. 50.74. 104. 107: 112:145:203.
Chryſippi ſtatua 57.
Cibi cōdimentum fames, potiontis ſitis 83:
Cicero philoſophiam latinis literis illuſtrare aggreſſus 39:
Cicero academiam nouam ſequitur 41.
Cicero philoſophiam defendit 49.
Cicero in tractanda philoſophia non interpretis fungitur munere 49:
Cicero a quibus in philoſophia explicanda tranſtulerit 50.
Cicero ab omnibus ſua legi uult 50:
Cicero eodem die accuſatori ſolebat reſpondere 106:
Cicero Peripateticorum diſciplinam explicat et defendit 107.
Cicero Archimedis ſepulcrum indagauit 241.
Cicero multa ſcripſit 51:
Cimbri 189.
Cimbrica uictoria 239.
Cimmerij 16.
Cinnæ quatuor conſulatus 239.
Citiæi 118:
Claudius P. 78:
Cleanthes 32.79.107:
Cleombrotus 166.
Clitomachus 3:5:24:
Cocytus 150.
Codrus 139:174.
Cognitionis amor homini innatus 136.
Coloneus 124:
Commoda & incommoda 104:
Comprehenſio 46:
Concordiæ uincula ſunt beneſicium & gratia 89.
Conſcientia maximum uirtuti theatrum eſt 189.
Conſequentibus ſublatis prima tolluntur 118. 121:
Conſolantis officiū 207.

Conſue-

Conſuetudinis magna uis 183:
Continentiæ exempla 246.
Continentia in uictu quæ commoda afferat 247:
Contrariorũ cõtraria ſunt conſequentia 238.
Cõturbatio quid ſit 213.
Corinthus 202.
Corporis bona 42:215.
Corporis partes aut propter utilitatem, aut ad ornatum à natura datæ 94.
Corporis bona partes ſunt beatæ uitæ 113.
Corporis uitia occultant homines 135:157:
Corporis commodis quid tribuendum 141:
Crantor 34.45:
Craſſus L. 150.
Craſſus M. 76:146: 197.250:
Craſſus P. 4:165:239.
Crates 45:
Cretum leges 182.
Critolaus 127:238.
Crœſus 83.106.
Cupiditatum diuiſio ex Epicuro 58.70.
ex cupiditatibus quæ mala naſcantur 58.
Cupiditates, animi morbi ſunt 61.
Cupiditas non finienda, ſed radicitus extrahenda eſt 70:
Cupiditati quæ res ſubiectæ ſint 212:
Cupiditatũ diuiſio 246:
Curia Hoſtilia 124:
Curius M'. 71.
Cygni 163:
Cyneas 160:
Cynici 103:
Cynoſura 17.
Cypſellus tyrannus 249.
Cyrenaici 6:33.35:73. 88:196:
Cyrenei 19.

D

DARIVS 247.
Decij tres 77: 167: 187:
Definitio quid ſit 64:
Delectatio quid ſit 213.
Demaratus 249.
Demetrius Phaler. 137:

Deme-

Democritus 4:9:14: 18:29:47. 52. 86. 137. 153. 218:248. 250.
Demoſthenes 41. 125. 204. 218. 248.
Deſiderium quid ſit 213:
Deſperatio quid ſit 213.
Deus 44:
Deorum opinione omniũ hominum mentes imbutæ 154:
Deum ex operibus eius agnoſcimus 163.
Diagoras Rhodius 172:
Dialectica 23. 42. 44: 68. 242: 105.
Dialecticæ cum rhetorica comparatio 67:
Dialectici 36.
Dicæarchus 152: 156. 164: 225.
Diligentia quid ſit 213:
Dio 4.
Diodorus 19. 33. 68. 72. 127: 142. 250.
Diogenes Cynicus 171: 246.
Diogenes Stoicus 34: 69: 100: 210.
Dionyſius Heracleotes 146: 188. 194.
Dionyſius tyrannus 196. 239. 241.
Diſcere, eſt reminiſci 160.
Diſcordia quid ſit 213:
Diſſimulator Socrates 5. item Africanus 5.
Diuidi infinite quidlibet poteſt 44.
Diuiſio uitioſa 70.
Diuinatio 31:
δόγματα 8.
Doloris medicamenta Epicurea 69.
Dolorem contemnendum eſſe, argumentis confirmatur 181:
Dolor à labore quid differat 182.
Dolor quid ſit 213.
Druſus C. 249:
Druſi cum C. Graccho cõparatio 121.
E
ECHECRATES 145.
Egeſias 166.
Egeſinus 5.
Eleatici philoſophi 32:
Electra Attilij 49:
Elementa

Elementa 44. 156:
Elice 17.
Eloquentia 174:
Emolumenta et detrimenta 104:
Empedocles 4: 29: 152.
Endymion 138. 168.
Ennius 13: 22. 41. 49: 148: 153:
Ennius ab Homero tranſtulit 50:
Ennij Alcmæo 120:
Ennij uerſus 73. 254. 155. 171: 174. 204. 213.
ἐντελεχία 153.
Epaminondas 77: 85. 148: 155. 174. 187:
Epheſij 248:
Epicharmus 13: 151.
Epicurus 12: 20: 24. 33. 35: 50. 109. 125. 178. 184: 196: 233: 242: 246:
Epicurus à Torquato laudatur 51:
Epicurus in omnibus philoſophiæ partibus lapſus 52. 53.
Epicuri ſententiã de ſummo bono refellit Cicero 53:
Epicurus doctrinis non inſtructus 54.
Epicurus, uoluptatem eſſe ſummum bonum, quibus rationibus probet 55.
Epicurus, quid uoluptas ſignificet, non intelligit 65.
Epicurus dialecticam contemnit 68.
Epicuri κυρίαι δόξαι 68:
Epicuri de uoluptate ſententiam refellit Cicero 69.
Epicurus bonus uir fuit, & comis, & humanus 81: 85:
Epicurus quid ad Hermachum ſcripſerit 85.
Epicuri teſtamentum 85:
Epicuri ſentẽtia de leuanda ægritudine 197:
Epicurei 28:
Epicurea doloris medicamenta 69.
ἐποχὴ 15:
Eretriaci philoſophi 33.

Erichtheus

Erichtheus 173: 139: 173: 179.
Etymologia 45.
Euander 5.
Euclides 32:
Euidentia 5:
Euripides 196:
Euripidis uerſus 86: 173: 203. 205. 225.
Euryclia 237:
Exanimatio quid ſit 213.
Excandeſcentia quid ſit 213:
Exercitationis maxima uis 6: 183.
Exilium 248:

F

FABIVS *Gallus* Q. 76.
Fabius pictor 148:
Fatum 44:
Finibus uariæ ſententiæ 245.
Flaminius C. 4:
Formido quid ſit 213.
Fortitudo in bellis 187:
Fortitudo iracundiam non deſiderat 220.
Fortitudo quid ſit 220. 236.
Fortes fortuna adiuuat, adagij loco dictũ 177.
Fortuna 44:
Fregellanus 139:
Frugalitas 193:
Frugi homo omnia recte facit 216:
Furor 192:
Futuræ res homini curæ ſunt 154:

G

GALBA 149.
Gallonius 69:
Ganymedes 161: 225.
Gaudium a lætitia diſtinguitur 224.
Gemini 15.
Gemitus 187:
Geometræ 29. 231:
Geometriæ honos tributus 149.
Gladiatores 183:
Gloria popularis 248.
Gorgias Leontinus 64.
Gracchus 167:
Gracchus C. 201.
Gracchi C. *cũ Druſo comparatio* 121.
Gracchus Ti. 4: 5.
Gracchi 121. 149.
Græcia magna 230.

Græci 189.
à Græcis philoſophiæ explicatio petenda 40.
Græci poetæ 41.
Græca uerba multa pro latinis uſitata 91.

H

HARMODIVS 174.
Hector 171.
Hectoris et Aiacis pugna 219:
Hecuba 204.
Heraclitus 29:
Heraclitus Tyrius 3:4.
Heraclitus cognomento σκοτεινός 67.
Hercules 22:27.104. 154.155.178:219:
Herculis ærumnæ 89:
Herculeum fretum 158.
Herillus 32:72.73: 114:142.
Hermodorus 248:
Herodotus 83.
Heroica tempora 229.
Heſiodus 148:
Hieronymus 33.65:68. 72. 73. 127: 142. 178.
Hippolytus 214:
Homerus 148:
Homerus Lycurgi ætate fuit 229.
Homerus cæcus fuit 250.
Homeri locus 194.294. 204:
Homeri locus a Cicerone uerſus 136:
Homeri νεκυία 155:
Homo ad duas res natus, intelligendum & agendum 73.
Hominis præſtantia 88. 74.235:241:
Homines hominum cauſa nati 103:
Homo ſibi carus eſt 130.
Hominis quæ natura ſit 132:
Hominum inter ſe coniunctio 140:
Hominis ætas 205:
Honeſtas 74:
Honeſtas in contemnenda uoluptate conſiſtit 35.
Honeſtum quod ſit, id ſolum bonū eſt 95:237.
Honeſta per ſe expetenda ſunt, turpia per ſe fugienda 98. 139:

Honos 202:
Honos alit artes 148:
Honos laborem leuiorem facit 188:
Hortenſius 1: 3: 49: 160:
Hortenſius, Ciceronis liber 175:
Hoſtilia curia 124:
Hymnides 69.
Hyperides 41:
Hyrcania 172.

I

IACTATIO quid ſit 213.
Iaſon 224:
Idæa ſacra 140.
Ideas labefactauit Ariſtoteles 45.
Iliona 22.
Imperare ſibi 185:
Imperatoriæ mortes præclaræ 85.
Incognito non aſſentiendum 33:
India 243:
Indigentia quid ſit 213:
Indiuidua 80.
Inertia 88:
Inferi 155:
Ingenioſi melancholici 165.
Ingenioſi ab hebetibus quid differant 215:
Inhoſpitalitas quid ſit 214:
Inimicitia quid ſit 213:
Innocens 236.
Ino 154.
Inſani 14. 22.
Inſania 191:
Inſipientia 192.
Inſulæ beatorum 137:
Intemperantia quid ſit 213:
Intentio corporis, & animi 87.
Interitus quid ſit 163.
Intermundia 80:
Inuidentia quid ſit 212:
Inuidia in ſapientem non cadit 194:
Inuidiæ nomen ab intuendo ductum 194:
Iphigenia 174.
Ira in ſapientem non cadit 194.
Ira quid ſit 213.
Ira ab iracundia differt 214:

Ira

Ira non longe abeſt ab inſania 220.
Iræ curatio 226:
Iracundia 192.
Iſocrates 149:
Iucundum à iuuando dictum 67.
Iudices 72:
Iuno 179.
Iuppiter 104.
Iuſiurandum 36:
Iuuentas 161:

L

LABOR à dolore quid differat 182.
Laborem leuiorem honos facit 188:
Lacænæ uirgines 182:
Lacedæmonij 170.236:
Lacedæmonij pueri 243:
Lacedæmonius quidam 170.
Lacedæmoniorum uictus 247.
Lacides 5.
Laconis dictum 236.
Lælius 149.
Lælius ſapiens dictus 69:
Lælij C. conſulatus 238
Lætitia quid ſit 97: 195. 195: 211: 212.
Lætitiæ quæ res ſubiectæ ſint 212:
Lætitiæ curatio 223:
Laius 225.
Lamentatio quid ſit 213.
Laomedon 161:
Lapathus 69:
Latinis literis explicanda philoſophia 40:
Latini poetæ 41.
Latina lingua, quàm græca, locupletior 51:
Lentitudo 218.
Leon princeps Phliaſiorum 229:
Leonidas 77:85.170: 174.
Lepidus 149.
Lerna 179:
Leucadia 225.
Lex agraria 4:
Lex Voconia 76.
Liber 104.154.
Libido quid ſit 195: 211:212.
Libidinis curatio 223:
Libido finem nunquã inuenit

uenit 232.
Libo 39:
Libra Critolai 238.
Licere quid dicatur 239.
Liuius 148:
Loca, in quibus ſummos uiros uerſatos accepimus, nos mouent 124:
Lucillius C. poeta 26.
Lucillius 50:146:
Lucillij locus 50:69: 219.
Lucretia 78:140.
Lucullus 1.2.3:91:
Luculli uilla 87.
Lucullus puer 91.
Lugendi genera uaria 204.
Luctus cauſæ 206.
Luctus quid ſit 213.
Lycurgi leges 182.
Lyſias 127.
Lyſimachus 170:251.
Lyſippus 21:

M

MALEVOLENTIA *quid ſit* 213.
Malorum præteritorũ memoria iucunda eſt 86:
Malorũ tria genera 233.
Manilius M. 26.51:
Marcellus 167:219:
Marcellus M. conſul 34:
Maris color 26:
Marius C. 4:86:182: 186:239.
Mathematici 29.
Mauſolus Cariæ rex 206:
Maximus Q. 205:
Medea 224:
Medea Ennij 49:
Medici 195.
Medicorum ſcientia 57:
Meditatio aduentum malorum leuiorem efficit 196:
Megarici 32:
Melancholici ingenioſi 165.
Meliſſus 29:
Melonthius Rhodius 5:
Memoria 160.161.
Memoria rerum, quàm uerborũ, præſtantior 1:
Menecheus 174.
Menedenus 33.
Menippus 40.
Mens 9.
Mens, rerum iudex eſſe

debet 44:
Menſæ Syracuſanæ 84.
Metellus 166.
Metellus Q. 144. 145:
Metrodorus 5: 18: 65: 84. 233.
Metus quid ſit 195: 210: 212. 238:
Metui quæ res ſubiectæ ſint 212:
Metus curatio 223:
Miles exercitatus ab inexercitato quid differat 183.
Mineruæ clypeus 155.
Minos 182.
Minos, et Rhadamanthus 150. 164:
Miſericordia in ſapiētem non cadit 194:
Miſericordia quid ſit 212:
Mithridates 1:
Mithridaticum bellum 1.
Mneſarchus 18.
Dardanus 18.
Moleſtia quid ſit 213.
Morborum cauſæ 213:
Morbus quid ſit 215.
de moribus ſcripti à Nicomacho libri 127.
Mœror quid ſit 213.
Mors quid ſit 152.
Mors claris uiris dux eſt in cœlum 154.
Mors à malis nos abducit, non à bonis 166.
Mortis contemptæ exempla 169. 170.
Mortem bonum eſſe, exemplis confirmatur 173.
Motus 44.
Muliercſitas 214.
Multitudo 75.
Mundi animus 44:
Mundus, communis urbs & ciuitas deorum & hominum 103:
Mundi deſcriptio 162: 241:
Murena 1.
Murena L. 123.
Muſicæ honos tributus 148:

N

NAEVIVS 148:
Næuij locus 224.
Naſturtio Perſæ ueſcebantur 84.
Natalem ſuum diem Epicurus

curus agi uoluit 86.
Natalis dies nullus 86.
Natura 235:
Naturæ contemplatio, pabulum eſt animorũ 32.
in Natura ſummum bonũ quærendum 42:
Naturæ explicatio 43:
Naturalia prima 94:
Naturæ congruenter uiuere, bonorum extremum 95:130.
Nequitia 194.
Neſtor 229.
Nicetas Syracuſius 31.
Nicomachus 127.
Niobe 204.
Noſſe ſe ipſum 135.159.
Notitiæ 6:
Nouis uerbis in rebus inuſitatis utendum 43:90:93.
Numa 209:
Numantinum fœdus 76.
Numitor 139:

O

OBSCVRA oratio quando reprehenſione careat 67.
Obtrectatio quid ſit 212:
Octauius Cn. 84.239.
Oculorum ſenſus acerrimus 75:
Odium quid ſit 213:
Oeta 178:
Officij fructus ipſum officium eſſe debet 79:
Officia à naturæ principijs proficiſcuntur 94:
Oileus 205:
Opinio quid ſit 212.
Orata 79.
Oratoria uis 45.
Oratores Romani 149.
Oreſtes 62:140.192:
Oreſtes, Euripidis fabula 223.
Orons 146:

P

PACVVIVS 41.49:131.
Panætius 2.27.111:123:165.165:
παράδοξα 34:
Parmenides 4:19.29:
Paruæ res magnis obſcurantur 112:
Patientiæ exempla 243:
Paullus 251.
Paullus L. 141:205:

Paullus Aemilius 167:
Paupertas 202:
Pauor quid ſit 213.
Peccata paria eſſe, Stoicis placet 33:123.
Peduceius Sex. 76:
Penelope 23:
Penulus 118:
Peregrinatio perpetua 249.
Perſarum magi 145.
Perſarum uictus 247:
Perturbatio quid ſit 195:211:219.
Perturbationes utiliter à natura datæ 34:
Perturbationes animi 46.97:
Perturbationes animi, morbi à Græcis appellãtur 191:
Perturbationum genera 211:
Perturbationes utiliter à natura datas, Peripatetici dicunt 218.
Perturbationum curationes 222.
Perturbatio eſt in opinione 226:
Pericles 125.
Peripatetici 28:42. 195.217.218.
Peripatetici philoſophiam tres in partes diuiſerunt 107.126.
Peripateticorum diſciplinam Cicero explicat & defendit 107.
Peripateticorum qualis oratio 107.127.
Peripateticorum dicendi exercitatio duplex 107:
Peripatetici in dialectica excellentes 108. & in phyſica 108:
Peripatetici bona appellant, quæ Zeno aſſumenda 119:122.146.
Peripatetici duo librorum genera de ſummo bono ediderunt 127.
Peripateticorum diſciplinam Piſo explicat 126.
Peripateticorum conſuetudo in contrarias partes diſſerendi 176:
Perſæ naſturtio ueſcebantur 84.

Perſes rex 141:
Perſpicuum 10:
Phædrus Epicureus 52.
φαντασία 46.
Pherecides Syrus 156.
Pherecrates 152:
Phidias 36: 155.
Philo 3:4.6.
Philoctetа 132. 178:
Philoctetæus clamor 84:
Philoſophi 205.
Philoſophorum diſſenſio 36.
Philoſophia 40. 40: 145.148.149. 161: 175:177.177:210. 228:229: 230.
Philoſophiam latinis literis illuſtrare Cicero aggreſſus 39:
Philoſophandi ratio triplex à Platone accepta 42:
Philoſophia ab Hortenſio accuſata, à Cicerone defenſa 49.
Philoſophiæ ſumma omnis ad beate uiuendum refertur 82: (90:
Philoſophia eſt ars uitæ
Philoſophiam tres in partes Peripatetici diuiſerunt 107.126.
Philoſophorum uita, commentatio mortis eſt 164.
Philoſophi plerique decretis ſuis non parent 177.
Philoſophiæ diuiſio 241:
Philoſophi nonnulli perpetuo peregrinati 249.
Philippus 236:
Phyſica 105.
e Phyſicis quem fructum capiant ei Epicurei 62.
Pictores illuſtres 36:
Pigritia quid ſit 213.
Piſo Frugi 83:201.
Piſo L. 193:
Piſo M. 122:
Plato 4:5.19.35:40. 42.42:47:74. 75: 84.124: 137.145. 152:153:156.165. 218:
Platonis locus 235.
Platonis auditores 106:
Platonis Memnon 160.

Platonis epiſtola 247:
Platonicorum cum M. Catone ſermo 119:
Plautus 148:
Plotius C. 77.
Poetæ 148:190:
Poetæ Latini, & Græci 41.
Poetæ animos hominum molliunt 180:
Poetica 224:
Polemo 33.45:72. 106:124:
Policrates 146:
Polycletus 36:
Polyenus 26:
Polyenus 53.
Polyphemus 250:
Pompeius 76: 166: 188.204:
Pompeius Q. 4:76.
Poſidonius 188.
Priamus 166.168:
Procliuitas ad uitia 214:
Prometheus 179:207. 229:
Pronunciatum 151.
Protagoras 35:
Prouerbium 75:86:
Prudentia, uiuendi ars eſt 128.
Ptolemæus 247.
Pueri 134:138.139:
Pulchritudo quid ſit 215:
Punicum bellum 201:
Puteoli 82.
Pyrrho 33.72.73: 92.115:
Pythagoras 137.145. 152:156.161.209. 218:229:230.

Q

QVAESTIO quid ſit 8.
Qualitates 43:

R

RABIRIVS 39:
Ratio 7:
Ratione uis doloris opprimenda eſt 184.
Rationis præſtantia 185:
Regulus 78.144.145:
Rhetoricæ cum dialectica comparatio 67:
Romani Græcis præſtantiores 148.
Romanorum militum fortitudo in ferendis laboribus 182:
Rutilius P. 217:

S

SALVTARES res à primo ortu animantia appetunt 93:
Sanitas corporis, & animi 215:
Sapiens 14.
Sapiētis eſt, ſtatuere quid ſit ſapiens 3.
Sapiētes omnes beati 61.
Sapiens plus ſemper habet quod gaudeat, quàm quod angatur 61:
Sapientes ſeptem 65:
Sapienti quæ tribuantur à Stoicis 105:
Sapientia 7.7:58.72: 83. 95. 114. 192: 221:229.244.
Sardanapalus 87.247:
Saturninus 4:
Scæuola P.4:51:123:
Scæuola P. tribunus pl. 75:
Scæuola prætor 50:
Scipio 76:91:
Scipio Cn. conſul 75:
Scipio P. conſul 34:
Scipio pontifex maximus 220.
Scipiones 167:
Scyron 26:
Seditioſi ciues 4:
Seliŋ P. & C. 4.
Semele 154.
Senſuum maxima uis 6.
Senſus non ſemper uera nunciant 20.
Senſuum imbecillitas 44:
Senſus, feneſtræ ſunt animi 158.
Sepulcrorum ceremoniæ 153:
Sepultura 170:
Seruiliŋ gemini 15.21.
Seſtilius Rufus P. 76.
Silanus P. 53:
Simonides 160:170.
Silenus 173:
Sirenes 136:
Siſyphus 150.
Socrates 4: 5.29.47. 64. 83: 163: 170: 197.202:207:223. 227.230.235.237: 246.247.249.
Socratis philoſophandi mos 41:
Socratis morte multati apud iudices oratio 169.

Socratica

Socratica ratio diſſerendi 149:
Sol 20.
Solicitudo quid ſit 213.
Solon 83.
Solonis uerſus 174.
Somnus 137:168.
Sophiſtæ 64.
Sophocles 124:
Sophoclis uerſus 179. 205:
Spartiatæ pueri 182.
Speuſippus 42. 45. 106:124:
Sphærus 220.
Soritæ 23.
Staſeas Neapolitanus 126. 142:
Statij locus 154:
Status cauſarum 207:
Stilbo 19.
Stoici 25:34.50.72. 142.164:230:
Stoicorum porticus 19.
Stoicorum ſententia 34:
Stoicorum diſciplinam Cato explicat 93.
Stoicorum qualis oratio 107.
Stoici nomina commutāt, de opinionibus nihil detrahunt 111.
Strato 45.127.
Stulti omnes miſeri 61.
Stultitia 192:206:
Surditas 250:
Sus Mineruam 42:
Sus 133:
Sylla 77.105:
Synephebi Cæcilij 49:
Syracuſanæ menſæ 84.

T

TABVLA Cleanthis 79.
Tantalus 150. 216:
Tarquinius 105:196.
Telamo 199.203.205:
Temeritas 47.
Temperantia 77.193:
Tempus ægritudinem leuat 202.
Terentij locus 49:197. 204:226.
Terra 31.
Terror quid ſit 213.
Teſtimonium 36:
Tetrilius Rogus 4.
Teucri uox 249.
Thales 29:

Themiſto-

Themiſtocles 1:149. 155.218.
Theodectes 160:
Theodorus 170:251.
Theophraſtus 34.45. 50.106:126:194: 205.233.
Theophraſti de beata uita liber 127.
Theramenes 169.
Therinæus Elyſius 173:
Thorius Balbus L. 78.
Theſeus 62:219:
Thyeſtes 171: 195: 199.226.
Timæus Platonis 67.
Timagoras Epicureus 20.
Timeus 145.
Timo 214.
Timor quid ſit 213.
Timotheus 247:
Trabeas 224.
Trearius C. 51:53:
Triptolemus 169:
Trophonius 173.
Torquatus 79:219:
Torquatus L. 51:53: 54.
Torquatus L. conſul cum Cn. Octauio fuit 53:
Torquatus ſecuri filiũ percuſſit 53:
Torquatus tertio conſulatu cum Latinis apud Veſerim conflixit 53:
Torquatus à torque detracto cognomen habuit 53:
Torquatus P. Syllæ conſulatum eripuit 77:
Tubero 34:
Tubulus 75:123.139:
Tuditanus 22:148:
Turtures 87:
Tyndaridæ 154.
Tyreſias augur 250:

V

VALERIVS P. 4:18:
Varietas 66.
Varius A. 77:
Varro cur philoſophiã latinis literis explicare nolit 39:
Varro Academiam ueterem ſequitur 40.
Varronis laus 40:
Velocitas 215:
Venus 225:
Venuſia 167:

Veritas

Veritas 9:
veritas in profundo demerſa 47.
Vinolenti 14.
Virginius L. 78:
Vitium corporis quid ſit 215.
Vitiorum mediocritas 217.
Vitia ratione depelluntur 227.
Virtus in nobis eſt 11.
Virtus, niſi gratuita, eſſe non poteſt 35:
Virtus, perfectio naturæ 43.
Virtutes propter uoluptatem expetendas, Torquatus aſſerit 58.
Virtus rerum omnium domina 72:
Virtutes propter uoluptatem nõ expetendæ 79:
Virtus eſt rationis perfectio 114.
Virtuti multa adiunguntur in ſummo bono finiendo 117:
Virtutum cõſenſus 140:
Virtutes non patiuntur quenquam dolori succũbere 181:
Virtus ex uiro appellata 184:
Virtutes omnes inter ſe nexæ ſunt 194.
Virtutum magna uis 198:
Virtuti uitioſitas contraria eſt 216.
Virtus quid ſit 216.
Virtus ſatis præſidij affert ad beate uiuendũ 230:
virtus quid ſit 236.
Virtus ſemper inuicta 238:
Virtus minime dolori cedit 243.
Vitia corporis occultant homines 135:
Vitioſitas quid ſit 215.
Vitis 133:
Voconia lex 76.
Voluntas quid ſit 211:
Voluptatem eſſe ſummum bonum, quibus rationibus probet Epicurus 55.
Voluptates, et dolores animi oriri è corpore 60.

Voluptas quid ſignificet, Epicurus non intelligit 65.
Voluptatis alia uis, alia nihil dolendi 65:68:
Voluptati duæ res ſubiectæ 66:
Voluptatem quam dicat Epicurus, intelligi negant Epicurei 66:
Voluptas eſt iucundus motus in ſenſu 80:
Vlyxes 136: 185: 229.237:

X

XENOCRATES 34: 36.42.45.46.106: 124:152:238.246.
Xenophanes 19. 29: 31.32:
Xerxes 88.232.

Z

ZENO 4:5.19:31. 34.35.67:
Zeno Citiæus 235.
Zeno Eleates 186.
Zeno Epicureus 52. 198:
Zeno princeps Stoicorum 33:
Zenonis philoſophandi ratio 45:
Zeno Stoicus Polemonis auditor 106:117:
Zeno quid noui ad ueterem Peripateticorum diſciplinã attulerit 109:
Zeuſis 36:
Zopyrus 227.

FINIS.

APVD PAVLVM MANVTIVM, ALDI F.

VENETIIS, MDLVI.